Zeventiende Jaargang No. 1 Mei 1935

De West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. BOEKE, Mr. B. DE GAAY FORTMAN,
W. R. MENKMAN, H. SCHÜTZ EN
JOH. F. SNELLEMAN

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1935

De
West=Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

**Prof. Dr. J. BOEKE, Mr. B. DE GAAY FORTMAN,
W. R. MENKMAN, H. SCHÜTZ, JOH. F. SNELLEMAN**

ZEVENTIENDE JAARGANG 1935/1936

ACHTTIENDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1936

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DEN ZEVENTIENDEN JAARGANG

PETROLEUM, HET LEVENS-ELIXER VOOR CURAÇAO

DOOR

JHR. DR. V. H. VAN DEN BERGH

De zware stoomfluit doet de lucht trillen. Weldra antwoordt een schril geluid van den wal. De schipbrug zet zich in beweging en draait naar Otrabanda toe. Trots en statig vaart het machtige toeristenschip de St. Annabaai binnen, tusschen de kleurige huizen van Willemstad door. Links en rechts spreidt zich de stad uit tot over de hellingen van den eersten heuvelrug. Motet en Fort Nassau doemen op en plots bevindt zich het schip aan den ingang van het Schottegat. De boot draait naar links en legt aan den Prins Hendriksteiger aan.

Aan den overkant van het wijde, diepe water ontwaart de toerist een machtig schouwspel. — Honderden tanks van kolossale afmetingen verrijzen daar op den bodem: zwarte, gele en witte tanks en tanks, welke blinken in het zonlicht door hun deklaag van aluminiumverf. En daartusschen stijgen dunne, blauwige rookpluimen uit een honderdtal schoorsteenen de lucht in. Groote tankbooten liggen aan de pieren, ferry- en andere bootjes varen onophoudelijk heen en weer. Een sfeer van onuitputtelijke, scheppende arbeidzaamheid waait den toerist van over het water tegen.

De zon daalt ter kimme; spoedig wordt het donker en dat is het moment, waarop men eerst recht gegrepen wordt door het machtige schouwspel, dat door de nederzetting der C. P. I. M. wordt geboden. — Duizenden lichten flikkeren over een schier eindeloos terrein, aan de westelijke zijde verdoezeld door de blauwig-grijze rook, welke door de fractioneer-installatie's en ketelhuizen wordt uitgestooten en vaak — ja, vroeger zelfs permanent — wappert te midden van deze lichten een toren-hooge, rossige vlam in grillige kronkels, de „eeuwige vlam", daar, waar, destijds zonder oponthoud, nu slechts bij noodzaak, de overtollige gassen van de „cracking-"installatie's worden verbrand. Een ononderbroken

geronk, mengeling van allerlei fabrieksgeluiden en het zangerig gezoem der centrifugaalpompen, bereikt het oor van den aandachtigen toeschouwer. — Een schouwspel, waardoor men gegrepen wordt en dat men nooit vergeet....

Inderdaad, de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij — dochtermaatschappij der Bataafsche Petroleum Maatschappij — in 1916 tijdens het bewind van gouverneur Nuyens opgericht als de Curaçaosche Petroleum Maatschappij, heeft haar aanvankelijk bescheiden fabrieks-complex in snel tempo zien uitgroeien tot een der machtigste raffinaderijen der wereld, welke nog steeds dagelijks gemiddeld 20.000 ton ruwe olie verwerkt tot vele eindproducten van allerlei aard en bruikbaarheid.

Deze capaciteit ligt ver boven die van de installatie, welke de Arend Petroleum Maatschappij op Aruba bezit, doch wordt geëvenaard, tegenwoordig misschien overtroffen, door die van de Amerikaansche installatie bij St. Nicolaas, eveneens op Aruba.

Ten opzichte van andere petroleumraffinaderijen verkeeren de drie genoemde in een eenigszins uitzonderlijke positie.

Terwijl in Balik-Papan, Tarakan of in Amerika of Mexico boorterrein en raffinaderij in elkaars onmiddellijke nabijheid gelegen zijn, of althans zóó naburig zijn, dat het ruwe-olie-transport door middel van pompinstallatie's en pijpleidingen kan plaats vinden, ligt hier een stuk van de Caraïbische zee van enkele honderden kilometers breedte tusschen het terrein, waar de ruwe olie rijkelijk uit den grond vloeit, en de plaats, waar deze tot de kostbare eindproducten wordt verwerkt.

Immers, noch op Aruba noch op Curaçao wordt ten gevolge van de geologische gesteldheid van den bodem petroleum gevonden, terwijl Venezuela en speciaal het gebied rondom het meer van Maracaibo tot ver over de grenzen van Colombia een der rijkste petroleum-gebieden der wereld is.

Dit feit brengt geheel andere transport-problemen met zich; hier is men aangewezen op het transport der ruwe olie per scheepsgelegenheid.

Gebruikte men in het begin voor dit transport lichters, al spoedig werden deze vervangen door tankbooten en ontstond een nieuwe maatschappij naast de C. P. I. M., doch met haar staande onder dezelfde directie. Dit was de Curaçaosche Scheepvaart Maatschappij, thans beschikkende over een vloot van tientallen tankers, elk met een laadvermogen van gemiddeld 2600 ton ruwe olie. En het zijn de schepen van deze vloot, welke dag in dag uit

bij 6 tot 8 stuks tegelijk heen en weer varen tusschen Curaçao en het meer van Maracaibo, waar zij worden volgeladen met de donker-bruine, groenige „olie der aarde", om daarna weer koers te zetten naar Curaçao, waar zij hun kostbare last afstaan.

Men zal zich afvragen, waarom deze raffinaderij nu juist op Curaçao is opgericht en niet, hetgeen schijnbaar voor de hand zou liggen, in Venezuela gebouwd is. Er zullen diverse redenen van economischen en politieken aard aan te wijzen zijn, doch ik ben volkomen onbevoegd daarover te oordeelen en ik ga deze derhalve met stilzwijgen voorbij.

Er bestaat een innige samenwerking tusschen de productie-maatschappijen in Venezuela, b.v. de Caribbean Petroleum Company, en de C. P. I. M.

Eerstgenoemden hebben op verschillende punten langs de kust van het meer van Maracaibo en ook verder landwaartsin, tot op de eerste hellingen van het Andes-gebergte, haar boorterreinen. En al deze boorterreinen produceeren ruwe olie, of „crude", zooals het met een vakterm heet, welke onderling groote afwijkingen in samenstelling vertoonen en derhalve niet alle voor dezelfde doeleinden kunnen worden gebruikt.

Het spreekt van zelf, dat de Caribbean Petroleum Company niet de eenige maatschappij is, welke in het gebied om het meer van Maracaibo concessie's heeft. Tal van andere maatschappijen verrichten daar dezelfde werkzaamheden, welke niet beperkt blijven tot het land, doch zich ook uitstrekken tot ver in het meer zelf.

Zoo werken daar o.a. ook de Venezuelan Oil Concessions Ltd., de British Controlled Oilfields Ltd., de Colon Development Company, alle behoorende tot het Royal-Dutch-Shell concern. Verder vindt men daar de concessies van de Standard Oil Company, de Gulf Oil, de Lago Petroleum Corporation, welke laatste maatschappij concessie heeft over het geheele oppervlak van het meer van Maracaibo, op een smalle strook langs de kust na.

Thans ziet men dan ook honderden en honderden boortorens uit het grauw-bruine water verrijzen, en vooral wanneer men des nachts met een tankboot over het meer vaart, komt men onder den indruk van den fantastisch-fascineerenden aanblik van de tallooze flikkerende lichten, welke als grillige, kronkelende flitsen door het golvend oppervlak van het water worden weerkaatst.

In het meer van Maracaibo monden verschillende grootere en kleinere rivieren uit, zoodat het water brak is en het zoutgehalte daalt, naarmate men den zuidelijken oever nadert.

Door middel van een betrekkelijk nauwen hals staat het meer in verbinding met de open zee. De kust van Venezuela is hier zandig en dus ook de bodem van dezen hals, hetgeen tengevolge heeft, dat zich hier tal van ondiepe gedeelten bevinden, welke soms ook aan vormveranderingen onderhevig zijn. Deze baren maken het noodzakelijk, dat alle tankbooten een zeer geringen diepgang bezitten, en maken ook, dat de uitvaart van de volgeladen schepen uit Maracaibo slechts kan geschieden, wanneer het getij gunstig is. Ook de passagiers- en vrachtschepen zijn aan dezelfde diepte-limiet gebonden. Het is dus onmogelijk, dat Maracaibo rechtstreeks door grootere zeeschepen wordt aangedaan.

Hierin nu is een geographische reden gelegen, waarom de raffinaderijen bij voorkeur op de niet ver van Venezuela gelegen eilanden werden opgericht. Immers, het transport van de eindproducten over heel de wereld moet geschieden met groote zeetankers en deze tankbooten hebben een veel te groote diepgang om ooit over de beruchte baren van het meer van Maracaibo heen te komen. Speciaal Curaçao neemt met het bij uitstek voor haven geschikte Schottegat wel een zeer gunstige positie in.

Aan de westkust van het meer liggen enkele der grootste boorvelden o.a. van Cabimas, Lagunillas en verder landwaartsin, midden in het oerwoud, Mene Grande. Hier heeft men betrekkelijk groote Europeesche kolonies, en wordt het leven van de employé's opgevroolijkt door uitstekend ingerichte clubgebouwen.

Geheel anders is het echter, wanneer men de kleinere, meer geisoleerde boorvelden en pompstations bezoekt. Het kleine laadstation b.v, geheel in het zuiden gelegen aan de Rio Escalante, is niets anders dan een opengekapt terrein van nauwelijks een halven vierkanten kilometer, temidden van de moerassige kustbegroeiing, waarop de noodige gebouwen staan: de tanks, de pompinstallatie benevens de woning van den manager. Feitelijk woont daar slechts één Europeaan temidden van de Venezolaansche werklieden. Transport van levensmiddelen en andere noodzakelijke levensbehoeften en ook van de post geschiedt uitsluitend per tankboot van Maracaibo uit en per stoombarkas verder stroomopwaarts. U voelt, hoe volkomen geïsoleerd en eenzaam een dergelijke employé leeft. Gelukkig staat de manager in draadloos-telefonische verbinding met het hoofdkantoor te Maracaibo.

De boorvelden daar, de Tarra velden, gelegen vrijwel bij de grens van Colombia en bereikbaar langs de Rio Catatumbo, langs Encontrados en verder over land, ligt geheel in het oerwoud, dat

nog steeds bewoond wordt door wilde Venezolaansche Indianenstammen. Het is dan ook niet zoo'n groote zeldzaamheid, dat daar een employé verwond wordt door min of meer giftige pijlen, afkomstig van deze Indianen, die men vrijwel nooit te zien krijgt.

Wanneer een vloot van C. S. M.-tankers in Maracaibo is aangekomen, krijgen de commandanten van hieruit bericht naar welk laadstation zij verder moeten stoomen. Meestal komt dit overeen met de reeds van te voren opgemaakte en bekende vaarplannen. De reis wordt dan over het meer voortgezet, twee, vier, soms acht uren, al naar gelang de plaats van bestemming. Het laden zelf duurt circa vier uren, waarna onmiddellijk de terugtocht wordt aanvaard met een kort oponthoud voor de reede van Maracaibo om het gunstige getij af te wachten. Naar Curaçao is het dan nog 22 uur varen. Ook hier heeft de kapitein slechts enkele uren den tijd om te lossen. Dan vertrekt men weer, en zoo gaat het dag in dag uit onophoudelijk door.

In het Schottegat aangekomen, worden de tankers naar verschillende aanlegsteigers gedirigeerd, al naar gelang de „crude"-soort, welke zij meebrengen. De scheepsslangen worden aan de pijpleidingen van de wal gekoppeld en met behulp van de pompinstallatie's, welke zich in de tankers bevinden, verhuist de „crude" van het schip in de klaar staande tanks.

Dit moet met groote zorg geschieden, want, zooals ik reeds eerder vermeldde, verschillen de „crude"-soorten onderling aanmerkelijk in samenstelling en kunnen zij dus niet willekeurig voor alle doeleinden worden gebruikt. Tegen eventueele vermenging van twee of meer soorten moet dus angstvallig worden gewaakt, hetgeen de voortdurende oplettendheid van een geoefend personeel vereischt.

En hiermede zijn wij het begin van het raffineer-proces genaderd. — Uit de opslag-reservoirs wordt de ruwe olie door een uitgebreid net van pijpleidingen over de verschillende fractioneer-installatie's verdeeld.

Zoo'n fractioneer-installatie of „trumble" bestaat in hoofdzaak uit twee deelen n.l. de ruimte, waar de ruwe olie wordt verwarmd (soms één groot, soms een aantal kleinere fornuizen), en de feitelijke fractioneer-apparatuur, bestaande uit een complex van grootere en kleinere kolommen. — Met behulp van een aantal pompen wordt de ,,crude" continu door een buizenstelsel ge-

pompt, welk buizensysteem in de fornuizen tot een bepaalde, controleerbare temperatuur wordt verhit. De ruwe olie verlaat zoo'n fornuis dus weer met een hooge temperatuur ten deele in gasvormigen toestand, deels nog als vloeistof en dit gas-vloeistofmengsel komt nu in het complex van fractioneer-kolommen.

De eerste kolom levert, als zwaarste vloeistof, de stookolie, terwijl de gassen steeds verder afkoelen en gedeeltelijk condenseeren, zoodoende een reeks van steeds lichter wordende tusschenproducten leverende. Totdat eindelijk de lichtste gassen den top van de grootste kolom verlaten en, na koeling, de benzine leveren.

Zoo ontstaat dus de gansche rij van producten: de stookolie de gasolie, de kerosine en de benzine, alle in velerlei variaties.

De stookolie — of technisch gesproken de „fuel" — wordt nu voor een deel nog verder uiteengerafeld en ondergaat een vacuumdestillatie, een destillatie onder sterk verminderden druk dus. Hierbij ontstaan de zoo belangrijke smeeroliën van velerlei hoedanigheid en blijft ten slotte asfalt over.

Het spreekt vanzelf, dat het bovenstaande slechts een uiterst globaal overzicht geeft van alle schakeeringen, welke het bedrijf in werkelijkheid met zich brengt.

Nu bevat over het algemeen de ruwe olie uit Venezuela weinig lichte bestanddeelen en veel zware, soms ook veel asfalt. Relatief zal er dus veel stookolie en weinig benzine en kerosine worden geproduceerd.

Mocht de vraag juist naar deze lichte brandstoffen de productie overtreffen, dan komt de techniek te hulp en dan wordt een deel van de zwaardere oliën bij hooge temperatuur en druk eenvoudig gekraakt, waarbij een groote hoeveelheid benzine ontstaat. Dit proces geschiedt in de zoogenaamde „cracking"-installatie en het is bij dit proces, dat ook niet-condenseerbare gassen ontstaan, welke zoo veel mogelijk in de raffinaderij voor verwarming worden gebruikt en waarvan het overtollige deel wordt verbrand in de reeds eerder genoemde „eeuwige vlam".

Als al deze producten een chemische reiniging hebben ondergaan, worden zij naar diverse tanks verpompt, hetgeen ook weder met de uiterste zorg geschieden moet om eventueele vermenging te vermijden. Dan is het wachten op de groote zeetankers, welke soms bij tienduizend ton of meer tegelijk de eindproducten komen halen om ze naar heinden en ver te vervoeren.

Behalve de fabrieksinstallatie en bunkergelegenheid aan het Schottegat bezit de C. P. I. M. nog twee belangrijke bunkerha-

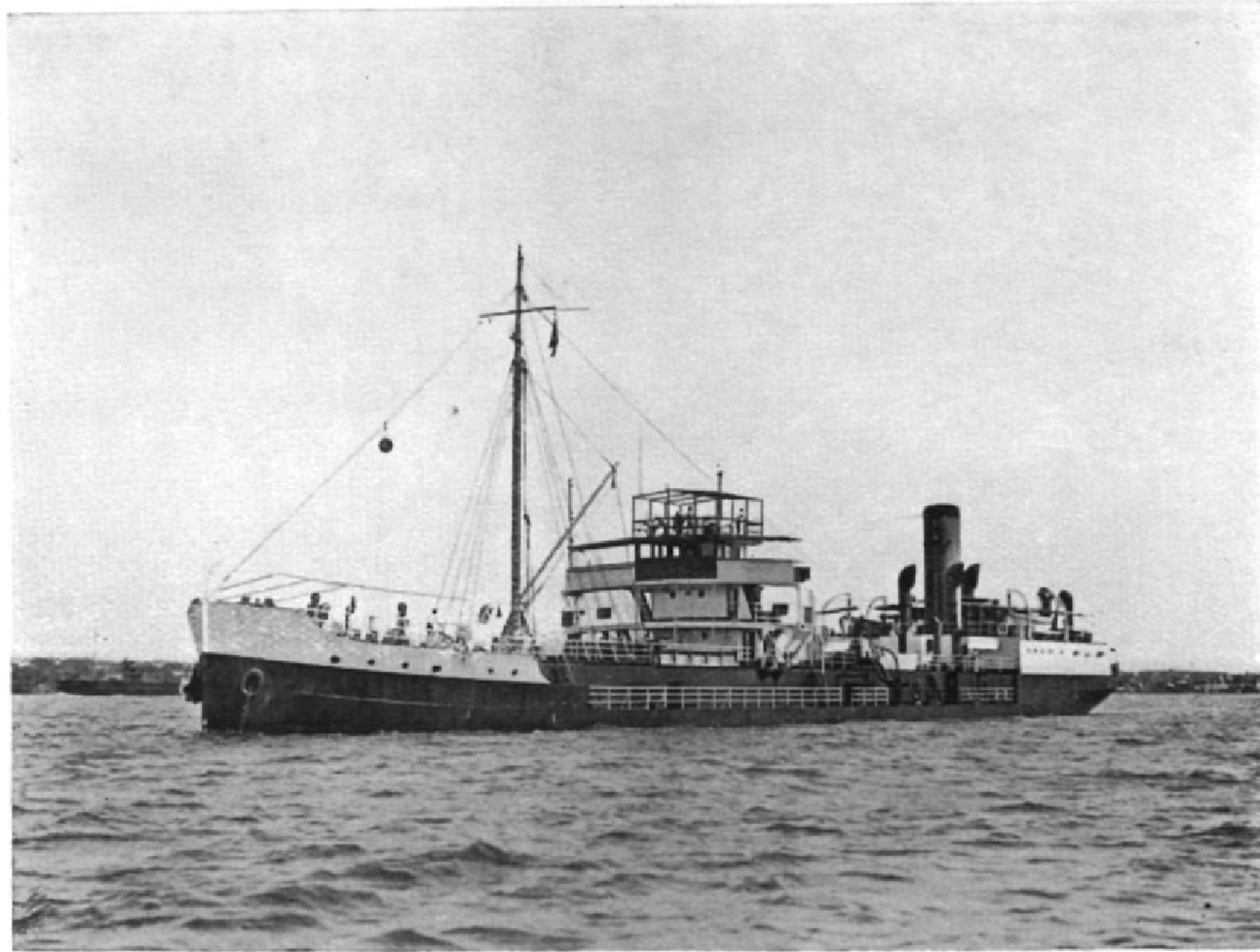

Fig. 3. Een C. S. M.-tanker.

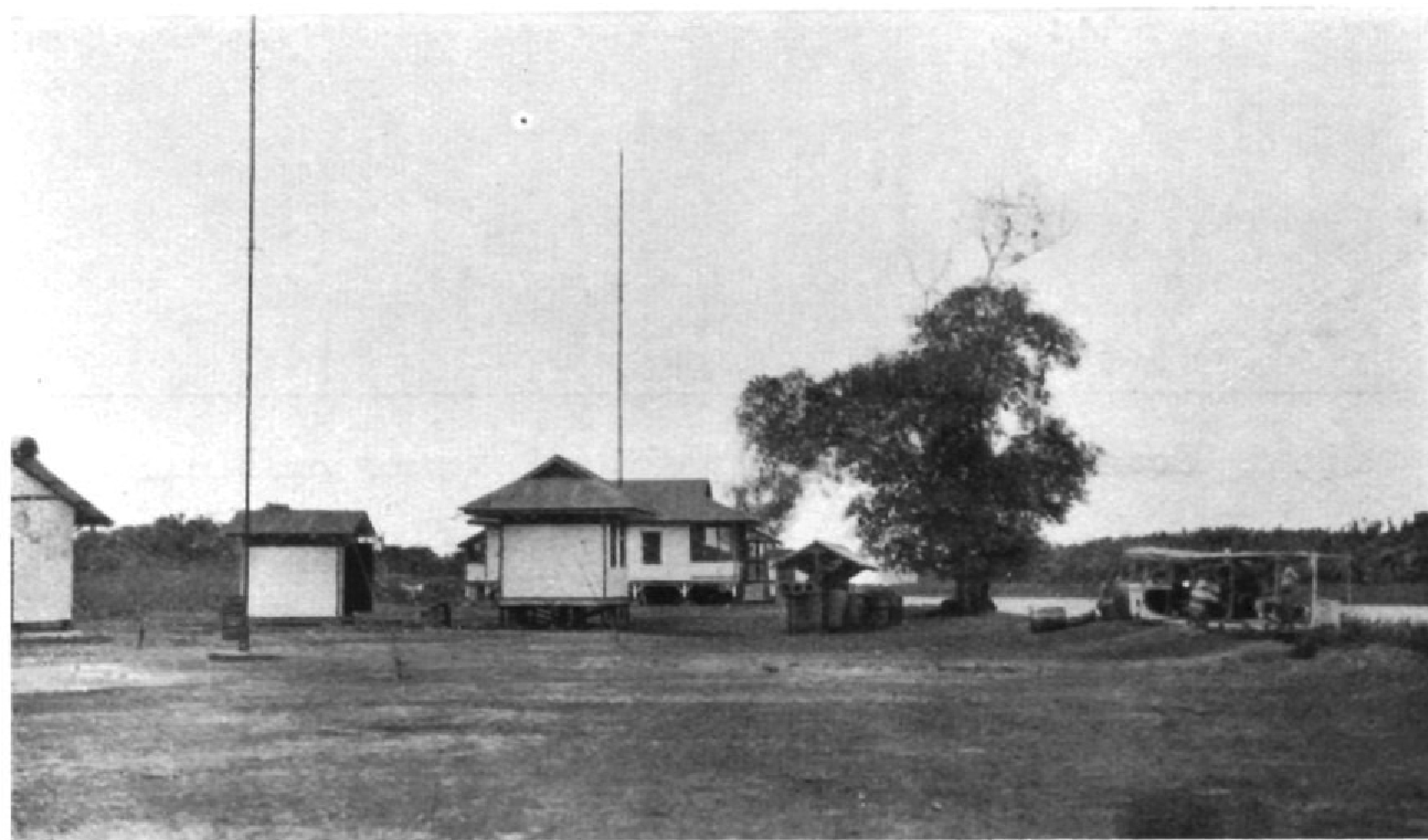

Fig. 4. Het laadstation ongeveer twee uren varens stroomopwaarts aan de Rio Escalante ten zuiden van het meer van Maracaibo (Venezuela).

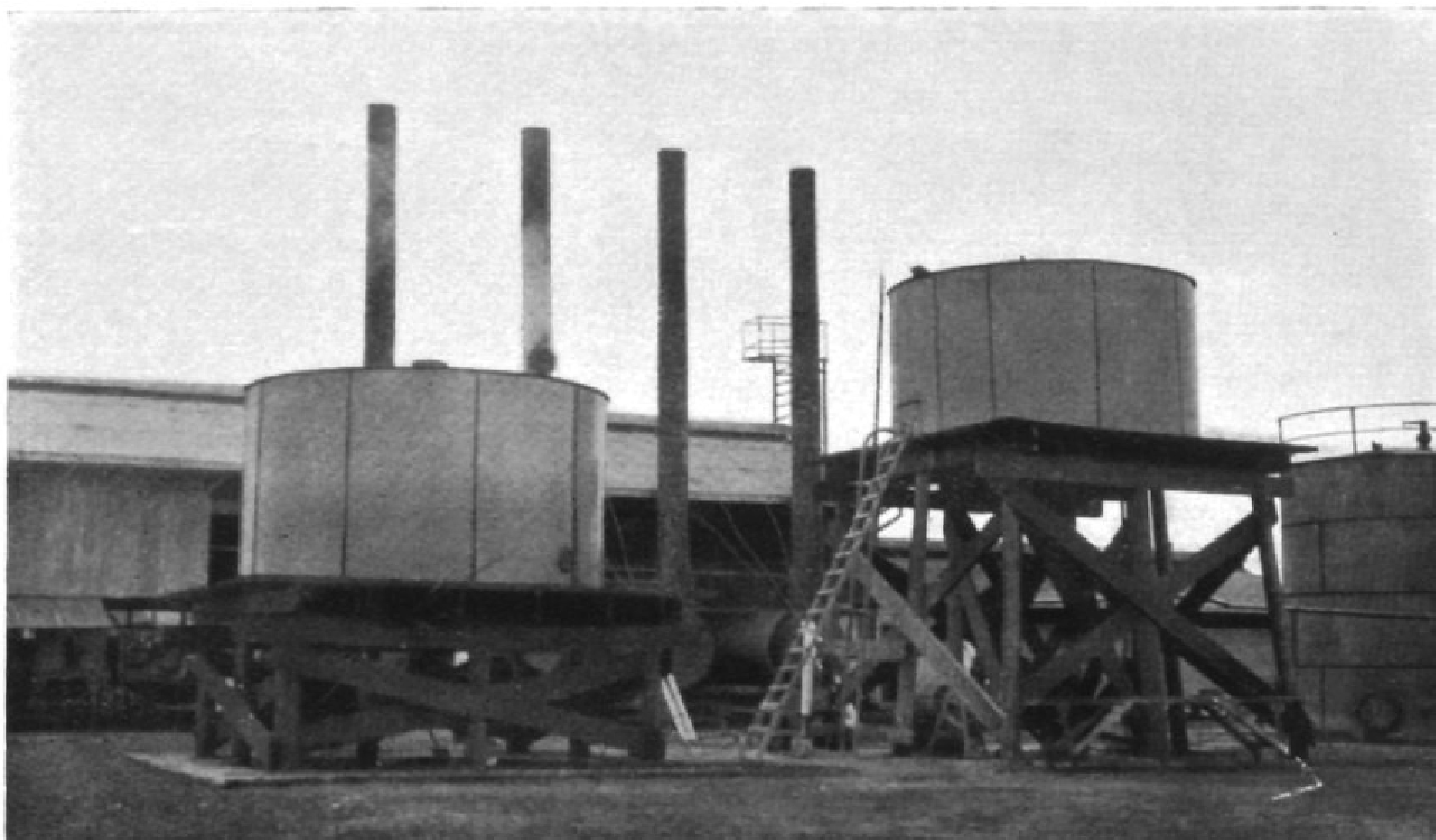

Fig. 5. Ketelhuis en pompinstallatie van het laadstation ongeveer twee uren varens stroomopwaarts aan de Rio Escalante ten zuiden van het meer van Maracaibo (Venezuela).

Fig. 6. Boortorens langs den oever van het meer van Maracaibo nabij La Rosa (Venezuela).

Fig. 7. Bosch van boortorens in het meer van Maracaibo (Venezuela).

vens en wel één voor stookoliën aan de Caracasbaai en een uiterst modern tankpark voor benzine en andere lichte fractie's aan de Bullenbaai. Vanaf de raffinaderij naar deze twee laadstations loopen tientallen kilometers lange pijpleidingen, waardoorheen de producten worden verpompt.

Het is begrijpelijk, dat in een dergelijke groote raffinaderij een onnoemlijk aantal grootere en kleinere pompen aanwezig zijn, waarvan vele door stoom worden aangedreven. De raffinaderij der C. P. I. M. telt dan ook niet minder dan zes groote ketelhuizen en het waterverbruik hierin (ook voor andere doeleinden) is gestegen tot één millioen liter per dag.

Om zich van deze hoeveelheid water te kunnen verzekeren, werden tal van plantages aangekocht, putten geslagen en windmolens opgericht. Doch vooral in de droge jaren 1929 tot 1932 bleek dit onvoldoende te zijn. De grond droogde uit; de waterstand zakte snel; bij verder uitdiepen der putten stuitte men spoedig op brak water, hetwelk onbruikbaar was, en er dreigde zoowel voor de raffinaderij als voor de plantages een schadelijk watertekort.

Men is toen overgegaan tot het verschepen van zoet water op groote schaal van overal naar Curaçao. — De zeetankers, welke aan de Isla een olielading kwamen halen, namen op hun tocht daarheen in plaats van zeewater nu zoetwater als ballastwater mede en zoo ontving de raffinaderij in dien tijd water van de Elbe, de Seine, de Theems, de Maas, de Rio la Plata en van vele andere groote rivieren.

Een van de vraagstukken, welke noodzakelijkerwijze bestudeerd moesten worden, was de huisvesting der employé's.

In het begin, toen het bedrijf nog slechts bestond uit een bescheiden fabriek op het schiereiland „Isla", baarde dit probleem geen moeilijkheden. Men koos voor woonwijk het kleine eiland „Negropont", dat in het Schottegat gelegen is, vlak bij de „Isla". Dit eilandje verbond men met dammen aan den oever van het Schottegat en ruime houten — later ook steenen — huizen verrezen op den koraalrotsbodem. — „Negropont" is gunstig gelegen ten opzichte van de windrichting en bovendien per boot gemakkelijk te bereiken van Willemstad uit.

Men vermoedde toen nog niet, dat de uitbreiding van het bedrijf plotseling in zoo'n razend tempo zou gaan, dat in weinige jaren tijds de raffinaderij beslag legde op de plantages Asiënto en Valentijn, tot Rio Canario toe, en dat het aantal arbeiders

steeg tot circa tienduizend en het aantal employé's tot ongeveer 750, waaronder vele gehuwden en hoofden van min of meer talrijke gezinnen.

De huizenbouw kon dit tempo niet bijhouden en zoo omstreeks 1928 ontstond dan ook een nijpend huizengebrek op „Negropont". En aangezien de werkzaamheden en de inrichting van het bedrijf met zich medebrengen, dat het technische personeel verplicht is in de onmiddellijke nabijheid der raffinaderij te wonen en dus niet in Willemstad gehuisvest kan zijn, moest men doorbouwen.

Hierdoor kwam de tweede nadeelige invloed, welke de snelle uitbreiding op de huisvesting had, op den voorgrond. — Het bleek n.l., dat „Negropont" feitelijk te klein was om al het technische personeel met hunne gezinnen een behoorlijk tropenhuis te verschaffen, zoodat men zijn toevlucht moest nemen tot het bouwen van twee- of drie-verdieping-hooge woning-complexen, waarin voor elk gezin slechts één étage gereserveerd kon worden. Elke étage bezat wel een afzonderlijken ingang, maar het systeem van boven- en benedenhuizen doet in de tropen toch wel vreemd aan en is in strijd met de vrijheid en ruimheid van wonen, welke men nu eenmaal in de tropen verwacht en ook noodig heeft. Een vergelijking met de employé-woningen te Maracaibo valt over het algemeen dan ook ten ongunste van de Curaçaosche woningen op „Negropont" uit.

Ook over dit groote bedrijf heeft de crisis-wind gewaaid. Ook de C. P. I. M. moest op haar personeel bezuinigen en zoo daalde in 1932 het aantal employe's tot vrijwel de helft en het aantal arbeiders tot bijna een derde. — Bij deze laatste categorie heeft men zooveel mogelijk rekening gehouden met de herkomst der gekleurde werkkrachten, en behield men zooveel mogelijk de Curaçaosche negers.

Door rationalisatie en het invoeren van meer geperfectioneerde contrôle apparaten bleef echter tot heden toe de capaciteit der raffinaderij vrijwel zonder onderbreking op een dagelijks gemiddelde van 20.000 ton ruwe olie gehandhaafd.

Het valt niet te ontkennen, dat de vestiging van de C. P. I. M. op Curaçao voor dit eiland van bijzonder groot belang is geweest en nog is. Wat de olieproducten zelf betreft, wordt jaarlijks voor een zeer belangrijk bedrag hieraan in- en uitgevoerd. Hoe deze in- en uitvoer in den loop der jaren is gestegen, toont het volgende staatje:

In- en Uitvoercijfers van Curaçao.

	Invoerwaarde in guldens		Uitvoerwaarde in guldens		
	Olieproducten	alle andere producten	Olieproducten	Phosphaat	alle ander inheemsche producten
1917. .	f 466.441	f 5.332.431	nihil	f 75.723	f 2.214.583
1922. .	f 9.290.190	f 9.509.432	f 10.247.360	f 56.078	f 3.521.736
1930. .	f 226.118.500	f 31.523.579	f 220.687.459	f 1.443.375	f 1.311.058
1933. .	f 76.674.597	f 10.257.184	f 86.738.155	f 983.418	f 208.357

Zeer duidelijk blijkt hieruit, dat zoowel in- als uitvoer volkomen wordt beheerscht door de olieproducten en dat, na aftrek van den phosphaat-export, de uitvoer van de verdere inheemsche producten hiertegenover in het niet valt.

Al deze producten worden per schip binnengebracht en weder weggevoerd. Dit heeft wederom een gunstigen invloed gehad op de inkomsten aan haven- en loodsgelden.

Bovendien moesten, vooral in de jaren van opbouw en uitbreiding enorme hoeveelheden bouwmateriaal worden vervoerd, hetgeen de scheepvaartlijnen ten goede kwam.

De werkzaamheden aan de raffinaderij brachten met zich de vestiging van vele employé's en werklieden, Europeesche en inheemsche, die allen een deel van hun verdiensten in Willemstad besteedden aan levensonderhoud en amusement.

Hierbij was niet alleen de winkelstand gebaat, doch ook de posterijen en telegrafie.

Naarmate er meer stookolie werd geproduceerd, trad Willemstad steeds meer als bunkerhaven op den voorgrond en deden meer scheepvaartlijnen deze haven aan, welke uitgroeide tot de tweede haven van Groot-Nederland. Zoo worden door dezelfde oorzaak gedurende de wintermaanden tal van groote toeristenschepen naar Curaçao getrokken om daar belangrijke hoeveelheden olie te bunkeren. Gedurende deze noodzakelijke bezigheid bezoeken honderden toeristen de Curaçaosche winkels, waar in zulke dagen menige uitstekende ontvangst te boeken valt. Vooral ten tijde van de prohibitie in Amerika werden belangrijke hoeveelheden spiritualiën door Amerikaansche toeristen gekocht en gecomsumeerd.

Voegt men hierbij, dat Curaçao beschikt over een der mooiste en diepste natuurlijke havens, toegankelijk voor de grootste zeekasteelen, terwijl de omliggende zeeplaatsen van Zuid Amerika en

de Antillen hiervan veelal verstoken zijn, door welk feit de haven van Willemstad een belangrijke overlaad-haven is geworden, dan is het te begrijpen, dat de vestiging van de C. P. I. M. aldaar uiterst stimuleerend heeft gewerkt en nog werkt op den algemeenen economischen toestand van Curaçao.

Eén nadeel is hier tegenover misschien te noemen. Namelijk dit, dat in den tijd van hoog-conjunctuur aan de neger-arbeiders op de „Isla" zeer hooge loonen werden gegeven; er was vraag naar arbeidskrachten. Dit had tengevolge, dat hoe langer hoe meer negers van het land naar de stad trokken, de plantage-bezitters haast geen werkvolk konden krijgen of slechts tegen eveneens zeer hooge loonen. De plantages werden hierdoor minder intensief verzorgd en een groot deel van de gemoedelijke, zachtaardige koenoekoe-negers kwam helaas te veel onder den invloed van de stad en het geld te staan.

Na de versobering en de massa-ontslagen op de „Isla" zal hierin wel verandering ten goede gekomen zijn en zal zich geleidelijk aan allicht een aanpassing aan een lager loonpeil baanbreken.

Van één belangrijk verkeersmiddel is Curaçao in de laatste jaren verstoken geweest en dat is het vliegtuig. De Pan American Airway heeft Curaçao verlaten. Wie zou niet van ganscher harte de hoop uitspreken, dat de K. L. M. op waardige wijze deze open plaats zal innemen?

Curaçao, een uiterst belangrijk knooppunt in Centraal Amerika voor de scheepvaart, kan mogelijk ook uitgroeien tot een even belangrijk knooppunt voor het vliegwezen. In het belang van Moederland en Koloniën in het algemeen, maar ook in het belang van de Engelsch-Nederlandsche petroleum belangen in het bijzonder.

De „Snip" heeft op uitmuntende wijze de vlucht Nederland—Curaçao volbracht. Met gespannen aandacht wacht men nu af, wat hiervan het gevolg zal zijn.

Katwijk aan Zee, Januari 1935.

SLAVENHANDEL EN RECHTSBEDEELING OP CURAÇAO OP HET EINDE DER 17E EEUW

DOOR

W. R. MENKMAN

De notarieele archieven onzer groote koopsteden bevatten vele acten, zoowel in de Spaansche als in de Nederlandsche taal, welke van belang zijn voor de geschiedenis van onzen handel met Spanje na den vrede van Munster en met West-Indië.

De Rotterdamsche acten, alsmede het extract uit het register der resolutiën van de Staten van Holland en West Friesland, waarover in dit artikel zal worden gesproken, danken wij aan Mr. H. C. Hazewinkel, adjunct gemeente-archivaris van Rotterdam, die op de gelukkige gedachte kwam dat de inhoud dezer stukken voor de lezers van De West-Indische Gids interessant zou kunnen zijn; de Amsterdamsche notarieele acte zocht ik op in het gemeente-archief alhier.

Ik zal beginnen met iets mede te deelen uit het eerste der door Mr. Hazewinkel beschikbaar gestelde bescheiden, dat ons iets leert over den slavenhandel, waarin Curaçao een tijdlang een belangrijke rol heeft gespeeld en uit het laatste stuk uit den bundel, een van negen jaar later, dat nieuw licht werpt op de Curaçaosche rechtsbedeeling, heel op het einde der 17e eeuw.

De eerste acte is van 3 September 1686 (Notarieel archief 1473 no. 28); zij werd verleden ten overstaan van Gomaro (de acte is in het Spaansch) van Bortel (Klaeszoon), notaris te Rotterdam. Het N. Nederl. Biographisch Woordenboek geeft Gomarus of Gommer van Bortel (Bastiaansz.), beroemd Amsterdamsch chirurgijn (1660—1724); deze was een neef van onzen notaris.

Comparant was Josua van Belle, een Rotterdammer, die tusschen 1630 en 1636 geboren werd en in 1710 overleed. Hij vertoefde lang in Spanje en werd na zijn terugkomst van daar lid der Rotterdamsche vroedschap (1676), later burgemeester (1705—1706) en in 1678 bewindhebber der Oost-Indische Compagnie.

Hij was Heer van Waddinxveen en had in Spanje schilderijen verzameld; zijn te Dublin aanwezige portret wordt toegeschreven aan Murillo (N. Ned. Biogr. Wbk. I, 283). Een aanzienlijk man dus (hij was ook nog vrijheer van St. Hubertsgerecht), die desniettemin betrokken was bij den slavenhandel, reeds destijds niet algemeen als een nobel bedrijf beschouwd, maar een waarop nog niet met zooveel minachting werd neergezien als een goede 100 jaar later. De zeeofficier Cornelius de Jong noemt dien handel een schande der menschheid, maar zijn reis naar de Caraibische Eilanden van 1780—1781 verscheen pas in 1807, het jaar der beroemde Engelsche parlementsacte.

Als getuige bij het passeeren der acte trad op Coenrado de Termeyer, die later op Curaçao is geweest voor het slavenasiento en die ook in verschillende andere acten genoemd zal worden. Mr. Hazewinkel teekende van C. Determeyer op, dat hij omstreeks 1660 te Osnabrück geboren was, in 1679 boekhouder was van Josua van Belle en in 1700 het burgerrecht van Rotterdam verkreeg. Determeyer's tweede vrouw was de zuster van den Lutherschen predikant Johannes Wilkens te Haarlem en hij zelf was na zijn Curaçaoschen tijd diaken der Luthersche gemeente te Rotterdam, in welke kwaliteit hij in 1695 zich in den kerkeraad nogal liet gelden [1]). Zijn op 20 December 1696 geboren zoon Johannes kan de Luthersche predikant zijn, die 9 Januari 1721 te Rotterdam werd ingezegend [2]). Mr. Hazewinkel vond nog een notarieele acte van 3 Januari 1686, waarbij kapitein Pieter Abrahamsz. aan Coenraat de Termeyer een obligatie overdroeg „geteekent op Curassauw op den 2en Oct. 1683 bij „Balthasar Beck, coopman tot Curassauw" ten bedrage van 800 stukken van achten. Over Balt. Beck hierna meer.

Om terug te komen op Josua van Belle, de reden voor zijn compareeren voor notaris Van Bortel was dat hij voor een vierde geinteresseerd was in een vordering van 50.000 daalders van 50 stuivers (escudos de cincuenta placas cada uno) en hij verklaarde de Heeren Joseph Morales en Christoval Garcia de Segovia, beiden inwoners van Sevilla, te hebben gemachtigd het hem komende in te vorderen en te ontvangen van den Heer Balthazar Coymans, wanneer Pedro van Belle (broeder van Josua) geen remise mocht

---

[1]) J. C. Schultz Jacobi, Geschiedenis der Evangelisch Luthersche gemeente te Rotterdam, 177.

[2]) Mr. J. Loosjes, Naaml. Predikanten, Hoogleeraren en Proponenten der Luthersche kerk in Nederland.

hebben gemaakt met de galjoenen welke verwacht werden onder den admiraal Gonzale Chaxon.

Wij zitten hiermede midden in den slavenhandel; de transactie waarom het gaat wordt iets duidelijker na lezing der acte, welke op 10 April 1685 verleden was voor den Amsterdamschen notaris Pieter de Wit en waarbij alle belanghebbenden bij de 50.000 daalders gezamenlijk de hooger genoemden twee heeren te Sevilla, alsmede Manuel Delgado, welke laatste echter inmiddels was overleden, tot hun gemachtigden aanstelden.

Van Balthazar Coymans teekent het N. Ned. Biogr. Wbk. aan dat hij wel een zoon zal geweest zijn van Isaac Coymans, die ook al reeds bij den slavenhandel, of in ieder geval bij den Afrikaanschen handel betrokken was geweest en een tegenstander der West-Indische Compagnie. Door de onthullingen, in 1662, van Hendrick Caerloff, gewezen commies en fiscaal der West-Indische Compagnie, werd o.a. ook Isaac Coymans gecompromitteerd, in verband met de Deensch-Africaansche Compagnie, evenals de De Geersche Sweedsche Afrikaansche Compagnie een camouflage-onderneming, om het monopolie der West-Indische Compagnie te ontduiken [1]).

Evenals Josua van Belle was de Amsterdammer Balthazar Coymans een voornaam personage, Schepen der stad, Ridder, Heer van Streefkerke; ook hij echter had groote belangen bij den slavenhandel. B. Coymans was n.l. administrateur van het Spaansche asiento de negros en Pieter van Belle was administrateur-generaal in de West (en Indias).

De Koning genoot onder dit asiento 112½ patacas (pesos) per ton scheepsruimte (van de in den slavenhandel gebruikte vaartuigen), welk recht vooraf moest betaald worden. Z.M. had op een oogenblik een assignatie afgegeven voor 200.000 daalders en voor een vierde dier som (de 50.000 daalders der Rotterdamsche acte) was te Madrid een wissel getrokken, welke, op verzoek van Balthazar Coymans, door eenige personen in Nederland was betaald. Coymans zou hun daartegenover uitkeeren het een vierde gedeelte van 335.000 pesos (dus P 83.750.—), welke hij, of zijn firma, van de Koninklijke kassen in de West (en Indias) te goed had en welke Pieter van Belle verwacht werd over te zullen maken met de retourvloot. Wij leeren nog uit de Amsterdamsche acte, dat op zulk een vloot een „maestro de plata" meevoer,

---

[1]) Mr. N. de Roever, Twee concurrenten van de eerste West-Indische Compagnie. Oud Holland. VII, 1889.

een schatmeester dus over het aan boord aanwezige gemunte en ongemunte edele metaal.

De laatste acte van den Rotterdamschen bundel werd verleden op 5 April 1695 voor den notaris Jean du Clou. De Heer Coenraat de Termeyer, nu koopman te Rotterdam, gaf, ten verzoeke van de voogden over de minderjarige kinderen en erfgenamen van wijlen Balthazar Beck, in leven koopman op Curaçao, een verklaring af aangaande de wijze waarop voor den Raad van genoemd eiland geprocedeerd werd.

In den loop van iets meer dan een halve eeuw komen in de geschiedenis van Curaçao vijf Becks voor als regenten en notabelen. Matthias Beck was vice-directeur van het eiland en dat in ieder geval reeds in het begin van 1656, dus toen onze drie Benedenwindsche eilanden onder Pieter Stuyvesant met Nieuw-Nederland één bestuursgebied vormden [1]). M. Beck was lidmaat der N.H. gemeente op Curaçao en tegelijk met hem was aldaar zijn broeder Wilhelmus, of Wilhelm; ook leefden in 1659 op Curaçao Leonora Beck en Anna Beck, huisvrouw van Ds. Adr. van Beaumont, terwijl Margaritha Beck, weduwe van wijlen Johan Schif, als getuige bij een doopplechtigheid aldaar door een andere koloniste werd vertegenwoordigd [2]).

Matthias werd zelfstandig directeur, toen in 1664 Nieuw-Nederland Engelsch was geworden en daarmede aan het bestuur van daaruit over de Benedenwindsche eilanden een einde was gekomen; hij stierf op Curaçao in 1668 en werd voorloopig door zijn reeds genoemden broeder W. Beck opgevolgd, die kort daarop nog eens met het interimaat belast werd, toen de in 1669 benoemde Lodevicus Boudewijn van Berlicum, kort na aankomst in de kolonie, was komen te overlijden [3]).

Balthazar Beck was in 1673, bij de Fransche „rodomontade", vaandrig der burgerij en in 1679 was hij als kapitein-luitenant der burgerij getuige bij den doop van het eerste kind van directeur Jan Doncker [3]).

Van 1704 tot zijn vertrek in 1709 was Mr. Jacob Beck directeur, van 1709 tot zijn dood in 1710 zijn broeder Abraham Beck [3]).

---

[1]) Archief Albany, N. Y., notulen vergadering Raad op Curaçao 21 Februari 1656.

[2]) Prof. Dr. L. Knappert, Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934.

[3]) J. H. J. Hamelberg, De Nederlanders op de West-Indische eilanden.

Onze Balthazar Beck was factor van het Spaansche asiento op Curaçao en vooral in deze kwaliteit kreeg hij groot ongenoegen met den directeur Nikolaas van Liebergen (1679—1682) [1]). Deze laatste verbood de voor de Joden beleedigende Judasvertooning op Witten Donderdag aan boord van ter reede liggende Spaansche slavenschepen en Beck koos partij voor de Spanjaarden. In Nederland oefenden de invloedrijke Portugeesche Joden van Amsterdam pressie uit op de bewindhebbers der Compagnie, terwijl Van Belle voor Beck opkwam; deze laatste werd ten slotte als burgerkapitein afgezet.

Om nu terug te komen op de attestatie van Coenraad Determeyer, deze verklaart onder aanbod van eede en op grond van eigen ervaring, opgedaan tijdens zijn verblijf op Curaçao (van Maart 1687 tot omstreeks April 1689), dat aldaar door den Raad geen vaste zittingsdagen gehouden werden, maar deze door den directeur willekeurig bijeengeroepen werd; dat de leden ook niet altijd dezelfde waren, ten eerste omdat de schippers der ter reede liggende Compagniesschepen zitting en stem hadden, ten tweede omdat de directeur soms nieuwe leden aan den Raad toevoegde, of vaste leden niet opriep. De genoemde schippers en de toegevoegde leden legden geen eed af. Schriftelijke dagvaarding was onbekend, schriftelijke pleidooien werden niet gehouden, ieder moest zijn eigen zaak bepleiten, want er was geen practizijn of notaris aanwezig, er bestond geen rol en er bestonden geen notulen; na afloop van een geding was van den secretaris niets anders te verkrijgen dan de bloote uitspraak.

Deze mededeelingen zijn interessant, omdat de instructie van 1764 voor den directeur Jean Isai Claris Rodier de la Brugière (1762—1781) althans voorschreef dat de Raad, ten gerieve van rechtzoekenden, alle veertien dagen zou vergaderen [2]) en deze instructie in hoofdzaak overeenstemde met de in 1679 voor Van Liebergen gearresteerde [3]).

De 17e eeuwsche rechtsbedeeling op Curaçao laboreerde allicht evenzeer aan het niet nakomen van de gegeven voorschriften, als aan het gebrekkige dier reglementen en de directeur, tevens president van den Raad, was heer en meester; getuige de uitlating van Stuyvesant, die eens in kernachtige bewoordingen uitsprak

---

[1]) J. H. J. Hamelberg. De Nederlanders op de West-Indische eilanden.

[2]) Hamelberg, Documenten, 190.

[3]) Mr. R. Bylsma, Verslagen omtrent 's lands oude archieven, XVIII, dl. I, 618.

wat hij in zijn tijd — d.w.z. toen hij nog directeur op Curaçao was — wel gedaan zou hebben met iemand die het zou hebben gewaagd van een sentensie van zijn Raad te appelleeren [1]).

De overige acten en bescheiden geven ons inzicht in de oneenigheden hier te lande en op Curaçao, welke uit de verhoudingen, door den slavenhandel geschapen, voortvloeiden, in dien handel zelf en in het wezen van het asiento.

Uit het extract der resoluties van de Staten van Holland van 21 April 1689 (blz. 220) blijkt dat de gemachtigden in Nederland van Balthazar Beck en van Coenraad Determeyer, beiden op Curaçao, bij de Staten Generaal gerequestreerd hadden, om te verzoeken dat de beide laatstgenoemden eindelijk „mochten wesen verlost „van alle de ongehoorde vexatien ende quade conduite haer „aengedaan door den directeur Willem Kerckring". Behalve Beck en Determeyer zou ook een zekere „cappellaen" gelaedeerd zijn en hun klachten zouden niet alleen tegen Kerckring, maar ook tegen de West--Indische Compagnie gericht zijn; klagers zouden voor een door H.H.M. aan te wijzen hof van justitie willen procedeeren. Er werd besloten dat de gecommitteerden tot de saecken van de Justitie een onderzoek zouden instellen en den Staten zouden adviseeren. Waarover de klachten liepen blijkt niet; hierover echter later meer. Kerckring was, evenals zijn voorganger Van Liebergen, een oud-bewindhebber der Compagnie.

Gemachtigde van Beck was Philippe van Hulten, terwijl voor Determeyer optrad Christiaen Meschman; beide gemachtigden waren kooplieden te Amsterdam.

Van Hulten zijn wij ook reeds tegengekomen in de Amsterdamsche notarieele acte van 10 April 1685; hij had in de transactie der 50.000 daalders voor rekening van Balthazar Beck voor een achtste deelgenomen. Verder kennen wij Van Hulten ook nog als gemachtigde van Van Aerssen van Sommelsdijk, den gouverneur van Suriname [2]).

Van Hulten was Katholiek, P. A. Euwens O.P. noemt Van Aerssen „een zoo orthodox-gereformeerd gouverneur" [3]) en de Becks behoorden ook tot „de dominante kerk". Protestantsche overheidspersonen en kooplieden echter hadden er blijkbaar geen bezwaar tegen zaken te doen met Roomschen en Joden; dit was zoowel in het moederland als in de koloniën de toestand.

[1]) Hamelberg, Documenten, 54.
[2]) J. Wolbers, Geschiedenis van Suriname.
[3]) Historisch Tijdschrift, 1930, bldz. 320.

In de acte voor notaris G. van Bortel Kzn. te Rotterdam, den 28 Sept. 1689 verleden (not. arch. 1475 no. 61) wordt directeur Kerckring er van beschuldigd aan de factorij van het asiento op 19 Maart 1688 een getal van 1075 slaven gewelddadig te hebben ontnomen, om het meerendeel te verschepen met de St. Jago de Victoria „nae de West Indiën" en in een andere acte, voor denzelfden notaris, van 11 November 1693 (not. arch. 1479 no. 169) wordt geconstateerd dat de directeur in 1688 alle effecten van het asiento aan B. Beck en C. Determeyer — de factors ter plaatse— zou hebben „ontweldigt" (hierover later meer).

Van de onderlinge verhouding der bij den slavenhandel betrokken financiers geeft de acte voor notaris Van Bortel van 31 Januari 1688 (not. arch. 1474 no. 3) een staaltje. Pieter van Belle, geboren te Rotterdam, maar burger of inwoner (vecino) van Cadix en 2 Januari 1688 te Amsterdam aangekomen, benoemde daarbij iemand te Madrid tot zijn gemachtigde, om te verschijnen voor den Koning, alsmede voor diens Indischen raad (el Real Consejo de Indias) en uiteen te zetten waarom Van Belle zich uit Madrid verwijderd had.

P. van Belle was compagnon van den nu overleden Balthazar Coymans; ook een latere acte voor notaris Van Bortel, die van 9 Maart 1689 (not. arch. 1475 no. 18) spreekt van het huis en van de societeit van P. van Belle en B. Coymans te Cadix.

Van Belle dan is alleen naar Holland gegaan om de broeders en zusters van Coymans te bezoeken (zij zijn volgens testamentaire beschikking erfgenamen van den overledene) en hun te vragen of zij de erfenis wenschen te aanvaarden. Francisco Schonenberg, gezant van den Prins van Oranje te Madrid, had geen volmacht om zich daarover uit te spreken.

De erfgenamen hebben geen besluit kunnen nemen en Van Belle zal nu verschillende bescheiden moeten laten opmaken, waarna hij direct naar Spanje terug denkt te keeren, om zich aan Koning en Raad te vertoonen. Intusschen echter vertrouwt comparant den Heer Schonenberg niet, hoewel hij met diens instemming en op zijn instigatie uit Spanje vertrokken is. Schonenberg had hem, toen hij aan het Hof was, gezegd dat hij gerust de reis kon ondernemen en de administratie aan Juan Carcau overlaten; te Amsterdam aangekomen echter bleek hem dat Schonenberg op 20 November 1687, d.i. enkele dagen na Van Belle's vertrek, aan Jan Coymans en Manuel de Belmonte had geschreven, dat Van Belle was heengegaan omdat hij zich niet veilig voelde aan het Hof. Ook aan de Heeren van den Indischen Raad had Scho-

nenberg onware mededeelingen gedaan aangaande Van Belle.

Het is duidelijk dat er vrees voor bestaat dat de Koning in Van Belle's afwezigheid zal beïnvloed worden om iemand anders met de door wijlen Coymans behartigde slavenzaken te belasten; het zijn deze zaken welke Juan Cacau te Cadix ad interim moet waarnemen.

Op 3 Februari verscheen P. van Belle nogmaals voor notaris Van Bortel (not. arch. 1474 no. 9), om de instructies voor zijn gemachtigde te Madrid aan te vullen en uit te breiden. Deze gemachtigde moest bij Koning en Raad de lasterpraatjes van Schonenberg (gemachtigde der erfgenamen en belanghebbenden bij den boedel van Coymans) ontzenuwen, betreffende de z.g. vlucht van Van Belle uit Madrid.

Jan Coymans, in 1688 oud-schepen en raad van Amsterdam, kwam ook voor in de acte voor notaris De Wit te Amsterdam van 10 April 1685, als voor $^{3}/_{8}$ ($^{2}/_{8}$ voor hem zelf en $^{1}/_{8}$ voor een ander) deelnemende in de 50.000 daaldertransactie, waarbij ook Manuel de Belmonte betrokken was, voor 5000 daalders, voor zich zelf en voor François Schonenberg te zamen.

De Heer van Schoonenberg (vertaling van De Belmonte) was van Joodsche afkomst en Manuel zal wel een naaste bloedverwant van hem geweest zijn. Eerstgenoemde vertegenwoordigde in 1685 als buitengewoon gezant den Koning van Groot-Brittanje (den schoonvader van onzen Stadhouder) en als chargé d'affaires de Republiek der Vereenigde Nederlanden bij Su Majestad Católica te Madrid, Carlos II [1]). In 1694 bewees hij, nog steeds te Madrid, aan onze Regeering belangrijke diensten en in 1704 was hij onze gezant in Portugal [2]).

Pieter van Belle passeerde op 2 Februari 1688 nog een tweede acte voor notaris Van Bortel (not. arch. 1474, no. 8), een waarbij hij, op het punt van naar Spanje terug te keeren, zijn broeder Josua tot zijn algemeen gevolgmachtigde benoemde. Josua moest vooral zijn invloed aanwenden dat de West-Indische Compagnie zich in zake den negerhandel niet met Manuel de Belmonte of met Joan (Jan) Coymans inliet en hij mocht, wanneer hij dat wenschelijk achtte, de opdracht annuleeren welke dezen beiden Heeren door Juan Carcau gegeven was.

Nog twee machtigingen teekende P. van B. op 2 Februari 1688, beide ten overstaan van notaris Van Bortel, de eene (not. arch.

---

[1]) Wagenaar, Vaderlandsche Historie, XVI, 299.

[2]) J. C. de Jonge, Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen, III, 428, 429, 672.

1474 no. 5) ten behoeve van zijn broeder Josua, de andere (not. arch. 1474, no. 6) ten behoeve van John Gill te Londen. Josua zou mogen contracteeren met Benjamin Raule, voor de levering van slaven naar St. Thomas, Gill contracten af mogen sluiten met de Royal African Comp., of met particulieren, voor dergelijke leveringen naar Jamaica, of andere eilanden in America.

Raule, van Zuidnederlandsche afkomst, was omstreeks 1628 te Vlissingen geboren en overleed in 1678 te Hamburg; hij had in 1675 Brandenburgsche kaperbrieven verkregen tegen Zweden, maar al bij voorbaat zijn schepen zonder commissies laten ageeren, wat door de Staten-Generaal als neutraliteitsschennis hoog was opgenomen moeten worden en Raule had zwaar moeten boeten [1]. De Keurvorst echter maakte hem Oberdirector in Seesachen en Raule bevorderde in deze hoedanigheid de oprichting der Brandenburg-Afrikaansche Compagnie en de vestiging eener Brandenburgsche factorij op het Deensche St. Thomas [2].

De Royal African Comp. in Engeland was opgericht in 1672; zij was houdster van het monopolie voor den aanvoer van slaven op de Britsche Westindische eilanden van 1680 tot 1688, waarna deze handel vrij gegeven werd voor alle Britsche onderdanen.

Wat nu betreft den slavenhandel van Nederlandsche ondernemers, deze had, zooals uit de tot dusver behandelde bescheiden blijkt, gedeeltelijk wel en gedeeltelijk niet met het Spaansche asiento te maken; de zooeven genoemde leveringen voor Deensche en Britsche eilanden stonden natuurlijk daarbuiten.

Van 1662 tot 1671 waren de asentistas Domingo Fullo en Ambrosio Lomelin [3] en het was met deze dat de West-Indische Compagnie een leveringscontract afsloot, zooals zij ook later gedaan heeft met volgende houders van het asiento [4]. Zoowel de eerste als de tweede W.I. Comp. hadden monopolie voor den aanvoer van slaven in de Nederlandsche Westindische vestigingen; de tweede stelde de door haar op Curaçao aangevoerde slaven voor een ieder te koop, met recht die uit te voeren waarheen men wilde.

---

[1]) Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek.

[2]) W. Westergaard, The Danish West Indies. Zie over Raule ook Rotterdamsch Jaarboekje 1932, blz. 32 e.v. (Een Rotterdamsche Tontine, door Mr. H. C. Hazewinkel, waarin ook nog enkele bijzonderheden aangaande C. Determeyer, de Van Belles en de Coymansen).

[3]) Enciclopedia universal ilustrada Europeo Americana.

[4]) Hamelberg, Nederl. o. d. W.-I. eilanden.

Buiten de Nederlandsche gebieden was er echter een nog veel belangrijker markt, in de eerste plaats de Spaansche koloniën in Zuid- en Centraal-Amerika, Mexico en de Spaansche Antillen, die slechts voorzien mochten worden door de houders van het door den Koning verleende asiento, die dan op hun beurt weder contracteerden voor de levering der waar en van de schepen om die te vervoeren. De slaven kwamen uit verschillende gebieden ter Westkust van Afrika, waar onderscheiden Europeesche mogendheden vestigingen hadden, o.a. Nederland (El Mina aan de kust van Guiné).

Volgens de Enciclopedia universal ilustrada Europeo Americana kwam het asiento in 1682 aan Juan Borozzo del Pago en Nicolás Ponio de Cádiz, maar volgens een nog niet besproken Rotterdamsche acte van 9 Juli 1691 (P. van Belle voor notaris G. van Bortel, not. arch. 1477 no. 67) moet het reeds in Maart 1680 in handen van de beide genoemden (hier geheeten Juan Barosso y Posso en Nicolas Porcio) geweest zijn. P. van Belle en C. Determeyer verklaarden op 11 November 1693 (not. arch. 1479, no. 169, zie vroeger) dat Barosso y P. eerst houder was geweest en dat na zijn dood Porcio, zijn schoonzoon, hem was opgevolgd; deze laatste had zich met een deel der effecten van het asiento uit de voeten gemaakt, was van Panamá over Jamaica naar Spanje gevlucht en had zich daar in een klooster schuil gehouden.

Er schijnt nu een nogal ingewikkelde verhouding te zijn ontstaan, immers op 11 Nov. 1693 werd verklaard dat de Koning de „administratie" van het onder de „directie" van B. y P. & P. zeer vervallen asiento aan Porcio ontnomen had en deze gegeven had aan Balthazar Coymans, volgens contract van 23 Februari 1685, zelfs met uitsluiting van Porcio. Was nu Coymans de houder van het asiento geworden? Het is wel eigenaardig dat op 3 September 1686 (not. arch. 1473, no. 28) van Coymans gesproken wordt als van den administrateur van het met B. y P. & P. gesloten asiento; P. van Belle heette toen „administrador general en In-„dias", doch volgens een andere acte (not. arch. 1475, no. 61) was Coymans administrateur—generaal en Van Belle „factor-„generaal", wat waarschijnlijker is. Dat beide Nederlanders compagnons waren weten wij reeds; hun vestiging te Cadix heette (not. arch. 1474, no. 8) een „societeyts comptoir".

Coymans is vóór 15 November 1687 overleden (not. arch. 1474, no. 3) en wel te Cadix (not. arch. 1475, no. 18); zijn compagnon Van Belle verwachtte nu blijkbaar dat de generale administratie

van het asiento aan hem toevallen zou. Op 31 Januari 1688 (not. arch. 1474, no. 3) noemt hij zich „sucessor destinado", op 3 Februari d.a.v. zelfs „sucessor nombrado" van den overleden administrateur-generaal (not. arch. 1474, no. 9). Nauwelijks in Nederland aangekomen, om met de erven Coymans te confereeren, ontdekte Van Belle dat er in Madrid tegen hem geintrigeerd werd en dat de Koning wel eens iemand anders kon aanstellen, onder pretext dat er geen orde op de zaken te Cadix gesteld was, hoewel met Zr. Ms. goedvinden Juan Carcau de loopende zaken zou behandelen (not. arch. 1474, no. 3). Carcau heette op 2 Februari 1688 de „pro interim directeur generaal" (not. arch. 1474, no. 8) en werd op 18 Februari 1688 te Madrid genoemd „dewelke tegenwoordig de administratie bedient, die aen „Don Balthasar gegeven was". In een nog te behandelen acte voor notaris Van Bortel van 7 Juni 1689 (not. arch. 1475 no. 37) zullen wij Carcau „administrador del asiento de negros" genoemd vinden.

Van Belle intusschen baseerde zijn recht op de opvolging in de door Coymans bekleede functie zelfs op een testamentaire beschikking van dezen laatste, welke wilsbeschikking door den Koning goedgekeurd zou zijn (not. arch. 1475, no. 61). De acte voor notaris Van Bortel van 11 Juli 1689 (not. arch. 1475, no. 43), waarover later meer, doet vermoeden dat die goedkeuring vervat zou zijn in een Koninklijke cédula van 21 November 1686.

De Koning echter deed heel iets anders dan P. van Belle benoemen; Z.M. vaardigde op 18 Februari 1688 een „cédula" uit, waarin werd gelast dat beslag zou worden gelegd, onder Carcau, op alle boeken, papieren, gelden, goederen en andere effecten van de door Coymans en Van Belle gevormde societeit te Cadix, een order welke op 4 Maart en volgende dagen werd uitgevoerd.

De vertaling der cédula en het verslag der inventarisatie zijn vastgelegd in de verklaring van Josua van Ouderkerk, die bij het geval tegenwoordig was geweest (not. arch. 1475, no. 18). Merkwaardig is dat in de vertaling van 's Koning's cédula ook al weder gesproken wordt van „het asiento gemaekt met D^{n} Nicolaes „Porcio y D^{n} Juan Barosso ende naderhant voor de generale „administratie gegeven aen D^{n} Balthasar Coymans", zoodat Coymans blijkbaar niet als een regelmatig asentista werd beschouwd.

De Koning had het beslag en de inventarisatie gelast, niet alleen uit hoofde der belangen welke de schatkist bij het asiento had, maar ook met het oog op geschillen tusschen belangheb-

benden, aangezien zoovele instanties bij de zaken van het asiento betrokken waren. De Koninklijke cédula belastte met de uitvoering van beslag en inventarisatie een lid van den raad van financien van Z.M., iemand die echter tevens een functie bekleedde bij de Casa de contratación te Sevilla. Laatstgenoemd lichaam mocht zich echter volstrekt niet met het geval bemoeien, terwijl ook aan verschillende justitieele instanties verboden werd te intervenieeren; de Koning verwachtte van deze zijden alleen hulp en medewerking.

Het is niet duidelijk waarom Josua van Belle en C. Determeyer het op 11 November 1693 (not. arch. 1479, no. 169) lieten voorkomen alsof Pieter van Belle het indertijd niet raadzaam had geacht de administratie te aanvaarden. Ook op Curaçao had een beslag plaats gehad (zie vroeger) en dit zou het gevolg zijn geweest der omstandigheid dat door de ontzetting van Porcio, den dood van Coymans en de onwilligheid van P. van Belle om de administratie over te nemen, deze laatste geheel was komen te vervallen.

Een tot dusver nog niet in dit artikel genoemde acte intusschen werpt een eenigszins ander licht op de sequestratie op Curaçao. Ten verzoeke van zekeren Antonio Maldonado, die vroeger eenige slaventransporten van Curaçao naar Maracaibo en Caracas had overgebracht en nu te Cadix gevangen zat, legde Coenraad Determeyer ten overstaan van notaris Van Bortel in Augustus 1691 een verklaring af (not. arch. 1477 no. 80). Waarom Maldonado gevangen zat en waarom hij Determeyer's verklaring noodig had, is mij niet duidelijk kunnen worden, maar van belang is dat volgens comparant de directeur Kerckring gehandeld zou hebben ingevolge een geheime dispositie van de ons bekende Manuel de Belmonte en Jan Coymans, twee der Amsterdamsche gemachtigden van den administrateur-generaal a.i. Juan Carcau en niettegenstaande het protest van Josua van Belle, den derden gemachtigde van Carcau.

Uit de acte van 7 Juni 1689 voor notaris Van Bortel (not. arch. 1475 no. 38) lezen wij dat Kerckring door De Belmonte en Joan Coymans, als gemachtigden in Nederland der generale administratie in Spanje, tot factor benoemd was en op 9 October 1691 (not. arch. 1477, no. 104) verklaarde Josua van Belle dat Carcau zich herhaaldelijk bij hem schriftelijk beklaagt had, dat de beide andere gemachtigden particuliere orders hadden gegeven.

Het is dus duidelijk, dat van de driemanschap welke in Nederland zich met het asiento bezighield, alleen Josua van Belle er-

voor werkte dat zijn broeder Pieter in de algemeene administratie zou opvolgen en dat de twee anderen dat trachtten te beletten. De meerderheid had blijkbaar namens Carcau opdracht gegeven dat op Curaçao alles wat tot het asiento behoorde uit handen van Beck en Determeyer zou worden overgenomen, omdat de nieuwe administratie zich niet van hen wenschte te bedienen. W. Kerckring, optredend als de nieuwe factor en van zijn macht als directeur van het eiland gebruik makend om den overdracht der zaken te forceeren, was wel een merkwaardige figuur.

Voorwaar, de slavennegotie was een niet veel minder avontuurlijk bedrijf dan de kaapvaart, schiep, evenals deze laatste, de ingewikkeldste situaties en leidde tot allerlei geraffineerde intrigues.

Niet Pieter van Belle is Balthazar Coymans opgevolgd, maar blijkbaar Juan Carcau. Eerstgenoemde heet op 9 Juli 1691 „gewesen administrateur en factoor generaal van 't asiento der „negros en derselver introductie in de Koninkrijken in Indien" (not. arch. 1477, no. 67).

Wel waren er nog geldzaken te vereffenen, ook wegens het overlijden van Balthazar Beck, welke laatste, de kapitein der burgerij op Curaçao, aldaar eerst factor geweest was van het asiento onder Barosso en Porcio, later van de nieuwe administratie onder Coymans, toen P. van Belle de administrateur in West Indië was. Op 9 Juli 1691 (not. arch. 1477, no. 67) wordt nog een verklaring afgelegd ten verzoeke van Beck en op 11 November 1693 (not. arch. 1479, no. 169) wordt van wijlen Balthazar Beck gesproken, dus deze is omstreeks 1692 op Curaçao overleden.

C. Determeyer, die in 1687—1689 op Curaçao vertoefde (zie vroeger) behandelde daar de zaken der factorij tezamen met Beck, Pieter van Belle gaf op 8 Mei 1687, vóór het aanvaarden van de reis van Curaçao naar Spanje, aan Beck, in tegenwoordigheid van Jesaja Linkenberg, den secretaris van den Raad aldaar, discharge voor zijn — Beck's — onder het regime Barosso en Porcio gevoerde beheer (not. arch. 1475, no. 43). Volgens een acte voor notaris Van Bortel van 23 October 1691 (not. arch. 1477, no. 110) was het beheer der contanten op Curaçao onder de nieuwe administratie steeds bij Beck geweest en had Determeyer daar geen bemoeienis mede gehad.

In een nog niet te voren besproken acte van 9 October 1691 (not. arch. 1477 no. 104) verklaarde Josua van Belle, ten overstaan van notaris Van Bortel, dat hij indertijd gemachtigde in Nederland was geweest voor Balthazar Coymans — en van diens

opvolgers — en dat hij, Josua, als zoodanig, doch ook als schuldeischer van het asiento, de op Curaçao gehouden boeken van het asiento had ontvangen en deze nog in zijn bezit had; eerst waren deze boeken gehouden door P. van Belle, later door Beck en Determeyer.

De factorijen in de West hadden steeds belangrijke uitgaven te doen; niet alleen moesten in een factorij als die op Curaçao de gelande slaven gevoed en onderhouden worden, totdat verdere verscheping mogelijk was, maar — en dit is zeer belangrijk — de levering in Spaansch-Amerika ging meest op crediet (not. arch. 1475, no. 61).

Beck had tot 1 Mei 1685 van het oude asiento te goed 63.400 pesos en hierbij moest nog gevoegd worden een vordering op het nieuwe van ruim 5000 pesos, tot eind Mei 1687, toen P. van Belle van Curaçao vertrok (not. arch. 1477, no. 67). Determeyer werd op 9 October 1691 geacht een kleine 13000 pesos te goed te hebben (not. arch. 1477, no. 104); deze laatste had op Curaçao niet eens ten volle het salaris à 2500 pesos per jaar ontvangen, dat hij bij contract ten overstaan van notaris P. de Wit te Amsterdam van 1 Januari 1687 bedongen had. Verder had hij een klein bedrag te vorderen wegens zijn aandeel in de vracht van een door den oud-directeur Jan Doncker aan het asiento verhuurd vaartuig — de Nuestra Señora de las Nieves — en meerdere bedragen als aandeel in de premie van assurantie, wegens door hem — Determeyer — geloopen risico op schepen, die van Curaçao met slaven naar andere havens in de buurt werden bevracht.

Uit verschillende der bestudeerde bescheiden blijkt ook nog welke kosten er verbonden waren aan de slaventransporten, welke credieten gegeven werden en hoe groot de transporten waren. Zoo moesten voor het reeds eenmaal genoemde schip St. Jago de Victoria (Kapitein Thomas Daniels, voor wien als gemachtigde in Nederland optrad zijn echtgenoote Johanna Cupius) rechten aan den Koning worden betaald over ± 441 ton, à 112½ pesos, dus bijna 50.000 pesos (not. arch. 1475, no. 37), terwijl aan vracht voor dit schip verschuldigd was 2200 pesos per maand (not. arch. 1475, no. 38). In het begin van 1686 waren van Curaçao de meeste daar aanwezige slaven van de oude admistratie (Barosso en Porcio) door de factorij der nieuwe (Coymans) verscheept en de inkoopprijs was, uit de retouren, aan de respectievelijke directeuren der Compagnie (Kerckring volgde in 1686 Jan van Erpecum op) betaald. Op 7 Juni 1686 was men door den ouden voor-

raad heen en men begon toen met van den directeur te ontvangen 407 koppen uit Angola, ex Sint Jan, kapitein Hubert Jansz, 358 ex Wapen van Zierikzee, kapitein Joost Bankert, enz., zoodat men op 8 Maart 1688 in totaal 4489 koppen van de Compagnie had overgenomen; op 19 Maart d.a.v. waren van deze 4489 nog 1075 slaven onverscheept aanwezig, waarop Kerckring beslag legde (zie vroeger) en waarvan hij het grootste deel met de St. Jago de Victoria verzond (not. arch. 1475, no. 61).

Op Curaçao werden alle slaven door de W. I. Compagnie aangevoerd en blijkbaar kreeg de directeur betaling uit hetgeen de slavenschepen mede terugbrachten, maar de factor ter plaatse van bestemming der slaven leverde op crediet (zie vroeger); de administratie zal dus wel altijd een saldo te goed gehad hebben van de koopers der slaven in Spaansch Amerika.

Er is nog sprake van een remise met het schip Koning Balthazar, kapitein Erasmus, van Francisco de Rivas, den factor te Panamá, welk geld bestemd was voor Beck en Determeyer, die een gemeenschappelijke rekening hadden, maar dat door Kerckring al mede in beslag werd genomen, verder van premie van assurantie op de schepen San Antonio, van Curaçao naar Havana en Vera Cruz en St. Pieter & St. Paul, van Curaçao naar Caracas, alles tezamen 21.307 pesos, waarin Determeyer een aandeel had van $^{1}/_{16}$ (not. arch. 1477, no. 104). Voor de reis van Curaçao naar de bestemming der uitgevoerde slaven werden de schepen dus door ter plaatse gevormde combinaties verzekerd, in welke combinaties ook de leiders der factorij deelnamen.

De gewoonte, of de noodzakelijkheid, der 17e en 18e eeuw, om van alles en nog wat in beëedigde verklaringen voor de overheid, of in notarieele attestaties onder aanbod van eede, vast te leggen en de talrijke volmachten welke noodig waren in een tijd toen het verkeer nog weinig ontwikkeld was, stellen ons in staat het voorgeslacht — ook het koloniale voorgeslacht — in leven en bedrijf gade te slaan. De archiefstukken schenken niet altijd den lezer volkomen klaarheid in vaak zeer ingewikkelde transacties en de bijzonderheden zijn niet altijd meer van belang. Zich in de oude geschriften verdiepend echter en trachtend den inhoud te begrijpen, ziet men een brok verleden voor zich opleven.

Een Franschman, die in het begin der vorige eeuw een dik boek over Venezuela schreef, [1]) kende aan de Hollanders de eer toe van,

[1]) F. Depons, Voyage à la parte orientale de la Terre-Ferme, dans l'Amerique méridionale, Parijs 1806.

door de stichting van een handelspost op Curaçao in 1634, de kolonisten op het tegenover dat eiland gelegen vasteland van Zuid-Amerika er toe gebracht te hebben, zich ernstig op den landbouw toe te leggen, de producten waarvan men op de nieuw geopende markt tegen allerlei behoeften kon inruilen. Zonder de Hollanders te noemen constateerde een Venezolaansch geschiedschrijver, dat de producten des lands door vreemdelingen op de Europeesche markt geïntroduceerd moesten worden, omdat Spanje zich op Mexico en Peru concentreerde [1]).

Inderdaad, de Spaansche koloniale politiek bepaalde zich hoofdzakelijk tot exploitatie en dan nog oppervlakte-exploitatie; tot veel meer dan het winnen van goud en zilver, ten bate der Koninklijke schatkist, was het moederland niet in staat. Ondanks het monopoliestelsel waren het vreemdelingen die, openlijk of clandestien, aan de Spaansche koloniën moesten verschaffen wat zij voor haar ontwikkeling noodig hadden, d.w.z. aanvoer van werkkrachten en Europeesche fabrikaten, markten voor de koloniale landbouwproducten en crediet; vooral dit laatste kon de Spaansche staat niet aanbieden, doch de kapitaalkrachtige Nederlanden konden dat zooveel te beter.

Het bedrijfskapitaal van den tropischen landbouw bestond destijds grootendeels in de slavenmacht, welke bij aanvoer of suppletie, zooals wij gelezen hebben, op crediet geleverd werd. De betaling kon pas over eenigen tijd geschieden, wanneer de producten van den slavenarbeid geoogst waren, welke producten dan in den vorm van „retouren" in handen der credietgevers kwamen.

Wanneer wij bedenken wat er bovendien noodig was om de eigen vastelandskoloniën (Suriname, Berbice, Demerary en Essequibo) tot ontwikkeling te brengen en welk aandeel het Nederlandsche crediet gehad heeft in den economischen opbouw van de Fransche, de Deensche en de Britsche Antillen, dan staan wij versteld van de financieele machtspositie der kleine Republiek, in het tweede deel der 17e en in de 18e eeuw, ook in de West.

Ook al kunnen wij de methoden en de opvattingen — commercieele en koloniaalpolitieke — van dien tijd, waarvan ook uit de in dit artikel besproken bescheiden het een en ander aan het licht komt, niet bewonderen.

Amsterdam, November 1934.

---

[1]) Rafael-María Baralt. Resúmen de la Historia de Venezuela. Parijs 1841.

BOEKBESPREKING

Advies van de commissie door de vereeniging „Indië—Nederland" ingesteld ter bestudeering van de ingediende ontwerpen tot herziening van de reglementen op het beleid der regeeringen in de Kolonies Suriname en Curaçao. Uitgave van de vereeniging „Indië—Nederland" (z.j., 1935).

Ook ongevraagd willen wij dit geschrift gaarne aankondigen. Alle belangstelling voor Suriname en Curaçao is welkom. Na het *Indisch genootschap* is nu de vereeniging *Indië—Nederland* aandacht gaan schenken aan de herziening der West-Indische staatsinrichting. De pers volgt nog traag, met loffelijke uitzonderingen.

De commissie, die dit juist één vel groote advies heeft samengesteld telt naast twee, misschien drie, Suriname-deskundigen één Curaçao-deskundige en vergaderde onder leiding van een Oost-Indischman, deskundige op het gebied van bestuurshervorming.

Het is goed, dat de commissie laat voorafgaan de opmerking, dat zij zich alleen heeft laten leiden door den geest der grondwetsherziening van 1922; men zou anders daarover wel eens in twijfel kunnen verkeeren. Aan de opmerkingen over de artikelen van de wetsontwerpen gaan er eenige van algemeenen aard vooraf.

De eerste geldt de handhaving van de eenvormige rechtsbedeeling voor de geheele Surinaamsche bevolking, waardoor Britsch-Indiërs en Javanen voorloopig aan een naar Nederlandsch voorbeeld gemaakte wetgeving onderworpen blijven; de commissie had de heele herziening gaarne op de oplossing van dit vraagstuk willen laten wachten.

Naar Oost-Indisch voorbeeld bepleit de commissie een bepaling, dat de gouverneur zijn taak vervult met inachtneming van 's Konings aanwijzingen. Het zou dan ook wel zeer eigenaardig zijn, als in de West de gouverneurs-positie een theoretischen en academischen voorsprong kreeg bij de Oost. Het is nog niet lang

geleden, dat een gouverneur ginds zijn voorstellen aan de Kolonialen raad toelichtte met de mededeeling der vooraf-verkregen instemming van den minister van Koloniën, terwijl voor den gouverneur van het geldelijk zoo afhankelijke Suriname zijn verantwoordelijkheid aan den Koning alleen als richtsnoer voor zijn doen en laten wel wat heel mager de werkelijkheid zal weergeven.

Men mag aannemen, dat de commissie-leden Bordewijks *Handelingen* kennen, en daarin hebben gelezen de wonderlijke redeneeringen, waarmee het kiesrecht in 1865 en 1901 Curaçao onthouden werd. Niettemin juicht zij het Surinaamsche stelsel van vóór 1901 toe voor Curaçao, terwijl zij de terugtred, voor Suriname voorgesteld, afkeurt. „De wijze politiek", die de commissie in het stelsel van deels benoemde leden voor Curaçao ziet, verschilt niet veel van het standpunt van 1865. Waarom alleen op de voorgestelde wijze de gouverneur zal kunnen waken voor de belangen der verschillende eilanden, een bewering in het advies, wordt niet duidelijk gemaakt. Van meer belang is dan ook, dat de commissie het gemis van een aanbeveling voor te benoemen leden opmerkt.

Het kiesrecht, èn voor Suriname èn voor Curaçao voorgesteld, gaat de commissie te ver. Wat het censuskiesrecht betreft wil zij voor Suriname ten hoogste teruggaan tot *f* 800.—, voor Curaçao en Aruba tot *f* 1500.—, voor Bonaire tot *f* 1000.—. Deze verschillen worden niet toegelicht.

Over de opmerkingen bij de artikelen een enkel woord.

Ten onrechte meent de commissie m.i. dat de procureur-generaal bij het Hof van Justitie (en waarschijnlijk ook de gouvernements-secretaris) is een „hoofd van eene afdeeling van bestuur."

Hoe ver de commissie haar zorg heeft uitgestrekt, blijkt wel uit haar slotopmerking, die den wensch inhoudt, dat overal het woord gouverneur met een hoofdletter geschreven zal worden.

Het oordeel van deze commissie over de ingediende wetsontwerpen verschilt wel heel veel van de enkele Curaçaosche stem, die tot nu toe te beluisteren viel. Een ongenoemde heeft in twee hoofdartikelen van het Curaçaosche *Boletin Comercial* (6 en 14 Februari l.l.) zijn meening gegeven. Die meening is zoo ongunstig, dat hij hoopt op intrekking of verwerping van het Curaçao betreffende ontwerp of op uitstel van de invoering ad calendas Graecas. Het gaat dezen schrijver vooral om de versterking (niet tegenover de Kroon) van de macht van den gouverneur. Ten onrechte is dit oordeel mede gegrond op de meening, dat na een

tweede verwerping van eenzelfde verordening door de Staten de gouverneur die verordening zelfstandig kan vaststellen. De schrijver heeft kennelijk het oog op art. 92*bis*, waar echter staat „Wordt andermaal overeenstemming niet verkregen, dan kan de regeling geschieden bij algemeenen maatregel van bestuur" (een besluit des Konings). Het volgende artikel geeft de gouverneur wel die bevoegdheid maar alleen, indien de staten niet binnen een gestelden termijn beslissen of wel, als hun goedkeuring niet is verkregen, dringende omstandigheden onverwijlde voorziening vorderen. Herhaalde indiening van een ontwerp is daarvoor niet noodig.

3 Maart 1935. DE GAAY FORTMAN

Inlichtingen en onderzoekingen van de afdeeling Handelsmuseum in 1934.
Uitgegeven door de Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling No. XXXVII.

De inlichtingen en onderzoekingen betreffen hoofdzakelijk een aantal aetherische oliën, producten van enkele geneeskrachtige planten, gommen en harsen, minerale grondstoffen, o.a. zout in het gewest Curaçao, zwavel en gips van Saba, eenige oliën en vetten, vezels, vruchten, zetmeelgewassen en een viertal bizondere houtsoorten.

Bij aetherische oliën wordt een korte beschrijving gegeven van de nu in het laboratorium toegepaste methoden tot opsporing van vervalschingen.

Bij kleur- en looistoffen valt op dat het gebruik van looibasten afnemend is; de vloeibare extracten worden verdrongen door de vaste.

Onder vezels wordt vermeld, dat de Surinaamsche „boschkapok" gelijkwaardig is aan kapok. Een cultuur is er niet; de vezel wordt uit het bosch gehaald, vandaar de naam boschkapok. De boom groeit langzaam, productie op economische wijze van groote hoeveelheden zal dus moeilijkheden opleveren.

Van bizonder belang zijn de mededeelingen over het viertal houtsoorten. „Manbarklak" (*Escweilera longipes* MIERS.) en „Basralocus" (*Dicoryna paraensis* BTH.) uit Suriname en „Kajoe lara" van Oost-Indië zijn gebleken beter bestand te zijn tegen beschadiging door de paalwormen dan het bekende Demerara

greenheart. Ook de in Amerika zeer gevreesde paalworm „Teredo" (*Neoteredo Reynei* BRTSCH), die b.v. in het Saramaccakanaal het Demerara greenheart in 9 maanden geheel doorzeefde, liet daar het manbarklak gedurende 17 jaar onaangetast. Ook de basralocus bleek na 6 jaar nog vrij van aantasting. Het kajoe lara van Oost-Indië is in niet mindere mate bestand tegen den paalworm. Zoowel manbarklak als basralocus en kajoe lara bezitten in hun cellen kleine kiezellichaampjes, waarop de schelpjes van den paalworm afslijten, zoodat het dezen niet mogelijk is in het hout te dringen tot het vormen van de bekende wormgaten.

Deze houtsoorten kunnen geleverd worden in maten, zooals havenwerken, remmingswerken en sluizen die eischen.

Onder de houtsoorten, door Ned. Oost-Indië uitgevoerd, neemt het „Bankirai" een belangrijke plaats in. Het *zware* bankirai heeft zijn hoogste nuttigheid als rijdek voor bruggen met druk verkeer. Inzonderheid radicaal gezaagde deelen geven een onverwoestbaar rijvlak.

Aan de Surinaamsche sinaasappel wordt een uitvoerige beschouwing gewijd.

Voor verpakking worden kisten uit Canada geimporteerd, omdat de in Suriname vervaardigde kisten te duur kwamen. Na de inwerkingtreding op 28 Augustus 1933 van het fruitinvoermonopolie, kwamen de hierdoor ontstane extra kosten op 75 ct. per kist te staan. Door bemiddeling van het Koloniaal Instituut werd in Februari 1934 ontheffing, met terugwerkende kracht, verkregen.

Onregelmatige regenverdeeling op het einde van 1933 is oorzaak geweest, dat de sinaasappelboomen niet werden geprikkeld tot bloeiconcentratie op den juisten tijd. Hierdoor was de najaarsoogst in 1934 niet groot; de verscheping is dat jaar belangrijk minder dan in het vorige.

Onregelmatige regenverdeeling is oorzaak, dat in sommige jaren een voorjaarsoogst wordt verkregen. Vroeger achtte men zulk een voorjaarsoogst minder geschikt voor uitvoer, omdat de Surinaamsche sinaasappel dan in concurrentie met den Spaanschen kwam.

Nu gebleken is, dat het koopend publiek de groote saprijkheid en den aangenamen smaak van den Surinaamschen sinaasappel ook bij afwezigheid van een fraaie oranje kleur weet te waardeeren, kan ook een voorjaarsoogst hier wel geplaatst worden, indien de kwaliteit niet ten achter staat bij die van den najaarsoogst.

Hoewel het vorenstaande volkomen juist is, wil ik mij enkele opmerkingen veroorloven.

De najaarsoogst (de normale) valt altijd in den grooten drogen tijd, wat voor den smaak van belang is. Een voorjaarsoogst (de abnormale) zal meestal in een natte periode vallen, wat voor een goeden smaak niet bevorderlijk is. In elk geval bestaat er vooraf geen zekerheid dat de kwaliteit goed zal zijn.

Normaal is dat de boomen na den oogst een rustperiode doormaken alvorens weer te bloeien. Treedt nu een abnormale bloei in, dan zullen de vruchten, hiervan afkomstig, als volwassen vruchten aan de boomen hangen in den tijd waarop de normale bloei moet optreden en deze nadeelig beinvloeden, ook al is het seizoen bizonder gunstig.

Daarom komt het mij gewenscht voor om, als de boomen in Mei-Juni mochten bloeien, de vruchten, terwijl ze nog heel jong zijn, te verwijderen. Een jaar van misoogst, dat overal voorkomt, is m.i. minder erg dan ook een volgende oogst te riskeeren terwille van een tusschenoogst van twijfelachtige kwaliteit.

Een andere opmerking is, dat in Spanje en Californië de vruchten na den oogst een speciale bewerking ondergaan (van andere landen weet ik dit niet) terwijl in Suriname, behoudens het enkele dagen verwelken, niets wordt gedaan.

Kan dit soms oorzaak zijn, dat van de twee genoemde soorten de schil bros blijft, terwijl bij de Surinaamsche de schil verdroogt en taai wordt?

Wat den prijs der kisten betreft, in Suriname bestaat er geen kistenfabriek. De vraag naar kisten is er niet groot genoeg voor. Bij voldoende vraag is het zeer waarschijnlijk, dat een der houtzagerijen zich daarop zal gaan toeleggen. Het benoodigde hout is er goedkoop verkrijgbaar.

Dit nummer is het zesde in de reeks „Inlichtingen en Onderzoekingen".

Ten einde het raadplegen van alle reeds verschenen nummers gemakkelijk te maken, is achter in dit nummer een bladwijzer over alle zes nummers opgenomen.

De mededeelingen zijn kort, zakelijk en duidelijk.

Eenige mooie photo's versieren dit werk.

J. A. LIEMS

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN EN COURANTEN

De Zuid-Nederlander. A.R. Propagandablad voor Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. 6 September 1934, no. 1 en 18 october no. 2. Onze West, door dr. A. A. L. Rutgers.

De Surinaamsche Politiegids. 1 Februari 1935, no. 2. De Surinaamsche Politie. II; Wat is adgoderij?; Commissarissen van Politie in Suriname [van 1856-heden].

Idem. Maart 1935, no. 3. De Surinaamsche Politie. III; Opium; Aanhouding van vluchtelingen uit het bagno van Cayenne, door, J. I. Hensen.

De West. 1 Februari 1935, no. 2750. Export van vruchten naar Nederland.

Idem. 27 Maart 1935, no. 2773. Volksziekte en Volksvoeding in Suriname. door dr. Keil.

Algemeen Handelsblad. 2 Maart 1935. Een Korjaaltocht door Suriname, door Eduard Veterman. Avondblad.

Nieuwe Rotterdamsche Courant. 12 Maart 1935, Ochtendblad A. Nederlanders in West-Indië in de XVI de eeuw.

De Rijkseenheid. 13 Maart 1935, no. 23 en 24. De grenzen van Suriname.

Idem. 10 April 1935, no. 28. Schatting aan Boschnegers en Boschnegerbeschaving, door Emeritus.

Het Vaderland. 17 Maart 1935. Ochtendblad C. Vaudou Verlossing. De negers van Haïti, door Arthur van Schendel.

Op de Hoogte. Februari 1935, no. 2. Een kijkje in Paramaribo, door Caroline van Lancker-van Dommelen.

Onze Aarde. Maart 1935, no. 3. Caraïbisch Nederland, door mr. W. J. van Balen.

Ons Suriname. Maart 1935, no. 3. Wat kinderoogjes ons vertellen, door P. M. Legêne [Toespraak op 28 Januari]; Op 't Zendingspad in Suriname en elders 1735—1935. Woorden en muziek van H. H.

Echo's uit de Missie. 25 Maart 1935, no. 4. Statistiek van onze missiën op 1 Januari 1935; Patronaatswerk in Suriname. 'n zilveren jubileum; Reis met avontuurlijke vermakelijkheden. Of hoe men in Suriname per spoortrein reist; Naar Paradijs, Caraïbo, Landwee en Pinatjari, door Sr. M. Wivine.

De Indische Mercuur. 13 Februari 1935, no. 7. Bijdragen tot de kennis van het ontstaan van „Suncracks" bij rijst, door prof. dr. G. Stahel.

Journal of the Agricultural Society Jamaica. Jrg. 38, no. 11. Dairy cattle breeding in Jamaica, door P. P. Lecky.

Idem. no. 12. The Cultivation of Citrus in Jamaica, door A. C. Barnes.

O.D.

OVERHEIDSZORG VOOR DE RIJPERE JEUGD IN SURINAME

DOOR

MR. M. DE NIET
(Advocaat-Generaal b. h. Hof v. Justitie in Suriname)

In het tijdschrift voor Armwezen, Maatschappelijke Hulp en Kinderbescherming (11e Jaargang 26 Maart 1932) mocht ik onder den titel „De zorg voor het hulpbehoevende kind in Suriname" met een enkel woord aangeven wat op dit terrein in Suriname wordt gedaan.

Voor de lezers van dit tijdschrift wil ik trachten een overzicht te geven van hetgeen in het laatste jaar tot stand kwam ten behoeve van de Surinaamsche *rijpere* jeugd.

Uiteraard is dit evenals in alle landen een probleem van bijzonderen aard.

Terwijl de overheidszorg in Suriname zich vrijwel van dit terrein afzijdig had gehouden, ontstond er in het begin van 1933 onder den indruk van de toen meer en meer ook in Suriname voelbare crisis, voornamelijk in kerkelijke kringen eene beweging, welke de aandacht van het Gouvernement voor dit onderwerp vroeg. Het gevolg was eene bijeenkomst op 20 Maart 1933 ten Gouvernementshuize, waar onder leiding van den toenmaligen Gouverneur Dr. A. A. L. RUTGERS de verschillende personen en corporatiën, welke zich voor dit onderwerp interesseerden, gelegenheid kregen hunne wenschen toe te lichten. Ook de pers was daarbij uitgenoodigd.

Hoewel op die bijeenkomst nog geen afgerond plan kon worden vastgesteld, bleek ieder toch overtuigd van de noodzaak, dat er „iets" gedaan moest worden en men den nood onder de jongeren maar niet zonder meer aan zich kon laten voorbijgaan.

COMMISSIE RIJPERE JEUGD

Ook voor de ouderen werden maatregelen besproken, maar één van de voornaamste gevolgen van deze algemeene bespre-

king was wel de instelling van de *commissie* voor de *rijpere jeugd* bij Gouvernementsresolutie van 4 April 1933 No. 1086.

In deze Commissie werden benoemd de heeren:

Mr. M. de Niet, advocaat-generaal, tot lid en voorzitter;

Ir. J. J. van Wouw, tot lid en secretaris;

Pater A. J. Hilgen C.s.s.R., leider van het jeugdwerk der Roomsch Katholieke Gemeente;

J. F. Mittemeyer, jeugdleider van de Evangelische Broeder-Gemeente;

A. L. Waaldijk, hoofd van de Van Sypesteynschool, lid van het Hernhutter Comité;

J. R. F. Anijs, groepsleider van de Eerste groep der „Vereeniging der Nederlandsche Padvinders", Afdeeling Paramaribo;

J. A. Bange, tuinbouwkundig ambtenaar 1e klasse;

J. Govaars, sectie-officier van het Leger des Heils in Suriname; tot leden.

De opdracht aan de Commissie luidde:

a. op korten termijn concrete voorstellen in te dienen ten aanzien van maatregelen ten behoeve van de rijpere jeugd;

b. in overleg met dengene, die aangewezen is om zich geheel aan de belangen dier jeugd te wijden, nadere voorstellen omtrent diens taak uit te werken.

Bij dezelfde resolutie werd Ir. J. J. van Wouw voornoemd met ingang van 15 April 1933 belast voor den tijd van 10 maanden (welke termijn later is verlengd) met de werkzaamheden in het belang van de rijpere jeugd, uit overweging, zooals de considerans luidt, dat het in verband met de heerschende werkloosheid gewenscht is, iemand aan te wijzen, die zich geheel aan de belangen der rijpere jeugd kan wijden.

VOORSTELLEN

Reeds aanstonds toog de Commissie aan het werk en zij mocht erin slagen eenige weken later, op 30 Mei d.a.v., het eerste deel van haar rapport aan den Gouverneur aan te bieden. Daarin waren een dertien-tal naar de meening der Commissie onmiddellijk uitvoerbare voorstellen opgenomen, waarvan door den Gouverneur bij schrijven van 23 Juni 1933 No. 1977 onmiddellijk 4 voorstellen werden overgenomen, welke in den loop van 1933/34 met enkele vermeerderd tot uitvoering kwamen, te weten:

1. het tewerkstellen van een 40-tal jongens in en nabij den *cultuurtuin* onder de onmiddellijke leiding van den tuinbouw-

kundig ambtenaar 1e klasse J. A. Bange, lid der Commissie, ter beoefening van *land-* of *tuinbouw*;

2. het tewerkstellen van een 10-tal jongens, die zich zullen bekwamen in het vervaardigen van *bijzondere meubels* en gebruiksvoorwerpen;

3. het tewerkstellen van een 20-tal jongens en meisjes bij de *voedsel-* en *kleedingverzorging* en bij de *administratie* ten behoeve van de tewerkgestelden;

terwijl later nog tot uitvoering kwamen:

4. het tewerkstellen van een 40-tal jongens bij het *verbeteren* van de *verbinding Onverwacht-Onoribo*;

5. het *breken* met de hand van ongeveer 1000 M^3 natuurlijke *bergsteenen* tot steenslag door een 20-tal jongens aan den spoorweg, voor verbetering van de voornaamste straten in Paramaribo, welk voorstel later eenige wijziging onderging.

In 1934 werden nog twee landbouwgroepen opgericht, elk van ongeveer 30 jongens, de zoogenaamde *confessioneele* groepen, waarvan de Roomsch Katholieke groep zich vestigde aan den *Rijksdijkweg* nabij de Spoorbaan, de Protestantsche groep (meerendeels Hernhutters) op *Groningen*.

Velen stonden sceptisch tegenover de uitvoering der plannen en daarom is het dubbel te waardeeren, dat de oud-Gouverneur Rutgers dit werk aandurfde.

Het adagium, dat de creool ongeschikt is voor den landbouw, niet naar den landbouw wil, te lui is en dergelijke, deed en doet nog steeds opgeld. Tegen zulk vooroordeel in te trachten iets van de organisatie der rijpere jeugd te maken, aan te toonen dat, mits onder goede leiding, er met den creool wel iets te bereiken valt en misschien ook de schroom voor den plantage- of landarbeid zou kunnen worden overwonnen, werd de taak van den door den Gouverneur tot *jeugdleider* benoemden ingenieur Van Wouw, die reeds in Nederland op het terrein der jeugdorganisaties werkzaam was geweest. Geen gemakkelijke taak, daar het materiaal, waarmede gewerkt moest worden, althans ten deele voortkwam uit kringen, waar aan orde en tucht wel een en ander ontbreekt.

REGISTRATIE

Om de keuze te bepalen van hen, die in de verschillende groepen zouden werken, werd het noodig geacht te trachten door eene *registratie* der jeugdigen gegevens te verkrijgen om-

trent hunne geschiktheid volgens aanleg, opvoeding en millieu.

Bovendien konden hierdoor belangwekkende statistische gegevens aangaande de frequentie der werkloosheid, beroep, leeftijd, enz. worden verkregen.

Besloten werd de registratie uit te strekken tot jeugdigen van 13—23 jaar. Weliswaar was door den Gouverneur de grens gesteld van 16 tot 21 jaar, maar door de leeftijdsgrenzen voor de registratie van 13—23 jaar te nemen konden de meeste waarnemingsfouten in de grensgebieden beter worden gecorrigeerd, terwijl betere aansluiting aan de school werd verkregen.

Met de registratie werd op 19 Mei 1933 een aanvang gemaakt, waarvoor de medewerking van de „Vereeniging de Nederlandsche Padvinders" werd verkregen.
Er werd een eenvoudig vragenformulier opgesteld, waarmede een dertigtal padvinders gedurende eenige weken werd uitgezonden, teneinde de antwoorden te verzamelen.

De stad Paramaribo werd daartoe in wijken verdeeld en aan ieder der padvinders een wijk toegewezen. Half Juni 1933 waren de padvinders gereed gekomen.

Het bleek echter, dat vele jeugdigen waren achter gebleven, zoodat met medewerking van de pers de jeugdigen werden opgewekt zich alsnog te doen inschrijven, waartoe op voorafbepaalde avonden eenige Commissieleden gedurende een 2-tal weken in het afdeelingslokaal der padvinders zitting hielden.

Toen verondersteld kon worden, dat geen nieuwe opgaven meer zouden inkomen, werd de inschrijving gesloten en werden de gegevens verwerkt.

Uitgesloten van de registratie waren de wettig gehuwden en de in geregelde samenleving wonenden (rekening houdende met de hier bestaande toestanden).

Voor de registratie werden tot deze laatste groep gerekend de zestienjarigen of ouderen, die kinderen hadden.

Hoewel deze maatstaf een niet geheel zuiver beeld geeft, kon de fout voor ons doel worden verwaarloosd.

De voornaamste vragen betroffen de ouders of verzorgers der jeugdigen. Verder waren er vragen omtrent leeftijd, bezochte scholen, de ambachtsopleiding en de doorloopen betrekkingen der jeugdigen.

Door de registratie werden 1464 jeugdige personen bereikt, die nog inrichtingen van onderwijs bezochten, en 2865, die niet meer de school bezochten; totaal derhalve 4329 personen, allen wonende in het stadsdistrict Paramaribo.

Een telling ter controle op het Bevolkingsregister verricht, gaf aan, dat er in werkelijkheid 10296 personen tusschen 13 en 23 jaar in het stadsdistrict moeten wonen. De registratie heeft dus slechts 42% van het werkelijke aantal bereikt.

Dit is o.a. een gevolg van de bovenaangegeven uitsluiting, terwijl daarnaast aanvankelijk een zeker wantrouwen tegenover de registratie moest worden overwonnen, zoodat de beter gesitueerden, uit een minder juist begrip van de registratie, zich onthielden van aangifte.

Als gezegd werden 1464 personen, die nog inrichtingen van onderwijs bezochten, geregistreerd, hetgeen bij controle op het Departement van Onderwijs 63% van het werkelijk aantal jeugdigen tusschen, de hoogeraangegeven leeftijdsgrenzen blijkt te zijn.

Alléén naar *Lager*, *Ulo* en *Mulo* onderwijs ingedeeld, werd het percentage 73%, wat derhalve gunstiger is.

Minder gunstig is het percentage van hen, die nog vakscholen bezochten. Van dezen werden slechts 100 van de 390 geregistreerd; dus 25%.

Andere scholen, als geneeskundige school, normaalschool enz., gaven weder een beter beeld; daarvan werd 50% geregistreerd.

Het treurigst is het gesteld met de opgaven dergenen, die geen enkele inrichting van onderwijs meer bezoeken.

Na aftrek van de 2320 personen, die volgens het Departement van Onderwijs nog scholen bezoeken, van het totaal van 10297 volgens de gegevens van het Bevolkingsregister, zouden 7977 personen niet meer op school gaan.

Van dezen zijn er bereikt 2865; dat is 35%; dus aanmerkelijk minder dan het gemiddelde van 42%.

Hieruit blijkt wel, dat, waar schoolverband leeft, zich het verschijnsel voordoet, dat men meer belang stelt in eene registratie, die toch eigenlijk voor dezen minder beteekens heeft, dan voor hen, die niet meer op school gaan en iedere aanwijzing van mogelijkheid van werk, zij het in de toekomst, dankbaar zouden moeten aangrijpen.

Het geeft ook voedsel aan de meening, dat zij, die niet meer op een school in den ruimsten zin des woords gaan, in het algemeen gesproken, aan verwaarloozing zijn prijs gegeven.

De maatschappij is dan ook door gebrek aan organisatie en aan middelen onmachtig de van de school komenden op te vangen en in goede banen te leiden.

De gegevens, statistisch verwerkt, toonen tevens aan dat het

gebrek aan maatschappelijk interesse (werkschuwheid?) met de jaren toeneemt; bij degenen, die de school verlaten hebben, grooter is dan bij de schoolgaanden; bij de mannen grooter dan bij de vrouwen.

De onverschilligheid ten aanzien van de registratie is dus in zekeren zin te beschouwen als een maatstaf voor de werklust, min of meer ook voor de tucht.

Ieder kon, gezien de gegeven publiciteit, nagaan, dat de in uitzicht gestelde bemoeienissen met de rijpere jeugd zich mede tot het terrein der werkverschaffing zouden uitstrekken, zoodat de daarbij betrokkenen er een mogelijkheid tot het bekomen van werk in konden zien.

Daarbij valt nog op, dat uit de gegevens tevens is af te leiden, dat door de vrouwen blijkbaar eerder de noodzakelijkheid van aan het werk te gaan wordt gevoeld dan door de mannen.

Percentsgewijze zoowel als absoluut genomen hebben zich in de hoogere leeftijden veel meer vrouwen dan mannen doen registreeren.

Zou dit niet een blijk kunnen zijn van den grooteren ernst, die bij de vrouwen ten aanzien van het voorzien in eigen onderhoud bestaat?

Dit verschijnsel zou feitelijk niet anders zijn dan eene bevestiging van de overtuiging, welke velen op dit punt hier te lande hebben.

Wat de *vakgroepen* van timmerlieden, houtbewerkers, metaalbewerkers e.d. betreft, moge worden opgemerkt, dat uit de gegevens is af te leiden, dat na het verlaten der school de lust om *timmerman* te worden bij de meeste jongens zeer groot is (niet minder dan 25% van 14 jaar).

Die lust zakt dan zeer snel af, daalt tot 13%, blijft daarna vrijwel constant en vertoont een topje bij 20 jaar, waarna weder eene afname intreedt.

De *metaalbewerkers* vertoonen een meer geleidelijke toename, hier en daar gegolfd, en bereiken tenslotte in de top het hoogste percentage.

De *landbouwers* zijn in het stadsdistrict uiteraard gering in aantal.

Het aantal *vakloozen* blijkt zeer groot te zijn; in hoeverre hierbij gebrek aan opleiding een rol speelt, kon niet worden nagegaan. Wel kan worden afgeleid, dat over het algemeen gesproken het vakonderwijs onvoldoende is, tengevolge waarvan een „vakvagebondage" optreedt.

De jongens leeren niet één vak grondig, maar begeven zich van baas tot baas en verwisselen herhaaldelijk van vak.

De geheele structuur der samenleving, gepaard met de crisis, die in Suriname welhaast een constant karakter draagt, is hiervoor mede verantwoordelijk. Uiteraard is er slechts voor weinig jongens plaats in de vakken; toch ziet men het verschijnsel bevestigd, dat men liever in de stad een vak beoefent zonder verdiensten of met weinig verdiensten, dan een bestaan in den landbouw te zoeken.

Ook voor Suriname is gebleken, dat de school in de samenleving een niet te verwaarloozen moment van tucht vertegenwoordigt, weshalve het aanbeveling zou verdienen het practische jeugdwerk, indien dit verder voortgang zal hebben, aan de school te doen aansluiten en de bemoeienissen niet te vroeg te staken.

Volstaan moge worden met deze enkele grepen uit het tweede rapportdeel, in Januari 1934 verschenen.

Het bestek van deze ruimte laat niet toe de tabellen en graphieken af te drukken, aan de hand waarvan deze en andere gevolgtrekkingen zijn gemaakt.

LANDBOUW

Het derde rapportdeel, in April 1934 aangeboden, is gewijd aan de *landbouwkolonisatie* en houdt zich meer in het bijzonder bezig met de uitwerking van één der voorstellen in het eerste deel: *Het openleggen van terreinen tot duurzame vestiging* van een gedeelte der rijpere jeugd in gemeenschappen ter beoefening van den landbouw en de veeteelt in de districten.

De vraag rijst daarbij of de organisatie der rijpere jeugd de behulpzame hand kan bieden om de stadsjeugd, meer bijzonderlijk de creoolsche, te doen inzien, dat het leven in de districten om de grootere bestaansmogelijkheid toch altijd nog de voorkeur verdient boven het stadsleven.

Bekend is dat de creoolsche stadsbevolking niet met onverdeelde sympathie tegenover den landbouw en het districtsleven staat.

In het algemeen volstaat men met dit te constateeren zonder na te gaan of hiervoor aannemelijke redenen zijn.

Zonder te trachten te begrijpen, waaruit die onwilligheid tegen-

over den landbouw kan worden verklaard, zal men de moeilijkheden niet uit den weg kunnen ruimen.

De neger of creool zal den landbouw met andere oogen blijven bezien dan de Javaan en de Britsch-Indiër.

De neger, die in den tijd der slavernij gewelddadig van eigen land en volk werd losgescheurd, moet daarvan de gevolgen hebben ondervonden.

Immers niet alleen werd de neger van eigen geboortegrond overgebracht naar een geheel nieuw land, — zij het dan ook eenigszins op het zijne gelijkend — maar hij mocht hier niet de sociale verhoudingen doorvoeren, waaronder hij, hoe primitief die dan ook mochten zijn, gewend was te leven.

Hij werd gedwongen te arbeiden naar de opvattingen van zijnen heer; hierbij werd met zijne eigen inzichten geen rekening gehouden. Het spreekt vanzelf, dat hierdoor essentieele veranderingen bij den neger plaats grepen.

De uitoefening van den landbouw of de veeteelt uit traditie, die bij den neger in eigen land, evenals bij den Javaan (die toch grootendeels ook nog primitief denkt), zoo nauw samenhangt met zijn geheele leven, moet dus hierdoor ongunstig zijn beïnvloed.

Na de afschaffing der slavernij (1863) zijn er van de zijde van het koloniseerende Moederland wel pogingen gedaan om de bevolking in de richting van den landbouw te brengen, maar te weinig systematisch.

Door de herinnering aan de ondervonden bejegening van de zijde van hen, die hen in den slaventijd tewerkstelden, kan als het ware een natuurlijke afkeer tegen den landbouw verklaard worden. Anderen slaan deze factor niet zoo hoog aan en zoeken de oorzaak van den tegenzin eerder in de geringe bestaansmogelijkheid.

Daarbij moet niet vergeten worden, dat de creool nu eenmaal aan de, eigenaardig Westersche, economische overweging van het saldo van bate boven offer is gewend geraakt.

Bij de creolenbevolking in de stad zijn door de nauwe aanraking met de Westersche beschaving allerlei behoeften ontstaan, welke behoeften de Javaan nog niet heeft en de Britsch-Indiër nog niet zoo sterk.

Aan deze behoeften nu maar ineens een einde te maken zal niet wel mogelijk blijken, tenzij de nood dringt.

Waar de landbouw vooralsnog, ook door de afwezigheid van een exportproduct en door de geringe mogelijkheid van afzet van

overtollige producten in Suriname zelf, geen mogelijkheid biedt de eens verworven levenswijze voort te zetten, is ook daarin een verklaring te vinden voor den tegenzin van den creool tegen den landbouw.

Zou slechts de geringste mogelijkheid tot rentabiliteit bestaan, dan zou kunnen blijken dat velen zich op den landbouw gingen werpen.

Bij afwezigheid daarvan moet een massale bevolkingslandbouw, zooals die bij den Javaan uit traditie plaats vindt, voor den creool voorhands onmogelijk worden geacht, zoolang niet in de eerste plaats door verstandige leiding uit de meest verschillende bronnen inkomsten kunnen worden verwacht, en zoolang niet in de tweede plaats door even verstandige leiding geleidelijke behoeftenbeperking is verkregen.

Door de geringe mogelijkheid van afzet van balata is de bijverdienste, welke anders in dit nevenproduct zou kunnen worden gevonden, thans twijfelachtig.

Ten aanzien van het goud staan de kansen beter.

Voorts kan niet ontkend worden, dat het district een zekere verlatenheid vertoont, niet zoozeer door het gering aantal bewoners, als wel door gebrek aan verband en vertier.

Leidende personen zijn op de meeste plaatsen afwezig.

Zullen bij de ouderen deze en dergelijke factoren nog in sterke mate gelden en medewerken om den creool van den landbouw af te houden, bij de jongeren behoeven deze factoren niet zoo zwaar te wegen.

De jeugd bezit wellicht voldoende romantiek om het te willen probeeren, om, na behoorlijke voorbereiding, over de bezwaren heen te stappen en aan het eenvoudige leven in het district de voorkeur te geven boven het stadsleven.

Dat de stad echter steeds een groote aantrekkingskracht zal blijven houden, en juist onweerstaanbaar trekt degenen, die van honger omkomen, is geen typisch Surinaamsch verschijnsel.

Zou men de jongens ervoor kunnne vinden om het in den landbouw te probeeren, dan was de organisatie, zeer in het kort gedacht, als volgt.

De nieuw aangekomen jongens in de rijpere jeugdorganisatie, te vergelijken met de verkenners bij de padvindersorganisatie, ontvangen hun eerste opleiding in zoogenaamde *praktijktuinen*.

De terreinen voor de praktijktuinen worden door de eerste groep jongens ontboscht; latere groepen komen dus op reeds ontboschte terreinen.

Hier wordt onderricht gegeven in het ontginnen en bewerken van grond, het bemesten, het zaaien en planten, wieden, overplanten, snoeien, kweeken van vruchtboompjes enz.

Hebben de jongens ± 1 jaar lang deze praktijktuinen doorloopen, en laten hun leeftijd, gedrag, vlijt en spaarzin het toe, dan gaan zij, als de zoogenaamde voortrekkers bij de Padvindersorganisatie, over naar de *openingstuinen*, waar zij ieder een eigen perceel krijgen, voorloopig onder leiding, later als zelfstandige werkers.

De landbouwkundig adviseur bepaalt hier welke producten in deze tuinen zullen worden verbouwd. Als hoofdproducten voor verschillende groepen zouden voornamelijk in aanmerking komen vezelplanten, citrus en tabak, steeds naast het planten van eigen voedingsgewassen. De jongens zullen zich nog geheel naar de aanwijzingen van den adviseur en van den jeugdleider hebben te gedragen.

Verlaten zij den tuin of moeten zij daaruit worden verwijderd, dan houdt de gemeenschap toch de vruchten van de door hen gedane ontginningen en van hun gewassen; men komt dan niet voor het onaangename feit te staan, dat de verleende steun is verbruikt en er niets van blijvende waarde achterblijft.

Hierbij kan men tot *dorpsvorming* overgaan en de jongens langzamerhand loslaten.

Dit systeem treft men onder eenigszins vergelijkbare omstandigheden op Dominica aan.

BEMOEIINGEN EN ERVARINGEN

De vraag zal rijzen, wat in de praktijk van de bovengenoemde voorstellen is terecht gekomen. Hierop geeft het vierde rapportdeel, dat 15 September 1934 aan den Gouverneur werd aangeboden, en het tijdvak van 21 Juni 1933 tot en met 31 Mei 1934 behandelt, antwoord.

Ter uitvoering dier voorstellen werden in het leven geroepen de centrale groep, de timmergroep, de kampgroep Onoribo, de groep Cultuurtuin, de groep Rijsdijkweg, de groep Groningen en de tuchtgroep.

Deze groepen vormen ieder een gemeenschap.

De zoogenaamde *centrale groep*, waartoe behoort de groep, welke belast is met de keuken, het magazijn en de administratie en met de verzorging der andere groepen, benevens de groep der schoenmakers en kleermakers, werd begin Juli 1933 onderge-

bracht in het Immigratiedepôt (meer bekend als Koeliedepôt) aan den Kleinen Combéweg, waar tevens de timmergroep werkzaam is. Dit werd dus het hoofdkwarter der rijpere jeugd.

Op 31 Mei 1934 waren in de administratie-groep werkzaam ± 20 jongens, in de timmergroep ± 15 jongens.

Elke groep of afdeeling heeft een leider.

De groep der *kleermakers* en *schoenmakers* werkt voor de jongens der organisatie.

De *timmergroep* heeft, meestentijds aan de hand van speciale ontwerpen, in voor Suriname vreemde constructies gewerkt.

De kampgroep *Onoribo* is voortgekomen uit het in Juli 1933 aan den rand van de stad *Paramaribo* (aan het *Molenpad*) opgerichte proefkamp.

Het leek namelijk nuttig om de gedachten, in het eerste rapportdeel ontwikkeld, welke gingen in de richting der *Vrije Jeugdvorming*, in de praktijk om te zetten, waartoe een groep werd ondergebracht in een zelf gebouwd jongenskamp.

Een 40-tal jongens was daarin werkzaam en hield zich na de opening bezig met het in orde brengen van een kinderspeelplaats op het terrein van Nieuw-Bethesda.

In November 1933 werd na beëindiging der werkzaamheden in de stad, waar het geslaagd mocht heeten, het kamp overgebracht naar *Onoribo* in het district Suriname.

Men beschikt daar over goeden grond voor kostgronden, behoorlijk drinkwater, gunstige badgelegenheid.

Hier werden de jongens tewerkgesteld aan het totstandbrengen van een behoorlijken verbindingsweg *Onoribo-Onverwacht*, 6.5 k.m. lang, waarmede op 5 November 1933 een aanvang werd gemaakt.

Vermoedelijk zal de weg in den aanvang van 1935 worden geopend.

Een tiental jongens blijft werkzaam op de terreinen om het kamp, waar zij voedingsgewassen voor eigen gebruik planten. De overigen rukken elken morgen uit om hun werkzaamheden aan den weg te verrichten.

Op 31 Mei 1934 waren er in totaal ± 45 jongens in het kamp ondergebracht.

Met de werkzaamheden in den *Cultuurtuin* te Paramaribo, waar een landbouwgroep werkt, werd 6 Juli 1933 een begin gemaakt.

Een stuk beboscht terrein, groot ± 2 h.a., werd door de jongens ontboscht en daarna in cultivatie gebracht, terwijl in 1934 werd

aangevangen met landbouwwerkzaamheden, bepaaldelijk voor padi-aanplant, op een open gedeelte van het in de nabijheid liggende terrein van den Landsradiodienst.

Deze groep staat onder de onmiddellijke leiding van den tuinbouwkundig ambtenaar 1e klasse *Bange*, zij het binnen het verband der rijpere jeugdorganisatie.

Per 31 December 1933 waren ± 15000 m^2 gespit en beplant.

Voor deze groep is thans het oogenblik aangebroken om naar de zoogenaamde openingstuinen te worden overgebracht.

Het is niet zoo gemakkelijk daarvoor geschikte nieuwe grond te vinden.

Het denkbeeld is dan ook geopperd als openingstuinen te kiezen plantages, die worden verlaten. Daar zouden de jongens dan meer onmiddellijk rendement kunnen vinden in de oogst van de koffie; daarnaast eigen voedingsgewassen planten en citrusvelden kunnen aanleggen. De Commissie sprak zich meer uit voor geheel nieuwe terreinen, teneinde juist te breken met de oude cultivaties, welke dikwijls reeds veel onderhoud aan sluizen en dergelijke kosten.

Toen al deze groepen, totaal ongeveer 120 jongens omvattende, in volle werking waren, werd op 13 Augustus 1933 het werk door oud-Gouverneur Rutgers officieel geopend.

In Januari 1934 werden nog 3 nieuwe groepen ingericht, waartoe Gouverneur Kielstra zijne toestemming had verleend.

Twee daarvan behoorden tot de zoogenaamde *confessioneele* groepen, beide zijn werkkampen.

In deze groepen kan uiteraard meer aandacht aan de geestelijke verzorging der jongens worden gewijd.

De eene groep, gevestigd in kampementen aan de *Rijsdijkweg* nabij de spoorbaan halverwege Lelydorp, omvat een 30-tal jongens van Katholieken huize, die daar den land- en tuinbouw beoefenen.

De jongens hebben eerst zelve het terrein moeten ontbosschen en daarna geleidelijk de kampementsgebouwen zelf opgericht, alles zooveel mogelijk van boschmateriaal.

Op 31 Mei 1934 was reeds ± 8 h.a. opengelegd, waarvan ± 5 h.a. in cultivatie was.

De andere groep is gevestigd op *Groningen*, waar uitsluitend een 30-tal jongens van Protestantschen huize, de meesten van de Hernhuttergemeente, werkzaam zijn in den land- en tuinbouw.

Een terrein van ± 5 h.a. werd door hen ontboscht en in cultivatie gebracht.

Fig. 1. Maaltijd na de opening groep Rijsdijkweg door monseigneur Van Roosmalen in tegenwoordigheid van de Commissie voor de Rijpere Jeugd.

Fig. 2. Overdracht jeugdleiding Evangelische Broedergemeente groep Groningen

Fig. 3. Gedeelte van den weg Onoribo-Onverwacht, door de jongens reeds aangelegd.

Fig. 4. Bezoek van de Commissie Rijpere Jeugd aan de tuchtgroep, door de jongens „St. Laurent" genoemd.

Aldaar is ook begonnen met een bescheiden opgezette varkenskweek.

Beide groepen werken in praktijktuinen, welke echter later in openingstuinen kunnen worden omgezet.

De *Rijsdijkweg* ligt aan terreinen, welke geschikt zijn voor *sisal*cultuur, waarmede reeds door de Roomsch-Katholieke missie een aanvang was gemaakt.

De bedoeling is te trachten in de toekomst de sisalcultuur tot zoodanige ontwikkeling te brengen, dat o.a. dit product de zoo gewenschte bijverdienste kan verschaffen naast de teelt van eigen voedingsgewassen.

Voor de groep *Groningen* is *tabak* gekozen als een bijproduct, waaruit de bijverdienste moet worden verkregen.

Aan het hoofd van elk van beide groepen, evenals van die te *Onoribo* staat een kampleider en een assistent-leider, niet voortgekomen uit de jongens.

Elk der groepen is verdeeld in zoogenaamde „tenten", aan het hoofd van welke „tentcommandanten" staan, voortgekomen uit de jongens zelf.

In alle kampgroepen staan de voedingsgewassen er uitstekend voor.

Tenslotte werd nog opgericht de *tuchtgroep*.

Deze heeft een bijzonder karakter; zij bevat jongens uit de rijpere jeugdorganisatie, die tot de „moeilijke" jongens moeten worden gerekend of een strafbaar feit hebben gepleegd, de verwaarloosden en de jongens met misdadige neigingen.

Ook worden wel jongens van buiten de organisatie opgenomen, wanneer zij anders met den strafrechter in aanraking zouden komen. De ouders of verzorgers der jongens worden dan voor de keuze gesteld de zaak voor den rechter te doen komen of goed te vinden, dat hun pupil voor eenigen tijd naar de tuchtgroep gaat.

Wanneer tot het laatste wordt besloten, hetgeen in de meeste gevallen geschiedt, wordt voorwaardelijk niet tot vervolging overgegaan.

Doorloopt de jongen de tuchtgroep naar behooren, dan wordt de zaak geseponeerd.

De *tuchtgroep* is gevestigd aan de Spoorbaan (k.m. 62.5) op Zanderij II.

Zij houdt zich bezig met het graven en zeven van grint uit de onmiddellijk aan de spoorbaan gelegen savanah.

Het grint wordt voor wegenaanleg aan het Departement van Openbare Werken en Verkeer verkocht.

Op 31 Mei 1934 waren reeds 24 wagons elk bevattende 7 m^3 geleverd.

De groep omvat gemiddeld 18 jongens, verdeeld over twee „tenten", kampementsgebouwen van boschmateriaal opgetrokken.

De groep staat onder twee leiders, van wie één oud-militair.

Ieder der leiders woont bij de groep in; er zijn hier geen tentcommandanten.

De jongens gaan er voor minstens 3 maanden heen. Gedragen zij zich goed, dan gaan zij na afloop van hun straftijd terug naar hun oorspronkelijke groep, voorzoover zij tot de organisatie behooren.

Het regime is hier uiteraard strenger dan bij de andere groepen, ook reeds door de afzondering.

De jongens van alle groepen ontvangen een slaapzak, twee stel werkkleeren, twee paar schoenen en gereedschappen, voorts voeding en, behalve de jongens van de tuchtgroep, zakgeld.

Het zakgeld varieert naar den leeftijd en bedraagt voor een jongen van 15 jaren 15 centen per dag, voor 16 jaren 16 centen enzoovoort.

Van dit zakgeld kunnen zij tegen vastgestelde prijzen extrakleeding en extra-schoenen uit de organisatie betrekken. Ook wordt op sparen aangedrongen. Het gespaarde geld bedroeg echter slechts 3% van het totaal in 1933 ad *f* 542.90 uitbetaalde zakgeld.

Dit is niet onbegrijpelijk, daar veel gebruik gemaakt werd van extra-kleeding en schoeisel en ook om andere redenen wel inhoudingen moesten plaats vinden.

De stemming der jongens was over het algemeen zeer goed; wel werden vele moeilijkheden ondervonden, ook van de zijde van de ouders, maar de animo blijft groot.

Wanneer wij aan het einde van het verslagjaar, dat het vierde rapportdeel zeer uitvoerig behandelt, de balans opmaken van de resultaten, bereikt in de organisatie der rijpere jeugd, en wij zien naar de op 31 Mei 1934 daarin werkende $\pm$ 200 jongens, dan mag met voldoening worden teruggezien op hetgeen totstandkwam en kan de jeugdleider tevreden zijn.

Dat de creool bepaaldelijk afkeerig zou zijn van den landbouw, is nog niet bewezen. Echter staat vast, dat leiding en voorlichting niet mogen ontbreken. Leiding vooral van landbouwtechnische krachten, van zoodanigen, die nabij het volk staan en het vooral praktisch kunnen voorlichten.

Aan zulke krachten is in Suriname gebrek.

De Commissie heeft zich niet ontveinsd, dat tenslotte de jongens feitelijk met steun werken, welke inderdaad op den duur verwerpelijk is. Zijne Excellentie Gouverneur Kielstra bracht dit bij Zijne openingsrede in de Koloniale Staten nog met deze woorden naar voren: „dat steun genieten, zelfs al is het tegenover werk, op den duur deprimeert, materieel omdat steun nooit een volwaardig loon kan en mag geven, doch moreel nog meer door het verdwijnen van het gevoel van aansprakelijkheid voor eigen lot, van eigenwaarde".

Toch moge hierbij niet uit het oog worden verloren, dat de vorm, waarin de steun in de organisatie der rijpere jeugd in Suriname wordt gegeven (tegenover de volle arbeidskracht), heel wat minder verwerpelijk is dan in Nederland.

Deze steun moet voorloopig nog als onmisbaar worden beschouwd.

Zou hiermede ten aanzien van de jeugdigen ontijdig worden opgehouden of de prikkel ervan weggenomen, dan zou met één slag het werk zijn vernietigd.

De jeugdigen zullen eerst moeten gewennen, alvorens zij uit eigen vrijen wil en uit overtuiging het misschien karig maar eerlijk bestaan in den landbouw aanvaarden.

Meer en meer echter ziet men in de creolenkringen onder den nood der tijden een toenemende belangstelling voor den landbouw.

Niet miskend moet ook worden de invloed, welke zeker ten goede moet uitgaan van een 200 tevreden jongens, welke aan den lediggang zijn onttrokken en hunne omgeving ten gunste moeten beinvloeden door hunne opgewekte verhalen en daadwerkelijk toonen te willen werken.

Verwacht mag worden, dat de organisatie zal kunnen blijven bestaan om mede te werken aan de oplossing van het creolenlandbouwvraagstuk in Suriname.

Vermelding verdient nog, dat de bemoeiingen zich alleen uitgestrekt hebben tot de jongens, die tot de creoolsche stadsbevolking behooren.

Met deze enkele grepen uit de verschillende rapportdeelen moge worden volstaan.

COMMISSIE ONTBONDEN

Bij resolutie van 15 October 1934 No. 3313 overwoog Zijne Excellentie de Gouverneur, dat de Commissie met de indiening

van het 4de deel van haar rapport voldaan had aan de haar bij hare instelling verstrekte opdracht.

Bij dezelfde resolutie werd de Commissie ontbonden onder dankbetuiging voor de door haar bewezen diensten, waaraan Zijne Excellentie in een afzonderlijk schrijven de bijzondere waardeering toevoegde voor den door de Commissie in betrekkelijk korten tijd geleverden arbeid.

De werkzaamheden als uitvloeisel der voorstellen worden door den jeugdleider voortgezet.

Paramaribo, November 1934.

A. W. F. IDENBURG ALS GOUVERNEUR VAN SURINAME

DOOR

S. DA SILVA

Toen op Vrijdag 28 Februari de heer Idenburg aftrad als gouverneur van Suriname en als minister van Koloniën naar Nederland vertrok, besloot de ondervoorzitter van den Raad van bestuur zijn afscheidsrede met deze woorden:

„Het is de adel van Uw gemoed, de goedheid Uws harten, de geest van rechtvaardigheid, die U steeds bezielde en die U, daarin gesteund door Uwe voortreffelijke gade, bij al Uw daden leidde".

En zoo was het. De heer Idenburg kenmerkte zich door een hooge beschaving en door een fijne besnaring.

Man van streng zedelijk karakter, wist hij spoedig na zijn ambtsaanvaarding de algemeene achting van de bevolking te verwerven. Men heeft zijn voorkomendheid gewaardeerd, men was overtuigd van zijn streven naar strikte rechtvaardigheid. In het kort — gouverneur Idenburg was bemind door geheel de bevolking.

Was hij als mensch een voorbeeld, als bewindsman ontwikkelde hij een buitengewone werkkracht, die niet naliet grooten invloed uit te oefenen op zijn ambtenaren. Zijn financieel plan, bekend als „het plan Idenburg", had de algemeene instemming, omdat het beoogde een geleidelijke financieele onafhankelijkheid van het moederland. Het was een knap stuk werk, dat enkel door den ongunstigen toestand, waarin Suriname verkeerde, en helaas nu meer dan ooit nòg verkeert, niet tot uitvoering kon komen.

Zijn bijzondere zorg betrof de verbetering van den gezondheidstoestand van Paramaribo. Hij stelde een gezondheidsbrigade in en liet strenge controle uitoefenen op den verkoop van levensmiddelen. Op zijn last werd een onverbiddelijke jacht gemaakt op de aasgieren, die vooral het drinkwater verontreinigden en daardoor zooveel ziekten veroorzaakten.

Door zijn Zondagswet bezorgde hij den arbeidenden stand een vrijen wekelijkschen rustdag.

De Hevea-onderneming „Slootwijk" werd door hem aangelegd. Deze plantage werd later omgezet in een koffieonderneming.

De samenwerking tusschen het Plein te Paramaribo en het Plein te Den Haag was van een ongekende eensgezindheid, en ongetwijfeld is het zijn werk geweest, dat, toen hij minister van Koloniën werd, de aftredende minister van Koloniën, Mr. D. Fock, benoemd werd tot gouverneur van Suriname, waardoor die goede samenwerking tusschen Nederland en Suriname behouden bleef tot voordeel van dit gebiedsdeel.

Idenburg regeerde slechts drie jaren, maar zijn bestuur was een zegen voor Suriname, en zijn heengaan werd algemeen betreurd; dubbel betreurd, omdat niet alleen heenging een voortreffelijk gouverneur maar ook de familie Idenburg, die zich zoo bemind had weten te maken bij allen, verschillend van ras, godsdienst of stand. Zelden is het afscheid van een gouverneur zoo hartelijk, zoo welgemeend, zoo diep gevoeld geweest als dat van dezen en zijn familie.

De herinnering aan Gouverneur Idenburg is steeds een gezegende geweest bij Suriname's gansche bevolking.

OPVATTINGEN VAN ZUID-AMERIKAANSCHE INDIANEN NOPENS ZIEKTEN EN GENEESWIJZEN

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Ik wensch de gedachten van de lezers van de West-Indische Gids te bepalen bij het in het hart van Zuid-Amerika gelegen Gran Chaco-gebied en zijne bewoners en dan ook eene vergelijking te maken met hetgeen over opvattingen van Surinaamsche Indianen betreffende genezing van ziekten door een zeer betrouwbaar waarnemer, uit zijn ervaring is medegedeeld. „Chaco" is de Spaansche vorm van het Quicha-woord *chacu*, voor: jacht, betrekking hebbende op de groote jaarlijksche jachttochten van de Inka's, waarbij duizenden Indianen als drijvers werden gebezigd. De benaming werd later toegepast op de Indianen die zich aan dergelijke jacht wijdden, en aan de landstreken waar ze plaats had. De Inka's kenden echter slechts de met bosch begroeide oosthellingen van de Cordilleras en de aangrenzende vlakten, dus slechts een klein deel van het enorme gebied, dat thans Chaco heet. De binnenlanden, speciaal die ten oosten van de Pilcomayo-rivier, die door onafhankelijke Indianen werden bewoond, waren aan de Inka's onbekend en werden eerst in den jongsten tijd onderzocht.

Het klimaat van het tusschen 20 en 30 graden zuiderbreedte gelegen gebied is subtropisch maar aan groote veranderingen onderhevig. In het westen is de jaarlijksche regenval overvloedig en de plantengroei zeer weelderig; naar het oosten wordt de regenval geleidelijk minder en treft men grasvlakten en woestijngebied aan. Nergens zal men in de pampa's steenen aantreffen; de Chaco-Indianen moeten zich in de plaats daarvan met ijzerhout voor wapenen en gereedschap behelpen. Van de vezels van een Bromelia doorngewas vervaardigen zij netten, zakken en hemden; de *algaroba* (Prosopis alba) geeft een zeer suikerrijke vrucht, die twee of drie maanden van het jaar duizenden Indianen voedt. Van October tot Maart (het *zomerseizoen*) valt

de meeste regen en kunnen de inboorlingen pompoenen, watermeloen, maniok en maïs verbouwen, de temperatuur rijst dan vaak tot 110° F. in de schaduw. Na Maart begint een droogteseizoen met koude zuidewinden, en dan kan het in den vroegen morgen soms vriezen. Er houden zich groote kudden (Amerikaansche) struisvogels op, en nabij het woudgebied groote troepen peccari's (wilde zwijnen). De jaguar en de miereneter zijn er de gevaarlijkste dieren. De Pilcomayo-Indianen leven hoofdzakelijk van de overvloedige visch. In den zomer zijn de insecten zeer taltijk en de muskieten zeer lastig; toch is het klimaat gezond. Malariakoortsen komen er niet voor, behoudens in zeer beperkt aantal en dan alleen door vreemden (blanken) ingevoerde gevallen, maar de inboorlingen lijden het meest aan rheumatiek en catarrh. Ontdekkingsreizigers zouden er, tenzij zij den rivierloop blijven volgen, zonder Indiaansche gidsen binnen enkele dagen van dorst omkomen. Slechts de Indiaan weet de schaarsche kleine waterpoelen, met stinkend bruin of groen water, te vinden. De vijandige houding van de inboorlingen droeg er toe bij, dat het binnenste gebied nog voor een groote uitgestrektheid onbekend is. Dr. J. Crevaux werd er door de Indianen vermoord.

De hoogleeraar R. Karsten, Ph. D., professor in de wijsbegeerte aan de universiteit te Helsingfors, dien ik in 1930 op het Amerikanisten-Congres te Hamburg, en in den zomer van 1934 op het Eerste Internationale Congres voor anthropologische en ethnologische wetenschappen te Londen ontmoette, heeft in een in 1932 te Helsingfors uitgekomen boek o.m. in het bijzonder de gedachtenwereld, de denkbeelden, van door hem in de Chaco bezochte Indianen beschreven, en hij zegt daarin, dat het onderzoek naar die denkbeelden hem veel inspanning heeft gekost en slechts door een langdurig onderzoek mogelijk was. Uiteraard hadden gewone reizigers en natuuronderzoekers, maar ook volkenkundigen, aan dit onderwerp tot nog toe weinig aandacht geschonken.

Zooals eigenlijk bij alle Zuid-Amerikaansche (en dus ook bij de Surinaamsche) Indianen komt ook bij de Chaco-Indianen, bij wijze van compensatie voor hun gebrek aan begrip van natuur-(kundige) wetten, het geloof aan den invloed van goede en kwade geesten. Ziekte en dood bijvoorbeeld, die anders voor hen geheel onverklaarbaar zouden zijn, schrijven zij toe aan bijzonder kwaadaardige demonen, die slechts door tooverdansen en bezweringen kunnen worden verdreven. De demonen komen — de lezer zal, hoop ik, wel willen opmerken, dat ik thans de *Indiaan-*

sche denkwijze en niet eigen kennis of overtuiging weergeef — slechts bij nacht uit bosch en struikgewas om de hutten van de Choroti te bezoeken. Het zijn de zielen van afgestorvenen, naar het schijnt, want de Choroti-naam voor een demon, *mòhsek* is tevens het woord voor den geest, die in het graf verblijft waar het stoffelijk overschot ter aarde is besteld. In den kouden zuidewind, die rheumatiek en verkoudheid meebrengt, huizen kwade geesten; in den warmen noordewind, goede .Booze geesten kiezen een zoo zeldzaam voorwerp als een steentje tot woonplaats, zoodat de medicijnman die een patient geneest, de ziekte in den vorm van een steentje uit zijn lichaam kan halen. Ziekte ontstaat altijd door bovennatuurlijke werking; de Indianen zijn er zich van bewust, dat epidemische ziekten als kinderpokken, malariakoorts, dysenterie, enz. door de blanken worden ingevoerd en zij nemen aan, dat hun eigen geneeskundigen tegen die ziekten machteloos zijn.

De kwade geesten, die 's nachts in grooten getale komen aanvliegen, houden de Indianen op een afstand door dansen, door op de trom te slaan, en door reeds aangevallen patienten door bezweringen te genezen. De medicijnmannen kunnen ze ontwaren, omdat ze helderziende zijn, en ze kunnen met de geesten in verbinding treden. De medicijnman heeft zijn (en de meeste oude lieden hebben hun eigen) beschermgeest, die hem (hen) bijstaat.

In het droge jaargetijde lijden oud en jong menigmaal aan rheumatische pijnen. Zooals wij weten, komen die plotseling op en nu doet zich de zeer merkwaardige gedachtencoïncidentie voor, dat beschaafden voor zulke plotselinge ongesteldheden namen gebruiken als: *fairy-dart* en *Hexenschuss*. Wij schijnen dus vroeger een soortgelijk (primitief) begrip te hebben gehuldigd. Voor den Indiaan wordt de pijn veroorzaakt, doordat de booze geest een pijl afschiet, die de medicijnman of zijn beschermgeest in den vorm van een cactus-doorn, een steentje, een stukje been of een insect uit het lichaam van den patient haalt. Voor den primitieven mensch is deze „pijl" half wezenlijk, half onwezenlijk, maar toch vaste werkelijkheid, omdat de vreeselijke uitwerking niet kan worden geloochend. De door koude veelvuldig veroorzaakte keel- en borstaandoeningen zijn, naar Indiaansche zienswijze, buiten kijf te wijten aan het indringen van een boozen geest in het pijnlijke lichaamsdeel. De medicijnman moet dien demon uitdrijven, omdat anders de patient zou bezwijken. Daartoe vangt de medicijnman aan met tegen de pijnlijke plek te spuwen en te blazen, ten einde die plek (zooals hij het zich voor-

stelt) van kwaad te ontdoen, te „desinfecteeren", en het verwijderen van de (zoogenaamde) pijl mogelijk te maken. Speeksel wordt (als zielestof?) heilig gedacht; dat van den medicijnman in het bijzonder. Aan den demon zingt de medicijnman bepaalde woorden (formules) toe, en zijn stem, zijn adem, en zelfs het rhythme van het gezang, versterken de bezwering. Tot den beschermgeest wordt bij de Matako een soort van gebed gericht. Ieder mensch wordt door den Indiaan geacht een zekeren weerstand tegen ziekte, tegen den ziekte-demon, een zekere immuniteit te bezitten. Een dans van het geheele dorp is echter noodig bij hardnekkige ziekteaanvallen en bij epidemieën. De dans draagt ook een prophylactisch karakter. Er moet, zoo mogelijk door den patient zelf, goed bij gezweet worden, omdat zweeten (volgens de Indiaansche denkwijze) helpt bij de zuivering van kwade invloeden. Het aangezicht van de dansers en danseressen wordt voorzien van bepaalde ornamenten van orleaan (urucu, Bixa orellana), welke ornamenten tooverkracht hebben om geesten af te houden en te verdrijven. De ratel vervult mede een zoodanige taak.

Ziet men in het uur voor de schemering en tijdens het invallen van het duister, zoo verhaalt ons Dr. K., een bejaarden Indiaan onder het mompelen van eenige onverstaanbare woorden met een ratel in de hand zitten, die hij af en toe schudt, dan weten wij waarmede hij zich bezig houdt: in het belang van zichzelf, van het gezin, van de dorpsgenooten, tracht hij de tegen den avond uit het struikgewas aanvliegende booze geesten een beletsel in den weg te leggen, zoodat zij de nederzetting zullen mijden.

Vaak zijn de medicijnmannen, in het bijzonder door zendelingen, welbewuste bedriegers genoemd, die van de lichtgeloovigheid van hun stamgenooten tot hun persoonlijk voordeel misbruik maken. Dr. Karsten deelt geenszins deze meening; hij acht het zeker, dat de medicijnmannen, b.v. van de Toba's en de Matako geenszins bedriegers zijn, maar hun kunst ter goeder trouw uitoefenen. Zij deelen, zegt Dr. K., vast het geloof van de geheele bevolking ten aanzien van den aard van de ziekte en hare genezing, en zijn in den grond niet meer „bedriegers" dan een geneeskundige in een beschaafde gemeenschap. In het voorwerp, dat zij als ziekte-oorzaak uit het lichaam van den zieke halen, achten zij den boozen geest op dat oogenblik belichaamd.

De manipulaties van den medicijnman hebben weinig van wat wij een natuurlijke geneeswijze noemen. De massage van de zieke plek en het zuigen kunnen verlichting geven. De Chaco Indianen

gebruiken verschillende kruiden en grassen als geneesmiddel, en schrijven daar niet zelden geneeskracht aan toe. Ze worden veelal uitwendig toegepast en bestaan in het algemeen uit afkooksels, aftreksels van zekere bladen en wortels. Dr. K. gelooft niet, dat hunne geneesmiddelen veel uitwerken; de medicijnmannen schijnen ze bij hun behandeling slechts een ondergeschikte rol toe te kennen, maar de magische bezwering veel belangrijker te achten. Indien een patient door een medicijnman genezen wordt — wat niet zelden gebeurt — dan moet het verschijnsel in de eerste plaats worden toegeschreven aan zelfsuggestie van de zijde van den zieke, en het belang van dit soort van psychische behandeling moet bij primitieve volken niet worden onderschat.

De volledige titel van het besproken boek is: Societas Scientiarum Fennica, Commentationes Humanorum Litterarum IV. 1. The Indian Tribes of the Argentine and Bolivian Chaco, Ethnological Studies by Rafael Karsten, Ph. D., Professor of Moral Philosophy at the University of Helsingfors, Author of „The Civilization of the South American Indian", etc. Read Januari 18th 1932, Helsingfors 1932. In deel 30, aflevering 2, 1933 van het „Journal de la Société des Américanistes de Paris" is een artikel verschenen van Elisabeth Dijour, „Les cérémonies d'expulsion des maladies chez les Matako" met vier groote afbeeldingen, die o.m. weergeven, dat een aantal dorpsbewoners, uithoofde van den ernst van het geval, gezamenlijk en op een rij loopende, de lastige booze geesten weder naar hunne bosschen terugjagen.

De heer Dr. A. Mètraux, hoogleeraar aan de Universiteit te Tucumán in Argentinië, die aldaar de „Revista del Instituto de Etnología" redigeert, heeft in den laatsten tijd reizen in het Chaco-gebied ondernomen. Ik vermoed, dat hij de door hem bij Chaco-Indianen gedane waarnemingen zal beschrijven in zijn „Revista", dan wel in het genoemde Journal des Américanistes de Paris. Voor het onderwerp schijnt mij nog van belang het tijdschrift „Imago", Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Natur- und Geisteswissenschaften, uitgegeven door Sigm. Freud, XVIII Band, 1932, International Psychoanalytischer Verlag, Wien, waarin een artikel: „Instinktive Psychoanalyse unter den Navaho-Indianern" door Dr. O. Pfister, Berkeley (Californië) en Zürich.

* * *

Over het onderwerp hield ik in 1934 te Leiden een voordracht in de voorjaarsvergadering van het Genootschap voor de Geschiedenis der Genees-, Natuur- en Wiskunde en het was daar, dat bij de discussie de bekende schrijver en geleerde Dr. M. A. van Andel (Gorinchem) een uiteenzetting gaf van de wijze, waarop zijns inziens de gedachtengang van den Indiaan over gewone en magische geneeswijzen was ontstaan. Dr. M. A. van Andel acht geen groot onderscheid aanwezig tusschen het gebruik van gewone geneesmiddelen en de toepassing van magische geneeswijzen. Hij meent, dat gebruik en toepassing als bedoeld in elkander overgaan. Zijns inziens ontwikkelen zich het bezigen van een geneesmiddel en het houden van een bezwering aldus, dat de Indiaan, de primitieve mensch, eerst, op welke wijze dan ook, bepaalde stoffen vindt, die tegen ziekte baat geven en hem heil brengen. Na die ervaring komt bij hem de gedachte op aan sommige hem nu bekend geworden middelen een magische werking toe te schrijven. Doordat hij aan het middel zelf of aan de toediening ervan bovennatuurlijke kracht toekent, ontstaat de magische geneeswijze.

Ik meen, dat Dr. Karsten's bevindingen met de overigens zoo duidelijke en logisch klinkende uitspraak van Dr. V. A. niet overeenkomen en dat de voorzichtigheid dus eischt een eindoordeel in deze zaak — eigenlijk een geweldig probleem, want het gaat om niet meer of minder dan het navorschen van den gedachtengang van de primitieve volken van den geheelen aardbol — op te schorten tot meer bewijsmateriaal ter beschikking ligt.

Thans overgaande tot mededeelingen, over ziekte-opvattingen en geneeswijzen bij Surinaamsche Indianen, wend ik mij tot den betrouwbaren en ik zou haast zeggen nuchteren A. Kappler, in zijn in 1887 te Stuttgart uitgegeven werk: Surinam, sein Land, seine Natur, Bevölkerung und seine Kultur-Verhältnisse mit Bezug auf Kolonisation. Deze vestigde zich in 1846 aan de Marowijne en vertrok van daar 33 jaar later; hij vermeldt op dezelfde bladzijde (236) dat hij in 1839 op de savanna-dorpen van de Boven-Maratakka eenige Arowakken-vrouwen ontmoette, waarvan hij den leeftijd op 100 jaar schatte. Hoofdzakelijk betreffen zijne opmerkingen de Caraïben, „unter dem ich viele Jahre lebte", zoo zegt hij op blz. 212.

Over de ziekte van de Indianen sprekende verhaalt K. eerst, dat zij zelden ziek zijn, maar het meest lijden aan mazelen en buikloop („Ruhren"), die dan, omdat zij zich niet aan een behoorlijke kuur onderwerpen, dikwijls doodelijk eindigen. Zelden,

zoo vervolgt hij, vindt men ziekelijke personen; jicht en rheumatiek is bij den Indiaan onbekend, evenzoo de lepra. De Indiaan behoudt tot in zijn hoogsten ouderdom zijn volle zwarte haardos. Een groote physieke teruggang vond plaats door het misbruik van den op de fransche strafetablissementen verkrijgbaar gestelde sterken drank. Terwijl de neger in Europeesche artsen en medicijnen groot vertrouwen stelt, stelt de Indiaan zich slechts zelden onder behandeling van een beschaafd geneesheer, maar hij gebruikt hem bekende kruiden en vertrouwt zich bij ernstige ziekte slechts toe aan de bezweringen van den medicijnman. De patient moet in een hutje in zijn hangmat ineengedrongen liggen boven een vuurtje, terwijl de medicijnman in een ander hutje, onder voortdurend schudden van een ratel, met den (boozen) geest, die de ziekte veroorzaakt heeft, spreekt. Van tijd tot tijd komt de „piaiman'' in het hutje van den zieke en blaast tabaksrook op de zieke plek. Deze rook en het steeds brandende vuurtje geven zulk een walm en hitte, dat ook zonder inwendige middelen, die „ebenfalls'', dus mede, gebruikt worden, een krisis ontstaat waarvan, zegt K. met eenige humor, der Patient genest oder stirbt. De bezweringen duren soms dagen en nachten. Als inwendige middelen noemt K. afkooksels van wortels en kruiden, die in de europeesche heelkunde niet bekend zijn. In 1840 ondervond K. de goede uitwerking van een aromatische bast. Als hoofdmiddel in zeer moeilijke gevallen zou het sap van den Dakini-boom worden aangewend, vermoedelijk een Sapotacee of Euphorbiacee.

Ik meen te kunnen vaststellen, dat zoowel bij de Chaco als bij de Indianen die Kappler in Suriname waarnam, bezweringen bij ziekte de belangrijkste geneeswijze uitmaken. De reden waarom beide categorieën in bezweringen heil zien, n.l. omdat daardoor de ziekte- veroorzakende geesten worden verdreven is dezelfde. K. heeft echter aan de kracht uitgaande van de suggestie van den piaiman en aan de zelf-suggestie van den patient geen aandacht geschonken. Wellicht onbewust passen beide Indianen-groepen de zweetkuur toe met groote energie. Dat de Chaco-Indianen zich bewust zijn van een zekere immuniteit bij ieder mensch (zij het op onwetenschappelijke en geen steek houdende gronden) is zeker merkwaardig.

BOEKBESPREKING

PEPERPOTTEN

Surinaamsche Peperpot. Bont allerlei over land en volk van Suriname, bijeengebracht door Fred. Oudschans Dentz, Dordrecht 1935.

De Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië zegt op blz. 556: „Vischsoep met kassavebrood, sterk gekruid met Cayennepeper". In het negerengelsch genaamd Peprepatoe. De naam Peperpot siert een der voornaamste plantages in Suriname. Met de visch wordt de Kwikwi bedoeld (Callichthys Callichthys L; Doras Dentatus; Hoslosternum Thoracatum). In Britsch Guyana noemt men Peperpot wat men in Suriname met den naam Casripopot betitelt. Het wordt in den pot opgediend, waarin het gekookt is, gewoonlijk een aarden pot, door Indianen vervaardigd. Het voornaamste bestanddeel is Cassavewater. Daarin wordt een groote hoeveelheid peper, visch of vleesch of gevogelte gevoegd of alle drie. Wanneer het eenmaal gemaakt is, blijft het steeds goed, door het steeds aan te vullen, maar het moet iederen dag op het vuur worden gezet. Het is een bestaand gerecht in de Hollandsche huizen.

Dit vorenstaande komt overeen met wat in Suriname als de casripopot of kliekjespot bekend is. De Encyclopaedie zegt daarvan op blz. 28 „Het afloopvocht, bij het uitpersen der geraspte kassavewortels verkregen, dat uiterst vergiftig is, zoodat huisdieren na het gebruik ervan binnen weinige minuten sterven, wordt langdurig gekookt tot een bruine, stroop-dikke vloeistof; het wordt gebruikt bij het braden van vleesch en het maken van sauzen; het heeft bovendien bederfwerende eigenschappen. In vroeger tijd had elke plantage-directeur een pot met dit vocht gevuld, waarin restanten van gebraden vleesch of visch bewaard werden; zulke potten werden dagelijks vóór het gebruik opgewarmd." Deze kliekjespot raakte derhalve nooit op. De sterke aromatische geur schijnt de eetlust te prikkelen.

Ver van het land dat Suriname heet, ligt Spanje, waar onder den naam olla podrida een dergelijk gerecht bekend is. Olla (olja) podrida beteekent verrotte pot, podrir, pudrir, pourrir, lat. putrere. Kramers' Kunstwoordentolk, die oorspronkelijk van 1847 is, schrijft: eene spijs, bestaande uit fijn gesneden en sterk gekruid vleesch van verschillende soort, een lievelingsgerecht der Spanjaarden; en Heyse's Fremdwörterbuch, 1879 zegt: span. eig. fauliger Topf, span. Lieblingsgericht aus allerhand klein geschnittenen Fleischarten mit Kohl, gedämpft, stark gewürzt. Maar deze afleiding dringt maar tot zeer enkelen door die binnen het hek van de tent of daarbuiten staan te luisteren naar een potpourri uit La Sonámbula.

* * *

De oorspronkelijke volgorde en de nummers zijn behouden in deze reeks.

IV. Ick en ben hier niet gecomen om bij een ondeugende hoop ondeugent te worden, maar te trachten door goede exempelen, ordonnantiën ende straffen de deught levendigh te maecken ende te doen verrijsen.

Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk op 24 Augustus 1684 aan de Directeuren der Societeit van Suriname.

V. BRENG WETENSCHAP in Suriname en de kolonie is gered.

Fred. van Eeden op 1 Juli 1899 in de Catalogus der Ned. West-Indische Tentoonstelling.

X. Voor de naaste toekomst behoeft m.i. niet gezocht te worden naar eene oplossing van het bevolkingsvraagstuk.

Dr. H. D. Benjamins, Koloniaal Verslag 1908.

XVI. Ende soo het onder Godts zeghen kan behouden werden is seer bequaem om een ander Brasyl van te maecken.

Abrahamus à Westhuysen in het Waerachtig verhael van de Heerlyke overwinning van Pirmeriba Ende De Reviere Seraname enz. op 29 Mei 1667.

XXVII. De Zuure-naam alleen maakt met zijn bloot geluid de muzen schuw en 't paard vliegt achteruit.

J. J. Mauricius. Voorrede van Onledige Ouderdom, blz. 31.

XXXII. Suriname is geen aantrekkelijk voorbeeld van Nederlandsch koloniaal beleid. Er bestaat geen kolonie in West-Indië, geen Fransche (de strafkolonie Cayenne uitgezonderd), geen Deensche, zoo achterlijk nog op economisch gebied, zoo in verval en dit moet men in Nederland maar eens hooren tot ver-

velens toe desnoods. Het bezit van koloniën legt, vooral tegenwoordig, verplichtingen op en Suriname is een land waarvan veel te maken valt.

De Surinamer, 2 December 1915.

XXXIV. Wanneer men in een vlooientheater komt, ziet men in een zeer kleine ruimte karossen en staatsiekoetsen waarvoor twee vlooien worden gespannen. Men wordt onwillekeurig daaraan herinnerd, als men in een stadje, dat wat de afmetingen betreft aan een provinciestadje doet denken, een gouverneur, Koloniale Staten en wat dies meer zij, aantreft en leest van de verschrikkelijke dingen, die zich daar afspelen, van verduisteringen, die gepleegd zijn, van voortvluchtigen, die niet voortvluchtig zijn, van zielszieken, die op stuk van zaken niet zoo verschrikkelijk zielsziek blijken, van een voorzitter van het Hof, die plotseling wordt afgezet, omdat hij in zijn huiskamer de meening heeft uitgesproken, dat de een of andere zaak geen dienstzaak kan worden genoemd en dergelijke verschrikkelijkheden meer.

A. B. Kleerekooper bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting van het dienstjaar 1914 in de 2de Kamer op 16 Januari 1914. 45ste vergadering. Vel 327, blz. 1265.

XLIII. In den planter en zijn gewas ligt de toekomst van Suriname.

W. H. D. baron van Asbeck. De Amsterdammer, Weekblad voor Nederland van 24 Februari 1917 no. 2070.

LIII. Unter alle Rassen, Völkern oder Stämmen von Farbigen, mit denen man im heutigen Guyana in Berührung kommt, sind zweifellos die eigenartigsten, merkwürdigsten und interessantesten, sowohl in ethnologisch-anthropologischer, wie linguistischer, überhaupt in jeder Beziehung, die Buschneger.

Prof. dr. Wilhelm Joest in Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana, Supplem. zu Band V von Inter. Archiv. für Ethnographie 1893.

LV. Zooveel is zeker, dat Suriname voor natuuronderzoekers zeer veel interessants op zoölogisch gebied bevat.

Catalogus der Ned.-West-Indische Tentoonstelling, 1899 blz. 109.

LXXI. Er zijn in Suriname veel tragediën geweest. Het is begonnen met de slavernij, welke eerst 70 jaren geleden is afgeschaft en die zijn sporen in Suriname nog niet heeft uitgewischt. Als men de balans opmaakt van den arbeid van bijna 3 eeuwen dan maakt Nederland, dat zijn kolonie in Azië tot zulk een

groote bloei wist te brengen, wel een slecht figuur in de West.

Fred. Oudschans Dentz in het Kol. Weekblad van 25 April 1933 no. 17.

LXXIX. Thans is sedert ruim een eeuw Suriname voor Nederland niet meer een onderneming; de Surinaamsche aangelegenheden gaan niet meer — als voorheen — grootendeels slechts den particulieren belanghebbende aan, maar in haar ganschen omvang het geheele Nederlandsche volk. Of er in dien tijd iets toonbaars is tot stand gebracht, is een kwestie van opvatting en vooral van waardeering der ondervonden — en nog altijd niet overwonnen — moeilijkheden.

W. R. Menkman in: Suriname de nachtmerrie van onze koloniale economie in het Haagsch Maandblad van December 1930, deel XV, no. 12. Zie ook Haagsche Post van 20 December 1930.

CI. Vast staat, dat Suriname door velen gezonder wordt geacht dan St. Domingo, ja zelfs dan Noord-Amerika doordien de frissche zeewinden en de koelte der vele rivieren er de hitte temperen.

Memorie van den Amerikaanschen Raad over de Hollandsche bezittingen in West-Indië op 2 Juli 1806 opgesteld voor Koning Lodewijk Napoleon. (Zie W.-I. Gids 1922—'23, blz. 393).

CVIII. De kolonie Suriname welke eenige jaren geleden aan de vaart en koophandel van dezen Staat zooveel voordeel heeft toegebragt en thans zoovele menschen doet zuchten en klagen, is, gelijk alle menschelijke grootheden, uit zeer geringe beginselen geboren.

Hollands Rijkdom, door E. Luzac 1780—1783, blz. 156.

CXI. Westindjen kan syn Nederlands groot gewin
Verkleynt 's vyands Macht, brengt silver platen in.

Voortganck van de West-Indische Compaignie, dat is Levendigh Discours duydelyck ende krachtelyck verthoonende hoe nootwendigh ende profytelyck voor den Staet van de Landen in het gemeen, ende allerley inwoonders in het particulier sy den voortgang van de langh gewenschte West-Indische Compaignie ende met wat vlyt ende ernst elck Patriot na syn vermoghen moet helpen arbeyden om de selve metten eersten in treyn te doen brengen. 't Amsterdam, 1623. (Pamphlet Kon. Bibl. no. 3426).

CXXVIII. Was 'er ooit eene Natie bekwaam, om zulke moerassige landen als men in de Kolonie van Suriname vindt, te be-

bouwen, men kan met waarheid zeggen, dat het de Hollandsche is, een volk, uit den aard zeer arbeidzaam en naarstig. Derhalve, behoeft men zich niet te verwonderen, dat zij, door hun geduld, en eenen gestadigen arbeid, het zoover hebben gebracht, dat deze landen thans zoo vruchtbaar zijn, als zij voor dezen onvruchtbaar waren; noch veel minder, dat zij daar groote schatten vergaderd hebben door hunnen koophandel.

Nieuwe Algemeene beschrijving van de Colonie van Suriname, door Philip Fermin, 1770, deel II. blz. I.

* * *

We zullen maar het beste ervan hopen, n.l. van dien pot „met dit vocht gevuld". Waar blijven de rottingsbacteriën? Ik vroeg dit, omdat ik mij de proeven van Spallanzani herinner uit den tijd, 1874, ruim 60 jaar geleden, toen ik Ferd. Cohn's Ueber Bacterien vertaalde. JOH. F. SNELLEMAN.

Paschen 1935.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Bulletin Agr. Econ. Col. Auton. Terr. Afr. S.M. Martinique. La population en 1933.

Agricultural Journal of Barbados. Jrg. 3, no. 3. The Coral Limestone soil of Barbados, door S. J. Saint.

Agricultural Journal of British Guiana. Jrg. 5, no. 3. Fish Poison Plants of British Guiana, door W. A. Archer.

Tropical Agriculture (Trinidad). Jrg. 12, no. 1. Production of budded citrusplants in St. Lucia, door A. F. Nichols; Packing Bermuda Tomatoes, door E. A. Mc. Callan; Agriculture Labour in Trinidad, door C. Y. Shephard; Notes on cocao- beetle and cocao trips, door J. G. Myers; Regulations of the Plant Quarantine Station Trinidad, Br. W.I.

Idem. 12de Jrg. no. 4. The Fruit and Vegetables Industry; The Lime Industry.

Bulletin Chambres Agr. Comm. Guyana Française. 3de Jrg. no. 10. Le Syndicat bananier guyanais.

Oost en West. Maart 1935, no. 3. Bijdrage tot de kennis van het Engelsch Tusschenbestuur van Suriname 1804—1816, door J. F. E. Einaar [besproken door Fred. Oudschans Dentz].

Idem. April 1935, no. 4. De spelling van den naam van de voormalige Nederlandsche kolonie Demerary, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. Mei 1935, no. 5. Gouverneur jhr. J. O. de Jong van Beek en Donk. 1901—1909.

Revue Internationale Prod. Col. 10de Jrg., no. 109. La situation bananière en Guadeloupe, door H. Berenger; La Guadeloupe et la consommation des bananes sur le marché métropolitain, door G. Candace; L'utillisation industrielle des bananes, door G. T. H.; Les bois de la Guyane Française: le manil et le parcourie, door M. Demougeot; La production du sucre et du rhum en Guyane, door S. R.

Biltsche en Bilthovensche Courant. 1 Maart 1935. Suriname 27 Februari 1667 — 27 Februari 1935, door J. J. Mac-Kenzie.

The West India Committee Circular. 28 Febr. 1935 no. 950. Grapefruit and Problems; Kew and the Colonies. Some Banana and Cocoa Problems.

Idem. 14 Maart 1935, no. 951. A New Cure for Malaria; Jamaica's Budget for 1935—36; Trinidad's Progress in 1934; Trinidada's Harbour; The West Indies and United Kingdom. Trade Expansions in both directions; The West Indies Revisited. Mr. Lauchlan Rose's Impressions.

Tropisch Nederland. 18 Maart 1935, no. 14. West-Indische vruchten. V. Citrus-vruchten, door C. K. Kesler.

Bulletin Imperial Institute. Jrg. 32, no. 4. Leeward Islands Sugarane.

Intern. Sugar Journal. Jrg. 37 no. 435. The British West Indian Sugar Industry.

Landbouwkundig Tijdschrift. April 1935, no. 572. Suriname. Kunstmest voor zandgronden, door F. O. D.

De Bovenwindsche Stemmen. 16 Maart 1935, no. 35. St. Martin from the Tourist Standpoint.

S. Dominicus Penning. April 1935, Afl. 114. Pater Ambrosius Euwens O. P. † Een pracht-dominicaan en model-missisonaris, (naar de „Amigoe di Curacao"); De inlandsche keuken (Bonaire. Ned. West-Indie), door door Pater W. de B.

De Navorscher. Jrg. 83. Afl. 7 en 8. Aanteekeningen uit Protocollen berustende in het archief op Curaçao, door H.

Ons Suriname. April 1935, no. 4. Verslag over het Jeugdwerk der Evangelische Broedergemeente Juni tot en met December 1934, door R. Doth; Verslag over het medisch werk aan de Boven-Suriname, door H. Leerdam.

Bulletin Fokker. Vol. X. No. 7—12. Holland—The West Indies per Fokker F. XVIII—Wasp.

Onze Aarde. April 1935 nr. 4. De Bermuda- of Somers-archipel. De Westelijke Districten, door A. W. Francken.

Buiten. 16 Februari 1935, no. 7. Het gelukkige leventje op Haïti, door mr. W. J. van Balen.

De Rijkseenheid. 24 April 1935, no. 30. Onze draadlooze verbinding met Suriname; Rijkseenheid en Rijksweerkracht, Ned. West-Indië, door A.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant. 29 April 1935, avondblad B. Een verdrag met boschnegers in Suriname.

Echo's uit de Missies. 25 April 1935, no. 5. Van Djoeka's en van hun nieuw dorpje, door Sr. M. Crispine.

Nieuw Nederland. April 1935 no. 2—4. Over een „waarschuwing" en nog wat [tegen de Kolonisatie Stichting Nieuw Nederland]; Nederlandsche Tuinders naar Suriname; Surinaamsche Zorgen; Nieuwe kolonisatie van blanken.

De West. 29 Maart en 1 April nos. 2774 en 2775. Het mechanisch rijstbedrijf in Nickerie.

De Surinaamsche Politie Gids. Maart 1935, no. 4. De Surinaamsche politie. (IV)

O.D.

SPROKKELINGEN OP HET TERREIN DER GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE ANTILLEN

DOOR

W. R. MENKMAN

Er was in het herdenkingsjaar 1934 meer aanleiding dan ooit te voren om zich te verdiepen in de geschiedenis der Nederlandsche vestigingen in de Caraibische Zee en velen hebben zich, blijkens de verschenen publicaties, tot de bestudeering van dit hoofdstuk onzer koloniale historie aangetrokken gevoeld.

Het is niet het belangrijkste hoofdstuk, omdat het gebied, waarop het betrekking heeft, het kleinste is onzer tegenwoordige overzeesche gewesten, maar het stelt geheel aparte eischen aan de belangstelling van den lezer. Het onderscheidt zich in dit opzicht van de andere hoofdstukken, dat de eilandjes, waarvan het de lotgevallen verhaalt, in zoo sterke mate den invloed ondergingen, politiek, cultureel en economisch, van de omgeving, waarin zij geplaatst zijn. Veel meer dan Suriname, dat overigens in zoover met de Antillen overeenkomt, dat beide gebieden tot de nieuwe wereld behooren, waar alle tegenwoordige politieke eenheden haar historisch leven als Europeesche volkplantingen begonnen zijn.

Onze eilanden immers zijn gelegen in een zeegebied, waarin gedurende twee en een halve eeuw Westeuropeesche mogendheden een bitteren strijd gestreden hebben, een strijd waarin het eigen moederland òf een ondergeschikte, òf in het geheel géén rol speelde. Wie dus de geschiedenis onzer Beneden- en Bovenwindsche eilanden wil begrijpen, moet zich telkens rekenschap er van geven, hoe de verhouding was van andere Europeesche landen, ten opzichte van elkaar en ten opzichte van hun Amerikaansche koloniën.

Hiaten, onduidelijkheden, tegenstrijdigheden, niet op bevredigende wijze toegelichte bijzonderheden en aperte onjuistheden, komen in iedere geschreven geschiedenis voor; door vergelijking

der eene bron met de andere moeten de leemten zoo veel mogelijk worden aangevuld.

Wat betreft de geschiedenis der Nederlandsche Antillen was er een gereede aanleiding voor zoodanige vergelijking en aanvulling, toen in 1934 deze eilanden en hun verleden in verschillende publicaties behandeld werden, zonder dat het nochtans tot een geheel nieuwe bewerking kwam der historie van het tegenwoordige gebiedsdeel Curaçao,

Zoolang niemand een arbeid als laatstbedoeld ter hand neemt, kan het m.i. nuttig zijn, gegevens en bouwstoffen te verzamelen en die onder de oogen te brengen van hen die in Westindische aangelegenheden in het algemeen belang stellen.

De samenstelling der Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië werd twintig jaar geleden aangevangen en in 1917 beëindigd; een aanvulling is tot dusver niet verschenen. Tot op zekere hoogte evenwel zou de West-Indische Gids (de eerste jaargang verscheen in 1919) als een voortzetting kunnen gelden, ook wat betreft historische gegevens; niet het minst wegens de geregeld in ons tijdschrift opgenomen boekbesprekingen en bibliographieën.

Ik heb mij afgevraagd, of de hieronder alphabetisch gerangschikte aanteekeningen in onze Gids, die geen encyclopaedie is en geen historisch woordenboek, toch niet op haar plaats zouden zijn.

Misschien dat de publicatie dier aanteekeningen ertoe kan strekken, hier en daar iets op te helderen, misschien dat zij aanleiding kan geven tot vruchtbare gedachtenwisseling, of anderen zal opwekken tot het aandragen van nieuwe stof.

Ampíes of Ampúes. Amelunxen (De geschiedenis van Curaçao opnieuw verteld) wijkt van deze door de Nederlandsche auteurs meest gevolgde schrijfwijze af en noemt dezen Spanjaard Ampiès (of Ampuez). Nu doet de spelling weinig ter zake, maar de accentuatie is van belang. De Enciclopedia universal ilustrada Europeo-Americana schrijft Ampués, desgelijks de Heer G. J. van Grol in het in 1934 verschenen eerste deel zijner Grondpolitiek in het West-Indische Domein der Generaliteit.

Simons (Beschrijving van Het Eiland Curaçao) noemt den man Jean de Ampeuz en volgt daarin Teenstra na (Ned. W. I. Eilanden). Uit wat eerstgenoemde schrijft zou men den indruk kunnen krijgen dat, toen de Nederlanders op Curaçao kwamen, Ampués

nog gold als de vorige gouverneur; hij moet toen echter al omstreeks een eeuw dood geweest zijn.

Er is een brief bekend van Juan de Ampués, „fator de V. M. „é Su Regidor en esta Ciudad de Santo Domingo", waarin hij aan Karel V mededeelde, hoe in 1513 „el Rey Católico" aan Sto Domingo en aan San Juan (Puerto Rico) had toegestaan, zich de bewoners van verschillende „islas inútiles" (eilanden waar geen rijkdommen te vinden waren) toe te eigenen. P. A. Euwens O.P. vertelt ons (Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934), dat ten gevolge van deze vergunning ook onze Benedenwindsche eilanden hun indiaansche bevolking verloren, maar dat (dank zij Juan de Ampués) later een gedeelte mocht terugkeeren.

Reeds in 1517 schreven de Padres Priores de San Jerónimo aan den Cardinaal Cisneros, om de wenschelijkheid te bepleiten den „factor Juan de Ampiés" met een opdracht naar de vaste kust te zenden, in verband met aldaar voorkomende misbruiken (Documenten gepubliceerd door Luis Torres de Mendoza).

Tien jaren later stak Ampués inderdaad, op last der Audiencia van Santo Domingo, naar de Coriaansche kust over en hij stichtte op den dag van zijn aankomst (Sint Anna dag) de stad Coro. Bekend is hoe reeds op 24 Februari 1529 het eerste gezelschap Europeesche immigranten onder een agent der Welsers te Coro aankwam en hoe Ampués, gehoorzaam aan den last zijns Konings, maar met een bloedend hart, het terrein zijner werkzaamheid moest verlaten. De eilanden der Reuzen (Curaçao, Aruba en Bonaire) waren niet in de concessie begrepen, maar gereserveerd, als een Koninklijke schenking aan Juan de Ampués, wiens erfgenamen na hem de heerlijke rechten hebben bezeten.

Of Juan inderdaad op Curaçao is gaan wonen? Volgens José de Oviedo y Baños (Historia de la conquista y población de Venezuela) zou hij zich, diep gegriefd en teleurgesteld, voor de rest van zijn leven in Santo Domingo hebben teruggetrokken.

Zie Welsers.

Antillen, de naam. (C. K. Kesler, West-Indische Gids VIII, 567). Behalve van Antilha, Antilia, Antillia of Antiglia kan de naam Antillas ook nog afkomstig zijn van ante islas (vóóreilanden). Verschillende schrijvers geven deze laatste afleiding, o.a. de vertaler van het werk van Père Labat (W. G. Dycks, Amsterdam 1725), De Rochefort (Histoire naturelle et morale des Isles Antilles de l'Amérique), Cornelius de Jong (Reize naar de Carai-

bische Eilanden in de jaren 1780 en 1781) en Hering (Beschrijving van het eiland Curaçao).

De Spanjaarden immers waren eenige malen op de eilanden geweest, voordat zij Tierra Firme ontdekten; Columbus zag de vaste kust voor het eerst toen hij in 1498, bij Trinidad langs, door de Boca del Sierpe en de Boca del Dragón, de Caraibische Zee voor de derde maal binnenvoer. Met betrekking tot de vaart van Europa lagen de Caraibische eilanden vóór het vasteland en in den naam Antillen zou dus niet alleen een herinnering zijn verscholen aan een legendarisch gebied, maar die naam zou tevens een geographische beteekenis hebben.

Archieven. Simons (Beschrijving van Het Eiland Curaçao) vertelde in 1868, dat bij de inlijving van 1810 de archieven der West-Indische Compagnie naar Frankrijk zouden zijn overgebracht (de politieke naar Parijs, de commercieele naar Bordeaux) en dat zij niet zouden zijn teruggekomen.

In het Alg. Rijksarchief bleken geen aanwijzingen te vinden voor de juistheid dezer bewering, wel voor het tegendeel.

Het archief der Kamer Amsterdam berustte in 1828 in het Westindisch pakhuis aldaar ('s Gravenhekje); met deze verzameling werd in 1851 vereenigd het archief der Kamer Zeeland, uit Middelburg naar Amsterdam overgebracht (inlichtingen Alg. Rijksarchivaris).

Armazoen. Een lading negerslaven heette een armazoen, niet een cargasoen (verg. C. K. Kesler, West-Indische Gids IX, 153). In de oorspronkelijke, algemeene, beteekenis van uitrusting (Sp. armazón, Port. armaçao) werd het woord armazoen gebruikt in de aloude Groenlandvaart (Woordenboek der Nederlandsch Taal).

Zie Cargasoen.

Aruba. Ojeda en de zijnen noemden dit eiland „y de brasil" (verfhouteiland) en onder dezen naam komt het ook voor op de kaart van Juan de la Cosa, die er evenwel een anderen, waarschijnlijk indiaanschen naam aan toevoegde, t.w. „Gujan" (J. G. Kohl, Die beiden ältesten General-Karten von Amerika).

In den Ptolemaeus van 1513 echter vinden wij het eiland ten Oosten van dat der Reuzen „y do brassil" genoemd, dus Bonaire, dat ook later, meer dan Aruba, het verfhouteiland was.

Exquemelin vertelt in zijn zeerooversboek, dat Morgan, op weg naar Maracaibo, Curaçao gepasseerd zijnde, 't naar „Ruba"

liet „sacken" en daar twee dagen bleef. E. geeft een beschrijving van Aruba, welke op eigen waarneming kan berust hebben, want hij maakte den tocht mede.

Henry Morgan voer in het begin van 1669 van Jamaica uit, voor den strooptocht langs de vaste kust (Dictionary of National Biography) en Exquemelin neemt in zijn boek een brief over „van den Spaenschen Generael Don Alonzo del Campo Spinoce, „aen Morgan, Admirael van de Rovers", gedagteekend aan boord van een „Koninghs Schip, genaemt de Magdaleen, leggende ten „ancker in de mondt van de Lagon van Maracaibo, den 24 April „1669".

De mededeeling van Bosch (Reizen in West-Indië), dat eerst in het begin der 18e eeuw de Nederlandsche vlag op Aruba geplant zou zijn en onderofficieren van het Curaçaosche garnizoen er toen als posthouders zouden zijn gedetacheerd, kan dus niet juist zijn. Exquemelin zegt dat het eiland „onder de Westindische „Maetschappy behoort, die daer een Sergeant stelt als Gouver- „neur, met vijftien soldaten".

Asiento. Niet assiento (verg. C. K. Kesler, West-Indische Gids IX, 152 en Isaac le Long, Koophandel van Amsterdam, 1780, III).

De West-Indische Compagnie heeft wel met de asentistas gecontracteerd voor de levering van slaven, maar is zelf nooit houdster van het asiento geweest (verg. A. Hallema, West-Indische Gids XVI, 198).

Welk verband bestaat er tusschen het slavenasiento en den naam der voormalige plantage Asiento aan het Schottegat op Curaçao?

Aves, dat niet 30 mijl, maar circa twee maal zoo ver, ten Zuiden van Saba ligt, werd in 1865 in een arbitrale uitspraak door den Koning van Spanje verklaard rechtens tot Venezuela te behooren (Corporaal, De internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela).

Hamelberg wil ons doen gelooven, dat deze uitspraak op een vergissing kan hebben berust, d.w.z. dat de arbiter het oog op de Zuidelijke Aves — die onder de Venezolaansche kust — gehad zou kunnen hebben. Een veronderstelling zóó naief, dat zij geen verdere aandacht verdient.

Intusschen was des Konings uitspraak natuurlijk alleen bindend tusschen Nederland en Venezuela en, volgens een mededeeling der Royal Geographical Society, werd Aves in Augustus

1904 door Engeland geannexeerd. In ieder geval komt het op verschillende kaarten voor als „Bird Island (Br.)". In de laatste editie evenwel van de kaart, uitgegeven door den Hydrographer of the Admiralty (1914), is het Aves — of zijn de Aves — in kwestie (circa 100 mijl ten Z. W. van Montserrat) aangegeven als Venezolaansch grondgebied.

De abt De la Porte schreef in 1751 „les Hollandois possèdent „les isles d'Aves, de Buenaire, d'Aruba et de Curaço" en Van Paddenburgh vertelde (1819) dat „Roca, Orchilla en Sola d'Aves" slechts door Nederlanders bezocht werden (voor het zoeken van boebie-eieren), zoodat deze eilandjes soms bij Curaçao gerekend werden. In het Aardrijkskundig Woordenboek eindelijk van A. J. van der Aa vinden wij vermeld dat het onbekend was (in 1839) of de Aveseilanden tot Venezuela of tot Curaçao behoorden. Ook de nationaliteit der Zuidelijke Aves is dus lang kwestieus gebleven. Van Dissel schreef in 1868 nog over de Nederlandsche Aves eilanden en bedoelde daarmede de Zuidelijke.

De Baas. Deze weinig Fransch aandoende naam staat, zonder voorletters, onder de beide stukken in het pamphlet, bewaard o.a. in de Koloniale Boekerij te Paramaribo, betreffende den Franschen aanslag op Curaçao van 1673 (Oudschans Dentz, West-Indische Gids VII, 279). Ook Hamelberg wijdt niet over De Baas uit.

Drie zeventiende eeuwsche dragers van den naam De Baas (De Baasz) zijn in verschillende encyclopaedieën te vinden en dan natuurlijk in de 18e eeuw Jean Pierre Louis, Baron de St. Croix de Batz, die Lodewijk XVI en Marie Antoinette van het schavot heeft trachten te redden.

Charles de Baatz, Seigneur d'Artagnan, de Gascogner die Dumas tot model heeft gediend voor een zijner mousquetaires, sneuvelde in 1673 voor Maastricht.

Paul Baron de B., gewezen mousquetaire van Mazarin, werd in 1654, na de mislukking zijner onderhandelingen met Cromwell, uit Engeland uitgewezen.

Jean Charles de B. ten slotte (broeder van den voorgaande?), de luitenant-generaal, was in 1668 op Martinique, als gouverneur der Fransche Antillen. Tegen hem werden vele klachten ingebracht, omdat hij den Hollandschen en Curaçaoschen handel niet tegenging, zooals hem door Colbert was opgedragen. De Fransche West-Indische Compagnie echter verlangde juist het tegenovergestelde van hem (Stewart L. Mims, Colbert's West India Policy).

DeB's weinig vijandig optreden op Curaçao in 1673 (een rodomontade, een blufferij, noemt een pamphlet uit dien tijd dat optreden) wordt wellicht door het bovenstaande verklaard.

Zie Doncker.

Beck, Matthias. Directeur van 1664—1668 (W. R. Menkman, Geschiedkundige Atlas van Nederland; West-Indië; het eiland Curaçao). Deze jaartallen vindt men ook elders (o.a. bij W. M. Hoyer, Almanaque de Curaçao); natuurlijk hebben zij betrekking op Beck's zelfstandig directeurschap .Te voren was hij vice-commandeur of vice-directeur, onder Stuyvesant, die als directeur te Nieuw-Amsterdam resideerde. Vermoedelijk volgde Beck in 1655 Lucas Rodenburgh op.

Knappert (Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934) vond in 1659 Matthias Soock en meende daarmede een tot dusver nog niet genoemden landvoogd te hebben ontdekt. Ds. Van Beaumont echter zal misschien wat onduidelijk hebben geschreven, zoodat Beck kan worden gelezen als Soock.

Beneden- en bovenwinds. Op Curaçao is nog altijd de invloed sterk, welke de vrijwel constant waaiende Noordoostpassaat van oudsher op de plaatsbepaling uitoefent. Ook mechanisch voortbewogen vaartuigen komen „van boven" wanneer zij uit Oostelijke, „van beneden" wanneer zij uit Westelijke richting op het eiland aanhouden. Twee regenbakken, bij hetzelfde huis behoorend, worden „rehenbaak di riba" en „rehenbaak di abau" genoemd, wanneer de eene ten Oosten en de andere ten Westen van het huis staat.

Exquemelin, die ons vertelt hoe Franschen van St. Christophe zich op Tortuga neerzetten, spreekt eenige malen van meer volk en van hulp, „van boven" gerequireerd; St. Kitts ligt wèl 3 graden Zuidelijker, maar tevens 10 graden Oostelijker dan Tortuga. Reeds de Spanjaarden waren begonnen met de onderscheiding boven en beneden toe te passen op de plaatsen in de Caraibische Zee; islas de barlovento, van Trinidad tot, of tot en met, Porto Rico, islas de sotavento, van Margarita tot en met Aruba.

Zooals bekend is, doen de Engelschen anders; zij verdeelen de eilanden, gelegen in denzelfden boog, welke ten opzichte van het vasteland geheel bovenwinds is, in Leeward en Windward Islands. Elisée Reclus (Nouvelle Géographie universelle, 1891) noemt dit systeem foutief. Geheel in overeenstemming met de Engelsche onderscheiding evenwel sprak A. H. Bisschop Grevelink (een oud-marine officier) van St. Eustatius als behoorende

tot de „benedenwindsche Karibische eilanden" (Beschrijving van St. Eustatius, Bijdragen tot de kennis der Nederl. en Vreemde Koloniën, 1846). De Rochefort kende negen belangrijke eilanden welke, ten opzichte van St. Christophe, benedenwinds liggen.

De hooger genoemde Spaansche indeeling is toegepast in het kaartje der Caraibische Zee, dat Brensa in zijn Beschouwingen van een toerist opnam.

Boekaniers worden vaak in één adem genoemd met flibustiers; inderdaad zullen de groep der zeeroovers en die der jagers wel niet scherp van elkander te scheiden zijn geweest. Zeeroovers zullen ter afwisseling zich wel bij de jagers hebben aangesloten en uit deze laatsten zullen vaak manschappen voor de roofschepen zijn gerecruteerd.

De boekaniers echter oefenden een afzonderlijk bedrijf uit (levering van vleesch aan plantages en schepen) en Exquemelin (1678) noemt hen Stieren jagers, terwijl hij voor de flibustiers geen anderen naam dan dien van zeeroovers kent.

Ook Père Labat houdt jagers en zeeschuimers uit elkander en hij laat eveneens uitkomen, dat niet alleen het vleesch van wilde runderen geboekaneerd werd. Ook de door de Europeanen op de eilanden losgelaten zwijnen verwilderen (precies zooals, later, in de Stille Zuidzee) en leverden jachtwild op. De boucán diende niet enkel tot het toebereiden van vleesch (zie De Rochefort).

Zie Bok.

Bok. Bokjes werden te Batavia de leden der Boegineesche kolonie genoemd, Bokkenees is eveneens een verbastering van Boeginees, bokkenier dito van boekanier (Woordenboek der Nederl. Taal). Zie ook de levensbeschrijving van Jan Erasmus Reining, door D. v. d. Sterre, 1691.

Hoe kwamen echter de Engelschen in Noord-Amerika aan den naam buck voor een mannelijk Indiaan of neger (Webster, New international dictionary of the English language)?

Ook in de Nederlandsche koloniën op het vasteland van Zuid-Amerika, noemde men de Indianen bokken (De Villiers, Storm van 's Gravesande).

Op St. Eustatius kwamen in 1729 nog indiaansche slaven voor (Knappert, W. I. Gids, XI, 369).

Bonaire. In De Laet's Iaerlijck Verhael wordt Bonaire voor het eerst genoemd als bezocht door Boudewijn Hendricksz. (1626);

Wassenaer maakt melding van het kappen van verfhout op dit eiland door Nederlanders in 1623.

Beide gevallen dus enkele jaren ná de oprichting der West-Indische Comp. (verg. W. R. Menkman, Tijdschrift voor Economische Geographie, 25e jaargang, 246).

La Borde. Ds. Bosch herinnerde zich dat La Borde met zijn smaldeel, dat het garnizoen van Puerto Cabello aan boord had, voor Curaçao verscheen; het Curaçaosche volk riep „viva Co-„lombia". (Reizen in W.I., 1829).

Corporaal schrijft ook over een bezoek van La Borde aan Curaçao, in 1828, in verband met de afscheidingsbeweging in Venezuela, een bezoek dat Van den Bosch, die van 10 December 1827 tot Maart 1828 op Curaçao vertoefde, niet kon voorkomen. De brief van Van den Bosch dienaangaande van 13 Februari 1828 komt niet voor in den bundel, opgenomen in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, LI (Mr. B. de Gaay Fortman).

Bovenwindsche eilanden. De Nederlandsche geschiedenis dezer eilanden vangt niet, zooals die der Benedenwindsche, met een historisch vaststaande gebeurtenis aan.

Wel schreef Ds. G. B. Bosch dat St. Eustatius sedert 1639 en dat St. Maarten sedert 1638 of 1639 Nederlandsch is, maar de auteur der Reizen in W.I. vertelt er niet bij hoe hij aan die jaartallen is gekomen.

In onze geschiedenis zijn bekend de verovering van St. Eustatius door de Franschen in 1690, het afslaan van den aanval van één Fransch kaperschip op Saba en de herovering van St. Eustatius in hetzelfde jaar van af Saba. P. Labat vermeldt echter een aanval met één schip op Saba in 1688 en geeft den naam van den Franschen kaperkapitein als Pinel.

Van 1782—1784 stonden volgens Bisschop Grevelink (Beschrijving van St. Eustatius) de Bovenwindsche eilanden onder Charles Fitz Maurice als militair en Charles Chabert als civiel gouverneur. G. Lacour-Gayet (La marine militaire de la France sous le règne de Louis XVI) vertelt dat François Claude, marquis de Bouillé, gouverneur général des îles du vent, op 15 November 1781 met 8 schepen (onder Ch. de Girardin) van Martinique uitzeilde en op den 25en d.a.v. in den morgen St. Eustatius bij verrassing op de Engelschen veroverde. Bouillé liet den vicomte de Damas als bevelhebber achter.

Volgens den brief welken Joh. de Graaff — toen ambteloos burger — op 13 Januari 1783 naar Amsterdam schreef, was destijds Charles Chabert „opperhoofd" op St. Eustatius, met 900 man garnizoen.

Op 7 Februari 1784 (brief der Raden van St. Eustatius van 13 Maart 1784) werd St. Eustatius van de Franschen overgenomen (St. Maarten 11 Februari) en het protocol der overgave werd onderteekend door Thomas de Fitz Maurice, lieutenant colonel d'infanterie, chef des forces militaires des isles St. Eustache, Saba et St. Martin, en vertu des pouvoirs à nous donnés par monsieur le vicomte Damas, gouverneur général des isles françaises du vent.

De secretaris B. Grevelink maakt melding van de onvermoeide pogingen en de groote uitgaven, onder de regeering van Koning Lodewijk besteed aan de defensie van St. Eustatius en zegt dat de komst der Engelschen lang te voren was aangekondigd; toch verklaarde de bevelhebber dat er gebrek was aan kruit, ammunitie en manschappen.

Brazilië. Hamelberg wil het doen voorkomen alsof in het voorjaar van 1634 de gelegenheid voor een aanslag op Curaçao bijzonder gunstig was, omdat men sedert den zomer van 1633 een groote onderneming tegen Brazilië voorbereidde; anderen hebben dit den genoemden auteur nageschreven.

Of die onderneming is doorgegaan echter en waarin zij bestond, wordt nergens verteld en het verband met de expeditie naar Curaçao is nooit aangetoond.

Brion, Pedro Luis. Hoe langer zoo meer wordt het gewoonte Brion voor te stellen als Curaçao's nationale held.

Afgezien van het bezwaar, dat ingebracht zou kunnen worden tegen het woord nationaal met betrekking tot het eiland Curaçao, dient bedacht te worden, dat vereering van Brion als Nederlander en Curaçaoenaar alleen gegrond kan zijn op zijn verdiensten ten aanzien der handhaving van de Nederlandsche souvereiniteit op de Benedenwindsche eilanden, in de moeilijke jaren tusschen 1803 en 1807.

Toen in 1816 de Nederlandsche vlag weder op Curaçao geheschen werd, was Brion al sedert eenige jaren geen Nederlander meer, maar Venezolaansch burger.

Brion heeft, zooals bekend is, eerst aan Venezuela, later aan de grootere republiek Colombia, belangrijke diensten bewezen, in den strijd tegen Spanje, maar de eer welke hem daarvoor te

beurt gevallen is, kan voor Curaçao alleen streelend zijn omdat hij van het eiland geboortig was.

Als admiraal der independenten kon Brion hoogstens trachten excessen te voorkomen, hetzij in het algemeen, hetzij tegenover schepen onder Nederlandsche vlag in het bijzonder. Overigens kon zijn houding tegenover Curaçao, dat diensten verleende aan de Spaansche zaak en tegenover het Curaçaosche gouvernement, dat gebonden was door de politiek der Nederlandsche regeering, die voorloopig geen Zuidamerikaansche republieken kon erkennen, geen andere zijn dan die van tegenstander. De gouverneur-generaal Kikkert meende dan ook zich over Brion te beklagen te hebben. (zie Corporaal, Internationaalrechtelijke betrekkingen).

Waarom verbastert Van Paddenburgh Brion's naam tot Brias?

Brisbane, Sir Charles, overleden 1829. De veroveraar van Curaçao (1 Januari 1807) werd later gouverneur van St. Vincent. Een portret van Brisbane (met opgeheven degen den fortmuur op Curaçao beklimmend) is in het bezit van den Heer R. Brisbane Wilson te Dugald, Manitoba, Canada.

Op 16 Maart 1934 bezocht de Britsche kruiser „Curaçao" de haven van Amsterdam. Dit schip voerde als ,,badge" het wapen van Brisbane (kop van een ooievaar op een zwart veld, met een groene slang in de bek) met het devies „certamine summo" (in het hevigst van den slag). Alg. Handelsblad.

Bylandt, Van. Dr. F. W. van Wijk (De Republiek en Amerika, 1776—1782) noemt in zijn index de beide Van Bylandts niet afzonderlijk; ook Fr. Edler (The Dutch Republic and the American Revolution) doet dat niet, maar houdt in den tekst toch den schout bij nacht en den kapitein ter zee uit elkaar.

Van Wijk echter zegt op blz. 123 dat het fregat Mars, dat op 3 Februari 1781 ter reede van St. Eustatius de vlag moest strijken, door den schout bij nacht Van B. werd gecommandeerd, denzelfden die op 31 December 1779 bij Wight door Fielding was aangehouden.

De commandant echter van de „kleine" Mars was de kapitein ter zee Frederick Sigismund van Bylandt, de onfortuinlijke vlootvoogd van 1779 de schout bij nacht Lodewijk van Bylandt, in de Statiaansche geschiedenis bekend door het „tumult" van April 1778.

Burgeroorlog, Amerikaansche. Deze had eenigen — ongunstigen — invloed op den toestand onzer eilanden, wegens belemmering van het handelsverkeer; in 1861 werd de zeemacht op Curaçao tijdelijk versterkt. Wegens de hulp, in laatstgenoemd jaar op het eiland verleend aan een gewapend vaartuig der Zuidelijken, liet de Nederlandsche Regeering aan die te Washington excuses aanbieden.

Tijdelijke handelsvoordeelen vielen er uit het conflict op het Noordamerikaansche vasteland voor de Nederlandsche Antillen niet te trekken; voor de blokkadebrekers, die het verkeer der havens van de Zuidelijken trachtten in stand te houden, waren Nassau op de Bahama's en Hamilton op Bermuda de centra (verg. W. R. Menkman, Tijdschrift voor Economische Geographie, 25e jaargang, 250).

Caraboo. Teenstra (Ned. W. I. Eilanden) verwijst naar Picary, Detail of the Case of the Brig Caraboo of Liverpool 1828.

Dit was het Engelsche schip dat, op weg van Liverpool naar Buenos Aires, met stukgoed en passagiers, door den kaper Damas de Argentina (vroeger Patagonia) werd genomen op 21 Juli 1828, „within the jurisdiction of the Admiralty of England", d.w.z. 200 mijl van de Canarische eilanden.

De Caraboo zou, volgens de Britsche regeering, naar St. Eustatius zijn opgebracht, ten verkoop, waar, ook volgens de Fransche autoriteiten, kapers zouden worden begunstigd, evenals op St. Barth's en St. Thomas, van wege de voordeelige zaken welke de kooplieden ter plaatse met de door feitelijken zeeroof verkregen goederen konden doen. De Caraboo was waarschijnlijk op Saba aangebracht, daar verlaten en later op last der Statiaansche autoriteiten naar St. Eustatius overgebracht.

De Damas werd genomen door de Victor — captain Lloyd — en de bemanning stond op St. Kitts terecht (Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934, 97).

Mr. B. de Gaay Fortman (Bijdr. en Meded. Hist. Gen. LI) neemt één brief ter zake op van Van den Bosch, gedagteekend 's Gravenhage 9 Maart 1829. Het Caraboo-dossier in het Alg. Rijksarchief bevat nog eenige andere brieven van den generaal over deze aangelegenheid (8 November 1828 aan Marine en Koloniën en 5 December 1828 aan Buitenl. Zaken) alsmede een brief aan den gouverneur-generaal te Paramaribo van 18 Juli 1828 aangaande Fransche klachten in zake begunstiging van zeeroof op de drie Nederlandsche Bovenwindsche eilanden.

De Zuidamerikaansche staten, die in den strijd tegen Spanje geen officieele marine in zee konden brengen, gaven op gemakkelijke voorwaarden kapercommissies en officierspatenten uit en het waren vooral Bostonsche reederijen die daarvan gebruik maakten. Engeland en Frankrijk namen soms een eigenaardigehouding tegenover deze kapers (eigenlijk zeeroovers) aan, zoolang haar eigen koopvaardij er geen last van had, de kapers ontzagen de vlaggen der kleine koloniale mogendheden, wegens de hulp welke zij op de Deensche, Nederlandsche en Zweedsche Westindische eilanden genoten en .... Nederland had geen krachtige marine in de Caraibische Zee.

Caracas. Werd vroeger ook geschreven Caraques of Krakes, waardoor de gedachte wordt gewekt aan de caraques, of caracas, de groote Portugeesche en Spaansche schepen, welke de Nederlanders kraken noemden en de Portugeezen reeds in het begin der 17e eeuw door de lichtere galeones begonnen te vervangen (Wassenaer, Historisch verhael, 1623).

De Caracasbaai op Curaçao kon inderdaad groote schepen herbergen (verg. Onze West, derde druk, bladz. 93), maar het ligt meer voor de hand, dat die baai haar naam kreeg omdat schepen van de tegenoverliggende kust hier een veilige schuilplaats vonden (Bosch, Reizen in West-Indië). De door de conquistadores onderworpen Caracas hebben hun naam gegeven aan het kustgebied, aan een dichtbevolkte landstreek en aan een vallei, welke ook Valle de San Francisco heetten. Op de plaats der stad San Francisco (gesticht in 1560) verrees zeven jaar later Santiago de Leon de Caracas, de tegenwoordige hoofdstad van Venezuela.

Intusschen heet de beste haven van Ecuador, aan de Westkust van Zuid-Amerika, Bahia de Caraques.

Zie Scheepstypen.

Cargasoen. (Sp. cargazón), een lading koopmanschappen.

Zie Armazoen.

Cartelschip, Kartelschip. Een schip waarmede krijgsgevangenen werden overgebracht. Pitnam spreekt van flags of truce and cartels.

Zie Vlag, vredes.

St. Christophe (St. Kitts) De Ruyter laadde hier in 1645 tabak en Blok (Michiel Adriaansz. de Ruyter) noemt het een Engelsch eiland.

De handel van Nederlandsche schippers met de Fransche kolonisten van het eiland bestond reeds geruimen tijd eerder (zie o.a. Hamelberg).

Met Thomas Warner, die in 1623 op St. Kitts landde, wordt de relatie van het eiland met Europa geacht te zijn aangevangen; deze Engelschman echter werd spoedig gevolgd door den Franschen kaperkapitein Desnambuc (The Nations of to-day, British America) en in 1628 arriveerde Guillaume d'Orange, uitgezonden door de in 1626 opgerichte Société de Saint Christophe, ter versterking der bestaande Fransche vestiging (Vicomte de Mothey, Guillaume d'Orange). De kolonisten (Engelschen, Franschen en Nederlanders) werden in 1629 door de Spanjaarden verdreven, maar keerden terug.

St. Kitts behoorde tot die eilanden, welke in 1627 door Jacobus I aan den hertog van Carlisle waren toegewezen, maar de Engelsche en de Fransche kolonisten verdeelden het eiland onder elkaar, zooals Nederlanders en Franschen in 1648 met St. Maarten deden. (Zie ook De Rochefort).

In 1635 werd de Fransche West-Indische Compagnie opgericht en hield de Société de St. Christophe op te bestaan.

De Franschen maakten zich in 1666 van het geheele eiland meester, maar bij den vrede van Breda werd het weder gemeenschappelijk Fransch-Engelsch bezit; in 1689 werd het omstreden gebied, totdat het in 1713, bij den vrede van Utrecht, in zijn geheel en voor goed Engelsch werd.

Commandeur. De beteekenis van dezen titel is niet altijd goed begrepen.

In de eerste plaats was tot en met de 18e eeuw de commandeur de gezaghebber over een klein eiland, of een ondergeschikt gebiedsdeel (commandeur van St. Eustatius, vice-commandeur van St. Maarten en Saba, commandeur van Demerary). Amelunxen (blz. 45) spreekt van Binckes als commandeur van Tobago; de kapitein Jacob Binckes was echter, met den titel van commandeur, bevelhebber over het Hollandsche eskader, dat in Maart 1676 van Texel uitliep naar West-Indië. De expeditie was hoofdzakelijk tegen de Fransche Antillen gericht en B. had o.a. opdracht om Tobago in bezit te nemen en aldaar een nieuwe Nederlandsche volkplanting te vestigen.

Na den Engelsche tijd sprak men ook wel van commandant of kommandant („en hebben den heer commandant S. B. van den „Broeck op de plechtigste wijze aan de ingezetenen voorge-

„steld", rapport overname eiland Bonaire 28 Mei 1816, medegedeeld door Dr. J. de Hullu, West-Indische Gids IV, 505). In Natal, op Sumatra, werd een Nederlandsch bestuursambtenaar in 1842 nog toewan kommandeur genoemd (Max Havelaar, aanteekeningen).

Verder was commandeur in de 17e en 18e eeuw synoniem met commandant, in den zin van militair bevelhebber, een functie dus, geen rang; van een aanzienlijk bezettingsleger noemde men den opperbevelhebber gouverneur (den colonel Van Waerdenburgh in Brazilië b.v.). Pierre Le Grand, die in Brazilië van kapitein tot (sergeant) majoor was bevorderd, vergezelde in 1634 Van Walbeeck als commandeur over de soldaten. Nog in de 18e eeuw werd van den troepen- of garnizoenscommandant in een Compagniesgebied gesproken als van den commandeur. Storm van 's Gravesande schreef in 1772 over den Commandeur der Militie en De Villiers (Storm van 's Gravesande. Zijn werk en zijn leven) teekent hierbij aan dat de directeur-generaal dikwijls met de titulatuur in de war is en dat men hier commandant moet lezen. De oud-militair Storm zal het echter wel bij het rechte eind hebben gehad.

Ten slotte was de commandeurstitel nog in gebruik bij de zeemacht; de bevelhebber over een klein eskader, of over een onderdeel eener vloot, heette commandeur. Verschillende titels hadden destijds een andere beteekenis dan tegenwoordig. De opperbevelhebber eener groote expeditie over zee heette generaal, ook al was hij, zooals Piet Heyn, naar onze opvattingen een zeeman; bij de landmacht dienden nog in de 18e eeuw adelborsten.

Onder de verschillende eskaders, die in Augustus tot November 1629 uitliepen, den „generaal" Loncq achterop, was er een van vier schepen, elk onder een kapitein, maar het geheel onder een commandeur (Marten Valck) en een vice-commandeur (Johannes van Walbeeck). Laatstgenoemde kwam in April 1630 in Brazilië aan, ditmaal als commandeur, met vier schepen, welke tevens ruim 70 soldaten overbrachten. Hamelberg, die deze beide episoden uit de loopbaan van Van Walbeeck niet goed uit elkaar heeft gehouden, noemt Van W. commandeur der soldaten en anderen hebben het hem nagezegd; toch stellig een onjuiste opvatting.

Op Curaçao zou Van Walbeeck als directeur het bewind voeren, op de reis erheen evenwel was hij commandeur der flotille (Zie Nieuws Tijdingen 1634 No. 44).

Creool. Op welke bevolkingsgroep is de naam creolen van toepassing? Deze vraag heeft wel eens aanleiding gegeven tot dispuut (zie o.a. West-Indische Gids XIII, blz. 399, 536, 572 e.v.).

Dat het woord creool, gebruikt met betrekking tot personen, meer te maken heeft (had) met ingeborenschap dan met ras of bloedsmenging, kan nog uit de volgende citaten blijken.

Corn. de Jong schreef in 1807 dat de hier (op St. Eustatius) gegeboren eilanders, evenals alle in de W.-I. geboren blanken, creolen genoemd werden (wanneer iemand voor een blanke gold zegt de auteur der Reize naar de Caraibische eilanden er niet bij).

Van Paddenburgh vertelt in zijn beschrijving van Curaçao (1819) dat vooral de blanke creolen Papiamentoe spraken; creolen en creolinnen vormden de plaatselijke beau monde. Waren alle creolen blank of waren er ook niet-blanke creolen?

Ds. Bosch (1829) ontmoette twee zuiver blanke Arubaansche creolen. De toevoeging zuiver geeft den indruk dat er creolen waren in graden.

Teenstra (De Negerslaven, 1842) zegt dat in Suriname, bij verdere vermenging met blanken, de kinderen der kleurlingen ten slotte blanke creolen werden genoemd.

Le Moniteur des Indes Orientales et Occidentales (1846/47) geeft een bepaling betreffende blanke creolen op de Nederlandsche Antillen: in de kolonie geboren kinderen van blanke vaders en moeders. Daarop echter volgt een opmerking aangaande de kleurlingen, welke overeenkomt met die welke Teenstra (zie boven) maakte ten aanzien van de Surinaamsche kleurlingen.

Dat men in de Ned. Westindische vastelandskoloniën gedurende den slaventijd het woord creool gebruikte in de speciale beteekenis van in het land geboren slaaf, is bekend; de vrouw die op de plantage de kinderen der in het veld werkende slavinnen verzorgde (?) heette in Suriname kroro mama (Enc. voor Ned. West-Indië). Na de emancipatie ging in Suriname de naam creool over op de gekleurde inheemsche arbeiders en kleine landbouwers, in tegenstelling met de immigranten uit Azië. Riko (Ons rijk Suriname, 1883) klaagt dat er voor de creolen zooveel minder wordt gedaan dan voor de immigranten; hij heeft het verder over creolen en vaste (inheemsche) arbeiders op de plantages.

Ober (Guide to the West-Indies) spreekt over „native and cre- „ole Africans" op Trinidad in den slaventijd.

In een zeer recent werk, The European nations in the West Indies, 1493—1688, van Arthur Percival Newton (The pioneer histories) lezen wij dat de creolen op de Westindische eilanden

meer gemengd van bloed waren dan de oorspronkelijke Spaansche immigranten. N. vermoedt dat het verdwijnen der Indianen op die eilanden het gevolg was van absorbeering door de creolen; na 1530, zegt hij, konden bij indiaansche vrouwen verwekte kinderen gemakkelijk gelegitimeerd worden.

De vertaler van het werk van Père Labat (1725) gebruikte het woord creollen of creollers en noemt dan de witte — die op de eilanden geboren waren — en de kinderen der negers in de nieuwe wereld.

In Spaansche stukken van het begin der 17e eeuw wordt de omschrijving „criollos de las Indias" gebruikt, ook voor kleurlingen.

Van de toepassing van het woord creool op zaken kunnen eveneens nog meer voorbeelden worden aangehaald. In Venezuela heet inlandsch suikerriet caña criolla (Enciclopedia universal ilustrada Europeo-Americana); Van Dissel vertelt in zijn opmerkingen over Curaçao (31 Dec. 1867, Bijdr. Kon. Inst. v. d. taal-, land- en volkenk. v. Ned.-Indië) dat aldaar de nevenaren der afgesneden maisstokken kreolen werden genoemd; wie in Suriname geweest is, heeft daar creool-soda gedronken.

Hesseling (Het Negerhollands der Deensche Antillen) vertaalt creool eenvoudig met inheemsch; Van Dissel schreef over Papiamentsch of kreoolsch. Inderdaad, het is niet zoozeer de etymologie waar het op aankomt (in dit geval ook tamelijk onzeker), dan wel op de beteekenis, welke in verschillende tijden en op verschillende plaatsen aan het woord gehecht is.

Woorden waarvan de beteekenis veranderd is, of welke niet overal dezelfde beteekenis hebben, zijn er zoovele. Men denke aan: Arabier, Askari, cimarrón (maron, marodeur), Gringo, Indiaan, Kaffer, Koelie, Lascaar, Makamba, mameluco (Mammeluk), Marraan, Slaaf, Yankee, om ons maar tot personennamen te bepalen. Het Spaansch is overigens ook rijk aan zaaknamen met veel verschillende beteekenissen; men denke aan asiento en corral, om er maar enkele te noemen.

Curaçao (naam). Tot welke resultaten men kan komen, wanneer men op grond van klankovereenkomst een plaatsnaam wil verklaren, bewijst de aardigheid van den cura asado (gebraden priester), naar wiens onzalig maar volkomen legendarisch uiteinde het eiland genoemd zou zijn. Van menscheneterij op onze Benedenwindsche eilanden is nooit iets aangeteekend, al zou Vespucci de bewoners als dierlijk en onwetend hebben beschreven.

Ook is het niet duidelijk, waarom de naam Curaçao, zooals anderen meenen, van Portugeeschen oorsprong zou zijn. Dat met het Spaansche woord corazón (hart) het Portugeesche coraçao overeenkomt zegt immers niets; Portugal heeft nooit iets met Curaçao te maken gehad.

Het Portugeesch-Amerikaansche gebied was Brazilië en nu is het wel eigenaardig, dat in The Captivity of Hans Stade of Hesse in A. D. 1547—1555 (Hackluyt Society, 1847, LI) de bewerker van de Braziliaansche kalkoenen spreekt als van de „Curassow „family." Bedoeld werd de gladsnavelhokko (Crax alector L), maar dat de naam van ons eiland iets met dezen vogel uit te staan zou hebben, is ook al weder niet aannemelijk.

Dampier, William, die in 1681 Bonaire bezocht en een beschrijving van het eiland gaf (P.A. Euwens, Neerlandia, December 1907, Bonairenummer), wordt in de Dictionary of National Biography beschreven als „buccaneer, pirate, circumnavigator, captain of the navy and hydrographer". Hij leefde 1652—1715, was een goed schrijver en waarnemer, maar een middelmatig bevelhebber; er is aangaande hem veel litteratuur.

Doncker. Jan. Er is in de litteratuur strijd gevoerd over de integriteit van dezen Curaçaoschen directeur, in verband met de nogal zonderlinge gedragingen der Franschen in 1673 (zie Amelunxen).

De Baas wist bij zijn komst niet dat Otterinck overleden was; laatstgenoemde en Doncker waren geen onbekenden voor den Franschen gouverneur. In 1672 immers had De B. aan Colbert geschreven dat hij reeds van St. Christophe met den koopman „Douckre" en met den directeur Otterinck had gecorrespondeerd, omdat hij op de hoogte wilde komen van de prijzen der verschillende producten (zie Mims). Doncker, die ook op de andere eilanden geweest was en er zaken had gedaan, was allicht persoonlijk aan De B. bekend.

Het zou dus niet zoo vreemd zijn geweest, wanneer men het met elkaar op een accoordje had gegooid. De bestuurders ter plaatse moesten wel eens wijzer zijn dan de regeeringspersonen in Europa.

Zie De Baas.

Doop (aan boord). Het „doopen" van nieuwelingen op Oostindische reizen, bij het passeeren der linie, is meer algemeen be-

kend, dan de overeenkomstige „plechtigheid" bij verschillende gelegenheden op reizen naar de West; allicht echter is deze laatste van ouder datum.

Bontekoe, die in 1619 de linie passeerde (voor hem zelf was dit de eerste keer) zegt in zijn journaal niets van eenige ceremonie. Exquemelin echter, die 1666 naar Tortuga uitvoer, geeft een omstandig verhaal van de doopplechtigheden, bij Hollanders en bij Franschen, bij het passeeren door het „Ras de Fonteneau" (bocht van Frankrijk) en vóór de „Barlingos" (klippen aan de Portugeesche kust), waarbij wijn wordt uitgedeeld, of geld geofferd, om later wijn voor het volk te koopen; het gebruik zou volgens sommigen op een ordonnantie van Karel V steunen. Bij het passeeren van den keerkring werd, volgens Fransch gebruik, wederom gedoopt.

Aan boord van 's Lands schip van oorlog Mars (de Jong, Reize naar de Caraibische Zee, 1780—1781) werd bij het voorbijzeilen der „Barlinges" het „valgeld" (afkoop door de nieuwelingen van het vallen van de ra, waar Exquemelin over schreef) opgehaald, om er op Madera wijn voor te koopen.

Esopus. Hamelberg vertelt dat Stuyvesant (in 1660) eenige Esopusindianen naar Curaçao verbande, maar laat het aan den lezer over het raadsel op te lossen van het verband tusschen Noordamerikaansche Indianen en een Griekschen fabeldichter.

Brodhead noemt de etymologie twijfelachtig, maar meent dat het woord afkomstig is van Seepus=rivier, eerst tot sopus, daarna tot esopus verbasterd. De Esopuskreek was destijds een belangrijke waterweg en thans draagt een rak of kil van de Hudsonrivier nog den naam Esopus (Dr. F. C. Wieder, De stichting van New York, Linschoten Vereeniging, 1925).

Kingston, hoofdplaats van Ulster County, Staat New York (± 30.000 inwoners), ligt dáár waar in 1658 de Nederlandsche kolonisten het dorp Wiltwyck vestigden in het Esopusgebied, waarvan al het land in 1660 door de Indianen aan de Hollanders werd afgestaan. De geheele streek heette toen allang ook wel Wiltwyck en de Nederlandsche kolonisten moeten reeds vroeg in de 17e eeuw aan de monding der kreek een redoute hebben aangelegd. Het Esopusgebied was sedert 1660, ingevolge den wensch der Compagnie, een afzonderlijk rechtsgebied en Stuyvesant installeerde er in 1661, waarschijnlijk tegen zijn zin, schout en schepenen.

De verhouding tusschen kolonisten en inboorlingen was aan-

vankelijk zeer goed, maar sedert 1655 is met de Indianenstammen van den Esopus herhaaldelijk oorlog gevoerd; het vredesverdrag van 1664 was de laatste overeenkomst. door „stiffnecked Peter" met de ,,wilden" gesloten.

Voor de geschiedenis van Esopus of Wiltwyck in den Hollandschen tijd, van 1616 tot het verlies van Nieuw-Nederland, in den tweeden Engelschen oorlog, zie Brodhead's History of the State of New York, Ie deel.

Farine, in 1779 op St. Eustatius aangevoerd van Martinique, in vaatjes (W. R. Menkman, West-Indische Gids, XIV, 390).

Dit zal wel cassavestijfsel zijn geweest, dus wat men op Curaçao op zijn Spaansch goma noemt (P. L. Simmonds „The commercial products of the vegetable Kingdom) en in Suriname gomma.

Flamenco, niet flamengo (verg. Dr. F. W. Stapel, Maandblad Oost en West, Mei 1934, Curacaonummer).

Nederlanders werden door de Spanjaarden Flamencos genoemd. Tegenwoordig nog heet Hollandsche kaas in Spaansch Amerika queso flamenco.

Flibustiers (filibusteros). Vicomte de Motey (Guillaume d'Orange) schrijft dat een der twee schepen, waarmede in Februari 1628 een honderdvijftigtal Fransche kolonisten naar St. Christophe vertrokken, „un flibot" was, „sorte de flûte Hollandaise à „deux mâts, du port de cent tonneaux environ, carène renflée" (onder de waterlijn buikvormig), „arrière rond et haut".

In de Enciclopedia universal ilustrada Europeo-Americana vinden wij: „Flibote=filibote. Embarcación ligera y rápida // „Embarcación holandesa, de dos palos y mucha obra muerta" (veel bovenbouw).

Kesler (West-Indische Gids X, 67) vermeldt een Fransch zeeroover in 1526 in Brazilië en een ander in 1537 in de Caraibische Zee; Baralt (Resúmen de la historia de Venezuela) spreekt van flibustiers en boekaniers, die reeds in het midden der zestiende eeuw de Spaansche retourvloten uit Amerika aantastten.

Henri Malot ten slotte (Corsaires et Flibustiers) doet het geheele verhaal der Fransche „course", de geschiedenis van den corsaire of armateur particulier, sedert de lettre de représailles plaats gemaakt had voor de lettre de marque, of commission en guerre.

Gedurende den langdurigen strijd tusschen Frans I en Karel V waren het de corsaires van den eerste die ter zee aan den handel der onderdanen van den laatste (waaronder de Nederlanders) afbreuk deden. Dan volgen de ondernemingen tegen de uit Amerika terugkeerende Spaansche galjoenen, welke men bij de Azoren of Kaap St. Vincent opwachtte en aan boord waarvan men ook de zeekaarten vond, dienstig voor de vaart naar de Antillen.

In 1522 en 1523 schuimt de Normandiër Jean Fleury de kusten van het Iberische schiereiland en van Afrika af, als représaille tegen Portugal. Frans I gaf kaperbrieven af, ook voor ondernemingen in Afrika en Zuid-Amerika.

Fransche kapers maakten de vaart voor Spaansche retourvloten onveilig van Kaap St. Vincent tot de Antillen en toen de vijandelijkheden in 1542, na een wapenstilstand, hervat werden, ageerden de corsaires op de kust van Venezuela en in de golf van Mexico; in 1553 werd de kust van Santo Domingo geplunderd, in 1554 Santiago de Cuba, in 1555 Havana.

Kesler (zie boven) vertelt ons dat uit de sedert 1526 in Spanje van den handel geheven avería ook wel eens het convooi van en naar West-Indië werd betaald; Van Rees (Koloniale Politiek) dat in 1590 en 1591 in beslag genomen Nederlandsche schepen, met hunne bemanningen, gebruikt werden om de zilvervloten van Terceira te begeleiden.

Aan de geschiedenis der zeventiende eeuwsche vrijbuiterij in de Caraibische Zee was derhalve een langdurige periode voorafgegaan van particulieren zeeoorlog, in de Europeesche wateren aangevangen en steeds verder Westwaarts voortgezet.

Exquemelin noemt de Fransche en Engelsche vrijbuiters — die geen tehuis in Europa meer hadden, maar wel steunpunten in West-Indië — zeeroovers, „alsoo sy van geen Potentaten ge- „stut werden". Met dat al werd er van de hulp dezer vrijbuiters gebruik gemaakt tegen den vijand, wanneer de „potentaten" in Europa met elkander in oorlog waren .De Engelsche expedities van 1665 en 1666 tegen de Nederlandsche eilanden en de Fransche „rodomontade" van 1673 waren vrijbuitersexpedities, al werd dan ook de eerste door den luitenant-gouverneur van Jamaica, de laatste door den gouverneur der Fransche Antillen aangevoerd; d'Estrées had in 1678 vrijbuiters onder zijn bevelen en Cassard (1712/1713), zelf een kaper, versterkte in West-Indië zijn macht met Fransche vrijbuiters (Marc. Elder, Jacques Cassard).

Individueele Nederlandsche (Zeeuwsche) kapers worden af en toe in de geschiedenis onzer Antillen genoemd (Pieter Marcus,

Gerard Bogaert); tot de „brethern of the sea" echter hebben ook Nederlanders behoort. De ook in de geschiedenis van Tobago en Curaçao bekende Reining was een metgezel van Morgan geweest; Exquemelin noemt Mansveldt en kapitein Rok, Newton (European nations in the W.I.) maakt melding van Lourens de Graaf en Nikolaas van Hoorn.

Graaff, Johannes de, commandeur van St. Eustatius (1775—1781). Colenbrander (De Patriottentijd) noemt hem abusievelijk Van der Graaff.

Blok (Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, VI, 320, zie ook het vierdeelige werk, III, 537) noemt Joh. de Graaff energiek; de geleerde schrijver acht dus de commandeur van St. Eustatius denzelfden lof waardig welken hij elders aan den oud-gouverneur van Ceylon W. J. Van der Graaff toezwaait. Ook Van Grol (Maandblad Oost en West, Curaçaonummer, Mei 1934, De Generaliteits Ambachten) noemt Johannes de Graaff een energiek gouverneur. (Zie eveneens Grondpolitiek I).

Men vraagt zich toch wel even af, wat deze laatste gedurende zijn zesjarig „commandement" eigenlijk voor energieks verricht heeft.

Wanneer Bisschop Grevelink de kwestie der begunstiging van zeeroovers onder Zuidamerikaansche vlaggen op onze Bovenwindsche eilanden behandelt, zegt hij dat Van Spengler (de gouverneur W. A. van Spengler) herhaaldelijk door de Regeering in Nederland gewezen was op de ontevredenheid in Engeland, maar dat hij slechts maatregelen had genomen à la die van De Graaff van 1778.

Grand, Pierre le. Guillaume-Thomas Raynal gaf in 1781 zijn beroemde Histoire philosophique et politique des etablissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes uit. In deel V (blz. 171) noemt hij onder de stoutmoedge daden der flibustiers het enteren van een Spaansch vice-admiraalsschip door Pierre le Grand van Dieppe.

Later verscheen, naar het werk van den abt Raynal, de Précis de l'Histoire philosophique et politique des Deux Indes en daarvan werd in 1784 door M. Schalekamp te Amsterdam een Nederlandsche vertaling uitgegeven: Tafereel van de bezittingen en den koophandel der Europeanen in de beide Indiën.

Hamelberg (De Nederlanders op de West-Indische eilanden) haalt het Tafereel aan (zonder den naam Raynal te noemen)

en identificeert blijkbaar (ten onrechte naar alle waarschijnlijkheid) den flibustier Le Grand met den majoor in dienst der West-Indische Compagnie, die in 1634 Van Walbeeck naar Curaçao vergezelde.

Wanneer wij bij Exquemelin, die in 1679 schreef, lezen dat de eerste zeeroover van Tortuga een zekere Pieter de Groot van Dieppe was, die in 1602 met een equipage van slechts 28 man een Spaanschen vice-admiraal aantastte („bij Cabo del Fibrum — kaap Tiburon — aen de West-hoeck van het Eylandt Espagni-„ola"), dan hebben wij waarschijnlijk met het origineel te maken van het verhaal dat via Raynal bij Hamelberg terecht gekomen is.

Hamilton, Sir Edward. Zie Hermione.

Hermione. Wanneer Carel Brensa (West-Indië; Beschouwingen van een tourist) over de geschiedenis van het eiland Curaçao gaat mijmeren, dan trekt ook de muiterij van de Hermione aan zijn geestesoog voorbij. Die muiterij heeft echter niet op Curaçao — of in de Curaçaosche wateren — plaats gehad en geen enkel geschiedschrijver heeft het feit zich dáár laten afspelen.

Volgens Amelunxen viel de muiterij voor in het begin van 1796 en hernam Captain Hamilton het schip ter reede van Puerto Cabello (wanneer?) bij verrassing, terwijl de 400 man sterke equipage de rozekrans bad, onder welke devote bezigheid zij den vijand niet had hooren of zien naderen.

De Engelsche lezing (Traill & Mann, The Building of Britain and the Empire en Dictionary of National biography) is eenigszins anders.

De muiterij had plaats op 22 September 1797, in de buurt van Porto Rico; captain Pigot en 9 zijner officieren, waaronder een jeugdig adelborst, werden vermoord, de muiters zetten koers naar La Guaira en leverden daar het schip aan den vijand uit. De Spanjaarden rustten de Hermione uit met 44 stukken en bijna 400 man.

Voor de Britsche marine was het een eerezaak het schip weder in handen te krijgen, maar toch duurde het tot 1799 voordat dit gelukte. In October van genoemd jaar werd captain Edward Hamilton met de Surprise van Jamaica naar Puerto Cabello gedirigeerd, om naar het fregat uit te kijken. Na een paar maanden gekruist te hebben, besloot H. (wiens victualie uitgeput raakte, misschien ook zijn geduld) „to cut her out".

Ook in de geschiedenis onzer Bovenwindsche eilanden van de merkwaardige tweede helft der 18e eeuw zijn gevallen bekend van schepen die van de reede werden „uytgesneden".

Dit uitsnijden nu van de Hermione had plaats in den nacht van 24 op 25 October 1799, na een scherp gevecht aan boord van het fregat, waarbij 119 Spanjaarden gedood en 97 gewond werden; de Engelschen, die het schip van uit de sloepen hadden geënterd, hadden 12 gewonden, waaronder Hamilton zelf, ernstig.

H. werd met eerbewijzen overstelpt; de Koning verhief hem in den adelstand, Jamaica schonk hem een kostbare eeredegen, Londen bood hem het eereburgerschap aan.

Het bezoek aan Curaçao van de Magicienne, captain Rickert, zal dus wel begin 1798 hebben plaatsgehad, dat van Hamilton aan Aruba — waarbij hij den Curaçaoenaar Bolwig als loods aan boord zou hebben gehad, later schipper bij Kikkert op de Ceres — in 1799, maar niet in Augustus, zooals Ds. Bosch vertelt. Het was bij deze middernachtelijke rencontre dat de kommandeur Specht (Borchard, die in 1792 aan het bewind was gekomen?) met schroot liet schieten, waardoor de bemanning der sloepen van het Engelsche oorlogsschip ernstige verliezen leed en o.a. de eerste officier sneuvelde. Brusse en Amelunxen laten dit gevecht een voor de Engelschen minder tragisch verloop hebben.

Brusse vermeldt twee Engelsche aanslagen op Aruba van omstreeks dezen tijd; Amelunxen vertelt dat na dien van Hamilton de batterijen eenigszins versterkt werden, zoodat een volgende aanval kon worden afgeslagen; Bosch daarentegen dat Specht al eerder een poging om schepen van de reede van Aruba weg te halen had verijdeld.

Aangaande het optreden der Engelschen op Aruba in 1805 en 1806 heeft, naar aangenomen mag worden, Mr. B. de Gaay Fortman in De Indische Gids van Januari 1931 alle licht ontstoken dat er te ontsteken viel.

Hopsack. Dit is een van die namen welke wij in verschillende koloniale gebieden terug vinden.

Het eilandje Goeree (Z.O. van Cabo Verde), waar een fortje lag van de Nederlanders (volgens Dapper sedert 1617) en dat in 1678 door d'Estrées werd veroverd, stond het laatst onder het bestuur van een gouverneur Hopsack (Newton, European nations in the West-Indies).

Een andere (of dezelfde) Hoppesack speelde op Curaçao een rol, als secretaris van den Raad onder van Liebergen (1679—1683).

En was er in de 18e eeuw ook in Suriname niet een Hobbesack?

Hood, Samuel. Rodney's voorhoede in 1781 gecommandeerd door den schout bij nacht Sir Samuel Hood (W. R. Menkman, West-Indische Gids XV, 365).

Zoover was Hood destijds nog niet; hij was zelfs bij de vermeestering van Suriname en de andere Nederlandsche vastelandskoloniën in de West in 1804 nog de commodore S. Hood.

De Dictionary of National Biography geeft zijn verdere carrière als volgt: 1807 rear admiral, 1809 baronet ,1811 vice-admiral.

Joden. De in 1652 verleende privileges aan de Joden die zich op Curaçao gingen vestigen, zouden het eerste charter hebben gevormd waarbij aan Israëlieten in de nieuwe wereld godsdienstvrijheid werd gewaarborgd (Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934, pag. 69).

De godsdienstvrijheid echter welke èn aan Joden èn aan Roomsch-Katholieken in West-Indië werd toegekend, is van ouderen datum; zij is vastgelegd in de Ordre van Regieringe soo van Policie als Justitie, in de Plaetsen verovert ende te veroveren in West-Indiën, van 13 October 1629 (Groot Placaatboek.

Misschien is voor de geschiedenis der Joden op Curaçao nog van belang wat Oudschans Dentz in de W. I. Gids XII, 591, 592, mededeelde aangaande het Engelsche privilege (van 1654), dat echter waarschijnlijker een vertaling van het Nederlandsche van1657 zou zijn geweest en van den brief aan Cromwell van 8 Maart 1657; er is hier sprake van emigratie naar een plaats tusschen Suriname en Cartagena. Leghorn noemen wij in het Hollandsch Livorno en het ging dus om Joden uit Italië.

Kapitein. Euwens heeft eens gesproken over kapitein Van Walbeeck (West-Indische Gids, X, 103) en anderen hebben dat ook wel gedaan. De carrière evenwel welke Van Walbeeck in 1634 reeds achter den rug had en de positie waarin hij naar Curaçao uitvoer, sluiten de mogelijkheid uit dat hij gedurende den overtocht de functie van algemeen leider der expeditie zou hebben moeten combineeren met die van bevelhebber over een der schepen, wat bovendien volkomen in strijd zou zijn geweest met de toenmalige tradities.

Het is ook erg twijfelachtig of onze Curaçaosche held ooit vroeger scheepsbevelhebber (d.w.z. bevelhebber over één schip)

geweest was; daarvan althans is niets bekend. Zijn vice-commandeurschap en commandeurschap, later zelfs admiraalschap, van 1629 en 1630, behoeven er geenszins op te wijzen dat hij een oud-scheepskapitein zou zijn geweest.

Het verschil tusschen koopvaardij- en oorlogsonderneming sprak zich ook in de titels der bevelhebbers uit. De eerste schipvaart naar Oost-Indië werd in 1595 ondernomen met vier schepen, ieder onder een schipper; Cornelis de Houtman ging mede als oppercommies. Jacob van Heemskerck (de latere admiraal der Staatsche vloot) en Jan Corn. Rijp (de latere commandeur over twee commissievaarders) maakten als schippers Barent's reis naar het Noorden van 1596—1597 mede. Bontekoe voer in 1618 „voor schipper" naar Indië, op een vaartuig met ruim 200 man equipage; zijn zelfstandigheid tegenover den „koopman" Heyn Rol was niet altijd heel groot. In Indië aangekomen werd Bontekoe door den „generael" J. P. Coen met den titel schipper aangesproken. Toen Bontekoe in 1625 thuisvoer was hij schipper op de Hollandia, tezamen met twee andere schepen gesteld onder den commandeur Reyersz.; kort voor binnenkomst stierf op de Hollandia de „ capiteyn",maar dat was een officier over de soldaten. Van twee convoyers, welke op de uit Indië te verwachten schepen kruisten, vermeldt Bontekoe de namen der capiteyns, maar convoyers waren schepen van oorlog.

De Ruyter heeft, voordat hij in staatsdienst trad, als schipper gevaren, maar ook als kapitein, op een der kruisers n.l. van de gebr. Lampsins (zie P. J. Blok, Michiel Adriaansz. de Ruyter), zooals ook Jan Gideon en Abr.Crijnsz., de bevelhebbers van eenige jaren vroeger over de Nieuwe Geuzen, den titel van kapitein voerden. Wie het gezag voerde op een schip dat tegen Duinkerkers of Biscayers ageerde, of op Brazilië avontureerde (Dirck Jansz. Goethals, Harmen Cleuter, Cleynsorch, Rombout van der Perre, Thomas Six) was kapitein ,of capiteyn te Water en notoire zeeroovers, als Claes Compaen en de beide Dansers, zullen zich wel niet met een minder krijgshaftigen titel tevreden hebben gesteld, ook al hadden zij geen commissies, die enkelen echter wèl hadden.

De eerste drie schepen, welke voor de Compagnie uit de West thuiskwamen, de Grijpende Arent, midden December 1623, de Liefde en d'Orangieboom, beide in Januari 1624, hadden zakenreizen gemaakt (zout en St. Martenshout) en de gezagvoerders waren de schippers Jan Jarichs van Staveren, Idzert Jarichs en Symon Symonsz.

Merkwaardig is echter dat de bevelhebbers van een tiental schepen, zoo Compagnies- als gehuurde schepen, die in 1623 onder Jacob Willekens en Piet Heyn uitvoeren voor de expeditie naar San Salvador in Brazilië, door Van Wassenaer (Historisch Verhael) schippers werden genoemd; een koopvaardijman kon blijkbaar aan een militaire expeditie deelnemen, zonder commissie als kapitein ter zee. Gelijk schipper Bontekoe onder Reyersz. van der Gou zich bij verschillende krijgsbedrijven betrokken zag. Stuurde men eenige schepen van Brazilië via West-Indië naar huis, onder een commandeur en een vice-commandeur, om onderweg op vijandelijke schepen jacht te maken, dan stond het schip dat geen vlaggeschip was onder bevel van een schipper (Joh. de Laet, Iaerlijck verhael, 267).

In de Oost- en Westindische voyagiën (bij Iost Hartgers, 1648) lezen wij dat een schipper, wegens een sterfgeval, als „Capiteyn „ende Schipper" op een ander schip werd overgeplaatst. Schipper ende capiteyn komt ook voor (bij De Laet).

Kayen, Kajen. Aangenomen mag worden, dat de Spanjaarden den naam cayo hebben gegeven aan een weinig boven water uitstekend eilandje (islote bajo) en dat de Engelschen dien naam hebben verbasterd tot Cay, daarna tot Key; achttiende eeuwsche Nederlanders vertaalden dan soms dat Key met sleutel (Zeeatlas van Keulen, Zoutsleutel voor Salt Key).

Wij vinden evenwel in Nederlandsche gegevens ook Kayen en Kajen. In de Statiaansche schepenlijsten van 1779 heeft de constabel van het fort Oranje een schip vermeld als aangekomen van Schiltpatkayen, zeker niet vermoedende dat anderhalve eeuw later iemand zich het hoofd zou moeten breken met de vraag waar die plaats van herkomst gezocht moet worden (Dry Tortuga's, bij Tirion de Schildpadden genoemd?)

De bekende Zeeuwsche avonturier Reining (Zeer aanmerkelijke Reysen Gedaan door Jan Erasmus Reining, D. van der Sterre, med. doct. op Curaçao, Amsterdam 1691) ontvluchtte uit Fransche gevangenschap — na zijn exploit op Grenada — en ging in een boot van Isla Blanco, vóór den wind, naar de Dronkemans-Kajen, recht tegenover Curaçao. Welke eilandjes zou Dr. v.d. Sterre daarmede wel bedoeld hebben? Of met de „Zuyt- „Kajen", waar men proviand ging zoeken?

Ook de Franschen hebben hun cayes, o.a. Cayes, Les Cayes of Aux Cayes, aan de Zuidkust van Haiti.

Zie Salt Tortugas.

Kraalzee. De zee ten Noorden van Curaçao wordt op de 18e eeuwsche kaart van Van Keulen de Kraalzee genoemd.

Men denkt onwillekeurig het eerst aan koraal (Sp. coral), van wege de vele koraalsteenen op onze Benedenwindsche eilanden, maar ook aan kraal (Sp. corral), voor omheinde ruimte; de Caraibische Zee is rondom door een krans van eilanden afgesloten.

Corral aan de kust van Chili ligt aan een zeer besloten inham.

Mansfield was volgens Constant van Wessem, den bewerker van Exquemelin's Am. Zeeroovers, een Curaçaoenaar, genaamd Mansveldt. Hij zou in 1665 zijn gestorven, wat niet uitkomt.

Zie Morgan.

Mars. De groote en de kleine. De Jonge (Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen) vertelt dat de kleine Mars (het Lands fregat) op 3 Februari 1781 ter reede van St. Eustatius kloekmoedigen tegenstand bood. Cornelius de Jong echter, die vier dagen later ter plaatse was en direct met zijn collega's contact kan hebben gehad, beweert dat Van Bylandt volgens onderlinge afspraak de laag heeft laten afvuren, alvorens de vlag te doen strijken; een schijngevecht dus, alleen om de eer te redden. Was dit dan misschien een kombuisverhaal?

De groote Mars (het Landsschip) was volgens Knappert (West-Indische Gids, XIV, 38, noot) slecht gebouwd. Dat aan de lijzijde de onderste batterij bij overhellend schip niet gebruikt kan worden, lijkt echter nog geen bewijs voor de slechte constructie van een 18e eeuwsch oorlogsschip.

Methodisme. Ds. Rauws (Curaçaonummer Maandblad Oost en West) zegt dat de grondslag der Methodistengemeente op St. Eustatius in 1786 gelegd werd door den vrijen neger Harry. Ook A. H. Bisschop Grevelink noemt parson of dominé Harry, die bij zijn wegvoering een vloek over het eiland zou hebben uitgesproken, een vrije neger, maar vertelt erbij dat hij als slaaf verkocht werd, een voorbeeld dus dat een eenmaal vrijverklaarde weder in den toestand van slavernij terug kon worden gebracht; ook de zwarte Surinaamsche Guides waren niet onherroepelijk vrij.

Aangaande Harry zie verder Knappert (Geschiedenis der Bovenwindsche Eilanden), die tevens de geschiedenis van het Methodisme op onze eilanden uitvoeriger behandelt (bezoeken Dr. Thomas Coke aan St. Eustatius 1787, 1789, 1790 en 1792, aan Saba 1789; prediking van het Methodisme op St. Maarten door den vrijen kleurling John Hodge in 1817).

De Curaçaoshe Verslagen 1932 en 1933 bevatten eindelijk eenige gegevens aangaande de Methodisten- en Anglikaansche gemeenten op onze Bovenwindsche eilanden. In de rubriek Eeredienst der oudere Verslagen van Bestuur en Staat (Curaçao) werd over deze geloofsgemeenschappen gezwegen.

Middleton, David. G. B. Bosch (Reizen in West-Indië, 1829) en P. A. Euwens (Bonairenummer van Neerlandia, December 1907) vertellen van het bezoek dat deze Engelschman aan de — later Nederlandsche — Benedenwindsche eilanden bracht in 1601.

Het verhaal is in de Nederlandsche litteratuur verschenen door de uitgave van J. L. Gottfried's Zee- en landreizen (Ve deel, reizen der Engelschen, 1558/1696, P. van der Aa, 1706). Middleton's schip liep Bonaire voorbij, ankerde aan de W.-zijde van Curaçao en ging van daar naar Aruba, om water te laden.

De Dictionary of National Biography zegt van Middleton dat hij in kwaliteit van koopman en scheepsgezagvoerder veel succes had (vooral in Oost-Indië); hij maakte in 1601 als mede-bevelhebber een reis naar West-Indië en overleed in 1615.

Missie. Machado (El asalto a Curaçao) spreekt over la Compañia de Jesús.

De Societeit van Jezus heeft echter reeds in 1742 de missie op Curaçao opgegeven (Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934, pag. 142).

Zooals bekend is, berust de Curaçaosche missie bij de provincie der Paters Dominikanen in Nederland, reeds sedert 1868.

Morales-Morillo. Na den slag bij Carabobo (1821) ontruimden de Spaansche troepen de vaste kust, met uitzondering van Puerto Cabello. Een Spaansch generaal verscheen kort daarna op Curaçao, om gelden in te zamelen bij de Spaansche vluchtelingen en vivres te koopen voor de eenige overgebleven Spaansche vesting. Dezelfde generaal kwam later (in October van hetzelfde jaar) wederom op Curaçao en werd toen door de vergramde bevolking — er waren Curaçaosche schepen genomen door Spaansche kapers — lastig gevallen; het Bestuur herstelde de orde, maar Cantz'laar maakte den Spanjaard allerlei verwijten.

Corporaal (De internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela) noemt dezen generaal Morillo, waarschijnlijk op grond van Curaçaosche berichten uit dien tijd. Amelunxen spreekt van generaal Morales.

Het kan inderdaad onmogelijk de bekende, later tot graaf van Cartagena en markies de la Puerta verheven Pablo Morillo zijn geweest. Deze immers, die in 1814 naar Zuid-Amerika was gezonden, om den opstand te bedwingen en die zich vijf jaar lang in een vijandig land had staande gehouden, met een kleine krijgsmacht en zonder voldoenden steun uit het moederland, had kort na het sluiten van den zesmaandschen wapenstilstand — tractaat van Trujillo, 16 November 1820 — verlof gekregen om naar Spanje terug te keeren — waar hij verder in de politiek van het schiereiland een rol zou spelen — en was opgevolgd door Miguel de la Torre (Enciclopedia universal ilustrada Eurpeo-Americana). Degene die tweemaal op Curaçao is geweest, moet Torre's onderbevelhebber Morales zijn geweest.

De la Torre en Morales werden bij Carabobo door Bolívar en Páez verslagen.

Morgan. Hamelberg spreekt van den luitenant-gouverneur van Jamaica, die in 1665 met succes een aanslag pleegde op St. Eustatius en aldaar kwam te overlijden, als van een zeeroover, wat denken doet aan den bekenden buccaneer Henry Morgan. De colonel echter, die St. Eustatius veroverde, was Edward Morgan, een oom van Henry, welke laatste met de dochter van den eerste trouwde (d.w.z. later). Henry wordt het eerst genoemd als bevelhebber van een schip, wanneer de gouverneur van Jamaica, Sir Thomas Modyford, vroeg in 1666, den beruchten boekanier Edward Mansfield opdracht geeft om Curaçao aan te tasten, een onderneming welke, zooals bekend is, op niets uitliep (Dictionary of National Biography).

Knappert (West-Indische Gids XI, 355) denkt, in verband met het op St. Eustatius gebeurde van 1665, ook direct aan Morgan den neef — die er echter part noch deel aan had — en noemt hem John, naar het voorbeeld van A. O. Exquemelin (De Americaensche Zeeroovers), die echter den voornaam blijkbaar verkeerd geeft.

Nederlandsch. Wij beschikken over berichten van 1778 en 1780 — van twee verschillende zijden — aangaande de Nederlandsch-onkundigheid der blanken op de drie Bovenwindsche eilanden (W. R. Menkman, W. I. Gids XV, 107). De Jong (Reize naar de Car. Eil. 1780 en 1781) zegt dat op St. Eustatius vooral de vrouwen weinig Hollandsch kenden en ook hij verkeerde natuurlijk met de notabelen.

Abr. de Veer rapporteerde in 1819 dat op St. Eustatius slechts zes personen Nederlandsch spraken (Dr. J. de Hullu, Bijdr. Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-I. 1913); Cantz'laar schreef ongeveer te zelfder tijd dat er op St. Maarten niets anders dan Engelsch onderwezen werd en dat op Saba niemand Nederlandsch verstond (De Hullu, Indische Gids 1916).

Ds. Bosch, die de twee grootste der Bovenwindsche eilanden in 1816 bezocht, vertelt dat op St. Maarten de heerschende taal Engelsch was, maar dat het Hollandsch spreken aldaar, ook door de planters, hem meeviel.

Van den Bosch vond in 1828 de Engelsche taal op St. Eustatius en St. Maarten algemeen in gebruik; op laatstgenoemd eiland had hij geen enkele dame ontmoet die het Nederlandsch ook maar verstaan kon; de secretaris Beckers op St. Maarten kende aldaar acht personen die Nederlandsch spreken konden (Brieven van den Commissaris-generaal, Bijdr. en Meded. Hist. Genootsch. LI).

Mgr. Niewindt. Een moedig voorvechter voor de afschaffing der slavernij noemt P. fr. M. J. Kösters O.P. den eersten apostolischen vicaris van Curaçao (Curaçaonummer Maandblad Oost en West).

Op 20 Februari 1849 schreef N. aan Baron van Wijkersloot, dat het Gouvernement aan de manumissies geen bezwaren in den weg mocht leggen, maar integendeel de emancipatie op alle mogelijke wijzen behoorde te bevorderen en op 8 Januari 1850, dat een plotselinge en algemeene emancipatie het grootste ongeluk voor de Kolonie zou zijn. En, voegde hij erbij, wanneer de slaven eens niet geëmancipeerd zouden worden, dan was de godsdienst het beste middel om hen in bedwang te houden en aan hun meester onderdanig te doen zijn.

Vurig abolitionistisch klinkt dit alles niet. Niewindt is opgekomen tegen den misstand dat oude en gebrekkige slaven door de meesters werden vrijgegeven, om ontslagen te zijn van de verplichting in hun onderhoud te voorzien; hij heeft er voor gestreden dat de missionarissen hen zouden mogen onderwijzen, dat zij ter kerk zouden mogen gaan en dat zij een huwelijk zouden mogen sluiten (Dahlhaus, Monseigneur Martinus Joannes Niewindt, 1924).

Eigenlijke voorvechters der abolitie heeft ons land niet opgeleverd, ook al noemden fatsoenlijke lieden op het laatst der 18e en in het begin der 19e eeuw den slaven*handel* een schande der menschheid. Teenstra, die in 1842 zijn Negerslaven in de Kolonie Suriname uitgaf en in 1844 zijn adres tot de Tweede Kamer rich-

te, zou misschien als een voorvechter van de afschaffing der slavernij kunnen gelden, maar dan alleen bij gebrek aan vuriger strijders.

Ogeron. Brusse (Curaçao en zijn bewoners, 1882) beweert dat Ogeron aan den tocht van De Baas in 1673 heeft deelgenomen. Het Omstandigh Verhael van de Fransche Rodomontade noemt hem echter niet.

Bertrand d'Ogeron de la Bouère verkreeg in 1665 het bewind over Tortuga, waar hij ernstige pogingen deed om van dit piratennest een landbouwkolonie te maken. In 1673 maakte hij zich meester van verschillende havens van Spaansch Española en stichtte hij een Fransche kolonie te Samaná. Hij vertrok in 1674 naar Parijs, waar hij het volgende jaar overleed (Larousse).

Zie aangaande Ogeron ook Exquemelin en Newton.

Oranjegezindheid. In aanmerking genomen alles wat er in Patria te doen is geweest, met betrekking tot de opvolging van Prins Willem V in de waardigheden zijns vaders, waarin de Engelsch-Fransche tegenstelling mede een factor van beteekenis was, zou het interessant zijn te weten, hoe men op onze Westindische eilanden, vooral op die waar de blanke bevolking uit verschillende nationaliteiten was samengesteld, wel tegenover de kwestie stond.

Welnu, op St. Eustatius was 8 Maart 1766, de dag waarop de stadhouder in Holland zijn achttienden verjaardag vierde en waarop hij het erfstadhouderschap aanvaardde, een groote feestdag; zelfs de slaven waren met oranje getooid. Een welgesteld inwoner, met een Franschen naam nog wel (François Sejourné), had zijn huis geïllumineerd (Maand. Nederl. Mercurius).

Papiamentoe. Wanneer is deze taal ontstaan en onder welke menschen, Indianen of negers?

Van Paddenburgh beweerde dat P. bij de komst der Nederlanders reeds bestond en daarna alleen maar veranderd is, maar hij geeft geen argumenten; waarschijnlijk lijkt zijn bewering niet.

Met het handjevol Indianen (± 75) dat in Augustus 1634 op Curaçao achterbleef, zullen de Europeanen aanvankelijk wel nauw contact hebben gehad, omdat er voorloopig geen andere gekleurde werkkrachten aanwezig waren. Maar spraken die Indianen een taal welke als de oorsprong van het tegenwoordige Papiamentoe mag worden beschouwd?

Nergens elders in Spaansch-Amerika is een afzonderlijke kolo-

niale taal ontstaan. Waarom zouden de Spanjaarden juist op de Benedenwindsche eilanden hun taal door de inboorlingen (tevens bekeerlingen)hebben laten verhaspelen? Ook al zouden de Indianen „bedorven Spaansch" hebben gesproken en al zou het Papiamentoe indiaansche elementen bevatten (Van Paddenburgh), daardoor wordt dit laatste nog geen taal van indiaanschen oorsprong.

Exquemelin, die in 1669 Aruba bezocht, zegt dat dit eiland bewoond werd door „Indianen, die Spaansch spreecken" en dat Spaansch zal voor Morgan's lieden verstaanbaar zijn geweest, immers men dreef ruilhandel, schapen en geiten (versche proviand dus) tegen Europeesche manufacturen.

De gewoonte der blanken in de tropen om de verzorging hunner jonge kinderen aan inlandsche (d.i. — op Curaçao — Papiamentschsprekende) bedienden over te laten, lijkt een aannemelijke verklaring voor de groote plaats welke het Papiamentoe onder de inheemsche hoogere standen innam en nog steeds inneemt. Deze verklaring volgt zoowel uit het in 1819 door Van Paddenburgh als uit het in 1934 door Henriquez (Curaçaonummer Natuur en Mensch) medegedeelde.

Volgens Ds. Bosch (1829) had het Nederlandsch sedert 1816 goede vorderingen gemaakt, maar had onze taal na 1824 geen kans meer, omdat de R.K. missionarissen uit de Nederlanden zich met zooveel ijver op het Papiamentoe toelegden.

Patienje. Waarom noemde men op Curaçao het stuk van acht een patienje?

Teenstra (De Nederlandsche West-Indische Eilanden) geeft als equivalent Patinko (Port.). Van Paddenburgh (Beschrijving van het eiland Curaçao, 1819) spreekt van Patmos, Patos of Patokos, Ds. Bosch (Reizen in West-Indië, 1829) vertaalt patienje met piaster.

Hobson-Jobson (Colloquial Anglo-Indian words and phrases) geeft Pataca of Patacoon van het Port. patàca of patação, oorspronkelijk afgeleid van een Arabisch woord, dat eenvoudig munt beteekent.

Pitselingo. Simon van Leeuwen (Batavia illustrada, 1685) vertelt dat de *Zeeuwsche* kapers tijdens den oorlog met Spanje voor Pitselingo werden gescholden. Prins (De vestiging der Marranen in Noord-Nederland in de XVIe eeuw, 1927) vertaalt dit Pitselingo vlot als Vlissinger, wat logisch lijkt.

De strijd welke hier te lande in 1931 gevoerd werd over dit

„raadselachtige" woord (Euwens, West-Indische Gids, XIII, 337) zou eigenlijk weinig beteekenis hebben gehad, ware het niet dat er een massa interessante gegevens gemeengoed door geworden zijn.

Postzegels. De vraag is wel eens behandeld, of de Todd- en Jesurunzegels al dan niet Curaçaosche postzegels waren, in verband met de vlaggen, gevoerd door de schepen, waarmede de mails voor Europa naar St. Thomas vervoerd werden (Ned. Philatelisten-Bibliotheek N° 1; De Philatelist, 1 Mei 1929).

Volgens de Koloniale Verslagen werd op Curaçao alleen in 1869 en 1870 voor het vervoer der mails naar St. Thomas van den Jesurun-stoomvaartdienst gebruik gemaakt en was het s/s Honfleur (Zie ook De Curaçaosche Courant, scheepvaartberichten 22 Januari 1875) een Nederlandsch schip. Dat de voorganger van dit paketstoomschip — de Robert Todd — op Curaçao zou hebben gevaren blijkt niet.

Prijsvraag. In 1842 schreef het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen een prijsvraag uit over de geschiedenis der Zeeuwsche volkplantingen in Amerika (Zie Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en Vreemde Koloniën, bijzonder betrekkelijk de vrijlating der slaven, 1844). Het antwoord moest vóór 1 October 1843 ingediend worden.

Voor zoover valt na te gaan, is er nimmer een antwoord binnengekomen (inlichting Mr. A. Meerkamp van Embden, Secretaris van het Genootschap).

Quakers op Curaçao. De la Porte vond quakers op Curaçao, Raveneau de Lussan, meer dan een halve eeuw vroeger, croates, die er toen zelfs een eigen „tempel" zouden hebben.

De Lussan's croates werden in de uitgave zijner mémoires van 1775 cuacres en Euwens (West-Ind. Gids XVI, 226) meent dat met croates en cuacres slechts Lutheranen bedoeld kunnen zijn. Merkwaardig is, dat in 1685 zoowel het bezoek van den Franschen kaper plaats had, als het vertrek van den Lutherschen predikant (Eldermans, Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934, 193).

Hoe zijn de croates veranderd in cuacres? Heeft de bewerker der latere uitgave van de mémoires misschien den Voyageur François geraadpleegd? Maar hoe was deze laatste aan zijn quakers gekomen?

De aanwezigheid op Curaçao van Engelsche quakers lijkt

eigenlijk iets aannemelijker dan die van Hongaarsche protestanten. Ook op Tortola zouden quakers gevestigd geweest zijn (Enciclopedia Europeo-Americana).

Raders, R. F. van, werd bij K. B. van 25 October 1835 in den Nederlandschen adel ingelijfd, met den titel baron, bij eerstgeboorte.

Zijn oudere broeder, W. J. L. van Raders, had dus geen recht op den titel; toch schreef Bisschop Grevelink in 1846 van den Kommandeur van St. Eustatius (1826—1836) als van W. J. L. Baron van Raders.

Reizen. Teenstra (Ned. W. I. Eilanden) achtte het blijkbaar van algemeene bekendheid dat reeds in 1523 een Zeewsch schip de nieuwe wereld zou hebben bezocht. Anderen, die hem naschreven, hebben niet de moeite gedaan naar een bron te zoeken; in ieder geval echter heeft Teenstra niet geschreven dat dit Zeeuwsche schip op Curaçao zou zijn geweest (verg. W. G. de Bas, Marineblad Juli 1934).

Het verhaal van den Bretagner Jean-Remi Perrin, die in 1602 naar Brazilië voer, maar den koers kwijt raakte, op Curaçao aanlandde en daar 12 jaar onder de wilden leefde, is afkomstig van den Abt De la Porte (Le voyageur François), die het vertelt in zijn 136en brief (12e deel) gedagteekend Cartagena 12 Maart 1751. De la P. had toen juist Curaçao bezocht (waar hij veel suikerplantages had ontdekt, alsmede veel quakers onder de bevolking) en het verhaal van Perrin was hem gedaan door twee Hollanders. Een Hollandsch schip, op weg naar Guiana, zou op Curaçao verzeild zijn geraakt en de Indianen zouden den schipper gebracht hebben naar de hut van Perrin, waarin deze, zijn einde voelende naderen, het relaas van zijn verblijf op den wand zou hebben geboekstaafd; ook de kleeren en eenige andere zaken, aan P. toebehoord hebbende, zouden door de Indianen vertoond zijn.

Men mag aannemen dat Curaçao in het begin der 17e eeuw geen onafhankelijke, wilde bevolking had en dat er althans eenig Spaansch gezag was, hetgeen de geschiedenis van Perrin al reeds tot een fabel zou maken; De la Porte zegt trouwens dat hij op een Engelsch eiland in West-Indië een volmaakt eensluidend verhaal had gehoord. Dat de Hollandsche kapitein eenigen tijd op het eiland zou zijn gebleven, om van de gesteldheid in zijn vaderland verslag te kunnen doen en er zelfs een versterking zou heb-

ben gebouwd, zooals de beide Hollanders den abt vertelden, kan natuurlijk gerust als een aperte onwaarheid worden gebrandmerkt.

Teenstra intusschen heeft het verhaal overgenomen en hij laat het zelfs in het midden der 16e eeuw spelen; ook anderen hebben òf Teenstra nageschreven, of het relaas van De la Porte als zoodanig overgenomen.

Salempouris. Een soort sits of bedrukt katoen, dat de O. I. Compagnie in Europa aanvoerde en dat ook zijn weg vond naar de West.

Salem, een stad en ook een district in Zuidelijk Voor-Indië (presidentschap Madras), waar een zeer oude weefindustrie gevestigd is. De producten dier industrie waren reeds vóór 1600 in Europa bekend (Hobson-Jobson, Colloquial Anglo-Indian). Jan Huygen van Linschoten (Itinerario) noemt Salampouris een wit lijnwaad.

Salt Tortugas. (W. R. Menkman, West-Indische Gids, XIV, 371/372). West van Orchilla ligt ook nog een Salt Cay. Tortugas noemden de Spanjaarden ook de weinig boven water uitstekende eilandjes, welke er uitzien als de ruggen van schildpadden; men behoeft dus niet juist te denken aan eilanden waar schildpadden gevonden werden.

Zie Kayen. Kajen.

Scharloo. Van Paddenburgh (1819) schreef Charlois en volgde dus de spelling van den naam van het plaatsje bij Rotterdam, dat dien naam dankt aan Karel van Bourgondië, graaf van Charolois (Te Lintum, Rotterdam in den loop der eeuwen).

Misschien mag hieruit worden afgeleid, dat Scharloo op Curaçao oorspronkelijk ook Charlois heeft geheeten, omdat het als voorstad aan Charlois bij Rotterdam herinnerde.

Er bestaat nog een Scharloo in Alkmaar en het Alkmaarsche adresboek teekent erbij aan dat het woord arme, magere zandgrond beduidt. Volgens een deskundig advies echter is deze naam er een als zoovele andere in ons land, waarin lo of loo beteekent hoogere plek (zand) grond, te midden van, of grenzend aan moerassen, of lagere landen.

Ten slotte heeft schaar of schoor ook nog de beteekenis van (meer-) oever.

Alles bij elkaar genomen kan Scharloo op Curaçao zoowel aan Alkmaar als aan Rotterdam herinneren (men denke aan het Waaigat).

Scheepstypen. In Nieuwe reizen naar de Fransche eilanden van Amerika, de in 1725 te Amsterdam bij Balthasar Lakeman verschenen Nederlandsche vertaling (door W. C. Dyks) van het werk van Père Labat, komen teekeningen voor van drie 17e en 18e eeuwsche schepen, in West-Indië in gebruik, te weten een bark, een brigantijn en een korvet.

De bark (éénmast vaartuig), Spaansch balandra, Engelsch sloop, wordt thans nog op onze eilanden bark of balander genoemd.

Verder geeft Labat beschrijvingen van een kits (tweemast vaartuig), een pirogue (Spaansch piragua) en een canoa, welke laatste naam tegenwoordig nog gegeven wordt aan een klein inlandsch vaartuig voor de vischvangst.

In den brief van John Trottman (W. R. Menkman, West-Ind. Gids XV, 357) werd gesproken over een in November 1776 ter reede van St. Eustatius liggende Amerikaansche „pilot boat". Men behoeft zich niet af te vragen wat Amerikaansche loodsen op St. Eustatius te maken hadden, want het gold hier geen loodsboot, doch een soort schoener.

In het eerste nummer immers der Curaçao Gazette and commercial advertiser (11 December 1812) wordt geadverteerd een snelzeilende „Pilot Boat Schooner", gereed om te vertrekken naar St. Thomas. Nog in 1850 vinden wij de „sharp-pointed New „York pilot boat" vermeld (Herman Melville, Moby Dick or the white whale, Chapter LX).

Met het vaartuig dat in het Nederlandsch een kotter heet heeft wel de Curaçaosche balander, of bark, maar niet de op de kust van Venezuela varende schoener overeenkomst (verg. Dr. M. A. van Weel, West-Ind. Gids XV, 153).

Over de geschiedenis der Noordnederlandsche fluitschepen zie voordracht Dr. J. H. Kernkamp voor het Utr. studentencorps, 31 Januari 1925.

Zie Caracas en Flibustiers.

Schottegat. Eenige jaren geleden stelde een Hollandsche hoofdambtenaar op Curaçao bij een openbare plechtigheid aan een lid der familie Schotborgh de vraag, of de naam van deze laatste iets met het Schottegat te maken had. Het antwoord luidden — natuurlijk — ontkennend.

Elke baai, inham of bocht heette in de 17e eeuw een gat en, wanneer het niet aan de eischen van den zeeman voldeed, een „onbequaem gat". Het Schottegat was daarentegen een gat waar men beschut lag, een afgesloten baai.

Op de kaart van Van Keulen komt een Schottegat (met ankerplaats) voor in de St. Annabaai, tegenover de plaats waar het Gouvernementshuis staat.

Schout bij nacht. Willem Crull, Heer van Burgst, die in 1781, enkele dagen na vertrek van St. Eustatius, sneuvelde, was op 57 of 58 jarigen leeftijd tot s. b. n. bevorderd en had bij zijn dood zijn 60e jaar nog niet voltooid; Corn. de Jong maakte hem wat ouder (63 of 64) en zegt dat hij zeer anti-Engelsch was, doch van de Eng. taal slechts weinig verstond.

Volgens het verhaal der Reize naar de Caraibische Eilanden was destijds op de vloot vroedvrouw de spotnaam voor schout bij nacht.

Blok (M. Adr. de Ruyter) meent dat de eigenaardige titel schout bij nacht (Eng. rear admiral, Fr. contre-amiral) alleen bij de Hollandsche marine voorkomt. De Denen echter kenden, althans in de 18e eeuw, dien naam eveneens; natuurlijk van de Hollanders overgenomen (Westergaard, Danish West Indies).

De titel is ontstaan toen in sommige Nederlandsche steden een speciale schout voor den nachtdienst aangesteld werd. (Middelnederl. Woordenboek).

Slavenschepen. In het Algemeen Rijksarchief bevindt zich een bundel instructies, uitgegaan van het college der X van de West-Indische Compagnie, waaronder een fragment van een voorschrift aangaande de behandeling der negerslaven op de reis van de kust van Afrika naar de West; op dit fragment is de dagteekening 7 April 1682 aangebracht. Uit Hudig (de Scheepvaart op West-Afrika en West-Indië) krijgt men den indruk dat die voorschriften tot een eind in de 18e eeuw nog altijd nageleefd werden.

Bekend is dat aan boord van de slavenschepen ochtend- en avondgebeden moesten worden gehouden en dat aan de schepelingen op zware straffen verboden was zich met de negerinnen „te vermengen".

Andere voorschriften echter waren niet minder interessant.

De schepen lagen in Afrika eenigen tijd — soms langen tijd — „in lading" en dan moesten maatregelen genomen worden om te voorkomen dat de negers zouden ontsnappen, of het schip zouden afloopen; op de overtocht was daar natuurlijk weinig gevaar meer voor. Aan den anderen kant moesten de slaven gedurende het verblijf op de kust in een goede stemming worden gehouden, door kost van den wal te schaften, wat tevens de gevreesde scheurbuik voorloopig op een afstand hield.

In Afrika sloeg men voor de reis limoensap, palmolie en „milies" (mielie of mais) in; de kost zou tijdens den overtocht echter hoofdzakelijk uit Europeesche voedingsmiddelen bestaan.

Tot „vermaak en divertissement" gingen twee trommels mede, alsook een stuk hout, palo de „taculo"(?), van welk laatste de negers kleine stukjes kregen, om zich te beschilderen, of als middel tegen hoofdpijn. De mielie, welke alleen als ziekenkost diende, werd tusschen steenen fijngewreven, met welken arbeid de vrouwen belast moesten worden, „om deszelve des te frisscher en ge„zonder te houden". Drie maal per week werden beschuit, brandewijn, tabak en pijpen verstrekt.

Voor de toebereiding van het eten golden voorschriften, welke ten doel hadden een zuinig verbruik van brandhout en het voorkomen van kopergroenvergiftiging.

Het diëet bestond uit gort voor 's morgens en boonen voor 's middags; af en toe werd de volgorde omgekeerd, „voor afwisse„ling". Door de gort werd fijn gesneden en te voren uitgeverscht spek gemengd (18 à 20 ℔ voor 400 koppen), de boonen werden met een weinig limoensap of palmolie toebereid. Het Compagnies rantsoen werd als „verhittend" aangemerkt en daarom kregen de slaven wat tamarinde in het drinkwater, tevens een voorbehoedmiddel tegen scheurbuik.

Het logies der slaven werd iederen dag gereinigd; de „vuile „lucht" verdreef men door heeten azijn te sprenkelen, wat buskruit te verbranden, of pik te doen koken.

Het drinkwatervoorziening was natuurlijk een probleem; blijkens de keukenvoorschriften waren transporten van 400 personen niet abnormaal. Na ieder der beide maaltijden werd gelegenheid tot drinken gegeven, tusschentijds slechts bij uitzondering. Dat de slaven probeerden zeewater te drinken, was blijkbaar niet ongewoon; volgens voorschrift immers moest hun dit belet worden, om het optreden van „loop" (dysenterie) te voorkomen. Na aankomst op Curaçao moesten de negers geleidelijk aan het drinkwater aldaar gewend worden.

Aan de zieken moest alle „liefde en mededoogen" worden bewezen; zij moesten van de gezonden worden gescheiden. Tegen bisco (framboesia?) werden zitbaden van zeewater aanbevolen, tegen den loop gebrande boonen.

Dat en hoe er, althans in het latere deel der 18e eeuw, voor deskundige medische hulp aan boord gezorgd werd, blijkt uit de „Noodige onderrichtingen" van D. H. Gallandat (bij Pieter Gillisen, Middelburg, 1769).

Sluikhandel. Bekend is dat Portugeezen en Spanjaarden vóór 1580 aan hun eigen koloniale monopoliestelsel afbreuk deden, door met Nederlanders in compagnieschap te handelen, ook wel door Nederlandsche schepen van Oporto naar Brazilië te zenden en door van de diensten van Nederlandsche commiezen, supercargo's enz. gebruik te maken. En toen de Flamencos in 1634 Curaçao in bezit genomen hadden, verschaften zij een welkom correctief op het Spaansch monopoliestelsel, waardoor op het tegenoverliggende vasteland de tropische landbouw niet tot ontwikkeling had kunnen komen.

Intusschen zal daarna de handel van Nederland met Spaansch Amerika, door tusschenkomst van Spanjaarden, wel niet hebben opgehouden; althans in het begin der 18e eeuw bestond die handel nog. Le Long (Koophandel van Amsterdam) zegt dat onze Spaansche handel van weinig belang zou zijn, ware het niet dat via Cadix met de Spaansche koloniën in Amerika zaken konden worden gedaan, importzaken zoowel als exportzaken. Met de gallioenen, die regelmatig naar de West gingen, voeren z.g. naviganten mede, door wier tusschenkomst Hollandsche huizen aan den handel op de Spaansche koloniën deelnamen.

De Curaçaosche sluikhandel van ná den kolonialen tijd corrigeerde niet meer een monopoliestelsel, doch kwam eenvoudig neer op ontduiking van invoerrechten, voornaamste bron van inkomsten der jonge republieken. Ds. Bosch vertelt hoe bijzonder gunstig Bonaire gesitueerd was ten aanzien van den smokkelhandel op Puerto Cabello; men maakte eerst zijn lading vrij en ging dan 's nachts naar Bonaire, om meer te halen; het meerdere werd dan natuurlijk niet vertold.

Stokvischhout. (Brasil-, Campêche-, St. Martenshout).

Brasile, brasilium, is de naam der kleur van de verfstof, onttrokken aan het hout waarnaar Brazilië, het land, later genoemd werd; dat hout kwam ook uit de Golf van Campêche en van San Martin in Nieuw-Spanje (Mexico). Hoe echter onze voorouders aan den naam stokvischhout kwamen, is allerminst duidelijk.

Misschien werd het hout op dezelfde wijze in het schip gestuwd als stokvisch, destijds een belangrijk onderdeel der scheepsvictualia. Stokvisch mocht niet voor stuwage worden gebruikt en bij verzending naar de kust van Guiné moest de equipage de koppen en de staarten op de reis consumeeren (Notulen der X, 1694). Ook behoorden stokvischbeuken en verfhout klein maken beide tot de minder geliefde bezigheden aan boord der schepen.

Tobago. In 1632 deden een 200 tal Zeeuwen een poging tot koloniseeren (W. R. Menkman, Geschiedk. Atlas van Nederland; West-Indië; Het eiland Tobago). Zie Westergaard: The Danish West Indies.

Een andere Zeeuwsche expeditie, die van Jan de Moor (Kesler, West-Indische Gids, X, 530) was daaraan echter voorafgegaan; in 1628 vertrokken 63 kolonisten naar Tobago, met het schip Fortuyn, kapitein Galeyn van Stapels, Kamer van Zeeland (De Laet bldz. 124).

Newton (The European nations in the West-Indies) teekent bij den aanval der Spanjaarden op Tobago aan: „where a party of „Dutchmen (apparently the first European settlers) were planting „tobacco".

Tortola. In den Geschiedkundigen Atlas van Nederland (West-Indië, Beneden- en Bovenwindsche Eilanden, 66) staat dat de Nederlanders in 1666 van dit eiland verdreven werden; dit jaartal berust op een drukfout en had 1660 moeten zijn.

Tumble down Dick, de naam van een baai in het N.W. van St-Eustatius.

In de 17e eeuw schreef men Dommelendijk, in de 18e Tommelendijk en Tumble down Dick kan moeilijk iets anders zijn dan een verengelsching van dezen laatsten naam. Een geval van volksetymologie, even aardig als de verhollandsching van Appendages tot Apendans in den Haag.

Hoe echter zijn de eerste Nederlandsche kolonisten op St. Eustatius aan Dommelendijk gekomen? Als Zeeuwsche of Hollandsche plaatsnaam is dat woord niet te vinden, als persoonsnaam evenmin.

Een variatie op slaperdijk? Maar waarom zou men op St. Eustatius waterkeeringswerken hebben aangelegd?

Een viertal jaren geleden kwam in de Saturday Evening Post een verhaaltje voor, genaamd Tumble Down Dick, dat blijkbaar op St. Eustatius speelde in het begin der 19e eeuw en waarin een geheimzinnige Française optrad, de weduwe Leclerc, onder een anderen naam.

Nu is de generaal Leclerc in 1802 op St. Domingue gestorven en Pauline Bonaparte huwde opnieuw in 1803, met Camille Borghèse; veel tijd om op St. Eustatius een rol te spelen had zij dus niet.

De Amerikaansche auteur, ter verantwoording geroepen, er-

kende dat zijn verhaaltje niets met geschiedenis te maken had en dat hij geen recht had gehad Marie-Pauline op St. Eustatius te laten optreden.

De naam Le Clerque intusschen bleek op St. Eustatius wel bekend, als dien van een vroegeren bewoner, geen Statiaan, maar iemand afkomstig van Fransch Sint Martin.

Urbina-incident 1929. Over honderd jaar zullen snuffelaars zich kunnen verbazen over de eigenaardige voorlichting, welke aanvankelijk, van officieele zijde en door de pers, over dit geval gegeven werd.

De overval had plaats op Zaterdag 8 Juni, des avonds tusschen 9 u. en 9 u. 30; een 40 tal personen, aanvankelijk nagenoeg zonder vuurwapenen, namen er aan deel. De beide naar Venezuela medegevoerde gijzelaars — gouverneur en troepencommandant — waren Zondagsnamiddags omstreeks 7 uur op Curaçao terug.

De avondbladen in Nederland van Maandag 10 Juni publiceerden een communiqué van het departement van Koloniën van dien zelfden dag, waarin nog sprake was van een gewapende bende van naar schatting 500 man, welke „met blijkbaar tegen „de Venezolaansche regeering gerichte bedoelingen de militaire „politiemacht te Willemstad overvallen had." Het verband tusschen die aperte bedoeling en het toegepaste middel, moest de lezer zoeken in de mededeeling, dat de bende het munitiemagazijn der kazerne had geplunderd.

De bende zou den gezagvoerder van een in de haven liggend schip hebben gedwongen haar naar Venezuela over te brengen; in de werkelijkheid was het Amerikaansche stoomschip in kwestie door tusschenkomst van den gouverneur, na een met de bendeleiders gemaakt accoord, gerequireerd. Was dit laatste geschied om te voldoen aan de bepaling van het regeeringsreglement dat bij oorlog of opstand de gouverneur de maatregelen neemt welk „door den nood" geboden worden?

De bende zou volgens het communiqué kans gezien hebben gouverneur en troepencommandant bij verrassing „op te lichten" en hen, tezamen met „enkele" militairen, aan boord van het schip te brengen. In de werkelijkheid scheepte men zich 3 à 4 uur na den overval in, medevoerende den gouverneur en den commandant, die beiden van den aanvang af met de aanvoerders der Venezolanen onderhandeld hadden — en die alleen nog maar verrast kunnen zijn geworden door de mededeeling dat men hen als gijzelaars mede zou nemen — alsmede elf Nederlandsche militairen.

De zeer belangrijke vraag (de gouverneur neemt volgens het regeeringsreglement maatregelen tegen aanranding „van buiten") of men te doen had gehad met een op het eiland gelande bende, dan wel met eene welke zich uit de reeds op het eiland aanwezige vreemdelingen had gevormd, een vraag welke in de particuliere persberichten in het midden was gelaten, werd door het regeeringscommuniqué niet beantwoord, hoewel het ministerie den geheele afgeloopen nacht, van 9 op 10 Juni, ongestoord, door middel van het gouvernements radiostation op Curaçao, met de autoriteiten aldaar verbinding had gehad. Van den geheelen afgeloopen Zondag (d.w.z. van af Zondagmorgen 2 uur, toen de bende vertrokken en het radiostation weder vrij was) werd niet gesproken. Dien Zondag waren de gouverneur en de commandant tot des avonds 7 uur afwezig geweest, maar procureur-generaal, gouvernements secretaris en de beide subalterne officieren van het garnizoen waren gebleven; wanneer het ministerie van het gebeurde bericht had ontvangen werd niet gepubliceerd. Er mag toch niet aangenomen worden, dat het in het departementsgebouw ingerichte radiostation wel des nachts, maar niet des Zondags bezet was, of dat men op Curaçao met de berichtgeving zal hebben gewacht, totdat de gouverneur weder terug zou zijn.

Op 11 December 1929, zes maanden na den overval, wist de minister van Koloniën, op een vraag van een lid der Tweede Kamer nopens de komst van Urbina op Curaçao, niets definitievers te antwoorden dan dat genoemde Venezolaan „waarschijn- „lijk" een paar dagen te voren onder een valschen naam en met valsche papieren was gearriveerd. Urbina's luitenant, Gustavo Machado, vertelde later in zijn brochure (El Asalto a Curaçao) dat de aanvoerder op 31 Mei met het ss. Buenos Ayres aangekomen en zonder moeite geland was. De mededeeling van den minister sloot in, dat destijds op Curaçao een passencontrole bestond, ook voor eerste klasse passagiers; die van Machado doet vermoeden — waarschijnlijk terecht — dat zulks niet het geval was.

Op 10 April 1930 vroeg de Kol. Raad (Voorl. verslag begrooting 1931) om overlegging van het rapport der commissie-Hoorweg, welke naar aanleiding van het Urbinageval ter plaatse een onderzoek had ingesteld, of althans van dat gedeelte van het verslag, hetwelk de minister van Koloniën op 23 November 1929 aan de Tweede Kamer had doen toekomen. Bij memorie van antwoord verklaarde het Bestuur dat het bedoelde gedeeltelijke rapport „niet in de archieven op Curaçao aanwezig was", zoodat aan het verzoek van den Raad niet voldaan kon worden.

De rapporten van gouverneur en troepencommandant waren 18 Sept. 1929 bij de Eerste en twee dagen later bij de Tweede Kamer binnen gekomen; zij waren direct na het gebeurde opgesteld, hadden blijkbaar geen groote waarde en kwamen niet voor publicatie in aanmerking. Het volledige rapport Hoorweg is evenmin publiek gemaakt.

Waarschijnlijk niet eerder dan twee en een half jaar na dato verscheen te Barcelona in Spanje de brochure van Silva en Machado (zie Het Vaderland, 14 en 20 October 1932), welke een verrassend nieuw licht wierp op de politiek van het handjevol agitatoren dat de leiding had en op hunne bedoelingen, op de atmospheer waarin de aanslag werd voorbereid en op de rol welke Rafael Simón Urbina daarbij gespeeld — of liever niet gespeeld — heeft. „El asalto" moge met betrekking tot Venezolaansche en Curaçaosche toestanden veel bevatten dat onjuist, of misleidend is, op de hierboven genoemde punten is het brochuretje allicht betrouwbaar; er bestaat geen goede reden om daaraan te twijfelen.

Berichten juist aangaande deze punten hebben van Nederlandsche zijde (overheid, pers of particuliere publicisten) ten eene male ontbroken.

De Curaçaosche pers heeft, zooals ook elders is opgemerkt, al heel weinig belangrijks gegeven aangaande den overval, of aangaande de wijze waarop het moederland op de gebeurtenis heeft gereageerd. De Amigoe di Curaçao (nummer van 22 Juni 1929) citeerde uit De Telegraaf dat in den aanslag een consequentie moest worden gezien van de „scheepvaart"-politiek in Nederland. In een ander nummer wist het Curaçaosche blad zijn lezers te berichten dat het Eerste Kamerlid Colijn ter zake van het gebeurde een „bulletin" tot den minister had gericht.

Verovering, van Curaçao. Verschillende schrijvers hebben 4 Mei genoemd als den dag waarop het eskadertje van 1634 ter verovering van Curaçao uitvoer (van welke plaats in Nederland?) Deze datum komt ook voor bij De Laet (pag. 430).

Een rapport van Van Walbeeck is niet meer beschikbaar; dat van Le Grand echter bevestigt de juistheid der datums: 6 Juli (eerste aankomst op Bonaire), 26 Juli (tweede dito), 29 Juli (aankomst op Curaçao), 31 Juli (landing op Curaçao), 21 Augustus (accoord met De Morla).

De door Van Paddenburgh genoemde datum 25 Juni 1634, wellicht overgenomen uit Hering (Beschrijving van het eiland Curaçao) slaat nergens op.

De Spaansche documentatie geeft eenigszins andere datums.

Vespucci. Het eiland Curaçao wordt gezegd in 1499 door Amerigo Vespucci te zijn ontdekt (W. R. Menkman, Onze West; Curaçao). Amerigo Vespucci, die voor den ontdekker van Curaçao wordt gehouden (dezelfde, Geschiedkundige Atlas van Nederland; West-Indië; Het eiland Curaçao). Er is mij wel eens gevraagd door wie(n) V. voor den ontdekker wordt gehouden. Ik zou helaas geen meer gezaghebbend schrijver weten te noemen dan Fred. A. Ober (A guide to the West Indies). De abt De la Porte (136e brief, 12 Maart 1751) zegt van de kust van Venezuela „Ojeda et Vespuce la découvrèrent à la fin du quinzième Siècle"; later spreekt hij van deze beide personen als „cet Italien et Ojeda „son admiral".

Van Vespucci is veel minder bekend dan men zou wenschen, maar óver hem is veel getwist; Baralt (Venezolaan) noemt hem „un oscuro aventurero", Varnhagen (Braziliaan) neemt het voor hem op. De eer van het eerst het vasteland der nieuwe wereld te hebben gezien (het gaat tusschen hem, Columbus en Cabot) wordt hem betwist en ook de ontdekking van onze Benedenwindsche eilanden gunt men hem niet. Intusschen heeft Waldseemüller (Martis Ilacomylus) het nieuwe werelddeel naar hem genoemd en daarmede kan Vespucci het wel doen.

De Florentijner zelf beweerde, in 1497 voor een reis naar de Westelijke wereld te zijn uitgevaren en De Varnhagen (Premier voyage de Amerígo Vespucci, Weenen 1869) betoogde dat zijn held op die reis heelemaal niet in de Golf van Paria en op de kust van Venezuela kan zijn geweest, maar dat zijn verhaal betrekking moet hebben gehad op de Golf van Mexico, de kust van Honduras ,Yucatán en Florida. Curaçao zou dan het eerst door Europeanen zijn gezien op de reis van Alonso de Ojeda van 1499, waaraan Vespucci en De la Cosa (de kaartteekenaar) deelnamen.

Wanneer Vespucci's aanspraak op de eer Curaçao te hebben ontdekt, alleen steunt op zijn brief aan de Medicis, waarin het verhaal voorkomt van het eiland waar iedere vrouw een Penthesilea en ieder man een Antaeus leek, dan is die aanspraak inderdaad niet sterk. Is die van Ojeda echter zooveel beter?

Ook op latere reizen hebben de bevelhebbers der expedities zich niet altijd als de ontdekkers doen gelden van al het nieuwe dat onderweg bekend werd. Pitcairn Island in de Stille Zuidzee en Puget Sound aan de Westkust van Noord-Amerika b.v. ont-

leenen zelfs hun namen aan veel obscuurder zeevaarders dan Vespucci was.

Vlag, Amerikaansche. Dat de vlag van het Amerikaansche gemeenebest voor het eerst zou zijn gesalueerd toen de kaper Andrea Doria op 16 November 1776 ter reede van St. Eustatius aankwam, is voor de Yankees een soort credo geworden.

Captain Colpoys schreef echter op 27 November 1776 aan den vice-admiraal Young, dat zoowel op St. Kruis als op St. Eustatius het saluut der Amerikaansche gearmeerde vaartuigen beantwoord werd en de commander in chief had reeds uit een brief van 27 October 1776 kunnen lezen, dat een schip onder de Amerikaansche vlag op St. Kruis was gesalueerd (door Edler en Jameson medegedeeld uit de Sparks Mss en de Maryland Archives). Het bezwaar der Engelsche autoriteiten gold niet het salueeren van Amerikaansche schepen, maar van de vlag die zij voerden en dat was zeker niet de Engelsche.

Dat wij niet zouden weten hoe die eerste Amerikaansche vlag er uitgezien heeft (Ober, Guide to the West Indies)is niet juist; dat het een vlag met 13 horizontale strepen was (de sterren kwamen later) is door verschillende ooggetuigen medegedeeld (W. R. Menkman, West-Indische Gids XV, 325, 326).

Vlag, Fransche. Brusse (Curaçao en zijn bewoners, 1882) zegt ergens dat op Curaçao na de omwenteling van 1795 aan den havenmond eenigen tijd de Fransche vlag naast de Hollandsche heeft gewaaid; jammer genoeg echter vertelt de schrijver er niet bij hoe hij dit te weten is gekomen. De directeur Jan Jacob Beaujon was om zijn Engelschgezindheid bekend.

Vlag, Nederlandsche. Ook op onze Westindische eilanden is tot laat in de 18e eeuw nog van de Princevlag gesproken, wat echter de rood-wit-blauwe vlag was.

Cornelius de Jong, die in 1780 naar de West voer, vertelt van een begrafenis aan den wal, waarbij de Hollandsche of z.g. Prinsevlag over de lijkkist was gelegd, zoodat de kleuren — rood, wit en blauw — te zien waren. Op blz. 192 echter lezen wij dat bij de aankomst op St. Eustatius (Februari 1781) van de Mars en het convooi, door de Engelschen opgebracht, de vlaggen omgekeerd geheschen moesten worden, het rood of oranje onder. Dat Nederlandsche koopvaardijschepen destijds òf rood, wit en blauwe, òf oranje, wit en blauwe vlaggen voerden ,mag nauwelijks worden

verondersteld. Wij moeten eerder begrijpen dat het rood onzer vlag zelfs toen nog ook wel oranje werd genoemd.

De resolutie van H. H. M. van 14 Februari 1796, betreffende de nationale vlag, bepaalde, dat deze zou zijn „de gewoone en „altoos in gebruik geweest zijnde Bataafsche of z.g. Hollandsche „vlag". Een prent in kleuren van standaard en wimpel was aan de resolutie toegevoegd; daarop is voor de bovenste baan der vlag een kleur aangegeven, welke wij tegenwoordig zonder eenige aarzeling rood noemen, hetzelfde rood dat thans nog in onze officieele vlag voorkomt.

Vlag, U.S.A. De tegenwoordige Amerikaansche vlag heeft in de jongste Curaçaosche geschiedenis twee maal een eigenaardige rol gespeeld.

Op 17 Juli 1922 werd zij, bij de stakingsonlusten in de haven, door of op aandringen van Venezolanen geheschen, toen deze hun leven bedreigd achtten door inheemsche ontevredenen.

En in den nacht van Urbina (8/9 Juni 1929) werden gouverneur, militairen en wapentuig onder de Amerikaansche vlag weggevoerd, d.w.z. met een Amerikaansch schip (s.s. Maracaibo); men vertrok bij donker en dus zonder vlag en op zee voert een koopvaardijschip geen vlag. Of de Maracaibo des ochtends bij de ontscheping, op Venezolaansch grondgebied, zijn natievlag heeft vertoond, vermeldt de geschiedenis niet, wel dat de wapenen en de roode vlaggen (door de revolutionnairen uit verscheurde Nederlandsche vlaggen gemaakt) de boot van den Venezolaanschen Resguardo deden aftrekken en dat de landing tot ongeveer 9 uur in den ochtend duurde (G. Machado, El asalto a Curaçao).

Vlag, vredes. Al kan niet meer worden vastgesteld of de beruchte achttiende eeuwsche flags of truce een speciale vlag voerden en hoe die er uitzag (W. R. Menkman, West-Indische Gids XIV, 381), zoo weten wij toch van Cornelius de Jong dat de Jonge David, het Nederlandsche koopvaardijschip, waarmede in 1781 de Nederlandsche krijgsgevangenen van St. Eustatius naar Europa werden gevoerd, wanneer men andere schepen ontmoette de Engelsche vlag vertoonde, met een wit bedlaken in den voortop, als teeken dat de J. D. een kartelschip was.

Tijdens den Oostenrijkschen successie-oorlog gaf de commandeur van St. Eustatius commissies aan meer dan 50 Fransche schepen (flags of truce?) om Iersche provisiën naar de Fransche eilanden te vervoeren (Pitnam, The development of the British

West Indies). In denzelfden tijd werden in sommige Noordamerikaansche provincies flags of truce ten bate der autoriteiten verkocht (zelfde auteur).

Vruchten. Bontekoe „ververschte" zich in 1619 op een eiland in den Indischen Oceaan met „water-lemoenen en Spaens speck", Exquemelin vond in 1666 op Tortuga „Watermeloenen en Spaen„sche Meloenen" en nog heden ten dage verstaat men in Suriname onder meloen bij voorkeur watermeloen, terwijl men de canteloep (Cucurbita Melo) Spaansch spek noemt.

Deze laatste naam was althans in het begin der 19e eeuw ook op Curaçao bekend, want Van Paddenburgh (1819) noemt Spaansch spek onder de vruchten, op het eiland gegeten.

De vrucht der Musa sapientum was reeds bij de Nederlandsche zeevaarders van vroeg in de 17e eeuw als bacove (Sp. bacova) bekend en deze naam is in Suriname de algemeen gebruikelijke gebleven.

Dr. P. J. J. van Breemen (Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634—1934, 257) geeft ook den Curaçaoschen naam als bakove en Van Paddenburgh spreekt van bacoves, doch voegt eraan toe banane of pisang.

Ook banana is een Spaansche naam, reeds zeer vroeg bij ons bekend en Multatuli behoefde er zich niet zoo over te verwonderen (aanteekeningen Max Havelaar) dat men dit „Westindische" woord in ons land beter verstond dan pisang. Reeds voor Douwes Dekker was koloniaal blijkbaar synoniem met Indisch. Het was hem een raadsel (zelfde aanteekeningen) hoe de Engelschen aan het woord plantain kwamen en het Spaansche plátano was hem dus blijkbaar ook niet bekend; voor een koloniaal specialiteit nogal vreemd.

Reeds vóór 1600 kwamen de Spaansche en de Portugeesche namen der „Indiaensche vygen" in de Nederlandsche litteratuur voor (annotaties van Dr. Paludanus op Linschoten's Itinerario).

Walbeeck — Johannes van — en Pierre Le Grand. Volgens Dr. F. W. Stapel (Curacaonummer Maandblad Oost en West) hadden beiden al vele jaren de Compagnie gediend ter kuste van Brazilië.

Voor zoover valt na te gaan kwam Van Walbeeck 20 April 1630 voor het eerst in Brazilië aan; Le Grand wordt in de Braziliaansche geschiedenis voor het eerst genoemd in verband met de expeditie naar Itamaracá in April 1631 en hij was vermoedelijk toen juist (op den 14en) met de vloot van Pater aangekomen.

Welsers. In het contract van 27 Maart 1528 (aangevuld 4 April zelfde jaar) was geen sprake van de Welsers, maar van Heinrich Ehinger en Hieronymus Sailer. Het huis Ehinger te Konstanz echter moet zeker deelgenoote der Welsers in de Venezolaansche onderneming zijn geweest. H. E. en H. S. waren de vertegenwoordigers in Spanje der Welsersche ondernemingen; zij droegen in 1531 hun rechten over op Bartholomeus en Anton Welser (ratificatie te Sevilla 17 Februari 1531). De onderneming was van den beginne af inderdaad een Welsersche geweest.

Het exploitatiegebied werd in het contract omschreven als de provincie Venezuela „y cabo de la Vela"; de oostgrens was Kaap Maracapana, (Golf van Cariaco, tusschen het schiereiland van Araya en de vaste kust van Venezuela), de westgrens kaap La Vela, de zuidgrens was onbepaald. De Curaçaosche eilanden waren uitdrukkelijk uitgesloten (zie Ampués).

De eerste Europeesche avonturiers kwamen met vier schepen onder Garcia de Lerma op Española aan; de reis naar de kust van Coro werd voortgezet met drie schepen onder Ambrosius Ehinger (Ambrosio de Alfinger), zie onder Ampués.

De heerschappij der Augsburgers kan geacht worden officieel een einde te hebben genomen met de beslissing van 's Konings Indischen raad van 13 April 1556, waarbij de Welsers van die heerschappij vervallen werden verklaard, maar waarbij zij tevens van allerlei aantijgingen werden gezuiverd. Te voren echter hadden zij reeds geruimen tijd de macht niet meer uitgeoefend en was er niet door hen, maar niettegenstaande hen geregeerd; ook na 1556 evenwel bleven zij nog op hun rechten staan.

Konrad Häbler, aan wiens boek (Die überseeischen Unternehmungen der Welser und ihrer Gesellschafter, Leipzig 1903) bovenstaande bijzonderheden zijn ontleend, acht ook de Venezolaansche onderneming der Welsers een prachtig staaltje van 16e eeuwschen Duitschen ondernemingsgeest; Spaansche, Venezolaansche en andere historici beschouwen het contract van 1528 als fataal en de uitvoering als ruineus voor het land en de bevolking.

West-Indische Compagnie. Het uitvoerende bewind berustte bij de Oost-Indische Compagnie bij de XVII. Bij de eerste West-Indische Comp. was het overeenkomstige college dat der XIX, bij de tweede dat der X.

In de West-Indische Gids van Juli-Augustus 1934 (Bibliographie) staat abusievelijk Heeren XVII; moet zijn Heeren XIX.

Zending. Ds. Joh. Rauws meent dat in 1634 de indiaansche bevolking van Curaçao (en van de beide ander Benedenwindsche eilanden?), volgens een destijds algemeen aanvaarden regel, geacht werd tot het Protestantisme te zijn overgegaan (Curaçaonummer Oost en West, Mei 1934).

Wat dan echter niet belet heeft, dat men min of meer oogluikend toestond aan R.K. priesters in den omtrek om op onze eilanden aan de R.K. inwoners hun zorgen te wijden. P. J. V. (Monseigneur Verriet) erkent dit in het Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634--1934, maar lost de vraag niet op of deze verdraagzaamheid, onverschilligheid, of berekening, van den aanvang af de houding der plaatselijke autoriteiten gekenmerkt heeft. Uit de doopboeken (Curaçao stond sedert 1599 onder de geestelijke rechtsmacht van den Bisschop van Caracas) ware dit misschien na te gaan.

Volgens Mgr. V. was de tweede Compagnie, met betrekking tot de anti-roomsche politiek, heel wat gematigder dan de eerste was geweest. In 1669 echter bestond de oude Compagnie nog en Exquemelin vertelt ons van de Indianen op Aruba dat zij „van „wege de Religie onder de Spaanschen" stonden. Hij verhaalt verder: „alle jaren komt daer" (op Aruba) „een Spaensch Pries- „ter, van een Dorp, daar teghen over aen de vaste Kust, ghe- „naemt Coro, die haer predickt, en het Sacrament nae de Room- „sche wijse uytdeelt".

Mgr. Verriet brengt hulde aan de Spaansche priesters die vóór 1634 op Curaçao werkten; de in 1642 opgetreden Ds. Corn. Backer echter vond de nog aanwezige Indianen wèl verlangend naar den doop voor hunne kinderen (welke dan door den predikant werd verricht), maar overigens in heidenschen staat levend (Knappert, Gedenkboek Nederland-Curaçao, 35, 36).

De instructie van 1638 voor de predikanten der West-Indische Compagnie (Ds. Rauws, Curaçaonummer Oost en West en Prof-Dr. L. Knappert, W. I. Gids XII, 37) droeg hun de zorg op voor Spanjaarden, Portugeezen, Indianen en negers; algemeen wordt aangenomen dat zij zich aan dit deel hunner herderlijke taak bitter weinig gelegen lieten liggen.

Waren de Westindische predikanten zooveel minder ijverig dan die in ander Nederlandsch koloniaal gebied, waar wèl zendingswerk verricht is (Oost-Indië, Ceylon, kust van Afrika)? In Brazilië trouwens ook, waar de predikanten de in 1636 door Joan Maurits (conform de regeeringsordonnantie van 1629) ingevoerde godsdienstvrijheid in 1638 weder beperkt wisten te krijgen en

waar de Prot. geestelijken ook Indianen kerstenden (Netscher, Hollandais au Brésil.)

Zou het geheim der afzijdigheid tegenover Westindische negers niet gelegen zijn in de slavernij, in de bijzondere positie der slaven en die van de meesters?

Het is bekend, dat op Curaçao de Protestantsche meesters de slavenkinderen Roomsch, de Joodsche meesters die kinderen ook wel eens Protestantsch lieten doopen (Gedenkboek Nederland-Curaçao, 77).

Volgens Ds. Bosch zagen de blanken in protestantisme onder slaven een gevaar voor het koloniaal stelsel. Hij zelf zou het hebben kunnen toejuichen, dat de Methodisten (indien die maar minder dweepziek geweest waren) aan de negers een eigen protestantisme gebracht hadden, buiten de Ned. Hervormde kerk, zooals de Herrnhutters in Suriname hebben gedaan.

Père Labat, die heel in het begin der 18e eeuw onze Bovenwindsche eilanden bezocht, legt een zeer gunstig getuigenis af aangaande de wijze waarop de Hollanders hun slaven „onderhielden „in de Christelijke religie"; deze lof echter zal wel in de eerste plaats verdiend zijn door de gemakkelijkheid waarmede de slaven aan de Roomsche kerk werden overgelaten.

Volgens Labat redeneerden de Engelsche predikanten, dat slaven niet gedoopt konden worden, omdat men zijn broeders in Christus niet in slavernij zou mogen houden.

De plaats welke de slaaf innam in het Christelijk denken van het laatst der 17e en het eerste stuk der 18e eeuw, was blijkbaar bij Protestanten een andere dan bij Roomsch-Katholieken.

FOLKLORE IN SURINAME

DOOR

A. J. MORPURGO

Onder dit hoofd wijdt Jhr. L. C. van Panhuys in de Mei-aflevering (1934, pag. 17 t/m 32 van de W. I. Gids) een lezenswaard artikel aan het manuscript van een bundel gegevens betreffende volksspel en volkszang in Suriname, bijeengebracht door de heeren R. M. F. Abbenhuis (Frater M. Fulgentius van de Tilburgsche Congregatie) en I. P. J. Berkenveld. De verzamelaars, waarvan de eerstgenoemde een geboren Nederlander is en de tweede een geboren Surinamer, zijn beiden werkzaam bij het katholiek onderwijs in Suriname.

Het artikel van Jhr. van Panhuys getuigt terecht van waardeering voor den arbeid der verzamelaars en tevens ook voor het resultaat van hun moeizaam, taai volgehouden werk, dat ik van nabij heb kunnen gadeslaan tijdens de totstandkoming van den bundel, dien ik voor een belangrijk deel heb kunnen inzien.

Het artikel in de W. I. Gids geeft mij echter aanleiding tot eenige kantteekeningen, zooals ik reeds deed uitkomen in een korte bespreking ervan in *De Surinamer* van Zaterdag 14 Juli 1934, No. 4153.

Daarbij stel ik voorop, dat bij de bespreking in het artikel van Jhr. Van Panhuys van veronderstellingen of uitspraken van de samenstellers niet altijd duidelijk uitkomt, of deze veronderstellingen (uitspraken) steeds van *beide* samenstellers afkomstig zijn; met name, of de Surinaamsche partij deze steeds mede onderschrijft.

Dit is van belang, aangezien naar mijn overtuiging als geboren Surinamer dit niet het geval zal zijn. Hetgeen verschil maakt bij de bespreking en beoordeeling.

Het ligt voor de hand — en kan ook bij andere schrijvers worden waargenomen, zooals ik in mijn artikel over *Djuka,* het boek van Prof. Morton Kahn deed blijken, W. I. Gids Maart 1933 — dat de niet-inheemsche waarnemer zoowel bij zijn waarneming

(beluistering) als bij de interpretatie daarvan komt tot meeningen, verklaringen, die niet beantwoorden aan die, welke de juiste moeten worden geacht.

De verklaring daarvan ligt voor de hand.

Het blijft voor buitenstaanders steeds moeilijk zich volledig in te leven in de denkwereld van vreemde volkeren en op juiste wijze aan te voelen, wàt er en hoe het leeft in die denkwereld.

Aan waardeering voor onderzoekingen behoeft dit geen afbreuk te doen. En het wijzen daarop sluit waardeering allerminst uit.

Een der (voor mij) belangrijkste dingen noteerde ik aan het slot van 's heeren Van Panhuys artikel, t.w. de passage, waarin hij 's heeren Abbenhuis meening weergeeft met betrekking tot de invoering van Surinaamsche volkswijzen in het kerk- en schoollied. De samensteller betreurt — aldus Jhr. van Panhuys — dat zoowel de Ned. Herv., de Ev. Luth., de Mor. Broeder Gemeente als de Katholieke Missie *verzuimden* (het woord is van hem) volks- en negermelodieën op te nemen. En hij *betreurt* dit verzuim, aangezien hij een zoodanige aanpassing „wel mogelijk acht".

Ter motiveering beroept hij zich op het gelukken van iets dergelijks in de Punjab (Engelsch-Indië), waar katholieke missionarissen de onderneming met goed gevolg waagden.

Jhr. Van Panhuys sluit zich hierbij blijkbaar aan, want zijn artikel eindigt met deze zinsnede: „De zaak lijkt ons toe zeer de aandacht te verdienen. De R.K. kerk is menigmaal voor de instandhouding van volkseigenaardigheden opgekomen".

De gezindheid, die hieruit blijkt ten opzichte van den Surinamer, valt te loven. Doch als men even nagaat, wat in dit verband precies moeten worden verstaan onder *den* Surinamer, dan treedt onmiddellijk aan het licht, dat de vergelijking met Engelsch-Indië onhoudbaar is.

De Punjab, althans het gebied daarin, dat de aangehaalde missionaris bewerkt, vertegenwoordigt een begrensd geheel van taal en zeden, zoodat behoud daarvan, ten gebruike in kerk en school, geen al te groote bezwaren behoeft te ondervinden, zeker niet van de zijde der inheemschen zelf, die met hun gebruiken en opvattingen stoelen op een gemeenschappelijken wortel.

In Suriname is dit zoo geheel anders.

Suriname is niet alleen een staalkaart van volken en rassen, van elders gekomen, die elkaar hier in kerk en school ontmoeten, doch tevens een staalkaart van kleurlingen in alle tinten en nuan-

cen, met verscheidenheid in strevingen, verschil in beschaving en ontwikkeling. Van *den* Surinamer in dit verband te spreken, geeft blijk van een onzuivere voorstelling aangaande rasbezwaren, om van andere nog te zwijgen.

Ik betwijfel zeer sterk of in Suriname een onderneming als in de Punjab ondernomen zou slagen, gezien de samenkomst van inheemschen met buitenlanders — Hindostanen, Javanen, Chineezen, Europeanen e.a. — in kerk en school. Hoe zou men aan de buitenlanders, zoowel Europeanen als Aziaten, de interpoleering van neger-motieven in den zang moeten aannemelijk maken?

Nog sterker zelfs: hoe zou men dit aan de inheemschen in het algemeen moeten doen?

De mogelijkheid hiertoe uitgesloten noemend druk ik mij niet te sterk uit.

Men houde zich overtuigd, dat iets dergelijks kortweg zou worden gevonnisd als *negerachtig* en op dat vonnis onherroepelijk afgewezen.

Den inhoud van dit begrip: negerachtig, kan men niet in enkele woorden uitdrukken. En als men het zou omschrijven, dan zal de buitenlander het niet kunnen *voelen* als de inheemsche. Het behoort tot die begrippen, die door buitenlanders zelden volledig worden doorgrond. De inheemsche drukt er iets mee uit van geringschatting, die zelfs den vorm kan aannemen van volledige verachting. Aan negerachtig is niet iets ras-eigens verbonden, doch een gradatie van beschaving. Men kan iemand moeilijk erger grieven dan door hem negerachtigheid te verwijten. Het beteekent een vonnis, dat hem per se uit een beschaafden kring doet weren.

De beschaafde inheemsche en allen, die zich daarvoor houden, zullen de invoering van negermotieven in kerk- en schoolzang aanvoelen als een terugzetten der wijzers, een terugdringing van hun klasse naar een lager peil. En de kerk, die zooiets zou ondernemen, zou derhalve op een verzet stuiten, dat vol bitterheid zou zijn. Die kerk zou, naar de opvatting der inheemschen, schuldig staan aan een aanslag op hun verworven beschaving en ontwikkeling.

Men moet de inheemschen kennen om te beseffen, wat uit een dergelijke „aanpassing" zou voortkomen. Kort samengevat zou het zijn: voor de kerk, die dit onderneemt, niets dan onherstelbare schade.

Uit het voorgaande leide men niet af, dat de eigenlijke neger,

die zich ook neger wéét en voelt, er toegeeflijker tegenover zou staan. In de eerste plaats geldt voor hem, dat hij van gesyncopeerde kerkzang, ontleend aan zijn eigen zangvoorraad, reeds daarom weinig zou moeten hebben, omdat hij nu eenmaal zijn kerk beschouwt als iets bóven zijn alledaagsche sfeer. Overgang naar zijn z.g. „eigen" zang zou voor hem profanatie zijn. Voor een kerkgenootschap derhalve op zijn minst een risico om de proef te nemen.

Ik durf dan ook met zekerheid aankondigen, dat een dergelijke proef een fiasco zou worden. Bleef het daarbij, dan zou de proef nog kunnen worden gewaagd en gestaakt, zoodra hare mislukking evident bleek. Maar daarbij zal het niet blijven voor de kerk, die daartoe overgaat, zooals ik reeds schreef.

Een lezer van 's heeren Van Panhuys artikel werpt mij allicht tegen, dat op de laatste bladzijde daarvan staat aangeteekend uit een brief van een der verzamelaars (n.l. Frater Fulgentius), hoe zijn klasse die liedjes zingt: „hupsch, frisch, drie- en vierstemmig met allerlei rythme-versiering door liniaals, vingers en beenen"!

De betreffende lezer bedenke dan, dat men kinderen juist kan laten doen, wat men graag heeft, maar dat daarmede nog niets bewezen wordt. De klasse zal het wel aardig vinden zooiets te mogen doen. Men probeere echter dezelfde proef eens op scholen van beter gesitueerden (de proefnemer staat aan een volksschool) en trachte eens de kroon op het werk te zetten door een proef op een meisjesschool, die bezocht wordt door middenstandskinderen.

Het resultaat kan wiskunstig vooraf worden berekend.

Daarenboven — een handig onderwijzer, die voldoende weet te dramatiseeren, brengt een klasse gemakkelijk tot zulke spelletjes. Inderdaad *spelletjes*. Want de kinderen voelen het experiment zeker niet anders aan en beslist niet als een hervormingspoging. Als de ouders echter de hervormingspoging zouden bevroeden, zou een deel daarvan zich niet onbetuigd laten tegenover de kinderen. Want „opbouwend" zouden zij de poging niet achten; waarmede zij dan zouden uitdrukken, dat deze hun kinderen niet te stade zou kunnen komen bij hun streven naar hooger-op in de maatschappij. Het beruchte wij-zijn-maar-negers zou daar in al zijn scherpte worden gehanteerd.

Als spel mag het er zijn.

En dan heeft de volwassene er ook behagen in. Hij voelt zich

vereerd als erover geschreven wordt en als mannen van naam zich met zijn folklore bezig houden in tijdschriften. Maar zij moeten niet trachten er meer dan spel van te maken, of meer dan verhandeling-in-druk. Want hij laat zich deze dingen, die achter hem liggen, of die hij tracht achter zich te krijgen, niet meer opdringen als werkelijkheid.

Een recent bewijs, dat ook de verzamelaar kan controleeren, volgt hier.

In het voorjaar 1934 werd in het R.K. Jongelingenpatronaat alhier een „gemengde avond" georganiseerd. Op het program was ook voor folklore gezorgd. In Surinaamsche bewerking werd daar een „Serenade" opgevoerd, met o.a. het beroemde: *Halelujah* (3 maal) *tjâr'a karafoe kón'*, dat ook in den besproken bundel voorkomt. Het stuk oogstte daverend succes. De verzamelaar was er zelf ook over in de wolken. Een herhaling van den avond volgde. Het succes was wederom overweldigend. Aan beide zijden van het voetlicht was de stemming zoo goed als maar kon worden verwacht, ofschoon aan beide zijden alle nuances vanaf blond tot ras-echt neger vertegenwoordigd waren.

Eenigen tijd later zou in een inrichting, die over een eigen gebouwd tooneel beschikt, feest gevierd worden ter eere van den pater-directeur. Het stuk zou daar herhaald worden. De spelers, die hun geschreven rollen zeker dubbel zoo groot maakten door improvisatie, waren het erover eens, dat het wat „echt" moest worden gemaakt, door in de verjarings-speechjes, welke bij zulk een serenade behooren, typen te doen optreden, waarmee de jarige pater-directeur in aanraking was geweest door zijn werkkring. Bovendien werden bizonderheden uit het leven van den jarige bijeengezocht, om zoo authentiek mogelijk voor den dag te komen. Het stuk oogstte ook daar op het tooneel enorm succes.

Weer eenige maanden later werden dezelfde spelers door denzelfden schrijver aangezocht om hetzelfde stuk, naar de nieuwe gelegenheid gewijzigd, op te voeren voor een andere feesteling, tegenover wien zij o.m. stonden in de relatie van werknemers tot patroon. De bedoeling was, dat zij den nieuwen tekst nu eens niet zouden geven als kijk- en hoorspel voor anderen, maar in een besloten feestkring, waar zij zelf als gasten aanwezig zouden zijn. Dus nu eens werkelijk echt.

De serenade is nooit opgevoerd in dien kring. Het feest moest verloopen zonder serenade-nummer.

De opvoerders hadden na veel aarzelen te kennen gegeven: „Dat stuk is te negerachtig." Daarmee was het uit. Geen invloed

was sterk genoeg om de opvoering erdoor te krijgen. Toen van andere invloedrijke zijde werd getracht de zaak te redden, werden er andere bezwaren geopperd. Want niet tegenover elkeen zullen zij openlijk uitkomen met de kwalificatie: negerachtig. Voor geen geld zouden zij de beleedigende vraag willen hooren: „Wat ben jij dan? Ben jij geen neger of heb jij geen negerbloed?"

Toen het spel was, waren zij enthousiast.

Nu het echt werd, trokken zij zich terug.

Een ander punt van belang is hetgeen er geschreven wordt over wat er gezongen wordt door „de jongelui". Deze bedienen zich n.l. het liefst van Engelsche liedjes, vooral onder invloed van de gramaphoon.

Dit is grootendeels waar. En de (kwinkeleerende) film zou m.i. ook een deel der aansprakelijkheid mogen toegewezen krijgen, evenals ook de radio voor een deel [1]).

Dat er zelden in de Nederlandsche taal gezongen wordt, is ook waar. De verklaring geven de verzamelaars zelf reeds gedeeltelijk aan, waar zij aangehaald worden (pag. 23) met de opmerking, dat een aangename melodie *zoet* wordt genoemd en een pittig rythme *zout*.

In het algemeen kan worden aanvaard, dat deze onderscheiding van belang is bij het overbrengen van liederen hier, doch de eischen aangaande zoet en zout hebben niet het gevolg, dat daaraan wordt verbonden in de voortzetting der beschouwing op pag. 23 en 24. Dat bewijzen reeds de Engelsche liederen, die gezongen worden. Daarin is er veelal niet dát zout te vinden, dat in het rythme zou moeten aanwezig zijn. Integendeel. Het betreft. meestal zwevende, droomerige melodieën van *love* en *heart*, van *dream en dear*. Wel een bewijs, dat een „zoete" melodie alleen wel kan voldoen, als de tekst maar meewerkt.

Dat is blijkbaar over het hoofd gezien.

De verklaring, waarom Nederlandsche liederen betrekkelijk weinig worden gezongen, wordt m.i. verder gezocht dan noodig is.

Nederlandsche liederen van godsdienstigen aard hoort men in vrijwel alle huizen. Waarom dan zoo weinig andere?

Men dient m.i. daarbij de volgende vragen te stellen: welke Nederlandsche liederen worden hier onderwezen en gepropageerd? Dekken zij bepaalde behoeften?

Liederen als „Piet Hein! zijn naam is klein" zijn schoolliederen, welke geen aanrakingspunten vinden in het geestesleven van de schoolvrije jeugd, die in de puberteit verkeert en andere behoef-

ten heeft. Wat wordt er nu gedaan om onder deze categorie, „de jongelui", zooals zij wordt aangeduid in het artikel, het Nederlandsche lied te propageeren en haar duidelijk te maken, dat er naast liederen, die zij op hun leeftijd „kinderachtig" vinden, goed voor broertjes en zusjes, die nog op de schoolbanken zitten, nog wel mooie muziek genoeg is, die zij kunnen zingen? *Als* er al iets gedaan wordt, zal het weinig meer dan niets zijn. Waar en wanneer hoort men na zijn schooljaren Valerius of Catharina van Rennes, Hullebroek of Hamers, om enkele voor de hand liggende namen te noemen, die ook op school reeds te weinig worden gewaardeerd? De vraag stellen is haar beantwoorden.

Daartegenover staan Engelsche en Spaansche liederen, die op de gramaphoon, in de bioscoop en in de radio kunnen worden gehoord van zangers, die er tevens gevoel in leggen, zoodat door de voordracht deze liederen den hoorder onmiddellijk iets „zeggen."

Legt men zijn ooren te luisteren, dan hoort men nagenoeg even vaak enkele Nederlandsche liederen zingen en fluiten, die door Louis Davids via de gramaphoon zijn geleerd aan zanglustigen. Waren er meer, de jongelui zouden ze overnemen. Maar zij zijn er niet. Inhoud noch melodie van ordinaire Hollandsche mopjes trekken den gemiddelden creool aan. Dit moet eerlijk erkend worden, willen we den vinger op de juiste wondeplek leggen.

Vereenigingen als het Algemeen Nederlandsch Verbond en Oost en West zouden misschien wel iets kunnen bereiken ter verbetering van den volkszang, na eerst te rade te zijn gegaan bij de psyche en de behoeften van het publiek. In cultuurlanden léért men de massa immers ook zingen, steeds ermee rekening houdend, dat er overal een algemeene neiging is het vreemde eerder te *adopteeren?*

Men geve den creool Nederlandschen zang, die niet behoeft onder te doen voor de geïmporteerde en hij zal dien zingen.

De school zou daarin kunnen voorgaan, van boven af beginnend bij het onderwijzend personeel. Er behoeven geen kunstenaars gevormd te worden door de school, doch er kan meer worden gedaan dan tot dusverre. Wie weleens schoolzang heeft aangehoord, weet dat een niet gering deel der zanglessen op school een periodieke bezoeking is voor omwonenden.

Wie eerlijk wil zijn, zal mij deze onaangenaamheid moeten nageven.

Verwonderingwekkend zijn enkele verschrijvingen in het artikel. Zoo b.v. hetgeen er op pag. 23 wordt gezegd omtrent het

creoolsch-Afrikaansch timbre, dat Europeesche liederen ongenietbaar zou maken voor Europeesche ooren. Daarmee loopt het werkelijk wel los. Zoo algemeen, als het daar wordt voorgesteld, is het in werkelijkheid niet, als men den zang nagaat.

Voorts ook hetgeen op pag. 24 wordt gezegd omtrent zingen bij begrafenissen, met begeleidend doorzakken met de knieën op hoeken van straten, om den geest de kans te geven voorbij te gaan (en desnoods den weg kwijt te raken). Zooiets zal men hier niet meer zien. Op straat wordt er bij geen begrafenis gezongen.

Aan zulke „negerachtigheden" — hier is de term weer! — is men ontgroeid.

Interessant is het aangeteekende op pag. 26 omtrent het lukraak zingen bij bepaalde gelegenheden, b.v. een Sacraments-lied als bruid en bruidegom in de corjaal stappen (bedoeld is natuurlijk ergens op een plantage); of een lied van het Heilig Hart als hooge bezoekers een kamp (van Indianen?) bezoeken.

De verklaring is ook hier n.m.m. eenvoudig.

Gewoonlijk hebben daarbij practische overwegingen den voorrang.

Het gaat om een plechtigheid. En nu kent men toevallig gezamenlijk enkele kerkliederen, die men bij een plechtige feestelijkheid in de kerk heeft gezongen, waarbij men bepaalde ontroeringen onderging. Andere liederen kent men meestal niet. Welnu, voor deze plechtigheden met hoogtepunten van ontroering zingt men dan het gezamenlijk gekende, dat aan een andere plechtigheid vol wijding herinnert.

Kende men de huwelijksmarsch uit Lohengrin, men had die allicht met begeleiding van guitaars en quadro's ten beste gegeven.

Dat het lukrake niet zonder systeem is, blijkt wel afdoende daar uit, dat niemand een begrafenislied bij een huwelijk zal aanheffen, doch met een gerust hart wel bij een vertrek, in muzikale klanken een paraphrase leverend op het bekende: Partir c'est mourir un peu....

Waartegen ik ook bedenking wensch in te brengen, is de veronderstelling, dat oude melodieën van den doe-dans misschien verwantschap met den Vodoe-dienst op Haïti zouden kunnen uitwijzen.

Gezien de mededeeling, dat de verzamelaars deze melodieën niet konden machtig worden, heeft wellicht een klank-overeen-

komst in de namen hiertoe geleid, waarbij dan nog werd gesteund op de verklaring van een bejaarde mulattin, dat doe-dansen vroeger vaak konden ontaarden in zoogenaamde afgodische dansen.

Ik voor mij geloof niet in die verwantschap.

Allereerst niet, omdat tegenover Vodoe-*dienst* staat doe-*partij*.

Dat een doe-partij kon ontaarden, zegt m.i. weinig.

Banja-partijen, die niets gemeen hebben met afgodische dansen, ontaarden ook vaak in z.g. wienti. Dat doet tenslotte in bepaalde kringen elke danspartij. Zijn de dansers eenmaal angeheitert, dan is een felle trommelslag met syncopisch rythme of eentonigen dreun voldoende om gasten met een ouden aanleg voor wienti te inspireeren tot wienti en wat verder onder de z.g. afgodische dansen wordt verstaan.

Niet zelden komt men via moderne dansen tot uitingen, die nauwe verwantschap toonen met priapischen cultus, waarbij een sterke inslag van z.g. afgodische dansen tevens waarneembaar is.

De aanleg beslist hierbij en, naar de betrokkenen gewoonlijk verklaren, hereditaire neigingen.

Onderzoekingen op dit gebied zouden wellicht verrassende dingen kunnen onthullen.

Onbekend schijnt de priapische cultus hier niet te zijn, d.w.z. onder Boschnegers.

Van een missionaris, die jarenlang heeft gewerkt onder Boschnegers, vernam ik bizonderheden daaromtrent, die erop schijnen te wijzen, dat op Dahomy (spr. uit: Daumi) het z.g. heilige dorp aan de boven-Suriname, uitingen daarvan moeten zijn voorgekomen, en dat deze plaats vonden bij een beeld, dat met een phallos is uitgerust.

Hierbij moet uitsluitend worden afgegaan op verklaringen van Boschnegers zelf, die moeilijk zijn te verkrijgen. Anderen worden daar niet toegelaten. Zelfs Morton Kahn, die broederschap had gedronken met een Boschneger, heeft niet het voorrecht gehad er te mogen landen.

Er is in Suriname nog veel te verzamelen en te bestudeeren. En het zou jammer zijn als dit uitsluitend werd overgelaten aan buitenlanders als Morton Kahn en Herskovits.

Daarom is het verheugend, dat de beide verzamelaars zich een deel van het werk op de schouders legden en daarvoor belangstelling vonden in Nederland.

Het is dan ook te hopen, dat zij daarmee voortgaan en de belangstelling, die gewekt is, moge toenemen; en dat ook andere deskundigen jhr. Van Panhuys' waardeering en enthousiasme daarvoor mogen deelen en tot uiting brengen.

Paramaribo, 2 December 1934

De redactie vraagt mij of de inhoud van het bovenstaande artikel misschien aanleiding is voor een kort onderschrift, of dat ik wellicht naar aanleiding van dit stuk mijn opstel „Surinaamsche folklore", dat thans bij de redactie in rondzending is, wil uitbreiden. Ik kies het eerste.

Ik verheug mij van harte in de inzending van den heer Morpurgo. Bijdragen als de zijne verleenen aan dit tijdschrift grooter actualiteit. Ze zullen later te beter getuigen hoe in dezen tijd in Suriname over verschillende onderwerpen werd gedacht.

Ik meen, dat de door den heer M. bedoelde, in mijn artikel over de verzameling van de heeren Abbenhuis en Berkenveld voorkomende veronderstellingen en uitspraken steeds van den eerstgenoemde afkomstig zijn.

De Surinaamsche creolen vormen mijns inziens de kern van de bevolking.

Ik hoop, dat ieder Surinamer zich in de toekomst meer en meer zal kanten tegen het verbinden van gevoelens van minachting aan den naam van neger. Die gevoelens zijn een beleediging voor tal van bekwame, edelaardige menschen van een hoogstaand karakter, die in waarde voor de besten van andere rassen niet onderdoen. Het Christendom wijst ons hierin onfeilbaar den weg.

Met den heer M. ben ik het niet eens, dat invoering van Surinaamsche volkswijzen in het kerkelijke en schoollied tegenkanting zou ondervinden. Het gaat echter mijns inziens, en dit moet men, meen ik, zeer scherp vaststellen, alleen om de melodie, en niet om den (negerengelschen) tekst.

Zeer waardeer ik het denkbeeld van den heer M. om den schoolzang in Suriname door het invoeren van goede Nederlandsche liederen te verrijken. Hier ligt een taak o.a. voor de Vereeniging „Het Nederlandsche lied".

Slot Loevestein, 16 Januari 1935 L. C. van Panhuys

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Onze Overzeesche gewesten, Bijblad van de „Avondpost" 5 en 12 Mei 1935. Onze West en de Indische geest, door W. R. Menkman.

Idem. 26 Mei en 2 Juni 1935. Volksvertegenwoordiging in Onze West, door W. R. Menkman.

De Rijkseenheid. 8 Mei 1935, no. 31 en 32. „Tam-Tam", door Fred. Oudschans Dentz. [verbetering van de mededeeling dat de slaaf Baron aan een Jood verkocht is].

Ons Suriname. Mei 1935. No. 5. Twee eeuwen Suriname-Zending.

Extra nummer van Antirevolutionaire Staatkunde. Orgaan der Dr. Abraham Kuyperstichting. '-Hage. 11de jaargang. April 1935. Ternagedachtenis aan Zijne Excellentie A. W. F. Idenburg. Gouverneur van Suriname, door G. J. Staal.

West India Committee Circular. 28 Maart 1935, no. 952. Broadcasting in the West-Indies; Jamaica's Banana Association; Sir Philip Sassoon on British Civil Aviation. Bermuda Service in a Short Space of Time; Jamaica Revisited; British Guiana's Economic Position. Sir Alfred Sherlock's Review.

Idem. 11 April 1935. no. 953. Conditions in Barbados. An Interview with mr. C. J. P. Cace; Progress in the Leeward Islands. The Governor's Review; The Effects of Emancipation. Dr Laurence's Masterly Book.

Idem. 25 April 1935, no. 954. The Barbados Railway. Gives Rise to Acute Controversy; Jamaica's Tourist Trade; Kingston Harbour; „Rum", rum and Rum; Timehri Redivivus; Prospects in St Lucia; A Barbados Housing Scheme.

Idem. 9 Mei 1935. no. 955. The Banana Situation; The Assyrians of Iraq. Not to Sette in British Guiana; The West India Committee. The Report of the Executive Committee for the year 1934—5; The Jamaica Banana Situation.

The National Geographic Magazine. Vol. LXVI, no. 6. December 1934. Hunting Useful plants in the Caribbean, door David Fairchild; The Society's New Caribbian Map.

De West. 1 Mei 1935, no. 2787. Het recht van critiek] door de Koloniale Staten in Suriname].

Neerlandia. Juni 1935. no. 6. Jaarverslag van het Hoofdbestuur Alg. Ned. Verbond over 1934. Suriname; Nederlandsche Antillen.

Tropical Agriculture (Trinidad). 12de jaargang no. 14. The Biological Control of the Sugar-cane moth borer in the Leeward Islands, door H. E. Box; Agricultural Labour in Trinidad, door C. Y. Shephard.

Agricultural Journal of British Guiana. 6de jaargang, no. 1. Prices and Shipments of Agricultural Products in British Guiana, door H. D. Huggings.

Agricultural Journal of Barbados. 3de jaargang, no. 4. A Further Contribution to the Analysis of Field data on Diatraea Saccharales in Barbados, door R. W. E. Tucker.

Indian Labour Information. 54ste jaargang, no. 4. Conditions in the Leeward Islands.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Almanaque de Curaçao para el ano de 1935. Compilacion de W. H. Hoyer.

Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut. Mededeeling no. XXXVII. Afdeeling Handelsmuseum no. 15, Inlichtingen en onderzoekingen van de Afdeeling Handelsmuseum in 1934 met register op alle sinds 1929 verschenen deeltjes. *f* 2.— [hierin komen voor: Linaloë- of rozenhouthout-olie; strychnos-soorten in Suriname; introductie van hout uit Suriname; zout in het gewest Curaçao; zwavel van Saba; gips van Saba; amandelsteenen van Bonaire; cocosnoten uit Suriname; Surinaamsche boschkapok; Surinaamsche sinaasappelen; Curaçaosche oranjeappelen en -schillen; bananen of pisangmeel.-]

Tam-Tam, door John W. Vandercook. Een oerwoud- staat in Suriname. Vertaald door Albert Helman. N.V. Wereld bibliotheek. Amsterdam 1935. *f* 3.50.

Jaarverslag van „Het Kinderhuis Saron" over 1934.

Annual Report on the Social and Economic Progress of the People of Babados. 1933—'34. 1/6

Jaarverslag der West-Indische Kamer over 1934.

Curaçao Gráfico. 1ste Jaargang, no. 1. 15 Februari 1935. Revista quincenal de Literatura y Actualidades. Dir. Red. Ernesta S. Noordhof y J. A. L. A. de Groot. [Maandab. f 0,50.]

De Slag om Slag. [Weekblad voor de Bovenwindsche eilanden] 1ste jaargang, no. 1. 2 Februari 1935.

Westindische Leergang. Jaarverslag 1934, door mr. F. C. Schalkwijk.

Indisch Genootschap. Groep West-Indië. De herziening van het Reglement op het beleid der Regeering in de kolonie Curaçao. Rede van mr. G. H. Eskes. Vergadering van 14 Februari 1935.

Breuk bij gepelde rijst, door G. Stahel. Mededeeling vanwege het Landbouwproefstation te Paramaribo.

Colorful Curaçao. Tourist Guide issued by the Chamber of Commerce [1935].

Wat kinderoogjes ons vertellen, door P. M. Legène. Uitgegeven door het Zendingsgenootschap der Evangel. Broedergemeente. Zeist. *f* 0,25.

Kon. Ned. Stoomboot Maatschappij. Verslag 1934.

De Economische toestand van Suriname 1934. Verslag uitgebracht door de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Paramaribo. 1 Maart 1935.

Curaçaosch Verslag 1934, I. Tekst van het verslag van Bestuur en Staat van Curaçao over het jaar 1933. II. Statistisch jaaroverzicht van Curaçao over het jaar 1933. (Curaçao Report 1934. Statistical abstract for Curaçao.)

Surinaamsch Verslag 1934. I. Tekst van het verslag van Bestuur en Staat van Suriname over het jaar 1933. II. Statistisch jaaroverzicht van Suriname over het jaar 1933. (Surinam Report 1934. Statistical abstract for Surinam.)

N.V. De Curaçaosche Hypotheekbank. Verslag over het negen en vijftigste Huishoudelijk Jaar. 1934.

Brieven uit Bethesda. Paramaribo. no. 2.

Colonial Reports. Annual. no. 1702. Cayman Islands 1933. 1/—.
Idem. no. 1703. Grenada 1933. 1/—.
Idem. no. 1704. Leeward Islands 1933. 1/6.

Cuator evangelia den un sol Literamente traduci foi scritura santa pa padre R. Bührs. O. P. cu carta di recomendacion di su exc. mgr. P. I. Verriet, vicaris apostolico di Curaçao. N.V. Centrale drukkerij Nijmegen. Nederland [z. j.]

Het Curaçaoasch wetboek van Koophandel. (Vastgesteld bij K.B. van 13 Maart 1935).

Del Curaçao que se va Paginas arrancadas de „El Libro de mis Recuerdos". Prensas de la editorial ercille, door John de Pool. Santiago de Chili. 1935.

The Pocket Guide to the West Indies, British Guiana, British Honduras, Bermuda, The Spanish Main, Surinam and the Panama Canal, door Sir Algernon Aspinall. 8th Edition 1935. Sifton, Praed & Co. Ltd. London 67, St. James's Street, s.w. 10/—.

Emancipation Centenary in the British West Indies 1834—1934, by Stephen K. Laurence. M. B.; C. M.,Ex-Council, Ex-President of the Medical Board of Trinidad and Tobago. Member of the Educational Board, etc., etc. Port of Spain. 1934.

Beurs- en Nieuwsberichten voor het gebiedsdeel Curaçao. 1ste Jaargang, 7 April 1935, no. 1. Uitgever K. van Goch, *f* 1,50 per maand.

El Observador. 1ste jaargang, 17 April 1935, no. 1. Redactie. A. C Schotman. Curaçao.

De Surinaamsche Bank, n.v. Amsterdam. Verslag 1934.

The Barama River Caraibs of British Guiana, door J. P. Gillin. Peabody Museum. $ 3.50.

Kon. Ned. Maatschappij tot Exploitatie van Petroleumbronnen in Ned.-Indië. Jaarverslag 1934. (Curaçao, Venezuela, Trinidad).

PARAMARIBO LUCHTHAVEN

DOOR

H. SCHÜTZ

Door zijn ligging is Suriname ten opzichte van het internationale scheepvaartverkeer zwaar gehandicapt. Transatlantische stoomvaartlijnen, die Centraal -Amerika, de Kanaalzône en de West-Indische eilanden met Europa verbinden, laten Suriname buiten hun koers. Er zijn op de Antillen betere bunkerstations met aantrekkelijker havens dan Paramaribo.

Curaçao met zijn prachtbaai en zijn oliestation, Trinidad als Engelse bezitting trekken meer dan Suriname met zijn ondiepe rivier met zich verplaatsende modderbanken, zodat de stoomvaartmaatschappijen Suriname voorbij stomen. Trouwens, we hebben hier ook geen achterland, en de luttele in- en uitvoer kan door de bestaande stoomvaartlijnen gemakkelijk worden verwerkt.

Ook voor de lijn Noord/Zuid, U.S.A.-Rio-Buenos Aires, ligt Suriname buiten de route, en ook voor deze lijnen zou een afbuigen van de koers met het doel om Suriname aan te doen nooit bevredigende resultaten kunnen opleveren.

Zo ligt Suriname, trots zijn centrale ligging ten opzichte van Noord- en Zuid-Amerika, in een uithoek van de wereld. Maar zou dat ten opzichte van een eventuele luchtverbinding ook het geval moeten zijn? Immers de luchtlijnen volgen hun eigen wetten, onafhankelijk van bestaande stoomvaartlijnen en traditie. Zou niet in een ver of minder ver gelegen toekomst de mogelijkheid bestaan, dat Paramaribo in het internationale luchtverkeer werd opgenomen, ja zelfs daarin een plaats van betekenis zou gaan innemen?

De mogelijkheden voor Paramaribo als basis van een binnenlands luchtverkeer achten wij niet groot. Het vliegtuig als middel van vervoer naar afgelegen en moeilijk te bereiken plaatsen is natuurlijk ideaal. De mogelijkheid om op de bovenrivier te dalen

is door sportvliegers herhaaldelijk aangetoond. Maar het is de vraag, of dat steeds mogelijk zal zijn. De rotsen, die bij hoog water geen levensgevaarlijke belemmeringen vormen, zullen bij laag water een schrikbeeld voor ieder vliegenier blijven. Bovendien zouden de kosten, ontstaan door het stationeren van enkele vliegtuigen met al wat daaraan vastzit te Paramaribo, nooit gedekt kunnen worden door de sporadische tochten naar het bosland. Ten hoogste zou het vlug verschaffen van medische hulp en het gerieflijk vervoer van zieken naar de stad deze kosten goed kunnen maken. Om een mensenleven te redden, zou men niet op een paar honderd gulden mogen letten. Maar waar zou dat vliegtuig gestationeerd moeten worden? In het bovenland? Aan welke rivier dan? Aan elke rivier een? Dan zouden er ongeveer zeven vliegtuigen nodig zijn, die ieder brandstof, reservedelen en een vliegtechnisch onderlegd persoon zouden eisen. En wordt een vliegtuig in de stad zelf gestationeerd voor medische hulp in de bovenlanden, dan zou men eerst voor een betere verbinding met het bosland moeten zorgen, eventueel voor kleine kortegolf-telefoniezenders. Als een bode 4 tot 5 dagen noodig heeft, om de dichtstbijzijnde verbinding met het vliegterrein te bereiken, kan de zieke al lang overleden zijn, vóór het bericht in de stad is. En dan zal het een dure geschiedenis zijn om per vliegtuig lukraak de patiënt te gaan opzoeken, om ginds tot de ontdekking te komen, òf dat het te laat is, òf dat de patiënt weer springlevend is. Wie zal in het van medische hulp verstoken achterland uitmaken, of het vervoer naar de stad noodzakelijk, gewenst en verantwoord is? —

Ook het luchtverkeer tusschen de districten onderling zal in de naaste toekomst zeker niet rendabel zijn. In spoedgevallen is een reis per vliegtuig uit Coronie bijv. naar de stad een zegen. Voor wie het betalen kan is zulk een tocht een groot gemak. Maar wie de grote massa van het publiek, dat hier van de koloniale boten gebruik maakt, wel eens met eigen ogen gezien heeft, weet, dat dàt geen vliegend publiek is. Als de kleinlandbouwer A zijn neef B in Albina „gaat zien", neemt hij op zijn minst een tros bananen, een paar kippen, zijn hangmat en een trommel met schone kleren mee. En ik denk niet, dat er, waar ter wereld ook, een luchtrederij is, die zo coulant met haar bepalingen voor hutbagage is, als onze koloniale boten op den duur geworden zijn.

Of bij gebruik van vliegtuigen het ambtenarencorps belangrijk ingekort zou kunnen worden, betwijfel ik. Misschien, dat er een commissariaat (Coronie) zou kunnen worden opgeheven.

Maar zou dat tegen de kosten opwegen, ook zelfs als er bij het gebruik van vliegtuigen op de rechterlijke macht zou kunnen worden bezuinigd?

Voor militair machtsvertoon zou de aanwezigheid van een vliegtuig wel gewenst zijn. Maar dan zou het toch dadelijk een vrij groot toestel moeten zijn, dat vlug een patrouille naar Nickerie, Albina of de Lawa zou kunnen vervoeren. Want aan bommenwerpers of jagers zouden we hier niets hebben. Oproerige stammen kennen we niet. Kan een groot vliegtuig echter ten allen tijde op de Tapanahonie of de Pikien Rio landen? —

Paramaribo als basis van een luchtverkeer met de naburige koloniën lijkt mij evenmin rendabel. Het geringe verkeer wordt gemakkelijk door de bestaande stoomvaartlijnen verwerkt, en de Amerikaanse luchtlijn langs de kust met haar wekelijkse verbinding is voor het oogenblik ruim voldoende.

Ook geloof ik niet, dat een rechtstreekse verbinding door de lucht met Curaçao in de naaste toekomst reden van bestaan zou hebben. Deze twee gebiedsdelen hebben behalve hun nationaliteit slechts dit gemeen, dat zij beide in de West liggen. Maar hun levensbelangen lopen zo uiteen, dat er van een intensief brief- en personen verkeer voorlopig geen sprake kan zijn. —

Paramaribo als centrum van sportvliegerij? Voorlopig bezit Suriname met zijn arme bevolking nog niet eens een eigen zeiljacht, ook doordat het meest kapitaalkrachtig gedeelte der bevolking sterk vlottend is. En dan: een noodlanding in de bossen van de Marowijne, of een lekgeslagen drijver op de Boven-Coppename . . . . !

Blijft over het vliegtuig als hulpmiddel bij de kartographie en de exploratie. Daarbij kan het onschatbare diensten bewijzen, maar dit gebruik van vliegtuigen zou slechts van tijdelijken aard zijn en zou het aanleggen van een complete luchthaven en het voor vast stationeren van vliegtuigen in Suriname niet rechtvaardigen.

Paramaribo als centrum van een lokaal, desnoods interkoloniaal, luchtnet lijkt mij voorlopig nog een illusie van een verre toekomst.

Anders wordt het vraagstuk, als wij het beschouwen in het licht van het grote wereldverkeer.

Op het ogenblik vormt Paramaribo een stopplaats van de grote Noord- Zuid-Amerika lijn, zoals er tientallen zijn. Zelfs zou men kunnen zeggen, dat Paramaribo in de waardering der maatschappij achteruitgegaan moet zijn, daar de vliegtuigen der

P.A.A. niet meer hier overnachten, zoals vroeger het geval was. De naastbijzijnde pleisterplaatsen zijn Georgetown en Para. Maar dit is nog niet de lijn der toekomst. De vliegtuigen trekken als de kustvaarders in de oude tijd van haven tot haven langs de eilanden en de bochtige kust van Zuid Amerika. Een grote sprong over de oceaan of een transcontentinentale vlucht komt bij deze lijn, niet voor. Van pleisterplaats tot pleisterplaats trekken de vogels, die tot groter prestaties in staat zouden zijn, en tegen de avond strijken zij in hun nest neer.

Zal dat zo blijven? Wel neen!

Zodra de transatlantische lijnen zich verder hebben ontwikkeld zal de lijn Noord-Zuid verlegd dienen te worden. Zodra er bij de lijn Afrika—Zuid Amerika een lijn New York—Bermuda—Spanje is gekomen, en vooral wanneer de K.L.M. haar plannen tot uitvoering zal brengen door een lijn Nederland—Canarische eilanden—Paramaribo—Centraal Amerika te exploiteren, zal de lijn Noord—Zuid verkort dienen te worden. De kustlijn zal grotendeels overbodig worden, daar zij vervangen zal worden door het laatste traject van de lijn Amsterdam—Paramaribo—Centraal Amerika en door zijtakken van de lijn Dakar—Pernambuco. En voor de bestaande lijn Florida—Antillen—Demerary en verder langs de kust zal alleen nog maar reden van bestaan zijn als plaatselijke voedingslijn.

Het grote verkeer van New York naar Rio en Buenos Aires zal een kortere weg moeten volgen. Beschouwen we nu deze kortere lijn op de globe, dan zullen wij dadelijk opmerken, hoe uitermate gunstig Paramaribo ligt. Ik stel me voor, dat de grote lijn zal lopen van New York over de Bermuda eilanden naar Rio en van daar rechtstreeks naar Buenos Aires. Welnu, trekt men een grote cirkel van de Bermudas naar Rio, dan loopt deze lijn recht over Paramaribo. De nieuwe lijn zou dan uit de volgende etappes moeten bestaan: New York—Bermuda—Paramaribo—Rio-Buenos Aires. De grote altantische etappe zou zo nodig onderbroken kunnen worden door een van de meest Oostelijke bovenwindse eilanden even aan te lopen, waardoor de lijn niet noemenswaard verlengd zou worden.

Hierdoor zou Paramaribo een zeer belangrijk knooppunt moeten worden, dat het verkeer uit het Zuiden, uit Midden Amerika en misschien ook uit het Noorden tot zich zou trekken. De belangrijkheid van dit knooppunt zou voor een niet gering gedeelte ook hierin liggen, dat men in Paramaribo land en watervliegtuigen elkaar kan laten aflossen.

Moeten wij wachten, tot een ander gebiedsdeel, bijvoorbeeld Trinidad of Cayenne, ons dit afgesnoept heeft?

Met betrekkelijk kleine middelen zou in Paramaribo een luchthaven kunnen worden aangelegd, die aan alle eisen voldoet.

Wat het weer betreft, zijn wij hier buitengewoon gelukkig. Orkanen komen niet voor en zware mist, die werkelijk het uitzicht belet, is zeer zeldzaam. Zelfs bij zware regenbuien is er nog wat zicht. Bovendien houden de dikke buien nooit zo erg lang aan. Dat er werkelijk een tien minuten achter elkaar een tropische regen valt, zo dicht, dat men de overkant van de rivier niet meer zien kan, is een uitzondering.

Onze rivier is breed genoeg en niet zo druk bevaren, dat er niet ten allen tijde geland zou kunnen worden. De enkele bootjes en vlotten, die des nachts zonder licht langs de oever kruipen, zou men met scherpere controle gemakkelijk uit de buurt kunnen houden. En dan vormt de Suriname-rivier bij de bocht van Beekhuizen een soort binnenmeer, een ideaal landingsterrein, waarop bij elke windrichting gedaald kan worden. Hoge gebouwen en radiomasten zijn er niet in de buurt.

Voor landvliegtuigen is een landingsterrein aanwezig op 40 K.M. afstand van de stad. De volksmond heeft dit terrein „Sniphol'' gedoopt naar aanleiding van de historische vlucht van 20 December 1934. Dit terrein is wel bijzonder mooi, hard, groot en vlak als een spiegel. Maar de verbinding met Paramaribo is antediluviaal, en het is de vraag, of het de kosten zou lonen om dit terrein door een betere treinverbinding of een autoweg dichter bij de stad te brengen. Wij beschikken immers over een prachtig stuk land onder de rook van Paramaribo. Tussen het Saramaccakanaal en de spoorlijn, de Herrnhutterstraat en het emplacement van Beekhuizen ligt een stuk savannah, dat als vliegterrein zeer geschikt zou wezen. Mocht dit terrein te klein zijn, dan ligt er ook nog aan deze kant van het kanaal een dergelijk stuk savannah, dat echter gedeeltelijk bebouwd en bewoond is, en dus misschien onteigend zou moeten worden.

Vooral als de spoorlijn opgeheven zou worden en de rails weggebroken, zou hier een goed vliegterrein kunnen ontstaan, en zou men voor de uitgebreide werkplaatsen en loodsen van Beekhuizen een nieuw emplooi kunnen vinden. Een sleephelling voor watervliegtuigen zou bij de bestaande haven voor motorboten aangelegd kunnen worden, als tenminste de reeds bestaande helling voor de boten niet voldoende blijkt te zijn.

Zo zou men met geringe kosten een gecombineerde land- en luchthaven kunnen aanleggen, zoals er in geheel West-Indië geen te vinden is.

Daarbij komt, dat ons radio-station op het ogenblik zo modern en goed uitgerust is, dat het met alle bestaande en nog te ontwerpen luchtlijnen communicatie zou kunnen onderhouden, terwijl de electrische centrale voor stroom zou kunnen zorgen. —

Zijn deze plannen te fantastisch, te ver vooruitlopend op de toekomst? Waarom? De luchtvaart begint pas haar vleugelen uit te spreiden en wie weet, wat de dag van morgen kan brengen.

De kans, dat Paramaribo een luchthaven wordt, is groter, als wij klaar staan op het ogenblik, dat de behoefte ontstaat, dan wanneer we later met de schoonste aanbiedingen komen aandragen.

Vele handen zouden bezigheid vinden bij een productief werk voor de toekomst: Paramaribo Luchthaven.

STAATKUNDIGE GESCHIEDENIS VAN CURAÇAO
(De Curaçaosche begrooting voor 1935)

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Ongezocht begin ik ditmaal mijn verslag onder de vroolijke tonen van een marsch, door de radio weergegeven, waarmee de West-Indië-vlieger Hondong op Hemelvaartsdag op het gemeentehuis te Grave, zijn geboorteplaats, wordt ontvangen. Het is een aangename heenwijzing naar een herinnering aan het jubeljaar, dat Curaçao achter den rug heeft. De herdenking van de „verovering" van Curaçao is in de zomermaanden van 1934 hier te lande en ginds naar 's lands wijs gevierd. Van beide zijden heeft men zich beijverd, de banden tusschen moederland en „kolonie" te versterken. Hier is in woord en beeld veel kennis verspreid over verleden en heden van het gebiedsdeel in de Caraïbische zee, en daar is de gelegenheid aangegrepen om het Nederlandsch fabrikaat meer bekend te maken. Moge dit laatste meer geslaagd zijn dan het eerste, indien althans het succes daarvan hieruit moet worden afgeleid, dat een half jaar later in den gemeenteraad der hoofdstad een oud-onderwijzer bij een voorstel tot het vernoemen van een straat naar Van Walbeeck van dezen kan spreken als van iemand, die in 1635 een onderneming tegen Curaçao moet hebben gesteund, terwijl hij, oud-onderwijzer, dien naam ooit gehoord heeft. Het is wel heel droevig, dat de op deze mededeeling gevolgde, even weinig voor den spreker vleiende repliek van den wethouder, dat hij Van Walbeeck ook „nimmer ontmoet" heeft, met gelach ontvangen is. Men kan het heusch alles zoo lezen in het verslag eener gemeenteraadsvergadering van 30 Januari 1935 in het *Algemeen Handelsblad*.

Staan de gevaren ter zee uit Van Walbeecks tijd, toch waarlijk ook niet gering te achten, wellicht achter bij die der lucht, door Hondong en de zijnen zoo kordaat getrotseerd, de S n i p had dit voor op het eskader van 1634, dat hij met gejuich werd ingehaald, en met nog minder slagen en stooten, dan drie eeuwen

geleden noodig waren, zij het ook nog wel stormenderhand, Curaçao veroverde en, in minder tijd dan toen, de waardeering en sympathie van gansch de bevolking verwierf.

Het treft wel bijzonder, dat in dit eeuwjaar der Curaçaosche geschiedenis ook valt de indiening van het ontwerp der nieuwe staatsinrichting voor dit gebiedsdeel. De eenige persstem, die zich ginds heeft uitgelaten over den inhoud van het wetsontwerp moge er een zijn geweest, die van weinig waardeering wist te getuigen, en ook van andere zijden moge kritiek gehoord zijn, het ontwerp is nog geen wet, en de voorbereiding van de openbare behandeling in de Staten-generaal door een bijzondere commissie geeft in ieder geval de kans, dat meer met bezwaren van buiten gerekend wordt dan bij een behandeling op de gewone wijze het geval is. Laten zij, die over deze zaak iets te zeggen hebben, hun meening voordragen ter plaatse, waar deze gehoord kan worden, en ervoor zorgen, dat althans niet mee door hun schuld de deskundige stem in de zoo ondeskundige kamers niet gehoord wordt.

Ik zou nog van een vierde „feestelijkheid" kunnen spreken, van het 300-jarig bestaan der Protestantsche kerk op Curaçao. Zoo heel veel stof tot herdenken was hier nu niet na die van tien jaren geleden, toen de Vereenigde Protestantsche Gemeente haar honderdjarig bestaan „vierde", maar het Curaçaosche protestantisme laat terecht geen gelegenheid voorbijgaan om te vertellen, dat het er is.

Ook droeve dagen heeft Curaçao gehad. Het heeft zich een deel gevoeld van het gansche Nederlandsche Volk, toen het meevoelde den slag, die tot tweemaal toe vorstenhuis en volk trof. Bij afwezigheid op dienstreis naar de bovenwindsche eilanden van den gouverneur heeft mr. Jas, zijn vervanger, in gevoelvolle woorden den volke kond gedaan van het radiografisch ontvangen bericht, dat het den Almachtige had behaagd de beminde Koningin-Weduwe Emma tot zich te roepen. „Smart en rouw vervullen het Gebiedsdeel Curaçao bij het verscheiden der Vorstin, die steeds toonde het Nederlandsche Volk boven alles lief te hebben en dankbaar gedenkt het Gebiedsdeel den tijd, dien Zij als Regentes van het Koninkrijk is opgetreden". Aldus de publicatie van den waarnemenden gouverneur. En twee en een halve maand later was het de taak van den gouverneur zelf den Prins der Nederlanden te gedenken als een, wiens groote en daadwerkelijke belangstelling voor alles, wat het lijden der menschheid kan verzachten, bij de Curaçaosche bevolking in dankbare herinnering zal blijven.

Gouverneur Van Slobbe heeft meermalen getoond een optimistische kijk op de dingen te hebben. En de Curaçaosche cijfers hebben hem dikwijls gelijk gegeven. In de openingsrede van 8 Mei 1934 verklaarde hij in toenemende mate teekenen van opleving in het wereldbeeld te zien en voor Curaçao ook in feite een geringe verbetering in de toeneming van de scheepvaart en het in volle werking zijn van de groote oliemaatschappijen. Er werd in deze rede verwezen naar de cijfers over 1933 van de waarde van den invoer, van den doorvoer, met name der olieproducten, van den uitvoer van phosphorzure kalk, aloëhars en stroohoeden, die gunstiger waren dan over 1932. Van afnemende werkloosheid werd gesproken, maar dat de handel „over het algemeen genomen niet verder ingezakt" werd genoemd, was toch weinig bemoedigend. Even weinig als het „Bonaire is niet verder achteruitgegaan". En voor de bovenwindsche eilanden bleef het, als reeds zoo lang, bij verwachtingen voor de toekomst.

Ook minister Colijn liet bij de opening der Curaçao-tentoonstelling in September 1934 een optimistisch geluid hooren over Curaçao's economischen toestand, zich beroepende op des heeren Rollin Couquerque's opvolger ten departemente, die juist van zijn bezoek aan de West-Indische gebiedsdeelen was teruggekeerd.

Dat optimistische oordeel werd en wordt niet door ieder gedeeld, maar omstreeks denzelfden tijd zag de deskundige Kamer van koophandel op Curaçao het toch niet anders. In haar verslag van den economischen toestand van het hoofdeiland over 1933, gevoegd bij haar in Juli 1934 vastgesteld jaarverslag, wordt een beroep gedaan op verschillende cijfers van het bedrijfs- en handelsleven, waaruit de gevolgtrekking gemaakt wordt, dat niet alleen de daling tot staan is gekomen, doch dat zelfs een lichte opwaartsche beweging te bespeuren valt. En een paar maanden later werd in de troonrede zoowel de financieele als de economische toestand van Curaçao, de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen, vrij gunstig genoemd. Over den gunstigen toestand der geldmiddelen zijn allen het eens. De gelden vloeien ruim en wellicht ziet de heer Van Slobbe nog vóór zijn aftreden de kasvoorschotten van het moederland terugbetaald.

Des gouverneurs blijmoedige kijk doet hem niet onvoorzichtig ramen. 1933 leverde een overschot van ƒ 446.000.— bij een opbrengst van ƒ 6.795.173.—. De raming voor 1934 was ƒ 6.352.400.- en de opbrengst niet minder dan ƒ 8.423.730.—. Bij de begrooting voor 1935 is de opbrengst der middelen iets hooger geraamd dan

voor het vorafgaande jaar, en wel op ƒ 6.475.700.—. Over deze begrooting echter straks. Nog bij deze financieele opmerkingen aansluitende, zij vermeld, dat de raad zijn verzet tegen de goedkeuring der jaarrekeningen heeft laten varen. Die van 1930 en 1931 zijn goedgekeurd. Teekende ik verleden jaar aan, dat in de Staten-generaal formeel de raad als overwinnaar in den strijd tusschen hem en het bestuur over dit punt te voorschijn was getreden, nu is het formeel en materieel het bestuur. De mededeeling van den voorzitter in den raad, dat de capituleerende verzetslieden hun goedkeuring van de jaarrekening niet als een goedkeuring van het gevoerde financieele beleid wilden zien beschouwd heeft na de uitspraken in de Tweede kamer verleden jaar weinig zin, nu niet werd meegedeeld, als hoedanig deze goedkeuring dan wel is te beschouwen. Intusschen — iets schijnt wel bereikt, nl. een contrôle, die de uitgaven bij de grenzen der ramingen houdt. Althans de cijfers over 1932 hebben dit vertrouwen gewekt. —

De openingsrede van 1934 was tevens een soort troonrede: geen verlaging van de opbrengst der middelen, zoo lang de kasvoorschotten van het moederland niet zijn terugbetaald; ongevallen- en beroepsziektenregelingen, doorvoering van de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, invoering van schoolplicht — ziet daar het programma van het bestuur.

Op dit oogenblik (1 Juni 1935) liggen de notulen van 18 vergaderingen voor mij; die van de vergadering van 8 Januari zijn de laatste [1]). Waarom duurt het vaststellen dezer notulen toch zoo lang? Die van 12 Juli waren op 7 Augustus nog niet ter tafel, die van 21 Augustus nog niet op 4 September en evenmin op 11 September, die van 20 November en volgende vergaderingen nog niet op 4, 11, 18, 28 December en 8 Januari.

In de samenstelling van den raad kwam verandering, doordat de overleden heer Sutherland vervangen werd door het lid van het hof van justitie mr. V. d. Biesen.

Wat het werk van bestuur en raad in gemeen overleg betreft worde een en ander, zonder aanspraak op volledigheid, naar voren gebracht. Op een tweetal verordeningen, regelende het actieve en passieve kiesrecht voor de raden van politie, hoop ik in een afzonderlijk artikel terug te komen.

Als een feit van beteekenis wordt ginds zeker beschouwd de totstandkoming van de tolvrijdom op de Koningin Emmabrug. Meermalen had het gouvernement toegezegd, hiertoe de noodige

[1]) De ontbrekende, van 5 Febr. 1935 af, ontving ik half Juni.

stappen te zullen doen, als de geldelijke toestand van het land dit zou toelaten. Zoo ver is het op 1 Augustus gekomen (waarschijnlijk is de verordening, vóór zij aangenomen was, toegepast). Er waren leden — en mr. Bichon van IJsselmonde maakte zich tot hun principieelen en ietwat wijdloopigen tolk —, die ook de veerponten, die alleen voor voetgangers en rijwielen toegankelijk zijn, wilde vrijmaken, maar terwille van de kosten heeft het bestuur zich hiertegen verzet.

De „Beroepsongevallen- en ziekten*aangifte*verordening" is in het voorjaar van 1935 in het *Publicatieblad* verschenen. Hiermee is de weg gebaand voor ongevallen- en ziekten„verzekering". Desbetreffende ontwerpverordeningen zijn ook ingediend, en wel achtereenvolgens in Januari en April 1935, een misrekening van den heer Bichon van IJsselmonde, die bij de behandeling der aangiftenverordening de verwachting had uitgesproken, dat op Curaçao de omstandigheden zich zoo zouden voordoen, dat wettelijke voorziening onnoodig zou blijken. De voorgestelde wettelijke regelingen bepalen zich tot het scheppen van een recht op uitkeering zonder waarborging van overheidswege.

Liggen deze sociale maatregelen nog in de windselen, een stap verder werd gedaan op het gebied der winkelsluiting door voor het kappers- en barbiersbedrijf een bijzondere regeling te treffen. Algemeene instemming hebben deze regelingen nog niet. Enkele raadsleden pleitten voor afschaffing der geheele wettelijke winkelsluiting, deze bestuursinmenging ongewenscht achtende. Van andere zijde, door bedienden in verschillende manufacturen-, ijzerwaren- en andere winkels op Curaçao, werd de medewerking van den raad ingeroepen, om wettelijke bepalingen voor deze bedrijven in het leven te roepen.

Reeds van het zittingsjaar 1931/32 dagteekent een ontwerp, houdende voorschriften betreffende het bouwen en de volkshuisvesting. Het geheele volgende zittingsjaar is deze zaak blijven liggen, en eerst in 1934 werd zij rijp voor openbare behandeling. De Nederlandsche woningwet en Nederlandsche bouwverordeningen zijn geraadpleegd om op Curaçaosche leest te schoeien een reeks voorschriften in het belang van de openbare veiligheid en de openbare gezondheid, die bij woningbouw voortaan in acht zullen moeten worden genomen. De heer Maduro trachtte in de raadsvergadering van 20 November 1934 nog uitstel van behandeling te krijgen. Opvoering der bouwkosten vreesde hij; „te ingewikkeld" en niet noodzakelijk achtte hij sommige voorschriften als die, welke bouwplan en bouwvergunning eischen, in een

samenleving, waarin nimmer klachten omtrent de hechtheid der woningen vernomen waren; onuitvoerbaar wegens de hardheid van den bodem andere bepalingen. Daar hij amendeering onmogelijk achtte, wilde hij in het uiterste geval de toepasselijkheid der verordening beperken tot de stadsdistricten en tot zoogen. nieuwbouw. De heer Bichon van IJsselmonde daarentegen aanvaardde het ontwerp nog slechts als een minimum, en de voorzitter wees erop, dat het ontwerp een gevolg was van in den raad op het bestuur uitgeoefenden aandrang. Met 7 tegen 5 stemmen werd het uitstel afgestemd.

De behandeling van het ontwerp was een ware zegetocht voor den heer Bichon. Deze stelde een 19-tal amendementen voor, die op één na alle òf overgenomen òf met instemming van den bestuursgemachtigde aangenomen werden. Eén amendement, van den heer Muskus, bedoelende de eisch van privaten te beperken tot de grootere woningen, door het bestuur onaanvaardbaar genoemd, werd met 10 tegen 2 stemmen aangenomen. De behandeling is voortgezet, en het ontwerp werd aangenomen. Niet geheel ongelijk had de heer Maduro, de eenige tegenstemmer, met zijn opmerking, dat een dergelijke groot-amendeering het bewijs leverde voor zijn stelling, dat het ontwerp nog niet voor aanneming gereed was geweest.

Nog vóór de afkondiging had plaats gehad, stelde de gouverneur een wijziging voor, waarin de eisch van privaten, door het genoemde amendement beperkt, weer algemeen gesteld werd voor nieuwe woningen. „Een paar leden" vroegen, of een nog niet afgekondigde verordening wel gewijzigd kon worden. Na eenigen aandrang antwoordde de gouverneur bevestigend met een beroep op art. 3 lid 2*c* en art. 46 van het Regeeringsreglement: de vaststelling van een verordening geschiedt door den gouverneur en een vastgestelde verordening kan gewijzigd worden. Zonder bezwaar werd het nieuwe voorstel aanvaard.

Aangenomen is ook de nieuwe onderwijsverordening met eigen voorschriften voor voorbereidend-, vervolg- en beroepsonderwijs en met verdere doorvoering van de „gelijkstelling"(bijdragen voor gebouwen, vergoeding van uitzendings- en overplaatsingskosten). Er is bij deze gelegenheid veel waardeering voor vorm en inhoud van het ontwerp uitgesproken. Sympathiek was de aandrang, door twee landszonen, de raadsleden Martijn en Sprockel, bij deze gelegenheid, en ook later, uitgeoefend op het bestuur, ten einde de vooruitzichten op verdere studie in het moederland voor de Curaçaosche jongelingschap te vergrooten.

Een serie ontwerpen, de volksgezondheid betreffende, is sinds het vorige zittingsjaar aanhangig gemaakt, t.w. een ontwerp, regelende de uitoefening van de geneeskunst, zulks ter vervanging van de bestaande verordening, regelende de genees-, heel- en verloskunst, en twee andere, regelende de uitoefening van de tandheelkunst en de praktijk als vroedvrouw. Deze beide laatste ontwerpen zijn zonder beraadslaging aangenomen. Een oude kwestie in Curaçao, die bij het eerstgenoemde ontwerp weer ter sprake kwam, is die van de toelating van buitenlandsche geneeskundigen. In tijden van nood hebben deze, naar ik meen, wel eens goede diensten bewezen. Het ontwerp, na het voorloopig verslag gewijzigd, wilde voor het Curaçaosche stadsdistrict geen andere geneeskundigen dan met Nederlandsche of Nederlandsch-Indische diploma's bestemmen, en voor de buitendistricten en de andere eilanden desnoods ook gediplomeerden van de Surinaamsche geneeskundige school. Ter zitting had de heer Maduro succes met eenige amendementen, die de uitzondering, voor het stadsdistrict op Curaçao gemaakt, opheffen en met het Surinaamsche diploma de „buitenlandsche" diploma's gelijk stellen. Voor gevallen van „plotselinge onvoorziene omstandigheden" is een nieuwe categorie „geneeskundigen", blijkbaar zonder eisch van eenig diploma, in het leven geroepen, die door den gouverneur kan worden toegelaten. Het bestuur, dat zich in de memorie van antwoord krachtig had verzet, en betoogd had, dat „slechts de Nederlandsche opleiding waarborgt, dat de arts volgens Nederlandsche opvatting en moraal is gevormd en opgeleid", verzette zich bij de openbare beraadslaging tegen de amendementen niet, „aangezien de redactie van de .... voorgestelde wijziging, ofschoon niet aequivalent aan die van het Bestuur geen al te groote afwijking hiermede vertoont". Nog werden o.a. afgedaan: een wijziging van de verordening op de Koloniale postspaarbank ter verhooging van het rentegevend bedrag der inlagen; een aanvulling van de „loodsdienstverordening 1922", waarbij de loodsgelden voor zeilschepen, varende tusschen de Curaçaosche eilanden tot de helft is verminderd, en een tot vrijstelling van jachten en pleiziervaartuigen van de betaling van loodsgelden en een concordantie-wijziging van de voorschriften betrekkelijk den burgerlijken stand.

Van de belangrijke ontwerpen, die onafgedaan bleven, sommige omdat zij eerst kort voor de sluiting waren ingediend, noem ik: dat tot oprichting van een pensioenfonds voor burgerlijke landsdienaren en bijzondere onderwijzers; dat tot vereenvoudiging van het alimentatiegeding (concordantie-ontwerp); dat tot

vaststelling van een nieuw havenreglement (dagteekenende van 1932/33); dat tot wijziging van de rechtspleging en invordering in zake van belastingen; dat tot wijziging van de „algemeene verordering I.U. en D. 1908", bedoelende het smokkelen van sigaretten en tabak tegen te gaan; dat, houdende eenige bepalingen betreffende kooplieden (dagteekenende van 1932/33, waarop eerst 9 October 1934 Voorloopig verslag is uitgebracht, nadat een verzoekschrift van A. J. C. Henriquez e.a. op spoedige behandeling had aangedrongen op grond dat de toestanden, die tot indiening hadden geleid, eer verslechterd dan verbeterd waren; de memorie van antwoord laat nog wachten); een ontwerp tot aanvulling en wijziging van de „Algemeene politiekeur 1917".

Een enkele maal maakte de Koloniale raad gebruik van zijn recht tot het vragen van inlichtingen aan den gouverneur. Naar aanleiding van een krantenbericht (in *La Prensa*) stelde de voorzitter voor, dat de raad zich tot den gouverneur zou wenden over het plaatsen van juist ingevoerd vee bij besmet vee en over de besmetverklaring wegens anthrax van een plantage. Toen het antwoord uitbleef, schreef de raad dit toe aan het feit, dat in verband met verschillende grieven een commissie van onderzoek naar het optreden van den veterinairen dienst (in zake den invoer van Venezolaansch vee) was ingesteld, en verzocht hij dringend, met de uitkomsten van dit onderzoek te mogen worden in kennis gesteld. Hieromtrent wilde de gouverneur geen toezegging doen, maar eenige maanden later werd het rapport der commissie ter vertrouwelijke kennisneming van de leden ter griffie neergelegd.

Wel heel zonderling was de figuur, die de raad schiep, toen hij den gouverneur inlichtingen verzocht over een „alles behalve fatsoenlijke" behandeling door de recherche van een ingezetene, die aan den raad had overgelegd een exemplaar van de krant, waarin hij zijn klachten had beschreven, zulks met verzoek „aan den raad om het daarheen te willen leiden, dat dergelijke onbehoorlijke optreding vanwege de Recherche vermeden zou kunnen worden, in het vervolg". De gouverneur heeft in antwoord hierop meegedeeld, dat deze man van heling werd verdacht, maar bij gebreke van voldoende bewijs op vrije voeten is gesteld. Dit antwoord is op voorstel van den voorzitter naar de afdeelingen verwezen, „ten einde de leden in de gelegenheid te stellen hunne meening erover uit te spreken". Echter bepaalt art. 81 van het Regeeringsreglement, dat de Koloniale raad in het openbaar vergadert. Wat er in de afdeelingen gebeurd is, meldt de geschiedenis

niet. Wellicht is men er tot de slotsom gekomen, dat men moeilijk voor elken van misdrijf verdachten, die een stuk in de krant schrijft, in de bres kan springen.

Op zijn beurt heeft de gouverneur, ongevraagd, weerlegd een opmerking van het raadslid Winkel, bij de laatsre begrootingsbehandeling gemaakt, als zou men op Aruba weinig geneigd zijn het derde eeuwfeest mee te vieren, omdat men niet tevreden was en zich onderdrukt gevoelde. Na binnenkomst van den brief van den gouverneur heeft in een volgende vergadering de heer Winkel meegedeeld, hoe hij aan zijn inlichtingen was gekomen, en de buitenstaander krijgt den indruk, dat zijn opmerkingen niet onjuist waren geweest, maar gelukkig door de feiten achterhaald waren.

Eenige kooplieden van Aruba, „vereenigd met den Volksvertegenwoordiger J. H. Eman", hebben hun vertrouwen in den Kolonialen raad uitgesproken in een verzoekschrift, waarin op verlenging van den nieuwen aanlegsteiger op het eiland aangedrongen wordt.

Op de in mijn vorig overzicht genoemde, tot den gouverneur gerichte uitnoodiging tot wijziging van de Vuurwapenverordening 1930 heeft de gouverneur na tien maanden geantwoord, dat het hem ongewenscht voorkwam een stap te doen, die den doorvoer van wapenen zou vergemakkelijken.

De leiding der vergaderingen was weder bij den heer J. C. Henriquez, bij de herdenkingsfeesten geridderd met het officierskruis der Oranje Nassauorde, in goede handen. Niet telkens weer wil ik erop wijzen, dat deze voorzitter aan de beraadslagingen pleegt deel te nemen, zonder de leiding der vergadering aan den ondervoorzitter te hebben overgegeven. Een andere opmerking echter. Het komt nog wel eens voor, dat ingekomen ontwerpen aanstonds zonder schriftelijke voorbereiding, worden behandeld. Goede „parlementaire" gewoonte brengt m.i. mee, dat dit slechts geschiedt, als alle leden zich daarmee vereenigen. Het komt mij dan ook onjuist voor, dat in één geval de voorzitter hierover een stemming heeft uitgelokt, en dat nog wel over het voorstel, dat van het zijne afweek, hetgeen aan dit laatste een prae gaf in geval van staking van stemmen. Nog 5 van de 12 leden bleken het met den voorzitter eens te zijn.

Aan het adres van den griffier nog deze opmerking. Het is voor het raadplegen der notulen zeer gemakkelijk, als bij de behandelde ontwerpen naar het nummer, waarin deze in de „bijlagen" voorkomen, wordt verwezen. Ik heb hierop verleden jaar willen

wijzen, maar mijn opmerking achtergehouden, omdat het mij voorkwam, dat ook in Curaçao dit gemak opgemerkt was en daaraan tegemoet gekomen scheen. Nu hierin echter geen vast stelsel gevolgd blijkt te worden, mag ik op dit belang nog wel wijzen.

En nu het begrootingswerk. Driemaal werd de Koloniale raad daartoe geroepen, daar zoowel de begrooting van 1934 als die van 1935 nog aan wijziging onderworpen werd.

Het ontwerp der begrooting voor 1935, reeds 27 Jan. 1934, keurig ingenaaid, overgelegd, sloot met een overschot van *f* 4000.— bij een bedrag aan uitgaven van *f* 6.471.713.—. Onder dit laatste bedrag waren begrepen de uitgaven voor vele werkzaamheden van dringenden aard op het gebied van „nieuwbouw" en onderhoud. Dat het dringende werken waren, mag ook hieruit worden afgeleid, dat de gouverneur er een lagere raming voor de terugbetaling der kasvoorschotten, zijn troetelkind, aan verbond. De eenigzins stijgende lijn, waarin handel en verkeer zich bevonden, gaf aanleiding tot een hoogere raming van de opbrengst der invoerrechten, terwijl ook het vergunningsrecht daarin deelde, dank zij een wijziging der desbetreffende verordening.

Voor bouwsubsidies ten behoeve van de uitbreiding van bijzondere scholen werd uitgetrokken *f* 32.500.—. Het grootste gedeelte daarvan zou Aruba ten goede komen. De voortschrijdende ontwikkeling van dit eiland ging meer personeel eischen, en voor Curaçao was op een kadaster, op bescheiden voet, gerekend. De kolonie krijgt een pensioenfonds. Met wegenverbetering zou worden voortgegaan.

Het Voorloopig verslag bevatte weinig critiek. Aan de lof voor de „degelijke versobering" werd natuurlijk de wensch toegevoegd. dat het bestuur in denzelfden geest van zuinig beheer mocht voortgaan.

Eén van de dingen, die èn in den Kolonialen raad èn straks in de Staten-generaal ter sprake gekomen zijn, is de rechtersplaats op de bovenwindsche eilanden. Van de vijf leden van het hof van justitie (den voorzitter inbegrepen) bevindt zich steeds één op Aruba; gaat er nu nog een voor vast naar St. Martin, dan zal voor het hooger beroep veelal een plaatsvervangend lid moeten invallen, wat de Koloniale raad als regel terecht niet zonder bezwaar acht. De gouverneur achtte blijkbaar de geregelde bezetting van het bovenwindsche kantongerecht van meer beteekenis, terwijl de raad meende, dat een ommegang tweemaal per jaar op die eilanden voldoende is. De heer Knottenbelt, lid der Eerste

kamer, was het met den gouverneur en de bovenwinders eens, maar de minister van Koloniën achtte dien rechter „economisch niet verantwoord", gezien het kleine aantal rechtszaken; hij sprak van vier bezoeken van 17 dagen als voldoende in één jaar. Het zou van belang kunnen zijn te weten hoe de minister aan zijn gegegevens is gekomen. Niet van den gouverneur zal hij die gehad hebben, want deze heeft zich voor zijn standpunt ook juist op de statistiek beroepen. Nu is het zoo, als de heer Knottenbelt zei: het komt op de statistiek niet aan; de rechter daar is een stukje Nederland, en een stukje veiligheid en rechtszekerheid. Op den 27sten Februari van dit jaar stapte ik juist de publieke tribune der Eerste kamer binnen, toen de heer Colijn een college in koloniale aardrijkskunde stond te geven. De ondeskundige kamerleden, die wat verveeld aanwezig schenen te zijn, moesten wel den indruk krijgen, dat er op Curaçao altijd een gouvernementsstoomer gereed ligt om een rechter op eerste opontbod naar „boven" te brengen. De zaak heeft ook een derde zijde: een rechter daar vindt geen jaar lang dagwerk. Van 1926 tot 1933 kreeg hij niet meer zaken te behandelen dan een Amsterdamsche kantonrechter, naar men zegt, in twee zittingen afdoet. En een rechter moet toch rechter blijven; hij kan geen advocaat of raadsman worden. Zelfs in de Curaçaosche rechtspleging, zoo practisch ten bate der rechtzoekenden bedoeld, geldt, dat geen rechterlijk ambtenaar zich rechtstreeks of zijdelings over aanhangige of verwachte geschillen in eenig afzonderlijk onderhoud met partijen mag inlaten, en het is wel opmerkelijk, dat de laatst „omgegane" rechter aanleiding vond, dit in *De slag om slag* van 1 Juni ll. ter algemeene kennis te brengen.

Aan een vraag in het Voorloopig verslag danken wij een overzicht van de samenstelling der niet minder dan drie verschillende politiekorpsen, die Curaçao telt. Van de 214 man zijn 124 uit Nederland uitgezonden, 76 Curaçaoënaars en 23 Surinamers. In den raad is erop aangedrongen meer Curaçaoënaars voor dezen dienst en voor het loodswezen te bestemmen. Deze herhaalde aandrang schijnt niet zonder vrucht gebleven te zijn, want bij de Memorie van antwoord op de suppletoire begrooting voor 1935 kon de gouverneur meedeelen, dat zes man voor opleiding bij de politie en twee bij het loodswezen aangenomen waren.

Hoe sommigen Curaçao schijnen te willen laten „meedoen" ten koste van de moraliteit zijner ingezetenen, zou men kunnen afleiden uit een tweetal opmerkingen in het Voorloopig verslag. De reclameplaten der bioscopen, geschikt om de zinnelijkheid

der jeugd te prikkelen, loopen de spuigaten uit, zegt de raad, en de gouverneur belooft voorzieningen op korten termijn. Maar als het bestuur maatregelen neemt tegen de toelating van kelnerinnen en cabaretmeisjes zijn er zelfs in den raad „eenige leden", anonymi gebleven, die twee opmerkingen, de een al even erg als de andere, meenen te mogen maken: in een havenstad als Willemstad is dat „personeel" nu eenmaal noodig, en het weren kan ten gevolge hebben, dat de Curaçaosche bevolking zelf in de „behoefte", gaat voorzien. De gouverneur erkende helaas in zijn antwoord de mogelijkheid van belang uit commercieel oogpunt, in de aanwezigheid dezer meisjes gelegen, maar meende, zeer kloek, dat dit belang kortweg had te wijken voor dat van de verdwijning der prostitutie en van ongewenschte verhoudingen tusschen werkgever en werknemer. Die meening is duidelijk en krachtig in de openbare vergadering vertolkt door den bestuursgemachtigde mr. Jas, die de bars, waarin deze beklagenswaardige schepselen hun brood moeten verdienen, vergeleek met lokaliteiten, waarin gelegenheid tot het plegen van ontucht wordt gegeven. Zou dan de Koloniale raad, die zoo terecht weet op te komen tegen het toelaten van een onwettigen toestand als het onbevoegd uitoefenen der tandheelkunde op Aruba, art. 259 van het wetboek van strafrecht niet kennen?

De heer Jas heeft trouwens meer krachtige en duidelijke taal doen hooren. Hij heeft bij gelegenheid, dat hij de politie in bescherming nam tegen allerlei ongedocumenteerde klachten over gevallen, waarin bij de hoofden van dienst geen recht zou te krijgen zijn, de leden van den Kolonialen raad opgewekt om zooveel mogelijk de gedachte ingang te doen krijgen, dat men niet steeds voor allerlei beuzelingen bij de hooge ambtenaren moet komen. Die de schoen past trekke deze aan. Maar ziet, eenige minuten later moet een der leden na een reeks van klachten, waarvan er eenige blijkens het antwoord van den administrateur van financiën aanstonds afdoende konden weerlegd worden, de verontschuldiging uiten, „dat hij, hetgeen hij in zijn rede gezegd heeft, van een zegsman had". Dat is het juist. Op „zegslieden" moet een lid van den Kolonialen raad niet afgaan.

Zonder eenig amendement werd de begrooting aangenomen. In Januari 1935 kwam de gouverneur met een aanvullende begrooting. Hoogere uitgaven werden geraamd tot een bedrag van ƒ 300.000.—, waaronder weer veel personeelsuitgaven en uitgaven ten bate van Aruba, nieuwe bouwwerken, waaronder ƒ 50.000.— voor de voltooiing van het krankzinnigengesticht. De gouverneur

hoopte deze kosten te kunnen bestrijden uit een hoogere opbrengst der middelen, waaronder een ƒ 150.000.— hoogere raming van het invoerrecht en ƒ 100.000.— meer uit de gedistilleerdaccijns. In dit verband is erop gewezen in den raad, dat Curaçao toch eigenlijk een middelenwet moet hebben, een opmerking, soortgelijk als tevoren reeds meermalen door anderen en kort daarna door mr. Eskes in zijn rede in het Indisch genootschap gemaakt. De heer Bichon van IJsselmonde, die in de openbare vergadering deze zaak ter sprake bracht, kreeg een hem onbevredigd latend antwoord van den bestuursgemachtigde, die op deze zaak, hoewel in de gewisselde stukken behoorlijk ter sprake gebracht, niet ingesteld scheen.

Een netelige kwestie op Curaçao is altijd reeds geweest de achterstallige belastingen. De gouverneur heeft daarover weer treurige cijfers gegeven, en het bleek gelukkig, dat er raadsleden waren, bereid om met straffe hand in te grijpen.

Zoowel tegen de begrooting zelf als tegen de aanvullende begrooting zijn door de regeering in het moederland geen bezwaren ingebracht.

De begrooting voor 1934 is ten tweeden male gewijzigd bij verordening van 23 Augustus 1934 Pb. 1934 no. 57. De verhooging beliep ditmaal niet minder dan ƒ 1.220.000.—, voldoende gedekt door de verwachte hoogere opbrengst der middelen. ƒ 1.000.000.— hiervan werd bestemd voor verhoogde aflossing der kasvoorschotten, ƒ 45.000.— voor uitbreiding van personeel, ƒ 80.000.— voor verbetering van wegen op Curaçao en Aruba. De behandeling dezer begrooting was in meer dan één opzicht belangrijk, o.a. werden bij deze gelegenheid de gelden voor de Arbeidsbeurs geweigerd. Maar belangrijk was vooral hetgeen de heer Bichon van IJsselmonde in den aanvang der vergadering, waarin de openbare beraadslaging aan de orde was, zei over de toekomstige herziening van het regeeringsreglement. Het ontwerp was nog niet verschenen. Mr. Bichon maakte zich tot tolk van de velen, die vreesden, dat de minister het denkbeeld van den heer Fock zou volgen en de zeggenschap van de Staten-generaal over de Curaçoasche begrootingen uitbreiden. Onmiddellijk nadat hij uitgesproken had, nam de voorzitter van den raad het woord en stelde voor, dat de Koloniale raad gebruik zou maken van zijn recht volgens art. 95 van het regeeringsreglement, om de belangen der kolonie voor te staan bij de kroon, en een adres ter zake tot de Koningin richten. Zonder hoofdelijke stemming werd aldus besloten. Drie maanden daarna verscheen het wetsontwerp, waarbij bleek, dat met dit gevoelen van den raad geen rekening is gehouden. —

Ten slotte: Curaçao in de Staten-generaal. Niet veel belangrijks is er over dit gebiedsdeel gezegd bij de begrooting van Koloniën, waarbij voor Curaçao ƒ 34.000.— minder geraamd werd dan voor 1934. Eigenaardig is, dat sommigen, nu het met Ned. Indië slecht gaat, de militaire uitgaven ten laste van het moederland willen brengen, terwijl anderen (of dezelfden), nu het Curaçao goed gaat, die uitgaven voor rekening van dit gebiedsdeel willen laten komen. De minister wilde hiervan niet weten en beriep zich hoofdzakelijk op het historisch gewordene. Een zwak argument en er zijn er wel principieeler, naar ik meen, al zal men op Curaçao misschien iets voelen voor het in de Tweede kamer aangevoerde motief, „opdat het Gewest financieel zoo zelfstandig mogelijk worde", als dan maar die zelfstandigheid niet tot het financieele beperkt blijft. Een ander punt is de vraag, bij de begrooting van Suriname aan de orde gesteld, of het geen aanbeveling verdient, de beide West-Indische gebiedsdeelen weer tot één gouvernement te vereenigen. Het is van bijna alle zijden afgewezen, kort en krachtig; m.i. verdient het ten minste bestudeering. Men kan andere motieven aanvoeren dan in 1827, en de bezuinigingsmogelijkheden zijn er niet minder op geworden.

De kwestie van de sluitende begrooting is ook hier aan de orde geweest, gezien het kleine overschot bij de eerste raming op de koloniale begrooting voor 1935 en de hoogere uitgaven bij suppletoire begrooting zonder middelenwet. Voorloopig blijft deze kwestie er een van stelsel en niet van cijfers, en van een stelsel, dat men voor elke oplossing gebruiken kan, met en zonder kasvoorschotten.

Het is aardig, dat de Staten-generaal altijd een bijzondere belangstelling voor de bovenwindsche eilanden aan den dag leggen. Behalve de rechtersplaats is het rapport van professor Ballou, die van Trinidad uit de eilanden bezocht, aan de orde geweest. Het schijnt mogelijkheden voor nieuwe proefnemingen te bieden en de eilanden zullen hun zooveelsten landbouwkundige krijgen.

Soms krijgt men den indruk, alsof men ook in de Kamers niet altijd weet wat men vragen zal, en dan daalt men zelfs hier tot het pietepeuterige af. Of wat dunkt U ervan, wanneer men vraagt, hoe het komt, dat op Aruba vroeger de cipier alleen voldoende was om de gevangenen te bewaken, terwijl nu drie man noodig zijn? Dat moest men nu maar ten hoogste aan den Kolonialen raad overlaten. Daargelaten nog, of voor eimand, die over de West wil meepraten, het antwoord niet voor de hand moest liggen

Amsterdam 17 Juli 1935.

DE GRONDSLAG VAN DE WISKUNDE IN SURINAME

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

In de in 1934 te Leiden gehouden voorjaarsvergadering van het Genootschap voor de geschiedenis der genees-, natuur-, en wiskunde hield dr. E. J. Dijksterhuis, leeraar in de wiskunde aan de Rijks Hoogere Burgerschool met 5-jarigen leergang te Tilburg, een voordracht, die later in druk is verschenen in het tijdschrift *De Gids* van Augustus 1934, blz. 189 tot 209, getiteld: De grenzen der Grieksche wiskunde. Daarin heeft hij de vraag geopperd, waarom eigenlijk een volk, dat blijkbaar zoo volstrekt was voorbeschikt voor den mathematischen denkvorm, in de toch talrijke eeuwen van zijn werkzaamheid niet nog *veel verder* in de wiskunde is gekomen, doch bij de begripsvorming en probleemstelling plotseling ophoudt op een punt, waar één stap verder nieuwe gebieden van onderzoek aan het licht zou hebben gebracht. Hij heeft aangegeven, dat het zeer aanzienlijke verschil tusschen Grieksche en moderne wiskunde in veel hoogere mate *den vorm* dan *den inhoud* van de mathematische redeneering betreft, en wat van dat verschil het gevolg is geweest. Hij heeft — o.a. wijzende op het ontbreken van het algebraïsche teekenschrift — gepoogd de vraag te beantwoorden hoe het komt, dat het vermogen tot symbolische voorstelling van mathematische begrippen en redeneeringen, bij de Grieken zoo weinig ontwikkeld is gebleven. Hij achtte het vanzelfsprekend dat daartoe, ook wel, factoren van externen aard zullen hebben medegewerkt. De klassieke spreuk, primum vivere, deinde philosophari" (eerst zorgen om in het leven te blijven, daarna pas gaan filosofeeren) herinnert eraan, dat ook in de oudheid beoefenaren van de wetenschap voor de moeilijkheid stonden hoe in hun levensonderhoud te voorzien. Van die moeilijkheid en van de maatschappelijke toestanden in Griekenland weten we nog te weinig af, om er bij de studie der wetenschapsgeschiedenis ernstig rekening mee te houden. Zoodat het

hem voorloopig nog maar het veiligst toeschijnt, zich bij de historische ontwikkeling der wiskunde tot de zuiver- mathematische factoren, waardoor die ontwikkeling beinvloed kan zijn, te bepalen en zich daarbij bewust te blijven van het hopelooze van de taak, een stuk verleden ooit in waarheid te doen herleven.

Bij de discussie heb ik er de aandacht op gevestigd, dat mogelijk twee redenen den voortgang van Grieksche wetenschappelijke ontwikkeling kunnen hebben belet. Kan, zoo vroeg ik, in de ontwikkeling van de Grieken — evenals met die van Indianen in Mexico het geval schijnt te zijn geweest — een stilstand zijn ingetreden door een met klimaatsverandering samenhangende ziekteoorzaak, n.l. door malaria? [1]) Is het voorts mogelijk, dat *een onbelemmerd verkeer* en *een voortdurende aanraking met (intelligente) vreemden* op den duur voor een volk onmisbaar zijn voor verdere wetenschappelijke ontwikkeling? Ik wees er op, dat oorspronkelijk telwoorden van Surinaamsche Indianen, zooals zij door A. Kappler tusschen 1846 en 1879 — en te voren o.a. door Ximenes tamelijk gelijkluidend — waren opgeteekend, gedeeltelijk schenen te zijn vergeten en in 1904 door de Goeje [2]) werden bevonden te zijn samengesteld door een meer abstracte optelling. Na 1879 waren dezelfde Indianen steeds meer met beschaafden in aanraking gekomen en meer gemeenzaam geworden met *koopen* en *verkoopen*. Ik vroeg mij dus af, of de geschiedenis van eene verandering in de wijze van tellen van Indianen ons iets anders, iets minder wanhopig zou kunnen doen staan tegenover het onoplosbaar schijnende en duistere raadsel van stilstand en gebrek aan vooruitgang in de ontwikkeling van Grieksche en mogelijk ook van eigen beschaving in een ver verleden?

* * *

De Britsche geleerde E. B. Tylor heeft terecht gezegd (in „Hints to travellers scientific and general, edited for the Council of the Royal Geographical Society", 7th Ed. 1893, blz. 429), dat

[1]) Climatic changes and a great increase of ague (malaria) in ancient Greece and Rome led to detioration of physical energy and psychological stamina and contributed to the decline of their civilizations. Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, compte-rendu de la première session. Londres, 1934, p. 173.

[2]) Volgens zijn in 1910 verschenen „Etudes linguistiques caraïbes". Verhand. Kon. Acad. van Wetensch., Amsterdam 1910, blz. 111—113. Vergelijk Proceedings of the international Congress of Americanists, London 1912, 109 en 110.

volken, die beneden de hoogere beschaving staan, ons weinig of geen *wetenschap* kunnen leeren, maar dat ook vele van hun denkbeelden belangwekkend zijn als *merkteekenen in de geschiedenis van het menschelijk denken*. Zoo zal men bij het tellen, een kunst — zegt T. — die een van de grondslagen is van de wetenschap, de primitieve wijze van tellen op vingers en teenen nog in gebruik vinden, terwijl de telwoorden in vele talen klaarblijkelijk uit zulk een toestand zijn opgegroeid. Zoo beteekende — volgens T. — het welbekende Polynesische woord *lima*: „hand", alvorens het n.l. een telwoord (vijf) werd. Alle hulpmiddelen om te tellen zijn z.i. de moeite van het noteeren waard, van de Afrikaansche kleine stokjes voor eenheden en van grootere stokjes voor tientallen af opwaarts tot de ramen met balletjes, waarmede de Chineezen en de Russische handelaars zoo snel en zorgvuldig rekenen. Het is een teeken van een laag standpunt van beschaving, indien een stam maten noch gewichten kent. Wanneer deze op ruwe wijze te voorschijn komen, is het van belang te ontdekken, of *vage lengtematen*, als vingers, voeten, schreden, gebezigd worden, en of standaardmaten en gewichten in gebruik zijn gekomen. Is dit laatste het geval, dan moeten wij trachten de geschiedenis van die invoering vast te stellen. In verband daarmee komt de vraag, of en wanneer *geld* werd gebruikt; of de handel nog in den oorspronkelijken toestand van *geschenkenwisseling* is, dan wel in regelmatigen *ruil* is overgegaan, en ook, hoe de betalingsmiddelen rondgaan, b.v. als kauri-schelpjes (hoorntjes), of als stukjes ijzer, of als stukjes zout, wat thans nog gangbaar geld is in Afrika.

Wanneer wij nu vragen of er gegevens bij de primitieven in Suriname, ik bedoel bij de Indianen en Boschnegers, aanwezig zijn, die een denkbeeld geven van de allereerste ontwikkeling van de, laat ons het noemen, *voorhistorische wiskunde*, dan voeren wij eerst sprekende in: dr. H. Hankel, hoogleeraar in de wiskunde aan de universiteit te Tübingen, die in zijn boek: „Zur Geschichte der Mathematik im Altertum und Mittelalter", Leipzig, B. G. Teubner, 1874, zegt, dat aan den eigenlijken wetenschappelijken arbeid gedurende langen tijd bevindingen van niet minder beteekenis zijn voorafgegaan, omdat de volken de grondbegrippen van de wetenschap eerst moesten scheppen, de tusschen die begrippen bestaande eenvoudigste betrekkingen moesten leeren zien, en het materiaal dienden op te bouwen, dat den grondslag moet vormen voor verdere wetenschappelijke ontwikkeling. Deze *voorwetenschappelijke periode van de wiskunde* zien wij nog bij het opgroeien van ieder individu, hoewel zij terug gaat tot het eerste

begin van de ontwikkeling van het menschelijk geslacht. Reeds bij den aanvang van die ontwikkeling moet de primitieve mensch — wij kunnen het ons niet anders indenken — meer of minder heldere voorstellingen hebben gehad van *getal*, van *grootte*, van *lijn* en van *ruimte*, want hij *telde*, hij *rekende*, hij *bouwde* en hij *mat*. De eerste wiskundige daad van den mensch was het tellen, voor zoover hij niet alleen eenige hem bekende personen samenvatte — want ook de eend telt hare jongen — maar die personen *afscheidde van de hoeveelheid, die zij uitmaakten*, en aldus zich bewust werd van een afzonderlijk kenteeken van de personengroep, namelijk van het *aantal personen* daarvan. Indien aan de spraak in klanken de gebarenspraak is voorafgegaan, zal het tellen het eerst met de vingers zijn geschied, later ook op de teenen, en bij de eerste spraakklanken zal men de bestaande voorstellingen, van bepaalde, uiteraard aanvankelijk nog slechts kleine, hoeveelheden door *telwoorden* hebben uitgedrukt. Vermoedelijk behooren de telwoorden tot de oudste woorden van iedere taal. Tot zoover dr. H., doch laten wij nu verder nagaan of er bij het tellen van de Indianen vooruitgang is geweest.

De door Kappler op blz. 248 en 249 van zijn werk „Surinam, seine Natur", (enz.), Stuttgart, 1887, vermelde Caraïbische telwoorden en woorden zijn merkwaardig, om de uitlegging, die hij daaraan laat voorafgaan: „Bei den Zahlen bemerke ich, dass die Karaiben nicht über zwanzig zählen können, was ein Mensch, d.h. zehn Finger und zehn Zehen bedeutet; alles darüber ist viel, „*buimä*". Volgens K. is nu het getal een: *oin*; vijf: *oin jadone*; zes: *oin to buima*; elf: *oin bubu* (een teen). Het woord Zehen (teenen) wordt door hem met *bubu* vertaald; het woord Mensch door *Galina*. Pater Ahlbrinck, die vanzelf als Nederlander klanken anders weergeeft dan een Duitscher doet, zegt echter in zijn Encyclopaedie der Karaïben, Verhandelingen Kon. Acad. van Wetensch. 1931, blz. 128: Met *b* vangen geen Karaïbische woorden aan; op blz. 393: pu-pu — voet, alsmede: *kumawari pu kan su* = Je hebt teenen als de kumawari, en voorts: De teenen van den voet hebben dezelfde benaming als de vingers, zie *ana*. Op blz. 392 noemt Pater A.: pui-mé — velen; en op blz. 390 zegt hij: *pui* in vereeniging met *me* beteekent-: „veel, velen". Op blz. 201: onder *Getalstelsel*: Aan het menschelijk lichaam is het stelsel ontleend om de getallen te vormen. Wanneer de Karaïb behalve hoorbaar ook „zichtbaar" voor u tellen wil, dan wijst hij u één voor één de vingers aan, eerst die van de linker- dan die van de rechterhand. Vervolgens wijst hij naar de teenen van de voeten.

Op blz. 202 volgen de getallen met verklaringen en ophelderingen daarvan, daar staat o.a., dat 5, *anatoné* een samenstelling is van ana = hand en *otone* = de eene zijde, dus: de hand aan eene zijde, dat zijn 5 vingers. *Tuw-opui-má* (bij 6) heeft niet met „veel", *pui-me* te maken, doch beteekent, dat er bij de hand, één is bijgekomen. Tien, *aña patoro*, is: de handen aan weerszijden, of tien vingers. De getallen boven 10 worden gevormd met behulp van *kupo-naka*, dat is: *op*. Dientengevolge is elf: de beide handen (10 vingers n.l.) en, *daar boven op*: één. Bij 20 = *owin yarina*, d.i. één mensch, wordt gezegd: Nu moeten alle uitstekende stukken van een mensch te tellen zijn; n.l. de 10 vingers van de handen, de 10 teenen der voeten. Eén mensch is dus 20.

Er is dus een verschil tusschen Pater A. en Kappler, die voor elf (en volgende getallen) uitsluitend „een teen", enz. bezigt, terwijl pater A. een meer abstracte samenstelling en naam: n.l. tien (vingers), daar bovenop één, (enz.) heeft genoteerd. Van belang (als overgangsvorm) is een vergelijking met de telwoorden van de Arowakken, waarvan de Goeje o.a. zegt: „The numerals for 1, 2, 3 and 4 are not the names for special fingers or toes, though of course, in pronouncing these numerals, the Arawak *may count on his fingers also*. „The higher numerals, however, bear witness of counting on fingers and toes". (The Arawak Language of Guiana. Verh. K. Acad. van Wetensch. 1928, blz. 188). Hankel wijst op de poging, die er gedaan is om de telwoorden voor 1, 2 en 3 te verklaren, door aan te nemen dat zij oorspronkelijk de drie pronomina ik, jij en hij zouden beteekend hebben, waarvoor echter in de verschillende talen geen bewijs gevonden is. Met uitzondering van de ruwste, voor alle beschaving ontoegankelijke volken, zegt hij, namelijk de Afrikaansche, die alleen van de allerlaagste cijfers gebruik maken, die nauwelijks tot 20, soms daadwerkelijk niet tot 5 kunnen tellen, is in hoofdzaak — en hij acht deze overeenstemming hoogst merkwaardig — een zelfde systeem gevolgd, waarvan het denkbeeld in abstracten vorm als volgt kan worden weergegeven. Het bleek in het gebruik noodig een bepaald telwoord als grondgetal aan te nemen en met een bijzonderen naam te onderscheiden, dat wij X zullen noemen. Een talstelsel met het grondgetal X is een zoodanige talrangschikking, dat de getallen door een optelling naar het schema:

$$a_0 + a_1X^1 + a_2X^2 + a_3X^3 + \dots$$

worden uitgedrukt, dat naar machten van X voortgaat met coëfficienten a_0, a_1, a_2, a_3.... die gezamenlijk kleiner zijn dan X.

Pater Ahlbrinck geeft t.a.p. voor de Caraïben o.a. getallen als

20, 30, enz. tot honderd toe; o.a. veertig = twee menschen; negentig = vier menschen met de handen aan weerszijden of tien vingers er boven op. De Goeje, die voor de Caraïben niet verder dan *veertig* gaat, geeft voor de Arowakken, l.c. blz. 188, 185, hoogere getallen namelijk de *Engelsche* woorden *hundred* en *thousand*, terwijl (niettemin) de vertaling van het arr. woord voor *elf* luidt: de vingers van beide handen en een teen van den voet er bij, „which", zegt de G., „they all point out". In „O Idioma Tembé" door F. J. Duval Rice, Journal de la Société des Américanistes de Paris", 1934, blz. 116, wordt echter gewaarschuwd tegen het (door ons beschaafden)doortellen met hooge getallen, als zijnde kunstmatig. Hij zegt: De Tupi-Guarani-taal vermag geen getallen uit te drukken. Eenige stammen kunnen tot vier of vijf tellen, maar de meeste door de grammatica-samenstellers vermelde Indiaansche getallen zijn kunstmatig. Enkele woordenlijsten vermelden: *mijn hand*, voor vijf, en twee handen, voor tien. Een grammatika meldt de uitdrukking (den vorm) 999.999; een afleiding die echter ongerijmd is en, zegt D. R., naar niets lijkt.

In het Leerboek der Algebra ten dienste van Gymnasia door dr. W. F. de Groot en dr. C. de Jong, J. B. Wolters, Groningen — den Haag, 1928, 2de deel, is een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan een beknopt overzicht over de geschiedenis der rekenkunde en der algebra. Daarin wordt op blz. 221 opgemerkt, dat men, om de woorden voor 20, 30, enz. en de honderdtallen te vormen, de *vermenigvuldiging*, en om tusschengelegen getallen te vormen, de *optelling* heeft toegepast, en daarom deze bewerkingen vermoedelijk even oud zijn als de telwoorden zelf. Voorts, dat ook de *aftrekking* en de *deeling* bij de vorming van de telwoorden in verschillende talen een rol hebben gespeeld. Zoo wordt gewezen op het woord *duodeviginti* = twintig min 2, voor 18 in het Latijn; evenzoo op *undecentum* voor 99. Het zou interessant zijn te vernemen, hoe zich bij de Indianen, die thans meer en meer met beschaafden in aanraking komen, de wijze van tellen uitbreidt. Voorts of zij maten en gewichten, en vage lengtematen, als door Tylor aangegeven, zijn gaan bezigen en in hoever zij begrip hebben gekregen van de waarde van het geld.

Bij de Boschnegers zou eveneens uit het door mij bedoelde standpunt een onderzoek kunnen worden ingesteld. Het is mij uit een ervaring van meer dan twee en een half jaar bekend, dat Boschnegers aan de Marowijne reeds op het einde van de vorige eeuw meer en meer een denkbeeld van geld verkregen. Zeer goed waren zij er in 1894 van bewust, dat het bedrag van tien gulden

waarvoor zij mij, bij wijze van uitzondering, naar zij beweerden, met nadrukkelijke toestemming van hun Granman (groot opperhoofd) een apinti-trom [1]) afstonden — een voorwerp, dat anders volstrekt niet in de handen van een „bakra" mocht overgaan — betrekkelijk hoog was. Met „banknotoe" (vijftig cent) en met „voeten" als lengtemaat werd gerekend, o.a. bij houtleveranties. Dat de Boschnegers niet voor mathematische berekeningen terugschrikken, kan blijken uit het agi, adji-boto of wari-spel. (Wari in the New World by Melville J. Herskovits, Journal Royal Anthropological Institute, Vol. LXII, Januari—June, 1932, p. 23—27, dat ik eerstdaags in dit tijdschrift hoop te bespreken).

Het is misschien overbodig het te zeggen, omdat het misschien al gebeurt, doch aan de leeraren en onderwijzers in Suriname zou ik het denkbeeld in overweging willen geven om er hunne meest begaafde leerlingen in de hoogste klassen op te wijzen, dat zich in Suriname bij de Indianen en Boschnegers gebeurtenissen afspelen, die bij andere, thans op een hoogen trap van beschaving gekomen, volken in zeer lang vervlogen tijden hebben plaats gehad. Rekenen Surinaamsche Indianen thans onbewust of nog kort geleden met twintigtallen (n.l. met een mensch, dat is met tien vingers en tien teenen), zoo zijn ook in verschillende talen van zeer beschaafde volken duidelijk de resten van een oud twintigtallig stelsel voorhanden: men denke b.v. aan het Fransche *quatre-vingts* en *quatre-vingt-dix*. In het Deensch worden

---

[1]) Beschreven o.a. in de Verhandlungen des XVI Internationalen Amerikanisten-Kongresses, Wien, 1909, blz. 521—526, met afbeelding en met de andere door mij in 1899 bij gelegenheid van de Nederlandsch Westindische tentoonstelling aan het Koloniaal Museum te Haarlem in bruikleen afgestane Surinaamsche voorwerpen, bij onderhandsche acte van 14 October 1930 ten geschenke afgestaan aan het Kon. Koloniaal Instituut te Amsterdam.

Hoewel de waarde van voorwerpen in een museum uiteraard belangrijk toeneemt, indien er inlichtingen over gebruik, afkomst, enz. door den verzamelaar, of afkomstig van den vervaardiger zelf zijn openbaargemaakt, is in den onlangs verschenen Gids van voorwerpen uit Nederlandsch West-Indië in het Koloniaal Instituut niet vermeld. dat zich onder die voorwerpen ook de bovenbedoelde bevinden, die ik het eerst beschreef in den catalogus van de Haarlemsche tentoonstelling van 1899, blz. 74—82, onder den titel: Toelichting betreffende de voorwerpen verzameld bij de Aucaner-Boschnegers. De trom is, zooals ik in 1909 bij de afbeelding heb vermeld, 55 c.M. hoog en dus gemakkelijk in de verzameling van het Koloniaal Instituut terug te vinden.

60 door *tresindstyve* = 3 × 20; 80 door *firsindstyve* = 4 × 20; en zelfs 50 en 70 door *halvtredsindstyve* = $2^1/_2$ × 20, en *halfjerdsinstyve* = $3^1/_2$ × 20 weergegeven. Een streng doorgevoerd twintigtallig stelsel (het is bekend) bezaten de Azteken en de Maya Indianen uit Yucatan.

Indien men nu zou vragen of de beschouwing van het tellen bij Indianen rechtstreeks licht geeft in de oorzaken van den stilstand in de ontwikkeling van de wiskunde bij de Grieken, dan moet ik — ik zou haast zeggen natuurlijk — een teleurstellend antwoord geven. Het doel van mijn opstel is, de aandacht te vestigen op hetgeen ik tot titel heb gekozen, en ik bezigde daartoe tot inleiding de wijze, waarop ik tot de keuze van mijn onderwerp ben gekomen. Dit neemt niet weg, dat mijns inziens, indien men wil nagaan hoe het komt dat bij eenig volk stilstand intreedt in geestelijke ontwikkeling, er wel degelijk in de positie van andere, nog bestaande volken, zooals bijvoorbeeld de Surinaamsche Indianen, in hunne omstandigheden, in de wijze, waarop zij staan tegenover vreemde, maar hun sympathieke, cultuurbrengers van een ander ras, aanknoopingspunten zouden te vinden zijn tot vergelijkingen. Ik acht dus het door dr. Dijksterhuis in zijn rede geformuleerde bezwaar niet zoo absoluut hopeloos, als hij het zich heeft gedacht.

De door mij indertijd verstrekte gegevens nopens het tellen van primitieve volken, in De West Indische Gids van 1926, noot op blz. 485—488, wensch ik aan te vullen met de vermelding van de artikelen van prof. dr. Alfredo Trombetti, I numerali africani e mundapolinesiaci, blz. 131—148; van P. Georg Höltker S. V. D., Zeit und Zahl in Nordwestfafrika, met tal van merkwaardige bijzonderheden en zeer veel bronnenopgaven, o.a. van Pater Wilhelm Schmidt zelf, Die Zahlsysteme, enz., blz. 282—303; en voorts vooral van Thomas W. Northcote, Counting on the fingers, blz. 726—734 van het aan Pater W. Schmidt gewijde Festschrift, Weenen 1918, eindelijk met de vermelding van het boek van dr. G. Bolinder, Die Indianer der tropischen Schneegebirge, Stuttgart, 1925, blz. 118/119. Voorts moge ik een enkele in de aangehaalde noot voorkomende fout hier verbeteren: in plaats van Stewart Culin, moet op blz. 487 staan: Caroline T. Stewart; achter dien naam moet de titel volgen van haar artikel, n.l.: „On the origin of the names of the numerals", terwijl, als deel van de „Beiträge zur Kunde der Indo-Germanische Sprachen", Band XXX moet worden genoemd. Hoe ingewikkeld eigenlijk reeds een juiste weergave is van de wijzen, waarop tellen op de vingers

mogelijk is, toont Northcote, hierboven genoemd, aan, wanneer hij daartoe de hulp van de film en van de fotographie noodig acht, en de schrijvers over het onderwerp waarschuwt: „to avoid exasperating their readers". De heer N. verzoekt zijn lezers om inlichtingen, toegelicht door schetsen of foto's, over het onderwerp, aan zijn adres te zenden c/o The Royal Anthropological Institute 52 Upper Bedford Place, London.

Ik uit hier den wensch, dat *het tellen bij de natuurvolken* worde gekozen als onderwerp voor een dissertatie of voor een prijsvraag, of beter nog, dat een Nederlandsch wiskundig aangelegd volkenkundige het onderwerp ter hand neemt *als een belangrijk onderdeel van zijn levenstaak.*

In een vorig opstel (Suriname bekroond) heb ik te kennen gegeven, dat Suriname een rijk land is in verschillende opzichten. In wetenschappelijken zin is het voor wie zien wil een schatkamer, en ik herhaal hier de woorden van een door mij in 1904 geschreven voorwoord, dat wijlen dr. J. D. E. Schmeltz zoo vriendelijk was voor mij in onberispelijk Duitsch om te zetten: „Auch in weitab gelegenen Winkeln des Erdballs schlummern noch genug der Probleme, die zur Lösung der Rätsel, welche dem Entwickelungsgang der Menschheit anhaften, beitragen können". Dr. en Mevrouw Herskovits kozen als motto voor hun onlangs verschenen boek het neger-spreekwoord: „If a person stirs up a hole, he will find what is in it". Indien Suriname dan een „hole" mocht zijn, is het mijns inziens zeker de moeite waard in alle hoeken en gaten te worden opgepord.

Den Haag Januari 1935.

NASCHRIFT

H. Schubert zegt in „Das Zählen", Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen von dr. G. Neumayer, Band II, Berlin, 1891, blz. 290, dat A. von Humboldt zich met de verschillende getallen aanduidingen van de volken „eingehend beschäftigt hat" en geeft op blz. 294 een overzicht van de ontwikkeling van de cijferschriften. Daarin onderscheidt hij o.a.: 1. Natuurlijke getallenteekens: Azteken tot 20, Grieken en Romeinen in zeer oude tijden tot 10, dobbelsteenen, domino, kaarten, kerfstok. 2. Additives Princip: Azteken, Pheniciërs, Romeinen, ook Grieken, maar slechts tot 400 v.C. en 3. Alphabetisches Princip: Grieken van 400 v.C. af.

Het jaar 400 v.C. is dat, waarop aan de ontwikkeling van de Grieksche wiskunde een einde kwam.

Voor het onderwerp verwijzen wij nog naar de volgende uitspraak van Prof. Paul Honigsheim (Keulen) in zijn artikel: Die geistesgeschichtliche Stellung der Anthropologie, Etnologie, Urgeschichte und ihrer Hauptrichtungen, Festschrift, Publication d'hommage offerte au P. W. Schmidt, 76 sprachwissenschaftliche, ethnologisch, religionswissenschaftliche, prähistorische und andere Studien, Herausgeber Prof. Dr. W. Koppers, Wien 1928, blz. 845: „Niemals ist durch Beeinflussung allein Entscheidendes verursacht worden, stets muszte Latentes vorhanden sein, das den Boden bereitete, auf dem das eingepflantzte Gewächs gedeihen konnte".

Voorts naar: Dr. F. Röck, Weenen, Chiuhnauteca und Cempoalteca, die altmexikanischen Neuner- und Zwanzigerleute. Ein Beitrag zur kulturhistorischen Zahlen- und Kalenderkunde. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Bd. LX. Wien 1930. alsmede naar: K. Menninger, Zahlwort und Ziffer. Aus der Kulturgeschichte unserer Zahlsprache, unserer Zahlschrift und des Rechenbretts. X en 365 blz. Breslau, Ferd. Hirt, 1934, Geh. R.M. 7., aangekondigd door Dr. E. J. Dijksterhuis in het tijdschrift De Gids van April 1934.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Het Onderwijs. 13 April 1935, no. 4. Curaçao en de gelijkstelling.

De Politie. Orgaan der vereeniging van inspecteurs van Politie in Ned.-Indië. 1 Februari 1935, no. 2. Over mijn wederzien van Suriname, door J. J. van Harlingen.

De Macedonier. Februari 1935, no. 2. Suriname-Zending, door ds. D. Pol.

Padi, 2de Jrg. no. 1. Samenvatting van Bulletin British Guiana Dep. Agr. no. 1. Rijst in Britsch Guyana.

Het Vaderland. 2 Juni 1935. Ochtendblad C. Een Prins van Oranje in Suriname, 1835, door J. J. Moerman.
Idem. 20 Juli 1935. Avondblad D. Suriname I. De Aucaners en de vrachtvaart in het Marowynegebied, door Theod. A. C. Comvalius.

De Christelijke Onderwijzer. 5 Juni 1935, no. 12. Suriname. Een voorloopige verordening die bijna zestig jaar oud is, door Fred. Oudschans Dentz.

De Vrouw en haar Huis. Mei 1935, no. 5. Surinaamsche sinaasappelen, door ir. W. Spoon.

Succulenta. 17de Jaargang. Mei 1935, no. 5. Over het voorkomen van Acanthocereus pentagonus op Curaçao, door P. Wagenaar Hummelinck.

Timehri. The Journal of the Royal Agricultural and Commercial Society of British Guiana. Vol. I. Fourth Series. December 1934 [1]). Forword, door Sir Edward Denham; The Road, door Marguerite Douglas —Jones; The North-West Jaguar, door Chas. Matthey; Hilhouse's Book of Reconnoissances and Indian Miscellany, door Vincent Roth; Mr. Hartley—Gill's Diary; The Vegetation on the East Coast Foreshore, with special reference to „Rice Grass" or „Wild Rice", door E. B. Martyn; Some Medical Worthies of the Past in the Colony, door wijlen Dr. Gomes; Sir Walter Ralegh — An Address, door Major Arbuthnot; Bauxites and Laterites, door W. Francis; A Week in Suriname; Editorial Note Book. Uitgevers: The „Daily Chronicle" Office. Georgetown. British Guiana. 2/—.

Oost en West. Juni 1935, no. 6. Willem Dirk Hendrik Baron van Asbeck door F. O. D.
Idem. Juli 1935, no. 7. 1935, een jubileumjaar voor Suriname, door Fred. Oudschans Dentz; Hoe de Surinaamsche Gouverneur Renier Frederick Baron van Raders den inboorlingen den veldarbeid leerde en daarin door den Minister van Koloniën werd tegengewerkt, door A. Hallema.

De West. 26 Juni 1935, no. 2809. Gouverneur van Heemstra Stichting.
Idem. 28 Juni 1935, no. 2810. Vereeniging voor Dierenbescherming Jaarverslag 1934.

---

[1]) Verschenen in 1935.

Het Leven. 8, 22 en 29 Juni 1935, no. 23, 25 en 26. Mijn zes jaren op 't Duivelseiland, door Henri Bucher.

Ons Suriname. Juni 1935, no. 6. Jaarverslag van het Zendingsterrein Suriname over 1934, door H. M. Bielke; Het nieuwe Zendingshuis te Nw. Goejaba, door J. M. Leerdam—Vreden; Zr. Nelly de Borst te Ganzee.

Idem. Juli 1935, no. 7. Een feestdag voor onze Zending in Suriname, door N. M. Erné; Jaarverslag over 1934 Javanen-Zending Post „Leliendaal", door N. M. Erné; Jaarverslag voer 1934 van het Kinderhuis „Leliendaal", door N. M. Erné, Suriname-Jubileumpostzegels; Het Zeister Zendingsfeest.

Onze Overzeesche Gewesten. Bijblad van de Avondpost, 15 en 22 Juni 1935. Kiesrecht in onze West, door W. R. Menkman.

Idem. 7 en 14 Juli 1935, Staatsinrichting tegenover Regeeringsreglement in Suriname en Curaçao, door W. R. Menkman.

Nieuwe Rotterdamsche Courant 26 en 27 Februari 1935. Avondblad E. Neger-literatuur in Amerika.

Idem. 1 Juli 1935, Avondblad A. De geheimzinnige wreker in het Surinaamsche oerwoud, door L. J[unker].

De Telegraaf. 1 Juli 1935, 3de blad. Emancipatie-gedachten van een Surinamer, door Theod. A. C. Comvalius.

West India Committee Circular. 23 Mei 1935, no. 956. Windward Islands Medical Services; The Barbados Railway; Guiana's New Governor (Mr. G. A. Stafford Northcote); Mosquito Day. In Memory of Manson and Ross; Trinidad's Water Supply; British West Indies as „Enemy Bases"; America's Virgin Islands.

Idem. 6 Juni 1935, no. 957. A New Book on the Banana; British Guiana's Agricultural Exhibition; The Jamaica Direct Line; Sea Island Shirts; Jubilee Day in the West Indies; Leprosy Relief. Marked Progress in the West Indies; The Assyrian Emigration Question. Why the British Guiana Scheme was Rejected; Roads for British Honduras; St. Lucia Fruit Conference.

De Surinaamsche Politie Gids. Mei 1935, no. 5. Verbanning, door K. [naar Fransch Guyana]; Het vieren van sterfhuis, door J. v. K.

Idem. Juni 1935, no. 6. De Surinaamsche Politie. (V.)

Idem. De Surinaamsche Politie. (VI); Hoofdinspecteur Buillab 25 jaar bij de Politie.

Onze Aarde. Juni 1935, no. 6. Caribisch Nederland. Curaçao en Aruba in hun Hollandsche stijluiting, door mr. W. J. van Balen.

De Herrnhutter. 23 Juni 1935, no. 13. Het eeuwfeest van de Zendingspost Charlottenburg, door F. Gessel.

Tijdschrift voor Eoconomische geographie 15 Juli 1935, no. 7. De goudwinning in Suriname, door dr. ir. E. Snellen; Nederlandsch West-Indië: Suriname in 1934, door Fred. Oudschans Dentz.

Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis. Nieuwe Serie. Deel XXVII, afl. 4. Iets over de geschiedenis der voormalige Luthersche kerk en gemeente op Curaçao, door A. Hallema.

PAPIAMENTSE EN NEGERENGELSE SPREEKWOORDEN

DOOR

Dr. Ir. P. COHEN HENRIQUEZ en Dr. D. C. HESSELING

Wij ontvingen, door bemiddeling van Mej. J. Senior, mej. Abbath en de heer Statius Muller een lijst van ruim 300 spreekwoorden, die op Curaçao, en ongetwijfeld ook op Aruba en Bonaire, in omloop zijn. Een uitvoerig en systematies onderzoek zou stellig een veel groter aantal van deze spreekwoorden bekend maken, want men weet dat soortgelijke talen als het Papiaments, die bijna uitsluitend mondeling worden overgeleverd, zeer rijk zijn aan geijkte, beeldende zegswijzen. Het Duits-Negerengels Woordenboek van H. R. Wullschlägel (1856) geeft daarvan ruim 700 voorbeelden; op Haïti verzamelde J. J. Audain (1877) uit het aldaar gesproken Kreools er 1000.

Een volledige uitgave van de ons bekende Papiamentse spreekwoorden zal opgenomen worden in het Nederlands-Papiaments Woordenboek, dat op verzoek van Dr. D. C. Hesseling wordt voorbereid door de heer W. de Haseth, Dr. Ir. P. Cohen Henriquez en mej. J. Senior, allen geboortig van Curaçao. Wij wensen op het verschijnen van dit Woordenboek (dat van zeer groot nut zal blijken voor allen, die met het Papiaments in aanraking komen) enigszins vooruit te lopen door reeds hier enkele spreekwoorden te

---

[1]) Over spreekwoorden, als hier bedoeld, en hun betekenis voor de taal en de volkskunde, raadplege men H. Schuchardt, *Die Sprache der Saramakkaneger in Surinam*, Amsterdam, 1914 (Uitgegeven door de Kon. Akad. van Wetensch., afd. Letterk. N. Reeks, XIV, 6). Men vindt daar ook (blz. VII en vlg.) een bibliographie (die reeds in de 14e eeuw aanvangt) van studieboeken over Suriname met betrekking tot de aldaar gesproken volkstaal. Op Curaçao dateert schriftelik gebruik van het door alle klassen der bevolking gesproken Papiaments eerst uit de eerste helft der negentiende eeuw. De eerste uitvoerige woordenlijst (Nederl., Papiam., Spaans) met een verzameling gesprekken is die van de Heer W. M. Hoyer; veel beknopter werkjes van dezelfde soort zagen het licht, o.a. in 1853 en 1891.

behandelen, waarbij wij de aandacht voornamelik willen vestigen op vergelijking met Negerengelse en Spaanse aequivalenten.

Wij hebben in de eerste plaats de spreekwoorden verdeeld naar enige rubrieken, gevormd door onderwerpen als *a.* dieren, *b.* planten, *c.* natuurverschijnselen, *d.* spijzen en dranken, *e.* familieleven, *f.* geloof, *g.* lichaamsdelen. Daarbij dient opgemerkt, dat wij onder natuurverschijnselen ook begrippen hebben opgenomen als *zee* en *rivier*, terwijl wij als laatste groep van onze tabel de som van *a*, *b* en *c* hebben geplaatst als vertegenwoordigende wat in het algemeen op het leven in de vrije natuur betrekking heeft. De spreekwoorden zijn in de volledige kollektie gekenmerkt door hoofd- of trefwoorden, zoals die in verzamelingen (b.v. in de lijst van Wullschlägel) ook ter rangschikking gebruikt worden. Met nadruk wijzen wij er op dat de cijfers van de aldus verkregen tabel I (zie hieronder) een zeer relatieve waarde hebben en alleen tot gevolgtrekkingen van algemene aard kunnen leiden. Immers de drie verzamelingen, die het materiaal voor ons onderzoek opleverden (de ruim 300 spreekwoorden van het Papiaments, de 707 door Wullschlägel bijeengebracht en de 2200 van J. Suñé Beganes' *Refranero Clasico*, J. Gil, Barcelona, 1930) verschillen niet alleen naar het getal, maar het Spaanse werk is ook anders ingericht. In alfabetiese orde[1]) zijn daar spreekwoorden verzameld en toegelicht, die alle voorkomen bij klassieke auteurs uit de bloeitijd der litteratuur, met name bij Cervantes. Nu herinnert de schrijver er terecht aan, dat de Don Quijote met zijn Sancho Panza wel duidelik aantoont, dat die talloze spreekwijzen leefden in de mond van het volk, en dat het leven van Cervantes, avontuurlik en menigmaal zwervend, hem uitnemend in staat stelde zijn kennis van die volkswijsheid te verrijken door met alle klassen der bevolking in aanraking te komen. Dat geldt ook van andere schrijvers, maar niet van allen in dezelfde mate; en waren er geen plaatselike verschillen tussen de spreekwoorden der onderscheidene gewesten? Het materiaal, dat op dit punt het Papiaments en het Negerengels aanbieden, is van veel homogener aard; op een beperkt gebied is, van een even beperkt aantal bewoners, zonder tussenkomst van geschreven of gedrukte

---

[1]) Deze volgorde heeft grote nadelen: 't gemis van alle verdeling naar de inhoud belemmert de onderscheiding van het karakteristieke; een zelfde spreekwoord komt twee of driemaal voor, omdat het eerste woord niet steeds hetzelfde is; een bekende zegswijze kan men moeilik terugvinden, als men dat eerste woord zich niet nauwkeurig herinnert. De verklaringen door Beganes gegeven, verlenen echter grote waarde aan zijn boek.

overlevering, opgetekend wat in zwang was. En dat alles in de 19e en 20ste eeuw. Opgemerkt zij nog, dat, vooral bij het Papiaments, 't kleinere getal ons meer rekening moet doen houden met het toeval.

Men zou intussen verkeerd doen als men de Spaanse spreekwoorden „littéraire" noemde en die naam ontzegde aan alle Negerengelse en Papiamentse. Bij de drie groepen horen wij wat het volk gaarne als zijn mening uitspreekt, en bij alle drie is die mening heel vaak „littéraire" van oorsprong, want in alle talen zijn zeer veel spreekwoorden oorspronkelik citaten, en het doet aan het wezen der zaak niet af of een aanhaling uit een boek tot een geijkt gezegde wordt, dan wel of men aan nooit opgeschreven sprookjes, verhalen, raadsels of liedjes sprekende voorbeelden ontleent en die geregeld gebruikt. Soms is een spreekwoord ontstaan doordat een eenvoudige waarneming, in een beknopte of aantrekkelijke vorm geuit, tot een vast gezegde werd, maar de ongerijmdheid, die in vele voorbeelden ondersteld wordt, doet niet aan ondervinding of waarneming denken, doch aan een fantasties verhaal [1]). En als men hoort: „de hond (de aap, de koe enz.) zei", dan zal men veelal erbij mogen denken: „in 't sprookje, „in 't liedje" of iets dergelijks. Men neme de proef met de hierachter afgedrukte spreekwijzen.

Hier volgt nu onze Tabel I; de cijfers wijzen natuurlik aan het percentage van respectievelik 300, 707, 2200.

Onderwerp	*Papiaments*	*Negerengels*	*Spaans*
a. Dieren	29.7 %	36,4 %	12,3 %
b. Planten	7,6 %	9,5 %	1,6 %
c. Natuurversch. . .	3,8 %	4.4 %	3,5 %
d. Spijs en Drank . .	5,2 %	10,– %	7,3 %
e. Familieleven . . .	3,8 %	2,7 %	8,2 %
f. Geloof	6,9 %	1,8 %	6.3 %
g. Lichaamsdelen . .	12,5 %	14,5 %	—
a + b + c	41,1 %	50,3 %	17,4 %

Gelijk te verwachten was, toont dit vergelijkende overzicht dat het volk, welks leven het nauwst verbonden is met de natuur, ook bij zijn spreekwoorden de beelden het meest ontleent aan wat die natuur doet waarnemen. Tegenover de 50% van het

[1]) Meer hierover kan men vinden in D. C. Hesseling, *Uit Byzantium en Hellas*, Haarlem, 1911, blz. 177—180.

Negerengels wijst het Spaans slechts 17,5% aan; het Papiaments, gesproken door een gemeenschap die veel verder staat van het primitieve leven dan die der Negerengels sprekenden levert 41,1% op. Hierbij vooral dient echter rekening gehouden met het betrekkelik lage getal der voorbeelden. Bij de rubriek *geloof* (waaronder wij rekenen godsdienstige begrippen als *God, kerk* enz.) blijkt duidelik dat de Rooms Katholieke Kerk een veel grotere invloed heeft geoefend op de denkwijze der gekleurde bevolking van de Benedenwindse eilanden dan de Protestantse Zending op de negers van Suriname. Ook hier zal men de cijfers niet blindelings vertrouwen, en er b.v. niet uit afleiden, dat het Spaanse getal absoluut geringere invloed aantoont dan het Papiamentse.

Tabel II laat het Spaans ter zijde en vergelijkt de menigvuldigheid van bepaalde begrippen als trefwoord met wat het Negerengels in dat opzicht ons leert. Zo zien we dat in het Papiaments de *ezel* — op Curaçao het lastdier bij uitnemendheid — veel vaker aanleiding was tot spreekwoordelik gebruik dan in Suriname. Het omgekeerde geldt als we de cijfers bij *paard* vergelijken; de grotere afstanden op het vasteland van Zuid- Amerika verklaren dat. Zie hier Tabel II, waaraan wij nog enkele opmerkingen zullen vastknopen.

Onderwerp	*Negerengels*	*Papiaments*
Aap	1,5 %	2,7 %
Tijger	1,3 %	1,– %
Aasgier	1,1 %	1,4 %
Rat	2,– %	—
Kikvors	0,7 %	—
Schildpad	1,– %	—
Koe	2,1 %	2,4 %
Paard.	1,3 %	0,3 %
Ezel	0,1 %	2,7 %
Geit.	1,4 %	1,4 %
Varken	0,6 %	1,– %
Kip	2,3 %	2,1 %
Hond	2,8 %	4,8 %
Kat	0,85 %	2,1 %
Jager	0,85 %	0,3 %
Boasieziekte . . .	1,– %	—
Schip	—	1,– %

Op Cucaçao komt de kikvors niet voor; 't ontbreken van dat dier op de lijst der spreekwoorden van 't Papiaments is dus even

verklaarbaar als de afwezigheid van het woord *schip* op de lijst van het Negerengels. Dat de *rat* in 't Negerengelse spreekwoord niet zeldzaam is, kan toegeschreven worden aan de aanwezigheid van *bosratten* (of ratachtige dieren) in Suriname. De ontstentenis in de Papiamentse lijst van *rat* en *schildpad* is niet zo gemakkelik te begrijpen. Dat de *schildpad* wèl voorkomt in 't Negerengels, kan, naar het oordeel van de heer Schotborgh, samenhangen met de belangrijke rol, die het dier speelt in het volksgeloof der Indiaanse inboorlingen [1]). Opmerkelik is het ook, dat, terwijl op Curaçao geen in 't wild levende apen, noch katachtige roofdieren gevonden worden, vrij wat spreekwoorden van het Papiaments op die dieren betrekking hebben. Vermoedelik leven hier, in sprookjes en verdere folklore bewaarde, herinneringen voort aan de Afrikaanse omgeving der voorvaders van een groot deel der gekleurde bevolking. Zo treft men ook in het Negerengels drie spreekwoorden aan, waarin de *olifant* voorkomt; in het Papiaments heeft echter dit dier geen aanleiding gegeven tot spreekwoordelik gebruik, maar in sprookjes ontbreekt het niet en heet dan *karga-pilon*, de *stamperdrager*.

De herkomst der Negerengelse en Papiamentse spreekwoorden is alleen zeer in 't algemeen te bepalen. De enige indeling die ons niet al te willekeurig schijnt is in *Europese* en *niet-Europese*. Er zijn gevallen, waarin men met vrij grote zekerheid van ontlening aan 't Spaans (Portugees) of aan 't Nederlands kan denken, maar meestal is een grenslijn moeilik te trekken, en gevoelt men neiging om de aan Europa herinnerende spreekwoorden te verenigen tot een grote, maar hoogst onbepaalde, rubriek: *Internationale Spreekwoorden*. Ieder, die wel eens een der vele vergelijkende verzamelingen van *Proverbia* [2]) heeft geraadpleegd, weet hoe talrijk de voorbeelden zijn van schier overal verspreide zegswijzen, waarvan men de oorsprong niet kan nagaan; menigmaal zijn zij naar 's lands gelegenheid gewijzigd, soms zeer sterk, soms weinig, een enkele maal in 't geheel niet, en alleen in dat laatste geval bestaat er kans die oorsprong aan te wijzen. Bij zo grote onzekerheid is, naar wij menen, een verdeling met

[1]) Men zie over de schildpad (de landschildpad) in de folklore der Indianen: Pater W. Ahlbrinck, *Encyclopaedie der Karaïben* (*Verhand. der Kon. Akad. v. Wetensch. N. R.* XXVII, no. 1, Amsterdam 1931), blz. 32, 511 vlg.

[2]) De uitvoerigste en nauwkeurigste, die wij kennen, is de Griekse van N. G. Politis, Athene 1899—1902, in 4 dln. gr. 8°; het werk is helaas onvoltooid gebleven.

negatief karakter de minst onjuiste. Zo onderzochten wij dan het ons ten dienste staande materiaal van het Papiaments (dat van 't Negerengels lieten wij ter zijde) en wel met het resultaat dat ± 36,9% door bemiddeling van Europeanen tot de eilanden was gekomen, en ± 62,1% aldaar is ontstaan, of ingevoerd door de gekleurde bevolking, bij wie de folklore en de natuur van hun vroeger vaderland nog in de herinnering voortleefden. Het niet ingedeelde percentage (1%) blijft dan gereserveerd voor de onzekerheid, die zelfs bij deze slechts als benaderend bedoelde schifting overblijft.

Wij zullen nu enige voorbeelden geven van spreekwoorden, die duidelik hun Europese herkomst aantonen.

Van het Papiaments komen al dadelik de uitdrukkingen in aanmerking, die aan de Bijbel zijn ontleend of die men reeds bij een ook in de Middeleeuwen veel gelezen Latijnse schrijver aantreft. Een paar voorbeelden zullen voldoende zijn:

Pap.: *Mira splinter den wowo di otro, ma no mira balki den su mes wowo.* De splinter zien in het oog van een ander, maar de balk in eigen oog niet zien. (Vgl. Ev. Matth. VII: 3—5; Ev. Luc. VI: 41, 42). Ook 't Negerengels kent dit spreekwoord: *Da bigi balki na tapo joe noso joe no de si, ma da pikin spinti na mi haida, dati joe de si* [1]). De grote balk op je neus zie je niet, maar de kleine splinter in mijn oog, die zie je.

Pap.: *Es ku man drechi hasi, man robes no mester sabi.* Wat de rechterhand doet behoeft de linker niet te weten. (Vgl. Ev. Matth. VI, 3).

Pap.: *Si kas di bo bisiña pega kandela, saka awa muha di bo.* Als 't huis van je buurman vuur vat, haal (dan) water om je (eigen) huis nat te maken. (Vgl. Horatius Epist. I, 18. 48).

Zulke zegswijzen zijn in West-Indië bekend geworden door zendelingen of overheidspersonen; nadere bepaling of onderscheiding is moeilik te geven.

Wij laten tans een reeks spreekwoorden volgen, die het Papiaments met het Negerengels gemeen heeft en die onmiskenbaar overeenkomen met Europese aequivalenten. Wilden wij

---

[1]) Bij 't vermelden van Negerengelse spreekwoorden behouden wij de spelling van Wullschlägel, om het naslaan gemakkeliker te maken; de spelling van Focke wijkt niet belangrijk af.

Wij hebben zo wel de Negerengelse als de Papiamentse teksten zo letterlik mogelik vertaald, ten einde het verstaan van het oorspronkelike te vergemakkeliken.

die aequivalenten in de verschillende talen noemen — hetgeen door het raadplegen van uitvoerige en vergelijkende verzamelingen niet onmogelik zou wezen — dan zouden wij een plaatsruimte nodig hebben buiten alle verhouding tot ons eenvoudig opstel. De lezer zal in de meeste gevallen zich wel een overeenkomstige Europese zegswijze herinneren. Waar die een enkele maal niet zo voor de hand ligt, zullen we de taal noemen, waarin ons hetzelfde of soortgelijke voorbeeld bekend is. De betekenis of bedoeling der spreekwoorden geven wij alleen aan waar dit nodig schijnt.

Pap.: *Si bo tin rampi di glas, no tira piedra riba di bo bisiña.* Als je glazen ramen hebt, gooi dan geen steen op die van je buurman. *Negereng.*: *Te joe habi glasi-fensre, joe na taki stoon, broko vo trawan.* Als je glazen ramen hebt, neem je geen steen en breekt die van je naaste.

Pap.: *Si bo skupi na shelu e ta kai den bo kara.* Als je naar de hemel spuwt valt het op je gezicht. *Negereng.*: *Spiti na tapo a fadóm na joe fesi.* Naar boven spuwen valt neer op je (eigen) gezicht. (Ook in het Nieuwgrieks; betekenis: het beledigen van een hogere macht komt op de belediger neer).

Pap.: *Pa falta di pan, ta kome kasàba.* Bij gebrek aan brood kasàba eten. *Negereng.*: *Pina vo brede meki wi njam kasàba.* Gebrek aan brood maakt (dat) we kasàba eten.

Pap.: *Un man laba otro, tur dos ta keda limpi.* De ene hand wast de andere, alle twee zijn ten slotte schoon. *Negereng.*: *Wan han wasi trawan, ala toe sa krin.* De ene hand wast de andere; alle twee zullen schoon zijn.

Pap.: *Mas bal un para den man ku shen den laria.* Meer is waard een vogel in de hand dan honderd in de lucht. *Negereng.*: *Wan fowloe na han moro leki twenti na boesi.* Een vogel in de hand (is) meer dan twintig in 't bos.

Pap.: *Fruta no ta kai leuw di su palu.* De vrucht valt niet ver van zijn boom. *Negereng.*: *Apla no fadóm fárawei vo hem boom.* De appel valt niet neer verweg van zijn boom.

't Papiaments en het Negerengels hebben ook spreekwoorden gemeen, waarvan wij geen onmiskenbare aequivalenten in Europese talen kunnen aanwijzen, maar die toch op ons de indruk maken dat zij nauw verwant zijn aan spreekwijzen van Europeanen. Als zodanig noemen wij:

Pap.: *Kargadó di saku largu no sa konfia su kambrada.* De drager van een lange zak, vertrouwt zijn kameraad niet. *Negereng.*: *Foefóerman no lobbi si trawan tjari baksi.* Een dief houdt er niet van dat zijn kameraad een mand draagt. *Betekenis*: Wie zelf

steelt verdenkt gauw een ander van diefstal. Vgl. Zo als de waard is, vertrouwt hij zijn gasten.

Pap.: *Ora sumpiña hinka shon Grandí, e ta sak'é na pia di solda.* Als een doorn de Goeverneur steekt, haalt hij die te voorschijn uit de voet van de soldaat. *Negereng.*: *Maká soetoe Granman, a poeloe hem na soldati tapo.* Een doorn steekt de Goeverneur, hij haalt hem te voorschijn leunend op de soldaat. *Bet.* (volgens Focke en Wullschlägel beiden): Als aan de aanzienlijke iets onaangenaams overkomt, moet de geringe man er onder lijden.

Pap.: *Kachó tin kwater pia, ma e no por kamna den dos kaminda.* De hond heeft vier poten, maar hij kan niet op twee wegen lopen. *Negereng.*: *Dagoe ha fo foetoe, ma a no de waka na fo pasi.* De hond heeft vier poten, maar hij loopt niet op vier wegen. *Bet.*: Men kan geen twee dingen tegelijk doen. — Ook wel: ik kan niet overal tegelijk zijn.

Pap.: *Ora buriku a muri, ta pone kuminda na su rabu.* Wanneer de ezel gestorven is, zet men eten bij zijn staart. *Negereng.*: *Na baka disi kow dede vo hungri, joe de go troesoe badna-boeba na hem mofo.* Nadat (lett. „na achter", „achteraf") de koe gestorven is van honger, ga je haar bananen-schillen in de mond stoppen. *Bet.*: Als 't ongeluk gebeurd is, neemt men de verzuimde en nu dwaas geworden maatregelen. Vgl. Als 't kalf (ook wel „'t kind") verdronken is, dempt men de put; als 't paard gestolen is, wordt de staldeur gesloten (eng.); zie Stoett. *Nederl. Spreekw.* enz., Zutphen, no. 1004).

Pap.: *Kaminda kabai bai na galòp, buriku tambe por kokocha bai, mask' é yega despues.* De weg, die 't paard aflegt in galop, kan ook de ezel sjokkende afleggen, al komt hij later. *Negereng.*: *Pee dia de go, sekrepatoe sa kom.* Waar het hert gaat zal ook de schildpad komen. Dit laatste spreekwoord herinnert aan de wedstrijd tussen haas en schildpad, haas en egel enz., beide wijzen op de macht van slimheid en geduld, tegenover snelheid.

Pap.: *Leo ke ta den barika di tiger, no ta den di montadó.* Wat in de maag van de tijger zit, zit niet in de maag van de jager. *Negereng.*: *Keeskeesi taki*: *Di sani disi de na hem bele, da vo hem*; *ma disi na sei hem mofo, da vo hontiman.* De aap zegt: Wat (lett. „de dingen die") is in zijn buik, is voor hem, maar wat in zijn mondzakken (lett. „zijde van zijn mond") zit, is voor de jager. *Bet.*: Wat men opgegeten heeft kan niet ontnomen worden, wel wat bewaard wordt. Spaar dus niet.

Reeds hebben wij opgemerkt dat verreweg het grootste aantal der spreekwoorden van het Papiaments, naar 't ons voor-

kwam, in West-Indië ontstaan zijn of er werden ingevoerd door een gemeenschap, die door volksoverlevering nog verbonden was aan het vroegere vaderland. Hetzelfde zal ongetwijfeld gelden van de spreekwoorden door Wullschlägel opgetekend. Een onderscheiding tussen het aandeel dat daarbij aan de Afrikaanse samenleving moet worden toegeschreven en eventuele sporen van de folklore der Caraïben, hebben wij niet gewaagd te ondernemen.

Wij zullen nu beginnen met enige stellig niet-Europese spreekwoorden te vermelden, die het Papiaments met het Negerengels gemeen heeft.

Pap.: *Kaminda leuw, giambo ta seka na palu.* (Als de) weg ver (is), verdroogt de giambo aan de boom. *Negereng.*: *Pasi langa, okro dre na boom.* Vertaling is woordelik gelijk die van het Pap. *Bet.*: Ver van je goed, dicht bij je schade (Focke, Wullschlägel). *Giambo* (Negereng. „Okro") is de naam van een vrucht (Hibiscus esculentus Linn.), waarvan een bekende soep gemaakt wordt; dit kan natuurlik alleen geschieden wanneer op de juiste tijd geplukt wordt.

Pap.: *Kachó ta bebe awa: tekúm, tekúm, di mi ta di mi, di bo ta di bo.* De hond drinkt water (volgt een woord dat het drinken nabootst). Wat van mij is van mij, wat van jou is, is van jou. *Negereng.*: *Dagoe dringi watra: tjakoén, tjakoén, vo joe, da vo joe.* De hond drinkt water, hap, hap, voor jou, dat's voor jou. *Bet.*: Het hemd is nader dan de rok; ieder het zijne. De laatste woorden van de Negereng. tekst zijn ironisch.

Pap.: *Prikichi ta kome, papagachi ta karga nomber.* De parkiet eet, de papegaai draagt de naam. *Negereng.*: *Prakiki de njam, popokái ha nem.* Vertaling gelijk die van het Pap. *Bet.*: De een doet het, de ander krijgt de schuld.

Pap.: *Na tera di galiña kakalaka no tin bos.* In 't land der kippen heeft de kakkerlak geen stem. *Negereng.*: *Kakraka no ha reti na fowloe mofo.* De kakkerlak heeft geen recht(en) in de bek van de kip. *Bet.*: De machtige bepaalt wat recht is. *Pap.*: *No hura kaiman promé ku bo salta ri.* Vloek de kaaiman niet vóór je de rivier over bent. *Negereng.*: *„So langa joe no koti atra riba, joe no moe kosi kaiman.* Zo lang je de rivier niet oversteekt, moet je de kaiman niet uitschelden. *Bet.*: Maak niemand tot je vijand, die je nog kwaad kan doen.

Pap.: *„Komedó di webu no ta kòrda ku galiña ta sinti pa pon'é.* De eiereter denkt er niet aan, dat de kip (pijn) gevoelt bij het leggen. *Negereng.*: *„Fowloe taki wi de njam eksi, ma hem de fili*

pijn. De kip zegt (dat) wij de eieren eten, maar (dat) zij de pijn voelt.

Pap.: *„Si kolebra morde bo, bo ta spanta di mira lagadishi.* Als de slang je gebeten heeft, schrik je (wanneer) je een hagedis ziet. *Negereng.*: *Sneki beti joe, joe si woróm joe frede.* Een slang heeft je gebeten, je ziet een worm (en) je bent bang.

Verschillende van de hier besproken spreekwoorden komen (of kwamen) ook voor in het Negerhollands der vroegere Deense Antillen, hetgeen niet verwonderlik is, als men denkt aan de verbreiding van het Papiaments naar Noord en Zuid in vroeger eeuwen [1]). Enkele zullen wij hier aanhalen [2]); een volledige kollektie zou stellig heel wat voorbeelden opleveren.

Negerholl.: *Pad mi long, geambo drog na su boom.* Vgl. hierboven het Negerengelse en Papiamentse: „Pasi langa" enz. en „Kaminda leuw".

Negerholl.: *Kakerlaker no ha bestel na hundu sji kot.* De kakkerlak heeft niets te maken in 't kippehok. Vgl. hierboven het Negerengelse en Papiamentse: „Kakraka no ha reti" enz. „Na tera di galiña" enz. Beide met iets andere betekenis dan het Negerhollandse.

Negerholl.: *Hundu seg: mi kan sweer for mi eju ma no fo mi kikinsji.* De kip zegt: Ik kan zweren (= instaan) voor mijn ei, maar niet voor mijn kuiken. Dat er een ei komt, kan ik verzekeren, niet dat er een kuiken uit zal komen. Vgl. *Pap.*: *Galiña di: mi ta hura pa mi, no pa mi webo.* Ik zweer voor mij zelf, niet voor mijn ei (waarvan ik niet weet wat er van zal worden). De betekenis is: „voor mij persoonlik sta ik in, niet voor mijn nageslacht". Het Pap. spreekwoord behoort niet tot de hierboven behandelde. Hetzelfde geldt van het volgende voorbeeld.

Negerholl.: *Kuj sji horn noit sal ben swar for him drag.* De hoorn van de koe zal voor haar nooit (te) zwaar zijn om te dragen. Vgl. *Pap.*: *Kachu di baka no sa ta pisá pa su doño.* De hoorn van de koe pleegt niet zwaar te zijn voor zijn bezitster. *Bet.*: Ieder kan zijn leed dragen; alles went.

Laten wij ten slotte nog een klein getal spreekwoorden noemen, die een, dikwels droevig, maar juist, licht werpen op de

[1]) Men kan hiervoor raadplegen een opstel, getiteld *Papiaments en Negerhollands*, verschenen in het *Tijdschr. v. Nederl. Taal en Letterk.* LII (1933), blz. 265—277.

[2]) De Negerhollandse voorbeelden zijn ontleend aan D. C. Hesseling, *Het Negerhollands der Deense Antillen*, Leiden, 1905, blz. 129 en vlg. Deze vorm van Kreools is tans zo goed als uitgestorven.

plaatselike gesteldheid van het land en op de aard der slaven in vroeger tijd. Vooral onder de Negerengelse zijn er vele die van de barbaarsheid der meesters getuigen, maar ook van de humor, menigmaal galgenhumor, der slaven. Die barbaarsheid kan verklaard, hoewel niet verontschuldigd, worden, door 't gevoel van grote onveiligheid der plantagehouders op 't vasteland, waar 't weglopen zo veel gemakkeliker ging dan op de eilanden en waar in 't achterland steeds oorlog met de vrij geworden bosnegers dreigde. Onder de spreekwoorden van Curaçao treft men minder bewijzen van wreedheid en onderdrukking aan. Bij 't Negerengels bepalen wij ons tot een viertal aan Wullschlägel ontleende voorbeelden; daar de spreekwoorden van 't Papiaments nog niet zijn uitgegeven, noemen wij daarvan enige meer.

Negereng.: *Ningre wani fri, vo weri soesoe hede; a no sabi, taki da likdoren a de go kisi.* De neger wil vrijheid, van wege (*vo .. hede* „uit hoofde van") schoenen te dragen, maar hij weet niet dat hij likdorens zal krijgen. *Bet.*: Men weet niet hoeveel last aan een betere positie is verbonden.

Negereng.: *Sranám-kóndre da hasi-tere: tidéi a wai so, tamara a wai so.* Suriname is een paardestaart, vandaag zwaait ze zus, morgen zo. Hier is 't elke dag iets anders. *Bet.*: Je kunt hier op niets vertrouwen.

Negereng.: *Mi da koti-jesi, mi no ha wroko nanga ringa-man trobi.* Ik ben de afgesneden oren (man), ik heb niet te maken met de moeite van de oorringman. *Bet.*: Geen kwaad of 't brengt iets goeds mee. 't Afsnijden van de oren was de straf veelal toegepast op weggelopen en teruggebrachte slaven.

Negereng.: *Tangi vo spansi boko mi si binfoto.* Dank aan de Spaanse Bok heb ik het Binnenfort (in het fort Zelandia, waar vroeger de straf werd gegeven) gezien. De Spaanse bok was een toestel waarop men de slaaf bond die gegeseld zou worden. *Bet.*: Als 't vorige spreekwoord.

Pap.: *Makaku su wowo ta hundu e ta yora ku tempran.* De ogen van de aap liggen diep: hij huilt bijtijds. *Bet.*: Wees er vlug bij. Huil nog voor je geslagen wordt.

Pap.: *Pa sekura ku pasa kabritu no sa bèster un pipita so.* Welke droogte er ook heerst, de geit zal nooit één enkel keuteltje laten („bester" is Holl. „veesten"). *Bet.*: Wie goedgeefs is, blijft dat ook in de duurste tijd.

Pap.: *Karpitan* (de naam van een grote vis) *na boka di fòrti* (zo wordt genoemd de havenmond, waaraan het fort ligt), *gutu* (moddervisje) *ku kleinvishi* (katvisje) *na polchi abau* (zo heet een

stuk van het waaigat, zijarm van het Schottegaat, waarin het vuil werd geworpen). De karpitan aan de mond van het fort, de moddervis en de katvis in „de poel". *Bet.*: Ieder blijve waar hij thuishoort.

Pap.: *Si kabaron sali for di lodo, e bisa-bo ta hole stinki, kere-le.* Als de garnaal uit de modder te voorschijn komt (en) hij zegt je dat het (daar) stinkt, geloof hem. *Bet.*: Wie uit eigen ondervinding spreekt van omgang met slechte mensen, doet men goed te geloven.

Pap.: *Fruminga no sa muri bao di bari di suku.* De mier pleegt niet te sterven onder een vat met suiker. *Bet.*: Men verdraagt veel last en moeite voor hetgeen men zeer lief heeft.

Pap.: *Si batata dushi* (zoete aardappel) *han'é den tera gordo, e ta yanga.* Als de zoete aardappel zich in vette aarde bevindt, gaat ze heupwiegen (vgl. Frans „se dandiner"). *Bet.*: Wie in welvaart leeft, toont zijn trots door zijn gedragingen.

Pap.: *Si bolo tin manteka, su kaska lo lombra.* Als 't gebak boter bevat, zal de korst glimmen. Betekenis als van het vorige spreekwoord.

Pap.: *Makamba di: káne mi, pa mi káne bo.* De blanke, de Hollander, zei: laat mij wat verdienen, opdat ik jou wat zal laten verdienen. *Bet.*: Voor niets krijg je niets. Vgl. Latijn: „do uti des".

Pap.: *Giambo bieuw a bolbe na wea.* De oude giambo (zie hierboven, blz. 169) is in de pot teruggekeerd. *Bet.*: Een oude vriendschapsband wordt weer aangeknoopt. Ook wel: oude liefde roest niet. Zo luidt b.v. de titel van een verhaal geschreven door M. E. Kroon (Curaçao, 1924).

Pap.: *Mira bo wela* (variant: *suager*) *sunú.* Je grootmoeder (zwager) naakt zien. *Bet.*: Verstomd staan; 't wordt me groen en geel voor de ogen! Iets verschrikkeliks aanschouwen. De spreekwijze is misschien ontstaan naar aanleiding van een bepaalde vorm van *taboe.*

Pap.: *Kaminda mi a mira pos yena, mi a mira e seka.* Waar ik een put vol heb zien worden, heb ik hem zien opdrogen. *Bet.*: Waar ik welvaart zag, heb ik armoede zien volgen.

Wij hopen dat deze kleine proeve van de spreekwoordenwijsheid onzer West-Indiese landgenoten de belangstelling in hun land en hun leven zal verlevendigen.

SURINAAMSCHE GENEESKRUIDEN IN DE TIJD VAN LINNAEUS

DOOR

DR. J. LANJOUW EN DR. H. UITTIEN

Nu Linnaeus weer eens in het centrum van de belangstelling staat, dank zij het feit, dat het dit jaar twee eeuwen geleden is, sinds hij te Harderwijk promoveerde, zij het ons vergund nog eens de aandacht te vestigen op de invloed, die de groote hervormer der plantensystematiek heeft gehad op het botanisch onderzoek van Suriname, waar de eerste verzamelingen van planten door twee zijner leerlingen, Daniel Rolander, een Deen, en Carl Gustaf Dahlberg, een Zweed, werden aangelegd. Vergeefs had Boerhaave getracht, Linnaeus, tijdens zijn verblijf in Leiden, te overreden de betrekking van gouvernementsarts in Suriname te aanvaarden, en kort daarop waren twee van Linnaeus' leerlingen in deze functie uitgezonden, maar beiden stierven spoedig na hun aankomst, zoodat we hen, Johann Bartsch en Tiburtius Kiellman, zwijgend kunnen voorbijgaan. De resultaten van Rolanders reis waren al heel gering. Hij stuurde een cactus met cochenille-luizen, die de tuinman, nog vóór Linnaeus ze gezien had, grondig uitroeide, en gaf de rest van zijn verzamelingen aan anderen. Een tiental Cyperaceeën, door hem verzameld, werden in 1773 door Rottboell beschreven. Belangrijker was de collectie van Dahlberg, die de stof leverde voor de dissertatie van Jacobus Alm, getiteld *Plantae surinamenses*, in 1775 verschenen. Een manuscript uit de bibliotheek van de Linnean Society werpt hier een nieuw licht op en was de aanleiding tot het schrijven van dit artikel.

Tijdens een bezoek aan het Natural History Museum te Londen vestigde het vorig jaar de directeur van de Botanische Afdeeling, Dr. J. Ramsbottom, onze aandacht op een in het Nederlandsch geschreven manuscript van de Zweed Carl Gustaf Dahlberg, handelend over een collectie planten, die hij naar Europa

had gezonden. Door de welwillendheid van Dr. Ramsbottom en de heer S. Savage, bibliothecaris van de Linnean Society, werden wij in de gelegenheid gesteld dit in te zien en over te schrijven. De copie berust nu in de bibliotheek van het Botanisch Museum en Herbarium te Utrecht. Al spoedig bleek, dat dit de beschrijving was van de planten, die in Alms dissertatie verwerkt zijn. Alm, d.w.z. Linnaeus, want de promovendi van die dagen verkeerden nog in de gelukkige omstandigheid dat de promotor (in dit geval Linnaeus) het proefschrift schreef en zij slechts voor de verdediging en waarschijnlijk de drukkosten behoefden te zorgen, spreekt niet over Dahlberg en vermeldt dus ook het feit niet, dat hij de beschikking had over zoo'n uitvoerig en met groote belangstelling en ijver, zij het ook weinig botanische kennis, geschreven verhandeling. Wel roemt hij de uitstekende toestand, waarin de planten verkeerden, die alle in alcohol bewaard waren, zoodat „ook de kleinste bloemdeelen nauwkeurig onderzocht konden worden, alsof ze aan de levende plant zelf bekeken werden". Het handschrift werpt dus wel een nieuw licht over het ontstaan van deze eerste studie over de Surinaamsche flora. Bovendien verklaart het allerlei kleinigheden, die tot nu toe in het stuk van Alm onbegrijpelijk waren, terwijl het ook interessant is als bijdrage tot de kennis van de merkwaardige figuur van Dahlberg, de ontdekker van het kwassiehout, die als naamloos korporaal met enkele stuivers op zak in Suriname aankwam, al spoedig opklom tot sous-lieutenant der artillerie, een weduwe trouwde, die hem twee plantages aanbracht, Raad van Policie en crimineele Justitie werd en zich de weelde veroorloven kon, drie maal een reis naar Zweden te maken, en de beide laatste keeren zelfs bijna of ruim vier jaren afwezig te blijven. Stedman haalt hem in zijn *Reize naar Surinamen IV* (1800), p. 6 dan ook aan als een voorbeeld van de groote weelde en pracht, die er in Suriname heerschten: „de heer d'Ahlberg, die behalve eene goude snuifdoos, met edele gesteenten omzet, en hebbende de waarde van 600 ponden sterlings, mij twee stukjes zilver geld vertoonde, met goude randen, en met diamanten omzet, met dit opschrift: Soli Deo gloria, fortuna beatum etc. Mij niet hebbende kunnen weerhouden, om hem mijne verwondering te kennen te geven, dat hij zoo bijzonder veel werk maakte van twee zulke ligte stukjes, gaf hij mij ten antwoord, dat dit al het gereed geld was, het welk hij bezat, toen hij uit zijn vaderland, Zweden, in deeze Volkplanting kwam. Werkte gij? zeide ik hem. — Neen — Vroeg gij om een aalmoes? — Neen. — Gij hebt evenwel niet gestolen?

— Neen; maar, onder ons, ik gedroeg mij als een geestdrijver; het geen nu en dan zeer noodzakelijk is, en de drie andere kostwinningen overtreft". Dat hij dan ook „meer benijt dan beklaghet" werd, blijkt wel uit de verschillende lasterpraatjes, die over hem werden rondgestrooid. Het proces over de zoogenaamde vernieling van het huis van Kwassie vindt men met heel veel andere bijzonderheden, zoowel over Dahlberg als Kwassie, in het artikel van Dr. Sack in het Pharmaceutisch Weekblad van 1911, p. 1152—1157 en 1175—1186, getiteld: *Mededeelingen over den ontdekker van het Quassiehout.* Het verhaal van de weggeloopen neger Baron staat in Stedman, deel I, p. 117 van de Nederlandsche vertaling en „het einde van de legende" kan men in het elfde deel van dit tijdschrift, p. 165—167 lezen.

Over Dahlberg zelf kunnen we dus kort zijn. In 1754 ging hij voor de eerste keer naar Zweden terug, waar hij kennis maakte met Linnaeus, die hem om gastvrijheid verzocht voor zijn leerling Rolander, die dan ook hetzelfde jaar nog met hem meegaat. De brief, die Dahlberg op 18 Januari 1755 uit Amsterdam aan Linnaeus schreef, bevat, behalve de mededeeling, dat ze na een reis door Duitschland veilig samen in Amsterdam zijn aangekomen en op de eerste gunstige wind wachten om weg te zeilen, het verzoek, dat Linnaeus hem in ruil voor zijn moeite de „kleine" eer zal aandoen, zijn naam voor het nageslacht te bewaren. Alles, wat hij zal kunnen verzamelen, zal hij aan Linnaeus sturen. Linnaeus heeft later deze wensch vervuld en een geslacht der Leguminosen ter eere van de broers Nils en Carl Gustaf Dahlberg *Dalbergia* genoemd. De h is weggelaten, omdat de andere broer zijn naam zonder die letter placht te schrijven. 21 Juni 1755 kwamen ze in Paramaribo aan. Een tweede brief, op 20 Januari 1756 geschreven en evenals de bovengenoemde thans in het bezit van de Linnean Society te Londen (beide zijn afgedrukt in de uitgave van de brieven van Linnaeus, door de universiteit te Upsala uitgegeven; Förste Afdeln. Del V, Stockholm 1911, p. 319), schrijft uitvoeriger over Rolander, die na zes maanden verblijf het niet langer uithield, omdat hij niet tegen het klimaat kon. Dahlberg had nog getracht hem langer te houden, vooral ook om de gebergteflora te bestudeeren. Maar Rolander vond, dat hij het meeste wel gezien had en dat de rijkdom van de natuur erg tegenviel.

Juni 1761 gaat Dahlberg voor de tweede maal naar Zweden, ditmaal met vrouw en kinderen. Bij deze gelegenheid geeft hij Linnaeus het kwassiehout, waarop deze in 1763 een van zijn leer-

lingen laat promoveeren. De dissertatie verscheen in het Latijn in de *Amoenitates Academiae VI*, p. 416 en het volgend jaar in het Nederlandsch in de Verhandelingen van de Societeit der Wetenschappen te Amsterdam, onder de titel: *C. M. Blom, Het quassiehout uit Suriname als koortsmiddel.* Men vindt de geschiedenis hiervan uitvoerig in het boven aangehaalde artikel van Dr. Sack. Eveneens in het *Handbuch der Pharmacognosie* van Tschirch, deel III, 2 (1925), p. 789, zij het dan ook vermeerderd met een drietal fouten, die waarschijnlijk voor een groot deel op onvoldoende kennis van het Nederlandsch berusten. Waarschijnlijk heeft Dahlberg bij zijn derde reis naar het vaderland (11 Mei 1771 tot 9 Juli 1775) de in alcohol geconserveerde verzameling meegebracht, waarop ons handschrift betrekking heeft. Koning Gustaf III, die een groote bewondering voor Linnaeus had en hem, toen hij nog kroonprins was, zelfs met een bezoek aan zijn buitenhuis in Hammarby had vereerd, schonk hem met Kerstmis 1774 de verzameling van Dahlberg. Linnaeus, die kort tevoren door een lichte beroerte was getroffen en zwak en zonder werklust te bed lag, kreeg door de vreugde over deze nieuwe en prachtige collectie — de eerste tropische verzameling, die op alcohol geconserveerd hem bereikte! — nieuwe energie. Hij verliet onmiddellijk het ziekbed om de ongeveer 180 soorten te bestudeeren en te beschrijven. Zijn leerling Jacobus Alm promoveerde er 23 Juni van het volgende jaar op. Dahlberg was toen al weer op de terugreis naar Suriname. Hoewel het boekje dus Alm als auteursnaam draagt, wordt het in de literatuur zeer terecht steeds als van Linnaeus afkomstig geciteerd. Het bevat alleen zeer korte diagnosen, behalve een van de nieuwe geslachten, dat uit dankbaarheid naar den schenker Gustavia genoemd werd en uitvoeriger beschreven is.

De planten van Dahlberg zijn hoogstwaarschijnlijk verloren gegaan. In het herbarium van Linnaeus in de Linnean Society te Londen zijn ze niet. Aanvankelijk hadden wij nog hoop, dat de verzameling te Upsala te vinden zou zijn. Vorige zomer hebben wij op een reis naar Zweden daartoe Upsala aangedaan, maar er is daar niets meer bewaard gebleven van planten in flesschen met alcohol. Wel bevinden zich in het herbarium nog verscheidene gedroogde planten uit Suriname zonder vermelding van de herkomst, zoodat de mogelijkheid nog bestaat, dat Linnaeus of een ander de planten uit de flesschen heeft genomen en daarna gedroogd. Waarschijnlijk is dit echter niet, daar door een langdurig verblijf in alcohol planten meestal te bros zijn geworden om te drogen.

Om nu op het manuscript terug te komen, dit is getiteld: „Catalogus der Vlessen, van de Boom, Struik, Plant en rankgewassen, dewelke ik, in Spiritus Vini bewaard heb". Het manuscript bevat 156 nummers, waaronder de betreffende planten min of meer uitvoerig worden beschreven en waar bij vele nummers bijzonderheden over het medische of gastronomische nut worden vermeld. Het proefschrift van Alm bevat 177 nummers. Dahlberg heeft ook inderdaad meer nummers verzameld, maar deze niet kunnen beschrijven, daar zijn aanteekeningen hierover verloren zijn geraakt, hetgeen blijkt uit het slot van het geschrift, dat luidt: „Op mijn reys herwards, door Storm & Stortzee, welke door de Cajuit-Vensters binne sloeg, is mijn Catalogus zo beschadig gebleeven, dat ik de Laatste dertig niet heb kunnen teregt brengen: dog bij aldien deeze genaadig opgenoomen worde & ik ordre krijge meerder te zaamelen als ook onderrigt worde, op wat voor manier ik de bloeysels beschrijven zal, vinde mij in Staat eenige 100de Sorten meerdere Herbaria te kunnen bezorgen: als ook de Vrugten & bloeysels welke in deeze manqueeren". Het is met een andere hand en iets donkerder inkt onderteekend: Carl Gustaf Dahlberg. Ook uit een in het zweedsch geschreven brief van Dahlberg blijkt, dat alleen de handteekening door Dahlberg is geschreven en hij dus het handschrift aan iemand moet hebben gedicteerd uit zijn aanteekeningen of dat hij het heeft laten overschrijven. Het is overigens wel vreemd, dat Dahlberg de planten aan den Koning van Zweden heeft gezonden of gegeven met een in het Nederlandsch geschreven catalogus. Dahlberg wist wel dat de planten in handen van Linnaeus zouden komen en heeft mogelijk gedacht dat Linnaeus door zijn langdurig verblijf in de Nederlanden onze taal wel machtig zou zijn. Mogelijk ook is Dahlberg op latere leeftijd door zijn jaren lang verblijf in Suriname aan de Nederlandsche taal de voorkeur gaan geven.

De meeste beschrijvingen van Dahlberg vermelden ook de inlandsche naam van de plant. Deze namen zijn door Linnaeus onderstreept, terwijl hij in de marge de Latijnsche geslachtsnaam heeft geschreven. De herkenning van de hand danken we aan Dr. Savage. Alm, of liever Linnaeus, heeft de volksnamen voor een groot deel overgenomen, terwijl de Latijnsche namen met een soortnaam aangevuld werden, voor zoover dat mogelijk was. De namen waren voor een deel als voorloopig bedoeld, zooals bv. *Curcuma nova*, *Cyperus obscurus*, enz. De zoon van Linnaeus schreef in 1781 een aanvulling op zijn vaders levenswerk (*Supplementum plantarum*, enz.), waarin hij van een groot aantal van

Dahlbergs planten nieuwe uitvoerige beschrijvingen gaf, meestal onder de naam, die er al door Alm aan gegeven was Het is niet onze bedoeling hier over deze nomenclatuurkwesties te spreken. Slechts enkele opmerkingen over de inlandsche namen en de manier, waarop ze soms door Alm verhaspeld zijn althans in de herdruk van zijn werk, die in 1785 door Schreber bezorgd is en die algemeen verspreid is. De oorspronkelijke uitgave van 1775 hebben we tot nu toe niet kunnen bemachtigen.

Er komen verschillende onbekende en minder algemeene volksnamen in het handschrift van Dahlberg voor, zooals bij voorbeeld *Wegloopershaagel* voor de zaden van *Canna* (nr. 21), *Sandkookers* voor *Hura crepitans L.*, de „possentrie" (nr. 1) zie A. Pulle, Flora of Surinam, deel II, p. 177) en *Ducat-beursjes* voor *Allamanda cathartica L.* (nr. 34, zie de flora, deel IV, p. 10), „werkense bita". Soms zijn die namen, waarschijnlijk wel met de bekende bereidwillige medewerking van het drukfoutenduiveltje, koddig verbasterd. *Brada bitta viriviri* (nr. 29) of breede bittere bladeren heet bij Alm eenvoudig *Brada*, wat zinledig is; nr. 43, door Dahlberg *Zoeteboontjesboom* genoemd (swietieboontjes), werd bij Alm *Rote bolties*. De zaden van *Bombax aquaticum* Schum. (nr. 27), zie de flora, deel III, p. 29), die, zooals Dahlberg zegt, „als men de schillen of vlisen afneemt gelijkend na een bijzonder figuur" zijn, noemt hij *Sergeants*. Waarschijnlijk heeft hij de Surinaamsche geliefde plantennaam *Sergeanteklooten* opgevangen, die aan de vruchten van de Melastomacee *Henriettella Patrisiana Naud.* en aan die van *Licania macrophylla Bth.*, een Rosacee, ook wel gegeven worden en kieschheidshalve het tweede deel weggelaten, zooals hij ook de naam *Schijtnoten* (nr. 70, *Jatropha Curcas L.*, zie de flora, deel II, p. 68) tot Purgatienooten verfraaide. Hoe het zij, bij Alm heet de plant *Bergnaut*, een naam, waaraan zeker wel niemand, behalve misschien de waarheidlievende verzamelaar van volksnamen, aanstoot zal kunnen nemen. Er is nog iets anders met deze *Bombax* (nr. 27): Dahlberg schrijft: „N.B. Ik moet deeze *wilde Caro* noemen, also de vruchten daarna gelijken". Hij bedoelt *Wilde Cacao*, maar er staat ongeveer *Caro*. Nu heeft Linnaeus er de Latijnsche geslachtsnaam *Sophia* bijgezet, later door Alm of hemzelf tot *Sophia Carolina* aangevuld. De gedachte dringt zich op, dat hij hierbij door het woord *Caro* geïnspireerd is. De geslachtsnaam *Sophia*, misschien naar zijn lievelingsdochter, was ongeldig, omdat hij al in 1735 een ander geslacht met die naam had vereerd. De plant kreeg daarom een nieuwe naam *Carolinea princeps* (prinses Caroline), die pas

na zijn dood door zijn zoon gepubliceerd werd. Hij gaf die naam ter eere van een bewonderaarster Caroline Louise van Baden Durlach, geboren prinses van Hessen-Darmstadt, die hiermee erg ingenomen was, evenals met een teekening van de plant, die hij haar zond. Haar grootsch opgezette plan om 10.000 platen uit te geven van alle door Linnaeus beschreven planten wilde niet vlotten door de hooge kosten en leed tenslotte door haar vroegtijdige dood geheel schipbreuk. Ook de mooie naam onderging dit lot, want zoowel de naam *Pachira* als *Bombax*, tot welk geslacht de plant later bleek te behooren, hebben oudere rechten dan *Carolinea*.

Uit sommige plaatsen van Alm blijkt, dat hij het Nederlandsch van het handschrift bepaald niet heeft begrepen. Zoo zegt Dahlberg van nr. 83, die hij *Sibisibi-viriviri* noemt (Sisibi-wiwirie, *Scoparia dulcis*), „men gebruikt of plant die op de badden in de Tuinen en kan die snoeyen als bosboom", hetgeen Alm, p. 252, vertaalt met: „Pellit bufones ex hortis" (verdrijft de padden uit de tuinen), blijkbaar het woord badden (schrijffout voor bedden?) voor padden aanziende. Ook het recept voor het zweetbad van nr. 106, zie beneden, is verkeerd begrepen. In dit geval is Linnaeus Jr. de schuldige: hij maakt er een drankje van.

Hoe angstvallig nauwkeurig de verzamelaar zijn beschrijvingen soms maakte, vooral als het op getallen aankwam, blijkt op vele plaatsen. Bij *Bombax*, nr. 27, zitten volgens hem „in ieder koker of vrugt twee en sestig amandelen" en in de bloemen van nr. 131, een *Cereus*- of *Cactus*soort, telt hij met een even loffelijke als nuttelooze ijver 601 meeldraden, die hij „witte hairen met een geel zaatje in 't topeinde van ieder hair" noemt.

Maar het opsommen van alle merkwaardige opmerkingen uit Dahlbergs geschrift zou al te veel plaats vergen. Daarom mogen hier enkel de geneeskruiden volgen. Zoowel om de lezer een juiste indruk van de stijl te geven, alsook om een eventueele identificatie en een vergelijking met tegenwoordig nog bestaande gebruiken mogelijk te maken, zijn alle 26 nummers volledig overgenomen, met behoud van alle eigenaardigheden van de spelling. Daaronder vermeldden wij de Latijnsche naam, die Alm eraan toeschreef, met zoo noodig toevoeging van de nu geldige naam, tegenwoordige volksnaam of andere opmerkingen.

6. Is een plant met blaaderen & bloeysels; deeze wast wild tot de hoogte van 2 à 3 voeten, de Neegers bruiken ze als zy koorts hebben om zig daarmede te wasschen zy plukken de blaaderen,

& vryven dezelve tusschen de handen dan leggen zy dezelve in een tobbe met water & zet die in de zon om te trekken, warm geworden zynde waschen zy zig daarmeede en worden gezond, de bloeysels zyn witt, verbeeldende een klyn klokje zonder klep, binnen in 't holletje is een klyne prik of stippje, de tak of steel daar de bloeysels aan van booven wascht zitten, is by de 2 duimen van boven krom, zig na beneeden buigende, waarop 30 stuks zolke klyne witte blom-klokkjes aan de bovenkant vast zitten.

Heliotropium indicum L. Sack, Bulletin Inspectie van den Landbouw in West Indië. n. 13, 1908, p. 14, vermeldt het gebruik tegen dysenterie.

8. Is de zogenaamde Surinaamsche *Thee boom* met haare blaaderen, bloeysels & vrugt of zaaden, deeze is een plant of struik die 6 à 7 voeten hoog groeyt, de bloeysels zijn rood, stootende op blauw, ja zommige zyn geel, de bloeysels zyn verdeeld in 9 stuks, roode & geele bloemtjes hol van binnen, & verdeelen zig in 5 deelen van boven; binnen deeze zitten nog 19 uitwassingen met een langwerpige roodagtige knoppje op ieder uitwassing, de blaaderen & bloeysels worden eerst gedroogt & daarna gedronken als Thee; is niet alleen lekker van smaak maar teffens considerabel sweetdryvende en heeft een aangenaame reuk.

Lantana Camara L. Koorsoe-wiwirie of Surinaamsche thee. Zie Sack, 1908, p. 14.

9. Is 't plantje Sneki viriviri of *Slangengras* genoemd, zo als dezelve groeyt met bloeysels & zaat; dit Plantje heeft een Juffrouw Bosse, welke eene Mulatin was gebruikt te geeven aan de geenen welke de koorts hadden; zy kookte dit kruit in waater & gaf daarvan 't aftreksel aan den patient te drinken nagt & dag kommen vol, door welke geneesmiddel veele hunne gezondheid weerom kreegen; maar den Heer Rolander gaf my dit medicament Ao 1755 toen ik met een zeer zwaare Feber geplagt was & geene andere medicamenten helpen woude; zyn Ed. kookte dit slangengras zolang in waater zo sterk dat 't aftreksel daarvan gelykte aan slappe Coffy & gaf my daarvan te drinken een Theekoppje 's morgens, middags & 's avonds drie daagen lang & de koorts hield op, & ik God zy dank weeder gezond; men gebruikt dit ook voor de waaterzugt; namentlyk men neemt 2 handen vol van dit slangengras, een onrype ananas een onrype kalbas klyn gesneeden & daarop een Bottel Madera wyn, & in de zon gezet om te trekken 24 uuren lang, door gedaan zynde aan den Patient gegeeven 3 maal daags, een Bierglas ieder keer; maar men moet geen bier drinken, & geen natte of swaar verteerende spysen

eeten, & zig heel warm houden 5 à 6 weeken, drie maal, onder deezen tyd moet den Patient *sweeten* zegge Purgeeren van 't Extract Catolicum, dit heeft veele geholpen.

Eryngium foetidum L. Snekie-wiwirie. Sack, 1908, p. 14 en in Bulletin van het Departement van den Landbouw, Suriname, 1910, p. 52 vermeldt het gebruik van een afkooksel der plant tegen verkoudheid.

12. Is een wilde Plant, welke in de boschen groeyt 3 à 4 Voeten hoog; men gebruikt de blaaderen in plats van Spinazie, dewelke bloedreinende is, als men een takkje breekt, komt een wittagtig zap uit, 't word gezegd, dat de Spaniaarden dezelve in Venus quaalen gebruiken, maar op wat manier weete ik niet. de streepen welke langs 't midden van de blaaderen loopen zyn roodagtig, de bloeysels zyn rood.

Lobelia obscura Alm, d.w.z. dat deze Lobelia hem onbekend is. Linnaeus Jr. beschreef deze plant als *Lobelia laevigata*, wat systematisch *Centropogon laevigatus D.C.* worden moet. Vermoedelijk is het *Centropogon surinamensis Presl* (zie A. Pulle, Flora of Surinam, deel IV, p. 303), de eenige uit Suriname bekende soort van dit geslacht.

14. Is een plant of struik genoemd Poppetjes viriviri, is zeer goed om in Clistoeren gebruikt te worden, de bloeysels zyn Pers van Coleur, verdeelt in 5 klyne blaatjes, verbeeldende een klok, met een klyne geele klep in 't midden, onder in zyn deeze bloeysels ook geel; deeze groeyt to 7 à 8 voeten hoogte. De vrugt of zaat zyn eerst groen, ryp geworden bruinagtig, ieder vrugt heeft drie zaaden van binnen.

Jatropha gossypifolia L. De naam „poppetjes" schijnt nu niet meer bekend te zijn (Zie de Flora, deel II, p. 66).

16. Is een Plantje *Atita* genaamd, de bloeysels zyn witt, de hairtjes roodbruin, met geel bruine knoppjes in 't boven eintje, deeze plantje word gebruikt teegen de klyne wuımtjes, welke zig in 't fondament van klyne kinderen gemeenlyk ophouden, de zap word uit deeze blaaderen geperst, & daarmeede gewassen daar deeze klyne dieren zig ophouden; deeze blaaderen worden ook gekokkt in waater, & doorgedaan gedronken, verdryven deeze ongediertens schielyk, de stam of steel van deeze plant is rood bruin beneeden by de grond, anders overal groen.

Cleome pentaphylla L. tegenwoordig heetend *Gynandropsis pentaphylla D.C.* De naam *Atieta* wordt voor een Rubiacee, *Oldenlandia herbacea D.C.* opgegeven (zie de Flora, deel IV, p. 127), terwijl deze *Cleome* eenmaal als *Akaja* vermeld wordt.

18. Is een struik, dewelke tot 12 & meerdere voeten hoog op groeyt, de bloeysel is vermillioen rood, met extra mooye geel in de kanten op ieder blad verdeelt in 5 klyne blaatjes van onderen, binnen deeze zitten 4 grootere blaatjes, verbeeldende een opengemaakte waayer, binnen deeze zit nog een klyne blaatje, midden deeze alle zitten 11 hairtjes, 2½ duim lang, met een roodbruin knoppje, in 't topeinde van elk hairtje, deeze draagt een sort van boontjes, welke zeer sterk afdryvende zyn, & men gebruikt deze, voor die geenen, welke haar mensis verloren hebben, ja 't word gezegt dat men zelfs de vrugt daarmeede afzetten kan; alzo is zy gevaarlyk in de handen van diegeenen daarmeede quaad wilt doen; men neemt twee handen vol van deeze blaaderen, & 20 stuks rype boonen of zaaden, de schillen afgenoomen en zet die op een stoop brandewyn in de zon te trekken, 2 maal 24 uuren, getrokken zynde, geeft men aan den Patient 's morgens nukteren een klyne Thee koppje, & 's avond weeder een, men moet braaf beweeging daarby hebben, op dat men sweeten kan, deeze blaaderen 4 handen vol genoomen & in een bottel Bier gekookt & nader doorgedaan en gegeeven om te drinken aan de koebeesten, welke niet kalferen ofwerpen kunnen worden spoedig geholpen.

Poinciana pulcherrima L., tegenwoordig *Caesalpinia pulcherrima Sw.* geheeten.

21. Is 't blad van een wilde Boon, welke zeer hoog en groot word, deeze boom draagt een vrugt als Pruimen, & heeft een Extraordinaire & geprobeerde medicinale kragt by zig, teegen een ziekte welke men tot dato geen secure remedi gevonden, ik kenne deeze Boom, alsmeede de kragt van 't medicyn, & zal de bloeysel bezorgen mits dat 't geheimer gehouden word als quasia amara, dewelke ik eerst in myn vaderland bekend maakte anno 1754.

Alm vermeldt dit nummer niet. Dahlberg maakt hier een toespeling op het bekende kwassiehout, waarvoor wij naar de inleiding van dit artikel verwijzen.

24. Is een plantje genoemd *Krastayers*, men gebruikt de wortels daarvan, fyn geraspt versch zynde, om vuile sweeren te zuiveren & te geneezen, anders is 't een onkruid die veel werk tot haar uitrooying verschaft, de steel waaraan de bloeysel vast zit, is midden van de bladeren en groeyt tot 10 à 12 duimen hoogte, de bloem is witt & 't pennetje daar midden is ook witt.

Arum novum Alm. Welke soort van Aracee bedoeld is, is niet uitgemaakt. Volgens Sack, 1910, p. 11, wordt de soort, bekend als *Krassi tayer* (jeuktayer), niet gegeten, daar alle deelen der

plant veel raphiden bevatten en ontsteking veroorzaken.

25. Is een rank die zig leunt op andere planten of struiken en groeyt 8 à 9 voeten lang, men gebruikt deeze blaaderen in Venusziektens met een aan No 82 vermengd & gekookt in waater, 't afkooksel daarvan gedronken drie maal daags, een bierglas vol ieder keer helpt in korten tyd, de bloeysels zyn blauw verdeelt in drie klyne gryze blaatjes van onderen, boven deeze zitten drie extra mooye blauwe blaatjes, verbeeldende een schulp, rond van boven, waarvan twee blaatjes Egal groot zyn, 't derde de helfte klynder, binnen deeze zitten 5 stuks klyne blauwe kliertjes met een klyn geel knoppje in 't boveneinde op ieder hairtje, onder alle deeze zit op een klyne afstand op een steeltje een klyne groene knoppje. Deeze klyne blauwe bloemen, als men die een weinig nat maakt & op papier vrijft, dan word 't zelve zeer mooy blauw; alzo zoude men daarvan een extra mooye blauwe verf kunnen prepareeren, als men de behandeling daarvan wuste.

Commelina communis L. De determinatie zal wel fout zijn, daar deze soort alleen uit Azië bekend is. Misschien is dit *Commelina nudiflora L.* waarvan volgens Sack, 1908, p. 4 en 1910, p. 13, het sap tegen wratten en huiduitslag gebruikt wordt.

29. Is een plant die men noemt Brada bitta viriviri of breede bittere blaaden; de steel groeyt tot 6 voeten hoogte & heeft op ieder steel drie zulke uitwassingen als hier te zien zyn, rondom deze bolten zitten de bloeysels welke heel bleekrood zyn of oranje rood, deeze blaaderen worden in waater gekookt, deur gedaan zynde geeft men dit waater te drinken aan Neegers die den Jass heeft om die te doen uitslaan, met dit afkooksel wascht men ook de zeeren & andere uitslag welke daardoor geneest.

Phlomis nepetifolia L. Tegenwoordig *Leonotis nepetaefolia R. Br.*, Bradi bieta of Ponsoe. Met de Jass of Yaws is de framboesia bedoeld. Zie Sack 1908, p. 15.

31. Is de bloem vrugt & blaaderen van casoe, deeze struik groeyt tot 14 à 15 voet in hoogten, de bloeysels zyn rood en witt, verdeelt in 5 groene blaatjes van onderen, midden deeze zitten 5 blaatjes de welke zig op de helfte krom ombuigen na buiten, & spits naboven toe loopende, ieder blaatje is met een witte streepje in 't midden voorzien, & rood inde kanten, binnen deeze zitten 7 hairtjes, met een klyne knoppje in 't boveneinde, er zyn twee sorten van deeze niets anders in verschillende, als dat d' eene draagt roode & de andere geele vrugten; de vrugten worden gegeeten, zy zyn zeer adstringeerende & heeft een aangenaamen reuk, de zaaden of amandelen welke onder aan de

vrugt vast zitten is zeer lekker om te eeten als men die op 't vuur roostert als Castanjes. De jonge blaaderen van deeze struik worden uitgeperst & 't zap daarvan gebruikt, om te gorgelen voor de geene welke een zeere keel, of sweeren in de keel hebben voor welke ziekte 't een schoone remedium is.

Anacardium occidentale L. Kasjoe. Sack 1908, p. 10, vermeldt hetzelfde als ook het gebruik tegen buikkramp. Zie ook Sack 1910, p. 40 en de Flora, deel II, p. 135.

34. Is de bloeysel vrugt & blaaderen van een struik *Ducat Beursjes* genoemd, om reden als men de vrugten opend 't zaat daarin plat & geel als Ducaten zyn, de bloeysels zyn hoog geel verdeelt eerst in een ronde geele steel, byna twee duimen lang, van binnen holl & open na beneeden, van boven sluit deeze zig & formeerd een afhange knoppje & dan formeert deeze steel de ronte als een klok, buiten klep 1 duim hoog & 1 do in diameter, heel & al toe, regt als die gegooten was, dan verdeelt deeze zig in vyfkantige blaatjes, dewelke 1 duim lang & breed zyn, deeze buigen zig om nabeneeden als een needergeslaagen Hoed, onder deze steeltje zitten 5 klyne blaatjes, spits van boven toeloopende, midden deeze is een klyne knoppje, waar aan de geele steel vast zit, de takken zyn op d'eene zyde bruin & op de andere zyde groen; de Indianen bruiken de blaaderen daarvan gekookt in waater & doorgedaan voor Purgaties, men gebruikt dit ook in zogenoemde beljak; als men een tak, blad of vrugt afbreekt, komt zeer veel vogt uit gelykende melk.

Allamanda cathartica L. In de Flora, deel IV, p. 10 komt de naam *ducaatbeursje* niet voor. Sack 1908 p. 14 en 1910 p. 53 vermeldt het gebruik tegen miltaandoeningen.

35. Is de bloeysels vrugt & blad van een struik of plant *Carpata* genaamd, de blaaderen daarvan worden gebruikt om op 't hoofd & voeten vastgebonden te worden op de geenen die zeer ziek zyn om te verkoelen, & de quaade vogten uit te trekken, men kan een oly van de vrugten prepareeren, dewelke zeer nuttig is in de medicynen als anderzints. Pater Labat schryft zeer omstandig daarvan, de bloeysels van zommige zyn geel als zy uitkoomen, de meeste donkerrood, de aderen of steelen binnen in de blaaderen zyn rood bruin; deeze plant of struik groeyt van 10 tot 12 voeten hoogte.

Ricinus communis L. Krapata, de wonderolie-plant. Zie Sack 1908, p. 10 en 1910 p. 40 en de Flora, deel II, p. 55. Versteeg (zie Lanjouw, *The Euphorbiaceae of Surinam*, 1931, p. 56) vermeldt, dat de Indianen van de Cottica de bladen gebruiken tegen hoofdpijn.

40. Is de vrugt, blaaderen & bloeysel van de *Cujaveboom*, de bloeysels bestaat uit 5 witte blaatjes, de hairtjes die midden deeze blaatjes zitten zyn ook witt, deeze boomen groeyt van 25 tot 30 voeten hoogte, zelden regt maar krom van stam, de vrugten zyn aangenaam te eeten, ryp zynde worden zy geel, er zyn 3 soorten, alleen verschillende in groote & klyndere, zoete & zuure, als meede dat d'eene rood & de andere geel, de derde witt van binnen zyn aan de vleesagtige deelen; deeze vrugten zyn verzien met een meenigte van klyne zaaden, zo hard als been, men stooft ook deeze vrugten in suyker, na alvoorens 't zaat uitgenoomen de grootste van deeze vrugten worden ordinaire als een vuist so groot, & behoud altyd deeze kroon op den appel van onderen, als hier te zien is; de wortelen van de Suure boom word in waater gekookt heel stark, doorgedaan zynde, & in 't roode als ook in andere loopen, met goed succès gebruikt.

Psidium pyriforme Alm. Bedoeld is *Psidium pyriferum L.*, die *Psidium Guajava L.* heeten moet. Sack, 1908, p. 13 vermeldt het gebruik tegen dysenterie, huidvlekken en maaglijden.

46. Is de bloeysel, blad & vrugt, van de zogenoemde Terpentyn Boom, maar 't is de Terpentyn Boom niet de bloeysels zyn witt geel, de vrugten ryp zynde worden rood, 't vleesagtige van binnen rondom 't zaat, is als een witte slym, & heeft een zeer sterke balsamiken reuk & smaak, hy is ook aankleevend, deeze boomen groeyen zeer hoog, als men in den schors van deeze boom door-kapt, dan komt een schoone witte gom of balzam uit, welke zeer aangenaame reuk heeft, droog zynde kan men die tot Poeyer maaken, men gebruikt dit Poeyer in 't roode Loop, een vinger-hoed vol in roode wyn aan den Patient ingegeeven 2, 3 daagen na malkanderen, 't welk van zeer goed effect bevonden is.

Alm vermeldt dit nummer niet. De naam terpentijnboom geeft geen aanwijzing.

59. Is 't blad, bloeysels & vrugt van de zogenoemde *Bebeboom*, de knoppjes van 't bloeysel word eerst geel, als de blaatjes open-gaan worden zy witt; deeze boomen groeyen meestendeels aan de kanten der revieren of moerassige plaatsen, de wortel van deeze boomen is bruin als flarn of bast van greene boomen, als men die kapt komt een roode zap uit, droog zynde; & men sneyd eenige klyne spanders van deeze wortel, & legt die in spiritus of brandewyn, word 't brandewyn schielyk rood van Coleur, den Neeger Quassi zegt, dat een sort van teegengift is.

Pterocarpus ovalis Alm, later door Linnaeus Jr. als *Dalbergia Monetaria* beschreven. De naam *Bebe-boom* wordt door den

laatste goed overgenomen. Alm verhaspelt die tot *Bebelan*. Met *Bébéhoedoe* wordt tegenwoordig in Suriname een verwante soort, *Pterocarpus Draco L.* aangeduid.

65. Is de bloeysels, vrugt & blaaderen van de *Maurici-Boom*, de bloeysels zyn brandgeel, de klyne blaatjes midden in zyn witt, de vrugt nadat de bloeysels afgevallen zyn, heeft een aangenaame balzamike reuk & als men de boom laat omver vallen & dan 2 à 3 gaaten op de schoors laat kappen, kan men uit deeze stam uittappen 2 à 3 Bottels zap, dewelke zeer zoet & goed te drinken is, deeze zap heeft een smaak als bier, voor als de hoppen daarop gedaan word, except niet zoo aankleevend aan de lippen, 47 vrugten aan een steel, dewelke lang is 5 voeten & 39 stuks zulke steelen met vrugten aan weerskanten van de tak of hand, alle deeze met malkanderen maaken een figure uit als een druiftross, deeze tak groeyt uit den stam tusschen de andere takken, die met lange blaaderen voorzien zyn, verbeeldende een Pauwstaart of een dubbelde waayer, de tak met vrugten heeft geene blaaderen, maar maakt een zeer grooten druiven bos uit waarin 1833 stuks vrugten zig bevinden, deeze vrugten worden eerst geel, nader brandgeel, ryp zynde glensend bruin; deeze boom dat ik heb laaten omver kappen was 77 voeten buiten de kroon dewelke uit 12 takken met blaaderen bestaat, de stam groeyt lyn regt, & perpendiculaire op & dik in diameter drie voeten, hebbende een harde schors dik een duim, van binnen is de stam opgevuld, met een sort van merg of zagt draadigheid, de Takken zyn op een vierde deel omgeboogen na boven open, formeerend een gooter, smaalder na de kant van de blaaderen toeloopende een hand breed. van de blaaderen is de tak heel rond, de blaaderen zyn 5 voeten lang, spits na boven toeloopende, boven in 't topeinde van deeze boom groeyt een sort van kol, die hier genoemd word babbefi, dewelke zeer goed te eeten is als die met booter & specereyen gestoofd word men kan deeze kol ook in assyn & specereyen inleggen, om lang bewaard te worden, om met gebraad te eeten, 't groeyt ook in deeze boomen een soort van wurmen babbesi wurmen genoemd; veele menschen eeten deze wurmen, nadat ze in de Pan gebakken word met booter, deeze wurmen worden torren, welke koomen haar voedsel in 't binnenste van deeze boom zoeken, deeze leggen dan haare Eyeren daarin, & na verloop van 3 weeken komt uit deeze Eyeren wormen voort, grooter geworden zynde krygen zy vlerken & pooten & dan verlaaten zy haar Logies & gaan na een andere boom haar voedsel zoeken, na alvoorens alles in deeze boom dienlyk tot haar voedsel

opgegeeten te hebben, iedere tak heeft 218 stuks blaaderen; Pater Labat zegt dat deeze wormen in de zon gedistilleerd tot een oly zeer goed zal zyn om te gebruiken tegens de jicht; ik heb wat van deeze oly bewaard, & dezelve op myselfs geappliceert & goed bevonden.

Niet in Alm vermeld. Door Linnaeus Jr. *Mauritia flexuosa* genoemd. Het is de bekende Maurisie-palm. Zie Sack, 1910, p. 9.

70. Is 't blad, vrugt & bloeysels van een struik, dewelke nooten of amandelen draagt *Purgatienooten* genoemt deeze groeyt van 10 à 12 voeten in hoogte, in ieder noot zyn drie amandelen, de bloeysels zyn bleekgroen, stootende op witt, verdeelt in 2 verdiepingen, in 5 blaatjes van onderen & 5 d° van boven, welke een weinig langer zyn als de onderste & een weinig na buiten omgeboogen, midden in deeze bovenste zitten 9 hairtjes of stippeltjes, welke geelagtig zyn, de vrugt ryp zynde is geel, droog geworden swart, men neemt van deeze amandelen 5 à 7 stuks tot een Purgatie, na alvoorens 't witte vlies welke om de amandelen zit weggenoomen te hebben, alzo deeze vlies veel snyding & pyn in de ingewanden veroorzaakt; deeze amandelen purgeeren & vomeeren & smaaken niet onaangenaam.

Jatropha Curcas L., schijtnoten, zie Sack, 1910, p. 37 en de flora, deel II, p. 68.

82. Is een plantje welke platt op de grond neederlegt, deeze plantje word gebruikt in Venus ziektens met No. 25, vier handen vol van ieder & zamen gekookt in 2 stoop waater tot een, men kan daarbij doen een weinig malasie of siroop, om 't smaakelyker te maaken, dit doorgedaan zynde, geeft men 't aan den Patient, 3 maal daags te drinken, een bierglas vol ieder keer, tot de geneezinge toe, men geeft ook een Purgatie of twee onder deeze tyd, den Patient dient goede diête te houden, zig wagten voor veel zout & zuur, dan word men in korten tyd geneezen, als men 't van deeze klyne steeltjes of blaadjes breekt komt een witte vogt als melk uit, de bloeysels zyn bruinagtig.

Euphorbia canescens L. De determinatie is zeker onjuist, want deze soort behoort aan de Middellandsche zee thuis. Vermoedelijk is *Euphorbia thymifolia L.* bedoeld. Zie Sack, 1908, p. 10 en de recepten in Lanjouw, p. 65.

88. Is 't blad, vrugt & bloeysels van een plant of struik Slaapers genoemt, groeyt tot 7 à 8 voeten hoogte, de bloeysels zyn brandgeel, verdeelt in 5 groene blaatjes van onderen spits toeloopende naboven, boven deeze zitten 5 brandgeele ofhange blaatjes, binnen deeze 5 zit een groene steeltje, op de zyde van

deeze midden in de bloem zitten 7 stuks klyne hairtjes, met een afhange klyne knoppje van boven verzien, deeze hairtjes zyn groen geel, ieder takkje heeft 6 blaaderen, & 23 zulke takkjes op eenen tak, deeze struik of plant draagt een sort van boontjes, waarin de zaaden bewaard worden, men neemt 3 à 4 handen vol van deeze blaaderen & kookt die in reegenwaater, & met dit waater de geenen welke de koors hebben gewaschen, is zeer goed & breekt die koors, men neemt ook deeze blaaderen, na alvoorens dezelve op koolen vlauwgemaakt te hebben, & dan op zeeren gelegt, op de geene die zulks hebben zuiveren dezelve & bevordert de geneezing.

Cassia Tora L. Merian vermeldt in het boek over de Surinaamsche insecten bij plaat 32 de naam Slaapertjes.

102. Is 't blad, bloeysel & vrugten van een struik, men noemt haar ringvormboom, alzo men met 't zap de ring vorm geneest, men neemt 't bast van de stam of takken af, & krabt 't roode zap welke tusschen 't bast & de stam zit af, & smeert op de ringvormen eenige daagen agter aan, dan verdwijnt of gaat de ringvormen heel & al weg, de bloeysels zyn geel, verdeelt in 5 groene blaatjes van onderen, spits toeloopend na boven, binnen deeze zitten 5 stuks geele blaatjes, veel grooter als de onderste & rond van boven, & in de hoogte regt opstaande, van binnen op de blaatjes, met veele klyne witte hairtjes bezet, binnen deeze zitten 5 klyne witte steeltjes, van boven platt rond, met een meenigte klyne witte hairtjes, rondom 't plattronde, & op ieder hairtje een klyn gryze knoppje, de vrugten zyn roodbruin.

Hypericum aliud Alm. Bij Linnaeus Jr. *Hypericum bacciferum* genoemd. Welke *Vismia-soort* bedoeld is, is niet zeker, zie de flora, deel III, p. 72 en vlgg. en P. J. Eyma, *The Polygonaceae, Guttiferae and Lecythidaceae of Surinam, 1932* p. 88 en 89. Volgens de Encyclopaedie van Ned. W. Indië bedoelde Fermin in 1764 met zijn twee soorten van ringworm andere huidaandoeningen dan die men tegenwoordig zoo noemt.

106. Is een plantie welke op sandig land groeyt tot 2 voeten hoogte, als men de takkies of blaaderen tusschen de handen vryft, ruiken zy als Camphert, de bloeysels verdeelen zig in 2 klyne ruige blaatjes van onderen, spits toeloopend van boven, boven deeze zitten 4 stuks klyne groene knoppjes, met een klyne geele blaatje van boven, op ieder knoppje, midden deeze zitten 4 klyne hairen, met een klyne knoppje in 't boveneinde; de Neegers gebruiken deeze Plant om zig daarmeede te doen sweeten als zy verkouwt geworden zyn, of pyn in de rug & bonken hebben, zy

kooken dan een party van deeze in waater, & zetten zig well toegedekt over 't heete waater, & vryven zig met deeze plantje overal daar zy de pyn voelen, waardoor zy stark sweeten, & daardoor gaat de pyn weg. Ik weete de naam niet, als men na de reuk zoude oordeelen, dan zou men dezelve 't Campherplantje noemen.

Unxia camphorata L. Tegenwoordig *Melampodium camphoratum Bth. & Hook* geheeten, kamferbladen.

127. Is 't blad & bloeysels van nog een struik, de bloeysels begint eerst in een zeer klyne witte steeltje waarop zit een witte kooker, lang een duim, boven deeze zit een witte blomknop, spits naboven toeloopende, als die opengaat verdeelt hy zig in 5 witte blaatjes een duim lang, & ovaal rond van boven, spits toeloopend nabeneeden, als men de tak of de blom afbreekt, komt een meenigte zap uit, zo witt als melk, men neemt een party van deeze blaaderen & takken & kookt die in twee stoopen waater tot een, & men legt daarby een stuk afgebrande Eyzer, of smeedslag, als dit by elkander gekookt is dan doet men 't door een doek & roerd een weinig stroop daarbij, om 't smaakelyker te maaken, deeze drank word dan gegeeven aan diegeene welke Venusziektens hebben, een Bierglas 's morgens & een dito 's avonds; dit helpt in korten tyd.

Echites nova Alm, later door Linnaeus Jr. als *Echites syphilitica* beschreven. Welke soort hiermee bedoeld wordt, is niet bekend, zie de flora, deel IV.

136. Is een soort van riet, welke op een steel met leeden groeyt, tot 9 voeten hoogte met 21 stuks blaaderen omgewaschen van boven hebbende in den topeinde een roode vrugt of bloeysels gelykende haast de vrugten welke aan de greene boomen groeyt, als dit riet eerst opkomt uit d'aarde, ziet 't uit als de doorgesneedene steel, welke ook in 't stoop te zien is; de Neegers gebruiken deeze bloeysel of vrugten voor 't vlees op de oogen, zy drukken 't zap daaruit & laat in 't oogen druipen, 3 à 4 droppels, 's morgens & 's avonds, eenige daagen lang, & zy zeggen dat dit hun volkoomelyk hersteld.

Costus arabicus L. Deze soort behoort in Oost-Azië thuis, zoodat de determinatie niet juist kan zijn. Sack 1908, p. 5 vermeldt, dat het sap van *Costus spec.* (sangrafoe) gebruikt wordt tegen kriebeling in de keel.

153. Is 't blad & bloeysels van een rank gewass, welke zig op andere gewassen leunt, de bloeysels beginnen eerst in groene knoppies, open gegaan zynde verdeelt deeze zig in 2 klyne blaatjes, midden deeze zitten 4 witte kookertjes, wyder na boven als

beneeden, dewelke zig ieder van boven verdeelt in 5 klyne kantjes of taggies, binnen deeze zit een klyn zwart steeltje in ieder kookertje, in 't topeinde hebbende twee kromgeboogene witte hairtjes, de blaaderen van deeze rank, 4 à 5 handen vol, worden in waater gekookt tot op de ½te van 't waater, doorgedaan zynde geeft men 1 bierglas vol, 3 maal 's daags, 1 dag of 3 aan de geenen haar mensis verlooren hebben, dan worden zy hersteld; men gebruikt dit ook in Venusziektens; maar dan wordt 't sterker gekookt & men continueerd daarmeede tot de geneezinge toe.
Cactus triangularis L. Tegenwoordig *Cereus triangularis Haw* geheeten.

Van deze soorten worden er vier koortswerend genoemd (nrs. 6, 9, 35 en 88), twee zweetdrijvend (nrs. 8 en 106), vijf tegen venerische ziekten (nrs. 12, 25, 82, 127 en 153), twee tegen menstruatiestoringen (nrs. 18 en 153), drie purgeerend (nrs. 14, 34 en 70), twee tegen roode loop (nrs. 40 en 46), de overige ziekten worden elk maar één keer genoemd, nml. aarswormen (16), framboesia (29), zeere keel (31), zweeren (24), een niet genoemde ziekte (21), belliac (34), vergift (59), jicht (65), ringworm (102), oogziekte (136) en lumbago (106).

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Koloniaal Missie Tijdschrift. Afl. VI. 15 Juni 1935. De Surinaamsche Missie. Jaarverslag 1 Jan.—31 Dec. 1934.

St. Dominicus Penning. Afl. 115. Juli 1935. Aanbiddingsfeest in onze Ned. West-Indische Missie, door p. I. de Bruyn. O. P.

Echo's uit de Missie. 25 Juni 1935, no. 7. Het rouwfeest by de Aucaners, door Sr. M. Wivine; Bonaire en zijn hospitaal, door Sr. Mar. Bernarda Beysens.

De Navorscher. afl. 5 en 6 (1935). De familie Swanepoel in Zuid-Afrika en Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Nederlandsch Archievenblad, no. 2 van 1934/1935. Het archiefwezen in Britisch Guyana, door Fred. Oudschans Dentz.

Tropisch Nederland. 3 en 17 Juni en 1 Juli 1935, nos. 3, 4 en 5. Twee eeuwen beschavingsarbeid. De Moravische Broedergemeente in de West, door C. K. Kesler.

De Indische Mercuur. 12 Juni 1935, no. 21 Suriname. Een kloek en waar woord door minister Colijn gesproken, door J. Sibinga Mulder.

Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur. 27 Juli 1935, no. 39. Surinaamsche schetsen. De Kruisen in het Oerwoud, door P. M. Legêne.

The West India Committee Circular. 20 Juni 1935, no. 958. The Progress of Cocao Research; Antigua's Cotton Industry, door F. H. S. Warneford; Jamaica's Tourist Tax. Proceeds to be spent on Advertising; Caymans Islands New Stamps.

Idem. 4 Juli 1935, no. 959. Water for Belize At Last [hoofdstad van British Honduras]; The Flying-Fish Industry. A Recent Broadcast Talk, door Sir Algernon Aspinall; The Colonial Development Fund, Further Assistance for West Indian Colonies; Trinidad Harbour Scheme; Jamaica's Banana Association.

Idem. 18 Juli 1935, no. 960. German and West Indian Trade; Trinidad's Petroleum Industry; Grenada Nutmegs; Social Hygiene. Conditions in the West Indies; Jamaica and the B. I. F. (British Industries Fair); The Barbados Railway; St. Vincent in 1934.

Idem. 1 Augustus 1935, no. 961. The Finances of British Guiana; The Windward Islands; The Sea Island Cotton Harvest in the British West Indies, door Sir Algernon Aspinall; The Montserrat Earthquakes.

Idem. 15 Augustus 1935, no. 962. Cocao Diseases; Jamaica's Banana Association. Meeting to Consider its Future; Trinidad Government Loan. Heavily Oversubscribed in London; An Impression of Tobago, door Richard Aldington; The Trinidad Harbour Scheme; Conditions in British Guiana. The New Governor's Interesting Speech; A New Road for St. Lucia. Cultivable Lands to be Opened Up.

Oost en West. Augustus 1935, no. 8. Hoe de Surinaamsche Gouverneur Renier Frederick Baron van Raders den inboorlingen den veldarbeid leerde en daarin door den Minister van Koloniën werd tegengewerkt (slot), door A. Hallema; De Slavenopstand van 1750 op Curaçao, door Louis Koch.

Het Vaderland. 9 Augustus 1935, avondblad A. Suriname. De huidige landbouwtoestanden in dat gebiedsdeel, II, door Theod. A. C. Comvalius.

Idem. 16 Augustus 1935, avondblad A. Het Kleinbedrijf in de Goudindustrie in Suriname, door Theod. A. C. Comvalius.

Tropical Agriculture (Trinidad). Juni 1935, no. 6. An Entimological Investigation in St. Vincent, door J. G. Myers; West Indian Entomological Notes, door H. E. Box; Citrus-fruit-rots in Trinidad, door R. E. D. Baker; Agricultural Labour in Trinidad, Part V. Remedial Measures, door C. Y. Shephard.

Indische Mercuur. 14 Augustus 1935, no. 33. Gegevens over de productie der sinaasappelen in Suriname, door G. Stahel.

Ons Suriname. Augustus 1935, no. 8. Pioniersarbeid in Suriname, door dr. A. A. L. Rutgers; Kinderhuis Leliëndaal. In het Zendingswerk moet men leeren wachten, door Zr. Ali de Vries.

De Katholieke Missiën. Augustus 1935. Afl. 10. Grensexpeditie naar de Surinaamsche Oerwouden, door Vox Clamens.

Tijdschrift voor Economische Geographie. 15 Augustus 1935, no. 8. *A.* Surinane. *B.* Curaçao, [Economische toestand in West-Indië in 1934], door Fred. Oudschans Dentz (vervolg van 15 Juli no. 7).

Algemeen Handelsblad. 16 Juni 1935. Blijvende welvaart van Suriname, door F. Kamminga Bruyn.

De West. 31 Juli 1935. De Herrnhutters in Suriname. 1735—Augustus —1935.

De Surinamer. 3 Augustus 1935 no. 4262. Samenstelling van de Koloniale Staten, door Ph. A. Samson.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Flora of Surinam (Dutch Guyana) edited by Dr. A. Pulle. Vol. III (pg. 161—304). Mededeeling no. XXX van de Afd. Handelsmuseum. no. II van de Kon. Ver. Koloniaal Instituut te Amsterdam. 1935 *f* 5.85.

De Geschiedenis van de Ned. Hervormde Gemeente in Suriname, door A. W. Marcus. Paramaribo, 1935. Drukkerij „De Tijd". O. C. Marcus. *f* 1.40.

Groei van het Herrnhutter Onderwijs in Suriname, door E. A. J. Themen. 1935 (Buitenbladtitel). Beknopt Overzicht van de Ontwikkeling van het onderwijs op de Scholen der Evangelische Broedergemeente in Suriname, door E. A. J. Themen. Oud-Hoofd van Scholen der Ev. Br. Gemeente Gedrukt by J. H. Oliviera, Paramaribo. (binnenbladtitel). *f* 1.—.

TWEE BELANGRIJKE UITGAVEN

DOOR

W. R. MENKMAN

Nederlandsche zeevaarders op de eilanden in de Caraïbische Zee en aan de kust van Columbia en Venezuela gedurende de jaren 1621—1648(9). Documenten hoofdzakelijk uit het Archivo General de Indias te Sevilla. Bijeengebracht en uitgegeven door Irene A. Wright B. A. Deel I 1621—1641. Met vertalingen der documenten door Prof. Dr. C. F. A. van Dam. Utrecht 1934.

Dit door het Historisch Genootschap uitgegeven werk (derde serie No. 63) bevat 67 documenten uit de Spaansch-koloniale archieven, moeizaam bijeengebracht en bewerkt door Miss Wright en alle betrekking hebbend op de Nederlandsche activiteit in West-Indië, gedurende de eerste twintig jaren na den afloop van het Bestand en de oprichting der West-Indische Compagnie.

Het is duidelijk, dat de uitgeefster ook nog andere dan deze 67 stukken bestudeerd heeft en eveneens dat de archieven in kwestie nog meer bevatten dat voor onze Westindische geschiedenis van belang is. Miss Wright leest blijkbaar ook Nederlandsch, zoodat zij Wassenaer, De Laet en Hamelberg ter vergelijking heeft kunnen raadplegen; de voetnoten (soms zeer uitvoerige) bij de Nederlandsche vertalingen zullen ook van haar afkomstig zijn, al heeft zij die allicht niet in onze taal geschreven.

Dat deze verzameling een waardevolle aanwinst is voor onze koloniale geschiedenis, behoeft natuurlijk geen betoog.

Behalve dat zij ons iets leeren aangaande de bedrijvigheid van ons voorgeslacht, in en om de Caraibische Zee, onder het eerste octrooi der eerste W. I. Compagnie, geven de thans gepubliceerde documenten ons ook inzicht in de toestanden en de politiek in dat deel van het Spaansch-Portugeesche rijk van Philips IV, dat in de nieuwe wereld lag. Nog altijd bestuurde de Koning, ge-

leid door tallooze rapporten en adviezen, van zijn Hof uit zijn overzeesche gebieden; gebrek aan het allernoodigste echter — geld — belette het nemen van doeltreffende maatregelen om den vijand uit die gebieden te verjagen, of althans hem te beletten daar kwaad te doen. Teekenend is het, hoe steeds de aandacht zich concentreerde op het belang, dat toch vooral de zilverzendingen veilig en zonder vertraging overkwamen. De zeestrijdmacht, voor haar beveiliging aangewezen, kon niet aan bijkomstige doeleinden dienstbaar gemaakt worden en voor een afzonderlijk eskader, bestemd om den vijand uit de Caraibische Zee te verdrijven en hem te beletten zich daar weer te nestelen, bezat men de middelen niet; intusschen zag men juist in de aanwezigheid van dien vijand, zóó dicht in de buurt, ook voor de zilvervlooten een bedreiging. De expeditie tegen St. Maarten (1633) moest liefst geheel en anders voor een zoo groot mogelijk deel, door den Spaanschen handel bekostigd worden, ten behoeve van welken zij heette ondernomen te worden.

De correspondentie der Spaansche koloniale autoriteiten bevat veel klachten: te weinig soldaten, gebrek aan ammunitie, slechte bewapening, onvoldoende voorziening van levensmiddelen. Ook geven die autoriteiten wel eens wat erg hoog op van hun eigen activiteit en van de macht van den vijand; zij getroosten zich allerlei offers en verwachten daarvoor beloond te zullen worden door den Koning.

Intusschen bejegenden blijkbaar Spanjaarden en Hollanders elkander daarginds in den regel fatsoenlijk, ook al was men met elkander in oorlog; de opvarenden van een op Tortuga gestrand Spaansch schip begeven zich naar de Hollanders (1630), de Hollandsche bezetting van St. Maarten krijgt overtocht naar het vaderland. Krijgsgevangenen werden over en weer gewoonlijk behoorlijk behandeld, maar er waren uitzonderingen; op Porto Rico hing men in 1626 een aantal Hollanders die men in handen gekregen had op, doch dat dit geschiedde in strijd met de krijgsgebruiken van den tijd, zooals in 1600 in de Filippijnen, blijkt niet. De schandelijke gedragingen van Hollandsche bevelhebbers in Indië, tegenover weerlooze Portugeesche monniken (1639, 1641), waarvan Nicolaus de Graeff [1]) vertelt, vinden in onze Westindische geschiedenis gelukkig geen weerga. Of men in West-Indië de ketters en zeeroovers die men gevangen nam al dan niet ter dood behoorde te brengen, is bij de Spanjaarden geruimen tijd een twistpunt geweest; men besloot, altijd weder,

[1]) Reisen van N. de G. 1639—1687. Linschoten Ver. 1930.

zich aan het gebruik der „buena guerra" te houden, uit vrees voor représailles, dezelfde reden waarom de Hollandsche matrozen in 1628 weigerden zich te onderwerpen aan het voorschrift om den Duinkerkers „de voeten te spoelen" [1]).

De Spaansche vestigingen aan de Oostelijke kust van Venezuela waren blijkbaar in den aanvang der periode waarop de gepubliceerde documenten betrekking hebben, nog niet tot noemenswaardige ontwikkeling gekomen; de kolonisten schijnen er niet afkeerig van geweest te zijn, met de vijandelijke Flamencos handel te drijven, evenals elders trouwens en evenals in latere tijden. Overigens was er al heel weinig welvaart, hoewel men in 1622 te Cumaná reeds over negerslaven beschikte.

Dit eerste deel van de Nederlandsche Zeevaarders bevat als titelplaat een Spaansche kaart van omstreeks 1635 van „De Kust „van Columbia en Venezuela (Tierra Firme)"; de naam Colombia intusschen dagteekent van circa twee eeuwen later.

Een niet onaanzienlijk deel der behandelde documenten heeft betrekking op wat wij in onze Westindische geschiedenis zouden kunnen noemen de roman van het zout. Lezende van de zoutwinning der Hollanders te Araya, op Tortuga, aan de Unare, op St. Maarten en Bonaire, wordt het ons eerst recht duidelijk waarom er, bij de oprichting der West-Indische Compagnie, zooveel te doen is geweest over de „Soutvaert op West-Indien".

Het gold hier een uiterst belangrijk en winstgevend nationaal bedrijf, dat uitgeoefend werd naar den trant der walvischvaart; er was een groot aantal schepen bij betrokken, gewapende en ongewapende, bemand met soms zeer talrijke equipages (w.o. ook wel krijgsvolk), die het zout aan land moesten garen en het moesten inladen. De grootste schepen van den tijd (tot 400 ton) namen aan de zoutvaart deel.

Evenals in het hooge Noorden richtte men zich ook hier in de tropen aan den wal huiselijk in; men bouwde versterkingen, men werkte in het zout en maakte jacht op geiten en schildpadden (op Tortuga), men bevocht den vijand, wanneer deze zich vertoonde, men begroef zijn dooden en plaatste opschriften op de graven. 's Zondags bleef men in de versterking en wanneer de blijkbaar niet tegen Sabbatschennis opziende Spanjaarden op dien dag aanvielen, dan hadden zij dus een slechtere kans dan op werkdagen, wanneer de Hollanders verspreid aan den arbeid

[1]) Lieuwe van Aitzema, Saken van Staet en Oorlogh.

waren. De schepen bleven niet altijd bij de zoutpannen en soms werden ook wel menschen achtergelaten (St. Maarten en Bonaire) als vaste bezetting van den post.

In de activiteit der Hollanders te Araya stak een bedreiging, voor Cumaná en Margarita, voor de kust, verder Westwaarts, voor Porto Rico en ten slotte voor de zilvervlooten. Hier kwam het dan ook in 1622 tot een treffen, waarvan wij thans, van Spaansche zijde, de bijzonderheden vernemen.

Op Tortuga hadden de Hollanders in 1631 een zoutpan, welke voortreffelijk ingericht was, met pompen enz.; zij kenden het eiland en de mogelijkheden welke het bood, toen al lang. Zagen de Spanjaarden de kans schoon, dan vernielden zij wat de Hollanders gesticht hadden, doch deze laatsten wisten zich dan later opnieuw in te richten; op Tortuga gebeurde dit eenige malen, totdat in 1638 het Hollandsche fort aldaar door den vijand geslecht werd. Van de gelegenheid bij de Unare wordt, naar ik meen, thans voor het eerst melding gemaakt.

Bekend is, dat de reusachtige zoutpan op St. Maarten daar reeds in 1627 door de Hollanders gevonden werd; het blijkt nu dat reeds enkele jaren later Hollandsche, Engelsche en Fransche schepen voortdurend het eiland aanliepen. Voor de onzen werd deze post vooral van belang na de verovering van Recife in 1630; in het vervolg laadden de uit Brazilië thuisvarende schepen daar zout, d.w.z. totdat in 1633 de Spanjaarden er de baas werden.

Miss Wright heeft gezorgd voor fotographische reproducties van Punta de Araya en omgeving, met de zoutpannen, van omstreeks 1622, van de vesting welke de Spanjaarden daar in 1622 bouwden, nadat de Hollandsche versterking van 1621 vernield was en van de Hollandsche nederzetting bij de Unare, met bolwerken, steiger en kwartier voor het volk, alles in 1633 door de Spanjaarden verwoest. Het Spaansche fort, door den kapitein Cristobal Roda gebouwd, zal wel Santiago de Araya geheeten hebben en niet Santiago de Arroyo, al was dan ook de naam van den toenmaligen gouverneur van Nieuw-Andalusië Diego de Arroyo Daza. Bij de Unare hebben de Hollanders in 1640 wederom een fort gebouwd, dat echter hetzelfde jaar weder door den vijand geslecht werd.

Curaçao, in 1634 veroverd, bleek als vindplaats van zeezout niet van groote beteekenis; op Bonaire had men reeds vroeger zout ingezameld, maar wij lezen niet dat het bedrijf op dit eiland, toen men er eenmaal meester van was, snel tot ontwikkeling kwam.

Van een te Sevilla aanwezige kaart van haven en zoutpan van St. Maarten, kort vóór de verdrijving der Hollanders van daar, heeft de uitgeefster eveneens een reproductie opgenomen.

De documenten Nos. 8 tot en met 34 hebben betrekking op de expedities van Pieter Schouten (1624—1625), Boudewijn Hendricksz (1625—1626), Hendrik Jacobsz. Lucifer (1627), Pieter Adriaensz. Ita (1628) en Adriaen Jansz. Pater (1629—1630). Wat er in de Spaansche archieven te vinden was aangaande Piet Heyn's verrichtingen in de Caraibische Zee en omgeving (1626—1628) heeft de uitgeefster reeds eerder gepubliceerd (werken Hist. Gen. derde serie No. 53, 1928).

Over de tochten tegen de Spanjaarden sedert 1634, met Curaçao en St. Christoffel als operatiebases (zie de inleiding), krijgen wij in dit deel nog geen bijzonderheden. Het optreden der onzen tegen La Guaira (1631, 1632) was, naar ik meen, elders nog niet beschreven of vermeld. Dat de Hollanders op Trinidad, evenals bij de Unare, bondgenootschap met de Indianen aangingen, was voor mij eveneens nieuw.

Onder de illustraties bevindt zich een reproductie van een schilderij van Castello (Félix, Spaansch schilder van Italiaansche afkomst, 1602—1656) in het Prado Museum te Madrid, voorstellende de inscheping der Nederlanders op Porto Rico, na den mislukten aanslag van 1625.

Aangaande de kolonisatie van Engelschen, Franschen en Nederlanders op de Kleine Antillen wordt alleen gepubliceerd hetgeen op St. Maarten betrekking heeft, hoewel er blijkbaar in de Spaansche archieven meer dienaangaande te vinden is. Wel lezen wij echter, dat er een Hollandsche vesting geweest is op Anguilla, welke door de Spanjaarden geslecht werd; het puin werd gebruikt om het fort van St. Maarten te herstellen, toen dit in 1633 door de Spanjaarden veroverd was.

Wij leeren thans veel nieuws betreffende de belangrijkheid van deze onze eerste nederzetting op St. Maarten, over de drukke scheepvaart en over de wijze waarop de Nederlanders er zich ingericht hadden. Het dorp had steenen, met pannen gedekte huizen, een hospitaal en een kerk; het fort was sterk en goed bezet. De Hollanders deden er zelfs aan scheepsbouw, de Franschen verbouwden er tabak. Drinkwater werd van St. Kitts aangevoerd, waar in 1633 niet minder dan 4000 Franschen en Engelschen gevestigd zouden zijn geweest.

Toen de Spanjaarden arriveerden, om de indringers te verdrijven, lagen er geen Nederlandsche schepen op de reede; de vijand kon 1000 man troepen en 300 zeelieden aan land zetten en de bezetting, tegen de overmacht niet opgewassen, gaf zich op eervolle voorwaarden over (1 Juli 1633). Die bezetting bestond uit 95 man, 20 negers en 10 negerinnen, 2 Hollandsche vrouwen en 1 Indiaansche; de namen van den commandeur (Jan Claesz. van Campen?) die gewond werd en bij de overgave zijn zijdgeweer behouden mocht en van den militairen bevelhebber, die sneuvelde, worden niet genoemd. De brieven uit het fort aan den markies de Cadereita waren in het Latijn en afkomstig van den raad van het eiland (Senatus insulae S. Martini).

De Spanjaarden behielden het fort, herstelden en versterkten het en lieten op het eiland een vrij aanzienlijke krijgsmacht achter, alsmede een aantal ambachtslieden en twee Franciscaners als kapelaans; de namen van den gouverneur en den „ynxe„niero" (ingeniero, vestingbouwkundige) worden vermeld.

De illustraties: het eiland St. Maarten in 1631 of 1632 en de forteres in 1634, door de Nederlanders gesticht en door de Spanjaarden eenigszins verbouwd, zijn interessant. Aangenomen wordt dat de Spanjaarden in 1647 deze vestiging weder prijs gaven en dat het eiland toen door Franschen en Nederlanders opnieuw bezet werd; in het volgende deel zal Miss Wright dienaangaande misschien nog wat meer licht verspreiden.

Van het gevecht bij Los Organos, op 4 Augustus 1633, na de verovering van St. Maarten, tusschen een Spaansch schip en dat van Diego Martin, den voor den Prins van Orange strijdenden mulat, heb ik bij De Laet niets kunnen vinden. Hij was destijds dus allicht niet in Compagniesdienst; later, bij de expeditie naar Curaçao, echter blijkbaar wel.

Kan hij de in 1625 met het bevel over een schip belaste zoon van den kapitein Hendrick Lucifer geweest zijn (De Laet, bldz. 80)?

Ten slotte Curaçao, de in bezitneming van welk eiland voor de W. I. Comp. op 2 Juni verleden jaar plechtig herdacht is, zeer kort nadat Miss Wright's werk van de pers gekomen was. Spaansche gegevens omtrent de verovering van Curaçao zijn destemeer welkom, omdat de Nederlandsche documentatie niet geheel volledig is. Het rapport van Van Walbeeck, van 27 Augustus 1634, is niet meer te vinden, de Amsterdamsche Nieuwstijdingen van 1634 vermelden slechts de aankomst van het jacht de Eenhoorn

(No. 44, 10—30 Oct.), met een algemeen bericht aangaande het welslagen van de expeditie en L'Extraordinaire van 22 November van dat jaar [1]) vertelt ons niet meer dan hetgeen De Laet heeft opgeteekend en Hamelberg in het Alg. Rijksarchief heeft kunnen vinden.

Wij weten dan nu nauwkeuriger hoe Otzen aan zijn kennis van het eiland kwam; dat deze man een kleurling (prieto y criollo de las Indias) was, is natuurlijk heel goed mogelijk. De Spanjaarden van destijds noemden de in de koloniën geboren negers of mulatten dus ook reeds creolen.

Als datum van aankomst op Curaçao van Van Walbeeck en de zijnen vinden wij thans 28 Juli, terwijl het volgens de Nederlandsche bronnen den 29en geweest is. Ook aangaande het aantal schepen, zeven en later nog twee, stemmen sommige Spaansche getuigen met elkander overeen; dat waren dus de vier vaartuigen van het oorspronkelijke eskader, de twee Biscaysche sloepen, welke de Groot Hoorn aan boord had, het onderweg buitgemaakte Spaansche barkje, de Koningh David en dan nog één schip. De krijgsmacht was niet 600 man sterk, zooals de Spanjaarden meenden, doch circa 400.

De positie van den Spaanschen kapitein Don Lope Lopez de Morla blijft onduidelijk; de mayordomo Juan Mateos heet, als justicia mayor, de vertegenwoordiger van het civiele Spaansche gezag, terwijl er ook nog sprake is van een Indiaan, inwoner van Curaçao, die Juan Mateo heette. Er schijnt een geestelijke op het eiland te zijn geweest (el Bicario), Carmona genaamd.

De „cacique" der Curaçaosche Indianen, „Don" Pedro Ortiz, stond de Spaansche zaak voor, maar overigens waren de inboorlingen in het algemeen al spoedig dikke vrienden met de Hollanders, die hen goed behandelden, behalve dan dat er één geharquebuseerd werd en een paar andere Indianen scherp geëxamineerd werden, onder verdenking van spionnage of verraad, misschien wel ten onrechte. De Morla liet direct na aankomst van het Nederlandsche eskader eenige drinkwaterputten door de Indianen onbruikbaar maken, d.w.z. dichtgooien met divi divi en vuil; de opdracht om deze putten te vergiftigen echter was van later datum (mislukte verkenning van Februari 1635). Eenige Indianen van Curaçao en Bonaire die in Venezuela verklaringen aflegden, spraken goed Kastiliaansch (geen Papiamentoe dus), hoewel zij niet schrijven konden. Over de verhouding

[1]) Mr. B. de Gaay Fortman, Ind. Gids Juli 1934.

der Hollanders tot de Indianen die zij op Curaçao lieten blijven en de diensten welke deze menschen hun bewezen, vinden wij thans vele bijzonderheden, ook over Adrian of Balthazar de Montero, den door hen aanvankelijk aangestelden kapitein der Indianen.

Dat de Hollanders al dagen lang op de hoogte der kust van Curaçao gekruist hadden (noot bij document 56) alvorens binnen te vallen, is natuurlijk niet juist; tenzij gedoeld wordt op de eerste, mislukte poging om het eiland te bezeilen, drie weken vroeger. De eigenlijke landing wordt geacht op 30 Juli te hebben plaats gehad, niet den 31en, zooals bij ons. Aangaande het sneuvelen van een der officieren van Le Grand krijgen wij thans eenige bijzonderheden te lezen. De verklaringen der door Pedro Ortiz gevangen genomen militairen — de soldaat Martin Pietersz. en de deserteur Mathias Herman, beiden Zuid- Nederlanders — worden herhaaldelijk geciteerd.

Diego Martin, De los Reyes, Lucifer, of hoe hij zich verder mag genoemd hebben, zou als stuurman op de vloot van Van Walbeeck mede zijn gekomen uit Zeeland. De Portugeesche Jood, afkomstig uit Amsterdam, moet Samuel Coheño geweest zijn. Er zou ook een koopman uit Zeeland met Van Walbeeck mede gekomen zijn, Gaspar Rubergue(?).

De verschillende verkenningen van Curaçao en Bonaire, door de Spanjaarden in 1635 van de vaste kust af ondernomen, de plannen en pogingen om de Hollanders weder te verjagen, worden uitvoerig behandeld; wij danken aan de daarop betrekking hebbende documenten vele bijzonderheden aangaande de allereerste vestiging onder Nederlandsche vlag op Curaçao; Bonaire schijnen zij reeds eind 1634 in bezit genomen te hebben, hoewel zij er eerst omstreeks 1640 een bolwerk oprichtten en er een garnizoen onderhielden, toen men om de twee weken vleesch voor Curaçao kwam halen. Merkwaardig is dat men te Madrid meende, dat de Hollanders zeker waren niet in den rug te zullen aangevallen worden, terwijl zij zelf juist in het bovenwinds gelegen Bonaire een gevaar zagen. In 1635 schijnt er reeds sprake van geweest te zijn de monding der St. Annabaai door middel van een ketting af te sluiten.

In Madrid maakte men zich zóó ongerust over de vestiging der Nederlanders op de benedenwindsche eilanden, dat er begin 1635 zelfs een speciale raad voor Curaçao benoemd werd, samengesteld uit leden van verschillende andere raden; ook is er sprake geweest van een afzonderlijke armada om Curaçao, waar men op

zooveel plaatsen landen kon, te hernemen. Dit alles leidde ook al weder tot niets, wegens gebrek aan middelen. Verlies van grondgebied in de West (in dit geval waardeloos grondgebied) behoefde men zich niet aan te trekken, maar de veiligheid der zilvervloten werd bedreigd.

Van Walbeeck zag direct het belang van Curaçao, als operatiebasis voor rooftochten en expedities naar het Spaanschamerikaansche vasteland; hij sprak over ondernemingen tegen Aruba en Coro, de Spaansche documenten vertellen echter niet welke actie er inderdaad van Curaçao als Nederlandsche marinebasis uitgegaan is.

In 1632 had het bestuur van Coro, als het ware bij toeval, vernomen dat er op Curaçao (waar toch een mayordomo gevestigd was) en Bonaire voortdurend hout gekapt werd, door Hollanders en Franschen, die zich daar zeer op hun gemak gevoelden; vele vijandelijke schepen kwamen ieder jaar ongestoord in 's Koning's Indische havens, zooals algemeen bekend was, hetzij om te repareeren, of zelfs om er te „overwinteren". Men besloot in 1633 te Coro om den toestand op Bonaire eens te laten opnemen.

Er was in den Spaanschen tijd op de benedenwindsche eilanden veel vee en het is zeker interessant thans te vernemen, dat er vóór de komst der onzen op Curaçao een leerlooierij in bedrijf was, waarin divi divi als looistof gebruikt werd. Onder het vee werd door de Hollanders op Curaçao een groote opruiming gehouden; dagelijks werd er geslacht voor de troep en voor de schepelingen, behalve des Zaterdags, want dan at men geen vleesch, later om de drie dagen, omdat de beesten schaarsch werden en men voorraden uit Patria ontving.

Houtkappen was geruimen tijd een dagelijksche bezigheid van militairen en zeelieden; verschillende documenten geven bijzonderheden aangaande belading en expeditie der schepen, die van Van Walbeeck en later aangekomene, uit Brazilië en uit Nederland. Er was al direct een niet onaanzienlijke havenbeweging.

Naar goud werd ijverig gezocht, onder leiding van Coheño en (of) Diego Martin; er werd echter niets gevonden.

Aangaande den vestingbouw op Curaçao vernemen wij vele berichten; Le Grand woonde in de versterking bij het Schottegat, Van Walbeeck in het fort aan de Punt.

Oneenigheden waren er onder de veroveraars al direct, de beide aanvoerders maakten voortdurend „ruzie" met elkaar (rriñeron); dat er onder de manschappen, die hard moesten werken (hout-

kappen en vestingbouw) en niet altijd goed verzorgd konden worden, ontevredenheid heerschte, ligt voor de hand. Het eiland bleek echter gezond te zijn; er waren weinig zieken en er stierven slechts enkelen (één soldaat werd geëxecuteerd).

Dat Van Walbeeck op zijn overtocht naar Curaçao een slavenschip had ontmoet, maar daaruit alleen één negerjongen had overgenomen, die later op het eiland onder Le Grand als tamboer diende, was niet bekend, naar ik meen; dat was dan allicht de eerste neger op Curaçao, zooals Coheño de eerste Jood was.

In 1639 is er sprake van een nieuwen gouverneur of admiraal op Curaçao ,die Jacob Petertolos zou heeten. Jacob Pietersz. Tolck zou dan inderdaad de tweede uit Patria uitgezonden directeur geweest zijn, maar zijn bestuur kan in dat geval van slechts korten duur geweest zijn. Immers, wij vinden hem reeds in 1641 in Europa terug, op den tocht naar Portugal onder De Ruyter; Tolck's gedrag was bij die gelegenheid niet geheel bevredigend [1]).

Van handelsbetrekkingen tusschen Curaçao en de vaste kust, welke toch reeds spoedig moeten zijn aangeknoopt, ondanks den oorlogstoestand en de Spaansche monopoliepolitiek, lezen wij nog niets; dienaangaande echter zullen de autoriteiten van Tierra Firme ook wel niet gerapporteerd hebben.

De als illustratie opgenomen kaart van Curaçao van 1634 was bekend [2]).

Eenige plaatsnamen in de Spaansche documenten verdienen vermelding.

Mardique, vertaald „Mardijk", in de Nederlanden, dat evenals Duinkerken geblokkeerd werd, heb ik niet thuis vermogen te brengen.

De haven van Bonaire heette Barbuda; op Curaçao, dicht bij de St. Annabaai, was een Puerto de Moros en een Maniguacoa. De post (later versterkt) der Hollanders bij de St. Annabaai heette La Higuera. Er is sprake van een heuvel van Chinchorro op Curaçao en van de baai Sardina. Alle andere Curaçaosche namen worden ook thans nog gebruikt.

Nicula of Nicola is blijkbaar Klein Curaçao, hoewel de vertaler het één maal ten Z.W. van Curaçao geplaatst heeft; in het betreffende Spaansche stuk echter staat dat het lag „a barlo- „vento" van Curaçao, dus ten Oosten.

---

[1]) P. J. Blok. M. A. de Ruyter, bldz. 39.
[2]) P. A. Euwens O.P. West-Ind. Gids X, 100.

Ten slotte de Nederlandsche tekst. Men kan zich de vraag stellen, of er aan vertaling gedacht zou zijn, wanneer er van Fransche, Engelsche of Duitsche archiefstukken sprake ware geweest; wie een diepere studie van onze 17e eeuwsche Westindische geschiedenis wil maken, mag toch wel Spaansch kunnen lezen.

Thans moest, om leesbaar Nederlandsch te verkrijgen, veel tusschen haakjes worden bijgevoegd, omdat er nu eenmaal in de Spaansche stukken minder woorden gebruikt zijn dan wij noodig hebben om hetzelfde te zeggen. Een grooter moeilijkheid lijkt het mij echter dat de inhoud niet te veel aan karakter mocht verliezen.

Overzetting in het Nederlandsch van het Iaerlijck Verhael was natuurlijk niet mogelijk, maar hedendaagsche woorden als exploiteeren (aprovecharse) en exploitatie (beneficio), met betrekking tot de zoutwinning, nemen toch de 17e eeuwsche stemming wel wat te veel weg; Hispaniola voor Española moet er den lezer dan weder in brengen.

De Spanjaarden hieven de krijgskreten „Santiago" en „Vito- „ria" aan en de Spaansche stukken willen ons laten gelooven dat de Nederlanders bij den aanval „Flandes" riepen; de vertaler laat hen „Holland" roepen, maar misschien waren de aanvallers wel Zeeuwen. Flandes als geographisch begrip is hier en daar ook met Holland vertaald.

Slaat men, het verhaal in het Nederlandsch niet goed begrijpend, den Spaanschen tekst op, dan is soms het resultaat verrassend. Zoo brengen aan land gegane zeelieden ergens een medicijnkist op hun schouders naar het lagoen, waar zout gewonnen wordt; inderdaad beteekent bot*i*quin volgens de dictionaire reisapotheek of zoo iets, maar men denkt toch veel eerder aan bot*e*quin, kleine boot (document No. 1). De Spanjaarden komen „a la alto de el „çero", welke op de kaart, door den Koning gestuurd, met de letter Y aangeduid is (document No. 51), hetgeen vertaald wordt: „bovenaan de nul /sic/, die aangeduid staat" etc. Natuurlijk gaat het hier om een heuvel (tegenwoordig Spaansch cerro, Papiamentsch seroe) en niet om het teeken O (cero, zero).

De maritieme woorden en uitdrukkingen leverden begrijpelijkerwijze ook moeilijkheden op. Het woord fragata is niet anders te vertalen dan met fregat en ook De Laet spreekt herhaaldelijk van Spaansche fregatten; L'Honoré Naber teekent daar dan echter in voetnoten bij aan, wat voor soort vaartuigen dit waren, om te voorkomen dat gedacht zal worden aan hetgeen wij tegenwoordig fregatten noemen. Canoa werd vertaald met kano,

maar piragua met prauw (!); de definitie van een piragua komt ongeveer overeen met die van een prauw, maar daarmede is laatstgenoemd woord nog niet verantwoord. Wat bij de Engelschen de long boat heet noemen wij de groote boot of de barkas; voor het Spaansche barco lenguo (schip met één mast, één zeil en één dek) weet ik géén Nederlandsch equivalent, maar „lang vaar-„tuig" voldoet mij toch allerminst. Armada en tartana (klein vaartuig met één mast en een Latijnsch zeil) zijn onvertaald gelaten, terecht zou ik zeggen; hulken voor urcas, pramen voor chatas en adviesvaartuig voor patache (klein, tweemast vaartuig, voor verkenningsdiensten) zijn toch altijd min of meer willekeurige vertalingen. Largar los cables por lo mano (bij een overhaast vertrek) mag niet vertaald worden met de kabels „vieren", dejar los cables y anclas de la parte de tierra (onder dezelfde omstandigheden) niet met ankertouwen en anker „aan dezen kant /maar „zitten/" laten. Een schip enteren por las cintas y pernos (omdat er cabo ni escalera was) is vertaald met naar boven klauteren langs de berghouten en „klinkbouten" (zal wel moeten zijn puttingijzers of rustijzers). „Aanloeven" (se atrevesso la capitana) is geen Nederlandsch; wij zeggen oploeven.

Auto (acte), cedula (verordening), consulta (advies) en pliego (vel of blad) zijn onvertaald gelaten, waar niets tegen kan zijn. Hetzelfde geldt voor Casa de contratación de las Indias, Audiencia en Junta de Armadas; voor andere instanties evenwel zijn Nederlandsche namen gevonden, als Raad voor Oorlogszaken in Indië, Koninklijke Raad van Indië, Raad van State, Raad van Portugal en Krijgsraad. Waarom heeten de leden der Casa de contratación rechters?

Nederlandsche namen voor contador, maestro de campo, maestro de plata, mayordomo, oidor, en sargento mayor worden niet gegeven, soms blijven zelfs gobernador en condestable onvertaald; vaylio echter wordt baljuw, alcalde ordynario burgemeester.

Pedreros heetten bij ons steenstukken, niet steenmortieren; dat dit geschut door de schepen ook in de marsen werd gevoerd, wist ik niet, maar „steenmortieren van de mars" (pedreros de las gavinas) voldoet mij toch niet. Waarom plataforma niet vertaald met batterij, in plaats van met „kat"? De commandant der havenbatterij van La Guiara (cabo de escuadra de la plataforma) heet nu in het Nederlandsch de „korporaal-commandant van de „kat". Cavalleros wordt ook al vertaald met katten; wij spreken echter van Spaansche ruiters, of Friesche ruiters. Fascinen (tak-

kebossen voor borstweringen) lijkt mij de correcte vertaling van faxinas, maar het „gordijn, dat de vesting omgeeft" is geen erg geslaagde vertaling van la cortina (de courtine of hoofdwal, de middenwal tusschen twee bastions).

Pieças de artilleria de cuchara zou ik lepelstukken willen noemen, niet „stukken geschut met geschutlepels", medias culebrinas moeten een soort (veld)slangen, trabucos zullen wel donderbussen geweest zijn, niet eenvoudig „bussen", voor treyn (toebehooren tot een aantal stukken geschut) gebruikten wij hetzelfde woord, niet „tros".

„Escuade" voor escuadra (afdeeling voetvolk) klinkt niet zeventiende eeuwsch; tercio (regiment) is hier en daar onvertaald gelaten. Mochila zou ik liever met knapzak vertalen dan met „ransel". Alfanjes zijn houwers, niet „Turksche sabels".

Een carretada zout van één fanega was een kruiwagenvracht, niet een „karrevracht", want het zout werd (ook later nog) met kruiwagens (carretoncillos de mano) naar boord vervoerd; op 13 September 1658 verscheepte Mathias Beck op Curaçao aan Petrus Stuyvesant in Nieuw-Nederland 23½ last zout, ieder last van 28 „vol opgehoopte Cruywagens" [1]).

„Kreken" zijn er niet op Curaçao en caletas had met inhammen vertaald moeten worden.

Wanneer een tamboer als parlementair over den fortmuur naar buiten komt, met een brief voor den vijandelijken bevelhebber, dan heet het dat de belegerden een tamboer „over den „muur zetten" (echaron por la muralla un atambor).

Religiosos descalços de San Francisco zullen bij ons wel barrevoeters genoemd zijn, niet „ongeschoeide Franciscanen".

Met guatapana als stofnaam heeft de vertaler geen raad geweten en hij heeft er van gemaakt „afval(?)". Guatapaná echter, als naam van een boom, komt in de woordenboeken voor en met eenig zoeken, kan ook iemand die de Curaçaosche watapana niet kent, wel tot divi divi komen.

Hazer buena guerra was een staande uitdrukking, over de beteekenis waarvan tusschen Nederlanders en Spanjaarden in den tachtigjarigen oorlog geen misverstand mogelijk was (geval Lambert Biesman, op de wereldreis van Olivier van Noort); zij komt niet tot haar recht evenwel, wanneer men haar vertaalt met „den strijd met eerlijke middelen voeren", zonder meer.

Personen- en zakenregisters ontbreken; het is ook daarom

[1]) Connossement, New York State Library.

dat ik gemeend heb goed te doen, met een zoo groot mogelijk aantal waardevolle bijzonderheden uit dezen uiterst interessanten bundel bescheiden over te nemen [1]).

De grondpolitiek in het West-Indische domein der Generaliteit. Een historische studie van G. J. van Grol, Oud-Gezaghebber van St. Eustatius. Algemeen Historische inleiding. 's Gravenhage — Alg. Landsdrukkerij — 1934

Dat in het Curaçaosche herdenkingsjaar, behalve Miss Wright's Spaansche documenten ook dit eerste deel van het werk des Heeren Van Grol uitgekomen is, moge als een bewijs gelden dat 1934 reeds geruimen tijd tevoren en van verschillende kanten beschouwd is als het jaar waarin Nederland er op attent gemaakt behoorde te worden, dat de Nederlandsche Antillen op een voorname plaats recht hebben in het boek onzer koloniale geschiedenis.

Vergelijken wij de omschrijving der opdracht, welke den Heer Van Grol indertijd door het Curaçaosche gouvernement gegeven werd — het instellen van een geschiedkundig onderzoek naar de Curaçaosche grondpolitiek, in aansluiting op het rapport-Gravenhorst van 1893 — met titel en inhoudsopgave van dit eerste deel zijner historische studie, dan vermoeden wij reeds, dat de schrijver zijn arbeid méér dan enkel maar breed, eerder magistraal heeft opgezet. Een vermoeden dat, door gezette lezing van het boek, dubbel en dwars bevestigd wordt.

Aan een uitvoerige bespreking van deze uitgave lijkt op het eerste gezicht geen behoefte te bestaan, al ware het alleen maar omdat de inhoudsopgave en de lijsten der paragrafen een duidelijk en volledig overzicht geven van de behandelde stof, in al haar onderdeelen, zoodat een leidraad voor zoekers, die gaarne vooraf willen weten, wat zij wel en wat zij niet mogen verwachten te zullen vinden, hier geheel overbodig is.

Hoe verder ik las evenwel, hoe meer het verlangen bij mij groeide om, in plaats van mij te bepalen tot een korte aankondiging, den lezers van ons tijdschrift bekend te maken met dat-

[1]) Wij vernemen, dat aan het tweede deel een inhoudsopgave toegevoegd worden zal van de beide deelen tezamen. Red.

gene waaruit de wel zeer bijzondere verdiensten van het werk van den Heer Van Grol blijken.

Nog een verschil met de documentenverzameling van Miss Wright is hierin gelegen dat, terwijl deze laatste en haar vertaler, uit den aard der zaak, zich slechts zelden geroepen voelden om een eigen standpunt naar voren te brengen, de Heer Van Grol ons een werk kon aanbieden, dat juist zijn waarde moet ontleenen aan de stellingen welke er in ontwikkeld worden. Van de gelegenheid om persoonlijke opvattingen te formuleeren, heeft de schrijver een ruim gebruik gemaakt; af en toe zouden wij eigenlijk wel gaarne vernomen hebben, of zijn eigen, intelligente conclusies ook door anderen gedeeld worden, of minstens door welke redeneering hij tot die conclusies gekomen is.

Van een aantal rechtsphilosophische en rechtshistorische beschouwingen kan de niet erudiete recensent slechts met groote belangstelling kennis nemen, zonder zich aangaande de waarde dier beschouwingen een oordeel te mogen aanmatigen.

Van Grol heeft naar den geschiedkundigen grondslag gezocht der staatsregeling onzer Beneden- en Bovenwindsche eilanden en hij heeft gevonden dat in het octrooi der West-Indische Compagnie materieel de rechtsverhoudingen nawerken, in den Spaansch-Portugeeschen tijd geschapen in de door de Nederlanders veroverde gebieden der nieuwe wereld; de Staten-Generaal volgden den Koning in de souvereiniteit op, onverschillig of de Nederlandsche occupatie al dan niet gewapenderhand had plaats gehad. Behalve in het octrooi van 1621 was het staatsrecht van Nederlandsch West-Indië geformuleerd in de regeeringsordonnantie van 1629, welke laatste Van Grol pas in 1869, door de invoering der nieuwe wetgeving, haar laatste kracht ziet verliezen, terwijl in het tegenwoordige Britsch-Guyana pas in 1916 haar beteekenis geheel verdwenen zou zijn.

De schrijver verklaart de verhouding Generaliteit—Compagnie—Patroon—Coloniër uit het oude leenrecht, hij acht verovering op de zee analoog aan verovering op den vijand, het octrooi der Compagnie aan een bedijkingsconcessie in den gravelijken tijd. Geen wonder, dat voor hem het verschil tusschen de door de Compagnie zelf en de door patroons gestichte koloniën niet de beteekenis heeft, welke anderen er wel aan gehecht hebben; hij ziet in elke min of meer zelfstandige „conqueste" een kolonie, patroonschap of ambachtsheerlijkheid, zonder verschil in status, in het geheele Nederlandsch-Westindische gebied één

conqueste der Republiek, domein der Staten-Generaal, wier mandatarisse de West-Indische Compagnie was.

Ook op algemeen geschiedkundig gebied geeft de Heer Van Grol ons zijn eigen opvattingen te kennen. Het groote staatkundige doel, met de „conqueste" beoogd, was volgens den schrijver het stichten van een nevengeschikt, agrarisch, feodaal territoir, naast het rijk in Europa en de koloniale burger, zegt hij, wist aan het historische begrip kolonie den inhoud te geven van wezenlijke nevengeschiktheid, in tegenstelling met ondergeschiktheid. Voorwaar een treffende uitspraak, nu het woord kolonie in de ban gedaan is, maar de Nederlandsche regeering onzer dagen aan de bevolking onzer Westindische eilanden geen volledig kiesrecht durft verleenen voor haar vertegenwoordigend lichaam, dat geen bestuurscollege meer is.

In het licht eener, allereerst op de verovering van Brazilië gerichte, expansiepolitiek, wordt de West-Indische Compagnie, in stede van een particuliere, gepriviligeerde, commercieele en kaapvaartonderneming, die als nevenbedrijf ook „vruchtbaere „ende onbewoonde quartieren" mocht „populeeren", in de eerste plaats een oorlogswerktuig der Generaliteit, de bevordering van handel en scheepvaart en het „infesteeren" van den vijand wel het naaste doel van het octrooi, doch kolonisatie, in naam en van wege den Staat, de ulterieure taak der concessiehoudster. Zij immers, als staatsrechtelijke instelling, had geen bevoegdheid tot offensief optreden op eigen gezag, noch tot occupatie van vijandelijk gebied op eigen initiatief, of zelfs tot het uitoefenen der kaapvaart uit eigen motief.

Werktuig in den aanvalsoorlog, concessionarisse van het domein — met ambachtsheerlijke rechten — en gesubordineerd regeeringsorgaan, in die verschillende hoedanigheden door de Staten-Generaal ingesteld en geoctroyeerd, ziedaar de positie der West-Indische Compagnie, zooals de Heer Van Grol ons die schildert. Mochten wij uit de oudere litteratuur — en uit de consideransen van het octrooi van 1621 en de ordonnantie van 1629 — misschien den indruk hebben opgedaan, dat de Hooge Overheid meer volgde dan leidde, de schrijver ziet blijkbaar overal de Generaliteit als de drijvende en reguleerende kracht.

Vertoont de begintijd der Republiek, „de baaierd van den Ne„derlandschen - staat - in wording", ons veel particularisme, veel incidenteels, veel verwarring, veel tegenstrijdigheden, Van Grol bespeurt eenheidszin, samenhang, systeem en coördinatie, althans met betrekking tot de overzeesche politiek van nà het Bestand.

Wat de kolonisatie betreft, worden ons als ordeningsmaatregelen geschetst het toekennen van patroonsrechten tot het stichten van koloniën aan participanten en de overdracht van bevoegdheden te dezen opzichte van de XIX op de Kamers Amsterdam en Zeeland, van 1628, 1629 en 1632. Bij de bespreking der tegen wilde of avontuurlijke kolonisatie gerichte politiek der Compagnie, brengt de schrijver terloops even de tegenwoordige Nieuw-Guineaplannen op het tapijt.

Niet algemeen bekend was, dat aanvankelijk de hooge regeering over de Benedenwindsche eilanden te Pernambuco gevestigd was; conform hiermede betrekt Van Grol in zijn beschouwingen dan ook de bestuursordonnantie van 1636, welke voor Brazilië ingesteld was, zooals die van 1642 voor Afrika.

Wanneer hij er de aandacht op vestigt, dat de Hollandsche placaten in het algemeen in de Westindische koloniën niet van kracht waren, citeert schrijver een missive van de X, van 9 Mei 1776, waarin tegenover elkander gesteld worden de ingezetenen van Holland en de onderdanen (der Staten-Generaal) in de Amerikaansche gewesten. Ik moge er aan herinneren dat in de deductie van Johannes de Graaff van 1779 gesproken werd van onderdanen van H. H. M., die burgers en inwoners van St. Eustatius waren [1]) en dat bij verandering van vlag de burgers en ingezetenen onzer koloniën trouw moesten zweren aan den niewen souverein, of hun inwonersschap opgeven [2]). Het is goed deze onderscheidingen in het oog te houden, wanneer het gaat om den politieken status der kolonisten, vóór de regeling van het Nederlanderschap.

Dat, hoewel aan de reguliere geestelijkheid der R.K. kerk het verblijf in de Westindische koloniën ontzegd was, de wereldlijke aldaar haar roeping mocht vervullen, zou voor mij niet gevolgd zijn uit de bepalingen op het stuk der religie in de regeeringsordonnantie van 1629 (artt. X, XI en XII); vergelijk artt. XXXIII en XXXIIII der Braziliaansche Instructie van 23 Augustus 1636.

De Heer Van Grol heeft het noodig geacht, zich te verdiepen in „enkele bijzonderheden" van de geschiedenis van Nederlandsch Amerika of West-Indië; hij heeft gebruik gemaakt — in verband met de Curaçaoherdenking van 1934 — van brieven van Van Walbeeck, Le Grand en Tolck en hij meent dat de resultaten zijner studie „wel eenige correctie" zullen aanbrengen in gangbare

[1]) W. R. Menkman, West-Indische Gids XV, 336.
[2]) Fred. Oudschans Dentz, Oost en West, Nov. 1934, 204.

opvattingen omtrent de geschiedenis der Nederlandsche Antillen. Inderdaad heeft de schrijver een belangrijke, interessante en zeer welkome bijdrage geleverd tot de geschiedenis dier eilanden; er was dus blijkbaar in onze archieven nog wel wat meer te vinden dan Hamelberg er indertijd uit opgedolven heeft. Wat Curaçao betreft breekt Van Grol zijn verhaal (voorloopig?) af bij de openstelling (in 1675) der St. Annahaven voor den handel met alle naties. Voor de Bovenwindsche eilanden behandelt hij nog de periode 1790—1816 en hij gaat dus wat verder dan Prof. Knappert gekomen was.

Van de geschiedenis der Indianen op de Benedenwindsche eilanden onder Spaansch bewind blijkt Van Walbeeck uit den mond van Juan Mestizo heel wat opgeteekend te hebben; wij vernemen echter ook thans niet wanneer de erfgenamen van Juan de Ampués opgehouden hebben hun heerlijke rechten uit te oefenen en het rechtstreeksche gezag der Audiencia in Santo Domingo over de Curaçaosche eilanden aanving.

De natuurlijke gesteldheid der Benedenwindsche eilanden was blijkbaar 300 jaar geleden niet veel anders dan tegenwoordig; de bebossching, welke den inboorlingen, veel vroeger, in staat gesteld had canoa's te bouwen, was er in 1634 reeds niet meer.

Van Chinchorro wordt de ligging bepaald, de baai Sardina is blijkbaar identiek met Puerto Sardinera (tegenwoordig Boca of Lagoen Jan Tiel); de posities der waterputten van Careotabo en van de zoutpan Charoma worden vastgesteld. Adicora is weder een andere naam voor Klein Curaçao. Sint Maarten was reeds vroeg in de 17e eeuw een gangbare Nederlandsche schrijfwijze; in het wetsontwerp van 1934 evenwel tot wijziging der regeeringsreglementen wordt nog de Fransche naam S(ain)t Martin gebruikt.

Van Grol stelt de overgave in 1633 van het fort op St. Maarten op 28 Juni en vertelt van een nieuw fort dat de Spanjaarden op het Westelijke landpunt opwierpen. Hij beschrijft de positie welke het eiland voor de Nederlanders innam als die van een knooppunt voor de vaart Nieuw Nederland—Brazilië—Caraibische Zee en laat ons de verovering van Curaçao zien als een poging om op een nieuw centraal gelegen station de hand te leggen.

Gereleveerd worden de Nederlandsche naam Tertholen voor het oude Hollandsche, of Zeeuwsche, zeerooversnest Tortola (Sp. Tórtola) en de afleiding uit Spenniston (Spanston) van Spanishtown (op Virgin Gorda); Bottom op Saba was eenmaal de Botte.

Waarom de Heer Van Grol van St. Eustatius, Saba en St.

Maarten (1630—1816) spreekt als van ambachten (ambachtsheerlijkheden) is ons nu wel duidelijk; hij plaatst die eilanden aan den N.O.-hoek van de Kraal, want, zegt hij, de Caraibische zeeboezem was een kraal, van het Spaansch-Portugeesche corral-curral, niet dus van coral met één r. Inderdaad heette de Caraibische Zee nog in de 18e eeuw ook wel de Kraalzee (zie Atlas Van Keulen); „het" Kraal was ik nog niet tegengekomen en de naam Kralendijk (Bonaire) wordt altijd in verband gebracht met kraalsteen.

In Laurens Pietersen en zijn twee boerenarbeiders (1635) mogen wij de eerste agrarische kolonisten op Curaçao van Nederlandschen bloede zien; de koopman Brugman (1635) was een (tweede?) vroegtijdige vertegenwoordiger aldaar van den Nederlandschen handel (Brusse vertelt dat bij het slavenoproer van 1795 een burger Brugman sneuvelde [1])). Van den directeur Tolck wordt nog een brief van September 1639 aangehaald.

Ook Van Grol spreekt van den priester Salvador Carmona als op Curaçao in functie in 1634; Juan Matheus (Matthias, Matheos) noemt hij majoraal of vee-opzichter, niet ex-gouverneur. Mayordomo en ook mayoral hadden echter een wel wat ruimere beteekenis dan de schrijver aan deze Spaansche titels toekent.

De strijd in Patria over het „mainteneeren" of „quitteeren" van Curaçao wordt ons veel duidelijker, nu de schrijver ons uitlegt, dat het eiland waarvan Otsen een beschrijving gegeven had, een imaginair, een fantastisch Curaçao was en dat het in de werkelijkheid veel minder eigen hulpbronnen had en veel moeilijker te verdedigen was, dan men gedacht had. Ook Van Grol gewaagt van het reeds direct opgevatte plan om de St- Annabaai (en de baai van Sta. Barbara) met kettingen af te sluiten (naar het voorbeeld van Havana? [2])).

Eenige door den schrijver vermelde episoden uit den strijd met Spanje in de Caraibische wateren vinden wij in Miss Wright's documenten niet terug. Zoo b.v. het „miserabelijk ombrengen" van Nederlandsche schippers en matrozen, na de krijgsbedrijven op St. Maarten van 1633 en de executie van 44 coloniërs van Tobago in 1636. Van Grol's bewoordingen laten geen twijfel of in dit laatste geval hadden de krijgsgevangenen zich „de buena „guerra" aan den Spanjaard overgegeven. Merkwaardig is de procedure der Compagnie in Brazilië, die vijandelijke militairen in aanzienlijken getale van daar naar de Costa Firme evacueerde,

[1]) A. T. Brusse, Curaçao en zijn bewoners, 1882.
[2]) Arnoldus Montanus, Nieuwe en Onbekende Weereld.

blijkbaar het gevaar, daarmede de tegenpartij te versterken, geringschattend.

Dat Curaçao gedurende eenigen tijd werkelijk als marinebasis een rol gespeeld heeft (een strategische nederzetting dus, welke de compagnie slechts met Staatssubsidie handhaven kon) leert ons het verhaal der verkennings- en strooptochten, van daar uit ondernomen, in 1634, 1635 en 1636; de resultaten waren echter onbeteekenend. In 1639 beschikte het station zelfs over een heel eskader, dat echter ook geen belangrijke resultaten bereikte; wij weten nu dat Stuyvesant inderdaad zijn been verloren heeft op een expeditie ter herovering van St. Maarten, in 1644. Ook dat men reeds in het voorjaar van 1636 met de reede van Aruba bekend raakte.

Dat omstreeks het midden der 17e eeuw ook Nederlandsche avonturiers zich nog in de Westindische wateren aan menschenroof schuldig maakten, wisten wij; Van Grol noemt de namen van twee notoire naturellenroovers (Clement van Camp en Jan Maxvelt) tegen wie in 1644 op last van Johan Maurits opgetreden werd.

Van een vroegtijdig clandestien handelsverkeer tusschen Curaçao en de Spaansche nederzettingen lezen wij ook bij Van Grol niet. De schrijver zegt alleen, dat het eiland slavendepôt werd, na de actie van Cornelis Cornelisz. Jol (Houtebeen) ter Westkust van Afrika in 1641.

Wat de Bovenwindsche eilanden betreft, is nog vermeldenswaardig dat het min of meer legendarische fort op Saba blijkt nog in 1702 bestaan te hebben. Of er onder De Graaff op St. Eustatius „hulde" betoond is aan de „Stars and Stripes", lijkt dubieus; in de litteratuur over het vlagge incident van 1776 althans is alleen sprake van strepen, de sterren zijn van 1777. Aan de Oranjecompagnieën in de West ten slotte — speciaal aan de St. Martijnsche Oranjecompagnie, die in 1793 Marigot vermeesterde — wijdt Van Grol ook nog een interessant paragraafje.

En hiermede hoop ik er den lezer van overtuigd te hebben, dat de Heer Van Grol in kort bestek — ongeveer 150 pagina's — de gepubliceerde geschiedenis der Nederlandsche Antillen verrijkt heeft met een reeks van interessante beschouwingen en een schat van feitelijke gegevens.

Amsterdam, 1 Maart 1935. MENKMAN

HET SURINAAMSCH NEGERLIED: DE BANJA EN DE DOE

DOOR

THEOD. A. C. COMVALIUS

Gelijk 't aan velen in Holland en in Suriname bekend zal zijn, hebben we in de laatste 25 jaar een bijzondere studie van het Surinaamsche lied gemaakt. In 1922 verscheen onze beschrijving van dit lied, gedrukt bij de firma B. Heyde te Paramaribo. Het werkje was in betrekkelijk korten tijd geheel uitverkocht. In een afzonderlijke uitgave verscheen in hetzelfde jaar „Een achttal Surinaamsche liederen in oorspronkelijken tekst, getoonzet voor de piano", gedrukt bij Elsbach te Leipzig, met welke uitgave wij echter minder gelukkig zijn geweest vanwege de technische fouten, welke er in voorkwamen; ze had een slechte pers.

Thans zijn we in de gelegenheid, dank zij de welwillende medewerking van Anton Plet, muziekleeraar te Paramaribo, een omgewerkte en vermeerderde uitgave het licht te doen zien, waarin alle specifiek Surinaamsche liederen in ± 16 vormen voorkomen en waarvan de muziek volgens deskundigen de toets kan doorstaan.

Laten wij U even mogen bezighouden met de twee hoogste vormen van het Surinaamsch lied, omdat ze veelal in dienst zijn geweest van Europeanen en andere vrijen in de kolonie, van het vernuft en de denkkracht van onontwikkelde negers blijk geven en tevens een getrouw beeld opleveren van de gewoonten en zeden van oud-Suriname.

DE BANJA

Het bestuur van gouverneur Mauricus had zijn goede zijde voor de slaven in Suriname gehad. Hoewel, zooals bekend is, deze gouverneur zeer streng was, was hij daarbij rechtvaardig en godsdienstig. Als slavenhouder gaf hij een goed voorbeeld aan de overigen, dat door velen gevolgd werd. Ook kwam er een gunstige

wending in het lot der negers door de bepaling, dat ze zich uit den slavenstand konden vrijkoopen. Het mocht dan ook gezegd worden, dat er zich langzamerhand een groep van blanken vormde, die zich het lot der slaven eenigszins begonnen aan te trekken.

Deze veranderde levensvoorwaarden hadden een gunstigen invloed op het lied, toen de eenige uiting van den zielstoestand der rechtelooze wezens. Op deze wijze ontstond de Banja. De blanken hadden hiervoor een bijzondere belangstelling, waarachter evenwel een bijbedoeling lag. Evenals de meeste negerliederen is de Banja een opgewekte liedervorm. Ze is een reizang. In den inhoud van den tekst komt veel beeldspraak voor. De ontwikkelde Europeaan, die het Negerengelsch goed verstaat, vindt daarin de metonymia, maar ook vaak de personificatie en de synecdoche. In den regel geeft het eerste couplet de kern van den inhoud van het geheele lied aan. En om duidelijk te doen uitkomen, welke personen, gebeurtenissen of toestanden bezongen worden, maakt de zangeres gebruik van de periphrase, omdat er o.a. van namen van personen geen gebruik mag worden gemaakt.

Hoewel ook mannen aan de uitvoering deelnemen, wordt dit lied hoofdzakelijk door vrouwen gedicht. Wanneer een zangeres bij eene uitvoering een nieuw lied ten gehoore zal brengen, gaat hieraan een recitatief vooraf, waarin zoowel de muzikanten als de instrumenten worden toegezongen, om hun medewerking te verleenen, teneinde het lied tot zijn recht te laten komen. Daarna wordt de muziek ingezet. En vóór de muzikanten in korte pasjes met rythmische bewegingen heen en weer trippelende, zingt ze alle coupletten voor, terwijl ze met twee bonte doeken in de handen de maat aangeeft. Het overige deel van 't gezelschap luistert aandachtig toe, om de strekking van de voordracht te begrijpen. Dan verplaatst zich de zangeres en herhaalt de coupletten één voor één, door de overigen onder muziekbegeleiding dansende nagezongen.Onder de genoodigden bij zoo'n uitvoering behoorden in den regel de slavenhouder en diens gezelschap. Is de heer, die tot het dichten van het daareven gezongen lied last heeft gegeven, tevreden over de wijze, waarop aan die opdracht is voldaan, dan staat hij op van den „bijzonderen zetel", welke voor hem gemaakt is, loopt naar de zangeres toe en biedt haar eenige zilverstukken aan.

Nog zij even vermeld, welke muziekinstrumenten bij de begeleiding van de Banja dienst doen:

1°. de *mandron*, een holle houten cylinder, ± 1.50 M. lang

met 2.5 à 3 dM middellijn en aan één der eindvlakken met dierenvel overtrokken;

2°. de *poedja*, een kortere maar eenigszins breedere trom dan de eerste;

3°. de *triangel*;

4°. een *houten bankje*, dat met twee stokken behandeld wordt;

5°. de *joro joro*, een groot aantal zaden, welke aan een draad geregen zijn. Gedurende den dans laat de zangeres deze beurtelings van de eene naar de andere hand op de maat van de muziek glijden, waardoor er tusschen muziek en zang een soort geluid als van ritselende droge bladeren vernomen wordt.

De bespeler van de mandron zit op het instrument, dat hij met handpalmen en vingertoppen bespeelt. Daarentegen wordt de poedja onder het bespelen tusschen de knieën vastgehouden.

In de laatste 20 à 30 jaar weet men in Paramaribo de Banja niet meer te zingen, noch te dansen. Ze wordt in het district beoefend. Tegenwoordig vindt men in de Para, vooral te Hanover, de beste Banja-dansers en -zangers. De Banja is kunst, zoowel wat betreft de samenstelling van den tekst van het lied zelve, als den dans, die erbij wordt uitgevoerd.

Daarom heeft het ons steeds zeer zonderling gestemd, wanneer bij vreemdelingenbezoek aan Paramaribo het A.N.V. zonder deskundige voorlichting iets laat vertoonen, dat vanzelf de vraag doet rijzen, of het aanspraak erop maakt, *kunst* te worden genoemd. „De rolprent van de Guyana's" geeft o.a. den indruk van hetgeen *geen* Banja kan geheeten worden, want niet één der daarop voorkomende figuren danst Banja. Onder gewone omstandigheden heeft de vreemdeling, die het Negerengelsch niet grondig verstaat in al zijn zinrijkheid en beeldspraak, hoegenaamd niets aan een Banja-uitvoering. Eerst wanneer inhoud en strekking van het lied tot hem doorgedrongen zijn, vindt hij de eigenaardige gezegden en typische zinswendingen terug in de bewegingen, die met den dans samengaan. Degene echter, die de taal niet of slechts gebrekkig verstaat, ziet in het gunstigste geval de deelnemers aan voor hetgeen ze niet graag zouden wenschen te zijn: verwilderden. En niet één lid van het bestuur van het A.N.V. kan een vreemdeling tennaastebij eenige verklaring geven van hetgeen hij hoort of ziet, want.... hij weet er zelf niets van. En dat is begrijpelijk: zooiets wordt maar niet in één dag geleerd..

Bij een goed georganiseerde Banja-uitvoering gebeurt het vaak, dat gedurende zang en dans een der deelnemers de beeldspraak, in een der verzen neergelegd, door de zangeres nader wenscht te

zien verklaard. Een man bereikt dit, door tegenover haar te gaan dansen met den hoed in de hand, terwijl hij in recitatief de verlangde uitlegging vraagt. Een vrouw, die hetzelfde wenscht, behoeft slechts onder den dans, haar kin aan te raken onder een recitatief.

De Doe

De Doe is de hoogste vorm van het negerlied in Suriname, die steeds heeft ingegrepen in het politiek-sociale leven van de blanken, maar ook van de overige vrijen. Geen wonder dan ook, dat gouverneurs van Suriname als beschermheeren van Doe-vereenigingen optraden.

Op den duur bleek de Banja niet in alle deelen te voldoen aan de eischen van slavenhouders en anderen, vooral niet als de politiek van het land erdoor moest worden gediend.

De slaven werden naar hun woonplaats onderscheiden in stads- en plantage-negers. Maar ook de slavenhouders bestonden uit twee groote groepen: 1°. de planters, die de rijkste en machtigste waren, en 2°. de stadsheeren, die de knapste waren, en in wier handen het bestuur van het land berustte. De invloed van de laatste groep was niet gering, vooral daar ook de administrateurs van de ondernemingen in de kolonie ertoe behoorden. Herhaaldelijk was het tot groote botsingen tusschen beide groepen gekomen, o.a. gedurende het bestuur van gouverneur De Veer. De machtige planterspartij heeft in Suriname heel wat gouverneurs vóór en na De Veer moeite berokkend. Het waren deze lieden, die door hunne slaven kunstkringen lieten oprichten, waarover zij het beschermheerschap aanvaardden. Deze kringen droegen den naam van *Doe* (doen, handeling, drama). Zoo werd dus het drama in het negerlied, de Banja, gebracht, waardoor de uitvoeringen in duidelijkheid, kracht en beteekenis toegenomen zijn. Tevens werd hierdoor het beoogde doel, om nl. personen en toestanden te hekelen, op meer volkomen wijze bereikt.

Doch ook de stadsheeren zouden niet achterblijven. En we zien zelfs een gouverneur van Suriname optreden als Jobo (beschermheer) van een te Paramaribo verrezen kunstkring van stadsnegers. Die gouverneur was Reinhardt Frans van Lansberge (1859—1867) en de Doe heette „Boenhatti gi ondroefinnie" (Barmhartigheid leidt tot ondervinding).

De planters van de Commewijne stichtten op de plantage Pieterszorg den kring „Paroewa prinspari" (Paroewa is de Neger-

Engelsche naam, van Pieterszorg en prinspari beteekent voortreffelijke). Men achtte het noodzakelijk, den kring op deze plantage te vestigen, omdat ze dicht bij de stad ligt. Voor belangstellenden uit Paramaribo was het dus gemakkelijk, zich ervan te gaan overtuigen, op welke wijze werd gereageerd op de liederen van de hoofdstad. De beschermheer was zekere Eyken Sluyters.

Te Paramaribo bestonden ook nog twee kringen: Lavender en Batiste. Deze namen herinneren den ontwikkelden Nederlander aan de letterkundige kringen, eertijds in eigen land. Zij drukken tevens het nauwe verband uit tusschen de blanke bevolking en de negervereenigingen.

Het spreekt vanzelf, dat niet iedereen geschikt was voor deelneming aan de Doe wegens de hooge eischen, welke aan de actrices werden gesteld: een geoefende stem, een voordeelig uiterlijk, regelmatige bouw, gevatheid, een goed geheugen en vlugheid der voeten. Alleen zij, die hun sporen op het gebied van de Banja hadden verdiend en daarbij aan de overige eischen konden voldoen, kwamen voor de Doe in aanmerking. Daarom was het aantal dezer artisten misschien nog geen 200, verdeeld over de 6 à 8 kringen, die in 't geheele land bestonden.

Toch zijn zij de oorzaak geweest van groote twisten, die vele hooggeplaatste Europeanen tegen hun zin genoodzaakt hebben, de kolonie zoo spoedig mogelijk te verlaten. Want, zooals uit het bovenstaande duidelijk blijkt, waren de vereenigingen in naam van de negers, doch inderdaad georganiseerde politieke kringen der blanken, die achter de schermen stonden en elkaar op vinnige wijze bekampten. Ziedaar één der vele manieren, waarop de neger werd geëxploiteerd. En men zou eerst dàn den omvang van deze handelwijze kunnen bepalen, wanneer men in staat zou zijn, zich bij benadering in te denken, hoe hoog en alvermogend de blanke, hoe laag en rechteloos de neger toen was....

De uitgaven, welke aan de uitvoering van een Doe voorafgingen, waren niet te onderschatten. De vereeniging moest in het bezit zijn van een verplaatsbare tent met zeildoek overspannen, welke ruimte bood aan 120 à 150 personen. Na iedere uitvoering werd ze losgemaakt en weggeborgen, om een volgenden keer weer in een geheel andere wijk te worden opgeslagen. Vooral de aanschaffing van de *Kwa Kwa* vorderde heel wat geld. Dit was een pracht-meubelstuk, veel overeenkomende met een buffet, vervaardigd uit massief mahoniehout en rijk gebeeldhouwd, terwijl het hier en daar met geel koper was afgezet. Bovendien was het versierd met een 12 tot 20-tal prachtige koperen kandelaars,

waarop bij eene uitvoering groote kaarsen werden aangestoken. Aan den rechtervoorkant bevond zich een laatje met een koperen knop. Aangezien het bij de Doe geen gewoonte was, om de actrices geld aan te bieden, zooals bij de Banja geschiedde, traden de blanke leden, die bij eene uitvoering als belangstellenden of genoodigden aanzaten, om beurten naar de Kwa Kwa en legden ieder een bedrag in het laatje. Deze gaven waren te beschouwen als bijdragen tot instandhouding van den kring. De grootste bijdrage geschiedde echter door hem of haar, ten wiens behoeve of op wiens verzoek de uitvoering had plaats gehad (men dient te weten, dat zooiets zelden zonder bijzondere redenen geschiedde), want deze betaalde alle verteringen en de kosten voor het losmaken, versjouwen en opbergen van de tent.... De tijden zijn volgens sommigen in Suriname altijd slecht geweest; toch kon men in vroegere jaren gemakkelijk handenvol gelds op één avond uitgeven, om hooggeplaatste mannen en vrouwen neer te halen of op laakbare wijze verdacht te maken....

De leden van de Doe bestonden uit twee heterogene bestanddeelen: afhankelijke negerslaven en alvermogende blanken, tusschen welke het contact onderhouden werd door een vrije kleurlinge, de presidente of sisie. Deze sisie had den toegang tot alle kringen, hoog en laag. En deze, meestal ongeletterde vrouw, beheerschte voor een niet gering deel de Surinaamsche politiek, en was niet zelden de vertrouwelinge van de hooggeplaatsten in den lande in hun ijver, om elkaar moreel afbreuk te doen. Zekere kleurlinge, Kwasiba Mofina, was de getrouwe vriendin en medestandster van gouverneur Van Lansberge, den beschermheer van haar Doe.

Wanneer een voordracht voor een bepaalde gelegenheid moest worden klaargemaakt en ingestudeerd, diende terwille van de tendenz een grondig onderzoek van personen en toestanden daaraan vooraf te gaan. De actrices en acteurs werden in de gelegenheid gesteld, meestal door het uitvoeren van nietsbeteekenende of zelfs leugenachtige boodschappen, de te bezingen personen goed op te nemen of zich van bepaalde toestanden in hunne omgeving op de hoogte te houden. Bij dag of nacht. En toch waren deze negers en negerinnen slaven, die volgens ordonantie na 8 uur 's avonds zich niet anders op straat mochten bevinden dan „voorzien van een brandende lantaarn en een brief van hunne meesters". Voor eigen zaken kreeg de neger zelden zulk een gunst, maar om zijn heer in diens afkeurenswaardig streven te dienen kon hij van hem alles gedaan krijgen, ja zelfs in zijn naam onwaarheid spreken.

De repetities vonden plaats in strikt besloten kring. En als bewijs van den ernst en beteekenis ervan kan worden vermeld, dat Jan van Lansberge zijn woonhuis, dat vlak bij het gouvernementshotel stond, aan de Doe Lavender indertijd had afgestaan, om er hare repetities te houden. Dit gebouw, dat jaren daarna den naam droeg van Logeergebouw, is in den laatsten tijd de griffie van het Kantongerecht van Paramaribo geworden.

Niet alle liederen van de Doe hebben, zooals vanzelf spreekt, dezelfde strekking gehad. We willen er daarom één bespreken, waarin een voorval in de hoogere kringen werd bezongen. In zoo'n geval traden naast de vrouwen ook mannen op in de rollen van gouverneur, hoofdambtenaren, rechters, administrateurs, enz. Eén figuur ontbrak nooit: de fiscaal.

Zij werden gedurende de uitvoering toegezongen door de vrouwen, wier rollen dit eischten. De regel vorderde echter, dat de „gouverneur" (Gran Jobo) slechts in het uiterste geval mocht worden toegezongen, nl. wanneer een vraag, een der overige „landsgrooten" voorgelegd, niet op bevredigende wijze was beantwoord.

De vrouwelijke leden van het gezelschap vervulden rollen, welke door hare namen reeds werden aangeduid. Men onderscheidde: 1. *De Mama*, 2. *Pikien Mama*, in wier handen de mise en scène was toevertrouwd, 3. *Afrankeerie*, een schoone vrouw, die met kunstige zinswendingen aan een der grooten des lands diens meening vroeg o.a.: over den vooruitgang van deugd, eerlijkheid, huwelijkstrouw enz. in Suriname, 4. *Asringri*; bij de Banja is aangeteekend, dat de zangeres, die een nieuw lied ten gehoore zou brengen, eerst de muzikanten en hunne instrumenten als inleiding toezong, bij de Doe geschiedde de inleiding van iedere uitvoering door Asringri, het beeld van een wezen, dat tot alles, zoowel het goede als het kwade, in staat is (Sringri = slingeren; Asringri = die slingert, onstandvastig, los van karakter is). Eén harer rollen bestond daarin, dat zij werd „opgeroepen" of beter gezegd: „voorgeroepen" door de sisie met het volgende recitatief:

„Asringri kon wai anjisa gia bangi,
Mik prisiri kan-opo!"

(„O slingeraarster, zwaai met Uw doek over de Kwa Kwa, opdat het feest begin' "). Na dezen oproep naderde zij met een in eau de cologne gedrenkten doek, welke zij zingend en dansend over het pronkstuk zwaaide, en daarna zong ze de muzikanten toe. 5. *Abinie tanti* of *Momoi*; werd bij de Banja de kern van den inhoud door de zangeres in het eerste couplet neergelegd, bij de Doe

was het Abinie tanti, die de aandacht op het hoofdmotief vestigde. Zij, die, gelijk haar naam aanduidde, door uiterlijk schoon verre boven de anderen uitstak, begon de voorstelling, door, in drieregelige verzen zingende, rondtrippelende te vragen, of een der aanwezigen iemand in het land was tegengekomen volgens hare nadere beschrijving. En dan volgde de aanduiding van het uiterlijk van het „slachtoffer" zóó voortreffelijk, dat ze aan duidelijkheid niets te wenschen overliet. 6. *Temekoe* (= lastige), gelijk te stellen met het beeld van Van Eeden, dat wij vinden in den persoon van Pluizer uit De Kleine Johannes, het beeld van het koud prozaïsch onderzoek met het doel, het minder verheffende voor den dag te doen komen. Nu en dan werd ze gedurende haar voordracht door Abinie tanti in de rede gevallen, om haar nog dieper op de zaak te doen ingaan. Want het recitatief van de laatste hield niets anders in dan den grootsten lof aan het slachtoffer en was dus in volkomen tegenspraak met de voordracht van Temè-koe. 7 *A-Flauw* (= die bezwijmt), het beeld van den zedelijk hoogstaanden mensch, die gelooft aan adel des gemoeds en eerlijkheid van karakter. Ze verafschuwt laster, haat en bedrog. Zij wil het kwade niet in bescherming nemen, en kan niet toestaan, dat de menschen elkaar op lage wijze bestrijden en door het slijk halen. Hetgeen ze gedurende de uitvoering heeft moeten aan- hooren, heeft haar fijn gevoel gekwetst. Ze heeft het dan ook niet langer kunnen volhouden en is in onmacht gevallen. Daarna wordt ze door het heele gezelschap toegezongen en om vergiffenis gesmeekt. Doch ze blijft in denzelfden toestand, dezelfde houding, geleund tegen een aantal vrouwen, die haar opgevangen hebben, de oogen toe. En dan kwam tenslotte aan de beurt 8. *De Datra*, (= dokter) een leelijke vrouw met hoogen hoed op en bril voor om A-Flauw weer tot bewustzijn te brengen.

Bevreesd voor de herhaling van zulk een incident, sloot dan de sisie de voorstelling.

De Doe bezat hooge kunstwaarde, hoewel samengesteld en voorgedragen door onontwikkelde negers en negerinnen, slaven, die lezen noch schrijven kenden.

's Gravenhage, Juni 1935.

SPOREN VAN TWEEHONDERD JAAR HERRNHUTTERZENDING

DOOR

H. SCHÜTZ

Het zou de moeite loonen, eens uitvoerig na te gaan, in hoever de Herrnhutterzending haar stempel op de Surinaamsche samenleving gezet heeft. Men mag toch aannemen, dat een voortdurende beïnvloeding tweehonderd jaren lang op een volk, dat juist in dien tijd zich ontwikkeld heeft, van blijvende beteekenis is geweest. Hetgeen hier volgt maakt geenzins aanspraak op volledigheid; het wil slechts bij gelegenheid van het jubileum dezer zending wijzen op een en ander, waarbij die invloed duidelijk aan te toonen is. Misschien zal een ander zich ertoe aangetrokken gevoelen, om dieper te graven en daardoor meer aan het licht te brengen.

Wat den vreemdeling, die voor het eerst een Herrnhuttergemeente bezoekt, het meest opvalt, is de zeer bijzondere bouwtrant. In Zeist zijn de meeste huizen barok, en is de kerk als het middenpunt van den bouw genomen. Dit is een voorbeeld. Overal schikt men zich naar den aangenomen bouwtrant; ook de particulieren doen dat. Liefst bouwt men de kerk in tusschen de pastorie en de andere dienstgebouwen (Gnadau bij Maagdenburg bijvoorbeeld). In de Broedergemeente heet de kerk „Gemeinsaal". Wat het uiterlijk betreft onderscheidt zij zich niet van de andere gebouwen, afgezien dan van de grootte. De „Kleine Saal", die bij avonddiensten in de week gebruikt wordt, is vaak slechts een zaal in een dienstgebouw of „Chorhaus" (Zeist).

Van deze zeer bijzondere bouworde is in Suriname niet veel te merken. Onze kerken zijn stijlloos, zooals de groote stadskerk, of naar bouwdoozen-voorbeeld gebouwd (Noorderkerk, Saron). Het gebroken dak met een dakruiter, dat in de Broedergemeente gebruikelijk is, vindt men nergens in Suriname. Bij de verbouwing van de „stadszending" heeft men getracht dezen Broedergemeentestijl te benaderen door een luchtkoker als dakruiter uit te bouwen.

Het behoeft ook niet te verwonderen, dat deze bouwtrant geen ingang gevonden heeft in Suriname. Niet zoozeer omdat men hier te maken had met bouw in de tropen, want geen der oude gebouwen in Suriname is een tropenhuis, het zijn alle houten patriciërshuizen of stijllooze gebouwen. Ook is de zending niet met bouwen begonnen; zij richtte zich in in tweedehandsche huizen, die vergroot werden door aan de werkplaats een vleugel te bouwen, die als „Sälchen" kon dienst doen. Dit wat de stad betreft en de plantages; in Indianen- en Boschnegerdorpen kon men geen barokhuizen bouwen van pinabladen. Door de nood is men echter toch wel tot een eigen kerkstijl gekomen, nl. tot de school- en woonkerk. Dit model vindt men nog in Albina, waar de leeraarswoning boven de kerk is. Het oudste voorbeeld is de groote stadskerk, die bestaat uit een groot hoog schip met een omloopend koor en als derde verdieping daarboven de woningen der leeraren. Van deze woningen zagen de ramen deels op straat, deels in het schip van de kerk uit. Het spreekt vanzelf, dat voor gezinnen met kleine kinderen deze woningen niet ideaal waren. Tegenwoordig doen deze vroegere woonkamers nog slechts als vergader- en vereenigingslokalen dienst.

Op de begraafplaatsen heeft de Herrnhutterstijl wel eenigen invloed gehad. Een kerkhof heet in de Broedergemeente niet „Friedhof", zooals gewoonlijk in kerkelijke kringen in Duitschland, maar „Gottesacker", Gods akker, „ein Garten, in den das Korn der Verwesung eingesenkt wird. Er ist in Beete eingeteilt, und in diesen Beeten liegen die entschlafenen Glieder der Gemeine nach Chören geordnet bei einander. . . ." (Bettermann, *Theologie und Sprache bei Zinzendorf*). In Suriname heeft men getracht, dit eigen karakter vooral tot uiting te doen komen op de gedeelten, die voor de ontslapen zendelingen en hun kinderen bestemd zijn. Daar vindt men dezelfde platte steen als in de Duitsche gemeenten. Alleen ligt deze hier met het oog op het welig groeiende onkruid en de zware slagregens op een laag metselwerk. Daardoor heerscht op de Herrnhutter begraafplaats een zekere eenvormigheid, die men elders niet aantreft (bijv. in de Oranjetuin).

De oude zendelingen moesten en wilden, voor zoover dat mogelijk was, zelf in hun onderhoud voorzien. Zij trachtten dit te doen door landbouw. Hierdoor hoopten zij tegelijkertijd de jonge gemeenten bijeen te houden en aan geregeld werk te gewennen. Bij de Indianen in Berbice scheen dit aanvankelijk te gelukken. Men moet daarover niet te min denken. Het is toch heel wat, van

zwervende Indianen een gevestigde landbouwende gemeenschap te maken. Het goede voorbeeld van de zendelingen had invloed. De zeer begaafde Schuhmann, talenkenner en leeraar aan het seminarium, werkte zelf in zijn „Kassabi Grund".

Toch heeft dit pogen gefaald; ten deele door de overlast der militairen, die geregeld deze grondjes kwamen leegplunderen; het is de vraag, of ook op den duur niet het zwerversbloed der Indianen hun te machtig zou zijn geworden,.... en hun gemakzucht ook.

Ook de „Vrijnegers" heeft men niet tot geregelde landbouwers kunnen opleiden. Hoe vaak is de eerste post verplaatst moeten worden, omdat de roofbouw der Boschnegers de gronden uitmergelde, en zij niet tot stelselmatigen landbouw te bewegen waren. De proef, door de zendelingen ondernomen, om in het Boschland een koffieplantage aan te leggen, is als een mislukking te beschouwen.

Evenmin is men erin geslaagd, den gemiddelden Creool na de slavenbevrijding tot landbouwer op te voeden.

De praktijk was, dat de meeste zendingsposten wel een stuk grond bezaten, met cacao, yams en andere cultuurgewassen beplant, maar de opbrengst hiervan was zeer gering, en vele de moeilijkheden en groot het verdriet, dat dit bezit met zich bracht.

Misschien heeft de plantage *Beekhuizen*, die veel later in het bezit der zending kwam, eenigen invloed op de bevolking gehad. Deze plantage is zelfs een soort modelboerderij geworden, waar men dure proeven met rasvee en landbouwmachines aangedurfd heeft. Ik meen, dat enkele middenstands-boeren hier hun opleiding hebben gehad. Later heeft men ook getracht, daar jongens voor den landbouw op te leiden met de bedoeling, hen na volbrachten leertijd te helpen aan het bezit van een stuk eigen land en van een eigen huisje, maar ook dit is minder geslaagd.

Bij dit alles moet niet vergeten worden, dat de zendelingen over het algemeen geen landbouwdeskundigen waren, en dat zij moesten strijden tegen den afkeer van het landbouwbedrijf bij de bevolking.

Meer voorspoed heeft de zending gehad bij de opleiding van ambachtslieden. Reeds in hun eerste brieven uit Suriname leest men den raad, dien men hun gaf: een Europeesch landbouwer kan hier niet bestaan, maar voor flinke ambachtslieden is er best een stuk brood te verdienen. Het is zoo uitgekomen. De derde

groep van zendelingen, die naar Suriname uitgezonden werd, telde ambachtslieden en een flinken dokter.

Kleermakerij en bakkerij werden geopend; deze laatste kreeg al heel spoedig de levering van 1100 broodjes voor het gouvernement; een bewijs, dat de zaak goed was aangepakt.

De schoenmakerij in Berbice was geruimen tijd de kurk, waarop de huishouding der zending dreef.

Er waren niet veel ambachten, die de broeders niet uitoefenden. In het Diarium van Hoop leest men, dat met Kerstmis aan de kinderen kaarsen van Surinaamschen was waren uitgedeeld. Hoop was de laatste zendingspost, en het vermoeden ligt voor de hand, dat de kaarsen ook zelf gegoten waren, zooals men ook zelf de booten bouwde, waarmee men over zee naar Paramaribo ging.

Uit deze school zal zeer stellig de ambachtsman van Suriname zijn voortgekomen. De namen van baas Maasdamme, Duysker en anderen onder hen hebben nu nog een goeden klank. Grootendeels behooren de ambachtslieden, die zich allengs hebben opgewerkt, nu nog tot de gemeente.

Sterker dan de uiterlijke beïnvloeding is de geestelijke inwerking geweest, die niet in cijfers kan worden vastgelegd, maar toch ook wel zich openbaart in uiterlijke dingen, bijv. in den eeredienst.

In de eerste plaats zou ik het Herrnhutter geestelijk lied willen noemen. Herrnhut was een zingende gemeente met een groote schat van kerkelijke liederen, die men kende en zong. Reeds uit de eerste berichten blijkt, welken invloed het gezongen lied op de hoorders had. Al verstond men de woorden niet, toch verdrong het volk zich onder de ramen, zoo zelfs dat de overheid genoopt was in te grijpen.

Spoedig nam men de wijzen met de onbekende woorden over; het eerste vertaalde werk was bij Creool en Indiaan de kerkzang.

Van welke beteekenis het lied was, blijkt uit de verhalen van de Boschnegers, die Saron aan de Saramacca hadden overvallen en vrouwen en kinderen meegenomen. Zij verboden nl. bij hun aftocht aan de vrouwen uitdrukkelijk haar liederen te zingen, omdat zij bang waren voor deze gezangen, die zij waarschijnlijk niet eens verstonden. Men kan gerust zeggen, dat het Herrnhutterlied het lied van de kolonie is geworden, dat nu door alle gezindten bij alle gelegenheden gezongen wordt. Hiertoe heeft natuurlijk ook meegewerkt het onderwijs op de Herrnhutterscholen, waar de zang altijd een zeer geliefd vak was.

Het Herrnhutterlied heeft het Afrikaansche lied vrijwel geheel verdrongen, en pas in den laatsten tijd zijn de zangen van het Leger des Heils in gebruik gekomen. Nog zingt de schipper van een Coronie kotter den geheelen nacht door lied na lied, en een serenade van verscheidene uren koraalzang is geen zeldzaamheid.

Het onderwijs in Suriname is afkomstig van de Broedergemeente. Hoe leiding gevend de Broedergemeente op dit gebied was, blijkt wel hieruit, dat wijlen dr. Benjamins, de eerste inspecteur van het onderwijs, zich tot den hoofdonderwijzer van de Broedergemeente en tot zendeling Renckewitz wendde om een leerplan voor de openbare school.

De „Centraalschool" van de Evangelische Broedergemeente is de plaats, vanwaaruit zich de invloed van het onderwijs naar alle richtingen heeft uitgestrekt. De Kerstfeestviering op school heeft daar haar oorsprong gehad.

Het zou te ver voeren den invloed van de Broedergemeente op het schoolwezen verder uit te werken. Ik verwijs naar het pas verschenen vlugschrift *Groei* van den heer E. A. v. Themen.

Laten wij thans ons tot den eeredienst bepalen.

Daar heeft de viering van den lijdenstijd wel den diepsten indruk gemaakt.

In den „stillen tijd", de laatste zeven weken voor Paschen, mocht er in de gemeente in geen geval gedanst worden. Ook mochten er geen luidruchtige feesten plaats vinden. De dracht was wit (witte kleeren spelen in de Broedergemeente een belangrijke rol als symbool van de gemeente der Zaligen, die door het „Blut des Lammes" zijn rein gewasschen van alle zonden). Niet alleen de gemeente heeft zich aan dezen regel gehouden; ook de vreemdeling, zelfs de heiden, deed dit. Het is voor een vreemde een aangrijpend gezicht om op den Goeden Vrijdag ook nu nog een talrijke gemeente in smetteloos witte kleeren den dienst in een volle kerk te zien bijwonen. Vroeger lieten de kerkdienaren niemand toe, die niet in het wit gekleed was, en de gewoonte om in het wit te gaan is zeer diep ingeworteld.

Zulk een diepen indruk heeft de viering van den lijdenstijd gemaakt met haar zangdiensten en talrijke lijdensliederen, dat ook nu nog de bioscopen zich gedwongen zien voor dien tijd eenige godsdienstige films in voorraad te hebben; zelfs wordt er dan bij advertentie bekend gemaakt, dat het zingen van kerkelijke liederen onder de vertooning geoorloofd is.

Ook de Kerstfeestviering is diep ingeworteld. Vooral het uitdeelen van brandende kaarsen onder den kerkdienst, een oud gebruik, is indrukwekkend. Bij het geschenk, waarop iedere dienstbode met Kerstmis rekent, behoort een kaars, liefst een waskaars, in ieder geval lang en dik.

De Kerstboom is meer Duitsch dan bepaald Herrnhuttersch. Meer in de kerken en scholen dan in de huizen heeft deze zijn intree gedaan. Hierbij zullen de kosten hun invloed hebben doen gelden. Maar Kerstfeest behoort men ook in de kerk te vieren; elke begi of kerkelijke vereeniging heeft zulk een kerkelijke kerstfeestviering.

Bij Kerstmis behoort het kerkwasschen, dat tegen Pinksteren herhaald wordt. Het is de groote schoonmaak in de huizen, die tegen die jaargetijden wordt gehouden.

De luidruchtige viering der jaarwisseling heeft de Broedergemeente niet kunnen tegengaan. Wel wordt de dienst om half twaalf 's nachts druk bezocht, maar in sommige kerken heeft men deze moeten laten vervallen om het oorverdoovende lawaai en vuurwerk tot vlak voor de kerkdeur.

Ook op de begrafenissen kan nog gewezen worden. Overweldigend was de toeloop, toen zendeling Gartmann als eersteling op de eerste eigen begraafplaats der broeders volgens Herrnhuttergebruik werd begraven. En vele jaren lang heeft de gemeente gestreden tegen bijgeloof en afgodische dingen, die juist bij sterfgevallen het hoofd weer opstaken. Men heeft de kerkdienaren den geheelen nacht bij het lijk laten waken, en een gilde van lijkbewasschers en dragers gevormd, om alle wangebruiken, waarvan men soms de afkomst en beteekenis niet kende, tegen te gaan.

Nu kan men gerust zeggen, dat de begrafenis met haar litanie en het inzegenen van den doode sterk Herrnhuttersch gekleurd is, ook in de andere gemeenten.

Nog op één ding zou ik willen wijzen, nl. op de begi's of gebedsvereenigingen. Deze zijn vereenigingen op godsdienstigen grondslag, ten doel hebbende de versterking van het geloofsleven, en daarnaast sociaal werk. In deze begi's met haar kleine wekelijksche bijdragen heeft men aan de bevolking de waarde van de cent geleerd. Hier werd bewezen, dat de kleinste wekelijksche bijdrage ten slotte tot een kapitaaltje wordt, dat voor de arme bevolking tevoren altijd een onbereikbaar ideaal was geweest. Door haar

populariteit zijn de begi's, die de macht van de samenwerking en van het kleine bewezen, een groote steun voor de gemeenten geweest en zij zijn het nog.

Ook de geest van broederliefde komt in de begi's tot zijn recht. De leden helpen elkaar bij ziektegevallen; zij waken bij den zieke en geven den overledene een trouw uitgeleide. Voorbeelden van echt christelijke naastenliefde en van gemeente-patriotisme geven zij te zien.

Het zou, zooals in het begin gezegd is, zeker de moeite loonen dit onderwerp grondiger te behandelen. Ik heb alleen getracht, enkele in het oog springende punten aan te wijzen, om daarmee aan te toonen, dat de invloed van de zending op het volk zeer groot is. Het zal waarschijnlijk zoo zijn, dat men zich het Surinaamsche volk niet meer kan voorstellen zonder de Herrnhutterzending.

Paramaribo, 4 Augustus 1935.

HET BOSCHNEGERDEURSLOT (KLAVIERSLOT), ZIJN OORSPRONG EN TOEPASSING

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Het houten boschnegerslot, ook klavierslot genoemd, is een slot, waarvan de uitvinding ongetwijfeld niet aan de in Suriname wonende Boschnegers is toe te schrijven. Van de zeldzame exemplaren, welke men in ons land kan aantreffen, en waarvan wij een afbeelding geven, kan men een in kast I van het Volkenkundig Museum van het Koloniaal Instituut vinden [1]).

Alvorens den oorsprong van dit slot na te gaan en de toepassing in den modernen tijd, ga een korte beschrijving vooraf.

Het slot bestaat uit een houten blok van eenige centimeters dikte in den vorm van een rechthoek; de lange zijde is de hoogte, de korte zijde de breedte. In de onderste helft is over de geheele breedte een doorloopende sleuf gemaakt om den grendel door te laten (c-r). Boven deze sleuf zijn een aantal (soms twee, soms drie) verticale groeven aangebracht, even diep als de sleuf (a en b). In de sleuf liggen losse pallen, welke van onder zoodanig zijn afgesneden, dat zij passen in de groeven van den grendel. Aan de bovenzijde der pallen is ter hoogte waar de sleutel in het slot gaat, een inkeeping aangebracht. Door de sleutel in het slot aan te brengen kan men, omdat laatstgenoemde inkeepingen passen in de insnijdingen (klavieren) van den sleutel, de pallen naar boven schuiven, en dan is de weg vrij om de grendel te bewegen, zoolang men den sleutel vasthoudt.

Nu is het merkwaardig, dat men dergelijke houten sloten in verschillende werelddeelen en bij verschillende volken aantreft. Al loopen de afmetingen uiteen, de samenstelling ervan is overal dezelfde vernuftige vinding [2]) en men zou zich kunnen afvragen of de volken, op ver van elkaar liggende plaatsen der aarde, on-

[1]) Gids no. XIII, blz. 37 en 43.

[2]) Al onderscheidt prof. Van Gennep twee varieteiten. Journal de la société des Americanistes XI, 1919, blz. 121—133.

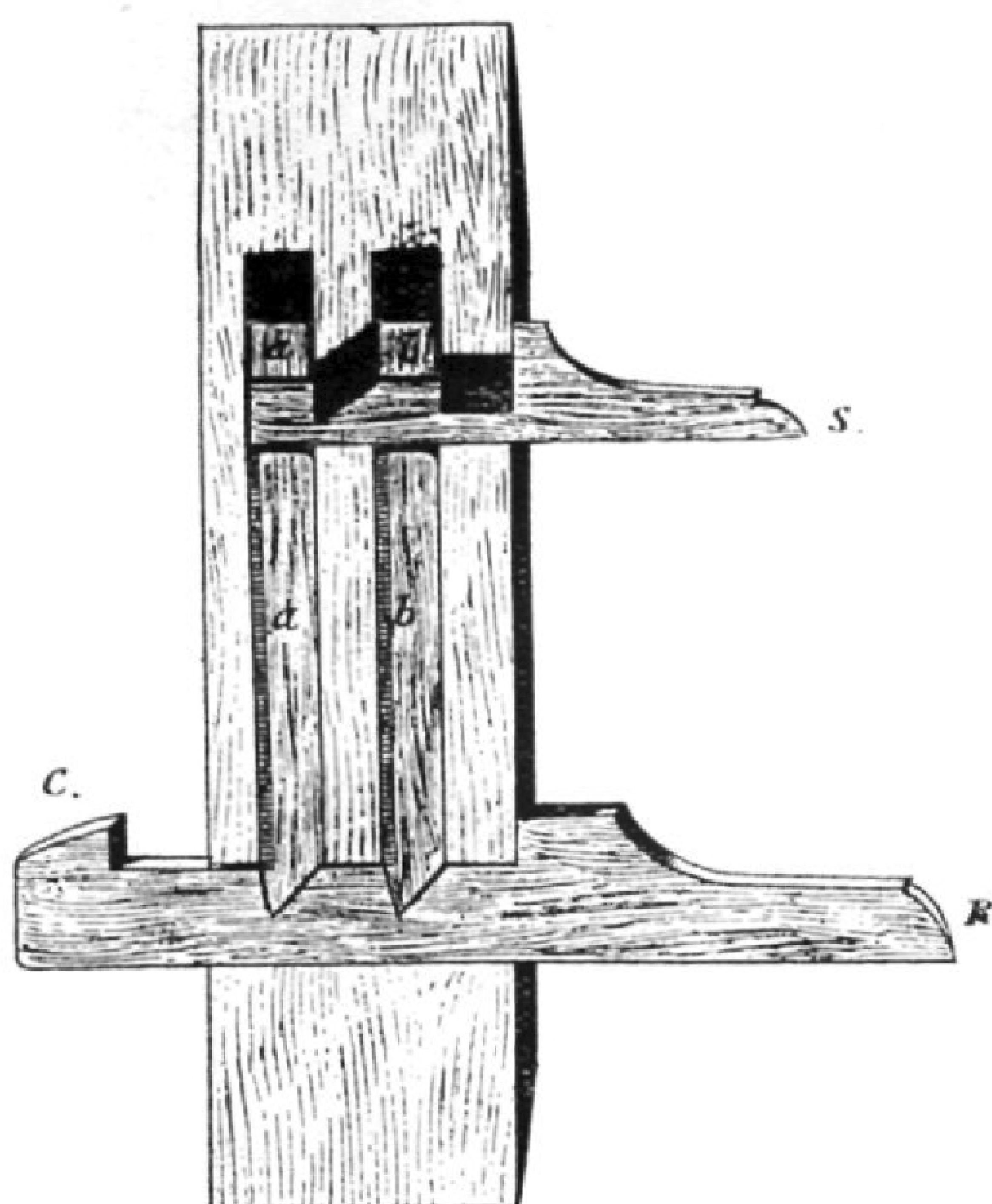

Fig. 1. De deur is door de voorgeschreven grendel gesloten.

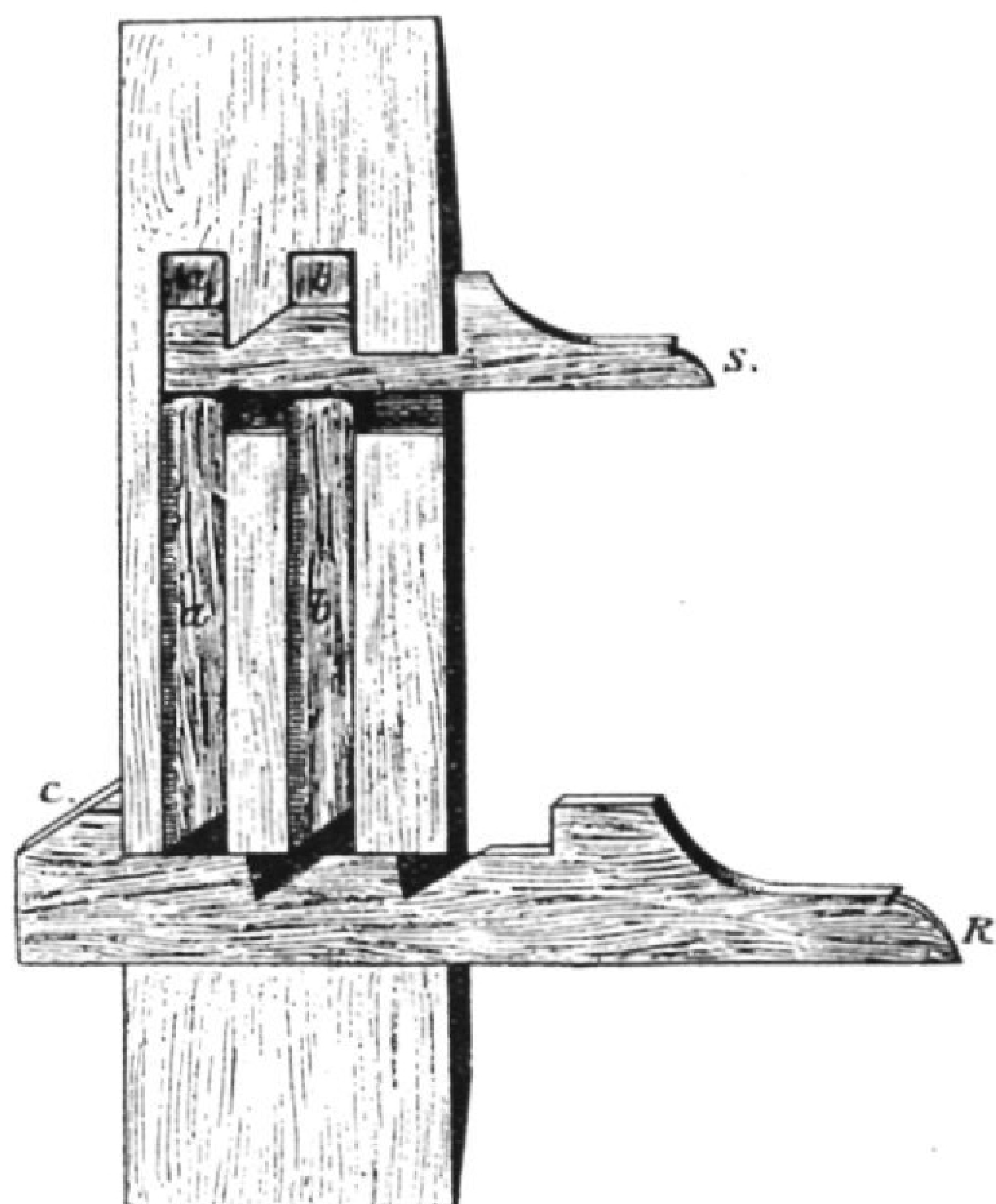
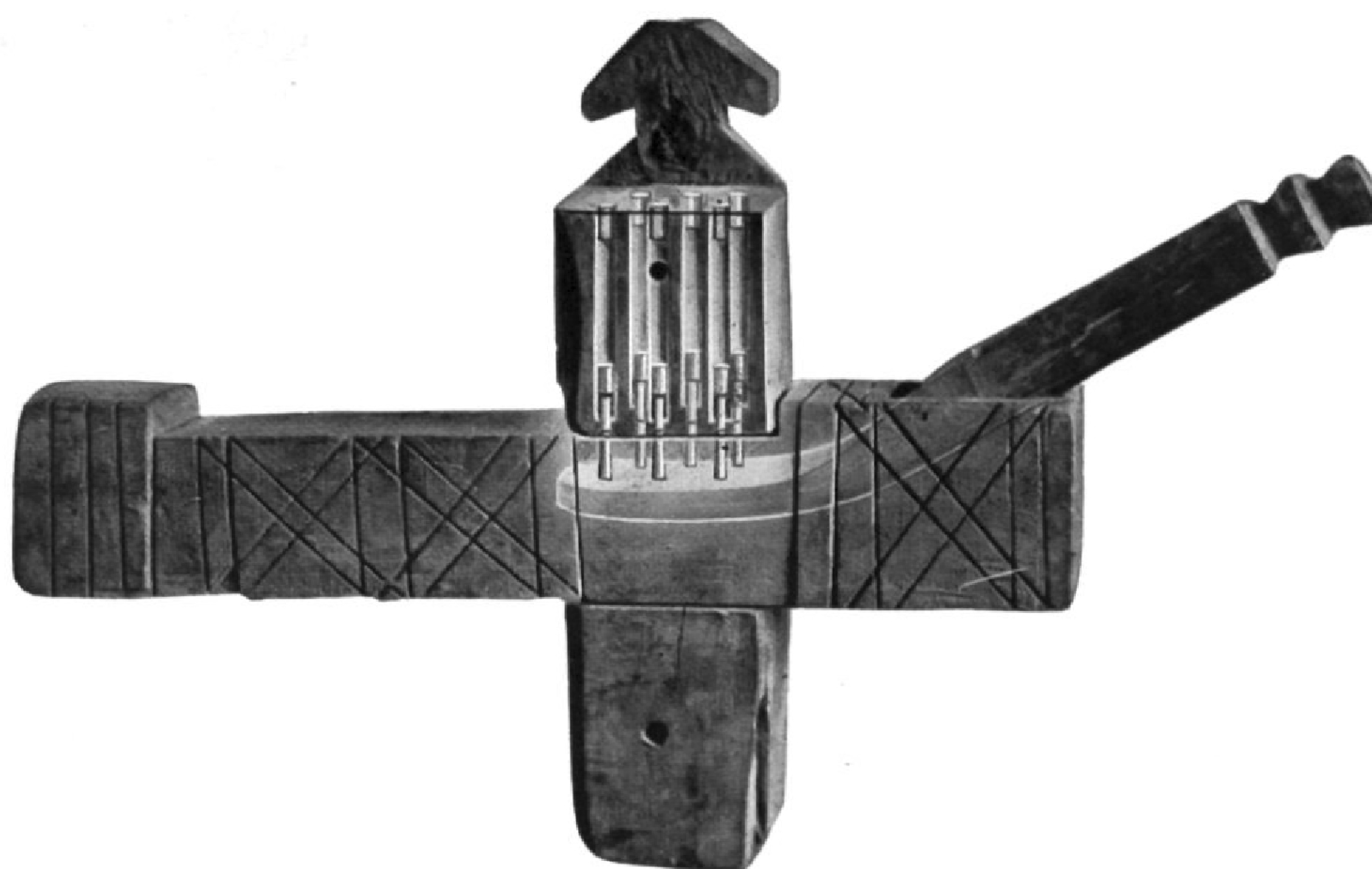

Fig 2. De grendel kan worden weggeschoven.

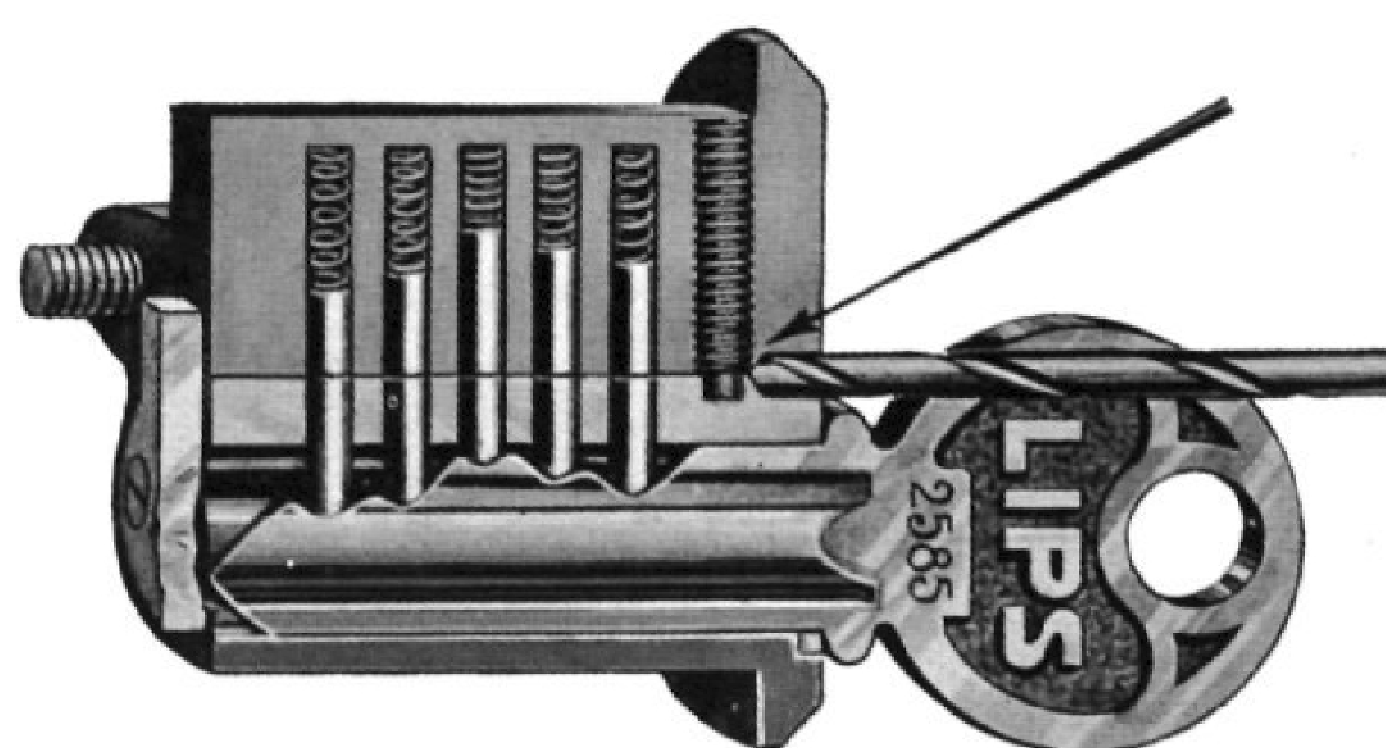
cliché Lips

Fig. 3. Het houten slot der oude Egyptenaren. Afbeelding naar photografische opneming van het oorspronkelijk model, aanwezig in de verzameling van oude sloten in Lips' slotenfabriek te Dordrecht.

cliché Lips

Fig. 4. De sleutels worden in een bos op den schouder gedragen. Zie verder bij fig. 3.

cliché Lips

Fig. 5. Het bekende Lips' slot en sleutel.

afhankelijk van elkaar, deze houten sloten hebben vervaardigd.

Zoover wij hebben kunnen nagaan, zijn de houten sloten bekend bij de oude Egyptenaren, in Europa tot aan het begin van de 11de eeuw, en heden nog op eilanden in Nederlandsch-Indië, in Zuid-Limburg, in Suriname, op de Faröer-Eilanden en in Duitschland.

Naar onze meening is de oorsprong van alle ongetwijfeld te zoeken bij de oude Egyptenaren, zooals Joest schrijft [1]).

Al kan geen tijdstip worden aangegeven, waarop sloten en sleutels bekend zijn geworden, toch staat het volgens citaten en overleveringen vast, dat reeds eeuwen voor Christus' geboorte sloten en sluitingen in gebruik waren. Zoo wordt in het Hooglied van Salomo V vers 5, het woord slot genoemd; in Nehemia III vers 3 de woorden deuren, sloten en grendels, en het eerst komt het woord „sleutel" voor in Richteren III vers 23—25. Van het oudste (houten) sleutelslot rept Bonomi [2]) in zijn werk over Egypte. Dit slot werd aangetroffen in een der groote zalen van een paleis te Khorsabad. De sleutel van dit zwaar houten slot van het type, zooals er heden in het Oosten nog enkele in gebruik zijn, was eveneens van hout vervaardigd en van zulk een afmeting, dat hij op den schouder werd gedragen, waaraan waarschijnlijk de woorden van den Propheet herinneren toen hij zeide: En ik zal den sleutel van het huis van David op zijnen schouder leggen (Jesaja XXII vers 22).

Van een houten slot met sterke hardhouten pennen komt een afbeelding voor in een relief op den gevel van den Tempel van Karnak [3]).

Van Egypte is het sluitingssysteem met houten slot en sleutel hoogstwaarschijnlijk door de negerstammen naar Suriname overgebracht in den slaventijd en eveneens in vroeger tijden naar Indië. In Ned.-Indië treft men ze aan [4]) bij de bewoners van sommige der Zuid-Ooster-eilanden, welke in een boog gelegen zijn langs de oostzijde van de Banda-zee en zich uitstrekken van Ceram in het Noorden tot Timor in het Zuiden, en wel op het eiland

[1]) Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana, door Prof. Dr. W. Joest. Internationales Archiv für Ethnographie. Suppl. zu Band V, 1893, blz. 59/60.

[2]) Joseph Bonomi, Niniveh and its palaces. The discoveries of Botta and Layard applied to the elucidation of holy writ. London 1852.

[3]) Een Stukje Geschiedenis over Oude Egyptische Sloten, in verband met den oorsprong van Lips' Cylindersloten.

[4]) Houten sloten, door C. Spat. Nederlandsch Indië, Oud en Nieuw, 2de jaargang, 1917/8, blz. 144/5.

Jamdena, het grootste van de Tenimber of Timoer-Laoet-groep, waar de dubbele deur van het buitenhuisje of lingat met zulk een houten slot wordt gesloten [1]).

Op een missietentoonstelling in Meersen in Zuid-Limburg vernam pater Geurtjens van een boer, dat men die houten sloten daar op schaapskooien gebruikte. Eras [2]) meldt het gebruik van de Faröer-eilanden en Joest [3]) in Europa tot het begin der 11de eeuw en heden (dat was in 1893) nog in Duitschland.

Merkwaardigerwijze is het systeem der houten klaviersloten — klavieren zijn de inkeepingen op de baard van den sleutel — na grondige studie en vele proefnemingen door de firma Lips te Dordrecht overgebracht op de thans zoo bekende sloten, die een waarborg bieden van veiligheid. In haar museum te Dordrecht, een paradijs van hang-, cylinder-, scheeps-, ziekenhuis- en klaviersloten, kan men de sloten zien in gebruik bij de Egyptenaren, de Grieken, Romeinen, Assyriërs zoowel als in de middeleeuwen. Ook het boschnegerslot ontbreekt daar niet en weinig zal men in Suriname vermoeden, noch minder zullen de Boschnegers kunnen begrijpen, dat het primitieve, doch vernuftige klavierslot aan Europeanen tot voorbeeld is geweest voor de vervaardiging van een veiligheid schenkend slot op onze huisdeuren.

---

[1]) Opmerkelijk Paralellisme, door H. Geurtjens, M. S. C. Nederlandsch Indië Oud en Nieuw. 18de Jaargang, 1933, blz. 97/8, die spreekt van Tanimbar-eilanden.

Zie ook Enc. van Ned. West-Indië, blz. 162; De Telegraaf 1, 2 en 3 December 1934. Avondblad.

[2]) Zie noot 3 vorige blz.

[3]) Zie noot 1 vorige „

BOEKBESPREKING

Wari in the New World by Melville J. Herskovits. Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. LXII, January—June, 1932, London, p. 23—38, with Plates IX and X.

Het onderwerp was te voren door dr. Herskovits besproken op het in 1930 te Hamburg gehouden Amerikanisten-Congres. Het wari-spel, zooals het door de negers in de Nieuwe Wereld gespeeld wordt, is een goed voorbeeld van de hardnekkigheid, waarmede volksspelen ook bij volken, die onder een zekeren druk verkeerden, bleven bestaan. Men treft het aan onder de Surinaamsche Boschnegers, waarvan de gebruiken nog zoozeer met die van het oorspronkelijke Afrikaansche stamland overeenstemmen, maar zelfs ook nog bij Noord-Amerikaansche negers in steden in het noorden van de Vereenigde Staten, die zich van. Afrikaansche herinneringen nog maar nauwelijks bewust zijn. Welke kenmerken heeft dit Afrikaansche spel in de Nieuwe Wereld? welke zijn de spelregels en de spel-gebruiken? wat beteekent het spel voor het volk? wat is de oorsprong ervan in Afrika? Deze vragen poogt Dr. H. te beantwoorden.

Blijkens een kaart heeft hij het aangetroffen in Suriname bij de Saramakka- en bij de Djoeka-Boschnegers en bij de beschaafde Surinaamsche negerbevolking in de kuststreek; voorts in Britsch Guiana. Hij vermoedt, dat het op Trinidad wordt gespeeld, en hij heeft het verder vastgesteld, dan wel vermeld gevonden, als aanwezig op Granada, op Barbados, op St. Lucia, op Martinique, op Dominica, op Antigua, op St. Christoffel en in Louisiana, terwijl hij sporen ervan heeft gevonden op Haïti. Steden in het noorden van de Vereenigde Staten noemt dr. H. niet.

De spelregels van het spel, zooals hij het zelf leerde bij zijn eerste onderzoekingstocht in 1928 in Suriname bij de Saramakka-Boschnegers onder den naam van *adji-boto*, heeft dr. H. reeds in 1929 openbaar gemaakt in het tijdschrift *Man*, maar hij geeft

nu opnieuw een overzicht. Twee personen spelen het op een plank met tien uithollingen, gerangschikt in twee rijen van vijf, en met twee voorraad-kommen aan ieder einde van de plank. Tien zaden of boontjes worden in iedere speel-kom gedaan, en ieder speler verdeelt de boonen van een willekeurige speel-kom in de naar hem toegekeerde plankzijde, waarbij hij eerst één boon in iedere speelkom laat liggen. Indien nu speler X voor zich heeft vijf kommen, die wij E, D, C, B en A noemen, en speler Y vijf kommen, genaamd a, b, c, d en e, dan vangt X zijn spel met kom C aan, waarin hij één boontje plaatst; verder doet hij een boontje in de negen andere kommen, in de volgorde: D. E, a, b, c, d, e, A, B. Dan zouden er per slot, zegt dr. H., elf boonen of zaden in iedere speel-kom terecht komen. In een beweging tegen de wijzers van een uurwerk in verdeelt ieder speler op zijn beurt de zaden van alle vijf zijn kommen bij den eersten zet, dien hij maakt (dit is namelijk de methode van spel-opening, die „het breken van de kommen" wordt genoemd), en daarna is ieder vrij om aan te vangen vanuit een willekeurige kom aan zijn eigen kant, altijd onder voorbehoud, dat er ten minste twee zaden zijn in de kom, waaruit hij zijn spel begint. Indien de zet (the move) eindigt zóódanig, dat de laatste boon, die hij in zijn hand heeft, valt in een kom, die voorafgaat aan een kom, waarin zich 1, 3 of 5 zaden bevinden, of voor een serie van kommen aan zijn eigen bord-kant, of aan die van zijn tegenspeler, waarin zich een reeks van een van deze getallen of al deze getallen bevindt of bevinden, dan neemt hij den inhoud van alle kommen in beslag (hij „wint" den inhoud van alle kommen), totdat hij bij een kom arriveert die niet 1, 3 of 5 boontjes bevat. Een kom met slechts één boon erin kan niet gespeeld worden, zoodat tegen het eind van het spel een van de spelers soms niet verder kan spelen. In een bepaald spel-type is het spel hiermede geeindigd, en winner hij die eenenvijftig of meer zaden heeft verkregen. Bij een anderen spelvorm kan het spel, indien de spelers dat wenschen en afspreken, onbepaald worden verlengd, door sommige kommen dood (*akunu*) te verklaren. Dr. H. zet nu ook deze andere spelvorm of voortzetting uiteen. Het kan (bij de Boschnegers) wenschelijk zijn het spel uren lang voort te zetten, indien het in een sterfhuis gespeeld wordt, *ten einde de geest van den afgestorvenen makker of van het overleden familielid, waarvan het stoffelijk overschot nabij ligt, bezig te houden.*

De Djoeka's noemen het spel: *adji*-spel en de plank: *awari*-bank; de Djoeka's hebben zes speel-kommen (twee maal), in

plaats van vijf, zooals de Saramakkaners, en zij plaatsen slechts vier boonen in iedere kom in plaats van tien. Bij *lontoe-holo-spel* tracht men alle zaden aan zijn tegenpartij over te doen; bij *langa holo*, zooveel mogelijk zaden zelf machtig te worden. De spelopstelling is bij de Djoeka's geheel anders; de plank wordt verdeeld door de kortste as, en ieder speler speelt met twee rijen ieder van drie kommen, en er zijn verschillende serieën van nog al gecompliceerde spel-openingen. Dr. H. vermeldt er vier van en zegt, dat bij alle vormen bepaalde strategie-zetten, die geleerd moeten worden, noodig kunnen zijn, en dat er combinaties en permutaties zijn, waarvan de uitslag kan afhangen, in het bijzonder, indien het spel wordt gespeeld door negers van de Caraïbische eilanden, die, zegt dr. H., *aan tellen gewend zijn*, wat met de Boschnegers niet het geval is.

Op Barbados speelden roeiers aan de haven het spel volgens de methode, die bij de Djoeka's en bij de negerbevolking te Paramaribo in zwang is.

Wari is geenszins een kansspel. Men zou het haast een plaats kunnen toekennen als bij ons aan het schaakspel. Het wordt gespeeld ter wille van het spel. De neger of de Boschneger speelt het om zijn kunde te toonen. *Hij weigert pertinent het voor geld te doen* (en toont zich in dit opzicht in karakter *hooger te staan dan de doorsnee-blanke*, die het spelen om geld als prikkel niet laten kan).

In het Surinaamsche woud worden als zaden gebezigd zwarte en roode *adji*-boontjes; te Paramaribo zijn bij het spel groote grijze boonen gebruikelijk evenals elders in West-Indië. Ze heeten te Paramaribo in het negerengelsch: *awari-sieri*, op de Westindische eilanden, waar Engelsch gesproken wordt: *horse nickel seeds*. De *awari* (klemtoon op *ri*) is, volgens Kappler's Surinam 1887, blz. 65, de Indiaansche naam voor de buidelrat, waarvan in Suriname zeven tot acht soorten bestaan van de grootte van een kat tot die van een groote hazelmuis; hij noemt ze „nächtliche, mit ein paar Ausnahmen ekelhafte, unheimliche Tiere". De groote buidelrat, *Didelphis dorsigera*, is berucht wegens zijn inbraken in kippenhokken, waar hij groote verwoesting aanricht door de hoenders het bloed uit te zuigen.

Bij de Boschnegers wordt het spel in zekeren zin als heilig beschouwd.

Het spel komt rechtstreeks van Asjanti en van de Goudkust. Rattray beschrijft het in zijn *Religion and Art in Ashanti*; dr. H. haalt o.m. aan: R. Avelot, *Le jeu des Godets, un jeu Africaine à*

combinaisons mathématiques; Bull. et Mém. de la Soc. d'Anthropologie, 1906. Varianten van het spel komen voor in Dahomey, Togoland en Nigeria.

De platen toonen fraaie afbeeldingen van „wari boards" of awari-bankjes, uit Suriname, uit Barbados, uit St. Lucia en uit Antigua. Twee ervan, van de Saramakka Boschnegers, bevinden zich in het Museum voor Volkenkunde te Hamburg, waar ik ze in 1930 onder geleide van dr. Antze in de bergplaatsen op de zolders van het Museum meen te hebben gezien onder de van dr. Herskovits afkomstige, zeer merkwaardige collectie van voorwerpen van Boschnegers.

In „Ethnographische Musea in Midden-Europa", verslag eener studiereis door dr. J. D. E. Schmeltz, Leiden, 1896, staan op blz. 24 vier speelborden afgebeeld, met de onderschriften: R. E. M. (Rijks Ethnographisch Museum), Java, Suriname, Z.W. Afrika, Liberia, en de serie nummers. Dr. S. schrijft daarbij: Van het in den Maleischen Archipel bij verschillende volken, en ook bij in Indië geboren dames, zoo geliefd *Dakon*-spel, op Bali ***medjiwa*** genoemd, bezitten wij te Leiden ook stukken uit eenige plaatsen van Afrika. Te Londen had ik hetzelfde verschijnsel van verre verspreiding van dit voorwerp opgemerkt en hier vond ik het niet alleen van Dahomei, maar nog van tal van andere landen van Afrika. Hij verwijst naar *La Nature* van 24 Maart 1894, blz. 265, en naar B. van Eck, Spelen en vermaken in Nederl. Oost-Indië (Ind. Gids 1881, I, blz. 389). Zie ook Verslag 1907 Mus. v. land- en volkenk. te Rotterdam, bl. 32—34, met 4 afb. van speelborden van Java, Liberia en Elmina.

Journal de la Société des Américanistes.
Nouvelle Série, Tome XXV (Fasc. 1 en 2),
Tome XXVI (Fasc. 1), Paris, 1933, 1934.

De halfjaarlijksche afleveringen van het tijdschrift in gr. 8° van de bloeiende Société des Américanistes — de ledenlijst beslaat 29 bladzijden — bestaan als gewoonlijk uit ongeveer 200 à 400 bladzijden, met figuren toegelicht, en tellen per jaargang bovendien een tiental platen.

In hoofdzaak moet worden volstaan met hier den inhoud te vermelden. H. Doering, Ein Symbol der Grabhöhle in der Nasca-Malerei. K. Izikowitz, L'origine probable de la technique du simili-velours. péruvien. F. de Laguna, Peintures rupestres eskimo.

A. Métraux, Un chapitre inédit du cosmographe André Thevet sur la géographie et l'ethnographie du Brésil. A. Mettler, Le cimétière „Chango" de Cruz Grande, Chili. J. Perret, Observations et documents sur les Indiens Emerillon de la Guyane française.

De Tupi-Guarani, die op het einde van de 18de eeuw over de Oyapoc Fransch Guiana binnendrongen, vindt men thans nog als Oyampis aan den Franschen oever van de Boven-Oyapoc en als Emérillon aan de oevers van de Araua, een zijrivier van de Lawa, en dus in het stroomgebied van de grensrivier van Suriname, de Marowijne. De heeren Perret en Poubeau hebben verscheidene maanden bij hen vertoefd. Zij hebben in Augustus 1931 hun aantal geschat op nog slechts 68 personen en vermelden van een aantal de namen. De opmerkingen betreffen het dorp, den landbouw, jacht, visscherij, wapens, cano-vaart, de keuken, katoenwerk, vlechten, houtsneewerk, kleeding en verzorging van het lichaam, de gemeenschap, het huisgezin, het karakter, het godsdienstig leven, Udakala (schepper van hemel en aarde), inwijding, totems, cachiri-feest, muziekinstrumenten, veerenversiering, de geheugen-rozekrans, folklore en taal. De geheugenrozekrans is op plaat VII afgebeeld; het voorwerp bevindt zich met uitvoerige toelichtingen in het Trocadéro-Museum.

P. Radin, Mixe verhalen. R. Ricard, Remarques bibliographiques sur les ouvrages de Fr. Toribio Motolinia. J. Soustelle, Notes sur les Lacandon du lac Peljà et du rio Jetjá (Chiapas). H. Wassén, Cuentos de los Indios Chocós recogidos por Erland Nordenskiöld durante su expedición al istmo de Panama en 1927.

Fasc. 2. E. Dijour, Les cérémonies d'expulsion des maladies chez les Matako. L. Loukotká, Nouvelle contribution à l'étude de la vie et du langage des Kaduveo. W. C. Mac Leod, Mortuary and sacrificial anthropophagy on the N.W. coast of N. America. A. Métraux, Contribution à l'archéologie bolivienne. P. Roussier, Deux mémoires inédits des frères Massiac sur Buenos Ayres en 1660. J. Vellard, Une mission scientifique au Paraguay 15 Juillet 1931—16 Janvier 1933. J. Barrett, Bibliographie américaniste (blz. 387—498).

Jaargang 1934. Fasc. 1. R. d'Harcourt en J. Nique, La sabarcane, l'élevage des oiseaux, la tête reduite chez les peuples Mochica. A. Métraux, Contribution au folklore audin. M. Millán, Contribucion al estudio de los tejidos chaqueños. F. Rice, O idioma Tembé. R. Schreiter, La civilisation de „La Candelaria". J. Vellard, Notes sur la céramique pré-colombienne des environs d'Asunción. H. Wassén, Mitos y cuentes de los Indios Cunas.

Gaetano Osculati e l'archeologia del medio Rio delle Amazoni, door A. Mordini. Archivio per l'antropología e la etnología Vol. LXIV. Fasc. 1—4. Firenze 1934.

De ontdekkingsreiziger Antonio Mordini brengt onder de aandacht van onderzoekers, dat een werk van G. Osculati over een onderzoekingstocht van Ecuador langs de Amazone naar Para, in 1854 te Milaan uitgegeven, totnogtoe bij hen onbekend is gebleven, en toch belangrijke gegevens bevat over de oudheidkunde in het Amazone bassin. Hij spreekt zoowel over de fraai versierde vazen en grafurnen van Manaos, als over de groene Amazonesteenen.

Het 19 bladzijden tellende artikel van den heer M. is ook belangrijk om de vele bronnen, die erin worden genoemd. Herhaaldelijk noemt hij zoogenaamde geometrische versieringen op Indiaansch aardewerk. De heer M. uit den wensch, dat het Boven-Orinoco-gebied en de waterscheiding tusschen Brazilië en de Guiana's mogen worden onderzocht, waar men vermoedelijk den oorsprong van de Arowaksche beschaving zou kunnen terugvinden.

Mijnerzijds wil ik hier noemen: Marcel Monnier, Des Andes au Para, Equateur—Pérou—Amazone, Paris. Librairie Plon, 1890, 4°, met teekeningen, foto's en 2 kaarten, 439 blz., met tegenover blz. 426 prachtige afbeeldingen van „Poteries et urnes funéraires de l'île de Marajo", uit het Musei nacional van Rio de Janeiro.

L. C. VAN PANHUYS.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN COURANTEN, ENZ.

Onze Overzeesche Gewesten, Bijblad van de Avondpost. 25 Augustus en 1 September 1935. Curaçao 1920—1935, door W. R. Menkman.

Haagsche Post. 24 Augustus 1934, no. 1141. Tweede Eeuwfeest der Herrnhutters. Zegenrijk werk in Suriname.

De Surinaamsche Politie Gids. Augustus 1935, no. 8. De Surinaamsche Politie (VII); Mr. M. de Niet, benoemd tot Procureur-Generaal in Suriname.

Pro Leproos. Augustus 1935, no. 8. Volksziekte en Volksvoeding in Suriname, door Dr. Keil.

Ons Suriname. September 1935, no. 9. Wat God ons door den 200-jarigen Zendingsarbeid leerde, door P. M. Legêne.

Idem. October 1935, no. 10. Herdenking twee eeuwen Suriname-Zending te Zeist 17, 18 en 19 September; Aanvullend Jaarverslag van het Zeister Zendingsgenootschap; Jaarverslag van den Raad van Bijstand van het Zeister Zendingsgenootschap over 1934—1935.

S. Dominicus Penning. Afl. 116. October 1935. Uit de Missie van Curaçao. Ons Hospitaal op St. Barthelemy. Fransche erkentelijkheid, door Pater M. Latour.

Java Bode. 15 Juli 1935. Emigranten uit de West. Onderhoud met de dokters Jesserun en Lampe.

Suriname. 20 September 1935 no. 76. Koffiesteun 1935, door A. A. Dragten.

Idem. 27 September 1935 no. 78. Koffiesteun 1935. Antwoord van den voorzitter van de koffiesteun-commissie, F. Bruyning.

De Protestant. 12 September 1935, no. 18. De Protestantsche zending in Suriname, door G. Voet.

Onze Aarde. September 1935, no. 9. De klapper als sierboom, door W. van der Palm; Een kijkje in Britsch Honduras, door J. Sibinga Mulder.

Idem. October 1935, no. 10. De Bermuda- of Somers-archipel, door A. W. Francken.

De Telegraaf. 12 October 1935. Derde Avondblad. De kolonisatie-plannen voor Suriname, door A. Kruymel.

Idem. 16 October 1935. Tweede Avondblad. De kolonisatie-plannen voor Suriname. Verweer van het bestuur der stichting „Nieuw Holland".

De Katholieke Missiën. September 1935, no. 11. De Grensexpeditie naar de Surinaamsche Oerwouden.

De Herrnhutter. 4 Augustus 1935, no. 16. 200 jaar Suriname-Zending 1735—7 Augustus 1935, door het Zendingsjubileumcomité.

Idem. 1 September 1935, no. 18. Oprichting Idenburgfonds, door J. van Keulen.

The West India Committee Circular. 29 Augustus 1935, no. 963. The Lure of Kaieteur; Antigua's Progress; New-Comers to the Zoo. From Trinidad and British Guiana; St. Kitts Disturbances.

Idem. 12 September 1935, no. 964. British Guiana Bananas. An Inconclusive Shipment; A £ 25.000 Gift to Jamaica For Erection of Tuberculosis Hospital; The Antigua Petition; The Trinidad Harbour Scheme; West Indian Trade in 1935.

Het Vaderland. 18 September 1935. Avondblad. Emigratie naar Suriname. Het plan eener kolonisatie door Nederlanders.

Tropical Agriculture (Trinidad) 12de jrg. no. 8. Grapefruit Investigations in Trinidad, door F. Hardy en G. Rodriguez; An Entomological Investigation in Grenada, door J. G. Myers.

Bulletin Chambres Agr. Comm. 4de jrg., no. 12 (1935). L'élevage en Guyane Française.

Agronomie Coloniale. 24ste jrg. no. 209 (1935). L'exploitation de bois de rose en Guyane Française.

Economisch Weekblad voor Ned.-Indië. 31 Mei 1935, no. 22. Rijstinvoer in Venezuela.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant. 14 September 1935. Avondblad A. Suriname en zijn mogelijkheden. De gouverneur van Suriname over zijn kolonie.

Idem. 29 September 1935. Ochtendblad C. Van een 18e-eeuwsche gouverneursfamilie, door C. K. Kesler.

Idem. 30 September 1935. Avondblad C. West-Indische Orkanen, door P. Verhoog.

Idem. 8 October 1935, Avondblad A. De steun voor de koffiecultuur in Suriname. Geschiedenis, heden en toekomst.

Het Vaderland. 13 October 1935. Ochtendblad A. Emigratie van Nederlanders naar Suriname.

Utrechtsch Nieuwsblad. 28 September 1935. No. 128. Waarom geen fonds voor Suriname, door Kol. b. d. J. J. Mac Kenzie.

De Indische Mercuur. 4 September 1935, no. 36. De Grondpolitiek in het West-Indische Domein der Generaliteit, door C. K. Kesler [bespreking van het werk van G. J. van Grol. Zie April 1935].

Haagsche Courant, Koloniaal Bijblad. 3 Sept. 1935, no. 16127. De Moravische Broeders en Suriname 1735—1935, door Th. A. C. Comvalius.

Idem. Letterkundig Bijblad. 25 Sept. 1935, no. 16146. Kunst voor de leprozen Herinneringen aan een kunstreis door Suriname. Groot-Chatillon en Bethesda, door Carolina van Lancker-Van Dommelen.

Medische Nood. Orgaan van de Vereeniging Simavi no. 3 (1935). Te midden van Suriname's oerwoud, door M. D. v. H.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Diseases of the Banana and of the Manila Hemp Plant, door C. W. Wardlaw. Pathologist for Banana Research Imperial College of Tropical Agriculture, Trinidad. B. W. I. Macmillan & Co. Ltd, London, 1935 30/- (31/- per post).

Verslag over den toestand en de werkzaamheden van het Surinaamsche Steuncomité over 1934, als bedoeld in art. 13 van de Statuten.

Murder in Bermuda, door Willoughby Sharp. Eyre and Spottiswoode, Londen. 7/6.

De zwarte profeet uit het oerwoud, door P. M. Legêne. 2de, herziene druk. Zeister Zendingsgenootschap. *f* 0,35.

Christelijke Onderwijzersvereeniging Broederschap. 43ste Jaarverslag (1934).

Suriname, een kloek woord door minister Colijn gesproken, door J. Sibenga Mulder. Overdruk uit de Indische Mercuur van 12 Juni 1935, no. 21. De Bussy, Amsterdam.

Fourth Annual Report on Cocao Research 1934. Trinidad: The Imperial College of Tropical Agriculture. 5/3.

Some Jamaica Wild Flowers, door Miss M. Walter. The W. I. Committee 14, Trinity Square, Londen E.C.3. 2/2.

The Diseases and Curing of Cocao, door H. R. Briton-Jones, Macmillan & Co., Ltd. 10/—.

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over het jaar 1934. Drukkerij „De Cur. Courant".

Raadgever voor Jeugdlectuur. Deel I. Samengesteld door een daartoe speciaal gevormde commissie. Uitgave van de Kon. Vereeniging „Koloniaal Instituut" te Amsterdam. Druk De Bussy, Amsterdam *f* 0,25.

Sir Henry Morgan, Buccaneer and Governor, door W. Adolphe Roberts. Covici, Friede, New-York.

The Pirate Wench, door Frank Shay. Londen. Hurst & Blackett Ltd. 1935. 12/6.

Questing Heart, door Tristam Hill. Londen, Eldon Press 7/6 [speelt in Trinidad].

Pitch Lake, door Alfred H. Mendes. Londen. Duckworth 7/6 [speelt in Trinidad].

La Guyane Française, door Jean Jameau. Paris. Imprimerie Heldé, 36, Boulevard de la Bastille, 1935.

Veertig jaren melaatschenverpleging 1896—1935. Druk.-Uitg. Gebr. Van Aelst, Maastricht.

Beredeneerd verslag omtrent verrichtingen van de naamlooze vennootschap „De Spaar- en Beleenbank van Curaçao" gevestigd op Curaçao, over haar vijf en tachtigste huishoudelijk jaar van den 1n Juli 1934 tot en met den 30en Juni 1935, en haren toestand op het einde van dat jaar.

De geologische literatuur over of van belang voor Nederlandsch Guyana (Suriname) en de Nederlandsche Westindische eilanden, door dr. J. F. Steenhuis. N.V. Boek- en kunstdrukkerij v/h Mouton en Co., 's-Gravenhage, 1934.

Stemmen uit Bethesda. XLI. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschen gesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H.K.H. Prinses Juliana [waarin jaarverslag van het Centraal-Comité 1934 en Rekening en Verantwoording 1934].

O. D.

HET MERKWAARDIGE EILAND-KARAIBISCH

DOOR

C. H. DE GOEJE

Die merkwaardige dingen, die bij een ver doorgezette ontleding uit het Arawaksch, het Warau en het Karaïbisch van Surinam, te voorschijn kwamen [1]), kan men ook vinden in de taal van de bewoners der Kleine Antillen, de Eiland-Karaïben, en hun afstammelingen in Britsch Honduras. Maar hier wil ik alleen spreken over een merkwaardigheid van geheel anderen aard: de tweetaligheid van dit volk, vrouwentaal en mannentaal.

De oudste geschreven berichten over Karaïben, staan in het verhaal van de eerste reis van Columbus. Op de Bahama's en Groote Antillen kwam men in aanraking met inboorlingen, die ik overeenkomstig het gebruik Taino's zal noemen. En die Taino's vertelden van een ander volk, dat uit het Zuiden opdrong; gevaarlijke vijanden, menscheneters, er werd zelfs gezegd: menschen met snuiten als honden en met slechts één oog.

Wij weten thans, dat dit Indianen waren van het nu nog in Guyana wonende volk dat zichzelve *Kalíña* of *Karíña* noemt, en/of hun op de Kleine Antillen gevestigde afstammelingen. Die naam is zeer waarschijnlijk ontstaan uit een ouden naam **Karipona*, die ook de andere volken der z.g. karibische taalfamilie omvatte. Ongeveer dien naam zullen de Taino's gebezigd hebben, toen zij hun vijanden aanduidden. De Spanjaarden hebben vermoedelijk niet goed verstaan, en zoo zijn er verschillende variaties opgeschreven geworden, waarvan er drie gebleven zijn: 1° *Caribana*, naam van het benedenland van Guyana, thans in onbruik; 2° *Canibal(e)*, aanvankelijk naam voor eiland- en vastelands-Karaïben, later woord met de algemeene beteekenis van „menscheneter" [2]); 3° *Carib(e)*, naam van de eiland- en vastelands-Karaïben.

[1]) Zie de West-Ind. Gids XI, XII, XIV.

[2]) Ik houd het ervoor, dat Shakespeare, die meer aan Amerika heeft ontleend, hieraan gedacht heeft bij het scheppen van de figuur van Caliban in The Tempest.

De naam *Caraïbe* is, voor zoover ik heb kunnen nagaan, door de Franschen ingevoerd, mogelijk door een uitlating van Thevet over oorsprong der Caraïbe(s) = magiërs der Tupi's van Brazilië uit de Canibale(s) [1]).

Op die eerste reis heeft men misschien op de kust van Haïti enkele Karaïben ontmoet. Doch op de tweede reis kwam men op een van hun vaste nederzettingen, op Guadeloupe. De scheepsarts Chanca vertelt daarvan het volgende: „Wij vroegen de vrouwen die gevangenen waren op dit eiland, wat voor volk hier was; zij antwoordden dat het Kariben waren.... Deze lieden doen strooptochten naar de andere eilanden en ontvoeren de vrouwen die ze kunnen vatten, vooral die jong en knap zijn. Zij houden ze om hen te bedienen en als bijzitten, en zoo vele hebben zij er, dat we in 50 hutten geen Kariben zagen, en van de gevangenen waren er meer dan twintig, meisjes. Deze vrouwen zeggen ook, dat de Kariben van een ongeloofelijke wreedheid zijn; dat ze de zonen die ze bij hen hebben, opeten, en alleen die welke ze bij hun eigen vrouwen hebben, opvoeden. Van de mannen die ze kunnen vermeesteren, nemen ze die welke levend zijn, mee naar hun huizen om ze te slachten en die welke dood zijn, eten ze terstond op" [2]).

Met Karaïben van het vasteland (wij zullen aanstonds zien welk verschil er tusschen de twee volken is) kwam Amerigo Vespucci in 1499 of 1500 in aanraking op Trinidad. Hij vertelt: „Toen wij er aankwamen, zagen wij vele menschen aan den oever die naar ons keken als naar een wonder.... ze waren bang voor ons en gingen het bosch in, en met groote moeite stelden wij ze door teekens gerust en kwamen met hen in aanraking; en bevonden dat ze van een geslacht waren, dat men Kanibalen noemt en de meesten van dit volk leven van menschenvleesch.... ze eten elkaar niet op, maar gaan in hun vaartuigen die men kano's noemt en gaan eilanden of land van een hun vijandig volk nemen, of van anderen die niet hun vijanden zijn; van de vrouwen eten ze geen enkele; zij houden ze alleen als slavinnen" [3]).

De eilanden waar de Eiland-Karaïben woonden, van Grenada tot en met Santa Cruz (Barbados was niet bewoond), zijn niet

---

[1]) A. Thevet, La Cosmographie universelle, Paris 1575 p. 915 en 954-7; zie ook C. de Rochefort, Histoire des îles antilles, Rotterdam 1658 p. 324 vlg.

[2]) Hakluyt Soc. series II vol. LXV.

[3]) Brief, Sevilla 28 of 18 Juli 1500, afgedrukt o.m. A. Magnaghi, Amerigo Vespucci, Roma 1926, H. Vignaud, Americ Vespuce, Paris 1917.

blijvend door de Spanjaarden bezet geweest; wel kwam men op Guadeloupe water laden en dreef er ruilhandel met de inboorlingen [1]. In de 17e eeuw vestigden er zich Franschen, Engelschen, Nederlanders. Fransche paters Dominicanen verrichtten missiearbeid onder de Karaïben en hebben goede beschrijvingen van het volk en van hun taal nagelaten.

Een hunner, R. Breton, vertelt o.m.:

„Eindelijk heb ik van de Kapiteins van het eiland Dominica vernomen, dat de woorden *Galibi* [op het vasteland] en *Caraïbe* [op de eilanden] namen waren die de Europeanen hun hadden gegeven en dat hun echte naam was *kalínago*, dat zij zich slechts van elkaar onderscheiden door de woorden *ubaóbonum, baluebonum*, d.w.z. van de Eilanden of van het vasteland, dat de eilanders Galibi's van het vaste land waren, die zich hadden afgezonderd van het vasteland om de Eilanden te veroveren, dat de Kapitein die hen geleid had, klein van lichaam was, maar groot in moed, dat hij weinig at en nog minder dronk, dat hij al de inboorlingen van het land had afgemaakt, behalve de vrouwen, die nog steeds iets van hun taal bewaard hebben, dat om de herinnering aan deze veroveringen te bewaren, hij de koppen der vijanden (dewelke de Franschen gevonden hebben) in holen in de rotsen aan de kust had laten brengen, opdat de vaders ze zouden toonen aan hun kinderen en zoo vervolgens aan al de anderen die van hen afstamden" [2]. En: „....hun stamvader *Kalinago* die met zijn gezin van het vasteland was gekomen, vestigde zich op Dominica. Hij had daar een lange lijn van afstammelingen en zag er nog de kleinkinderen van zijn kleinkinderen, die uit groote wreedheid, hem door vergift deden sterven. Maar hij werd veranderd in een visch van monsterlijke grootte, die zij *Akaiuman* [3] noemen en die nog springlevend in hun rivier is" [4].

Een andere missionaris, J. B. du Tertre, vertelt: „Men kan nog twee of drie dingen toevoegen, die duidelijk toonen, dat deze volken afstammen van de Galibi's: het eerste is, de gemeenschappelijke overlevering van alle Wilden die dit gelooven, en die verzekeren, dat de Galibi's, hun voorvaderen, in vroeger eeuwen zijn gekomen om de Iñerí's die de inboorlingen van het land waren,

[1] J. Rennard, Les Caraïbes, La Guadeloupe, Paris 1929 p. 76.

[2] R. Breton, Dictionnaire Caraibe-Français, Auxerre 1665. Ed. facsimile, Leipzig 1892 p. 229—230.

[3] Misschien *aka* = ziel *yuman* = vader of vader-geest; ook *akayuman* = kaaiman.

[4] Breton bij Rennard, op. cit. p. 46.

te bestrijden. Het tweede ding, dat dit bevestigt.... is het verschil in taal tusschen de mannen en de vrouwen, dat nog tegenwoordig bestaat; want zij zeggen dat dit verschil ontstaan is in den tijd van deze verovering, doordien de Galibi's alle mannen van deze Eilanden gedood hadden en slechts de vrouwen en meisjes gespaard hadden, aan wie ze jongelieden van hun natie tot echtgenoot gaven en de eene zoowel als de andere hun oorspronkelijke taal behielden. Als ge daar nu bijvoegt de overeenstemming in godsdienst, zeden en taal, dan is er geen aanleiding meer om te betwijfelen, dat ze afstammen van de Galibi's van het vasteland" [1]).

Elders vinden wij vermeld, dat het overwonnen volk was „een natie van Aruaken die de eilanden bewoonde" [2]).

Over de taal vertelt Labat: „De Caraïbes hebben drie soorten van spraken. De eerste, de gemeenste, en die, welke alle menschen spreken, is aan de mans, gelijk als eigen. De tweede is aan de vrouwen zodanig eigen, dat, hoewel de mans dezelve verstaan, zij zig voor onteert zouden houden, indien zij aan hunne wijven, indien dezelve de stoutheid hadden gehad van hen in deze taal aan te spreken, in die zelve taal geantwoord hadden. Zij verstaan de spraak van hare mans, en moeten zig daarvan bedienen, als zij dezelve aanspreeken; maar zij gebruiken ze nooit wanneer ze onder haar praten, en besteden daartoe geene andere, dan haar eige taal, welke van die der mans ten eenemaal verscheiden is. Daar is een derde taal, die alleenlijk bij de mans, die in den oorlog zijn geweest, en voornamentlijk bij de Oude bekent is; dog dit is veel meer een brabbeltaal, die zij uitgevonden hebben, dan een spraak. Zij gebruiken ze op Vergaderingen van aangelegentheit, welkers resolutien zij geheim willen houden; want de vrouwen en jonge luiden verstaan'er niets van" [3]).

Dat alles tezamen sluit eigenlijk reeds als een bus in elkaar. *Kalina-go* is inderdaad de naam (*-go* is eerbieds-suffix) waarmede de vastelands-Karaïben zichzelve noemen; *Iñeri* is de naam waarmede vele stammen van het vasteland, die verwant zijn aan de Aruwaken of Arawakken (arawak-maipure taalfamilie) zichzelve noemen.

Een paar eeuwen later heeft dan een Franschman die uit lief-

---

[1]) J. B. du Tertre, Histoire generale des Antisles. Paris 1671, II p. 361-2.

[2]) C. de Rochefort, op. cit. p. 329.

[3]) P. Labat, Nieuwe reizen naar de Franse Eilanden van America, Amsterdam 1725 (vertaling), III p. 202-3.

hebberij indiaansche talen onderzocht, Lucien Adam, het Eiland-Karaïbisch vergeleken met het Kaliña of Galibi en met het Arawaksch. Hij slaagde erin, van 172 woorden en aanhangsels overeenkomst met het Kaliña aan te toonen; 113 daarvan behoorden tot de taal der mannen, 9 tot de taal der vrouwen, 45 tot de gemeenschappelijke taal, 5 onzeker. En bij 100 woorden en aanhangsels stelde hij overeenkomst met het Arawaksch vast; 5 daarvan behoorden tot de taal der mannen, 62 tot de taal der vrouwen, 30 tot de gemeenschappelijke taal, 3 onzeker [1]). Dat bevestigde dus volkomen de overlevering der Indianen.

Maar het was slechts een klein deel van den totalen woordenschat, waarbij Adam die overeenkomsten had kunnen vaststellen en van de historische argumenten waren hem slechts enkele bekend. En zoo kon het geschieden, dat later verschillende geleerden de zaak ondanks dat alles, in twijfel getrokken hebben.

Nu is het Eiland-Karaïbisch niet alleen van belang omdat geschiedenis en taalwetenschap wel willen weten, hoe het zit met die tweetaligheid, doch ook omdat het materiaal levert voor de vergelijkende studie der taalgroepen die tot zijn opbouw hebben medegewerkt. Daardoor kwam ik er, bij het bewerken van talen der karibische groep, mede in aanraking. Toen ik later ook de arawak-maipure-talen bestudeerd had en inmiddels veel nieuw materiaal beschikbaar was gekomen voor de vergelijking, was de tijd rijp voor een nieuw onderzoek van het Eiland-Karaïbisch. Ik heb dan de drie in het Honduras-Karaïbisch gedrukte Evangeliën geanalyseerd en vervolgens de woordenboeken van Breton, een 1000 blz., geheel uitgeplozen en ook de overige gegevens vergeleken en bovendien het Taino onderzocht. De uitkomsten heb ik in een voordracht op het internationaal linguisten-kongres te Rome in 1933 medegedeeld [2]).

Een voorbeeld. Het woordenboek van Breton vermeldt: soleil, *huéy(o)u*, f. *cáchi*, d.w.z. het eerstvermelde woord behoort tot de mannentaal, het tweede tot de vrouwentaal. Wij vergelijken en zien gemakkelijk, dat het woord der mannentaal overeenkomt met het karibische **weyu*, zon, het woord der vrouwentaal met het arawak-maipure **kaši*, in vele talen maan, in andere zon. Als men alle woorden onderzoekt, dan blijkt, dat de karibische ele-

[1]) L. Adam, Du parler des hommes et du parler des femmes dans la langue caraïbe, Paris 1879 (Extrait des Mémoires de l'Académie de Stanislas, pour 1878).

[2]) Verkort afgedrukt in Atti del III Congresso Internazionale dei Linguisti, Firenze 1935 p. 404-7.

menten van het Eiland-Karaïbisch, zuiver Kaliña zijn, van het hedendaagsche Kaliña slechts verschillend door eenige oudere vormen. De arawak-maipure elementen zijn nogal nauw verwant aan het Arawaksch van Guyana, maar niet identiek, afkomstig dus uit een zelfstandige taal, die wij wel (zie hiervoor, aanhaling du Tertre) Iñeri mogen noemen.

In getallen samengevat, zijn de uitkomsten aldus:

Het Eiland-Karaïbisch heeft (afgerond in tientallen) 1650 wortels, behoorende tot de gemeenschappelijke taal, 490 behoorende tot de mannentaal, 370 behoorende tot de vrouwentaal.

Van 1510 woorden en aanhangsels kon de oorsprong worden vastgesteld, daaronder vrijwel alles wat grammatica is, wat dus het meest onmiddellijk menschelijke deel der taal betreft. Dat er toch nog zoo'n groote rest blijft, behoeft niet te verwonderen. Want de woordenboeken, die we vergelijken, zijn opgesteld nadat de talen elk een eigen ontwikkeling hadden doorgemaakt; bij het Iñeri ligt daar minstens 1000 jaar tusschen. Het laagste positieve percentage (38%) leverden de namen van dieren en planten op. De woordenboeken zijn hier veelal onvolledig of de objekten moeilijk te identificeeren, en de fauna en flora der eilanden is ook niet geheel gelijk aan die van elders.

Van de woorden en aanhangsels, die geïdentificeerd werden, is:

oorsprong Kaliña: mannen 370, vrouwen 20, gemeenschappelijk 420;

oorsprong Iñeri: mannen 30, vrouwen 250, gemeenschappelijk 430.

Men bedenke, wat dat zeggen wil, dat driehonderdzeventig verschillende woorden van de mannentaal der Eiland-Karaïben overeenkomen, en veelal nauwkeurig overeenkomen, met een woord der Kaliña's; enz.! Het is nu wel zeer duidelijk, dat Kaliña-elementen en Iñeri-elementen zich tot een nieuwe taal hebben samengesmolten, met gedeeltelijk behoud van een afscheiding. En dat past zeer goed bij de historische gegevens en bij de overlevering der Indianen.

De groote vraag, of zoo iets werkelijk mogelijk is, is hiermede voorgoed in bevestigenden zin beantwoord: het ís voorgekomen.

De veroveraars hadden waarschijnlijk wel vrouwen van het eigen volk bij zich; niettemin toont de latere taal, het Eiland-Karaïbisch, ten duidelijkste, dat de Iñeri-vrouwen, of ook de later geroofde Taino- en Arawaksche vrouwen, een belangrijke rol hebben gespeeld bij de vorming van het nieuwe volk, zoodat het verhaal van Chanca, dat de mannen de zoons, die ze bij een

der onderworpen vrouwen hadden, doodden en opaten, wel overdreven of geheel onjuist geweest zal zijn.

De volgende generaties zijn zich altijd blijven beschouwen als het volk der Kalina-go (mannentaal) of Kaliponam (vrouwentaal), zoodat het matriarchaat, dat bij de veroveraars en zeer waarschijnlijk ook bij de onderworpenen heerschte, hier niet gegolden heeft.

De tweetaligheid, waarbij echter de vrouw den man slechts in diens taal mocht aanspreken, ontstond op natuurlijke wijze en is later vermoedelijk als strenge zede gehandhaafd, omdat men geen kans zag het Iñeri af te schaffen, maar het Kaliña in elk geval wilde handhaven. En het gebruik kon gereedelijk ingang vinden, omdat de Indianen een sterk gevoel ervoor hebben, dat de man en de vrouw verschillende wezens zijn en zich dienovereenkomstig hebben te gedragen. Dat blijkt bij de streng doorgevoerde arbeidsdeeling en in de magisch-religieuse gebruiken. Ook is het bij Kaliña's, Arawakken en andere volken van Zuid-Amerika, gebruik dat bij uitroepen en dgl., de vrouwen een ander woord of een anderen vorm bezigen, dan de mannen.

Vóór, omstreeks 1400 n. Chr., de invasie der Kaliña's kwam, waren Iñeri's en Taino's bekend met de aanwezigheid van karibische volken op het vasteland. Dat blijkt uit de namen *Kaliponam* (vrouwentaal Eil. Kar.) en *Caribe* of dgl. (Taino), die men niet kan gehoord hebben van de veroveraars, omdat deze hun naam reeds hadden verkort tot *Kaliña*. Het is ook niet uitgesloten, dat aan den gewelddadigen overval, die Breton heeft geschilderd, kleine invasies of vreedzame kolonisatie op de Antillen is voorafgegaan. [1])

In het Eiland-Karaïbisch vindt men ook woorden uit het Tupi (Brazilië), die echter door de Kaliña's zijn medegebracht. De vroeger wel geuite meening, dat de Karaïben uit Florida zouden zijn gekomen, is geheel onjuist.

Het Taino, een der talen van de Groote Antillen, waarvan bij de oude spaansche schrijvers een 200-tal woorden bewaard zijn gebleven, was een taal der arawak-maipure-groep. De woordvergelijkingen, die Brinton destijds aanvoerde [2]), zijn voor een belangrijk deel onjuist, kunnen ook aangevuld worden; doch zijn gevolgtrekking was goed.

[1]) Zie over oud verkeer Sven Lovén, Über die Wurzeln der Tainischen Kultur, Göteborg 1924, p. 37.

[2]) D. G. Brinton, The Arawack Language of Guiana in its linguistic and ethnological relations. Transactions American Philosophical Society, Philadelphia 1871.

Voor zoover uit het geringe materiaal te zien valt, was het Taino niet identiek aan het Iñeri.

Hoewel het mogelijk is, dat onder de niet-geïdentificeerde woorden van het Eiland-Karaïbisch, zich woorden bevinden, die overgenomen zijn van een oudere bevolking der Antillen, is het toch wel zeker, dat het Iñeri in hoofdzaak een arawak-maipure-taal was.

Volken van de arawak-maipure-familie woonden dus in 1492 van de Bahama's tot in Bolivia. De plek, van waar die stammen zijn uitgezwermd, moet m.i. eerder ergens in het Noordoosten van Zuid-Amerika gezocht worden, dan op de eilanden.

Op de Curaçao-groep zijn geen Karaïben geweest. Het heet, dat daar Indianen van den stam der Caquetias gewoond hebben, die ook de landstreek van Coro op den vasten wal bevolkte [1]), en waarvan, naar ik meen, vermoed wordt, dat zij een arawak-maipure-volk waren.

Hoe het de Eiland-Karaïben verder gegaan is? Zij hebben strijd gevoerd tegen de Spanjaarden, Franschen en Engelschen. De Nederlanders, die zich op St. Eustatius, Saba en St. Martin vestigden, hebben er, voor zoover mij bekend, geen Karaïben meer gezien; op Tobago daarentegen, hebben ze veel van hen te lijden gehad [2]). De strooptochten der Karaïben tegen de Taino's der Groote Antillen en Arawakken van het vasteland zijn opgehouden naarmate de Europeanen meer gezag kregen in die streken. Na een opstand zijn in 1796 een groot aantal Karaïben van Sint Vincent door het Engelsche Bestuur overgebracht naar Britsch Honduras. Van de Eiland-Karaïben zijn thans alleen op Dominica en Sint Vincent nog geringe resten aanwezig, doch de naar Honduras overgebrachten hebben zich daar sterk vermenigvuldigd [3]). En in hun taal is hun geschiedenis afgedrukt.

Daar vindt men dan een breede grondslag van Iñeri met vrij veel Kaliña-woorden en ook enkele resten van grammaticale vormen uit het Kaliña, die, als men de geschiedenis niet wist, voor onverklaarbare onregelmatigheden gehouden zouden worden. Dan wat spaansche woorden uit den ouden tijd, een paar engel-

---

[1]) P. A. Euwens, Coro; Amigoe di Curaçao 19 Nov. 1927.

[2]) Zie C. K. Kesler, Tobago, Een vergeten Nederlandsche Kolonie. De West-Ind. Gids X.

[3]) Zie T(en) K(ate), Ethnographische aanteekeningen omtrent de zwarte Caraïben (bespreking artikel E. Conzemius), De West-Ind. Gids X. Wat ik hier vermeld, geldt voor deze eeuw, doch misschien niet meer geheel voor 1935.

sche en nederlandsche woorden en heel veel fransche woorden die getuigenis afleggen van het vroegere werk der fransche missionarissen. En ten slotte, uit den tijd na de immigratie, engelsche en spaansche woorden en woorden uit indiaansche talen van Centraal-Amerika. Het verschil tusschen mannen- en vrouwentaal is nog steeds niet geheel verdwenen.

TWEE „AANSPRAKEN" VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL A. KIKKERT IN 1816

MEDEGEDEELD

DOOR

W. M. HOYER

(met een inleiding over „politie" en justitie van Mr. B. de Gaay Fortman

Onder „politie" is hier te verstaan niet wat men daaronder thans pleegt te begrijpen, het voorportaal van de „justitie", maar naar den ouden trant „bestuur", zooals het woord nog voortleeft in de raden van politie, die elk der eilanden buiten Curaçao kent. Thans is de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht ten aanzien van het civiel bestuur, van de administratieve of politieke macht, een der grondpeilers voor een deugdelijke rechtsspraak. Vroeger was dat anders, ook in Curaçao. Het tijdvak van de Engelsche tusschenbesturen (1800—1803 en 1807—1816) is nog niet bestudeerd, maar een enkele uitlating schijnt erop te wijzen, dat zij de in 1816 definitief aanvaarde scheiding het eerst gewild hebben. In mr. Bylsma's toelichting van de archieven van directeur (commissarissen) en raden tot 1804 (*Het oud-archief van Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba*, bladz. 3 der afzonderlijke uitgave) leest men over het college van politie, civiele en crimineele justitie: „Na de verovering van Curaçao door de Engelschen op 11 September 1800 lieten deze het college bestaan als lichaam van civiel bestuur". Toch loopt in deze inventaris de „Gerechtsrol en sententiën van Directeur (Commissarissen) en Raden met processtukken; akten van revisie en van eedsaflegging op vonnissen" door tot 1803 en de „Minuutnotulen van Raden-Commissarissen tot het houden der dingtalen" tot 1801.

Toen in 1804 eindelijk de nieuwe gouverneur kwam, lag een uitdrukkelijke scheiding der beide machten, de administratieve en de rechterlijke, in de bedoeling. Bylsma (bladz. 14) deelt mee,

dat Mr. P. J. Changuion de „Politieke Raad" provisioneel aanwees als college voor de civiele en crimineele justitie, „totdat door de aankomst van een vice-president de instelling van den afzonderlijken „Raad van Justitie" zou mogelijk zijn. Inmiddels werd van de dubbele taak van dezen „politieken raad" gescheiden aanteekening gehouden. Op een vice-president werd gewacht, want de gouverneur zou toch voorzitter zijn maar zonder stem. 18 December 1806 eerst kon de gouverneur tot de installatie van een raad van civiele en crimineele justitie volgens dit voorschrift overgaan.

Of deze installatie heeft plaats gehad, wordt twijfelachtig, als men bij Euwens, „Het Engelsche bewind op Curaçao in 1807" (D. W. I. G. 6de jg. blz. 577) leest, dat, toen 24 dagen na dien 18den December de Engelschen weer heer en meester op het eiland waren geworden, den leden „van den vorigen Raad van Politie *en provisioneel van Justitie*" gevraagd werd, of zij de hun aangeboden waardigheid van leden van den nieuwen Raad van politie wilden aanvaarden. En Bylsma zelf laat op zijn mededeeling, dat onder de Engelschen beide colleges aanvankelijk bleven bestaan, volgen: „tot leden van dit tweede college (den Raad van civiele en crimineele justitie) benoemde de tijdelijke Luitenant-gouverneur de leden van het college van Commissarissen voor mindere questiën". Hieruit zou men toch afleiden, dat — er mag dan een installatie hebben plaats gehad op 18 December 1806 — voorloopig de leden van den Raad van politie met de rechtspraak waren belast gebleven, met als vice-president den bekenden Mr. P. B. van Starckenborgh (Euwens, *t.a.p.*, noot 1; zie ook blz. 578).

„Aanvankelijk" hielden de Engelschen beide colleges in stand. Euwens (*t.a.p.*, blz. 580) vermeldt, dat 8 Juni 1807 een nieuwe raad gevormd was, nadat de „justitie" weer met de „politie" vereenigd was, nl. weer een Raad van politie, civiele en crimineele justitie, die in beide functiën zelfstandig optrad (Zie ook Bylsma, *t.a.p.*, blz. 14).

Eerst in 1816 kwam de definitieve scheiding. Het Regeeringsreglement laat geen reden tot twijfel. Den gouverneur-generaal werd het voorzitterschap in de beide rechterlijke colleges (den Raad van civiele en crimineele justitie en het College van commercie en zeezaken) uitdrukkelijk ontzegd. „De administratie der Justitie zal van die der Policie zijn afgescheiden", bepaalde art. 44, en art. 51: „Geen politiek gezag zal zich met de administratie van de Justitie eenigszins mogen bemoeijen, veelmin derzelver loop stremmen, maar zal de Raad van allen invloed vrij

en onafhankelijk regt spreken, uit naam en vanwege den Koning, zooals dezelve in goede justitie zal oordeelen te behooren".

En als aan den president en de leden van den Raad van Justitie de plicht wordt opgelegd den gouverneur-generaal „respect en eere" te bewijzen en daarin de overige ingezetenen voor te gaan (waartegenover de gouverneur-generaal „de eer en digniteit" van den raad van justitie moest ophouden), wordt daaraan toegevoegd: „hoezeer in hunnen post van allen politieken invloed onafhankelijk". In dit verband mag ook nog genoemd het verbod van bloedverwantschap in den derden en van zwagerschap in den tweeden graad tusschen den president eenerzijds en den gouverneur-generaal en den raadfiskaal anderzijds (art. 49).

In zijn publicatie van 4 Maart 1816 herhaalde de gouverneur-generaal het nog eens: „Dat de administratie der Justitie van die van de Politie zal zijn gescheiden".

De taak van den Raad van politie wordt in het Regeeringsreglement van 1815 omschreven als behandeling van de huishoudelijke aangelegenheden van Curaçao „onder het oppergezag van den Gouverneur-Generaal". Verder wordt uitdrukkelijk genoemd: de opperdirectie over kerken- en armen-, mitsgaders over alle andere publieke administratiën, over wezen, minderjarigen en toezicht behoevende personen, over de politie, de gebouwen, wegen, straten, veren, publieke marktplaatsen en bank van leening; de prijszetting, ijk en manumissie van slaven was hem opgedragen, en voorts alles wat ter bevordering van goede orde, rust en welvaart zou kunnen strekken. Maar.... alle voorstellen zouden door den gouverneur-generaal worden gedaan, en geen lid had het recht een voordracht te doen buiten diens toestemming. Bij staking van stemmen besliste de gouverneur-generaal. Het is te begrijpen, dat deze laatste bij de installatie van dezen raad veel over zichzelf en zijn taak en weinig over die van den raad sprak.

Deze rede vindt men in *The Curaçao Gazette van 8 Mrt. 1816.* Zij luidt aldus:

„Edele Achtbare Heeren,

De menigvuldige rampen, welke Europa zints eene reeks van jaren getroffen hebben, zijn ook voor deze Colonie noodlottig geweest, daar dezelve langen tijd van alle betrekkingen met het moederland is verstoken gebleven.

De lieve vrede, na eenen in allen opzigte en zonder voorbeeld verschrikkelijken oorlog, eindelijk aan de wereld terug geschon-

ken, heeft ook deze Colonie weder vereenigd met het aanzienlijk Koninkrijk der Nederlanden, dat gelijk een Phenix uit de assche herrezen is: — dat land naauwlijks verlost van het ijzeren dwangjuk der Fransche overweldigers, heeft al aanstonds boven wenschen en verwachtingen haren vorigen bloei aanvankelijk zien herleven door eenen uitgebreiden Koophandel naar alle gewesten der wereld, en voorzeker zoude dit Eiland reeds vroeger in de onbeperkte voordelen van den handel met het Moederland gedeeld hebben. zoo niet hetzelve eenen nieuwen en geweldigen, maar gelukkig afgeslagenen aanval van den snoodsten der tyrannen had moeten doorstaan.

Eindelijk is het gunstig tijdstip daargesteld geworden, dat ik de geëerbiedigde bevelen van onzen beminden Koning heb kunnen volbrengen, en herwaarts ben overgekomen, om deze Colonie van de grootmoedige Engelsche regering over te nemen en dezelve weder met het moederland te verenigen niet alleen, maar ook als Gouverneur dezelve voortaan in naam van den Koning der Nederlanden te helpen regeren.

De taak, aan mij opgelegd, is voor mij hoogst vereerend, maar ik gevoel ook, dat zij zwaar is, en de inspanning van alle mijne krachten en vermogens vordert, om ze met waardigheid en roem te kunnen volvoeren.

Met een Nederlandsch hart geboren, is er echter geene last zwaar genoeg om mij den moed te benemen, en het voorbeeld der oude Nederlanders, die door geene gevaren van onbekende zeeën afgeschrikt, in Asien, Africa en America uitgestrekte volkplantingen gevestigd, en onder eene geweldadige regering tot een hogen trap van welvaart opgevoed hebben, strekt mij tot een scherpen prikkel, om op gelijke wijze mijne beste pogingen aan te wenden tot den bloei en welvaart van dit aanzienlijk Eiland.

Ik ben in hetzelve geen vreemdeling, vele jaren van mijn besten leeftijd heb ik hier met genoegen doorgebracht; ik heb hier mijne familie en mijne eigendommen; ik ben hier niet gekomen, om in hetzelve schatten te vergaderen, met buit beladen tot mijn geboorteland terug te keren, neen! mijne reeds gevorderde jaren voorspellen mij, dat ik nimmer mijn vaderland weder zien, maar hier mijne dagen eindigen, hier mijne eeuwige rustplaats vinden zal.

Waarom zou ik mij dan behoeven te verrijken met de vruchten van het zweet en bloed der inwoonders? waarom zou ik dan mij hunne haat en verachting waardig maken, mijne eigene eer, die ik altijd onbevlekt gehandhaafd heb, bezwalken, en mijne gedachtenis voor volgende geslachten schandvlekken?

Neen! mijn geboorteland voor altijd vaarwel gezegd hebbende, erken ik dit Eiland voor mijn eigen vaderland, alle mijne zorgen zullen aan dit land gewijd zijn; mij met het brood mijns bescheiden deels vergenoegende, hoop ik hier met eere te leven, en, met de bewustheid van welgedaan te hebben, ten grave te dalen, om voor altijd te leven in de harten van dankbare nakomelingen.

Deze gevoelens zijn diep in mijn hart geprent — nooit was ik een veinsaard. — Van kinderbeens af tot den zeedienst bestemd en mijnen besten leeftijd op den Oceaan hebbende doorgebracht, is het mij onmogelijk geweest van de golven of van de stormen vleij-taal te leren; — de eer was steeds mijn compas, en de bevelen van mijne overheid de leidstarren, waarnaar ik mijnen koers rigtede.

Dan, Edele Achtbare Heeren! niet geheel aan mij alleen is deze zorg voor het welzijn van dit Eiland opgedragen; — ook gijlieden zijt door den Koning geroepen, om het zelve te helpen besturen, en ik heb geene reden om te twijvelen, of gij zult allen 'er de hoogste eer in stellen, om de ulieden opgelegde pligten met den meesten ijver te volbrengen.

Aan uwlieder hoofd geplaatst wil ik niet als bevelhebber slaafsche gehoorzaamheid vorderen, maar vriendelijke en vertrouwelijke medehulp verzoeken. Uw eigen belang is verbonden met de welvaart van dit land. Dit land, hoe verre ook van het moederland gescheiden, is een deel van het Nederlandsche rijk. De Monarch van dit rijk, is ook een zorgend vader, en bij dezen naam van vader hoort hij zich liever bij zijne onderdanen noemen, dan bij dien van Opperheer of Koning.

Vergeldt dan door trouwe en belanglooze pligtsbetrachting zijne zorgen, vervult zijne wenschen door den bloei van dit Eiland te vermeerderen, — dat eensgezindheid steeds de band blijve, die ulieden onderling verbindt, — dat wijsheid en voorzigtigheid bestendig uwe raadslagen regele, — dat het heil van allen als uwe hoogste wet beschouwd worde, en, gelijk, onder het Britisch bestuur de ingezetenen van deze Colonie zich den roem van hunne tijdelijke overheden hebben verworven, gijlieden ook onafgebroken de vererende goedkeuring van uwen monarch moogt wegdragen.

Ziet daar mijne wenschen; als uw landgenoot stel ik prijs op uwe vriendschap, en verzeker u dezelve van mijne zijde. Laat ons, onderling verenigd, geen anderen naijver hebben, dan alleen om op het getrouwst onze pligten te betrachten jegens het vaderland en den Koning".

Sober was Kikkert ook in zijn toespraak tot den Raad van justitie. Hetzelfde blad deelt deze rede aldus mee:

„Edele Achtbare Heeren,

Onder de belangrijke voorschriften, welke het Zijne Majesteit behaagd heeft aan mij te geven, mag ik te regt tellen de eervolle last, om ulieden, Mijne Heeren! te installeren, als, van dit oogenblik af, zullende uitmaken den Raad van Justitie in deze aanzienlijke Colonie.

Niet alleen is het ulieden aanbevolen, om in burgerlijke twistzaken regt te spreken tusschen den man en zijnen naasten, maar ook de handhaving van orde en inwendige veiligheid is ulieden toevertrouwd.

Zoo wel de schaal der geregtigheid, als het strafzwaard der wet, stel ik, op hoog bevel, in ulieder handen.

Ik behoef ulieden niet af te schetsen de wijze, hoe gijlieden met deze vertrouwde panden zult moeten omgaan.

Eerlijkheid, naauwgezetheid en gestrengheid, welke echter geene menschlievenheid behoeft te onderdrukken, zijn overal de deugden, welke eenen goeden regter tot sieraden strekken; — ik heb de zekerste verwachting, dat gijlieden deze deugden bezit en ook uitoefenen zult.

Hierdoor zult gijlieden u bestendig waardig maken de achting van uwe landgenooten, het vertrouwen van onzen geliefden koning, en voor u zelven zult gij steeds uw geweten tot getuige hebben bij den eeuwigen regter, aan wien gij éénmaal verantwoording van uwe daden zult moeten afleggen.

Mijn hartelijke wensch is, dat het uwe personen steeds welga; en uwe betrekkingen deelgenoten van uw geluk en voorspoed zijn mogen! — Verëert mij met uwe vertrouwelijke vriendschap, en maakt staat op de mijne".

Het is niet onbekend, dat er nog heel wat conflicten geweest zijn vóór de administratieve macht het in praktijk bracht: „Geen politiek gezag zal zich men de administratie van de Justitie eenigszins mogen bemoeijen".

OORSPRONG EN BETEKENIS VAN HET WOORD MACAMBA

DOOR

M. D. LATOUR O. P.

Op Curaçao is het algemeen gebruikelijk de Hollanders Macamba te noemen, in het bizonder de matrozen. Vroeger, toen nog al eens Amerikaanse oorlogsschepen Curaçao bezochten, hoorde men ook wel spreken van Macamba Americano. Scherp omschreven schijnt het gebruik van dit woord niet te zijn, want iedereen, die in het oog van een Curaçaoenaar er hetzelfde uitziet als een Hollander, bijv. een Duitscher of een Zwitser, noemen ze met genoegen ook Macamba.

De vraag is dikwijls gesteld, wat het woord Macamba eigenlijk betekent. Het antwoord hierop is niet zo heel eenvoudig. Vraagt men een Curaçaoenaar wat het betekent, dan krijgt men geen ander antwoord dan: Ik weet het niet; het is een oud woord en wordt tegenwoordig gebruikt om Hollanders aan te duiden. Vraagt men verder, of het misschien een scheldwoord is of een ongepaste uitdrukking, dan zeggen ze: neen, maar het is niet onmogelijk, dat het vroeger zo iets geweest is. Eigenaardig is, dat bij de Hollanders algemeen de overtuiging leeft, dat de betekenis van Macamba allesbehalve vleiend voor hen is. Luister bijv. naar het gesprek, dat Kasimir Edschmid op het plein voor hotel Americano voerde met de heren Göhrs en van der Weele (beide Hollanders, maar de namen zijn opzettelijk veranderd) over het borstbeeld van Luis Brion, een Curaçaoschen nationalen held:

„Der Mann da oben, unter dem geschrieben steht, es sei Brion, ist wahrscheinlich jedermann in der Welt ähnlicher als Brion. Und nun sind die Leute entsetzt. Und wer ist daran schuld? Die Makambas". — „Die Makambas?" — „Verstehen Sie Pagiamento?" — Göhrs schüttelte sich. — „Makamba" ist ein Wort mit dem die Leute von Curaçao die Holländer bezeichnen, und, weiss der Himmel, es ist ein verdammt unverschämtes Wort" [1]).

[1]) Kasimir Edschmid, *Glanz und Elend Süd-Amerikas.* 1932.

Een bewijs voor deze veronderstelling hebben wij echter nooit van iemand gehoord. In De West-Indische Gids van 1932 (veertiende jaargang, blz. 124) lezen we in een artikel van Jhr. L. C. van Panhuys, dat de heer C. Statius Muller — geboren Curaçaoenaar, oud-administrateur van financiën en oud-lid van de raad van bestuur — als jonge man meermalen, wanneer hij wel eens op een plantage logeerde, een neger, die aan het karnen was, liedjes hoorde zingen, waarvan hij geen enkel woord kon thuis brengen. — „De man noemde zijn zang: canta macamba, dat is: macamba zingen. Macamba's zijn in het algemeen vreemdelingen, vooral hollanders die pas uit patria zijn gekomen en meer in het bizonder: hollandsche matrozen en soldaten".

Dat laatste wisten we wel, maar het is ons niet duidelijk, wat canta macamba met Hollanders te maken heeft. Of het moest zijn, dat macamba vreemdeling betekent, want dan kan canta macamba betekenen: vreemde liedjes zingen, d.w.z. liedjes uit de oude tijd, die nu onverstaanbaar geworden zijn, of liedjes, die we van een vreemd volk overgenomen hebben, en zelf maar half verstaan. Inderdaad zijn er maar weinige onder de negers, die de vreemde liedjes nog verstaan, en de taal, waaruit ze zijn samengesteld, wordt in het geheel niet meer gesproken, behalve door zeer enkele, als ze een stuk in de kraag hebben, en door sommige, die van evident Indiaanse afkomst zijn. Dit wijst er misschien op, dat het canta macamba van Indiaanse afkomst is. Een tweede vraag is weer, of die Indianen Arowakken, Caquetias of Caraiben waren.

In 1904 verscheen een boek van H. van Kol, *Naar de Antillen en Venezuela*. Op blz. 377 lezen wij het volgende: „Daar het na een langdurige droogte weer eens regende kort voor de komst van prof. Went, luidde het in den volksmond, dat ook bij mijn aankomst de lang verwachte regen zou neerdalen, want de „Macambas" waren „regenbrengers". In een voetnoot merkt de heer V. Kol op: „„Macamba" is de scheldnaam voor volbloed Hollanders en beteekent modderpoot of moddervoet".

Hoewel deze verzekering niet erg vriendelijk voor ons is, zouden wij er toch genoegen mee nemen, als de heer Van Kol enig argument gaf voor de waarschijnlijkheid van die betekenis, of althans kon aangeven, waarom hij deze vertaling blijkbaar als boven alle twijfel verheven, aanvaardt.

Evenmin komen wij verder met een brief van den heer C. H. de Goeje, die aan pater Euwens schreef op 15 Mei 1907: „Naar aanleiding van ons gesprek op de boot over den oorsprong van het

woord Makamba, wil ik u nog even mededeelen, dat ik op twee plaatsen een soortgelijk woord tegenkwam; 1° Bevindt zich in de Coppename een eilandje, genaamd Makambo (zie kaart van Rosevelt); 2° heeten de ontvluchte negerslaven en hun nakomelingen, wonende aan sommige zijrivieren der Amazone, Muvambeiro's."

De naam Macamba wijst op Indiaanse afkomst, want aan de Coppename wonen inderdaad Indianen en wel van den stam der Caraiben. Pater W. Ahlbrinck C.s.s.R., die de Encyclopaedie der Karaiben, behelzend taal, zeden en gewoonten dezer Indianen, schreef (Amsterdam 1931), zegt zelf dat hij als missionaris der Saramacca, Coppename en Marowijne in de gelegenheid kwam zich op die taal toe te leggen en zo vanzelf ook in het gebied der ethnologie kwam.

Niet iedereen zoekt echter in Indiaansche richting. Pater Euwens bijv. verwijst in zijn nagelaten aantekeningen naar een aflevering van het tijdschrift Het Missiewerk, November 1927, no. 2, blz. 68, waar een artikel staat van M. J. W. over Kabaa, een centrale kweekschool in Oost-Afrika. Sprekende over de moeilijkheden van het missiewerk, noemt hij kleinere en grotere volksstammen, ieder met verschillende taal en gewoonten: Swahili, Giriama, Taita, Massai, Kikuyu, *Kamba*, enz. De beide laatste volksstammen, die samen ongeveer een millioen zielen tellen, onderscheiden zich door een semitisch-taaie, inhalige en materialistische aard.(!) Onderscheiden zich daardoor ook de Hollanders op Curaçao en hebben ze daaraan de naam Macamba te danken? Het woord betekent dan zeker niets gunstigs!

Nog minder plezierig is het voor ons, vereenzelvigd te worden met de Wakamba's, een negerstam, die volgens een missionaris, die er dertig jaar onder gewerkt heeft, door God geschapen schijnt te zijn om de medemens als slaaf te dienen, „of later daartoe gedoemd in Cham of in welken stamvader dan ook".

Makamba zou trouwens het enige woord niet zijn in het Papiamento, dat naar Afrika heenwijst. Vóór mij liggen kostbare aantekeningen van een alleszins bevoegd man, die èn de Curaçaoenaars èn de Bantu-volkeren uit persoonlijke jarenlange ervaring kent en tot de meest verrassende conclusies komt omtrent de bakermat van de Curaçaose volkstaal. Terwijl bijv. in *The Aruba language and the Papiamento jargon*, by Albert Gatschet, Washington D.C.; Read before the American Philosophical Society, July 18, 1884, het woord Buchi-Ribana gerangschikt werd onder de Arubaanse plaatsnamen van Indiaanse oorsprong, lezen we in

een brief van de bovengenoemde deskundige uit Zuid-Afrika, gedagtekend 24 Febr. 1925:

„Boetsji, in het Zulu: u-buti, titel aan jonge mannen gegeven; men zegt, dat dit een verbastering is van het Hollandsche broer.)

Boetsji-Rebana, in het Zulu: i-rwhana, een assegaai of mes, bij de besnijdenis gebruikt; Boetsji-rebana kan derhalve de plaats betekenen, waar de jonge mannen besneden worden; een gebruik, dat nog in Afrika bestaat en zeker wel door de slaven van Afrika naar Curaçao is overgebracht".

Punda werd altijd als onfeilbaar zeker afgeleid van punta, punt; maar nu lezen we in diezelfde brief, dat punda een zuiver Afrikaans woord is en betekent: plaats langs een rivier; of: ommuurde plaats waar het gouvernement gevestigd is.

Welnu, beide vertalingen zijn zeer goed toepasselijk op de Curaçaosche Punda. Dezelfde vertaling van punda ben ik ook tegengekomen in een der Vulpenkrassen van Dr. Bern. Zuure. Zo zouden we nog door kunnen gaan, maar misschien levert dit stof genoeg voor een afzonderlijk artikel.

De aantekeningen volgend van pater Euwens z.g. hebben we ook een doopboek opgeslagen van de parochie van de H. Anna te Willemstad uit het jaar 1755, toen aldaar pastoor was de Z.E. pater Gambier, een Belgisch Dominikaan.

Deze Pater heeft de gewoonte achter de doopnaam, die van het land van afkomst of de naam van de negerstam op te geven, tot welke de dorpeling behoort. Bijna alle dopelingen waren negerkinderen (meestal slavenkinderen), daar de blanken van die tijd bijna alle Protestant waren en geen negers in hun godsdienst opnamen. Onder die plaats- of stamnamen treffen we aan: Timbo, Dombo, Congo, Canga, Jamba, Biciba, Louango, Socco, Angora, Amina, Laviras, Carrabarri (Calabar?), Macamba, Marcambe, Guinea, Bobo en Watjé.

De Macamba's, die in deze lijst voorkomen, zijn vermoedelijk dezelfde, die als Wakamba's vermeld staan in Het Missiewerk. Hoe komt het nu, dat de Hollanders op Curaçao met die naam betiteld worden? Wij denken ons dit proces als volgt: De negers hebben de gewoonte een scheldwoord te beantwoorden met een woord van hetzelfde genre, maar nog een graadje sterker. Zo zal een jongen, die een ander toevoegt: bo ta macaco (je bent een aap), allicht tot antwoord krijgen: i bo ta babum (en jij bent een orang oetang). De slaven werden waarschijnlijk door de Hollanders neger genoemd, wat deze, als een scheldwoord opvatten en

waarom zij de gewoonte opvatten, de Hollanders — al was het dan niet hardop — Macamba te noemen, wat dan zou betekenen: en jij bent ook een neger en van de domste en achterlijkste soort. Er bestaan nl. in het Papiamento drie uitdrukkingen: papia louango, canta macamba, haci co'i bobo, die dan resp. betekenen: onzinnige, domme dingen praten, idem zingen en dito doen. Dat louango een oude stamnaam is, schijnen de tegenwoordige negers op Curaçao nog wel te weten, maar ze maken er graag een Indianennaam van. Een Indiaan geldt bij hen voor het type van een dom, onbeschaafd wezen en ze gebruiken dan ook het woord Indiaan, verbasterd tot djan, als scheldwoord. Ze bedoelen er mee de Indianen uit de binnenlanden van Venezuela, die inderdaad nog op een zeer lage trap van ontwikkeling staan.

Behalve louango schijnt geen enkele van de bovengenoemde namen door hen aangevoeld te worden als stamnaam.

De tegenwoordige Curaçaoenaar is zich echter van genoemde betekenis van Macamba niet bewust, want wie men ook vraagt, men krijgt steeds tot antwoord: macamba betekent waarschijnlijk oorspronkelijk matroos en wordt nu gebruikt voor Hollander. Geen enkele Hollander vat het ook meer op als een scheldwoord. Alleen als een Curaçaoenaar woedend is op een Hollander, kan hij wel eens zeggen: Macamba culu berde; Culu is dat gedeelte van het lichaam waar de rug van naam verandert en berde betekent groen. Heel netjes vertaald, is het dan zo iets als het Engelse greenhorn.

Noot der redactie: Valdez, Diccionario Portugez-Francez geeft: Macamba, palmier du Brésil; son fruit.

BOEKBESPREKING

The Pocket Guide to the West Indies by Sir Algernon Aspinall. G.M.G., C.B.E. New and revised edition, 1935, London, Sifton Pread & Co. Ltd.

Acht en twintig jaar geleden kwam de eerste druk van dit belangrijke werkje, dezen onmisbaren gids voor de West, uit, en het beleefde talrijke herdrukken, steeds bijgewerkt. Behalve na het oorlogsjaar 1914, toen de 5de druk eerst het licht zag in 1923, verscheen deze gids gewoonlijk telkens na 3 of 4 jaren. Thans ligt de 8ste druk voor ons. Algernon Aspinall, de onvermoeide strijder voor de West, schrijver van talrijke boeken en geschriften over dit gebied en secretaris van de West India Committee, is inmiddels Sir geworden en de titel van het boek, hierboven afgedrukt, is sedert de vorige uitgave, toen na de woorden: West Indies volgden: British Guiana, British Honduras, Bermuda, The Spanish Main and The Panama Canal, aangevuld met het woord Surinam. Het boek is al weer 50 bladzijden omvangrijker dan zijn voorganger.

Achttien kaarten, 11 platte gronden en 23 platen sieren het werkje, klein in omvang en derhalve gemakkelijk te hanteren en in den zak mede te nemen, doch rijk aan inhoud. Letterlijk niets is vergeten om de toekomstige reizigers in te lichten over de West. Taal, godsdienst, voedsel, dranken en spijzen, kleeding, geldzaken, maaltijden, reisbenoodigdheden, tijdsverschillen, afstanden, douanevoorschriften en sport wisselen elkaar af in bonte rij, waarna de schrijver tot de gebieden komt, waarvan we in volgorde opsommen: Bermuda (of Somers eiland, door Juan Bermudez ontdekt in 1515), The Bahama's (door Columbus ontdekt), Barbados (de Portugeezen bezochten Los Barbudos in 1536 voor het eerst), Trinidad (31 Juli 1498 door Columbus ontdekt en naar de Drie-eenheid genoemd), Tobago (Robinson Crusoë-eiland, voorheen Nieuw-Walcheren geheeten, in 1498 ontdekt), de Windward eilanden t.w. Grenada (in 1498 door Columbus Con-

ceptión genoemd), St. Lucia (in 1502 door Columbus op St. Lucy's dag ontdekt, door de Caraiben St. Alousie genoemd), St. Vincent (op St. Vincentsdag, 22 Januari 1498, door Columbus ontdekt); dan de Leeward eilanden, t.w. Antigua (in 1493 door Columbus ontdekt en naar Sta. Maria la Antigua, een kerk in Seville, genoemd), Barbuda en Redonda, tot de vorige behoorend, St. Christopher (meer bekend als St. Kitts) met Nevis en Anguilla (eveneens door Columbus in 1493 ontdekt), Montserrat (door Columbus in 1493 naar een berg bij Barcelona genoemd), Dominica (3 Nov. 1493 door Columbus op een Zondag ontdekt, in het Spaansch: Domingo); dan Jamaica (het grootste Engelsche eiland, door Columbus op 3 Mei 1494 ontdekt en door hem St. Jago genoemd naar den Spaanschen Heilige, doch zijn inlandschen naam Xaymaca, d.i. goed van bosch en water voorzien, behoudend), Turks and Caicos eilanden en de Cayman eilanden; dan French West India: Guadeloupe (4 Nov. 1493 door Columbus ontdekt en naar de monniken van Guadeloupe in Estremadura genoemd) en Martinique (op 15 Juni 1502 door Columbus ontdekt, het Mantinino der Caraïben). Vervolgens de Virgin Islands van de V.S. van Noord-Amerika (St. Thomas, St. John en St. Croix, eenmaal door Nederlanders gekoloniseerd, en in 1917 door Denemarken verkocht), Puerto Rico, rijke haven (in 1495 door Columbus ontdekt); Dutch West Indies (behandelt Curaçao, Aruba, St. Maarten, St. Eustatius en Saba); Cuba (de paarl der Antillen, 28 Oct. 1492 door Columbus ontdekt, eerst genoemd Juana, daarna Fernandina, toen Santiago, ten slotte met den inlandschen naam Cuba), Haïti en Santo Domingo (Haïti of Hispaniola, 6 Dec. 1492 door Columbus naar zijn vaderland genoemd), twee republieken op één eiland. Dan volgt British Guiana (onze voormalige kolonie) en de Spanish Main op het vasteland van Zuid-Amerika, en ten slotte Suriname en Panama Canal. Het boek wordt besloten met een hoofdstuk over West-Indische industrieën en slotopmerkingen. Drie bijlagen: een over de stoomvaartlijnen, luchtrouten en geldomrekening (van dollars en sterling) volgen met een uitvoerige index.

Ieder gebied word nauwkeurig behandeld. Ook de geschiedenis en historische monumenten zijn niet vergeten, en boven ieder land prijkt het motto [1]), dat soms in enkele woorden het land kenmerkt. In de geschiedenis en de geographie spiegelt zich de

[1]) Voor de zinnebeelden en motto's van eenige West-Indische koloniën met verklaringen verwijzen wij naar ons artikel in De W.-I. Gids van 1928/9, 10de jaargang, blz. 228/30.

strijd, welke tal van naties in oude tijden in de West gestreden hebben om het bezit, in welken strijd ook Nederland een belangrijk aandeel neemt.

In hoofdstuk XIII: The Dutch West Indies: „Far-flung Colonies of the Netherlands" wordt in 5 bladzijden veel lezenswaardigs gegeven over de Curaçaosche eilanden; aan Suriname zijn 3 bladzijden gewijd en slechts weinig onjuistheden ontsieren dit gedeelte.

Gewoonlijk weet de lezer weinig van de Britsche bezittingen. Hier leest hij, dat Tobago door Zeeuwen gekoloniseerd is, en dat Cornelis Lampsins (niet Lampsius) baron van Tobago was; dat een der grootste watervallen der wereld in Britsch Guyana te vinden is (de Kaieteur, die 740 voet valt). Aan deze kolonie herinneren nog de namen Stabroek, Kijk-Overal, New Amsterdam enz. En op de kaart zien wij den driehoek tusschen de New river en Coeroeni by Britisch Guyana getrokken, zoolang de grenskwestie niet opgelost is.

Met den prijs van tien shillings is deze handige gids zeker niet duur betaald. Hij is in den geest van den in 1928 verschenen derden druk van de uitgave van de Kon. Vereeniging Oost en West Onze West (Suriname en Curaçao), veel bescheidener van omvang, maar op het zelfde plan samengesteld.

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Timehri: *The Journal of the Royal Agricultural and Commercial Society of British Guiana.* Vol. 1. (Fourth Series). No. 1.

In Nederland bestaat niet een vereeniging, die een op geregelde tijden verschijnend geschrift uitgeeft, zooals de in 1750 gestichte West India Committee zijn iedere veertien dagen verschijnende Circular. Immers De West Indische Gids is een periodiek van een uitgever. Evenzoo destijds het tijdschrift West-Indië, hetwelk bijdragen bevatte tot de bevordering van kennis der Ned. West-Indische koloniën en slechts twee jaargangen (1855 en 1856) beleefde.

Zoo is men in Suriname ook niet verwend. Wij zonderen almanakken enz. uit. Het Landbouwkundig Tijdschrif West-Indië, een driemaandelijksch periodiek onder leiding van het Hoofd van het landbouwonderwijs in Suriname, later als orgaan van het Departement van Landbouw (om de twee maanden), bestond van 1916 tot en met 1923. Het Departement Landbouwproefstation in Suriname geeft sedert zijn stichting in 1903

Bulletins uit (het laatste verscheen als no. 52 in October 1933) en Mededeelingen, waarvan wij als laatste no. 7 van Januari 1934 kennen.

In Britsch Guyana werd op 18 Maart 1844 de „Agricultural and Commercial Society of British Guiana" opgericht, waarvan W. H. Campbell de stichter was, die tot zijn dood in 1883 secretaris was. Sedert 1 Maart 1845 mocht zij zich Royal noemen, toen koningin Victoria „Patron" werd en, na haar waren dit de opvolgende koningen. Aanvankelijk was de vereeniging verdeeld in twee secties: de „Agricultural" en de „Commercial" afdeeling. Toch duurde het nog tot 1882, voordat de vereeniging zijn eigen periodiek uitgaf. Ook een leeszaal, boekerij en museum waren stichtingen van de vereeniging, die over twee decennien zijn eeuwfeest zal vieren. Mr. (later Sir) Everard Im Thurn, die in 1877 in Britsch Guyana kwam en curator van het museum werd, kreeg in 1882 opdracht een tijdschrift van de vereeniging uit te geven, dat ook de handelingen der bijeenkomsten zou bevatten, en zoo verscheen in Juni van dat jaar de eerste Timehri, nu een halve eeuw geleden.

Waarom koos men den naam Timehri? Timehri ontleent zijn naam aan een Caraïbisch woord, tot een taal behoorend, het Kalinja, welke in Britsch Guyana gesproken word, voordat er een Europeesche taal werd gehoord. Het woord Timehri (temehre, temere, kemere, toemere) beteekent: „geteekend", „gewerkt" of „geschilderd". Beeldenschrift van voorhistorische Indianen komt in Britsch en Nederlandsch Guyana voor op rotsen [1]). Deze rotsteekeningen (petrographieën) komen ingegriffeld en geschilderd voor. Toen Im Thurn, die ook deze rotsteekeningen heeft beschreven, zijn tijdschrift begon, wilde hij in den naam daarvan dat karakter leggen, en schonk het den niet alledaagschen naam Timehri. De teekeningen op het titelblad zijn van verschillende rotsen in Britsch Guyana genomen. In het museum te Georgetown kan men enkele rotsstukken met teekeningen zien.

In de eerste serie kwamen onder Im Thurn vijf deelen van het tijdschrift uit, van 1882 tot en met 1886. Daarna verschenen er elf deelen in de tweede serie, van 1887 tot en met 1897 onder redactie van J. J. Quelch; van 1893 tot en met 1897 stond

[1]) De West-Ind. Gids, 2e jrg. 1920/21, blz. 1 *Sporen van voorhistorische bewoners van Suriname,* door J. W. Gonggrijp, en ibid., 3e jrg., 1921/2, blz. 100 *Een Indiaansche rotsteekening aan de Kabalebo-Rivier* (*Corantyn*) door Dr. Gerold Stahel.

het tijdschrift onder James Rodway's leiding. Toen stond de uitgifte stil. Door de bemoeiingen van sir Joseph Nunan herleefde Timehri in 1911, andermaal onder Rodway, die de bezielende redacteur was tot Vol. VIII — het Progressive Number — in Augustus 1921. Andermaal werd de uitgifte gestaakt. Rodway overleed in 1926 [1]). Eerst nu is kort geleden Timehri herleefd. Vol. I van de vierde serie is verschenen. October 1934, no. 1 meldt het binnenblad; December 1934 het buitenblad. Redacteur is George R. Reid, J. P., LLB. Uitgever is de Daily Chronicle Ltd., 23 Main Street, Georgetown. De redacteur verontschuldigt zich in zijn slotartikel voor de groote vertraging, die aan allerlei omstandigheden te wijten was, waardoor eerst in het begin van 1935 het eerste nummer verscheen, dat wij met vreugde hebben begroet.

Evenals al zijn voorgangers [2]) bevat dit nummer een reeks van belangrijke artikelen, verlucht met 23 afbeeldingen, over Britsch Guyana en Suriname. De gouverneur van Britsch Guyana Sir Edward Denham schreef het voorwoord en uitte zijn vreugde over de wederverschijning. Mevrouw Marguerite Douglas—Jones schreef een artikel over den nieuwen weg tusschen Bartica en de Potaririvier. De districts-inspecteur van de Britsch-Guyana politie Charles Matthey volgt met een artikel over den North West Jaguar. Hilhouse's Book of Reconnoissances and Indian Miscellany door Vincent Roth, zoon van wijlen Dr. Walther Roth, bevat uittreksels met aanteekeningen, welke Dr. Roth, had gemaakt uit het mss. van William Hilhouse, een gezworen landmeter en later kwartiermeester-generaal bij de Indianen, dagteekenend van 1923. De redacteur maakte een kort verslag uit het dagboek van Hartley-Gill, die in het goudbosch werkte en aldaar in 1930 overleed.

Een volgend artikel is „The vegetation of the East Coast Foreshore with special reference to „Rice Grass" or „Wild Rice"", door E. B. Martyn. B.A. Van de hand van een der vroegere voorzitters der vereeniging, wijlen dr. Gomes, is een artikel opgenomen „Some Medical Worthies of the Past in the Colony", waarin zoowel Engelsche als Nederlandsche geneesheeren besproken worden. „Sir Walter Raleigh" is de titel van een rede, welke majoor Arbuthnot heeft gehouden ter gelegenheid van de onthulling

[1]) *James Rodway* door Fred. Oudschans Dentz. W. I. Gids, 9de jrg. 1927/8, blz. 67 vlg.

[2]) Het was mij een voorrecht in verschillende deelen van Timehri artikelen over Suriname te mogen publiceeren.

van een schilderij van dien ontdekkingsreiziger door den Vlaamschen schilder Marcus Gheeraerts, aan sir Edward Denham aangeboden en door dezen aan de kolonie geschonken.

Daarna volgt een artikel van den gepens. gouvernements-scheikundige W. Francis over Bauxites and Laterites. Het nummer besluit met een artikel A Week in Suriname met kaart, waarop de weg is aangegeven om binnendoor Paramaribo van Britsch Gyuana te bereiken, geteekend door miss Nancy Stewart Reid en met foto's van mej. Curiel te Paramaribo en G. R. Reid. In het reeds aangehaalde slotartikel van den redacteur oppert deze het denkbeeld de tijdschriften van het Department of Science and Agriculture en van de Chamber of Commerce te vereenigen met Timehri om zoodoende een beter resultaat te bereiken, aangezien de eerstgenoemde een kleine lezerskring hebben. Bovendien — zegt de redacteur — is een journalist van groote ervaring bereid gevonden mijn taak over te nemen, die ik slechts als amateur heb verricht.

Het nummer dat twee shillings kost (2/3 per post) is te verkrijgen bij de West India Committee. 14 Trinity Square, Londen E.C. 3.

Bronnen. *The Story of Georgetown* door J. Graham Cruickshank, 1920. Encyclopaedie van Ned West-Indië. 1917, blz. 542: Oudheden, Timehri. Vol. V. Third Series, August 1918. Historical Number, blz. 26 vlg.

I b. Vol. VI. Third Series. Sept. 1919. Colonisation Number, blz. 11.

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Dr. A. N. J. den Hollander. *De landelijke arme blanken in het zuiden der Vereenigde Staten.* Een sociaal-historische en sociografische studie. J. B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij N.V. Groningen — den Haag — Batavia. 1933. Pr. *f* 6.90. XIV en 517 blz. gr. 8°.

De schrijver heeft zijn studie gegrond op een bijna tweejarig onderzoek ter plaatse in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en op een diepgaanden bibliotheek-arbeid zoowel daar als in Europa. Het eerste deel behandelt de landelijke arme blanken in het zuiden vóór den burgeroorlog, het tweede deel daarna.

Het werk geeft veel meer dan de titel belooft; het bevat een degelijk en uiterst verdienstelijk overzicht van de economische en sociale geschiedenis van de Zuidelijke staten in haar geheel, en meermalen wordt tegen verkeerde oordeelvellingen opgetreden en worden fouten, bij vroeger onderzoek van het onderwerp begaan, in het licht gesteld.

Na een inleiding volgt een hoofdstuk over de landbezetting der (van de kolonisatie in de) Zuidelijke Staten tot de opkomst der katoenkultuur; in de volgende hoofdstukken van het eerste deel worden de verschillende sociale typen beschreven onder de geen of weinig slaven bezittende blanken in het zuiden vóór den burgeroorlog, zooals de „Poor Whites", hun woonplaatsen, uiterlijk en leefwijze, hun vijandschap met de negers en de verklaring hiervan, hun aantal; voorts de boeren met hun gesloten hoevehuishouding, hunne geringe welvaart, en, ook bij hen, het antagonisme met de negers als klasse. Aan de oorzaken van het ontstaan der „poor white" klasse en van de geringe welvaart der boeren in het Oude Zuiden wordt een hoofdstuk van meer dan veertig bladzijden gewijd. Ellendig en beschamend uit een humanitair oogpunt is hetgeen blijkt uit de uitmergeling, de tyrannie, de meedoogenlooze verwoesting en plundering, het politieke wanbeheer door het zegevierende Noorden toen of nadat in den burgeroorlog het Zuiden het onderspit had moeten delven [1]). Een slotsom is o.a. (in het tweede deel) dat de Zuidelijke blanke plattelander belangrijke tekortkomingen heeft, die zijn geringe welvaart mede verklaren: zorgeloosheid, geringe werklust, afkeer van verandering, overdreven en kritiekloos individualisme. Ongunstig zijn zijn geringe kennis en het gebrekkig onderwijs dat hij geniet, en weinig verbetering brengen de dogmatische predikanten met geringe ontwikkeling, die een hoofdzakelijk emotioneelen godsdienst verkondigen. Van groot belang is hetgeen vermeld wordt over de gebrekkige volksgezondheid. Wel is het sterftecijfer niet zoo hoog, doch er is groote ziektefrequentie. Deze hangt samen met de slechts huisvesting en ook met de kwakzalverij. De mijnworm-ziekte wordt krachtig bestreden en is zeer afgenomen, de malaria evenwel is een uiterst belangrijke ziekteoorzaak en op het platteland moeilijk te bestrijden. Het arme Zuidelijke volk

---

[1]) Tegen den geest, waarin de edele president Lincoln den burgerkrijg tegentrad en dempte, die zijn hart verscheurde: — with malice toward none, with charity for all, with firmness in the right as God gives us to see the right —. Prof. mr. C. van Vollenhoven in Het Boek van 1625. De Gids van 1925, eerste deel, blz. 6.

heeft slechte voedingsgewoonten en leeft helaas van een pellagra-veroorzakend menu.

Wij gevoelen ons gedrongen eenige zinnen af te schrijven: Na het teekenen van de „crop lien" bevindt de boer of pachter zich in een toestand van groote afhankelijkheid, die een enkele maal zelfs op peonage kan uitloopen. — In vele gevallen is de debiteur niet op de hoogte van den stand van zijn rekening. Een deel der blanke pachters kan niet lezen of schrijven: aan het grootste deel kost dit te veel moeite, en velen „dont care". Deze achteloosheid.... is waarlijk verbazingwekkend. — Het is meer een algemeen gebrek aan nauwgezetheid, een slordig er-op-los leven.... Voor wie het (krediet) ontvangen is het eenige voordeel dat het.... hen behoedt voor verhongeren (blz. 300).

Elders (blz. 302): De monokultuur (katoenbouw) is noodlottig voor het Zuiden [1]) en een der hoofdoorzaken der bestaande impasse —, maar als men in het begin van het jaar niets heeft of in schuld is, dan is de groote vraag: hoe gedurende het komende jaar te leven?

Ook de toestand van den bodem heeft de aandacht van den schrijver. Met de Zuidelijke bodems moet voorzichtig omgegaan worden (blz. 310). Zij zijn zeer aan afspoeling onderhevig, vooral waar het terrein geaccidenteerd is. De rivieren.... spoelen ieder jaarlijks millioenen tonnen vast bodemmateriaal in zee. Het plantenvoedsel, dat zoo verloren gaat, zou meer dan twintig maal zoo groot zijn als wat jaarlijks door de gewassen in dat gebied verbruikt wordt. Het onbedekte land erodeert en wordt uitgeloogd. De onbevrorenheid van den bodem en de zware neerslag maken, dat men hiervoor extra op zijn hoede behoorde te zijn.

Verandering van het bestaande systeem is echter moeilijk (blz. 313). Voor wat in het gemengde boerenbedrijf der gematigde zone een belangrijke rol speelt, is het Zuidelijk klimaat weinig geschikt.

De landbouwers kweeken te weinig eigen groente, besteden te weinig aandacht aan de kippenteelt en de eierproduktie. Velen houden een koe, maar deze is dikwijls zoo armelijk, dat er zoo goed als geen of in 't geheel geen melk van verkregen wordt (blz. 312). Het lage verstandelijke niveau der meeste zwarte en ook van een groot deel der blanke katoenverbouwers heeft gemaakt, dat in het opzicht van een meer gebalanceerd bodemgebruik nog te veel gezondigd wordt. Menschen met een prestige als Booker

[1]) Zooals in het boek uitkomt, o.a. op blz. 307, 313, 317, is maïs het tweede traditioneele Zuidelijke gewas.

Washington, met een dynamische kracht als Seaman A. Knapp en Henry Grady, hebben hierin weinig weten te bereiken.

Ten aanzien van pogingen om de boeren tot zuivelproductie te brengen, vernemen wij (blz. 314) dat de landheeren bevreesd zijn om goede dieren toe te vertrouwen aan zorgelooze pachters. Waar goed vee was overgebracht, de county agents deden wat zij konden om den veestapel te verbeteren, stuitten zij niet alleen op de onverschilligheid en achteloosheid der boeren, maar dikwijls bleek ook dan weer plotseling een gebrek aan afzetmogelijkheid bij een onverwacht snel stijgende voortbrenging, waardoor de in het vooruitzicht gestelde winsten moesten uitblijven. Sommige van de zuivelfabriekjes die men nu ongebruikt en in verval kan zien, waren in het leven geroepen door promotors, die een plaatselijke geestdrift hiervoor wisten op te wekken, maar wier eenig doel was om, tegen een hooge commissie, de machines en verdere uitrusting ervoor te verkoopen. Zulke „creameries" in het Zuiden hebben meestal 50% à 100% te veel gekost, en berusten overigens op zulk een onzekeren grondslag, dat zij meestal na korten tijd mislukken. Eenzelfde lot trof konservenfabrieken die op zulk een manier ontstonden.

Het volgende zinnetje op blz. 406 geeft ook te denken: De gewone neger-werkman kan nu eenmaal geen respekt hebben voor den blanke, die hetzelfde werk doet als hij. Het staat in het slothoofdstuk, waar de schrijver het o.a. heeft over de negerhaat der arme blanken. Deernis met deze laatste, tragische, meest slappe bevolkingsgroep in de Vereenigde Staten is een gevoel dat telkens bij den lezer van het werk zal opkomen. De schrijver wenscht dat meer aandacht wordt gegeven aan de indirekte gevolgen van warme klimaten dan in algemeene beschouwingen langen tijd geschiedde. Maar hij is van oordeel, dat hoewel het lange heete jaargetijde in de Zuidelijke Vereenigde Staten afmat en tot „easy going" noodt, het bewijs nog gebracht moet worden, dat het als geheel minder geschikt is als woonplaats voor Angelsaksen dan het Noorden. Elsworth Huntington (wiens boek: „Civilisation and Climate" (1915) echter niet vermeld staat in de 19 bladzijden lange lijst van bronnen en geciteerde literatuur, die het boek van dr. d. H. besluit) heeft dit volgens den schrijver stellig niet gedaan.

Het is niet mogelijk het boek van dr. d. H. te lezen zonder telkens en telkens te denken aan Suriname. Ik bedoel volstrekt niet, dat daar tusschen blank en zwart haat zou heerschen. Gelukkig is dat geenszins het geval. Maar men denkt onwillekeurig

aan de oorzaken van de talrijke mislukkingen die in het gebiedsdeel zijn ondervonden; men stelt zich voor den geest, dat onze bekwaamste bestuurslieden, ik noem wijlen dr. C. Lely, Mr. D. Fock en wijlen den heer A. W. F. Idenburg, er niet in geslaagd zijn het land tot bloei te brengen. Nederland staat nog steeds voor het geweldige vraagstuk; hoe het gewest in waarheid te maken tot een provincie van het Rijk, Op de vraag, of er blanke kolonisatie mogelijk is, heeft ons tegenwoordig geslacht nog geen afdoend antwoord gegeven. Bij een poging om dit vraagstuk op te lossen zal het werk van dr. Den Hollander in menig opzicht tot hulp en zeker ook tot waarschuwing kunnen strekken.

L. C. VAN PANHUYS

Mei 1935.

G. V. Callegari. *La Ceramica dell' antico Messico* (*I Nahua*) Estratto dal no. 4 di Aprile 1934—XII della Rivista Tecnica Mensile „Corriere dei Ceramisti" Perugia, 22 blz.

Idem. *Dei sistemi grafici degli Azteki* (*Epoca precolombiana*), *con otto tavole, estratto dal „Bollettino dalla Academia Italiana de Stenografia Anno 1934*, Padova 1934. — XII, 14 blz. (4°.).

De symphatieke oud-secretaris-generaal van het in 1926 te Rome gehouden Internationale Amerikanisten Congres, professor dr. Guido Valeriano Callegari, hoogleeraar in de Amerikaansche oudheidkunde aan de Katholieke Universiteit van Milaan, die geleerde is en tevens dichter, en vermoedelijk de vruchtbaarste schrijver van Italië op het gebied van de Amerikanistiek, zendt ons met een hartelijken en toegenegen groet deze beide overdrukken, waarvan de eerste twee kaarten en tal van afbeeldingen van fraai Indiaansch aardewerk bevat, en de tweede acht tafels met symbolische schriftteekens. Van beide opstellen is de bibliographische opgaaf van belang. De verschillende ornamenten op het aardewerk worden opgenoemd: gegraveerde teekens, geometrische figuren, meanders, slangen, onderwerpen ontleend aan het huishouden, aan het overlijden, aan godsdienstoefeningen; dieren als krokodillen, schildpadden, kikvorschen, planten als de agave, de palm, de cactus. Bij de beschrijving van de

kleuren van het aardewerk geraakt de auteur in volle bewondering, en hij eindigt met een hulde aan een van de meest bijzondere en begaafde volken van de wereld, het Mexicaansche! Het tweede artikel is gewijd aan de nagedachtenis van de Amerikanniste, mejuffrouw Zelia Nuttall. Vele codices worden er in beschreven, en een afbeelding van een „Onze Vader" in Indiaansche symbolen vormt het slot.

L. C. VAN PANHUYS.

Cola Debrot, *Mijn zuster de negerin* MCMXXXV Nijgh & Van Ditmar N.V. Rotterdam.

De naam van den schrijver is een Curaçaosche naam, het plaatje op den omslag is een Curaçaosch plaatje en de novelle zelf speelt blijkbaar op Curaçao, hoewel de naam van het eiland nergens genoemd wordt.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant en de Haagsche Post gaven bijzonder gunstige recensies van dit werk en het is mogelijk dat het, met een bepaalden maatstaf gemeten, of uit een bepaald oogpunt bekeken, groote verdiensten heeft.

Allicht is de uitbeelding knap, afgezien van enkele onnauwkeurigheden, onwaarschijnlijkheden, bizarrerieën en zwakheden.

In één recensie wordt de schrijver fijnzinnig genoemd en zijn werk gaaf en eerlijk; op mij heeft des auteurs wereldverachting, speciaal zijn geringschatting van de wereld der blanken, niet den indruk vermogen te maken van echt en verantwoord te zijn. Smaken verschillen!

MENKMAN

Amsterdam Juni 1935.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Autokampioen 6 Juli 1935, no. 1490. Paramaribo, door D. J. Ruyter.

De Surinaamsche Politie Gids. September 1935, no. 9. Verkeersnummer. De ontwikkeling van het rijverkeer in Paramaribo; Aantal opgemaakte processen-verbaal tegen overtreders der verkeersvoorschriften in Paramaribo, gedurende het eerste halfjaar 1935. [1043].

Idem. October 1935, no. 10. Het recht van Vereeniging en Vergadering [in Suriname] 2, door T.; Een kwart eeuw in Suriname, door J. van Rheenen.

Het Vaderland. 4 October 1935. Avondblad D. Kolonisatieplan „Nieuw Holland", door Theod. A. C. Comvalius.

Nieuwe Rotterdamsche Courant. 19, 23 en 26 October 1935. Avondblad B. Een Surinaamsche Neger komt propaganda maken voor zijn land.

Idem. 19 October. Avondblad A. De koffie en de overheid.

Onze Overzeesche gewesten. Bijblad van „De Avondpost". 20 en 27 October 1935. Nogmaals Emigratie naar Suriname, door W. R. Menkman.

Echos' uit de Missie. 25 October 1935, no. II. Is Suriname 50 jaren achter?, door Soeur M. N.; Onze laatste rustplaats te Welgelegen, door Soeur M. Adjutora [begraafplaats op Curaçao]; Een Jongelingschap van de Westpunters, door Sr. M. Wendeline.

West India Committee Circular. 26 September 1935, no. 965. The Future of Tropical Agriculture, door H. Martin Leake; Barbados Tourist Trade; The West Indian Review; British Guiana's Minerals; British Honduras Advances; Men Who Have Served Guiana. Notable Families Represented; Trinidad 1935 Sugar Crop.

Idem. 10 October 1935, no. 966. Trinidad's Citrus Industry; The Jamaica Producers; High Winds. Jamaica's Narrow Escape; Sea Island Cotton; The Barbados Railway; Cocoa Growing in the West Indies, door E. E. Pyke; United Kingdom Trade with the West Indian Group of Colonies; Witches' Broom Menace.

La Quinzaine Coloniale. 25 October 1935, no. 693. Le tricentenaire du rattachement des Antilles et de la Guyana à la France.

Riz Rizulture. Jaargang 9 no. 1. La formation des „suncracks" du riz, door G. Stahel.

Bulletin Agriculture Martinique. Jaargang 4, no. 2. Culture des grapefruits, door D. Kervegant.

Tropical Agriculture (*Trinidad*). Jaargang 12, no. 9. Dried Grapefruit Refuse, door G. G.; The Vegetative propagation of cocao, door E. E. Cheesman.

HET BEZOEK VAN PRINS WILLEM FREDERIK HENDRIK AAN SURINAME EN CURAÇAO

DOOR

PH. A. SAMSON
Praktizijn bij het Hof van Justitie in Suriname

In Juli van dit jaar was het juist honderd jaar geleden, dat Z. K. H. Prins Willem Frederik Hendrik, jongere broeder van Koning Willem III, West-Indië bezocht.

Wij zijn in de gelegenheid geweest eenige Surinaamsche couranten van 1835 te raadplegen en hebben een onderzoek ingesteld in het archief van de Nederlandsch Israëlietische gemeente in Suriname, waarin wij in het notulenboek van den kerkeraad dier gemeente een verslag vonden van de door den Prins verrichte plechtigheid van het slaan van de eerste pen van de synagoge der gemeente. Uit de door ons geraadpleegde bronnen moge hier het navolgende naar voren worden gebracht.

Prins Willem Frederik Hendrik, de derde zoon van den Kroonprins, later Willem II, werd op 13 Juni 1820 geboren. Op zijn tienden verjaardag werd hij door zijn grootvader Koning Willem I benoemd tot adelborst. Hebben verschillende telgen uit het Oranjehuis zich onderscheiden als krijgslieden, al vroeg trok het hart van dezen jongen Prins naar zee en reeds in Mei 1833, dus op slechts dertienjarigen leeftijd, deed de Prins aan boord van de „Nehalennia" een tocht naar een tweetal Spaansche havens, om het volgend jaar een tocht naar Rusland te doen, teneinde zijn oom Keizer Nicolaas van Rusland een bezoek te brengen.

In het „Handelsblad" van 27 Maart 1835 kwam het bericht voor, dat Z. K. H. Prins Willem Frederik Hendrik der Nederlanden eerlang een reis naar „West-Indië zou doen aan boord van het fregat „Maas". Inderdaad vertrok op 16 Mei 1835 het fregat „Maas" onder bevel van den kapitein ter zee Arriens uit Nederland met bestemming naar West-Indië, den Prins als eersten adelborst met zich voerende. Op 24 Juni 1835, dus na een reis van ruim vijf weken, kwam de „Maas" in Suriname aan.

De *Surinaamsche Courant* van Vrijdag den 26sten Juny 1835 No. 51 beschrijft de aankomst van Prins Hendrik als volgt [1]:

Suriname's ingezetenen hadden op Woensdag den 24sten dezer, in den achtermiddag omstreeks half vier uren, het geluk voor de eerste maal, een geliefd Lid van het regeerend en door ons zoo zeer bemind Vorstelijk huis, in hun midden te zien. Nimmer te voren is ons, zoo zeer aan het Huis van Oranje verknocht publiek, deze waarlijk groote eer te beurt gevallen.

De onwederzienbare te zamen gevloeide menigte, het herhaald gejuich, de lagch op elks aangezigt, de hartelijke gesprekken onder en tusschen het bij elkander te zamen gevloeid volk van alle klassen zoowel in- als buitenlanders, getuigden onwedersprekelijk van de liefde voor onzen algemeen en welbeminden Koning en van de hooge achting, die zoowel Nederlanders van geboorte als Surinaamsche ingezetenen onzen geeerbiedigden en welbeminden Willem I, die met regt de Vader des Vaderlands mag genoemd worden, toedragen en waarvan allen bij dezen heugchelijken gelegenheid op eenen ondubbelzinnige wijze hebben doen blijken.

WILLEM FREDERIK HENDRIK, den geliefden derden zoon van onzen Welbeminden Prins van Oranje, trad in ons midden. Het gebulder van het geschut der alhier gestationeerde oorlogschepen, de zeelieden in parade op de onderscheidene ra's, terwijl zij met de hand aan de hoed, hunnen Vorstelijken Jonker bij zijne intreden begroetteden, en tevens het weder antwoord door het kanon van het Fort Zeelandia en de uit onderscheidene partikuliere huizen langs onze reede uitgestokene Nederlandsche Vlaggen, getuigden van de hartelijke vreugde der onderscheidene ingezetenen.

Reikhalzend zagen wij allen den jeugdigen Vorstelijken Zeeman tegemoet. Hij, voldoende aan onze ingespannen verwachting, landde dan ook op het hiervoren opgegeven tijdstip, met eene Tentboot, waarop zich acht welgekleede negerslaven, met de meeste statelijkheid en als bewust van de eer, hun in hunnen stand te beurt gevallen, de grootste eenvormigheid onder het statig oproeijen der rivier Suriname, zoowel als bij het verder uitleggen der trede of trap, waarop onzen geliefden Konings Kleinzoon, benevens zijne hem begeleidende Officieren en verder gevolg, uitstapte, hebben aan den dag gelegd.

Onzen geeerbiedigden Konings Vertegenwoordiger, den welbeminden Gouverneur Generaal dezer Gewesten, ontving den hartelijk welkomen Prins, met eene zeer gepaste en aandoenlijke toespraak, op de bij ons genoemden Steenen Trap, geleidde Hoogstdenzelven verder door de tot ontvangst van Hoogstdenzelven geschaarde Schutterij en Militairen alhier in garnisoen, tot aan het voor Hoogstdeszelf bestemd rijtuig, in welk tijdverloop zoo Suriname's als Neerlands ingezetenen hartelijk instemden

[1] Wij geven deze en volgende aanhalingen zooals zij zijn, omdat ook in het ver van onberispelijke Nederlandsch iets karakteristieks gelegen is.

> met het bij deze plegtigheid door Muzijkanten onzer Schutterij aangeheven en wel volbragt volkslied van onzen Tollens: ,,Wien Neerlands bloed door de 'aad'ren vloeit.

Slechts enkele dagen vertoefde de Prins in Suriname, doch die dagen werden goed besteed; den 26n Juni bezocht de hooge gast de oorlogsvaartuigen op de reede, en 's avonds werd ter eere van den Prins een maaltijd ten huize van den gouverneur-generaal gegeven, waarbij de leden van den Kolonialen raad en de hoofdambtenaren genoodigd waren. In de nieuwsbladen staat vermeld dat ,,de hartelijkste vroolijkheid zich kenmerkte bij alle gasten, terwijl dezelfde verhoogd werd door de liefelijke toonen, welke de bekwame muzikanten der schutterij door hunne instrumenten te voorschijn bragten".

De volgende dag werd in gezelschap van den gouverneur-generaal, kapitein Arriens en verschillende dames en heeren met een tentboot een tocht gemaakt naar de plantages Dijkveld en Meerzorg, terwijl de Prins 's avonds een door de gebroeders Pos gegeven soireé musicale bijwoonde. Voorts bezichtigde Z. K. H. de door den heer Dieperink en den president van het gerechtshof Mr. A. F. Lammens verzamelde naturalia, bezocht het militair hospitaal alsmede verschillende landsgebouwen en maakte verschillende rijtoeren door Paramaribo en omgeveng.

De ingezetenen gaven door het uitsteken van vlaggen hun vreugde te kennen over het bezoek van den geliefden Oranje vorst.

In de *Nieuwe Surinaamsche Courant* van Woensdag I July lezen wij:

> Zoo in het doorrijden naar Vaderszorg als in de terugkeer van dien buitengrond, kwamen de rijtuigen langs de Gravenstraat, de hurrahs zoo van die, welke zich in de woningen bevonden als van de talrijke menigte die zich voor de huizen op den weg had geschaard, uit onbeklemde borsten voortgekomen, getuigden nog meer van den goeden zin van Paramaribo's goede ingezetenen en wekten in Prinsen ziel de blijdste gewaarwordingen op, die op zijn minzaam gelaat ten duidelijkste zigtbaar waren.

Eenige dagen werden besteed aan een bezoek van plantages aan de Beneden-Commewijne; hier was de Prins de gast van het lid van den Kolonialen raad H. Klint.

Door de leden van den Kolonialen Raad werd den Prins een ontbijt aangeboden in de zaal van de loge Concordia aan de Saramaccastraat.

In den avond van 29 July werd door den gouverneur-generaal ter eere van den Prins een bal gegeven in het lokaal boven 's Lands Waaggebouw. In dezelfde courant leest men het volgende van dit festijn:

> De luister bij dit feest ten toon gesteld, was zeer groot; langs den met vlaggen versierden trap, kwam men, door eenen naar de ionische orde ingerigten boog in de voor het Bal bestemde en allerfraaist verlichte Zaal, welke met boven de ramen aangebragte draperien en Guirlandes, alle uit de kleuren der Nederlandsche vlag tezamen gesteld, op de aller keurigste wijze was gedecoreerd, terwijl eene groote doorloopende Guirlande, zamengesteld uit Vlaggen der verschillende Mogendheden, als lijstwerk, het oog verlustigde. Op het slotstuk van gemelden boog prijkte een schild, waarop het Hollandsche Wapen en de attributen der Zeevaart boven dit schild zag men den Nederlandschen Leeuw, rijk verguld, in een zegevierende houding, dat schild beschermende; aan elke zijde van deze overheerlijke decoratie, zag men een guirlande aan Oranje strikken en linten opgehangen, alle fraai gebeeldhouwd. Aan de façade van het Gebouw waren drie eerebogen opgerigt in de middelste waarvan de Letters W F H duidelijk zichtbaar waren, voorts aan weder zijde twee pyramiden op ieder van welke twee cirkelvormige met kleuren verlichte sterren Het geheele Gebouw zoo wel als de eerebogen, pijramieden enz. was uitmuntend verlicht, kortom de geheele inrigting, decoratie enz. deed eer aan den voortreffelijken smaak van den Stad-Architect J. A. Voigt, aan wien dat alles was opgedragen en aan wiens ten deze bijzonder aan den dag gelegden ijver om in zulk een kort tijdsbestek het een en ander in dien staat te brengen, wij geen genoegzaam hulde kunnen toebrengen.

Ook een aan de slaven gegeven z. g. „baljaar-partij" werd door den Prins bijgewoond. Riko in *Ons rijk Suriname* deelt mee, dat bij deze gelegenheid de zingende negerinnen den gouverneur toevoegden: „Joe sorrie hin da boen, joe moessi sorrie hin da ogrie toe" wat zeggen wil: „gij laat hem al het moois kijken, maar laat hem den leelijken kant ook eens zien".

Doch niet alleen aan feesten gaf deze Vorstenzoon zijn aandacht. Het toeval wilde, dat gedurende het korte verblijf van den Prins de eerste pen zou worden geslagen voor de nieuwe synagoge van de Nederl. Isr. Gemeente aan de Keizerstraat, en het kerkgebouw van de Hervormde Gemeente werd ingewijd.

Aan de notulen van den kerkeraad der Ned. Isr. Gemeente is het volgende ontleend omtrent het slaan van de eerste pen der synagoge op 3 July 1835 [1]):

Te 9 uur van dien dag verzamelden zich de kerkeraad en het armbestuur, alsmede het correspondeerend lid van de Hoofdcommissie tot de zaken der Israelieten te 's Gravenhage, ten huize van den voorzitter M. de Hart, waar de Prins met zijn „preceptor",

---

[1]) Men zie het volledige proces-verbaal, zooals het in het notulenboek voorkomt, in het *Centraal blad voor Israelieten in Nederland* van 13 Juni 1935.

den kapitein Arriens, Zijne Excellentie de gouverneur-generaal Mr. E. L. Baron van Heeckeren en gade en de hoofdambtenaren, de leden en secretaris van den Kolonialen raad, een Commissie uit het gerechtshof, de verschillende kerkbesturen en de officieren van land-, zeemacht en schutterij ontvangen werden. Na aldaar eenigen tijd te hebben doorgebracht begaf het gezelschap zich naar het erf van de synagoge, alwaar de gasten in een fraaie en smaakvol versierde tent, onder de tonen van „Turksche" muziek werden ontvangen.

De voorbidder der gemeente, de heer P. Heilbron, aan wien opgedragen was een toespraak te houden, was door ziekte verhinderd, en te zijner vervanging hield de voorzitter een rede, waarin aan Prins, gouverneur-generaal en autoriteiten dank werd gebracht voor hun aanwezigheid, en waarin met waardeering werd getuigd van de hulp van Zijne Majesteit den Koning bij de voorbereiding van den bouw van de synagoge. Nadat de „Gazan" Jacques Juda Lyons een gebed had uitgesproken en het slotwoord door den voorzitter was gesproken, bood de timmerbaas J. F. Halfhide een vergulde hamer aan den Prins aan, waarmede Z. K. H. de eerste pen van het gebouw sloeg. Als een bewijs van de groote verdraagzaamheid, die op godsdienstig gebied in Suriname heerschte, moge dienen, dat na den gouverneur-generaal de aanwezige dominé's der christelijke gemeenten een pen sloegen onder het uitspreken van een toepasselijk gebed. Nadat de plechtigheid was afgeloopen, werd aan den Prins, den gouverneur-generaal en overige autoriteiten ten huize van den voorzitter een collation aangeboden, terwijl de lidmaten der gemeente ten huize van den koster werden onthaald. Het feit van het slaan van de eerste pen door den Oranjevorst is in de synagoge der gemeente aan de vergetelheid ontrukt door de plaatsing van een marmeren opschrift.

Ook de synagoge der Nederl. Port. Israelietische Gemeente werd door den Prins bezocht. Aldaar voerde het kerkeraadslid S. H. de Granada het woord.

Op 5 July 1835 was de Prins tegenwoordig bij de inwijding van het kerkgebouw der Ned. Hervormde gemeente. De leeraar der gemeente ds. A. Roelofsz nam als tekst van zijn inwijdingsrede Genesis kapittel 28 vers 17b: „Dit is een Huis Gods, dit is de poort des Hemels"

Op 6 Juli des morgens te 9 uur nam de Prins ten gouvernementshuize afscheid van de civiele en militaire autoriteiten. De *Nieuwe Surinaamsche Courant* van 8 Juli vermeldt, dat bij die ge-

legenheid tranen langs de wangen van den Vorstelijken jongeling vloeiden. Om half vijf vertrok de Prins van de Steenen trap, uitgeleide gedaan door een groote menigte, terwijl de muziekcorpsen van het garnizoen en de schutterij een vroolijk deuntje speelden. De gouverneur-generaal richtte een afscheidswoord tot den Prins, hem namens de Surinaamsche bevolking vaarwel toeroepend. De toespraak werd door kapitein Arriens beantwoord, daar de Prins door aandoening niet in staat was de rede van Z. E. te beantwoorden.

Het genoemde blad eindigt het verslag van het vertrek van den Prins aldus: ,,Onze beste wenschen vergezellen den waardigen Telg van het Doorluchtigste Stamhuis, op zijne verdere tochten. Die God, op wiens genaderijke bescherming, zijne Voorvaderen steeds met onwankelbare vastheid steunden, zij en blijve ook zijn geleider op de groote wateren en voere hem, na het volbrengen van zijne reizen, behouden weder in den schoot zijner dierbare en verhevene betrekkingen.

Hij zij en blijve hem ook bij, in de loopbaan door hem ingetreden en doe hem, in dezelve, tot sieraad van zijnen tijd verstrekken''.—

De ,,Maas'' zette zijn reis met den Prins aan boord en met het adviesschip de ,,Snelheid'' voort naar Curaçao. De *Nieuwe Surinaamsche Courant* van 26 September 1835 bevat daarover een brief, een maand vroeger gedagteekend. De ongenoemde briefschrijver betreurt het levendig, dat de ontvangst niet luisterrijker kon zijn, „maar'', zoo schrijft hij, ,,ons eiland is zeer verarmd, het is hetzelfde Curaçao niet meer... de menschen hebben tranen gestort op de gedachten van niet in staat te zijn, de komst van een der telgen uit het Doorluchtige Huis van Oranje meerder luister bij te zetten, want hier wemelt het nog van de echtste soort, dat dierbare geslacht met hart en ziel toegedaan''.

De ,,Zwaluw'' had op 5 Juli de komst van den Prins aangekondigd, en toen op den 24sten de schepen van de seinposten waren verkend, wat door schoten van het fort Nassau was kenbaar gemaakt, legde ieder het werk neer. Onder het vuren van het fort Rif en de muziek van het garnizoens muziekcorps, terwijl de bemanning van de ,,Zwaluw'' in de ra's paradeerde, kwam eerst de ,,Maas'' en te éen uur de ,,Snelheid'' binnen. De gezaghebber jhr. mr. I. J. Rammelman Elsevier was ziek en in zijn plaats stelde de procureur des Konings zich aan het hoofd der autoriteiten, die den Prins gingen begroeten, t. w. de leden en de secretaris van den Kolonialen raad, de voorzitter, twee

leden en de griffier van de rechtbank, de commandant van de schutterij en de landstorm met de officieren, alsmede commandant en officieren van de „Zwaluw".

Om half drie ging de Prins aan land, inspecteerde de troepen en de schutterij en verleende op het gouvernementshuis audientie aan de autoriteiten. In het huis van den heer Hendrik Schotborgh aan de Overzijde nam de Prins zijn intrek.

Den volgenden dag was er een maaltijd bij den gezaghebber en des Zondags bezocht de Prins de Protestantsche kerk, waarna hij aan de geestelijkheid audientie verleegde.

Den 27sten werden de militaire werken bezichtigd en den volgenden dag fort Beekenburg, de plantage St. Barbara van H. Schotborgh, Zuurzak van Abraham Henriquez, Zeelandia van C. L. van Uytrecht, later nog Hato van Michiel Römer en Rafael van mr. J. B. Gravenhorst. Bij dezen en genen werden de maaltijden genuttigd.

3 Augustus gaf de Koloniale raad en de rechterlijke macht een bal met souper bij mej. Mencia Constancia Schotborgh. Den volgenden dag bracht de Prins een bezoek aan mevrouw de douairière gravin De Larrey op Assiento, bij wie gedejeuneerd werd. Nog volgde een „prachtvol dinée" bij den gezaghebber, waarbij vele militaire en burgerlijke autoriteiten aanwezig waren, hetgeen den 6den na een afscheidsaudientie op het gouvernementshuis met een maaltijd aan boord van de „Maas" beantwoord werd.

Het slot van den brief geeft deze mededeelingen en beschouwingen over het vertrek van den Prins:

„Even zoo genoegelijk de eerste oogenblikken van de aankomst van Z. K. H. voor de inwoners dezes eilands waren, even zoo smartvol was ook het uur van Hoogstdeszelfs vertrek. Ja, thans naderen wij den stond, waarop onze jeugdige Vorst ons zoude verlaten om welligt nimmer meer terug te keeren; een waarlijk zonder tegenspraak gewigtig en aandoenlijk oogenblik. Gaarne hadden wij Z. K. H. nog langer in ons midden gezien, maar wat baten onze wenschen: het tijdstip van Hoogstdeszelfs vertrek is reeds daar.

Het Bataljon Schutterij had zich reeds in den vroegen morgen van den 7den Augustus langs den waterkant van de Willemstad en het Garnizoen zich voor het Fort Amsterdam in eene rij geschaard, toen te half zes ure de Hoog Edele Gestrenge Heer Gezaghebber dezer Kolonie vergezeld door den Wel Edele Gestrenge Heeren, Mr. C. C. Römer, Procureur des Konings, Mr. J. B. Gravenhorst, President van de Regtbank der Kolonie, C. L. van Uij-

trecht, Kommandant van het Bataljon Schutterij en het korps Landstorm, Jonkheer J. J. Rammelman Elsevier Jr., Secretaris van den Kolonialen Raad, en E. J. Slengarde, Hoogstdeszelfs Adjudant, zich aan boord van Z. M. Fregat de Maas begaf, en aldaar van Z. K. H. den Prins op eene plegtige en treffende wijze afscheid nam.

Omtrent zes ure ging Z. M. Brik de Snelheid gekommandeerd door den 1sten Luitenant ter Zee Ferguson onder zeil, en een half uur daarna Z. M. Fregat de Maas, gekommandeerd door den Kapitein ter Zee Arriens. Bij het voorbij varen van Z. M. Brik de Zwaluw, gekommandeerd door den Kapitein Luitenant ter Zee Tam, deed deze laatstgenoemde Bodem een koninklijk saluut, terwijl deszelfs bootsvolk in het tuig paradeerde en het Fregat met drie Hurah's begroete. Onder het doen van een koninklijk saluut door het Fort Rif, zeilde de Maas deze haven uit; bij deze gelegenheid lieten de korpsen muziekanten van de schutterij en het Garnizoen zich hooren, en werden de Vlaggen van de Forten Amsterdam en Rif driemaal op en neder gehaald. Met droevige blikken zagen wij deze schepen zich verwijderen en zich eindelijk aan onze oogen onttrekken.

Vaarwel! O jonge Vorst, roepen wij U allen toe. Onuitwischbaar blijft steeds het aandenken aan U in onze harten gegrift. God vergezelle U op Uwe volgende levensbaan. Hij behoede U voor alle onheilen, en voere U onder het genot van gezondheid en voorspoed in de armen Uwer vorstelijke Ouderen".

De „Maas" kwam op 24 Augustus 1835 in New-York aan. Door de autoriteiten der stad werd aan den Prins en de officieren van de „Maas" en de „Snelheid" een prachtig diner aangeboden. Voorts bezocht de Prins, vergezeld van den lord mayor Morton, het theater van het Park.

Op 18 September werd de terugtocht aanvaard en juist een maand later lag de „Maas" voor den Helder ten anker.

Ten slotte twee berichten uit niet nader genoemde Nederlandsche dagbladen na de terugkomst van den Prins.

Het eene uit Den Helder van 19 Oct. 1835:

Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden, die van zijn reis naar West Indien terug gekomen is, bevindt zich in den besten welstand.

Het andere uit Utrecht van 25 Oct. 1835:

Z. K. H. de Prins van Oranje is Vrijdagmiddag te Soestdijk

van 's Hage aangekomen om zijnen zoon Prins Hendrik te begroeten, die daags te voren van den Helder aldaar was aangekomen. De ontmoeting van den jongen Koninklijken zeeman bij zijn vorstelijke ouders, broeders en zusters was, gelijk men denken kan, hartelijk en roerend".

Om een denkbeeld te geven van de verbinding van Suriname met het moederland honderd jaar terug zij vermeld dat deze berichten, opgenomen in de moederlandsche bladen van 19 October 1835, in Suriname gepubliceerd werden in een buitengewoon nummer van de *Nieuwe Surinaamsche Courant* van 6 December 1835.

Zoo eindigde de eerste en eenige reis, die een telg uit het Oranjehuis naar West-Indië heeft gemaakt.

Naschrift van de redactie. Het *Algemeen Handelsblad* van 19 September 1835 ontleende nog aan de Surinaamsche couranten van 18 Juli 1835 de volgende bijzonderheid:

„Bij eenen togt naar de plantaadjes aan de rivier beneden de Commewijne had Z. K. H. het bevel gevoerd over de koloniale oorlogsschoener Henriette Elizabeth, waarin zich het gezelschap bevond, hebbende de Prins bij den terugtogt zelf aan het roer gestaan tot dat het vaartuig aan de rede van Paramaribo ten anker was gekomen".

SURINAAMSCHE FOLKLORE
(*Liederenverzameling Van Vliet*)

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Het is vanzelfsprekend in Paramaribo aan verschillende personen bekend geworden, dat Frater M. Fulgentius en de Heer Berkenveld te zamen Surinaamsche liederen hebben verzameld. Naar ik vernam heeft deze arbeid de aandacht getrokken van den Heer Comvalius, onderwijzer bij het openbaar onderwijs aldaar en heeft deze ook zijnerzijds zich al jaren lang met het moeilijke en geduld vorderende werk van verzamelen van Surinaamsche volkswijzen bezig gehouden. Ik hoop dat hij, wanneer hij met zijn arbeid gereed zal zijn, zal pogen tot publicatie daarvan over te gaan, dan wel, mocht volledige openbaarmaking alsnog niet doenlijk blijken, daarvan een samenvatting zal willen geven. In dit tijdschrift is medegedeeld, dat Dr. en Mevrouw Melville Herskovits een phonografisch opgenomen liederenverzameling uit Suriname het licht willen doen zien. Indien de verschijning van die verzameling kan worden afgewacht, zal het mogelijk zijn, gelijktijdige openbaarmaking van eensluidende gegevens te vermijden. De bekende musicoloog, Mr. Jaap Kunst, schrijver van het in 1934 in twee kwarto deelen uitgekomen standaardwerk „De toonkunst op Java", heeft mij medegedeeld, dat een overbrenging van Surinaamsche liederen in notenschrift op het gehoor, voor wetenschappelijk onderzoek niet voldoende is, omdat dan intervallen en andere bijzonderheden niet met de vereischte nauwkeurigheid kunnen worden opgeteekend; phonografische opname is voor wetenschappelijk onderzoek onontbeerlijk.

* * *

De Heer Hugo van Vliet te Paramaribo, Surinamer van geboorte, heeft uit liefde voor het eigenaardige van het Kreoolsche volk den tekst van een aantal negerengelsche liederen genoteerd, er een vertaling bijgevoegd en zijn verzameling belicht door een

aantal op kreoolsche muziek toepasselijke citaten uit werken aanwezig in de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo. Frater Fulgentius stelde mij tijdens zijn verlof hier te lande de aanteekeningen van den Heer van Vliet ter hand.

Ik wil van zijn arbeid, dien ik evenals die van de Heeren Abbenhuis en Berkenveld voor de Surinaamsche folklore van belang acht, hieronder een overzicht geven, en behoud mij voor de spelling van het negerengelsch, zoowel als de nederlandsche vertaling te wijzigen, als het voor de duidelijkheid wenschelijk is.

De verzameling vangt aan met banja-liederen. Het eerste lied is een kennisgeving aan de toehoorders, die worden aangesproken als: bruine juffrouw of dame, en bruine heer, dat wij dit jaar zullen vieren; dat zij heden de banja zullen openen. De tekst luidt:

Broi (bruin) missie, broi masra
Wie go terie na die jarie
Broi missie, broi masra
Joe sa opo „banja" tie dé.

Het tweede liedje verhaalt hoe Amba die op een Zaterdag, dus een ongeluksdag, zie ons artikel Naamgeving in de Encyclopaedie van Nederlandsch West Indië, is geboren zich in haren nood door hare vriendinnen had laten troosten, doch deze niet meer wil kennen wanneer de nood voorbij is. De woorden zijn:

Amba de pasa
A no de barie wie odi moro
Bika a feni boen kaba
Nootoe no ten moro.

De volgende liedjes behandelen een in de kreoolsche maatschappij voorgekomen „moeilijk geval". Missie Moffina had de gewoonte, om hoewel zij tot den minderen stand behoorde, toch steeds bij haar vriendin de voordeur binnen te komen. Om nu, zonder met haar te breken, Moffina van haar minder gepaste vrijmoedigheid af te brengen, improviseerde de vriendin, op een feestavond dat zij met Moffina een lied met tegenzang zou voordragen, een tekst, waarin haar ronduit op haar gebrek aan goede vormen werd gewezen, met verzoek voortaan de *achterdeur* bij hare bezoeken te gebruiken, en te bedenken, dat voornamen en rijken nu eenmaal recht hebben op een meer eerbiedige ontvangst. De tekst vangt aldus aan: Moffina, te wan tron moro te joe kon na mi, joe no moe waka na fesie doro.

Moffina verdedigde zich met hand en tand. Waarom, zong zij terug, moet aan de voornamen en rijken een betere bejegening ten deel vallen dan aan mijn man? Zal dezelfde ijzeren spade

waarmee eenmaal zijn graf zal worden gedolven, ook niet voor die voornamen en rijken bij hunne begrafenis moeten dienen? Want een rijke wordt arm, en een arme rijk (of kan dat worden) hiernamaals.

Ik open een tusschenzin, om erop te wijzen, hoe het tweede banja-liedje (over „Amba") een soort levenswijsheid leert. „Ondank is 's werelds loon", zeggen wij, en wij kunnen er zeker van zijn, dat er wel een of meer negerengelsche spreekwoorden zullen bestaan die dezelfde gedachte vertolken. Maar in het derde vinden wij een soort van filosophische beschouwing in het lied. De daarna volgende coupletten (betreffende het geval „Moffina") leeren ons, dat er ook in kreoolsche kringen „schotjes" bestaan, en dat ook daar door enkellingen een beroep gedaan wordt op het beter ik van de menschen om aan die schotjes niet te veel te hechten.

Soms worden liedjes door ouderen voorgezongen, met de bedoeling dat de jongeren van het gezelschap uit den inhoud leering zullen trekken. Zoo het liedje:

Toe pikien ben de na wan hoso
A wan habie mama
A trawan no habie mama, enz.

De letterlijke vertaling van het negerengelsch (waarvan de kortheid en kernachtigheid, of als men wil de groote eenvoud, anderen zouden misschien zeggen de groote armoede, uitkomt) is de volgende: Twee kinderen woonden in een huis, het een bezat een moeder, het tweede had er geen enz. Het lied verhaalt nu verder hoe het kind waarvan de moeder nog leefde, vaak door deze werd berispt, doch dat het moederlooze kind zeide ook door moeder te willen worden vermaand en daarop naar moeders graf liep om weenend moeder om raad te vragen.

Dat de neger-psyche zich in liederen uit, staat vast. Alleen zal men verwonderd zijn, dat op bijeenkomsten zulke treurige onderwerpen worden verkozen. Het volgende lied verraadt een diepe neerslachtigheid. De zanger of zangeres wil weergeven, dat hem of haar voorgoed allen steun is ontvallen. Zou men het onze vroolijke uitgelaten kreoolsche bevolking aanzeggen, dat zij zich gaarne in een zoo groot verdriet verplaatst? Waarop zou ik thans trotsch kunnen zijn, zegt het lied. Ik ben geworden als de parwaboom, waarvan de springvloed de wortelen vernielde, zoodat ik mij nooit meer met trots op aarde zal kunnen verheffen. De parwa-boom kan zeer hoog worden en houdt zich aan de modderige zeekust en op rivieroevers door luchtwortels staande, maar de boom die tusschen zijn wortels vruchtbare klei bijeenhoudt,

zal op den duur een te felle getijwerking en golfslag niet kunnen weerstaan, want die klei zal door den stroom ook kunnen worden weggespoeld. Dan blijft de boom misschien nog een tijd, alleen op de blootgespoelde wortels, staan om met den volgenden springvloed te worden weggerukt en hulpeloos te blijven ronddrijven. Ik geef hieronder den korten negerengelschen tekst:

O biegie mie sa mekie tiedei
Bika mi tron parwa
Springiewatra njang [1]) alla mi loetoe kaba
So mie no kan meki biegie moro
Na grontappoe.

De auteur vertelt nu dat op de groote banja-feesten, doe genaamd, houten bankjes, borden of schotels, en andere snuisterijen alles door snijwerk versierd, vooraf onder een doek werden gereed gezet, om bij den aanvang van het feest te worden bezichtigd door de genoodigden, de plantage-directeuren, de opzichters en de bastiaans e.a., voor wie zitplaatsen waren opengehouden. Naast de tentoongestelde voorwerpen stond een pot om giften in te doen. Het feest ving dan aan met het lied: Bankjes hout (banjie-hoedoe), U kom ik bezien. Geen negerpraat trok mij hier heen. Maar wel het (kunstig gesneden) bankjes hout. Daarna werd door allen in vervoering uitgeroepen: Banjie hopo (is geopend). Op zeer plechtige wijze werd dan het doek van de voorwerpen opgeheven waarop een ieder, de genoodigden voorop, met langzamen tred naderden en hunne giften in den pot deden glijden. Bleek er veel belangstelling voor de met onbegrijpelijke toewijding en oneindig geduld vervaardigde voorwerpen, dan bleef het gejoel en gejubel stijgen tot de dans aanving.

De bovenstaande mededeeling van den Heer van Vliet is mij geheel nieuw. Ik heb haar nergens in de litteratuur aangetroffen. Wel zegt Hartsinck, dat de plantagenegers zeer aardig het houten deurslot weten te maken, dat ik elders heb besproken en dat vermoedelijk nu nog slechts bij de Boschnegers zal worden gevonden. Uit hetgeen de Heer van V. zegt, kan worden opgemaakt, dat het kunstige houtsneewerk, dat thans alleen de Boschnegers maken, vroeger alleen door de plantagenegers werd vervaardigd. Zooals onze beschaving aan de beschaafde kreolen den kunstzin om eigen ornamenten te scheppen, heeft ontnomen, zoo heeft zij ook hunne vaardigheid verwoest om houten voorwerpen als

[1]) Njang of njam beduidt hier het werkw. eten of wegvreten. Dus: het springvloedwater vrat den grond tusschen al mijn wortels weg, zou hier de (vrije) vertaling kunnen zijn.

bankjes, borden en snuisterijen, zelf te bedenken, uit te voeren, en te versieren. Eene waarschuwing voor de zending, om te trachten bij de bekeering volkseigenaardigheden en eigen beschaving van de bekeerden intact te laten, wanneer zij niet rechtstreeks tegen christelijke begrippen ingaan.

* * *

Bij den banjadans werden door de opvoerenden ook wederwaardigheden als volgt medegedeeld.

Een zangeres verhaalt dat „Skriefieman", de schrijver van de plantage, naar stad ging en voor haar een kralen halssieraad medebracht. Maar, zoo vervolgt zij met verontwaardiging: Ziet hoe de negers onderling elkander versmijten; zij dulden niet dat ik het sieraad draag. De verzamelaar meent in dezen laatsten zin bij de zangeres vrees te bespeuren door vergif te zullen worden uit den weg geruimd, indien zij aan het verbod van hare rasgenooten geen gehoor geeft. In den voorafgaanden zin staat in het negerengelsch het woord *verdonder* voor versmijten. De opname van het werkw. „verdonderen" in het n.e., zij het dan in iets afgekorten vorm, is zeker een verrassing.

Het spreekt wel van zelf, dat de liederen wel in hoofdzaak dezelfde bleven, maar toch in den loop van den tijd in onderdeelen werden veranderd.

De liederen van bepaalde negerstammen, zegt de Heer v. V., verschilden van elkander. Zoo ook liederen op verschillende plaatsen. Het banja-openingslied te Coronie aan de zeekust luidde:

A de na ondro gardin
Woy, woy, woy!
A malingri kiebrie na ondro gardin
Woy, woy, woy!

Het beteekent; De gebreken van de personen, die hedenavond zullen worden bezongen mogen niet te veel ruchtbaar worden, het zijn verborgenheden die door een gordijn tegen te groote onbescheidenheid worden behoed. Meer letterlijk: De gebreken verbergen zich achter een gordijn. O wee, och help.

Een districts-hoofd, dat op het punt stond af te treden, werd zingende ingevoerd met de strophen: Noem mij maar geen leider[1]) meer, want Besie (naam of schuilnaam van den opvolger) is op komst.

---

[1]) Het n.e. woord voor leider, *maninga* lijkt mij merkwaardig.

Zeer oud, en bij bejaarden nog geliefd schijnt het volgende lied uit den slaventijd:

Kourou moro ing
Dona komoppoe na areen
Kourou moro ing
Tanta Margo kon gie Dona wan panjie
Bikasi a komoppoe na areen
Kourou i moro ing.

De vertaling is: De koude overmeesterde haar, Dona kwam uit den regen, Tante Margot gaf aan Dona een lendeschort, omdat zij uit den regen kwam en de kou haar overmeesterde.

Klaarblijkelijk had Dona geheel naakt buiten geloopen en was zij toen door den regen verrast geworden, zoodat zij door koude werd bevangen. Een oudere vrouw gaf haar uit medelijden tenminste een lendeschortje (bij haar thuiskomst of om thuis te komen?).

In de spottende scherts van de banja-liederen werden ook de bastiaans (neger-opzichters) niet gespaard. Om een bastiaan te bespotten van een plantage waarvan slaven waren ontvlucht, zongen andere negerslaven bij het eerst volgende banjafeest:

Bastiaan, ga naar de negers omzien
De negers zijn weggeloopen
Anderen trekken (nu) gootlijnen
(En) anderen trekken *bantamans*.

De Heer v. V. deelt mede, dat bantaman beteekent de „trekgoot" (treksloot, verzamelwetering) eener plantage, dat het woord Afrikaansch is en eigenlijk „de verzamelplaats van alle geesten" zou beduiden in de Afrikaansche fetisch-leer, waartoe hij verwijst naar een boek West African Studies door Mary Kingsley (jaartal en naam uitgever niet vermeld).

Ik sla het reeds in de verzameling Abbenhuis en Berkenveld vermelde wegloopersliied over. Ook het lied: Wakka mie de go wakka, waarvan de Heer v. V. de aanvangsmelodie gepoogd heeft aan te geven door de cijfers: 3, 3, 3, 7, 7, 6, 6, onderscheidenlijk boven de lettergrepen te plaatsen. In verband met hetgeen ik in den aanhef van dit opstel zeide, acht ik thans een weergave van de melodie van Surinaamsche liederen in notenschrift in het algemeen niet zoo wenschelijk. Er is kans, dat het op wetenschappelijke wijze, phonografisch, reeds voorkomt in de collectie Herskovits. Liefst dient de opname m.i. door een deskundige te geschieden.

Een staaltje van humor is het lied van een negerzanger, die

door zijn rasgenooten bespot was geworden. Zeg, lieden van het Surinameland, waar wij wonen, zoo ongeveer heeft hij zich geuit, wanneer ge een haan „kukeluku" hoort kraaien, denkt dan toch niet dat het beest kraait om mij alleen. Want hij doet het omdat gijlieden allemaal bespottelijk zijt. Ik kan mij voorstellen, dat de aanwezigen zullen hebben gebruld van 't lachen, bij dezen onverwachten tegenzet. Een op een banjafeest aanwezige vrouw die een tot haar gericht gezang niet begrepen had en daarvan uitleg vroeg werd op de volgende wijze in het zonnetje gezet. Haar werd nu een ander lied toegezongen, luidende ongeveer als volgt:

Toké-vogel, waarom krab je zoo in den grond?

(Antwoord van den Toké-vogel)

Denk niet dat ik zoo maar zonder reden aan 't graven ben.
Er is hier door een oudere een mop getapt op iemand
En nu krab ik in den grond om er de beteekenis van te kunnen vinden.

Er blijkt uit de liedjes, dat de schepen die de slaven aanbrachten, door de negers werden genaamd „malingrie-boto", dat is: ongeluksschepen.

De tekst en vertaling wordt verder gegeven van een liedje waarin een bruine meesteres jammert over een slaaf, dien zij in een opwelling van ontevredenheid verkocht had, maar die zij terug wenschte te hebben. Voorts van een bij gelegenheid van herstel van een boot gemaakt werklied, dat tot een banja-lied werd vervormd. Het volgende lied bevat een scherpe ironie: Al stijgen de schulden, dan gaat „Ondervinding" daarom niet weg. Wanneer nu mijn zieke moeder bij mij thuis mocht komen te sterven, laat „Ondervinding" haar dan maar begraven. De „Ondervinding" is (in een ander lied) voorgesteld als een zeer bejaard vrouwspersoon.

Een lied waarin een jonge man zingt, dat de meisjes zijn pepervruchten eten (de potie mie pepre na dem bere) heeft een sterk erotische beteekenis. Zoo ook, naar het mij toeschijnt een lied eindigende met de (schijnbaar) onschuldige woorden: Dan ga ik Jacoba halen. Voor halen wordt gebruikt het woord tekie, dat in dubbelzinnige woordspeling ook beduiden kan: bezitten, of tot haar ingaan. Ernstig is het lied waarin een man zijn Heiland smeekt om de standvastigheids-bloem in zijn hart te willen zaaien, opdat hij zijn levensgezellin niet verlieze. Dichterlijk het lied, dat een brief in *zeven* gouden letters (getallen symboliek?) naar den koning stuurt om hem te vragen of een hart zeven soorten van liefde zou kunnen verdragen. Het antwoord luidt, dat

zooveel liefde doodelijk zou zijn. De komische noot ontbreekt niet in een lied, waarin een man vloekt en de plantage-kerk uitjouwt, omdat zijn vrouw bekeerd is en niet langer in onzedelijkheid met hem wil leven. Drie „kawna"-liederen worden vermeld, waarvan een op grappige wijze verschillende personen hoont. Onder drie „Pokoe-Singie" is ook het bekende door Prins Roland Bonaparte vermelde lied (Bastia fon, Bastia fon, enz.) opgenomen. Een op Emancipatiedag toepasselijke marsch besluit de verzameling.

De door den Heer v. V. bijgevoegde citaten zijn van: Hartsinck (1770); Fermin (Nieuwe Algem. beschr. v. Suriname) 1770; Stedman (1799); Von Sack, Narrative of a Voyage to Surnam, Londen 1810; Teenstra (De negerslaven, enz.) 1822; G. B. Bosch, predikant te Curaçao 1843, Reizen in N. W. I., 19de brief (merkwaardig); Kappler, Sechs Jahre in Surinam, en Reise nach ob. Surin. Flusze, 1854; Palgrave, Dutch Guiana, 1876; R. Bonaparte Les habitants de Sur. 1884; Ellis, Tshi speaking Peoples of the gold Coast, 1887; Joest, 1893; Mr. Wesenhagen, 1986; Van Stockum, Verslag Saramacca-expeditie, 1904, blz. 53 en 137; de Goeje, Verslag Toemoekhoemak-expeditie 1908, blz. 45; Mansfeld, Urwald-Dokumenten, Berlin 1908, blz. 113; Mary Kingsley, West-African Studies, blz. 64.

Wij wenschen den Heer Van Vliet geluk, dat hij dezen arbeid heeft ondernomen en zulke aardige en interessante bijzonderheden aan de vergetelheid heeft ontrukt.

BOEKBESPREKING

John de Pool *Del Curaçao que se va. Páginas arrancadas de „El libro de mis Recuerdos"* Santiago de Chile. 1935.

Het Curaçao, dat de auteur dezer in het Spaansch geschreven herinneringen ons teekent, behoort ten deele reeds tot het verleden, maar leeft in sommige opzichten nog steeds voort, zoodat hetgeen ons hier aangeboden wordt belangwekkend is, zoowel voor den jongeren als voor den ouderen met het eiland bekenden lezer.

Aan de jongeren is De Pool bekend als inheemsch artist, als de stichter van het eerste Curaçaosche geillustreerde tijdschrift en de ontwerper van het borstbeeld van Brion, den op het eiland geboren Zuid-amerikaanschen vrijheidsheld, dat sedert 1921 het Brionplein aan de St. Annabaai versiert. Thans leeren wij den schrijver De Pool nader kennen, maar eveneens wederom den beeldenden kunste naar; de titelplaat, voorstellende een hoek van het Gouvernementsplein op Curaçao, bij de batterij, met den toren der Protestantsche kerk er bovenuit stekend, is door den auteur zelf geteekend. Werken van een zuster en een broeder in de kunst verluchten verder het boek; het bevat nl. reproducties van El maestro De Pool, een buste door Sra Elena Maduro de Fidanque en van El viejo filósofo, portret van den auteur, door den Noord-amerikaanschen artist Delevante.

Deze oude philosoof is echter nog niet werkelijk oud (geb. 1873) en, van hetgeen hij ons vertelt, berust niet alles op herinneringen van wat hij in zijn jeugd op Curaçao zelf bijgewoond heeft; over de uitwijzing van Guzmán Blanco (1870) en het incident Sassen (1871) b.v. zal hij alleen maar veel hebben hooren spreken, toen deze gebeurtenissen — en hun nasleep — nog versch in het geheugen der eilandbewoners lagen.

Het leven op Curaçao van een halve eeuw geleden beschrijft De Pool ons als idyllisch, patriarchaal en vreedzaam. Blijkbaar vormde de inheemsche gezelschapswereld, bestaande uit Protes-

tanten, Roomsch-Katholieken en Joden, een sterke en zelfgenoegzame eenheid, waarin noch politieke, noch religieuze verschillen de goede harmonie verstoorden. De advocatuur gold voor een weinig winstgevend beroep, want, hoewel men zich nog altijd voornamelijk op den handel toelegde, kwamen processen weinig voor; goede trouw in zaken, onderlinge hulpvaardigheid en wederkeerige toegevendheid, waren volgens den schrijver regel. Dat huiseigenaars en winkeliers echter maar al te vaak geen of geen tijdige betaling hunner vorderingen konden verkrijgen, bewijst wel dat een gemoedelijke verhouding tusschen de tot dezelfde sociale groep behoorende crediteuren en debiteuren ook schaduwzijden heeft.

Bij dezen inheemschen kring sloot zich een uitheemsche aan, hoofdzakelijk bestaande uit Zuid-Amerikanen, met wier politieke problemen men vertrouwd was en met wie de Katholieke Curaçaoenaars den godsdienst — ook wel de liberale denkbeelden op kerkelijk gebied — gemeen hadden; dat het Curaçaosche Katholicisme veel invloed moet hebben ondergaan van dat der Latijnschamerikaansche republieken, wordt in Holland misschien niet voldoende begrepen.

Van oneenigheid of antipathie tusschen de eilanders en de uit het moederland afkomstige tijdelijke mede-inwoners, lezen wij vrijwel niets; de Hollanders zullen destijds in de Curaçaosche samenleving nog wel geheel als gasten beschouwd zijn — en verkeerd hebben — en er was toen nog geen reden om in hen de met een superioriteitscomplex behepte moderne conquistadores te zien.

De Pool constateert ergens, dat sommige oorspronkelijk creoolsche ondernemingen en industrieën in vreemde handen — d.w.z. in handen der Hollanders — overgegaan zijn en hij wijst op een andere plaats op de affiniteit tusschen het creolenelement op Curaçao en dat der Zuidamerikaansche landen in den omtrek. Deze uitlatingen zijn om twee redenen merkwaardig; ten eerste omdat er uit blijkt, wat overigens noch onbekend, noch onbegrijpelijk is, dat voor den Curaçaoenaar Nederland eigenlijk een vreemd land is (de geboren Britsch-West-Indiër echter „is going „home", wanneer hij een reis naar Engeland gaat maken), ten tweede omdat een zich van de Nederlandsche taal bedienende Curaçaoenaar het woord creoolsch niet gebruiken zou voor inheemsch. Dit laatste geeft nog weder eenig licht in de oude kwestie aangaande beteekenis en gebruik van het Spaansche criollo en de overeenkomstige woorden in andere talen, in de verschil-

lende koloniale en voorheen koloniale samenlevingen, in de West.

Dat de Heer De Pool, die als kind het Colegio Santo Tomás op Curaçao bezocht (het oude, niet het tegenwoordige Sint Thomas College), zijn herinneringen in het Spaansch publiceert, is verklaarbaar en dat hij het Nederlandsch ook niet zuiver zou kunnen schrijven, blijkt wel hieruit, dat wat er nog aan Hollandsch in zijn boek voorkomt, meestal verkeerd gespeld is. Hij verliet zijn eiland op jeugdigen leeftijd, keerde er wel enkele malen weder terug, maar bracht zijn leven grootendeels door onder de Spaansch en Engelsch sprekende volken der nieuwe wereld. Bovendien zegt hij — en deze klacht is misschien gegrond — dat in zijn tijd het gouvernement op geen enkele manier den lust tot studie bij de Curaçaosche jongelingschap aanmoedigde. Toch is het merkwaardig, dat voor een geboren Curaçaoenaar, minstens van het derde geslacht, althans van vaders zijde, het Nederlandsch een vreemde taal gebleven is.

Nog merkwaardiger is het misschien, dat die zelfde Curaçaoenaar, hoewel hij meest in den vreemde geleefd heeft, trouw gebleven is aan het papiamentoe, aan de nergens anders dan op onze Benedenwindsche eilanden inheemsche volkstaal, waaraan de Curaçaoenaars in de verstrooiïng (er leven er heel wat in de verschillende andere Amerikaansche gebieden) in hun onderlinge verkeer met zooveel liefde vasthouden. Er komt in De Pool's boek nogal wat in deze taal voor; hij wijdt zelfs een hoofdstuk aan haar, maar geeft geen beschouwingen over haar oorsprong, of over haar verwantschap met andere talen, hoewel verschillende door hem gebruikte papiamentsche woorden duidelijk hun Hollandsche afkomst verraden. Of hem veranderingen in de volkstaal opgevallen zijn — dank zij het petroleumbedrijf zijn gedurende de laatste 18 à 20 jaar veel meer Hollanders met het papiamentoe en veel meer Curaçaoenaars met Nederlandsch en Engelsch in aanraking gekomen, dan ooit te voren — blijkt niet.

Dat in een boek als het besprokene hetgeen verdwenen is met weemoed herdacht en het nieuwe niet altijd als beter aanvaard wordt, is begrijpelijk; men behoeft niet oud en geen philosoof te zijn, om te erkennen dat alle moderniseering ook schaduwzijden heeft, iedere evolutie haar nadeelen meebrengt. Intusschen brengen des schrijvers herinneringen ook wel gebruiken en toestanden aan het licht welke, al waren zij dan patriarchaal en al getuigden zij van groote gemoedelijkheid, daarom nog niet onze onverdeelde sympathie verdienen. Wij denken b.v. aan de gemakkelijkheid waarmede blijkbaar de plaatselijke aristocratie vroeger haar

burgerlijke huwelijken aan huis kon laten voltrekken en haar dooden op eigen particulier terrein kon laten begraven. En aan de consideratie voor een gedetineerde uit de klasse der „sjons", die den tijd zijner opsluiting in de woning van den gevangenbewaarder kon doorbrengen, waar hij dagelijks zijn vrienden mocht ontvangen.

De Pool spreekt over den tijd, toen op Curaçao de jenever nog 20 cent de halve Liter kostte, de „ron" natuurlijk naar evenredigheid goedkoop en het drankmisbruik blijkbaar groot was. Toen de passagierende Hollandsche marineschepelingen, op het punt van dronkenschap en wanordelijk gedrag, slechts door de Amerikaansche geëvenaard, maar niet door deze laatsten, die dollars en niet guldens te verteren hadden, overtroffen werden en de danspartijen onder de inheemsche volksklasse gewoonlijk eindigden met bebloede hoofden en opsluiting in het „fiscalaat". Toen, wanneer een sterfgeval had plaats gehad, ook in een fatsoenlijke familie, het element dat tuk is op gratis geschonken drank, niet altijd van de nachtelijke doodenwake geweerd werd. Toen de politie niet bij machte was om ordeverstoorders uit schouwburgzaal of circus te verwijderen, omdat het publiek tegen haar partij koos; toen de adelborsten der Nederlandsche marinevaartuigen op Curaçao aan den wal baldadigheid bedreven, welke zij zich wel nergens elders zullen hebben kunnen veroorloven.

Wat onze auteur wel het meeste schijnt te betreuren, dat is dat wat hij noemt het cultureele tijdperk der Curaçaosche geschiedenis voorbij is, het tijdperk waarin op het eiland een letterkundig genootschap („Nut en Beschaving") en een Academia de Música bloeiden, een Curaçaosch dichter den dood van Byron bezong, Curaçaosche amateurs drama's van Thomas Moore opvoerden en een vermogend geworden Curaçaoenaar (tot Engelschman genaturaliseerd) het B. A. achter zijn naam kon zetten en de plaats zijner geboorte met een museum verrijkte. Met het verdwijnen der gedichten-albums uit den tijd zijner jeugd, zegt de schrijver, is de cultureele decadentie ingetreden; reeds in 1926 schreef hij, dat in een gemeenschap, die tegelijk met het ontstaan van materieele welvaart, haar cultuur verliest, geen plaats meer is voor de kunst, om haar zelfswille beoefend. Over het, ook verdwenen, Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap, toch eveneens een cultuurverschijnsel — of althans een cultureel verschijnsel — op het Curaçao der laatste halve eeuw, spreekt de Heer De Pool niet, evenmin over de belangstelling voor het Nederlandsche tooneel

en de Nederlandsche muziek van den allerlaatsten tijd en over de vele uit het buitenland afkomstige politieke, literarische en wetenschappelijke artikelen in een Curaçaosche courant, die thans reeds zes jaar als dagblad verschijnt, op zich zelf al een feit van beteekenis.

Onze moederlandsche musea bevatten eenige portretten van in de Curaçaosche geschiedenis bekende personen en er bevindt zich hier te lande ook een klein aantal van zoodanige portretten in handen van particulieren; de mededeelingen van den Heer De Pool doen de mogelijkheid veronderstellen, dat er op Curaçao nog oude portretten in olieverf aanwezig moeten zijn, meest geschilderd door niet inheemsche kunstenaars. Zoo lezen wij o.a. dat des schrijvers grootvader van vaders zijde, stichter eener kliniek voor onvermogende zieken, geschilderd werd door den Haagschen portretschilder J. R. Post Brans (geb. 1831).

Wij vinden in het boek van den Heer De Pool een aantal niet meer bestaande Curaçaosche couranten genoemd, onder welke ook enkele die niet voorkomen in Euwen's artikel in dit tijdschrift (IV, 59), noch in de Amigoe di Curaçao van 30 December 1933 (Jubileum-nummer). Ook is het interessant te vernemen, welke buitenlandsche boeken en tijdschriften vroeger op het eiland gelezen werden; de naam Gouverneur, die van den eigenaar van het in Engeland uitgegeven blad El eco de Ambos Mundos, is een in de geschiedenis der Nederlandsche Antillen niet onbekende.

De Pool geeft ook enkele volkenkundige bijzonderheden. Zoo spreekt hij over het geloof aan zumbis (geesten) op Curaçao en hij citeert, met betrekking tot de kwestie van het al dan niet bestaan eener geestenwereld in het algemeen, den Franschen geleerde Arago (1786—1853), die zich in 1866(?) twijfelend op dit punt zou hebben uitgesproken. De beweringen van den schrijver, dat op Curaçao een huis zonder zumbi een zeldzaamheid is en dat geheel Curaçao aan zumbis gelooft en zal blijven gelooven, lijken nogal boud.

Ook de cuentas di nanzi worden behandeld, doch er wordt er helaas maar één gegeven, gelukkig echter niet een van de vier, indertijd opgenomen in het derde jaarverslag van het Geschied-, Land-, Taal- en Volkenkundig Genootschap te Willemstad, waarvan Dr. Van Cappelle er een opnam in zijn Mythen en Sagen uit West-Indië. Nanzi (in Suriname Anansi, op Jamaica Annancy) is de spin, zoo hebben wij geleerd, bij ons een vrouwelijk dier, dat echter in vele uit Afrika afkomstige Westindische fabels als een mannelijke figuur optreedt. Het zoo juist aangehaalde verslag

sprak echter niet over een spin en De Pool doet dat ook niet; hij gelooft dat Nanzi een soort gnoom is en vergelijkt hem met den kabouter die Dickens' Gabriel Grub op het kerkhof schrik kwam aanjagen.

Bijeenkomsten als de „recibimentoe di par" en de „ocho „dia" schijnen in De Pool's tijd, niettegenstaande het religieuze karakter der eene en het verband met den dood der andere, ook vaak aanleiding gegeven te hebben tot dronkenschap en schandaal.

De bijzonderheden, welke de schrijver geeft van de hoofddoeken der vrouwen uit de volksklasse, zijn interessant. De Curaçaosche hoofddoeken worden alleen met die van Martinique vergeleken; dat er ook in Suriname een merkwaardige hoofddoekentraditie bestaat, of bestaan heeft, wist de schrijver misschien niet.

Bij de Venezolaansche politiek, zoo lezen wij, is Curaçao van nabij betrokken geweest, van de onafhankelijkheidsbeweging tot nu toe. Gedeeltelijk met citaten, gedeeltelijk met eigen beschouwingen, licht de Heer De Pool de verhouding toe van Miranda en Piar tot den Bevrijder, de kwestie der kleurlingen in den vrijheidsoorlog, de twist met de Kerk in Guzmán Blanco's tijd enz. Hij memoreert het verblijf van Bolívar op Curaçao in 1812 (in het Pleizierhuis op Motet), de overbrenging van Brion's gebeente naar Venezuela in 1881 en het oprichten van een standbeeld voor den Libertador op Curaçao in 1930.

De schrijver verheugt er zich over, dat het overschot van den Curaçaoenaar Brion — of wat daarvoor indertijd gehouden moest worden — in Venezuela's nationale pantheon rust, dank zij President Guzmán, een eer welke den Ilustre Americano zelf niet te beurt gevallen is; aan zijn landgenooten verwijt hij dat zij zelf de prominente Curaçaoenaars zoo gemakkelijk vergeten.

Aangaande de binnenlandsche politiek van Curaçao krijgen wij niet veel te lezen; De Pool maakt een vergelijking tusschen de drama's van 1807 en 1929 en stelt tegenover elkander, dat in 1908 — nog voordat maritieme versterking uit het moederland aangekomen was — Castro attent gemaakt werd op de betrekkelijk groote weerbaarheid van Curaçao en dat in 1929 Urbina vrij spel had, in verband waarmede de schrijver ook de opheffing der Schutterij in 1924 ter sprake brengt.

Wat de bestuursvoering van den laatsten tijd betreft, geeft ook deze auteur uiting aan de meening, welke zich na het aftreden van den gouverneur Helfrich gevormd heeft, dat in de uiterst moeilijke periode, welke Curaçao toen tegemoet ging, veel goeds

tot stand gebracht en veel verkeerds voorkomen had kunnen worden, wanneer genoemde bewindsman was aangebleven.

De philosofische opmerking van den Heer De Pool, dat iedere zich tegen de overheid keerende gestie eigenlijk de sympathie heeft van het volk, dat in zijn hart aan geen enkel gouvernement een krachtige wetshandhaving in dank afneemt, is in haar algemeenheid lichtelijk bedenkelijk; van het oude Curaçaosche gezegde betreffende de selectie, welke in Nederland toegepast zou worden, bij de keuze van ambtenaren voor den moederlandschen, den Indischen en den Curaçaoschen dienst (men vergeet Suriname), bestaat het bedenkelijke vooral hierin, dat een zoodanige overlevering is kunnen ontstaan, ook door minder gelukkige prestaties van gezagdragers uit het moederland.

De schrijver schijnt te meenen, dat Curaçao de discrimineerende Venezolaansche tariefwet — welke overigens voor invoer uit alle Antillen en uit de Guyana's, van toepassing is — uitsluitend mag wijten aan Holland's onwetendheid aangaande de Spaanschamerikaansche psychologie, een opvatting waartegen wel iets in te brengen zou zijn; of de diplomatieke bevoegdheden, welke hij den Curaçaoschen landvoogd zou willen zien toebedeeld, tot heil van het gewest zouden kunnen worden uitgeoefend, lijkt aan twijfel onderhevig. Overigens gelooven wij niet, dat er beletselen bestaan voor een ambtelijke gedachtenwisseling tusschen den gouverneur en Hr. Ms. buitenlandsche vertegenwoordiging, noch dat zoodanige gedachtenwisseling tegenwoordig ontbreken zou. Na het geval Urbina, tenslotte, is er af en toe wel eens aanleiding geweest om zich af te vragen, of het Curaçaosche gouvernement wel veel inzicht had, juist in de phychologie van het buurland, of voldoende algemeen begrip van discretie tegenover het buitenland.

Sympathiek zijn De Pool's waarschuwingen aan het adres zijner landgenooten van het opkomend geslacht, om steeds te bedenken dat Curaçao groot is voor hen, omdat het hun land is, maar niet groot voor Nederland en om bij critiek op het administratieve en politieke beleid van Bestuur en Regeering de goede vormen in acht te nemen, te strijden voor principes en niet tegen personen.

De schrijver van El Curaçao que se va poseert niet als geschiedschrijver en hij verontschuldigt zich reeds gij voorbaat wegens de chronologische fouten, de anachronismen en de vergissingen in namen en personeele bijzonderheden, waaraan hij weet zich bezondigd te moeten hebben; misschien dat zijn landgenooten,

bij het lezen zijner herinneringen, zich af en toe nog wel uit anderen hoofde onbevredigd zullen voelen.

Met dat al echter heeft zijn werk waarde, als „documento humano", een zeldzaamheid in de Curaçaosche litteratuur van den nieuweren tijd. De taal waarvan hij zich bedient is niet de onze, maar mag met meer recht als de zijne worden beschouwd, dan met het Nederlandsch het geval zou zijn en wanneer hij zich anders uitdrukt dan wij zouden doen, dan hangt dit óók samen met een verschil van oordeel en inzicht. Ten deele althans zullen de opvattingen en denkbeelden van den auteur wel representatief zijn met betrekking tot de mentaliteit, welke zich heeft kunnen ontwikkelen in een Nederlandsche volkplanting, die in den loop der eeuwen wat ver van het moederland af is komen te staan, door oorzaken welke alleen de geschiedenis van het gewest ons kan leeren begrijpen.

MENKMAN.

Amsterdam, Mei 1935.

300 Negerslaven. Roman door Constant van Wessem. N. v. Em. Querido's uitgeversmaatschappij. Amsterdam. MCMXXXV.

Onze letterkunde is niet rijk aan Westindische romanlitteratuur Daarom grijpt men belangstellend naar een boek als dit, en al lezende blijft en klimt die belangstelling, als men maar niet uit het oog verliest, dat men met een roman te doen heeft. De uitgever moge ons in het prospectus vertellen, dat de schrijver „zijn gegevens ontleende aan particuliere zoowel als (sic!) aan historische bronnen, aan overlevering zoowel als aan het feitelijk bekende" – bij een roman is dat oncontroleerbaar, en als de uitgever verder zegt, dat aan de werkelijkheid „nergens is te kort gedaan", dan weet hij dat evenmin als wij, en ook Constant van Wessem weet dat niet.

300 Negerslaven is een stuk uit de geschiedenis van twee Surinaamsche dames, die uit de Gravenstraat in Paramaribo naar een gelijknamige straat ergens in Nederland verhuisd zijn, en wier leven gedrukt wordt door de herinnering aan een broeder, die voor God zijn ziel bewaard (bezwaard?) heeft „met wreedheid". William de Leon, de vader, was een plantagebezitter in den tijd tusschen de afschaffing van den slavenhandel en van de slavernij. Hij had hart voor zijn slaven. Zijn zoon James doodt een neger uit minnenijd en ontvlucht het vaderlijk huis. Hij valt in de

handen van een slavenhandelaar en vertrekt in diens dienst met een slavenhaler naar Afrika. Als hij met een volle lading nauwelijks vertrokken is uit het zwarte werelddeel, wordt zijn schip ingesloten door Engelsche politiekruisers. Maar, zegt de schrijver, geen schip mocht worden prijsverklaard noch de bemanning gevangengenomen, als het bewijs van schuld, de zwarte lading, niet aan boord werd gevonden. En zoo laat James de Leon de 300 negerslaven, velen reeds door ziekten en ellende dood, op een niet zeer begrijpelijk beschreven wijze overboord zetten. De eenige, die protesteert, is de dokter, maar ook deze is geen zachtaard, want hij is het die de geschiedenis aan de zusters in Paramaribo gaat vertellen. En levenslang gaan de zusters gebukt onder deze schennis van de nagedachtenis van haar vader door een ontaarden zoon.

De epiloog verplaatst den lezer naar 1 Juli 1863, den emancipatiedag te Paramaribo. De afschaffing der slavernij was niet ten zegen ten gevolge van de eeuwenlang niet begrepen vloek van slavenhandel en slavernij.

Amsterdam 10 November 1935. D. G. F.

Antilia. Een gids door de Caribische wereld (*Uw reismaker naar West-Indië*) door Mr. W. J. van Balen. Amsterdam Van Holkema & Warendorf N.V. (1935).

Een alleraardigst boekje. Vlot geschreven overeenkomstig Van Balens reputatie. Inderdaad een reisgids maar zonder het onaangenaam gehaaste van andere reisgidsen. Het is, of ge met den schrijver mee reist, en in ieder geval wilt ge hem achterna. Dat is dan ook de bedoeling, want – het voorwoord van den schrijver en de advertenties achterin zeggen het u – het is een reclameboekje voor de West, Midden- en Zuid-Amerika, intusschen zonder iets reclameachtigs. D. G. F.

De geologische literatuur over of van belang voor Nederlandsch-Guyana (*Suriname*) *en de Nederlandsche Westindische eilanden* door Dr. J. F. Steenhuis, N. V. Boek- en kunstdrukkerij v/h Mouton & Co. 's Gravenhage 1934.

Het voorwoord is van December 1933, een los inliggend verzoek om inlichtingen van Juni 1934; het boek werd aan de redac-

tie eerst in September '35 ter bspreking aangeboden. Tot mijn schande moet ik bekennen, dat ik het tevoren niet opgemerkt had, en ik meen, dat het zelfs aan de fijne neus van de *Amigoe*-redactie is ontsnapt.

Met blijde verrassing heb ik met deze uitgave kennis gemaakt. Een literatuur-opgave over onze West is iets, dat ieder, die zich met die West bezighoudt, telkens weer mist. Zelf houd ik al jarenlang allerlei gegevens bij over Curaçao; wij hebben het repertorium en onze eigen bibliographie, maar een systematisch-chronologische opgave van de vroegste tijden tot heden bestaat er niet, en de uitgave van Dr. Steenhuis heeft mij de overtuiging bijgebracht, dat alleen specialiseering een oplossing kan geven.

Deze eerste poging tot oplossing is wel geslaagd. De schrijver heeft een reuzenwerk verzet. Het begrip „geologische literatuur" heeft hij ruim opgevat en ook het „over of van belang voor". Zoo vindt men hier ook allerlei literatuur over wat zeker niet tot de geologie in eigenlijken zin gerekend wordt, als flora en fauna, landbouw en culturen, watervoorziening. En behalve over Suriname vindt men gegevens over de andere Guyana's, en behalve over de tot het gebiedsdeel Curaçao behoorende eilanden veel over de andere West-Indische eilanden, zelfs over Venezuela, Colombia, Midden-Amerika en Mexico.

Niet alleen titels zijn bijeengebracht – men vindt ook een korte inhoudsopgave van het opgenomen werk. Bijna alles heeft de schrijver onder de oogen gehad. Wat Curaçao betreft is dit bijv. niet het geval met de geognostische beschrijvingen van Curaçao, Bonaire en Aruba van Stifft in 1827. Ik meen, dat deze met een Nederlandsche vertaling op het Rijksarchief berusten in het Oud-archief van Curaçao (no. 345). Het is echter de vraag, of men zulk een – bij mijn weten – niet gedrukt stuk als „literatuur" kan beschouwen.

Voor onze West is naar volledigheid gestreefd. Verdienstelijk maar onbegonnen werk m.i. Zelfs verwondert men zich meer dan eens, dat een bepaald werk, dat allerminst onbekend is, niet genoemd is. Zoo ontbreken Prof. Boeke's naam en die van Realino geheel in het personenregister. Hummelinck heeft meer geschreven dan het eenige aangehaalde werk. Amelunxen en Euwens en anderen – ik denk aan Dr. C. J. van der Horst, Bijdragen tot de kennis der fauna van Curaçao. Resultaten eener reis in 1920 (*Bijdragen tot de Dierkunde XXIII en XXV*) – hadden niet mogen ontbreken bij zoo breede opzet der uitgave. En in geen geval

Dr. Otto Winkler, Niederländisch-Westindien, in *Mitteilungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Leipzig, 1923-1925.*

Deze opmerkingen zijn niet bedoeld als aanmerkingen, die de waarde van het werk verkleinen.

Moge Steenhuis' werk anderen, die over tijd, lust en deskundigheid beschikken, prikkelen om op hun gebied gelijk pogen te ondernemen.
D. G. F.

Het nuttige geschrift moet voor Suriname een groote aanwinst worden geacht. De samensteller zal wel willen goedvinden, dat ik nog op enkele niet-genoemde publicaties de aandacht vestig, zooals: „Twee reizen van Paramaribo, een naar de Parima in 1718 en een naar de Boven-Corantijn in 1720" door J. W. IJzerman, voor zoover betrekking hebbende op den mijnbouw; „Mijnbouw in Suriname" van mijn hand in het *Tijdschrift voor Economische Geographie* van 15 Mei 1919, no. 5; *Onze West, Suriname-Curacao* door Fred. Oudschans Dentz en W. R. Menkman, 1928, voor wat aangaat hoofdstuk XVI Mijnbouw en boschwezen.

F. O. D.

1936 West-Indische kalender. Met vreugde hebben wij den trouwen reismakker op den levensweg weer zien binnen stappen. Een woord van dank aan samenstellers en uitgevers is op zijn plaats.

Eén opmerking, waarachter niemand iets onaangenaam bedoelds moge zoeken. Wijlen dr. Benjamins was eens verontwaardigd, toen iemand als regel sprak van Curaçao en Suriname. Hij wees op de oude rechten van zijn geboorteland, en terecht. Maar de oogen mogen toch voor de feiten niet gesloten worden, en dat schijnt — ook zonder kwade bedoeling natuurlijk — wel eenigzins te gebeuren, als men acht maanden achtereen op Suriname in beeld de aandacht vestigt, en daarna slechts vier voor Curaçao overheeft, en nog wel alleen voor het hoofdeiland, zelfs niet voor Aruba, dat het aardig naar de kroon begint te steken.

D. G. F.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

West Indian Review. October 1935. Vol. 2, no. 2. [Jamaica.] West Indian Sport. Whaling in the Caribbean, door Alex. L. Mendes; West Indian Literature, door Edna Worthley Underwood; Grenada, door Wilfred A. Redhead; A West Indian Miscellany. The Island of Curaçao, door Carlos Pellicer.

Spoor- en Tramwegen. 22 October, 5 November en 3 Dec. 1935, nrs. 22, 23 en 24. De spoorweg naar het binnenland van Suriname van Paramaribo naar Dam, door J. E. Herrenberg.

Philippine Journal Agriculture. Jaargang 6, no. 2. Bermuda Onion (Alliumcepa), door A. Elayda.

De Katholieke Missien. November 1935, Afl. I. De Grensexpeditie naar de Surinaamsche Oerwouden, door Vox Clamans.

Ons Suriname. November 1935, no. II. Verslag over de Boven-Saramacca; Brief van Nelly de Borst [uit Ganzee, Boven Suriname]; De Jaarrekening 1934 [met ongedekt tekort 1930–1934 van *f* 118.503,17].

Ons Suriname. December 1935, no. 12. Honderd jaren districts-zending in Suriname; Evangelisatiereis naar Nickerie 6 Sept.—12 Sept. 1935, door J. W. van Lynden; Een groet uit het Zendingsveld, door C. F. Gaander.

West India Committee Circular 24 October 1935, no. 967. Unrest in Guiana and the Cause; An Historic Dedication Stone [in de West India Docks, te London]; The Cocoa Association. Mr. Warner's Plea for Producers. The West Indian Season; Two Annual Reports. St. Vincent and British Honduras; Settlement in Honduras.

Idem. 7 November 1935, no. 968. The Banana Inquiry; Jamaica's £ 2.000.000 Loan; A New Factory for Grenada. To Make Sugar for Home Consumption, The Trinidad Railway. Further Decline in Traffic; Jamaica's Banana Industry.

Koloniaal Missie Tijdschrfit. 15 November 1935, Afl. XI. Het Apostolisch Vicariaat van Suriname. Een Historische schets, door fr. M. F. Abbenhuis.

Koloniaal Missie Tijdschrift. 15 December 1935, Afl. XII. Een reis naar Curaçao in 1851.

De West. 25 November 1935, no. 2873. Medische nood in Suriname's Boschland, door J. W. van Lynden.

Idem. 27 November 1935, no. 2874. La Fête du Tricentenaire, door J. Guthman [in Cayenne].

Nieuwe Rotterdamsche Courant. 12 December 1935. Ochtendblad C. Goud in Suriname. Waar moet naar nieuwe ertsreserves gezocht worden?, door prof. ir. L. C. van Nes [lezing voor de afd. Mijnbouwkunde van het Kon. Instituut van Ingenieurs op 10 December 1935].

Echo's uit de Missies. 25 November 1935, no. 12. Per auto naar Waldeck [Suriname], door Soeur M. Barthelemy; Sint Nicolaas op Curaçao, door Sr. M. D.

De Standaard. 26 September en 4 October 1935 „Nieuw-Holland" in Suriname. Een ernstige waarschuwing.

Centraal Blad voor Israelieten in Nederland 13 Juni 1935. 100-jarig jubileum van de Synagoge der Ned. Isr. Gemeente in Suriname, door Ph. A. Samson.

Idem. 26 September 1935. Eenige bijzonderheden over de Synagoge der Ned. Isr. Gemeente te Paramaribo, door Ph. A. Samson.

Industrie en Handel. September 1935, no. 25. Toenemend handelsverkeer met Curaçao.

De Surinaamsche Politie Gids. November 1935, no. 11. Adjunct-Inspecteur Molly 30 jaar in den Politiedienst; Een kwart eeuw in Suriname. II, door J. van Rheenen.

De Surinamer 23, 27 en 30 November 1935. no. 4294, 4295 en 4296. Zuster Moeliker.

Tropical Agriculture (*Trinidad*) Jrg. 12, no. 10. Sugar Industry; Recent Investigations on Sugar-cane and Sugar cane soils in Trinidad, door P. E. Turner, Coconuts; Sea Island Cotton Industry; Qualities in Cotton required by the Spinner, door N. S. Pearse; Derris or tuba root [in St. Vincent, St. Lucia en Dominica]; Breaking of Rice in milling in relation to the Condition of the Paddy, door G. Stahel; Citrus Root Studies in Trinidad. A preliminary investigation on grape fruit, door E. J. Gregory; Bananas.

Tropical Agriculture. (Trinidad), 12de Jrg. no. 11. Recent Investigations on Sugarcane and sugar cane-soils in Trinidad. II, door P. E. Turner.

Tijdschrift voor Economische Geographie. 15 October 1935, no. 10. Tonga boonen op Trinidad, door prof. dr. Th. Uphof.

Tropical Woods. Jrg. 43 p. 30/31 (1935) Les bois de la Guyane française. Le manil et le parcouril, door M. Demongeot.

Agricultural Journal British Guiana. Jaargang 6, no. 283. The Variety and Fertiliser position of the Sugar industry, door C. H. B. Williams; Livestock Problems in British Guiana (Address delivered by prof. the Hon J. S. Dash. Director of Agriculture before the Chamber of Commerce Berbice April 5, 1935).

De Indische Mercuur. 6 November 1935, no. 45. De Sawarie-noot Caryocar Nuciferum. L. en enkele andere soorten in Suriname in het wild groeiende noten (met 13 afb.), door G. Stahel.

De Telegraaf. 15 November 1935, Vierde Avondblad. De Kolonisatieplannen voor West-Suriname, „Nieuw Holland" plan niet moorddadig, door J. Grader.

Tropisch Nederland 4 November 1935, no. 14. West-Indische vruchten. De Mango. V, door C. K. Kesler.

Algemeen Handelsblad. 23 November 1935. Zaterdagavond-bijvoegsel. Naar het Bagno te St. Laurent, door E. F.

De Prins. 2 November 1935, no. 18. Een eiland boven den wind. Barbados.

Neerlandia. December 1935, no. 12. Onze Bovenwindsche Eilanden, Sint Maarten. Nederl. gedeelte. Sint Eustatius, Saba, door W. R. Menkman.

B. BOEKEN, GESCHRIFTFN, ENZ.

Lief en Leed met onze kleinen, door P. M. Legêne. Derde druk. Zendingsgenootschap der Evang. Broedergemeente Zeist. *f* 0.35.

800 meter onder den zeespiegel, door William Beebe. Nederlandsche bewerking van F. Koning. Uitgegeven onder de auspicien van de New York Zoölogical Society, door Scheltens en Giltay, Amsterdam.

Samenstelling en Bevoegdheid van het Wetgevend Orgaan van het Staatsdeel Curaçao bezien in het Kader van de Nederlandshe Koloniale Politiek, door M. F. de Costa Gomez [proefschrift].

Colonial Reports. no. 1730. Annual Report on the Social and Economic Progress of the People of Jamaica, 1934.

Alsvoren no. 1728 of *British Guiana,* 1934,

Alsvoren no. 1720 van *Trinidad and Tobogo,* 1934.

Alsvoren no. 1725 van *Barbados,* 1934/5.

Stadszending-Paramaribo. Jaarverslag I November 1934—31 October 1935.

Suriname, een generatie geleden en nu, door A. Lehmann. *f* 0.25.

De Wereldzending der Evangelische Broedergemeente in Woord en Beeld. Een terugblik op den 200-jarigen Herrnhutter Zendingsarbeid, door P. M. Legêne. *f* 0,75.

Nederlandsche zeevaarders op de eilanden in de Caraïbische Zee en aan de kust van Columbia en Venezuela gedurende de jaren 1621 tot 1648/9. Documenten, hoofdzakelijk uit het Archivo general de Indias te Sevilla bijeengebracht door Irene A. Wright B.A. Met vertalingen der documenten door prof. dr. C. F. A. van Dam. Utrecht, Kemink en Zoon. Deel II.

300 Negerslaven, door Constant van Wessem. Em. Querido's Uitgevers-Maatschappij. Amsterdam. *f* 2.25 (2.90).

Year Book of the Bermudas, the Bahamas, British Guiana, British Honduras and the British West Indies. 1935. Thomas Skinner & Co., London. 7/6 (8/3).

Antilia. Een gids door de Caribische wereld (Uw reismakker naar West-Indië), door mr. W. J. van Balen. Van Holkema & Warendorf N.V., Amsterdam. *f* 1,50.

Verslag der Gouverneur van Heemstra-stichting over het tijdvak 27 Maart 1928 t/m 31 December 1934.

West-Indië. Aruba en plannen van Aruba, Bonaire en Klein-Curaçao (zeekaart). Opgen. 1900, 1931, 1933. Uitg. Juli 1935.

Suriname. Handelsstatistiek 1934. Staat, houdende overzicht van den in- en uitvoer van goederen.

Jaarverslag van den Openbaren Gezondheidsdienst 1934. Suriname [met vier foto's].

Schatzjäger in Caracas. Abenteuerroman, door W. Recken. *f* 2,35.

Met Piet Hein naar de West. Een oorspronkelijk verhaal voor jongens en meisjes van 12–16 jaar Bibliotheek „De goede kameraad", door G. C. Hoogewerff, Van Holkema & Warendorf, Amsterdam *f* 1,75 (2,50).

Het Curaçaosch Wetboek van Koophandel, bewerkt door Mr. B. de Gaay Fortman *f* 4,50. Rijksuitgeverij, 's-Gravenhage.

Histoire politique, économique et sociale de la Martinique sous l'Ancien Régime (1635–1789), door C. A. Banbuck. Paris, Rivière, 31 rue Jacob. 40 fr.

De Sawarie-noot, Caryocar nuciferum L., en enkele andere in Suriname in het wild groeiende noten, door prof. dr. G. Stahel. Serie overdrukken Landbouwproefstation, Suriname, no. 7. Druk De Bussy. Overdruk uit „De Indische Mercuur" van 6 November 1935.

Gedenkboek 2 eeuwen Suriname Zending 1735–1935. Uitgegeven door het Zeister Zendingsgenootschap. *f* 1.—.

O. D.

ST. BARTHÉLÉMY IN DEN ZWEEDSCHEN TIJD

I

DOOR

P. DE BARBANSON O. P.

De laatste Zweedsche gouverneur heeft, vóór het eiland aan de Franschen overging, een overzicht van de geschiedenis van het eiland in den Zweedschen tijd samengesteld. Van dit overzicht is een uittreksel in het Engelsch gemaakt, [1]) en daarvan is een Fransche vertaling in eenige exemplaren op het eiland aanwezig. Dat door dit overschrijven onnauwkeurigheden zijn ingeslopen, vooral in de cijfers (het bevolkingscijfer 5000 voor het jaar 1800 is niet waarschijnlijk), ligt voor de hand, maar niettemin leek mij een gedeelte van dit stuk, dat aanknoopt bij de geschiedenis van St. Eustatius, voor de lezers van dit tijdschrift van belang. Wat hier volgt is geen letterlijke vertaling; ik heb verband gelegd tusschen de opvolging der gebeurtenissen, maar meen, dat voldoende te onderkennen is, waar dit is geschied.

Was het in de jaren na de eerste helft der 18de eeuw met onze bovenwindsche eilanden mis, bij de Franschen was dit niet anders. En roept in onze geschiedenis het woord „West-Indische compagnie'' nu niet juist herinneringen aan overvolle geldbuidels op, het kan tot troost strekken, dat de Franschen en de Zweden ook hun twee West-Indische compagnieën hebben gehad, en evenmin uit weelde maar in de hoop, dat ze de tweede maal gelukkiger zouden zijn dan den eersten keer.

De bestuursgeschiedenis van de Fransche eilanden loopt echter niet evenwijdig met die van onze West-Indische eilanden, want behalve compagniebestuur en régime des Grands seigneurs en der Malthezer ridders zijn de Fransche koning en de Fransche staat achtereenvolgens bezitters geweest. En de kleine kolonie St. Barthélémy huppelt mee in de geschiedenis achter de politieke sprongen van haar grootere zuster Guadeloupe, tot de Franschen

[1]) Het is niet geheel onmogelijk, dat het oorspronkelijk stuk in het Engelsch is geschreven geweest.

het loslieten als lastpost, die nu eenmaal door hen niet productief scheen gemaakt te kunnen worden.

Als het zoo ver is, in 1784, welk een geschiedenis hebben St. Eustatius en St. Kitts, ja ook St. Martin, de naaste buren van St. Barthélémy, dan al niet achter den rug. Honderden kapiteins hebben deze wateren bevaren, maar hoe weinigen hadden St. Barthélémy tot bestemming? Het was een eiland van eenige arme Normandische boeren, hokvaster dan de andere Europeanen in de West, welke laatste als het hun hier niet naar den vleeze ging, elders hun fortuin zochten. Ubi bene ibi patria was de stelregel van toen, en het „dierbaar plekje grond" is een uitvinding van later. De St. Barths-lui hielden zich buiten handel en verkeer, ook vlak in de buurt deden zij daaraan niet, en niet eens op hun eigen eiland. In den Amerikaanschen vrijheidsoorlog lieten zij de leveranties van oorlogstuig dan ook maar aan St. Eustatius over, dat daarvan de vruchten plukte, toen in 1779 wel 3500 schepen op de reede lagen, maar twee jaar later zich door een Engelsche oorlogsvloot voor goed geplunderd en gebrandschat zag.

De Zweden lieten zich hierdoor niet ervan afschrikken een steunpunt in de West te zoeken, maar zij konden zich er niet over verwonderen, dat zij niet meer dan een opgegeven eilandje konden krijgen, en de verkoopers trokken zich niet terug uit de West. In 1783 trok koning Gustaaf III van Zweden naar Rome om met den Paus eenige zaken te regelen; hij slaagde tot beider voldoening, en dat gaf hem moed om op de thuisreis Parijs aan te doen, waar het hem gelukte een overeenkomst geteekend te krijgen, waarbij St. Barthélémy werd afgestaan aan Zweden. In een brief van 8 Juli 1784 meldde de Koning dit aan zijn regeering.

Op 7 Maart 1785 werd het eiland door ridder Durat, den gouverneur van Fransch St. Martin en St. Barthélémy, overgedragen aan den Zweedschen gouverneur baron S. M. Rüyalin, die zich op het eiland vestigde met dr. Fahlberg als gouvernementssecretaris, S. Thunberg als predikant en P. H. Rosenstein als garnizoenscommandant. Het eiland had toen 739 bewoners, van welke 458 blanken waren en 281 negers. De blanken waren grootendeels Franschen, maar ook kwamen wel Engelschen en Hollanders onder hen voor, de drie naties dus, die men in dien tijd op alle kleine eilanden in de „Caribbean" bij elkaar vindt, en die ook heden ten dage de eenige Europeanen zijn, die in de West bezittingen hebben. Er waren toen niet meer dan 9 landbouwers op het eiland, en het levensbestaan werd door de bevolking hoofdzakelijk gezocht in vischvangst, kalkbranden en veeteelt. De

uitvoer van suiker, ruwe katoen en verdere producten bedroeg jaarlijks 4 scheepsladingen (vergelijkt daarbij St. Eustatius met zijn 3500 schepen!).

L'Orient, dat tot nu toe de hoofdplaats was geweest, werd stil in zijn landelijke rust gelaten, en de Zweden gingen hun aandacht besteden aan een andere baai, veel beter gelegen en veiliger schuilplaats biedend voor de schepen in den orkaantijd, en als haven ook beter te beschermen tegenover een vijand, nauw ingesloten als zij was door heuvels. De stad, die zich daar allengs ontwikkelde, noemden de Zweden naar hun koning Gustavia.

Aanstonds werd er flink aangepakt. Den 7den September 1785 werd Gustavia tot vrijhaven verklaard, en op het einde van dat jaar was het bevolkingscijfer gestegen tot de 950, t.w. 542 vrijen, 408 slaven, en bovendien was er een garnizoen van 52 man. Het begin was er dus, en het was zaak voort te gaan.

In 1790 kwam de garnizoenscommandant Carl Frederik Bagge aan het bestuur als gouverneur; een militair bestuurder was in dien tijd wel gewenscht, want de revolutionaire begrippen drongen op de Fransche Antillen meer en meer door, terwijl menig patriot op St. Barthélémy aan wal stapte om de bevolking tegen het wettig gezag op te zetten. Het kwam zelfs zoo ver, dat de gouverneur versterking van het garnizoen aanvroeg. Ook roerden zich de slaven hier evenals op de andere eilanden in dezen tijd. Het waren de echo's van het „Vrijheid, gelijkheid en broederschap", dat in Frankrijk gezongen werd. Op St. Domingo gingen de slaven zelfs vechten voor hun vrijheid; ook op Curaçao kwam het in 1795 tot een oproer. Op St. Barthélémy is het tot opstand niet gekomen.

In 1791 kon de gouverneur aan de regeering in Zweden melden, dat Fahlberg een volledige kaart geteekend had van de eilanden St. Barthélémy en St. Martin.

Met rust werd het tot bloei komend eiland echter niet gelaten. In 1793 verklaarden de Engelschen alle schepen, die op St. Barthélémy lading hadden ingenomen, verbeurd, maar de Zweedsche compagnie kocht om zich te verweren in Zweden 300.000 pond kruit, dat op de „Neptunus" werd ingeladen met St. Barthélémy als bestemming. Ook dat mocht niet baten; de „Neptunus" werd genomen en de lading in Londen verkocht.

Als tusschentijdsch gouverneur werd in 1795 de commandant der troepen G. of Troll benoemd. Hij klaagde over de Fransche en Engelsche zeeroovers, die nog maar steeds niet de schepen van en naar het eiland met rust lieten, en terecht klaagde hij, want

vijf jaren later is er nòg groote onrust onder de bevolking van wege de vele zeeroovers in de naburige zeeën. In de volgende jaren bleef het zoo; daarbij kwam de kans, dat Amerika zijn havens zou sluiten. Maar nòg kwamen er een 400 tot 500 schepen binnenvallen. En de bevolking neemt toe: in 1800 is Gustavia een stad met 5000 inwoners, en de Normandiërs, een 1000-tal, bleven op hun land bij hun kooien, ver buiten alle stads- en haven drukte. Er werden in dien tijd geteld 877 huizen en 32 regenbakken. Er is welvaart gekomen, en het Zweedsche bestuur acht den tijd gekomen om iets van die welvaart in de schatkist te laten vloeien; vandaar dat het een reeks belastingwetten ging uitvaardigen, nl.: 1° een hoofdelijke omslag, 2° een grondbelasting, 3° een belasting op de industrieën behalve bakkerijen en slachterijen, 4° zegel- en successierechten, 5° een recht op brieven van naturalisatie, paspoorten enz., 6° een recht op vrijlating van slaven, 7° een recht bij doopen, trouwen en begraven, 8° een belasting op slijterijen, billards en openbare vermakelijkheden. Waarschijnlijk werd de onder 7° genoemde belasting bij de aangifte aan den burgerlijken stand betaald, want in de kasboeken der R. K. kerk staan wel inkomsten voor doop en begrafenis aangeteekend, maar uit niets blijkt, dat de pastoor hier als ontvanger voor de overheid optreedt, terwijl toch ook alle uitgaven nauwkeurig aangeteekend staan, zooals „pour reçevoir mr. l'abbé après la ceremonie des morts, 1 blle de bierre \$ 0.3,$^1/_2$ 1 sucre blanc \$ 0.12, papier, plumes, pains à Catherine (Pitine) \$ 0.4. Pitine is de verzorgster van den pastoor geweest; hij noemt haar herhaaldelijk in zijn kasboek. In alle rekeningen vindt men het dollarteeken, maar van dollar werd en wordt hier nooit gesproken; men rekent met een „gourde" = frcs. 5 [1]).

Dat vele vreemdelingen zich op het eiland vestigden, vond zijn oorzaak in de gemakkelijke naturalisatie. Daarvoor was noodig een verblijf van één jaar, een onbesproken gedrag en het bezit van een bepaald vermogen.

Aan het hoofd van het garnizoen stond een commandant met

---

[1]) Men verhaalt den volgende oorsprong van het woord „gourde": In den ouden tijd was de Spaansche dollar of peso de gangbare munt. Door gebrek aan zilver werd die munt meer en meer gesnoeid en daardoor waardeloos. Echter werd het zilvergehalte weer hersteld en om nu de goede, nieuwe dollarstukken bij de berekening te onderkennen van de waardelooze oude munten sloegen de Spanjaarden er de woorden „peso-gordo" in, wat de Franschen maakten tot „piastre-gourde", later kortweg „gourde".

zijn secretaris en een generaal-adjudant (aide-de-camp). Ook het verdere ambtenarencorps was natuurlijk gegroeid, en men vindt vermeld: een dokter, predikant, onder-officier, ingenieur, douanebeambte, ijkmeester.

Het gouvernementeel rapport van 1800 stelt vast, dat de handel de voornaamste factor van volkswelvaart is; de landbouw heeft niet veel vooruitzicht, omdat de grond steenachtig is en er jaarlijks vijf of zes maanden van volstrekte droogte zijn. Alleen de katoencultuur heeft eenig succes. Men kan hieruit deze slotsom trekken: de later gekomen handeldrijvende vreemdelingen worden rijk; de oudere bewoners, de zich van den handel afzijdig houdende Normandiërs op het platteland, blijven arm.

St. Barthélémy gaat vooruit, dank zij de aardrijkskundige ligging van het eiland, want zoo lang Zweden in de zeeoorlogen rondom onzijdig blijven kan, blijft het een wijkplaats voor vreemdelingen. Behalve de oorlogsvluchtelingen konden ook zij, die voor schulden vervolgd werden, hier een vrijplaats vinden voor tien jaar.

Wat de genoemde belastingen betreft — de minister van handel in Zweden was het er niet mee eens. De hoofdelijke omslag zou naar het aantal blanke gezinsleden berekend worden, terwijl op de naburige eilanden een dergelijke hoofdelijke omslag naar het aantal slaven werd opgelegd, en nu vreesde de minister, dat op deze wijze de gedachte van eenige gelijkheid tusschen blanke en slaaf kon opgewekt worden. Ook de belasting op de industrieën achtte hij verkeerd, alsook iedere andere belasting, waardoor de pas aangekomen vreemdelingen hier zwaarder dan elders belast zouden worden, en zij werden dan ook weer ingetrokken.

Voor de gouvernements schatkist maakte dit heel wat uit, want, beurde men in 1797 nog 145.041 gourdes, in 1801 brachten de belastingen niet meer dan 35.874 gourdes op. Er waren in 1800 op het eiland 40 kooplieden, de compagnie bezat drie magazijnen, 3 schepen speciaal voor het vervoer van specerijen, die in 17 zaken verhandeld werden, er waren 2 verzekeringsagenten, 8 hotels en billardzaken, 22 slijterijen, 6 bakkerijen, 4 slagers, 3 zeilmakerijen, 3 bijoutiers, 1 klokkenmaker, 1 smid, 8 metselaars, 7 scheepstimmerlieden, 9 gewone timmerlui, 2 schrijnwerkers, 6 kleermakers, 3 touwslagers, 1 hoedenfabrikant, 5 scholen.

Kwamen er in 1791 512 schepen binnen en het volgend jaar één minder, in 1793 zijn het er 977, in 1794 1115, in 1795 1568, en het hoogtepunt werd een jaar later bereikt met 1739 schepen; daarna volgt een inzinking: 1797 geeft 1530 schepen, 1798 1109 en 1799

weer 1404. Dit laatste jaar werd nog uitgevoerd voor een waarde van 1.657.899 gourdes en ingevoerd voor 335.832 gourdes.

Dit zijn voorzeker allemaal mooie cijfers voor een stad, 13 jaren geleden gesticht op een eiland, dat den naam had van „kale rots". St. Barthélémy had zich een belangrijke plaats in den handel veroverd, en het geheele jaar door zag men in de haven de vlaggen van Amerikaansche en Europeesche schepen, die van alle oorden der wereld de goederen aanbrachten en daarheen meenamen.

Niet altijd zou het zoo duren. 20 Maart 1801 verscheen een Engelsche vloot voor het eiland. Zweden had deelgenomen aan de neutraliteitsconventie met Rusland, Denemarken en Pruisen, en dit was blijkbaar voor Engeland, ook zonder oorlogsverklaring, voldoende voor vijandelijke maatregelen. De gouverneur Ankarhem liet de alarmklok luiden om de inwoners op te roepen tot verdediging van het eiland. In het geheel kwamen er 20 man uit de stad en 15 van buiten opdagen. Denzelfden dag kwamen de Engelsche brigade-generaal Puller en kapitein King aan land en sommeerden den gouverneur het eiland binnen één uur aan de Engelschen over te geven. De gouverneur riep den krijgsraad bijeen, die samengesteld was uit de Zweedsche officieren en enkele notabelen van Gustavia. Door de militaire overmacht en het lot van St. Eustatius bewogen, besloot men het eiland over te geven. Dit geschiedde den dag daarop in handen van den luitenant-generaal Frigge en den schout bij nacht Dackworth, den commandant van het Engelsche eskader. Alle Zweden moesten trouw zweren aan den koning van Engeland, maar zij behoefden niet de wapenen op te nemen tegen hun ouden vaderland. De voornaamste autoriteiten, in de eerste plaats de gouverneur, werden krijgsgevangen verklaard, en alle schepen in de haven werden in beslag genomen. De magazijnen van de compagnie werden verbeurd verklaard. De Engelsche kolonel Wilson werd tot gouverneur aangesteld.

De moeilijkheden tusschen Engeland en Zweden werden opgelost, doordat op 7 Juni 1801 Zweden toetrad tot de Petersburgsche conventie. St. Barthélémy keerde aan Zweden terug. De Engelsche gouverneur, toen Cranstown, verliet het eiland op 10 Juli 1802. De Zweden vonden in de administratie een geweldige wanorde; niets was ook gedaan voor de welvaart van het land. De Zweedsche gezaghebber Trolle rapporteerde aan zijn regeering, dat de Engelschen zich als zeeroovers gedragen hadden en niet eens de voorwaarden der capitulatie in acht genomen

hadden. Er zat voor de Engelschen niet anders op dan 9000 pond sterling schadevergoeding te betalen.

Het jaar daarop verleende de Koning van Zweden zijn goedkeuring aan het plan om door de vroeger genoemde belastingen een koloniale kas te vormen, die voor havenwerken, herstelling van kaden, regenwaterleidingen en dergelijke werken zou kunnen worden aangewend.

Men kon echter niet tot rust komen. De negers waren woelig, kwamen hier en daar in opstand, en dit had zijn nadeeligen invloed. Ook onder de andere inwoners kwam een misdadig element op: er kwam plotseling zeer veel valsch geld in omloop.

De scholen — dit woord in zijn beteekenis van een eeuw geleden — stonden niet rechtstreeks onder het staatsgezag. Juist in dezen tijd nu ging men ertoe over om een behoorlijk schoolgebouw te stichten.

In de jaren 1805—1806 deden de Europeesche oorlogen zich ook in de Caraïbische zee weer gevoelen. Koning Gustaaf III van Zweden nam in 1805 deel aan de coalitie tegen Napoleon. In de loop van het volgend jaar ontving de gouverneur van Guadeloupe, generaal Ernouf, bericht van de oorlogsverklaring tusschen Frankrijk en Zweden. Hij zond het door aan Ankarhem, den gouverneur van St. Barthélémy, die hij, evenals Villaret, de gouverneur van Martinique, welgezind was, maar Jerôme Bonaparte, commandant van het Fransche eskader in de Antillen, was van andere meening. De Zweedsche handelsvloot, eerst niet lastig gevallen, werd allengs door de Fransche kapers bestookt, en verschillende schepen vielen den vijand in handen. De handel ging aan het kwijnen, en de gouverneur meende een redmiddel te zien in een overeenkomst met het Fransche gouvernement, waarbij hij de onzijdigheid van St. Barthélémy voorstelde. Zoo iets had men ook op St. Martin, waar over en weer onzijdigheid beloofd was,voor het geval Holland en Frankrijk in oorlog zouden komen. Eigenlijk zou men op het Zweedsche eiland liever de zijde van Frankrijk dan die van Engeland gekozen hebben. Ankarhem wendde zich tot de regeering in het moederland, erop wijzende, dat niet alleen de Engelsche kapers maar ook de Engelsche oorlogsschepen voortdurend de Zweedsche schepen, die van Fransche havens kwamen, genomen hadden, en hij verzocht om kruit en manschappen, ten einde de belangen van het eiland te verdedigen.

Vóór het antwoord gekomen was, zond Ankarhem op aandrang van den handel mr. Bergstedt, den president van het hof van justitie, naar Guadeloupe met aanbod van onzijdigheid. Daar

werd de afgezant verwezen naar den gouverneur van Martinique, die verklaarde het aanbod tot zijn leedwezen te moeten afwijzen.

Het optreden der Engelsche marine werd intusschen steeds ondragelijker. Van het begin van 1807 af kruiste een Engelsch fregat voor de haven van Gustavia en nam alle schepen met bestemming naar St. Martin en St. Eustatius, in die dagen weer en nog in handen der Hollanders, terwijl de Engelschen reeds weer meester op Curaçao waren. Dat kon zoo niet blijven, en de gouverneur van St. Barthélémy beval den garnizoenscommandant een kanonschot in de richting van het fregat af te vuren, echter zonder het te treffen. De gouverneur zond tevens een protest naar den Engelschen eskadercommandant in de Antillen, admiraal Cochrane, waarin hij het onrechtmatige optreden der Engelschen tegen het eiland bestreed. Maar nog in den loop van het jaar werd de toestand geheel anders. Den 12den November 1807 verschenen de Franschen voor het eiland, en de Engelschen snelden te hulp. Cochrane zond de brik „Epervier" om het eiland tegen zijn aanvallers te beschermen. Zoo trad er rust in.

Den 3den October 1811 werd gouverneur Ankarhem vervangen door baron Stakelberg. In een brief van 12 Februari 1812 noemt Ankarhem als reden, dat hij in ongenade gevallen is, het stoken van twee zijner ambtenaren, den reeds genoemden mr. Bergstedt en den gouvernementssecretaris Fahlberg. Deze hadden de openbare gelden verkwist, maar zich aan de gevolgen weten te onttrekken door de schuld op de administratie van den gouverneur te werpen. Dr. Fahlberg ging later in ballingschap, en stierf op 76 jarigen leeftijd den 23sten November 1834 op St. Eustatius.

In 1812 — den 15den April had de nieuwe gouverneur het bestuur aanvaard — verlieten 1793 schepen met uiteenloopende bestemming de haven van Gustavia; dat was nog meer dan in het topjaar 1796. Het was grootendeels de handel van St. Eustatius, toen Engelsch bezit, die St. Barthélémy met St. Thomas tot zich getrokken had.

Er bestond destijds ook kiesrecht. Kiesgerechtigd waren: 1° de grondbezitters, 2° Zweden, geboren op het eiland, ten minste 21 jaar oud en geen huispersoneel zijnde, 3° alle genaturaliseerde Zweden, die niet dienstbaar waren, 4° alle inwoners, die gedurende 7 jaar op het eiland gevestigd waren en een beroep uitoefenden behalve sjouwerlieden en landarbeiders. De verschillende uitzonderingen wijzen erop, dat men de vrije zwarten zoo veel mogelijk buiten het kiezerscorps wilde houden. Het aantal kiezers wordt niet opgegeven. In Februari 1812 bedroeg de be-

volking: buiten de stad 933 blanken, 90 vrije kleurlingen en 588 slaven; in de stad: 1025 blanken, 1038 vrijgelatenen en 1818 slaven; te zamen 5492 zielen.

De buitenbevolking was er over het algemeen treurig aan toe. Katoen maakte geen prijs, zoodat de cultuur ervan verwaarloosd werd. Meer legde men zich toe op groenten- en veeteelt. De stadsbevolking van Gustavia stond er met haar handel beter voor.

Gouverneur Stakelberg trof het, dat in Zweden een afzonderlijk departement van koloniën, voor Pomeranie en St. Barthélémy, werd ingesteld. De kolonie zou een eigen begrooting krijgen. Aan dezen gouverneur wordt de eer gegeven, dat hij de eerste gouverneur is geweest, die den juisten toestand van de kolonie aan de regeering in Stockholm heeft voorgelegd.

In hetzelfde jaar 1812 begonnen de Engelschen weer hun rooftochten in de Antillen. De gouverneur Stakelberg beriep zich erop, dat de vrede tusschen Engeland en Zweden geteekend was, maar dat belette den Engelschen geenzins om gedurende het volgend jaar nog lustig voort te gaan op den ingeslagen weg. Sloepen van het Engelsche oorlogsschip „Vestal" vielen zelfs een Zweedsch schip, dat rustig op de reede voor anker lag, aan; zij enterden het en waren reeds bezig met het weg te voeren, toen de kanonnen van de batterij vuur gaven op den vijand, die op de vlucht sloeg en zijn buit in de steek liet.

In Maart 1813 juichten de St. Barthsianen, want Guadeloupe, volgens Stakelberg „la perle des Antilles", werd door de Engelschen aan de Zweden afgestaan. Men stelde zich veel goeds voor van de onderlinge verhouding, al vreesde Stakelberg, dat Guadeloupe den handel van Gustavia wel eens tot zich zou kunnen trekken. Dit gebeurde niet. 1814 was een jaar van grooten voorspoed, in verband ook met den algemeenen vrede, in Europa teruggekeerd. Holland en Spanje kregen hun bezittingen in de West terug, en men vreesde, dat St. Eustatius zou herleven, maar Gustavia met zijn prachtige haven won het. Echter duurde de vreugde over het bezit van Guadeloupe maar kort, want nog in hetzelfde jaar 1814 kwam het bij het verdrag van Parijs aan Frankrijk terug.

Het volgend jaar kwam een nieuw garnizoen van 60 man uit Zweden onder commando van den kapitein Lorich. Veel administratieve verbeteringen werden aangebracht, en de slavernij werd beter gereglementeerd. Een slaaf had toen nog den marktprijs van 225 gourdes.

Het boterde niet bijzonder tusschen den gouverneur „met zijn

driftig karakter", naar gezegd wordt, en de overige ambtenaren, in het bijzonder niet met den voorzitter van het Hof van Justitie Bergins. Gouverneur Stakelberg hield zich strikt aan de etiquette, en toen Bergins het waagde voor hem te verschijnen zonder pantoffels, gaf hij hem openlijk een berisping. Bergins werd het volgend jaar teruggeroepen en het verder verblijf op St. Barthélémy werd hem ontzegd.

Nieuwe vrees voor concurrentie van St. Eustatius leidde tot verlaging der douanerechten, die met vreugde door de bevolking vernomen werd.

Stakelbergs bestuur eindigde mede in 1816. In Mei van dat jaar werd tot zijn opvolger benoemd luitenant-kolonel Rosensward. In een brief aan een kanselier van het hof heeft Stakelberg in Augustus van dat jaar zich beklaagd over de praatjes, die omtrent hem in omloop zijn gebracht, als zou hij bij den Koning in ongenade zijn gevallen. Hij vroeg een onderzoek naar zijn bestuursdaden.

5 Augustus stapte Rosensward aan wal en vijf dagen later nam hij het bestuur in handen. Rapport op rapport met klachten zond hij aan den koning: het eiland schilderde hij in de somberste kleuren af; het gouvernements-paleis was niet grooter dan de kajuiten van het Engelsche schip, dat hem naar St. Barthélémy had gebracht; het was veel te min voor hem en zijn gezin; wegens geldgebrek vroeg hij zijn salaris vooruit. Maar het bestuur van zijn voorganger roemde hij.

De gouden tijd was voor het eiland voorbij, hoewel de inkomsten de uitgaven nog overtroffen. De handel ging achteruit. Een vergelijking met St. Thomas en St. Eustatius viel nu weer ten nadeele van St. Barthélémy uit.

Rosensward gaf ook bericht van den ongunstigen toestand der vestingwerken en van het garnizoen, waarvan in de laatste jaren er meer dan twintig krankzinnig gestorven waren. Er was geen kruit en er waren geen kanonnen, die hij toch noodig had, om „die verwenschte zeeroovers" te beletten in de haven van Gustavia binnen te komen en daar te ankeren.

Het antwoord, dat hij van de regeering kreeg, was een waarschuwing over zijn fiscaal beleid. Bovendien verloor hij in dezen tijd zijn vrouw.

1818 was iets beter.

Karel XIII werd opgevolgd door Karel XIV. Hem zwoeren ambtenaren en ingezetenen trouw.

Een buitgemaakt Portugeesch schip, geladen met gestolen

goederen, werd naar Gustavia opgebracht en daar met lading en al verkocht. De gouverneur verklaarde, toen bleek, dat het niet in orde was, dat hij er niets van geweten had, wat een zekere heer Stuart zoo sterk ontkende, dat hij den gouverneur beschuldigde, zelf de hand in het nemen van het schip gehad te hebben. Een vervolging werd ingesteld, en daar Stuart zijn beschuldiging niet bewijzen kon, werd hij veroordeeld, den gouverneur schadevergoeding te betalen en eerherstel te geven. Deze vond de straf veel te licht, en trok zich de geheele gebeurtenis zeer aan. Den 19den September ging hij herstel zoeken op het eiland Nevis, waar hij spoedig aan tering stierf. De gouvernementssecretaris Huns Wolff werd van St. Barthélémy afgevaardigd om de Zweedsche autoriteiten bij de begrafenis te vertegenwoordigen. Burgemeester Berghult, die als vice-gouverneur Rosensward tijdens diens verblijf op Nevis had vervangen, bleef zijn ambt uitoefenen tot omstreeks de helft van 1819.

Een persconflict leidde ertoe, dat bij arrest van het hof het eenige blad, de *Gazette de Gustavia*, eigendom van een kleurling, gedwongen werd voortaan zijn inhoud ter gouvernementssecretarie te laten censureeren.

De nieuwe gouverneur was John Nordeling. Hij was geen onbekende, daar hij op St. Barthélémy voorzitter van het hof van justitie was geweest. Algemeen was de vreugde, waarmee hij ontvangen werd. De vice-gouverneur vroeg ontslag en vertrok naar Zweden.

21 September 1819 teisterde een orkaan, die herinneringen opriep aan die van 1772, en 56 huizen en vele schepen verwoestte. Op St. Martin en op St. Eustatius was het nog veel erger. Op eerstgenoemd eiland telde men 300 dooden, en St. Eustatius werd geheel verwoest.

De bevolking bestond in die dagen uit: in Gustavia 719 blanken, 713 vrije negers en kleurlingen en 1748 slaven, tezamen 3180 inwoners; in de buitendistricten 1019 blanken, 103 kleurlingen en 555 slaven, tezamen 1677 inwoners. Op het heele eiland woonden dus 4857 personen. Deze cijfers zijn te belangwekkender, als men bedenkt, dat vóór de komst der Zweden het eiland voornamelijk bewoond werd door een kolonie van Normandiers, die — ook nu nog — hun voorvaderlijke zeden bewaard hebben en zich noch met blanken van anderen stam noch met kleurlingen vermengd hebben. Steeds hebben deze Normandiërs de kern der bevolking uitgemaakt. In de stad bestond de blanke bevolking uit lieden van allerlei Europeesche nationaliteit, die kwamen, als de handel bloeide, en gingen, als deze in verval was.

Hier volgen nog eenige vergelijkende bevolkingscijfers:

	in de stad	op het land
1800	5000 inwoners;	1000 inwoners;
1812	1000 blanken, 1000 vrijen van de kleur;	930 bl., 90 vr. kleurlingen;
1819	700 blanken, 700 vrije kleurlingen;	1000 blanken, 100 vr.kl.;
1935	300 inwoners, meer kl. dan bl.;	2000 bl., enkele kl.

De schade, door de orkaan toegebracht, was in 1820 weer hersteld. Langzamerhand komen weer enkele schepen de haven binnenvallen. Over de kooplieden van St. Thomas is men niet te spreken. De gouverneur zal wel de meening van de bevolking hebben uitgedrukt, toen hij hen noemde „honden op een handvol stroo". J. Haasum was de nieuwe burgemeester, tevens gouvernements-secretaris.

Dan is het vooral de buitenbevolking, die veel te lijden heeft van het uitblijven van de regen. Tot September duurde de droogte. De geweldige regens, die toen losbraken, brachten het einde van de ellende niet; een kwaadaardige koorts tastte bijna ieder aan en maakte veel slachtoffers. De gouverneur verloor drie van zijn kinderen, onder welke zijn oudste zoon, die bestemd was voor de secretarispost.

Gouverneur Nordeling was een bekwaam man, gelijkmatig van humeur, levendig en vroolijk, waardoor hij aller achting wist te winnen.

Misschien doordat ook vele soldaten gestorven waren aan de koorts, werden in 1820 twee lichtingen opgeroepen, een van blanken en een van kleurlingen, elk 250 man sterk. Een treurige gebeurtenis onder het garnizoen was de moord op luitenant Frédrik Ivon Platin door sergeant Andersson, die onder invloed van sterke drank schijnt gehandeld te hebben. De dader werd ter dood veroordeeld, en door den vrijgelaten slaaf James Duck opgehangen.

Er was in dezen tijd in Gustavia een geweldige ophooping van koopwaar, gelijk in alle naburige vrijhavens, waardoor tegen spotprijzen verkocht moest worden. Het was de tijd, waarin de Zuid-Amerikaansche Spaansche koloniën haar vrijheid bevochten; ook van die landen kwam een toenemend aantal zeeschuimers de Caraïbische zee onveilig maken. Nordeling weigerde hun den toegang tot de baaien, als zij geroofd goed bij zich hadden, tenzij zij zware averij beloopen hadden, die dringend hersteld

moest worden. Voor deze wetsovertreders was het echter geen bezwaar om onder Amerikaansche of Hollandsche vlag binnen te komen en groote hoeveelheden van allerlei artikelen aan den man te brengen, wat den handel geen kwaad deed, en van hooger hand door de vingers gezien werd. Zoo werd van de laatste tien jaren 1821 nog het gunstigste. Zelfs kon de kolonie nog heel wat geld naar het moederland zenden.

Het bleef zoo niet. In September van het genoemde jaar teisterde weer een hevige cycloon het eiland. Magazijnen, de Wesleyaansche kerk en een groot aantal negerhutten werden verwoest. De gouverneur verliet juist op tijd, 's nachts om twee uur, zijn villa, die bij de batterijen op de heuvels lag; nauw had hij deze verlaten, of het huis „ging naar den duvel", om zijn eigen woorden te gebruiken. Van de Amerikaansche schepen alleen reeds gingen er elf verloren.

De handel ging in 1822 achteruit. Wel werd orde geschapen in het muntstelsel; het Noord-Amerikaansch en Engelsch-koloniaal geld werd aan de circulatie onttrokken. Voor St. Barthélémy, dat een zekeren naam had gekregen als doorvoerhaven, was noodlottig het besluit van het Engelsche parlement om de havens in de Engelsche koloniën open te stellen voor den Amerikaanschen handel.

Wederom trad na de cycloon een tijdvak van droogte in, dat voor alle Antillen verschrikkelijk was. De oogst mislukte, en aan koffie en suiker kwam gebrek. Intusschen werd aan de zoutexploitatie, die allengs op het doode punt gekomen was, nieuw leven ingeblazen door zekeren dr. Lüren en den koopman J. Bernier.

Eindelijk werd in dezen tijd her verzoek om stemrecht voor de kleurlingen bij verkiezingen voor de Conseil du gouvernement ingewilligd.

Een conflict tusschen den gouverneur en een deel der invloedrijke kooplieden, gesteund door ondergeschikte ambtenaren, leidde tot een klacht bij den Koning tegen zijn vertegenwoordiger, maar de gouverneur won het pleit.

Het voortdurende terugloopen van den handel bracht Nordeling tot het voorstel om de koloniale begrooting ten aanzien van drie posten te verlichten: het traktement van den gouverneur zou van 7000 op 5000 piaster gebracht worden; het banket bij gelegenheid van 's Konings verjaardag zou afgeschaft worden; de Luthersche predikant zou ontslagen worden, want het garnizoen en de Zweden op het eiland konden zich begeven naar de

diensten aan boord der oorlogsschepen, of wel de godsdienstoefeningen in de Methodisten kerk bijwonen.

Ook nam de gouverneur maatregelen om het wettig huwelijk voor katholieken, hoofdzakelijk de plattelandsbevolking, gemakkelijker te maken. Hij wenschte een einde te maken aan allerlei onwettige samenleving, die bevorderd werd, doordat er, dikwijls met groote tusschenpoozen, slecht doortrekkende katholieke priesters op het eiland kwamen. Er werd een commissie van burger-officieren, die de gouverneur „kapiteins van de kwartieren'' noemde, ingesteld, die als ambtenaren van den burgerlijken stand zich ervan moesten overtuigen, dat ze toekomstige echtelieden „acte de présence'' in de kerk gegeven hadden, en dan geschiedde de afkondiging van het voorgenomen burgerlijk huwelijk. Voor den gouverneur, hun ouders en de getuigen werd dan trouw gezworen, waarna de gouverneur bruid en bruidegom het recht gaf, om hun huwelijk, door den eersten priester, die het eiland aandeed, te laten inzegenen. De katholieken waren ingenomen met deze regeling, en Nordeling kreeg den naam, dat hij een beschermer van den katholieken godsdienst was. Hij wenschte ook, dat een priester zich op het eiland zou vestigen, die dan tevens een goede schoolmeester zou kunnen zijn voor de onontwikkelde katholieke bevolking buiten de stad.

De school, die onder de bescherming van de Methodisten kerk stond, was goed in orde. Bij een examen in 1824 ondervroeg de gouverneur zelf verschillende leerlingen, en zoowel negers als mulatten gaven hem zeer goede antwoorden.

Met de geldmiddelen was het nu zoo ver gekomen, dat de inkomsten de uitgaven niet meer konden dekken.

De handelscrisis bereikte in 1825 het hoogtepunt. De handel zag niets meer in St. Barthélémy en gaf de voorkeur aan Portorico, waarheen veel kooplieden verhuisden. Het kwam zelfs zoo ver, dat de ambtenaren hun salaris niet meer in ontvangst konden nemen. Het volgende staatje geeft een indruk.

Inkomsten

Kasgeld op 9 Nov. 1825	1034 piaster
„ op douanekantoor	641 piaster
Div.	40 piaster
	1715 piaster

Uitgaven

Nadeelig saldo 1ste trim.	922	piaster
Tractem. 2de en 3de trim.	4749	piaster
Tractem. 4de trimester	3022	piaster
Uitg. voor garn. ,mil. etc.	260	piaster
	8953	piaster
	1715	piaster
Tekort	7238	piaster

Nordeling, die persoonlijk veel onaangenaamheid ondervond van de voortdurende kuiperij van het handelshuis Bigard, bestuurd door een niet-blanke familie, die van vader op zoon steeds het gouvernement vijandig was geweest, trok zich allengs terug in een ambteloos leven. Drie jaren later stierf hij onder tragische omstandigheden. Op een rit te paard was hij juist op de hoogte van fort Gustave III gekomen, toen de schildwacht brand in de stad ontdekte. De man deed hetgeen hem bevolen werd en liep naar een kanon, dat hij liet losbranden om de aandacht der bewoners op de brand te vestigen. Het paard van Nordeling schrok geweldig, maakte een sprong, zoodat de berijder uit het zadel werd geslingerd en terecht kwam in een diepte langs den weg, vol keien en rotsblokken. Toen hij opgenomen werd, bleek hij een zware schedelbreuk te hebben. Het gebeurde niet ver van des gouverneurs woning in quartier public. Daarheen werd hij vervoerd, maar weldra overleed hij. Hij werd begraven op het kerkhof in L'Orient, in de schaduw van de R.K. kerk, die onder zijn bestuur gebouwd was (sinds 1905, de confiscatie is deze kerk de openbare school). Op dit kerkhof, en niet in de stad, is de upper ten der Zweden begraven.

Haasum, de burgemeester, werd gouverneur ad interim.

De bevolking was zeer verminderd. Er waren in 1825 nog maar 4016 inwoners, waarvan 1723 blanken, 906 vrije kleurlingen en 1387 slaven. De bevolking leefde van vischvangst en veeteelt. Het kweeken van katoen was opgegeven, omdat dit artikel geen prijs meer opbracht op de markt. Nordeling had in zijn tijd de druivencultuur zeer aangemoedigd en daartoe zelfs wijnstokken laten komen van Madeira, maar ook dat haalde niets uit tengevolge van de droogte en de geringe vruchtbaarheid van den grond. Nu nog staan in het witte strandzand massa's verwilderde druiven.

In het volgend jaar leefde de handel wat op, en in 1827 was het nog beter. Vele groote schepen, hoofdzakelijk met Noord-Ameri-

kaansche producten, zag men in de haven. Er zal dan ook wel wat naijver hebben voorgezeten bij den Franschen admiraal Bergeret, de kommandant van het eskader in de Antillen, die den gouverneur van St. Barthélémy ervan beschuldigde een zeeroover gelegenheid te hebben gegeven zijn prijs te verkoopen. Haasum kon zich echter met goed gevolg tegen dezen aanval verdedigen. Gaf hij aldus blijk van de gebeurtenissen buitengaats op de hoogte te zijn, de dingen binnengaats vorderden ook zijn aandacht.

De verhouding tusschen de blanke en de gekleurde bevolking was lang niet goed, en in den laatsten tijd werd het steeds erger. Vechtpartijen, bloedige vechtpartijen zelfs, vonden plaats om luttele redenen. Het waren vooral de blanken van het land, de Normandiërs, die, vol vooroordeel en opgesloten in een clangeest, zich het bestaansrecht van een ander ras niet konden indenken.

De toestand van den handel in de jaren 1829 en 1830 was, hoewel niet zoo gunstig als in het jaar ervóór, toch niet slecht te noemen. Echter nam de Engelsche handel op Amerika toe, en dat was voor St. Barthélémy een zware slag; weder verlieten veel vreemde kooplieden het eiland voor goed.

Haasum ging in 1831 met verlof naar Zweden; Morsing, die feitelijk met Haasum samen het gouvernement had waargenomen, bleef alleen op zijn post. In 1833 was Haasum terug en ging Morsing met verlof.

Carl Ulrich wordt genoemd als gouvernementssecretaris.

De predikant Carlson had in 1831 een jongensschool geopend in Gustavia, in twee klassen verdeeld. In de eerste klas werd onderwezen de geschiedenis van Zweden, Engelsche taalleer, Bijbelsche geschiedenis, rekenen en aardrijkskunde. De tweede klas kreeg onderwijs in Fransch, catechese, meetkunde, aardrijkskunde, algemeene geschiedenis, Zweedsch, algebra en Latijn. De onderhoudskosten van de school werden bestreden door vrijwillige bijdragen, schoolgelden en een jaarlijksche ondersteuning van den Koning, groot 100 piaster.

Ook een meisjesschool werd door ds. Carlson geopend. Aan de methodistenschool vond hij nl. niets goeds. De onderwijzeressen daarvan hadden volgens hem niet de minste paedagogische kennis en ervaring, noodig voor verstandelijke en zedelijke ontwikkeling van de jeugd. Zelfs noemde hij haar „oude marktwijven”.

Haasum erkende het in een particulieren brief aan een vriend, dat de handel heel weinig meer te beteekenen had. Er werd veel

ellende geleden; velen kwamen tot de bedelstaf. Om de zaken in evenwicht te houden moest de gouverneur maar al te veel de gelden aanspreken, die de Koning bij de Londensche bank had geplaatst tot ondersteuning der kolonie. Het bevolkingscijfer liep terug tot 3720 inwoners, nl. 2080 in Gustavia en 1640 op het land.

De jaren 1835 en 1836 gingen zonder bijzonderheden voorbij; de handel zonk nog dieper. Men sukkelde voort, totdat 2 Augustus 1837 een geweldige orkaan de ellende kwam vermeerderen. Tweehonderd huizen werden geheel verwoest, meer dan 100 ernstig beschadigd. Wat erger nog was — men telde 40 dooden en 30 gewonden. Het gouvernementspaleis was er van de openbare gebouwen het ergst aan toe. De gouverneur en zijn familie moesten vluchten en konden nog juist hun leven redden. De katholieke kerk in de stad en de Zweedsche kerk werden ernstig beschadigd. Het land had minder van de orkaan geleden. Hulp, vooral geldelijke hulp, werd weldra door de naburige eilanden geboden. De Zweedsche koning zond 100 pond sterling ten bate der slachtoffers. Maar men sloeg de handen dadelijk weer aan het werk, en althans het noodzakelijke werd herbouwd of hersteld. Ook kwam er de volgende jaren wat meer leven in den handel. In 1839 bezochten 59 Zweedsche, 52 Amerikaansche, 251 Engelsche, 33 Fransche, 7 Deensche, 8 Spaansche, 54 Nederlandsche schepen en één Columbiaansch schip de haven.

In 1840 stierven niet minder dan drie- à vierhonderd personen aan een kwaadaardige koorts. Bijna alle ambtenaren werden aangetast; de ontvanger Plagmann en Lyon, de kommandant der batterij, verloren hun echtgenooten; Abott, de chef van de douane, liet met zijne vrouw het leven de twee dokters van het eiland, Lüren en Mason, waren zelf ziek. Weldra telde het eiland niet meer dan 2535 zielen. De zoutoogst bracht het tot slechts 3000 vaten. Na een kortstondige verbetering in den gezondheidstoestand brak de epidemie opnieuw uit. Haasum vertrok met ziekteverlof en keerde eerst in 1842 terug.

1843 is bekend als het jaar eener verschrikkelijke aardbeving in het Antillengebied. Gelukkig leed St. Barthélémy niet erg, maar op Guadeloupe telde men de slachtoffers bij duizenden.

Het volgend jaar kreeg de gouverneur verlof om naar Zweden terug te keeren, en Ulrich werd zijn plaatsvervanger. In dezen tijd werd voor goed een katholiek priester benoemd om twee parochies waar te nemen op het eiland; tevoren waren deze toegewezen aan den pastoor van St. Martin, die maar af en toe had kunnen overkomen. *(Wordt vervolgd)*

SURINAME ONDER ENGELSCH BEWIND

DOOR

W. R. MENKMAN

Bijdrage tot de kennis van het Engelsche tusschenbestuur van Suriname, 1804—1816. Academisch proefschrift van J. F. E. Einaar, Leiden 1934.

Sedert in Suriname een op Nederlandsche leest geschoeide onderwijsvoorziening tot stand gekomen is, hebben vele zonen des lands in Nederland een wetenschappelijke opleiding genoten; vergis ik mij niet evenwel, dan is de Heer Einaar de eerste Surinamer die aan een Nederlandsche universiteit den graad van doctor in letteren en wijsbegeerte verwierf. Een promotie, zou ik zeggen, van beteekenis voor Suriname, wegens het groote belang dat de aldaar geborenen de aangelegenheden van het eigen land met breeden blik leeren beoordeelen. „Aan allen, die stre- „ven naar den socialen en economischen vooruitgang van Surina- „me" droeg de Heer Einaar zijn dissertatie op.

De titel van Einaar's werk wekt verwachtingen op, waaraan moeilijk te voldoen was. Viel er aan onze kennis van het Britsche bewind over Suriname in de jaren 1804—1816 inderdaad nog wel veel toe te voegen?

Er bestaan nu eenmaal van die onderwerpen, waarover op een bepaald oogenblik niets van beteekenis meer te zeggen is. S. P. L'Honoré Naber heeft eens geschreven, dat met hetgeen Barlaeus en Netscher ons van de geschiedenis van Nederlandsch Brazilië medegedeeld hebben, de stof geheel verwerkt was, zoodat er aan nieuwe publicaties geen behoefte bestond. Zoo heeft, naar mijn bescheiden meening, met betrekking tot het door den Heer Einaar behandelde onderwerp, Wolbers de beschikbare bronnen vrijwel uitgeput, zoodat er niet veel nieuw licht meer te ontsteken viel

E. heeft dan ook van Wolbers' Geschiedenis van Suriname een

ruim gebruik gemaakt, maar waarom hij in zijn litteratuurlijstje ook opnam: Hartsinck's werk van 1770, dat van Van Sypesteyn (niet Van Sijpesteyn), die aan het tijdvak in kwestie niet meer dan een halve pagina wijdde, alsmede twee werken van Teenstra, welke niets van eenig belang bevatten aangaande het Britsche bestuur, is mij niet duidelijk.

De Baron Albert von Sack (niet Van Sack en niet A. C. von Sack) wordt door E. genoemd in verband met zijn eerste bezoek aan Suriname en als de schrijver van een werk van 1821, geschreven na zijn tweede verblijf aldaar; of liever, van de Nederlandsche vertaling van dit werk wordt melding gemaakt. Heeft de auteur van de Narrative van 1810 niets medegedeeld betreffende zijn Surinaamsche ervaringen van 1805, 1806 en 1807, dat de moeite der vermelding waard was?

Wolbers heeft gebruik kunnen maken van de gegevens in het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage en in „Her Majesty's „State papers office" te Londen; ook Einaar heeft de Haagsche en de Londensche archieven doorzocht en dat de resultaten van dit tweede onderzoek ons niet wijzer maken, dan wij reeds waren, bewijst dat het eerste met zorg was uitgevoerd.

De Britsche regeering wilde de Nederlandsche Westindische koloniën slechts stevig vasthouden, tot tijd en wijle de oorlog voorbij zou zijn en uitgemaakt zou worden, wat men wel en wat men niet zou kunnen en willen behouden; intusschen moesten die koloniën commercieel zooveel mogelijk aan de Engelsche belangen dienstbaar gemaakt worden, maar in de inwendige aangelegenheden mocht alleen in geval van noodzaak ingegrepen worden, dit laatste vooral opdat Engeland, bij eventueele teruggave, niet met allerlei klachten en vorderingen lastig gevallen zou worden.

In Suriname nam de bevolking de verandering van vlag nogal koeltjes op; ontevredenheid uitte zich pas toen het, onder Bonham, urgent geacht werd, tegen een der ernstigste Surinaamsche misstanden op te treden.

Van de Britsche gouverneurs was Bentinck de zwakste, Bonham de energiekste; eerstgenoemde heeft zich bemind gemaakt, maar de bestaande verwarring nog vergroot, laatstgenoemde heeft zich tegen een Cabale te weer moeten stellen, maar kon de voldoening smaken van het hem toevertrouwde pand in beteren staat dan waarin hij het gevonden had, aan de vroegere eigenaars te kunnen overdragen.

Dit zijn in het kort de conclusies waartoe men komt wanneer men Wolbers gelezen heeft en Einaar's beschouwingen leiden niet tot andere.

Wat E. in de eerste alinea van zijn inleiding zegt over de periode 1802—1804, bevat blijkbaar een drukfout, waardoor er slechts naar geraden kan worden wat hij bedoeld heeft.

Deze dissertatie maakt (blz. 134) o.a. de verhoudingen in het Britsche staatsbestel niet heelemaal duidelijk. In 1794 werd een nieuwe Secretary of State for War tevens nominaal Secretary of State for the Colonies en in 1801 werd de vereeniging der beide departementen geregeld. Deze toestand bleef bestaan tot 1854, toen een vierde staatssecretaris benoemd werd, alleen voor Koloniën (in 1858 een vijfde voor Indië).

De staatssecretarissen voor Oorlog en Koloniën, gedurende den tijd dat Suriname onder Britsch bewind stond, waren: Robert, Lord Hobart (1801—1804), Earl Camden (1804—1805), Viscount Castlereagh (1805—1806), William Windham (1806—1807), niet Lord Windham (hij weigerde een Peerage, om in het Lagerhuis te kunnen blijven), Viscount Castlereagh (1807—1809), Robert Jenkinson, Earl of Liverpool (1809—1812), door Einaar wel als Lord Liverpool genoemd, maar niet in den index opgenomen, Henry, Earl Bathurst (1812—1827), door E. in den index Lord W. Bathurst genoemd.

Sir Edward Cooke (niet Sir Cooke) was in de eerste periode — Castlereagh Under Secretary of State [1]).

Dat Engeland in het weinig begeerlijke Suriname geen staatsgeld wilde steken, is zeer begrijpelijk; van de groote voordeelen echter, welke tijdens het tusschenbestuur aan de Britsche schatkist toegevallen zouden zijn, is niets gebleken. Engeland onderhield in Suriname een sterke militaire bezetting (meestal twee regimenten, volgens Wolbers) en de opbrengst der inkomende en uitgaande rechten was ook vroeger niet aan de Kolonie ten goede gekomen, maar aan de Societeit.

Wat betreft de pogingen van Engeland om Zweden met een der veroverde Nederlandsche koloniën tevreden te stellen, is het niet duidelijk wat er voor merkwaardigs in gelegen was (Einaar blz. 135), dat de Zweedsche Koning, wanneer hij Guadeloupe

[1]) Zie o.a.: Hugh Edw. Egerton, A short history of British Colonial Policy, 1609—1909, ninth edition, London 1932 en Dictionary of National Biography.

niet krijgen kon, aan Berbice, Demerary en Essequibo tezamen de voorkeur gaf boven Suriname. Hoe het verder met dezen koehandel gegaan is, vertelt Van der Kemp [1]).

Het door E. geciteerde voorstel van Bonham, om den eenen of anderen vriend van het Oranjehuis en van het oude regiem te begiftigen met den niet onvoordeeligen post van eerste fiscaal in Suriname, bewijst hoe de gedachten der Engelschen steeds uitgingen naar het oude Holland der stadhouders, dat zoo lang hun bondgenoot geweest was.

De eigengereide, vrijgevochten koloniale samenlevingen, zooals die zich in de West gevormd hadden, onder Nederlandsche vlag, maar onder de leiding van particuliere maatschappijen, waren niet bepaald kweekplaatsen van nationale gevoelens; de blanke inwoners waren van verschillende landaarden en idieele beweegredenen hadden in het kolonisatieproces geen rol gespeeld. Van patriotisme kon onder deze omstandigheden nauwelijks sprake zijn, hoogstens van meerdere of mindere trouw aan een regiem.

Juriaen François Friderici, zoon van een Duitsch militair in Nederlandschen dienst en van een Kaapsch-Hollandsche boerendochter, was Oranjegezind; hij bleef Suriname besturen tijdens het Britsche protectoraat en zou dat gaarne wederom gedaan hebben toen de Kolonie opnieuw onder Engelsche (feitelijk vijandelijke) vlag kwam.

Politieke gezindheid beheerschte meer de gevoelens der kolonisten ten aanzien van de verandering van vlag, dan nationale en waarschijnlijk in nog sterkere mate werden die gevoelens beinvloed door de vraag, of men al dan niet van het Britsche bewind in materieel opzicht iets te hopen had.

„Buitengewone daden van heldenmoed en burgertrouw" bij den overgang van 1804 heeft Wolbers niet te vermelden gevonden; de meeste militairen van het garnizoen traden in Britschen dienst, rapporteerde Berranger.

Green nam begin Mei voorloopig het bestuur over Suriname op zich; reeds op 28 Juni d.a.v. haastte het Hof van Policie zich, om hem een extra jaarlijksche toelage uit de koloniale kas aan te bieden. Een „schitterende" waardeering van Green's „werk" noemt Einaar dit! Tevoren had men reeds aan de Britsche officieren een geldelijk douceur toegekend en, wat Wolbers wel, maar

[1]) P. H. v. d. Kemp, Teruggave der Oost-Indische Koloniën, 1910.

Einaar niet vermeldt, men legde in 1806 zelfs aan den generaal-majoor Archer een groot jaargeld toe.

Pas toen onder Bonham krachtige maatregelen werden genomen ter bescherming der belangen van afwezige, Hollandsche, crediteuren, ontstonden wrijving en verzet. Onder de tegenstanders van den laatsten Britschen gouverneur waren die met Engelsche namen niet de minst roerige.

Alle vier de Koninklijke gouverneurs waren militairen, dus menschen die gewend waren zoowel om te gehoorzamen als om te bevelen en van nature minder geneigd dan de vroegere Nederlandsche gezagdragers, om aan chicanerieën toe te geven, of zich te laten beinvloeden door de belanghebbenden ter plaatse.

Kan Bentinck om politieke redenen benoemd zijn, de drie anderen waren eenvoudig verdienstelijke, maar niet uitblinkende hoofdofficieren. Voor menschen als Hood, Beckwith c.s. had Engeland in den strijd op leven en dood, waarin het gewikkeld was, belangrijker werk te doen.

Dat Bentinck, die steeds nalatig was in zijn correspondentie met de Londensche autoriteiten, die gelden uit de Koninklijke kas toezegde voor den bouw eener Nederlandsch-Hervormde kerk te Paramaribo, terwijl de Engelsche inwoners alle geestelijke verzorging ontbeerden en, ten slotte, die medewerking verleende tot een allerbedenkelijkste regeling betreffende de bekostiging der interne verdediging, in Engeland geen vertrouwen genoot, ligt wel zeer voor de hand. Evenzeer, dat Bonham, wat betreft den financieelen toestand der Kolonie, voor een nog moeilijker taak kwam te staan, dan zijn voorgangers zich opgelegd gezien hadden.

Waardoor heeft Bonham getoond, alleen oog te hebben voor de Britsche belangen in engeren zin? Bij zijn plan, om aan de benadeeling der afwezige crediteuren paal en perk te stellen, waren toch niet in de eerste plaats *deze* belangen betrokken en het denkbeeld van een curator is hem blijkbaar door anderen aan de hand gedaan. In welken geest de Engelsche regeering tot de uitvoering der door haar goedgekeurde maatregelen medewerkte, blijkt mede uit de benoeming der beide commissarissen in Engeland, de in 1804 tot Engelschman genaturaliseerde Mr. Hendrik Fagel — de groote vriend der Oranjes, leermeester van den Erfprins — en de als auteur bekende Granville Penn, destijds waarschijnlijk nog assistant clerk in het War Department [1]). Deze

[1]) Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek en Dictionary of Nat. Biogr

beide Heeren steunden Bonham's beleid bij de regeering, zelfs toen er klachten kwamen van Engelsche kooplieden, zooals Wolbers mededeelt.

Dat Bonham bij zijn aftreden kon wijzen op een hersteld evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven en op een tot *f* 25.— per £ gedaalden wisselkoers, lezen wij bij E. niet; Van Wieringen wordt door den schrijver niet aangehaald [1]). Ook laat hij onvermeld het staaltje van Bonham's integriteit, dat Wolbers geeft; het geval der in de souvereiniteitskas berustende, maar niet aan den Koning toekomende $87^1/_2$ mille, uit de dagen der Societeit.

Het is waar, dat ten slotte de regeering niet met Bonham meeging in zake de recalcitrante curatoren der Boedelkamer. De betreffende brief van Bathurst echter was gedagteekend 25 Mei 1814, nadat Napoleon op 6 April geabdiceerd had en op 20 April naar Elba vertrokken was; de teruggave van Suriname aan Nederland stond voor de deur, de Engelsche maatregelen ten bate der Hollandsche crediteuren konden gevoegelijk vervallen en het had geen zin de uit die maatregelen voortgevloeide rancunes te laten voortbestaan.

Over sommige politieke en militaire aangelegenheden had Einaar ons wel iets uitvoeriger kunnen inlichten.

Friderici, de Oranjeman, werd in 1795 door de Provisioneele Representanten van het Volk van Holland geprezen; hij werd echter in 1802 door het Staatsbewind niet opnieuw benoemd, maar zijn gewezen secretaris Pierre Berranger werd aangesteld. Deze laatste voorzag in 1804 blijkbaar dat het tweede Britsche bewind niet van langen duur zou zijn en wilde het met de Engelsche bevelhebbers op een accoordje gooien, iets waar Green en Hood (Einaar noemt hen in omgekeerde volgorde, maar de commandant der landmacht was hiërarchisch de eerste persoon) natuurlijk niet in konden treden.

Het Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek spreekt van den dapperen luitenant-kolonel Imbyse van Batenburg, Einaar van den luitenant-kolonel B. Batenburg, maar redresseert de naamsverwisseling in eerstgenoemde bron niet. Bloys van Treslong werd op 18 Juli 1806 [2]) van al het hem in zake de overgave van Suriname ten laste gelegde vrijgesproken. Misschien was er in de ar-

[1]) A. G. van Wieringen, Geschiedenis der belastingen in de Kolonie Suriname, 1912.

[2]) Nieuw Nederl. Biogr. Woordenb.

chieven nog wel iets vermeldenswaardigs aangaande dit proces te vinden geweest.

Wie was eigenlijk de „verrader" Hoop, of Van der Hoop, in 1804? Einaar noemt hem een Nederlander, Wolbers een Surinamer, Green schreef Mr. Van der Hoop from Surinam. Is S. C. P. van der Hoop, genoemd in de vergadering van den Raad van Marine van 18 Januari 1804, dezelfde als F. S. C. P. van der Hoop, die benoemd werd, door Bentinck, tot ontvanger der Cassa tegen de Wegloopers?

De Britsche gouverneurs hadden als zoodanig te maken met de staatssecretarissen voor Oorlog en Koloniën, maar als militairen bovendien hiërarchisch met de Commanders in Chief of the Leeward Islands; de troepen in Suriname waren ten slotte ter beschikking van laatstgenoemde opperbevelhebbers. Dat uit deze dualiteit moeilijkheden ontstonden, is niet gebleken. Hoe het kon gebeuren dat Archer met ongegronde verwachtingen naar Suriname kwam, maakt Wolbers ons voldoende duidelijk.

E. geeft een meening betreffende de vermoedelijke oorzaken der muiterij van de zwarte Jagers in 1805. Is deze meening gebaseerd op den brief van Lord Castlereagh aan den gouverneur Hughes van 21 November 1805, dan ware het misschien van belang geweest dien door Wolbers genoemden brief in extenso op te nemen; nog onder het beruchte contract van 1811 werden aan deze landsverdedigers, volgens Bonham, provisiën van inferieure hoedanigheid verstrekt. Ook ware het allicht nuttig geweest, het rapport van den luitenant Green aan den gouverneur van 9 November 1808, nopens de verdediging van post Armina (zie Wolbers), te publiceeren.

Wat den slavenhandel betreft, vindt E. het vreemd dat Wolbers de parlementsacte van 23 Mei 1806 citeert, waarbij de invoer gerantsoeneerd werd, in verhouding tot het aantal in iedere kolonie reeds aanwezige slaven, terwijl reeds 15 Augustus 1805 alle invoer, tenzij krachtens speciale vergunning, verboden was geworden. Waarom niet onderzocht of hier niet van wezenlijk verschillende regelingen sprake was? Men leefde immers in den tijd van „ineffectual efforts to tinker with the slave trade" [1]. Terwijl Wolbers vermeldt dat Gouverneur Hughes voor 1807 een invoer van 467 slaven in Suriname toestond, zegt E. dat er dat jaar 467 ingevoerd werden (zie aangaande de ingevoerde slaven verderop).

[1]) Egerton, Br. Colonial Policy, als voren.

Zijn slechten naam met betrekking tot de behandeling der slaven kon Suriname wijten aan het ontbreken van een krachtig en onafhankelijk bestuur in den tijd der Societeit (E. noemt op bldz. 111 ook de West-Indische Company, maar deze heeft Suriname eigenlijk nooit bestuurd), aan het absentisme der plantage-eigenaars en, volgens Ds. Bosch [1]), aan het Duitsche plantagepersoneel.

Hoewel de Engelschen, van wie een aantal gruwelverhalen afkomstig is, vaak bevooroordeeld waren ten opzichte van de Hollanders, mag op deugdelijke gronden worden aangenomen dat, onder het 18e eeuwsche regiem, de ongunstige en de ongure elementen onder de blanke meesters lang niet voldoende in toom gehouden werden en dat de justitie niet onpartijdig en onbevangen was. En die 18e eeuw was tijdens het Engelsche bewind ook in Suriname nog lang niet voorbij.

Dat de zeer begrijpelijke afkeer der Engelschen van de wreede Surinaamsche strafoefeningen niet alleen uit zachtmoedigheid voortsproot, mag veilig aangenomen worden. Zij waren buitenstaanders en ergerden zich aan de wijze waarop met weerlooze delinquenten omgesprongen werd, die immers *hun* niets misdaan hadden; ook vrees had in Suriname tot wreedheid geleid en de vreemde militairen, die deel uitmaakten van een aanzienlijke legermacht, bestemd om in een internationaal conflict voor hun land te strijden, konden gemakkelijk de oogen sluiten voor het gevaar welke die „poor wretches" van slaven onder bepaalde omstandigheden konden opleveren.

Was hun eigen gramschap opgewekt, meenden zij dat het gezag aangerand was, of de veiligheid bedreigd werd, dan gedroegen de Engelschen zelf zich nooit bijzonder teerhartig; daarvan getuigen de ranselpartijen in de 18e eeuw bij marine en leger, de berechting der Indische muiterijen van 1806 en 1857, het optreden tegen de Matabelen in 1893 enz.

Niet alle Britsche militairen waren principieele tegenstanders der slavernij; van Fred. Maitland, die als brigade-generaal aan de verovering van Suriname in 1804 deelnam en later luitenant-gouverneur van Grenada was, vinden wij aangeteekend dat hij anti-abolitionist was [2]). Ook geven de bewoordingen der door Wolbers overgenomen proclamatie van 11 Juli 1804, betreffende de manumissie, niet bepaald blijk van een innige overtuiging

---

[1]) G. B. Bosch, Reizen in West-Indië, I, 1829.
[2]) Dict. of Nat. Biogr.

bij Gouverneur Green, ter zake van het natuurlijke recht van ieder mensch op lichamelijke vrijheid.

Dat het Britsche gouvernement, ten aanzien van de weerzinwekkende strafoefeningen in het fort Zeelandia, in een lastig parket verkeerde, is begrijpelijk. De Bataafsche Republiek had, naar Fransch voorbeeld, de pijnbank afgeschaft en het Engeland van destijds kende haar niet. Deze instelling echter diende om een verdachte tot bekentenis te brengen, of om een veroordeelde op afschrikwekkende wijze ter dood te brengen en in deze beteekenis was zelfs een Spaansche bok geen marteling. Dat de Surinaamsche autoriteiten zich beleedigd achtten door het verwijt „torture" toe te passen, of te dulden (brief Spiering aan Hughes), was dus niet zoo ongerijmd.

De persoonlijke gevoelens der Britsche gezagdragers behoefden ook in deze aangelegenheden geen overwegende rol te spelen; E. dicht hun veel te vaak zoodanige gevoelens, neigingen, opvattingen en motieven toe, waar de ambtelijke stukken slechts getuigen van een streven om de lijnen van algemeen beleid te volgen, door de moederlandsche regeering aangegeven, of van zelf uit de Engelsche politiek van dien tijd voortvloeiend. Dat Hughes het radbraken als een vorm van ter dood brengen voorloopig verbood en verder „His Majesty's pleasure" afwachtte, was een volkomen voor de hand liggende procedure.

Intusschen is er door de Britsche landvoogden zeker iets gedaan om aan de willekeur tegenover de slaven eenigermate paal en perk te stellen, onder den invloed natuurlijk der in Engeland steeds veldwinnende beweging, weldra een agitatie, tegen de slavernij, welke spoedig tot een zoo hevige confusie zou leiden [1]. Waarom echter vertelt E. ons niet welke maatregelen Bonham eigenlijk invoerde (blz. 112)?

Een gunstig resultaat der Britsche interventie was ook, dat Nederland, bij de teruggave der koloniën, ingevolge de Londensche conventie van 1814, bekrachtigd door den vrede van Parijs van 1815, zich verbond den slavenhandel met alle middelen tegen te gaan.

Het vreemde gezag echter heeft nog meer voor Suriname gedaan. Zooals wij reeds gezien hebben, heeft het in den financieelen toestand, welke volgens de bevindingen van het provisioneele bewind van 1802 erbarmelijk was, een belangrijke verbetering tot stand weten te brengen; in Bonham's tijd werd niet alleen

[1]) Egerton, Br. Colon. Policy, als voren.

geen nieuw kaartengeld uitgegeven, maar er werd zelfs voor ƒ 150.000 vernietigd.

De Surinaamsche Augiasstal was daarmede wel niet afdoend gereinigd, maar dat kunnen de Engelschen zich ook niet voorgenomen hebben. Hun eigen 18e eeuw was ook nog niet voorbij en zij heeft in sommige opzichten langer geduurd dan de onze; er was een Great Mutiny noodig om de East India Company als bestuursorgaan definitief te doen verdwijnen.

Nieuw voor Suriname was het instituut van een overzeesche vertegenwoordiging, door een agent te Londen, die van de Kolonie een matig salaris genoot. Ook nieuw was de invordering der inkomende en uitgaande rechten, buiten bemoeienis van het koloniale bestuur, rechtstreeks namens den Souverein, door het Custom House, dat vrijwel onafhankelijk van den gouverneur was, zooals uit het incident van 1808 bleek.

Dat in den Engelschen tijd de vendumeester elders gevestigd kon zijn en zich in Suriname door een „deputy" kon laten vertegenwoordigen, was een stukje verouderd koloniaal beleid, zonder weerga in de Hollandsche geschiedenis der Kolonie. De „patentee", Sir Walter James, is een onbekende grootheid, maar van zijn tweeden gedeputeerde, Henry Bolingbroke, die zes jaar in Suriname geweest is en ook in Demerary vertoefde, is een reisbeschrijving bekend, „A voyage to the Demerary" [1]).

Kwam Nederland na de Napoleontische oorlogen voor geheel nieuwe problemen te staan, o.a. de verhouding eener constitutioneele monarchie tegenover haar tropische koloniën, voor Engeland trad na den vrede de periode in, gedurende welke men zich zou gaan afvragen, waarvoor koloniën nog goed waren, wanneer men die niet meer exploiteeren kon ten bate van het moederland (slavenemancipatie en vrijhandelsgeest). De apathische bureaucratie, waartoe men met betrekking tot de koloniën verviel, werd door Chs. Buller in 1840 beschreven, of gepersifleerd, in zijn „Mr. Mothercountry of the Colonial Office" [2]) Met de geschiedenis van Suriname onder Britsch bestuur heeft dit niets meer te maken, maar E. heeft het in zijn slotbeschouwingen over Mr. Mothercountry.

Over de economische gevolgen, welke de Britsche annexatie voor Suriname gehad heeft, zegt E. niet veel; in zake het „Colonial Pact" neemt hij alleen zooveel van Prof. Egerton over, als

[1]) Dict. of Nat. Biography.

[2]) Overgenomen in Wakefield's View of the Art of Colonization.

noodig is om te doen begrijpen waar het voor de koloniën op neerkwam, zonder er historische beschouwingen aan vast te knoopen.

Wat op blz. 37 te lezen valt, aangaande neutrale en vijandelijke schepen, is niet wel begrijpelijk. Op blz. 40 oppert E. de veronderstelling dat Green „wellicht" de Surinaamsche suiker voor de Engelsche markt wilde bestemmen (sic). Hoe de toestand was, met betrekking tot de V. S., nadat de war of impressment uitgebroken was (blz. 100 en 106), is niet duidelijk.

Dat de Surinaamsche handelsbalans ongunstig was, willen wij gaarne op E.'s gezag gelooven, maar uit het feit, dat de invoer in tonnen grooter was dan de uitvoer in tonnen, behoeft het toch niet te volgen, zou men zoo zeggen. Tegenwoordig voert Suriname waarschijnlijk kwantitatief meer uit dan in, maar men mag zich toch wel eens afvragen, welke waarde de handelsbalans heeft (die in geldswaarden natuurlijk) voor een land, waar ongeveer al het uitgevoerde voor uitheemsche rekening geproduceerd is. Op blz. 136 spreekt E. over een *uitvoer*excedent, niettegenstaande de pogingen om de handelsbalans gunstig te houden(!)

Wie van cijfers en andere feitelijke gegevens houdt, zal in E.'s dissertatie niet zooveel vinden als hij zou wenschen.

Green zond op 2 October 1804 aan Lord Camden een lijst der plantages, met de namen der eigenaars en die der vertegenwoordigers van de afwezige belanghebbenden. Waarom die lijst niet gepubliceerd?

Tot welk resultaat de pogingen om den waterweg tusschen de Surinamerivier en de Saramacca te verbeteren, geleid hebben, vernemen wij niet. Dat er in Hughes' tijd Fransche negers voor gehuurd moesten worden, geeft E. geen aanleiding tot commentaar.

Wolbers spreekt van een op 1 Januari 1808 opgemaakte lijst van ingevoerde slaven (in verband met de hiervoor behandelde invoerpermissies). Was het niet van belang deze lijst in haar geheel over te nemen?

Het bevolkingsstaatje van 31 Augustus 1805 komt ook bij Wolbers voor, alsmede in de Encyclopaedie voor Nederl. W.-I., maar dáár met de toevoeging dat boschnegers en Indianen er niet in begrepen zijn; of al dan niet met het garnizoen rekening gehouden is, blijkt uit geen der drie bronnen.

Volgens Wolbers moet er een overzicht bestaan van den stand der verschillende kassen, onder Bonham's bestuur door den

boekhouder-generaal Andrew Melville opgemaakt. Was het niet goed geweest, dit overzicht te publiceeren?

Voor 1811 worden ons opnieuw bevolkingscijfers voorgezet; E. komt tot 57041 inwoners, Wolbers, die dezelfde gegevens gebruikte, tot 55829, zonder de militairen, de Enc. v. Ned W. I. tot 59458, zonder boschnegers en Indianen. De indeeling volgens de godsdienstige gezindten is bij E. anders dan bij Wolbers. Had aangaande deze materie niet aan alle onzekerheid en onduidelijkheid een eind gemaakt kunnen worden?

De lijst van al het papiergeld, dat in omloop was, is nieuw; zij is echter niet gedagteekend en wij hebben geen middel om na te gaan, op welk tijdstip die lijst betrekking heeft. E. teekent in een noot aan „deze opgave is onjuist" en inderdaad kan er een telfout van ƒ 54.000 geconstateerd worden; er werd in dien tijd slordig gecopieerd.

Ten slotte de memories van Heshuysen.

Er was tot dusver één van gepubliceerd, die betreffende de Indianen [1]), geschreven tijdens het Britsche protectoraat van 1799—1802. De memories uit het tijdperk 1804—1816 worden ook door Wolbers genoemd, die ze echter niet in extenso opneemt. Of E. nu compleet gepubliceerd heeft alles wat Heshuysen voor het tweede Britsche bewind opstelde? Vergelijking met de aanteekeningen van Wolbers doet er soms aan twijfelen. Eén verslag van Heshuysen zegt E. ons nog toe (blz. 74); jammer dat hij het niet direct overgenomen heeft.

Nieuwe biographische bijzonderheden aangaande den auteur van al die memories geeft E. ons niet; hij laat het bij de vermelding van hetgeen Oudschans Dentz indertijd aangaande Heshuysen medegedeeld heeft [2]). Waarom spreekt E. voortdurend over F. van Heshuysen, of van Heshuysen? Voor zoover valt na te gaan heette de man Floris Visscher Heshuysen. Had hij gestudeerd?

Voor de kennis van menschen en toestanden ware het misschien nuttig geweest de memorie op te nemen welke de eerste fiscaal E. G. Veldwijk aan zijn verzoek om ontslag toevoegde. Zijn opvolger was S. M. Schuster, of M. S. Schuster; volgens Wolbers Mr. M. J. Schuster.

Om op de bron van inlichtingen terug te komen, welke de publicatie der verhandelingen van den boekhouder-generaal voor

[1]) West-Indische Gids, VII, 346.
[2]) West-Indische Gids, VII, 571.

ons opent, wanneer men die memories bij E. leest en tracht ze te begrijpen, krijgt men den indruk dat Heshuysen, in tegenstelling met hetgeen Bonham van hem getuigde, slecht Fransch schreef. Vermoedelijk echter heeft E. slechts copieën gebruikt, of zelf slordig gecopieerd; ook in de Engelsche citaten komen hier en daar onduidelijke passages voor, welke aan schrijf- of drukfouten doen denken.

E. zou een nuttig werk verricht hebben, door een nauwkeurige Nederlandsche bewerking der memories te geven, ingedeeld naar de zeer uiteenloopende onderwerpen, soms in dezelfde memorie behandeld (die aangaande den regeeringsvorm bevat van alles en nog wat) en dan liefst hier en daar geannoteerd; wanneer Heshuysen het heeft over de auteurs van het essai historique, dan bedoelt hij stellig David D. J. C. Nassy en de andere „geleerde „Joodsche mannen", maar dat weet niet iedereen.

Deze boekbespreking heeft een wel wat ongewone uitgebreidheid verkregen, maar, hoewel het door E. behandelde tijdperk misschien niet zoo heel belangrijk is, achtte ik het toch voor de kennis der geschiedenis van Suriname van eenig gewicht, dat deze dissertatie niet als het laatste woord beschouwd worde over het Engelsche tusschenbestuur van 1804—1816.

Een staaltje van mooi, of van ook maar goed verzorgd Nederlandsch, is dit proefschrift niet. Ik zal geen voorbeelden aanhalen en had over de taal wel heelemaal willen zwijgen, ware het niet dat de Heer Einaar een Surinamer is en dit in verband gebracht zou kunnen worden met de wijze waarop hij zich uitdrukt.

Behoorlijk onderwezen Surinamers echter hebben geen moeite met het Nederlandsch, dat even goed hun taal is als de onze. Wij hebben hier dus weder te maken met het bekende, algemeene en vaak besproken euvel, dat heden ten dage aan het gebruik der moedertaal te weinig zorg besteed wordt. Misschien is slordig Hollandsch nog wel erger in een dagblad dan in een academisch proefschrift.

Aangaande de formuleering van enkele der twaalf door den Heer Einaar verdedigde stellingen had ik gaarne iets in het midden gebracht, maar daarmede zou ik het bestek dezer bespreking al te veel te buiten zijn gegaan.

Amsterdam, Februari 1935.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ.

Wetenschappelijke Bladen. November 1935, no. II. De Nederzetting der blanken op Saba, door A. Grenfell Price. (ontleend aan de Geographic Review, New York Vol. XXIV, no. I). [Zie Bibl. April 1934].

De Telegraaf. 21 December 1935, 3de blad. Moderne kolonisatie in Suriname, door Tj. Pyttersen.

Koloniaal Missie Tijdschrift. 15 December 1935, Afl. XII. De bestrijding van de Melaatschen in Suriname, door A. Verheggen.

Echo's uit de Missies. 25 December 1935, no. I. Oerwoudstemmen, door Sr. Wivine.

Medische Nood! 1935, no. 4. Ons werk in Botopasi (boven-Suriname), door H. Leerdam.

The West India Committee Circular. 21 November 1935, no. 969. Rum Propaganda. The Third Report of the Rum Propaganda Committee of The West India Committee; Trinidad's 1936 Budget. A Small Balance Anticipated; A New Map of Antigua; Trinidad's Cocoa Exports; The British Guiana Estimates. Another Deficit Anticipated; The Atlantic Air Service. Bermuda Building Base; Four Agricutural Departments. Reports for 1934 Summarised [Trinidad and Tobago, British Guiana, Antigua, Dominica]; The Origin of the Banana.
Idem. 5 December 1935, no. 970. Trinidad's Cocoa Industry; The Banana Inquiry; Cocoa Relief Measures Approved by the Legislative Council of Trinidad; Trinidad's Oil Industry; Agricultural News. [A New Use for Sweet Potatoes, Tropical Food Plants, Lemons and Limes, The Interception of Diseases and Pests, The Rice Industry of British Guiana]; West Indian Trade in 1935.
Idem. 19 December 1935, no. 971. Banana's in the News; The Banana Deputation; Dominica's Estimates; Jamaica's Pimento Industry Threatened by Leaf Disease, door William Cradwick; West Indian Soils, door Prof. F. Hardy; Agricultural News. [Travels of the Bread-Fruit, Cacao-shell Feeds and Butter, Value of Legumes in Agriculture, Gardening in Barbados]; The Montserrat Earthquakes.

De West. 11 December 1935, no. 2880. Vrachtprijzen voor koffie. Vergelijking van Suriname met andere productielanden.

De Surinaamsche Politie Gids. December 1935, no. 12. 1919—17 November—1935; Zestiende Jaarverslag van den Surinaamschen Politiebond.

De Herrnhutter. 15 December 1935, no. 27. 1735—Suriname—Zending—1935, door H. G. Steinberg; 20 December 1735; Enkele gestalten uit de Suriname Zending; Onze Herdenking, door Bruyning, Zendelingsgraven in Suriname; Die sinds 1735 uitgezonden werden.

B. BOEKEN; GESCHRIFTEN, ENZ.

Brieven uit Bethesda. Paramaribo, door M. Weigel.

Maria Sibylla Merian, door Olga Pöhlmann. Roman. Wolfgang Krüger Verlag, Berlijn.

Leerboekje der plantkunde voor Suriname, door G. H. V. Croonenburg. Tweede druk. Uitgave van de Sr. Paulusschool [in Suriname].

Crossroads of the Caribbean Sea, door Hendrik de Leeuw. *f* 5.25 (geb.)

Green Havoc in the Lands of the Caribbean, door C. W. Wardlaw, Edinburgh and London William Blackwood & Sons Ltd. 1935. 12/6.

Garden Book of Barbados. Published by the Department of Science and Agriculture. Advocate Co Ltd. Bridgetown, Barbados. 1935.

Amigoe di Curaçau 22, 29 November en 6 13 en 20 December 1935. Oorsprong en betekenis van de naam Curaçao [uit de nagelaten schrifturen van pater A. Euwens].

Tijdschrift voor Geschiedenis, Afl. 4 van 1935. Hoe de eerste Hernhutters naar Suriname kwamen, door C. K. Kesler.

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 5 Januari Ochtendblad A en 8 Januari 1936. Avondblad A. Door de wildernis van Zuid-Suriname. Reisverhaal van de grensexpeditie, door H. E. Rombouts.

Spoor- en Tramwegen 17/31 December 1935 no. 26/27. De spoorweg naar het binnenland van Suriname van Parimaribo naar Dam, door J. E. Herrenberg.

Idem. 7 Januari 1936, no. I. De spoorweg naar het binnenland van Suriname van Paramaribo, naar Dam, door J. E. Herrenberg; Een Onbekende groote Spoorbrug in het Oerwoud, door Ir. J. C. Loman.

Het Vaderland. 5 Januari 1936. Ochtendblad C. De Slavernij. Een vergelijking met vrijheid en gelijkheid, Slavenhandel in de vorige eeuw, door Menno ter Braak. [bespreking van 300 Negerslaven, door Constant van Wessem].

O. D.

ST. BARTHÉLÉMY IN DEN ZWEEDSCHEN TIJD

II

DOOR

P. DE BARBANSON O. P.

Van 1818 af had de Zweedsche koning al voorgesteld, om, als zich een goede gelegenheid zou voordoen, de kolonie te verkoopen. In 1844/5 kwam de kwestie weer ter sprake in den rijksdag, maar weer zonder gevolg. Echter kon de koninklijke kas, waaruit alle geldelijke hulp voor het eiland komen moest, deze uitgaven niet meer dragen, en daarom stelde de vorst voor, dat het eiland bij den Zweedschen staat gevoegd zou worden. Dat dit niet eerder gebeurd was, lag hierin, dat men het eiland een kans had willen geven om zich te ontwikkelen onder een bijzonder reglement en met tal van voorrechten. Nu werd des konings voorstel aangenomen. De rijksdag was dus voortaan degeen, die de kolonie bijstand bieden moest. Hiertoe opende 's rijks schatkist te Londen een crediet voor St. Barthélémy. Oorspronkelijk was het £ 300, later klom het tot £ 1000 en zelfs tot £ 1200.

Belangwekkend zijn de volgende uitgaafposten voor het eiland:

gouverneur	2500	gourdes	spanjool
representatiekosten van den gouverneur	300	„	„
voorzitter van het hof	1000	„	„
gouvernementssecretaris	400	„	„
vergoeding voor het waarnemen van het secretariaat van het hof en het notarisambt	448	„	„
dokter	200	„	„
ontvanger	700	„	„
boekhouder	250	„	„
belastingambtenaar	300	„	„
deurwaarder	200	„	„
schatter der belastingen	200	„	„
ordonnans van het gouvernementspaleis	60	„	„
Te zamen	6558	gourdes	spanjool

De toestand der buitenbevolking was in 1845 niet al te slecht; vooral de cultuur van ignames, de aardappel der Antillen — nam groote afmetingen aan. Er was een tamelijk groote uitvoer naar Antigua en andere Engelsche eilanden. Met de stad wilde het echter niet vlotten. Toen gouverneur Haasum terugkwam viel hem de achteruitgang op. Hij liet verschillende huizen, die door de cycloon gedeeltelijk ingestort waren en gevaar voor de belendingen opleverden, neerhalen, en sedert groeien cactussen daar, waar eens die huizen stonden.

De rapporten aan den koning van 1846 en 1847 staan in het teeken van de vrijlating der slaven. De rijksdag had hiervoor een zekere som toegestaan, maar deze werd niet ineens geheel besteed, en dat bracht ontevredenheid zoowel bij meesters als bij slaven. De slaven wilden gaarne zoo spoedig mogelijk van hun vrijheid gaan genieten, en de eigenaars vreesden, dat op den duur het gouvernement hen zou willen dwingen hun slaven goedkoop te verkoopen, want velen waren om hun slechten geldelijken toestand wel bereid tot dezen verkoop, maar dat kon de marktprijs te veel drukken. Een schattingscommissie werd ingesteld onder voorzitterschap van den vendumeester P. Ekerman. Door de voortvarendheid dezer commissie konden in 1846 241 slaven vrijgelaten worden voor een som van 29.991 gourdes spanjool. Het volgend jaar waren het 282 slaven voor 24.699 gourdes spanjool. Den 9den October van dat jaar werd de afschaffing der slavernij plechtig afgekondigd. De geemancipeerden zonden een dankadres aan den Zweedschen koning en aan het Zweedsche volk. Het bevolkingscijfer was in dezen tijd 2683 inwoners, waarvan 1178 in Gustavia en 1505 op het land. Het garnizoen bestond uit 1 korporaal, 2 onderkorporaals en 18 man, onder bevel van een kapitein, Lyon genaamd.

Niet alleen op St. Barthélémy, maar alle Antillen gingen lijden onder een groote handelscrisis, die zijn invloed ook deed gelden op de loonen der werklieden, die wel een 50% terugliepen. Moord en roofpartijen waren de bewijzen, dat het zwarte ras zich bloedig wreken ging op zijn vroegere overheerschers. Op St. Barthélémy nam men voorzorgen, om buitensporigheden te voorkomen; een fonds strekte ten bate van gewezen slaven, die niet in de Deensche koloniën werk konden gaan zoeken; de ouden van dagen bleven ten laste van hun vroegere meesters.

Er heerschte in 1850 een vreeselijke droogte; water was zelfs voor goed geld niet te krijgen. Voor de veehouders was het 't ergste: er was geen gras en men moest daarvoor zijn toevlucht

nemen tot cactus. Verderop in het jaar kwamen er gelukkig nog fiksche regenbuien; en ook barstte er een orkaan over het eiland los, gelukkig niet zoo erg als in 1837, en er vielen geen slachtoffers, maar veel huizen en wegen werden verwoest en verschillende schepen werden op de kust geworpen.

In godsdienstig opzicht is het volgend jaar merkwaardig door de vestiging van de Anglikanen op St. Barthélémy. Drie kwart der bevolking echter was katholiek onder jurisdictie van den bisschop van Guadeloupe, die meermalen het eiland kwam bezoeken. En niet alleen aan de godsdienstige belangen der eilandbewoners werd aandacht geschonken maar ook aan de volksontwikkeling; er werd een school opgericht, in het bijzonder voor de „lagere" bevolking, waarvan de leerkracht betaald werd uit de emancipatiekas.

Een nieuwe ramp trof het eiland. Den 2den Maart 1852 brak een brand uit, die weldra zulk een omvang kreeg, dat hij niet te stuiten was. Het geheele zuidwestelijk deel van de stad was spoedig een vlammenzee. Hoewel de huizen van steen waren opgetrokken, bestond de dakbedekking uit geteerde houten plankjes. 135 huizen werden verwoest, waardoor 4 à 500 personen dakloos kwamen. De schade werd geschat op 80.000 gourdes spanjool. De ellende bereikte op deze wijze haar hoogtepunt; de gouverneur moest erkennen niets voor de slachtoffers te kunnen doen. Particulieren op het eiland deden wat zij konden en van de naburige eilanden kwam hulp. Zelfs Londen en New York zonden hulp. Het moederland zegde een leening toe.

Het volgend jaar was de gouverneur weer met verlof en Haasum trad weder als zijn vervanger op.

Op het land ging men allengs meer ananas in plaats van katoen kweeken. In 1857 werd voor een waarde van 9927 gourdes spanjool aan ananas uitgevoerd, dat was 39.718 dozijn. De uitvoer van dat jaar vermeldt bovendien: 1946 bananentrossen, 339 tonnen ignames, 40 ton aardnoten, 39 dozijn halve pompoenen (giraumon), 3863 strohoeden, 2660 pak sigaren, 1195 pond katoen, 1422 geitenhuiden, 5 paarden, 78 koeien, 575 schapen, 60 geiten, 376 varkens, 83 kalkoenen en 20 dozijn kippen. Dit alles te zamen had een waarde van 17.254 gourdes spanjool. 2901 inwoners hadden dit resultaat verkregen.

Toen Haasum in 1858 weer met verlof ging, kwam hij niet meer terug. Ulrich, de voorzitter van het hof, volgde hem op.

Steeds nam de uitvoer van ananas toe. In 1858 werd 75000 dozijn uitgevoerd; het jaar daarop 66000 dozijn, dat was de ge-

heele oogst van dat jaar tengevolge van de droogte ten deele, maar ook door zorgeloosheid bij den uitvoer in vorige jaren, waardoor de ananas van St. Barthélémy een slechten naam op de Amerikaansche markt gekregen had.

De schatkist ging voort met het verleenen van subsidies: in 1858 23.312 kronen, in 1859 21.684, in 1860 38.779; later wordt dit 20 tot 25.000 kronen.

De volkstelling van 1860 gaf de volgende cijfers: in Gustavia 340 mannen en 643 vrouwen, tezamen 983 inwoners; in de buitendistricten woonden 855 mannen en 964 vrouwen, tezamen 1819 zielen. Het groote overschot van de vrouwen boven de mannen in de stad vond zijn oorzaak in het feit, dat de jongelui emigreerden naar de naburige koloniën, waar zij gemakkelijker werk konden vinden.

De meest vooraanstaande kooplieden van het eiland, Dinzey en Delisle, stierven beiden in 1861. In den laatstgenoemde verloor de katholieke kerk een harer ijverigste beschermers.

In denzelfden tijd kwam op het eiland aan Netherwood, koninklijk rijksschatkistbeheerder, die de functies van notaris en boekhouder zou gaan vervullen.

De ananaskultuur moest weer wijken voor die van katoen, toen tengevolge van den Amerikaanschen burgeroorlog voor dit laatste artikel weer goede prijzen werden gemaakt. In 1865 echter haalde een geweldige prijsdaling een streep door de rekening van de kooplui van St. Barthélémy, die niet alleen de heele oogst van het eiland maar ook groote voorraden in de naburige koloniën opgekocht hadden. Ineens verloor de katoen $^3/_4$ tot $^2/_5$ van de waarde. Dat was een verlies van meer dan 10.000 dollar op een scheepslading, maar men moest ervan maken wat ervan te maken was, en zoo werd in 1866 naar de Vereenigde staten nog 5604 pond uitgevoerd en naar Engeland 120.579 pond.

Het jaar tevoren noemt kapitein Malander als commandant van de batterij, dr. Goes als dokter; het ambtenarencorps verloor zijn deken B. A. Riddirhyerta.

Het openbaar onderwijs was zeer verwaarloosd, en ook het bijzonder onderwijs werkte niet regelmatig. Gedurende de laatste drie jaren waren drie schoolzusters van Guadeloupe gekomen om een nieuwe school te beginnen, de soeurs de St. Joseph de Cluny, maar zij vertrokken weer bij gebreke van belangstelling voor hun onderwijs. Het ontwikkelingspeil der bevolking stond heel dicht bij nul; slechts 5% van de bevolking van het platteland had het zoo ver gebracht, dat het kon lezen. Gouverneur Ulrich wilde

daarin verbetering brengen en kwam met het voorstel, dat het moederland een gediplomeerde leerkracht zou zenden, om de leiding van het openbare onderwijs op zich te nemen. Ook het personeel van de katholieke, Anglicaansche en methodisten scholen zou onder hem staan. Als argument gebruikte de gouverneur ook, dat op deze wijze de band met het moederland inniger zou kunnen worden. Het voorstel van den gouverneur werd door de regeering in het moederland aangenomen. Bovendien werd een jaarlijksche bijdrage van 400 gourdes spanjool toegestaan om het onderwijs tot bloei te brengen. De nieuwe school zou neutraal zijn, zoodat alle kinderen, ongeacht de godsdienstige overtuiging van hun ouders, haar zouden kunnen bezoeken. Er waren destijds op het eiland 2032 katholieken, 133 methodisten, 211 Anglicanen, 14 Lutherschen. De eerste directeur van het onderwijs was Falt, doctor in de wijsbegeerte, die bleef tot 1870, toen hij om gezondheidsredenen naar Zweden terug moest. Hij werd opgevolgd door Bergerentz, die in 1875 de school weer verliet. De resultaten van de nieuwe school waren bevredigend, en werden zelfs schitterend, toen aan het hoofd werd geplaatst een methodist, die een uitstekend paedagoog was, zeer goed op de hoogte van de zaken in de kolonie.

29 November 1867 woedde weder een verschrikkelijke orkaan op het eiland, zoo een als er dertig jaar tevoren ook was geweest, maar deze laatste orkaan kwam buiten den orkaantijd, die 15 October geacht wordt gesloten te zijn. 55 huizen werden verwoest (33 in de stad en 22 buiten) en meer dan 60 werden zwaar beschadigd. En alsof dit nog niet genoeg was, werden de inwoners in November en December van hetzelfde jaar verontrust door aardbevingen. De toestand werd nog verwarder door den plotselingen dood van gouverneur Ulrich op 11 Augustus van het volgend jaar. Zijn opvolger en naamgenoot, B. Ulrich, kwam nog in hetzelfde jaar.

De katoenuitvoer was het volgend jaar 41.160 pond; ook werd 4000 ton zout naar het buitenland verkocht.

Van de havenbeweging worden over 1872 de volgende cijfers gegeven: 243 groote en 314 kleine schepen wierpen hun anker in de haven van Gustavia.

Het volgend jaar werd in den rijksdag de aandacht gevestigd op het verval van het eiland. De katoenoogst was van 48.000 pond in 1870 tot 30.000 in 1871 en 5000 in 1872 verminderd. Aan zoutuitvoer werd niets meer gedaan. Was in 1862 nog 5954 dozijn hoeden en 41.167 dozijn ananas uitgevoerd, elf jaar later niet meer dan 312 dozijn van elk dezer artikelen.

De gouvernementssecretaris C. Rosen verving den gouverneur tijdens diens verlof naar het moederland. Hij maakte op 12 September 1876 een nieuwe cycloonramp mee. Dooden waren ook ditmaal niet te betreuren, maar er werden toch weer veel huizen verwoest: 41 geheel en 178 gedeeltelijk in Gustavia, op het land werden er 52 verwoest en 150 beschadigd. Het verlies werd geschat op 17.975 gourdes spanjool, doch dank zij de energie der bevolking was er het volgend jaar niet veel meer van de verwoestingen te bespeuren. De uitvoer in het cycloonjaar was nog: 900 koeien en stieren, 3100 dozijn ananas, 2400 dozijn hoeden, 3900 ton mest, 19.000 pond katoen, en veel pluimvee en eieren.

In de loop van 1876 kwam M. Nisbith uit voor een algemeene inspectie. Zijn rapport, gedagteekend 27 December 1876, overwoog alle mogelijkheden om het eiland tot nieuw leven te brengen. Nisbith merkt op, dat alle oorzaken, die St. Barthélémy in het verleden groot gemaakt hebben, verdwenen zijn. Het eiland is niet meer het middenpunt van den doorvoerhandel; de koloniën in de Antillen onderhouden rechtstreeks betrekkingen met hun moederland. Ook op St. Thomas zijn de winsten van den doorvoerhandel afgenomen, hoewel dat eiland door zijn aardrijkskundige ligging het knooppunt is voor alle stoomschepen in de West-Indische wateren. Wat de toekomst betreft, merkt de rapporteur op, dat de invoer van hout en ijzer uit het moederland hierheen niet loonend zal zijn wegens de vrachtprijzen. Alleen van de gunstige ligging van zijn haven zou, naar het scheen, het eiland voordeel kunnen trekken, van de ontginning der zoutpannen en een verstandige bewerking van den bodem, maar van zout voorzagen reeds St. Kitts en St. Martin de markt.

Vele inwoners hadden aan het gouvernement bij verzoekschrift gevraagd dokken op te richten. Nisbith verwierp dit, omdat St. Thomas en Martinique reeds dokken hadden.

In 1868 was lood ontdekt in L'Orient, en in 1875 werd een vennootschap opgericht om die mijn te ontginnen. Vakmenschen hadden de monsters onderzocht en goed bevonden. Nisbith meende, dat ook dit bedrijf wel voordeelig zou kunnen worden.

Wat de bewerking van den bodem betreft, 1000 H.A. kon voor den landbouw in gereedheid gebracht worden, en 1000 H.A. waren goed voor weiland. In het geheel is het eiland 2500 H.A. groot. De legende van de „kale rots" was hiermee weerlegd. Trouwens, het eiland is overal begroeid, en geen der Nederlandsche bovenwindsche eilanden wint het van St. Barthélémy in natuurschoon. Ook tabakscultuur gaf Nisbith in overweging.

Tot nu toe had elke voorlichting aan de bewoners ontbroken. De plattelandsbevolking, 1581 zielen op het einde van 1875, leefde van vischvangst, veeteelt, ananas- en katoencultuur en strooheodenvlechten. Hoe de bevolking van Gustavia aan het levensonderhoud kwam, was eigenlijk een raadsel.

Intusschen had in 1868 de rijksdag opnieuw een adres tot den koning gericht met verzoek te trachten zich van St. Barthélémy te ontdoen, omdat die kolonie de schatkist niet anders dan tot uitgaven verplichtte. Men was het er echter over eens, dat de overgave van het eiland aan een ander alleen op voor Zweden eervolle voorwaarden zou mogen geschieden. Onderhandelingen in dezen zin werden in 1869 en 1870 aangeknoopt met de Vereenigde staten van Noord-Amerika en in het eerste jaar ook met Italië. Een en ander had geen gevolg. Besprekingen met Frankrijk hadden zes jaar later een beteren uitslag. Het kwam den 10den Augustus van dat jaar tot een verdrag tusschen Zweden en Frankrijk. Frankrijk verbond zich St. Barthélémy tot een van zijn bezittingen te maken, indien de bevolking met de verwerving van de Fransche nationaliteit instemde. 351 notabelen stemden voor Frankrijk, één, Wellington Sicard, stemde tegen.

De voorwaarden van overgave werden vastgelegd in het verdrag van Parijs van 31 October 1877. Het Fransche parlement en de Zweedsche rijksdag keurden het goed. Frankrijk verbond zich tot betaling van 400.000 francs aan Zweden. 80.000 francs hiervan moesten gebruikt worden voor het bouwen van een hospitaal of andere inrichting van weldadigheid. Voorts was bepaald, dat Zweden, die op het eiland bleven wonen, hun Zweedsche nationaliteit desverlangd zouden kunnen behouden.

16 Maart 1878 waaide de Zweedsche vlag voor het laatst op St. Barthélémy. Dien dag kwam de gouverneur van Guadeloupe, met een Fransch eskader te Gustavia en nam in naam van Frankrijk bezit van het eiland. Zoo keerde de kolonie, na ongeveer een eeuw met Zweden verbonden te zijn geweest, terug naar Frankrijk, het eerste moederland.

Hier eindigt het uittreksel uit de kroniek van gouverneur Ulrich, gedagteekend 20 Maart 1878. De persoon, die het uittreksel maakte, vulde het aan met eenige bijzonderheden omtrent de overgave van het eiland. Deze aanteekeningen volgen hier.

Vele bewoners brachten hun stem niet vóór Zweden uit, omdat

zij vreesden geen rustig leven te zullen hebben onder het nieuwe bestuur, als zij openlijk voor hun meening uitkwamen. De vrouwen, het grootste deel der bevolking, betreurden het, dat zij geen stemrecht hadden.

Door den gouverneur van Guadeloupe was met dien van St. Barthélémy een program vastgesteld tot viering van het herstel van het Fransche gezag. De Zweedsche korvet „Vanadis" zou tegenwoordig zijn bij de overdracht en na afloop der feestelijkheden den gouverneur met de zijnen naar St. Thomas brengen. Reeds eenige dagen vóór Kerstmis 1877 lag het schip in de haven.

Met ongeduld werd het oogenblik der afscheiding verwacht. Eindelijk 11 Maart 1878 kwam het bericht, dat de Fransche senaat de overneming had goedgekeurd, op Guadeloupe. Het hield tevens in, dat de overneming zoo spoedig mogelijk zou moeten plaats vinden. „La Victoire", met de Fransche admiraalsvlag, wierp bij de eerste schemering van den 16den Maart 1878 het anker te Gustavia uit, en begroette bij zonsopgang met een daverend salvo het fort op het oogenblik, waarop de Zweedsche vlag in de top van de groote mast werd geheschen. De haven vertoonde een levendig en grootsch beeld: Fransche oorlogsbodems te midden van de schepen, die van de naburige eilanden gekomen waren en gepavoiseerd waren met de Fransche kleuren, en hoog op het fort de Zweedsche vlag. Om 8 uur gingen de gouverneur en de admiraal van boord, vergezeld van de état-major, begroet door het onophoudelijk vuur van de batterij en van de fregatten in de haven. Verscheidene diplomaten, van Guadeloupe gekomen, de commandanten en officieren der oorlogsschepen, waren op de kade om den vreemdelingen het welkom toe te roepen. Een dubbele rij van Zweedsche en Fransche soldaten hield den weg van de werf tot het gouvernementshuis open, en had moeite om de uitgelaten menigte in bedwang te houden. Op de eerste treden van het raadhuis bleef de stoet staan. Daar kwam de Zweedsche gouverneur de stoet tegemoet en gezamenlijk trad men de raadszaal binnen. Hier veroorloofde zich de Fransche gouverneur van het vastgestelde programma af te wijken. In welsprekende bewoordingen prees hij het bestuur van den laatsten gouverneur Ulrich. Na zijn redevoering omhelsde hij den Zweedschen gouverneur en hechtte het kruis van het Legioen van eer hem op de borstte. (Op zijn beurt kreeg Couturier, zoo heette de nieuwe gouverneur, later een Zweedsche onderscheiding). Ulrich dankte den Franschman, waarna men zich om de raadstafel zette. Daar werd het document geteekend, dat de overgave van het eiland

inhield. Op dit oogenblik werd de Zweedsche vlag van de batterij langzaam gestreken en de Fransche vlag geheschen, die begroet werd met saluutschoten, zoowel van de „La Victoire" als van de „Vanadis". Een groote vlaggenversiering werd daarna op het Fransche schip aangebracht. Op alle openbare gebouwen werd nu achtereenvolgens de Zweedsche vlag vervangen door de Fransche driekleur. Bij het gouvernementshuis speelden de muziekkorpsen het Zweedsche volkslied en de Marseillaise. Boven de muziek uit klonken de kreten en het gillen der bevolking; een ontroerende droefenis was bij het volk merkbaar op het oogenblik, dat met de Zweedsche vlag het gouden kruis daarop voor het oog verdween. Meer dan een drong naar voren om voor het laatst de zoo beminde vlag aan het hart te drukken en te kussen. Men hoorde Franschen beweren, dat zij, afgaande op den uitslag der stemming, zich hadden voorgesteld, dat de overgave onder algemeene vreugde zou plaats vinden, maar dat het meer geleken had op het drama van Elzas-Lotharingen in het klein.

De bisschop, mrg. Blanger, met zijn geestelijkheid ontscheepte zich ook en men ging naar de katholieke kerk, waar even later de autoriteiten kwamen. Een „Te Deum" werd gezongen, en de bisschop hield een predikatie, waarin hij de kerk en het Zweedsche gouvernement prees, en de verwachting uitsprak, dat ook de vertegenwoordigers van het Zweedsch bestuur weldra het katholieke geloof zouden omhelzen, het eenige, dat leidt tot heil, te meer daar zij langen tijd reeds aan de bevordering van dat geloof op het eiland hadden meegewerkt.

Onder tromgeroffel werden de proclamaties van koning Oscar II en den president der Fransche republiek aangeplakt aan de gevels der deftigste huizen in de stad. De eerste bevatte dank voor de loyale trouw der onderdanen en ontsloeg de bevolking van den eed aan de Zweedsche overheid. De tweede bevatte de belofte, dat alle krachten tot welzijn en voorspoed van het eiland zouden worden aangewend; er werd in gezegd: „Wij durven niet gelooven, dat gij het zoo vaderlijk gouvernement, dat wij opvolgen, zult vergeten, maar wij zullen er zorg voor dragen, dat gij het niet hebt te betreuren".

Verder werden de voorwaarden van het verdrag van Parijs bekend gemaakt met de bepaling van de 80.000 francs ten bate van een weldadigheidsinrichting op het eiland, en nogmaals werd gezegd, dat de Zweden op het eiland hun nationaliteit konden behouden zonder vrees voor onaangename gevolgen.

Het officieele gedeelte van het programma was hiermee afge-

werkt. De Fransche gouverneur koos het gouvernementsgebouw tot zijn woning, maar hij deed dit met zoo veel takt, dat hij gouverneur Ulrich daarmee in het geheel niet kwetste, maar hem als zijn gast beschouwde voor den tijd, dat hij nog op het eiland zou blijven. Des avonds bood de Zweedsche ex-gouverneur een maaltijd aan, waaraan 70 personen aanzaten. De dag werd besloten met vuurwerk, afgestoken op het Fransche admiraalschip. Den volgenden dag hadden de volksvermaken plaats. Aan de notabelen werd een ontbijt op de „Victoire" aangeboden, en op zijn beurt bood de Fransche gouverneur zijn Zweedschen voorganger een banket aan. Met den bisschop en de verdere geestelijkheid zaten ook de kommandanten en officieren der oorlogsschepen aan. Vele toespraken werden gehouden, waarin de toekomst van het eiland in de meest schitterende kleuren werd afgeschilderd; de loftuitingen op Zweden en het Zweedsche bestuur waren niet van de lucht. Een algemeene verlichting en vuurwerk besloot den dag. Den volgenden dag vertrokken de Fransche autoriteiten naar Guadeloupe en de vrederechter werd voorloopig met de administratie belast.

21 Maart 1878 verliet de „Vanadis" des middags te 5 uur de haven met bestemming naar St. Thomas.

Er zijn nog wel enkele feiten bekend, waarmee ik het bovenstaande kan aanvullen. Welke Roomsch katholieke priesters hun bediening hebben uitgeoefend, is na te gaan tot 1724 terug. Opmerkenswaard is, dat de scheiding tusschen vrijen en slaven ook doorgevoerd is in de kerkelijke administratie. Uit de registers blijkt, dat veel slaven katholiek gedoopt zijn en opgevoed. In een der registers schreef de gouverneur: Au désir du Rév. Père Clement Garcia Nous, Johan Nordeling, Gouverneur de l'île de St. Barthélémy, Chevalier des Ordres Royaux de l'Etoile polaire et du Lion Belgique, avons authorisé ce registre de naissances ou baptêmes, mariages et enterrements des esclaves de cette colonie, sans pourtant enjoindre aux proprietaires le devoir indispensable de faire la déclaration de la naissance et de la mort de leurs esclaves. Mais quand les dits maîtres consentent aux mariages légitimes de leurs esclaves le Curé est obligé de leur déclarer, qu'il n'est plus dans leur pouvoir de vendre leurs esclaves hors la colonie, ou de separer le mari d'avec sa femme ce qui serait enfreindre toutes les lois divines et civiles dans cette matière importante.

De hier bedoelde pastoor heeft onder denzelfden gouverneur

de (oude)kerk van L'Orient gebouwd in 1820. Twee jaar later begon pastoor Emm. de Vich de kerk te Gustavia te bouwen, die in 1828 door pastoor Collet voltooid werd. Eén der redenen, die de kerkbouw zoo lang opgehouden hebben, is het ontbreken van een vasten priester. Wel is er juist in dien tijd (1823) een zekere Gil Cédille geweest, die ongeveer anderhalf jaar lang de priesterlijke bediening heeft waargenomen, maar hij bleek een bedrieger te zijn, die zich gelegitimeerd had met papieren, die hij van zijn oom, een werkelijk priester, gestolen had.

De goede verstandhouding tusschen het Zweedsche gouvernement en de katholieke geestelijkheid kan men opmaken uit het feit, dat bij de verwoesting van de R.K. kerk te Gustavia (1837) gouverneur Haasum de Luthersche kerk in gebruik afstond aan de katholieken. In 1840 werd de katholieke kerk hersteld door pastoor André Amadée Wall.

Wij zagen reeds, dat de Zweedsche gouverneur zelf een pastoor voor vast aanvroeg. Als zoodanig werd in 1844 benoemd abbé G. Gillet, die in Gustavia ook een huis kocht voor de zusters van St. Paul de Chartres, die eenige jaren een school hebben gehouden. Dit zijn dus de eerste religieusen, die op St. Barthélémy onderwijs hebben gegeven (in 1865 waren het, als vermeld, de zusters van St. Joseph de Cluny). Later, in 1866 werd een katholieke jongensschool opgericht onder leiding van de frères de l'instruction chrétienne de Ploërmel. Deze schoolfraters zijn tot ongeveer 1894 hier geweest.

In 1857 werd het eiland voor de katholieken verdeeld in twee parochies: voor Gustavia werd benoemd pastoor A. Mahé en voor L'Orient père Eugène Lecouturier. Deze laatste begon aanstonds met de bouw van een pastorie en een groote kerk. Hoewel deze kerk eerst in 1868 voltooid was, heeft de pastoor nog veel genoegen van zijn zorgen besteed, want tot 1889 bleef hij hier pastoor.

De vaste pastoors waren allen Franschen, en deze (Lecouturier in L'Orient en Jean Bapt. Gironis in Gustavia) zijn het geweest, die sterke propaganda gemaakt hebben voor de stemming ten gunste van Frankrijk. Père Gironis kocht in 1874 een terrein in het Quartier Public voor een kerkhof, en hij richtte daar een kapel op.

Wat is er heden ten dage overig van den Zweedschen invloed?

Een reiziger heeft mij eens gezegd: kijk, die kleeding van de menschen in de campagne is Zweedsch. Ik zal deze overeenkomst

in kleederdracht niet ontkennen, maar de menschen van de campagne zijn Normandiërs, die vrijwel buiten den invloed van de Zweden gebleven zijn, en hun kleederdracht is dan ook die van de oude Normandiërs.

Wat er dan wel overgebleven is? Alleen de herinnering aan soms betere tijden, een herinnering, die ook nog in enkele kringen in Zweden voortleeft, getuige het bezoek van een Zweedschen prins enkele jaren geleden. Maar overigens? .... ja, er leeft nog één oude Zweedsche dame op St. Barthélémy.

CURAÇAO IN 1782

DOOR

B. DE GAAY FORTMAN

Eenige maanden vóór zijn overlijden zond de heer P. A. Euwens O. P. mij een boek, dat hij vermeld had gevonden in een catalogus van den boekhandelaar en antiquair Karl W. Hiersemann te Leipzig, geprijsd voor 60 mark. Een vriendenhand had hem het boek geschonken. De titel luidt: *Reisen eines Schweizers in verschiedene Kolonien von Amerika während dem letztern Krieg. Nebst einer kurzen Relation von dem Seetreffen vom 12. April 1782, und einer Beschreibung von den Inseln Martinique, Curaçao und Saint Domingue, ihrer Produkten, Regierungsverfassung, Zustand der Sklaven, Handel u.s.w. und einer meteorologischen Tabelle. Aus dem Französischen übersetzt. Leipzig verlegts Adam Friedrich Böhme 1786.*

De naam van den schrijver wordt niet vermeld. Hiersemanns catalogus geeft op Girod-Chantrans. Het exemplaar, dat pater Euwens verwierf bevat een ex libris „comes de Solms". Deze tenaamstelling schijnt buiten kijf te zijn. Over Girod-Chantrans licht ons in de *Nouvelle Biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours* van dr. Hoefer, 1857. Justin Girod-Chantrans, zoo wordt daar gezegd, Fransch letterkundige en natuuronderzoeker, is in 1750 te Besançon geboren en aldaar 1 April 1841 overleden. Hij nam dienst bij de genie van het leger en werd naar de Antillen gezonden. In den vrijen tijd, dien de dienst hem liet, verzamelde hij insecten, planten en delfstoffen. In Europa teruggekeerd, vroeg hij om gezondheidsredenen ontslag uit den militairen dienst, en sedert wijdde hij zich aan de natuurlijke historie. Hij is een der stichters van de Société d'agriculture du Doubs, en was in 1802 lid van het corps législatif. Heel wat werken worden daar van hem genoemd en daaronder *Voyage d'un Suisse dans l'Amérique pendant la dernière guerre. Aux Verrières Suisses 1787.* Waarom noemt hij zich Zwitser? Het *Historisch-Biographisches Lexikon der Schweiz*, 1926, spreekt van

een geslacht Girod, uit het departement Doubs stammende, dat in 1810 zich in Freiburg vestigde en in 1863 genaturaliseerd werd.

Het gelukte mij niet de bovengenoemde Fransche uitgave in handen te krijgen, en de oplossing van de moeilijkheid, dat deze uitgave een jaar later zou verschenen zijn dan de Duitsche, leek mij, dat deze laatste een vertaling van het handschrift zou kunnen zijn. Echter vond de heer W. R. Menkman tijdens een verblijf te Weenen een Fransche uitgave van 1785 in de universiteitsbibliotheek, getiteld *Voyage d'un Suisse dans différentes colonies d'Amérique pendant la derniere guerre, avec une table d'observations metéorologique faites à Saint Domingue. Observateur sans prétention, vrai sans malignité. A Neuchâtel, De l'Imprimerie de la Société typographique MDCCLXXXV*. Aan den heer Menkman, die de vriendelijkheid had, mijn vertaling na te zien en, waar noodig, te vergelijken met de Fransche uitgave, dank ik menige verbetering en, met den lezer, meer dan een waardevolle opmerking, door mij dankbaar overgenomen [1]).

De Duitsche uitgave bevat een „Nachricht des Herausgebers statt der Vorrede und des Inhaltes", een vertaling van de Fransche „Avis de l'éditeur. Pour servir de préface & de table des matieres. Hierin staat te lezen, dat de schrijver zijn eerste zeereis maakte en alleen uit weetgierigheid daartoe kwam.

De heer M. Nijhoff bevestigde mij de zeldzaamheid van het boek zoo in de Fransche als in de Duitsche uitgaven.

Men verneemt uit het boek, dat de schrijver omstreeks midden 1781 het „Pays de Vaud", het Zwitsersche kanton Waad, heeft verlaten en na allerlei wederwaardigheden, voorzien van een scheepspas van het Fransche hof, einde November 1781 te Brest is gekomen om zich in te schepen op een ongenoemd koopvaardijschip, waarop hij 10 December 1781 met Oostenwind uitzeilde. Het was een schip van zes tot zevenhonderd ton, waarop hij zich bevond, hoofdzakelijk geladen met kanonnen en proviand, dat deel uitmaakte van een convooi van den heer De Guichen [2]). Er waren zeven en twintig passagiers aan boord.

---

[1]) Hieronder, voor zoover niet in den tekst verwerkt, als noot van M. aangegeven.

[2]) Luc-Urbain du Bouexic, graaf de Guichen, luitenant-generaal der Fransche Marine, 1712—1790. Meermalen was hij in de Antillen; drie malen heeft hij in 1780 met de Engelsche vloot van Rodney slag geleverd. *De NouvelleBiographie générale* deel 22, 1858, waaraan het vorenstaande ontleend is, vermeldt nog, dat hij 10 Dec. 1781 met 19

Het boek is een dagboek in den vorm van brieven, voor vrienden bestemd, en daartusschen uitvoerige beschouwingen over Santo Domingo. De eerste brief is gedagteekend 26 Januari 1782 te Bordeaux, waar het schip achttien dagen na het vertrek uit Brest binnengevallen was. Den 12den December reeds had men vijanden, Engelschen, ontdekt, die het achterste gedeelte van het convooi aanvielen en twaalf koopvaardijschepen vermeesterden, vóór de oorlogsschepen, van welke de „Bretagne" en de „Royal-Louis" worden genoemd,te hulp konden komen. Bij heteerste kanongebulder had De Guichen aan alle schepen van het convooi geseind, dat ieder zijn eigen weg kon kiezen, waarop de kapitein van des schrijvers schip zijn heil in de vlucht gezocht had met het gevolg, dat hij van de geheele vloot afgesneden werd. Den 14den December kreeg het schip een groot lek, dat voortdurend pompen, ook door de passagiers, noodig maakte. Het schip kwam in een storm, verspeelde eenige zeilen, en voer maar op goed geluk, omdat geen bestek te verkrijgen was. Na eenige dagen werd het weer beter; den 23sten zag men de vuurtoren van Cordouan, en den 28sten kon men in Bordeaux aan land gaan. Intusschen was het convooi door de storm genoodzaakt naar Brest terug te keeren.

Den 5den Februari vertrok het schip weer in convooi onder leiding van de fregatten „Ceres" en „Renommée", vereenigde zich den 8sten met De Guichens vloot, waarna men verder voer. Bij kaap Vincent verliet De Guichen met zijn eskader de vloot, om in Cadix zich met de Spaansche schepen te vereenigen voor een kruistocht in de Europeesche wateren. Andere oorlogsschepen, die mee de reis voortzetten, waren de „Couronne" en de „Gloire".

Het is mijn bedoeling niet des schrijvers vrij eentonige beschrijving van de reis, die nochtans niet zonder wederwaardigheden is geweest, op den voet te volgen. Van eenig belang zijn de opmerkingen over den dienst aan boord, over den kapitein en het gehalte der bemanning, het Neptunusfeest, den slechten toestand, waarin het schip zich bevond, de gebrekkige zorg voor de opvarenden, de wijze, waarop men zich aan boord vermaakte, den voortgang der reis en de verhouding tusschen convoyeerenden en geconvoyeerden. Den 2den Maart 1782 werd de Kreeftskeer-

---

linieschepen uit Brest vertrok, en in *Juni* 1782 met 18 schepen, om zich onder Cadix te vereenigen met de Spaansche vloot onder don Luiz de Cordova, waarna de geallieerde vloten door de wind uiteengedreven werden.

kring gepasseerd, en den 17den dier maand werd land verkend, dat den volgenden dag Dominica bleek te zijn [1]). Dien middag zag men Martinique, waar den 20sten het convooi de haven van Fort Royal binnenviel, en toen ook de vloot van den graaf De Grasse lag.

Hier ging onze schrijver aan land; hij kreeg vergunning op een oorlogsschip over te gaan. Dit schip maakte deel uit van de vloot, die den 7den April uitvoer. Uit 34 schepen bestond deze vloot, terwijl het convooi uit Europa onder dekking van twee oorlogsschepen, elk met 50 kanonnen, naar Santo Domingo uitzeilde. Den 9den April had bij de Isles des saintes tusschen Dominica en Guadeloupe een ontmoeting met 49 Engelsche schepen onder Rodney plaats. Drie uren duurde de strijd, die onbeslist bleef, maar aan het convooi gelegenheid gaf de reis naar Guadeloupe voort te zetten. Om het convooi te dekken bleef De Grasse heen en weer zeilen tusschen Dominica en de Isles des saintes. Den 12den had de bekende geweldige zeeslag plaats tusschen de Fransche en de Engelsche vloot, waarin de eerste het onderspit delfde en De Grasse gevangen genomen werd.

Het schip, waarop Girod-Chantrans was, wist in deerlijk gehavenden toestand in Zuidwestelijke richting te ontkomen. Na korten tijd ontmoette het een ander schip van dezelfde vloot en voegde zich daarbij. Den volgenden dag herstelde men het geheel stuk geschoten touwwerk en de zeilen. Tachtig kogels hadden het schip getroffen, en van de vijfhonderd koppen der bemanning waren er honderd gedood of gewond.

Alvorens nu het woord aan den schrijver van het dagboek te geven nog een opmerking. De episode uit de geschiedenis van Curaçao, die hier behandeld wordt, is tot nu toe nog niet een onderwerp van bronnenstudie geweest. Hamelberg eindigt juist op dit punt. Toch is er wel iets van het bezoek van Curaçao, dat hier beschreven wordt, bekend.

Nederland was in oorlog met Engeland; het was in de jaren van

---

[1]) De aardrijkskundige kennis van den vertaler schijnt niet zeer groot geweest te zijn. Hij verwart telkens de eilanden Dominica en Santo Domingo. Het eerste, door de Franschen „La Dominique" genoemd, was sedert de ontdekking van Amerika nu eens in Fransche dan weer in Engelsche handen; de heerschappij der Engelschen is in 1814 voor goed daar gevestigd. De vertaler nu spreekt hier van „Saint Domingue", wat hij ook doet, als hij na het bezoek aan Curaçao het toen nog gedeeltelijk aan Frankrijk gedeeltelijk aan Spanje behoorende Santo Domingo uitvoerig beschrijft.

den Amerikaanschen vrijheidsoorlog. St. Eustatius was geplunderd door Rodney. Er lagen in de haven van Curaçao eenige Hollandsche schepen. Jan Lixraaven had als luitenant-gouverneur het oppergezag. Simons, *Beschrijving van het eiland Curaçou, uit verschillende bronnen bijeenverzameld* (1868), deelt mee, dat een paar dagen na den zeeslag van den 12den April vier Fransche linieschepen, van 84, 80 en twee van 74 stukken, de haven van Curaçao binnenliepen, om de schepen te herstellen en hun dooden te begraven. Dit laatste geschiedde met militaire eer, bewezen door het scheepsvolk der Fransche en Hollandsche schepen. Voor herstellingen gaven zij 60.000 patienjes uit.

Zelf vond ik een aanteekening, dat Lixraaven aan de Fransche schepen kruit verkocht.

En nu Girod-Chantrans:

Ik vervolg nu weer mijn dagboek. Den 13den [April 1782] ontmoetten wij twee andere oorlogsschepen, waarmee wij een afspraak maakten, om gezamenlijk naar Curaçao te zeilen, daar wij verwachtten, daar te zullen kunnen krijgen wat wij noodig hadden om een en ander te herstellen, waardoor wij de pakhuizen van Kaap François zouden kunnen sparen.

Den 14den was ons touwwerk hersteld, de wind gunstig, de zee kalm, en de nacht helder; het weerglas steeg op het warmste deel van den dag tot 22 graden.

Den 15den was alles als den vorigen dag.

Den 16den eveneens, en de bemanning kreeg weer vergunning, om in de hangmatten te slapen [1]). Bij het aanbreken van den dag zagen wij land, en wij meenden op de hoogte van de Aves-eilanden te zijn. De bevelhebber van ons smaldeel gaf aan het kleinste der vier schepen een sein om een boot uit te zetten, ten einde het land te verkennen. Een officier ging in de boot, en wij draaiden intusschen bij [2]), terwijl hij aan land ging; eerst vijf uur later kregen wij eenig bericht; de boot kwam met twee loodsen terug, maar

---

[1]) In den Franschen tekst wordt van slapen in de hangmatten niet gesproken. Er staat: „le braulebas cesse". Braulebas is alarm, op zee „overal". Hier zal het wel beteekenen, dat de drukte van de herstellingen voorbij was. M.

[2]) Fransche tekst: „nous restons en panne". M.

de officier was als gijzelaar aan land gebleven, en het land was het eiland Curaçao.

Een zoo groote vergissing kon slechts te wijten zijn aan de stroom, die hier den invloed van den passaatwind ondergaat, waarmee wij geen rekening hadden gehouden, en waardoor de stroom in de maanden April tot November een snelheid van drie tot vier uur daags heeft en in den anderen tijd van het jaar het dubbele. Van de twee loodsen ging de een aan boord van het schip van den commandant en de andere aan boord van het onze. Gedurende het verdere van den dag en des nachts werd getracht boven den wind te komen, om den volgenden dag binnen te loopen. Vóór wij onze boot uitgezet hadden en terwijl wij rustig voor het eiland laveerden [1]), verkeerde men daar in de grootste ongerustheid. De bewoners vreesden namelijk een aanval van admiraal Rodney om het rijke convooi, dat in de haven lag [2]), en hielden onze schepen voor vijandelijke; de rijkste bewoners brachten met den grootsten spoed hun schatten dieper het land in; men versterkte de kustwachten, en alles was op een aanval op het eiland voorbereid, toen onze kleine boot kwam die vrede verkondigde.

Den 17den liepen wij bij den ingang van de haven, die zoo smal is als de lengte van een oorlogsschip, vast; de loods, die aan dergelijke gebeurtenissen gewoon was, zou ons wellicht goed geleid hebben, als men hem had kunnen verstaan; gelukkig was de zee rustig, want het schip zat op een zeer harde kalkrots, waarschijnlijk een bouwwerk van polypen. Ten slotte raakten wij met behulp van kabels, die aan de wal waren vastgemaakt, binnen een uur vlot [3]), en liepen wij de haven in. Deze haven was dieper dan voor oorlogsschepen noodig was; er konden er acht aan de wal vastgemeerd liggen; wel zouden zij dan misschien tegen elkaar stooten door de weinige ruimte, en een brand zou voor alle zeer gevaarlijk kunnen worden.

Terwijl de oorlogshaven van Curaçao zeer nauw is, dringt die voor koopvaardijschepen, die erop volgt, zoo ver in het land, dat zij de grootste vloten in zich opnemen kan. Wij vonden daar ook een groot aantal schepen, die onder dekking van twee oorlogsschepen, een fregat en een corvet, die naast ons lagen, naar Holland zouden zeilen.

[1]) „manoeuvrions avec sécurité". M.
[2]) Men schatte de waarde ervan op 80 millioen Fransche ponden.
[3]) „sans averies". M.

De „Hercules" met 74 kanonnen, die geen loods aan boord had, miste de vaargeul en bleef onder de muren van het fort vastzitten; vier uur lang bleef het schip in dien toestand ondanks alle hulp, die geboden werd. Toen men het echter lichtte, kwam het vlot, en liep het zonder aanzienlijke schade de haven binnen.

De „Pluto" met 74 kanonnen stootte ook, maar bleef niet vastzitten.

De „Marseillois" met 74 kanonnen, die het achterste was en ook geen loods had, was het eenige schip, dat vlot binnen liep.

Nauwelijks hadden wij vastgemaakt, of de Fransche zeeofficieren gingen den gouverneur van het eiland en den commandant van de Hollandsche marine hun opwachting maken. Zij vroegen echter vruchteloos om materialen voor de herstelling der schepen en waren gedwongen het meest noodige hout voor een ongehoorden prijs bij een particulier te koopen.

Daar ik met die dingen niets te maken had, wandelde ik intusschen het eiland rond om het te leeren kennen, en ik wil allereerst iets vertellen van de oorlogstoerustingen, waarvan ik bij toeval op de hoogte gekomen ben, wat ik een groote eer acht [1]).

Men stelle zich voor eenige batterijen op de muren bij den ingang van de haven [2]) om vijandelijke schepen tegen te houden. Daaraan sluit aan een eenvoudig, klein fort [3]), dat *Amsterdam* heet, rechts van de haven ligt en bestreken wordt [door het geschut] van de nabijgelegen hoogten. De stad, die bij het fort aansluit, is met dunne muren [4]) omringd, waarop [5]) hier en daar nog eenige batterijen staan. Hierin bestaat de geheele verdediging van de hoofdplaats.

Deze erbarmelijke vestingwerken zouden echter, dank zij het gevaarlijke vaarwater, met elkander voldoende zijn om den vijand het binnenkomen van de haven te beletten. Indien men echter ging landen op eenigen afstand van de stad, en vandaar op de

[1]) De Fransche tekst heeft: en om de eer te geven aan den krijg, waarin ik toevallig betrokken ben, hetgeen ik tot een groote eer reken, wil ik eerst iets vertellen van de oorlogstoerustingen.

[2]) „quelques batteries basses, construites en maçonnerie, disposées à l'entrée du port". M.

[3]) „un mauvais petit chateau". M.

[4]) „un faible mur d'enceinte". M.

[5]) „dans le développement duquel". M.

voorstad aanrukken, en de hoogten aan beide zijden van de haven, die de stad bestrijken, bezetten [1]), dan zouden stad en fort verloren en het eiland veroverd zijn. Tevergeefs zou men voor de verdediging zijn hoop vestigen op de batterijen op de hoogten [2]), daar deze, ofschoon bij de beste landingsplaatsen opgesteld, te onbeteekenend en op de muren geplaatst zijn [3]).

In plaats van al die batterijen, die geen waarde hebben voor de verdediging van het eiland, en in plaats van dat kleine fort, had men de hoogten, die stad en haven bestrijken, van twee vierhoekige forten moeten voorzien. Deze hoogten zijn wel door een gracht gescheiden, maar bevinden zich dicht genoeg bij elkaar, ten hoogste op 500 meter afstand, om elkander te kunnen ondersteunen. Deze verdedigingswerken zouden voor het eiland zeker voldoende zijn. Men zou dan bij een aanval een plaats hebben om de schatten der inwoners in veiligheid te brengen, des te veiliger omdat de vijand, van welken kant hij ook mocht komen, zou worden tegengehouden door de beide forten, die de stad, de voorstad, de beide zijden van de haven en de omgeving zouden bestrijken. Dit zij genoeg hierover; ik ga tot een ander punt van onderzoek over.

Het eiland heeft geen hooge bergen als de Antillen; de hoogste steekt niet meer dan 300 meter boven de zee uit; de bodem is oneffen, schraal en onvruchtbaar, en met niet meer dan 7 of 8 duim aarde bedekt. Daaronder bevindt zich een soort van kalkrots, die bestaat uit versteende zeelichamen, waaronder ik verschillende zeer mooie madreporen [4]) aantrof. Deze kalkrots is niet hard en zoo weinig samenhangend, dat men niet dikwijls een stuk van een kubieke voet vinden zal.

Ongeveer 60 jaren geleden waren er nog verscheidene bosschen op het eiland; het regende toen vaker, en ondanks de geringe dikte der vruchtbare aardlaag werd er veel indigo en cacao verbouwd. Tegenwoordig, nu er niet veel meer dan eenig struikgewas over is, en het zelden regent, bepaalt de bodemopbrengst zich tot gierst en maïs, die in September worden gezaaid en in Januari geoogst. In den tijd daartusschen regent het gewoonlijk, en alleen als dat het geval is, kan het gezaaide goed uitkomen. In

[1]) „s'établissent sur le côté qui le commande (le faubourg) et qui accompagne de part et d'autre les deux branches du port". M.

[2]) „les batteries répandues ça et la au developpement de la côte". M.

[3]) „très-basses et construites en maçonnerie". M.

[4]) Stervormige koralen. F.

den akkerbouw wordt de ploeg gebruikt,getrokken door ossen of paarden. Deze laatsten zijn zeer klein, zien er schraal uit, ofschoon zij van Spaansch ras zijn, maar zijn zeer sterk en vurig. De ossen staan in dikte niet achter bij de grootste in Europa, maar zij zijn slechts weinig levendig; hun vleesch smaakt echter goed. Er worden op het eiland ook groote kudden schapen gehouden, die zeer goed gedijen. Dit alles tezamen is de rijkdom van den landbouwer.

Op het geheele eiland zijn 30.000 slaven [1]); voor het overige bestaat de bevolking, ongeveer vier- of vijfduizend zielen, uit blanken en kleurlingen, die voor een deel eigen plantages hebben en verder als kooplieden in de kleine, zeer zuidelijke en goed aangelegde stad wonen [2]). De Joden hebben daar een mooie synagoge, en zij zijn het, die den meesten handel in handen hebben. Zij zijn voortgekomen uit verschillende Europeesche natiën — de stam Juda is het meest vertegenwoordigd — zijn voor het grootste deel zeer welgesteld, en eerlijker dan hun broeders in de oude wereld, in tegenstelling met de belijders der andere godsdiensten, die in de nieuwe wereld in den regel aan degelijkheid inboeten. Ik meen dit verschil te kunnen verklaren. De Joden kunnen ook hier wel niet in regeeringsposten komen, maar zij worden minder onderdrukt dan in Europa; zij hebben eigen plantages, op gelijken voet als de Hollanders, genieten dezelfde bescherming en bijna dezelfde waardeering. De Europeanen van andere godsdiensten daarentegen, die zich in de koloniën vestigen, hebben meermalen in hun vaderland een eervollen maatschappelijken stand in den steek gelaten, en gaan hier met zeer eenvoudige menschen om; deze vernederende verandering gaat noodzakelijkerwijs ten koste van hun ziel, terwijl die der Joden, met welke het juist omgekeerd gaat, omhoog geheven wordt.

Alleen de Hollandsche familiën, die zich niet met de gekleurde bevolking vermengd hebben, kunnen een regeeringspost krijgen; zoo zijn er maar zeer weinig. De andere vrije bewoners van het eiland, Franschen en Spanjaarden, zijn bijna allen van gemengd bloed; zij belijden den Roomsch Katholieken godsdienst, evenals de slaven, daar protestanten noch Joden dezen tot de hunne toelaten.

---

[1]) Volgens alle opgaven omstreeks dien tijd is dit aantal veel te hoog opgegeven. F.

[2]) „tant propriétaires de biens fonds que négociants domiciliés" etc. M.

De opbrengst van het eiland komt aan de Hollandsche West-Indische compagnie, die het bestuurt door middel van een gouverneur, wien twee colleges, waarvan hij voorzitter is, ter zijde staan. De Compagnie vergeeft alle posten onder goedkeuring van de Staten-Generaal; het hoogste rechtscollege kan slechts in zaken van ten hoogste 600 piasters [1]) beslissen.

De vaste belastingen kunnen de kosten van het bestuur van het eiland niet dekken. Echter zullen wij straks een voor de Compagnie veel rijker bron van inkomsten bloot leggen; eerst nog iets over land en volk.

Omdat hier nooit aardbevingen voortkomen zijn de huizen van steen en twee verdiepingen hoog; de daken zijn plat en met Europeesche dakpannen afgedekt. Binnen in de huizen heerscht de grootste zindelijkheid. De huizen zijn op kleine hoogten gebouwd om meer koelte te krijgen. De schraalheid dezer hoogten maakt het niet mogelijk boomgaarden of moestuinen bij de huizen aan te leggen; daarvoor moet men lager gelegen en meer geschikte grond in de nabijheid zoeken, maar ook dan nog geven door de groote droogte de beste en meest bearbeide gronden nauwelijks wat groenten; alleen vruchtboomen als kokos en tamarinde gedijen tamelijk goed.

De inkomsten van de eigenaars komen uit gierst, maïs, ossen, kalveren, schapen, gevogelte, melk en andere voortbrengselen; alles wordt in de stad verkocht, gedeeltelijk aan de inwoners voor eigen gebruik en voor dat der slaven, gedeeltelijk aan zeelieden. De rijkste plantages brengen jaarlijks ongeveer 50.000 Fransche ponden op, maar zoo zijn er niet vele; de meeste geven een bescheiden inkomen. De zwarten worden hier beter [2]) behandeld dan in de Fransche en Engelsche koloniën; zij krijgen ook betere voeding en kleeding; misschien is dit te danken aan de vrees, dat zij anders wegloopen, want een kano [3]) is voldoende om naar de vaste kust over te steken.

Men vertelt hier voor zeker, dat vóór de bosschen waren uitgeroeid de lucht op het eiland zeer ongezond was, maar nu is het

[1]) 3300 Fransche ponden, daar 1 piaster ongeveer gelijk is aan 5 pond 10 stuivers.

[2]) „avec bien plus de douceur". M.

[3]) „pirogue". M.

klimaat zoo gezond, dat de menschen er alleen aan ouderdomsgebreken sterven. Er zijn hier ook geen vergiftige dieren, zelfs niet de Amerikaansche muskieten of andere gevleugelde insecten, welker beet pijnlijk is.

Er komen vrij veel zoogenaamde *leguana's* of stekelige hagedissen voor; langs de kunst is veel visch, en men vangt er veel groote schildpadden, waarvan ik er enkele zag, die vier centenaars zwaar waren; van de vogels zijn de colibri, de ortolaan [1]) en de langstaartige lijster het talrijkst; er komen ook kleine en groote papegaaien voor, maar veel minder talrijk.

Onder de planten, die in het wild groeien is een soort aloe [2]) de meest algemeen voorkomende; zij wordt vijftien tot achttien voet hoog. Overal groeit zij, maar vooral op droge plaatsen. Hoewel zij verschrikkelijke stekels heeft, is zij niet de gevaarlijkste van de planten, die men hier aantreft, want aan den oever van de eenige beek [3]), die men op het eiland aantreft, groeit de manzenilieboom, die algemeen voor de giftigste plant in de West [4]) gehouden wordt. Eenige dagen geleden maakte een Franschman tot zijn ongeluk op de jacht ermee kennis, en het scheelde weinig of hij zou zijn onwetendheid met den dood hebben moeten bekoopen. Hij liep namelijk langs een van deze boomen en trok zonder erbij te denken een blad af, dat hij in zijn mond stak; dadelijk kreeg hij een brandend gevoel aan zijn gehemelte en spoog het blad weer uit, maar doordat de pijn steeds erger werd, kwam hij op de gedachten, dat het blad wel eens vergiftig kon zijn; hij liep de naastbijzijnde woning in, waar men hem olijfolie liet drinken, waarop hij eenige verzachting van pijn bemerkte; toen hij des avonds weer aan boord kwam, verbood de scheepsdokter hem iets anders dan melk te gebruiken. Den volgenden dag was zijn gehemelte geheel wit en vol zweren, de keel was ontstoken en hij was doezelig in het hoofd, maar dank zij zijn jeugd en zijn goede gezondheid genas hij eenige dagen later; hij zou vermoedelijk ten doode opgeschreven zijn geweest, als hij zijn eerste speeksel ingeslikt had.

Deze gebeurtenis maakte mij nieuwsgierig om dezen boom, dien ik niet kende, te zien; hij droeg vruchten als kleine appels,

[1]) tuinmerel. F.
[2]) „nommé cierge épineux". M.
[3]) „ruisseau". M.
[4]) „dans le monde". M.

en toen mij te binnen schoot wat ik vroeger gelezen had over den schadelijken invloed van zijn geur alleen reeds, durfde ik den boom eerst niet te naderen; mijn nieuwsgierigheid won het echter van mijn angst en ik onderzocht hem op mijn gemak. Ik zal hier echter geen beschrijving van den boom geven, daar deze voldoende in de encyclopaedieën beschreven is, alleen wil ik nog vertellen, dat, toen ik de takken omboog, een witachtig, op de wolfsmelk gelijkend, sap in vrij groote hoeveelheid eruit spoot; misschien hebben de Indianen dit gebruikt om hun pijlen te vergiftigen.

Toen ik den boom gedurende een groot uur had onderzocht, bladeren had afgetrokken, de takken omgebogen, en de vruchten had geplukt en open gemaakt, zonder andere voorzorg dan het gebruik van een handschoen, die ik na afloop daar liet liggen, voelde ik niet het minste ongemak, en daaruit leidde ik af, dat de geur van de manzenilieboom lang niet zoo gevaarlijk is, als men aanneemt, ofschoon dit niets afdoet aan de kracht van het vergift, dat de boom in zich heeft, want hij vreet het taaiste vleesch van buiten stuk, en de daaruit ontstane wonden genezen zeer moeilijk. Ondanks het schoone en duurzame hout, dat voor het fijnste inlegwerk kan gebruikt worden, vreezen de inboorlingen dezen boom zoo, dat zij in de meeste koloniën in Amerika er terecht de voorkeur aan geven den boom uit te roeien; de enkele boomen, die men nog in de Fransche koloniën vindt, staan in onbewoonde en onontgonnen streken. Vroeger, tot den laatsten oorlog [1]) namelijk, zag men nog vele boomen rondom Fort Royal op Martinique, en twee oude kolonisten hebben mij verteld, dat in 1758, toen de Engelschen het eiland veroverden, vele hunner soldaten, juist uit Europa gekomen, de vruchten van dezen boom voor gewone appels aanzagen, naar de boomen gingen en van de vruchten aten, zonder dat het mogelijk was hun door waarschuwingen daarvan terug te houden. Zij meenden, dat alles, wat men hun van de vergiftigheid zei, een verzinsel was, om de vruchten voor zichzelf te behouden, en zoo ontkwam niemand aan de uitwerking van het gif; waarschijnlijk heeft dit ongeval veel bijgegedragen tot het uitroeien van deze boomen. De bewoners van Curaçao zouden goed doen hieruit leering te trekken, en de weinige boomen, die er nog zijn, geheel te verdelgen, zonder rekening te houden met de schaarschte van hout, die hen dwingt voor hun dagelijksche behoeften het hout op de Aves-eilanden te kappen

[1]) „de l'avant derniere guerre". M.

en naar hier te laten brengen. De negers, die zij voor dit werk gebruiken, halen op deze onbewoonde eilanden tallooze vogeleieren, die zeer goed eetbaar zijn; zij koken die ter plaatse en verkoopen die bij hun terugkomst.

Op Curaçao is maar één bron, achter de handelshaven, waar de bewoners het water voor zich koopen. De bewoners der buitendistricten hebben eigen putten, die slechter water geven. De schaarschte van zoet water op het eiland wordt naar mijn meening niet voldoende verklaard door de ontbossching, want men mag nu beweren, dat het niet meer zoo veel regent als vroeger, het regent toch altijd nog genoeg om een behoorlijk aantal bronnen in stand te houden, als maar niet de bodem onder den zeespiegel bestond uit brokkelig gesteente, dat oorzaak is van het waterverlies. Wat ook de oorzaken mogen zijn, het gevolg is maar al te zichtbaar, en men kan deze waterschaarschte als een der grootste belemmeringen voor de ontwikkeling der kolonie beschouwen, indien tenminste de Compagnie niet een kunstmatige bron aanlegt volgens de aanwijzingen van Bernard Palissy [1]). Een dergelijk werk zou dit nijvere volk, dat van oudsher gewoon is geweest den strijd tegen de natuurkrachten aan te binden, ten volle waardig zijn, en men zou hier op deze wijze de droogte de baas worden, zoo als men in Europa het water de baas geworden is.

Ik ben nu genaderd tot het voornaamste namelijk het nut, dat het moederland van de kolonie trekt. Deze kolonie ligt op een afstand van 6 mijlen van de golf van Venezuela, die zich ver in Spaansch Amerika uitstrekt, en deze ligging is zeer geschikt om den smokkelhandel te bevorderen met een aan levensmiddelen en kostbare metalen rijk land, dat op zijn beurt behoefte heeft aan laken en linnen [2]), die het niet uit Spanje betrekken kan. De Hollandsche schepen voeren deze beide artikelen en galanterieën aan, en laden daar gemunt en baar goud en zilver, runderen, paarden, schapen en huiden in.

Spanje weet wel, dat Curaçao het van den handel moet hebben, en het eiland zal daarmee doorgaan in weerwil van de schepen van het naijverige Spanje, die de kusten bewaken [3]); omdat er

[1]) Een beroemd pottenbakker, bekend als schrijver van een destijds zeer bekend boek.

[2]) „toiles et étoffes''. M.

[3]) „batimens garde-côtes''. M.

geen mogelijkheid bestaat dien handel te beletten. Spanje zou niet alleen zijn vloot zeer moeten uitbreiden, maar ook zich op de betrouwbaarheid der bevelvoerders moeten kunnen verlaten; zonder dat zou dit niet kunnen en zulks tot heil zijner Amerikaansche onderdanen. Het is toch wel een droeve staatkunde, alle vreemde schepen [1]) buiten zijn havens te houden, terwijl men die met eigen schepen niet vullen kan!

Men vindt op Curaçao de zeden en gewoonten van de verschillende naties, die daar wonen, vermengd met die verschillen, welke alle koloniën in Amerika merken. In de huizen treft men veel porcelein aan en zilverwerk, andere weelde is er niet bekend; de kleeding der inwoners is zeer eenvoudig; de vrouwen dragen buiten op de plantage alleen een zakdoek, om het hoofd gebonden, en doen geen poeder op het haar. In de steden kleeden [2]) de vrouwen zich geheel op Fransche wijze, maar op een zeer dwaze manier; zij zijn, evenals haar mans, voorkomend, bescheiden en traag, maar toch wel minder dan de Creolen op Martinique, daar de ijver en lust tot den arbeid, zoo voortreffelijke eigenschappen van de Hollanders, hier door den invloed van het klimaat nog niet geheel onderdrukt zijn.

De blanken blijven hier zelden ongehuwd, en de vruchtbaarheid van het vrouwelijk geslacht is veel grooter dan elders in Amerika; vooral bij de Joden treft men in den regel gezinnen met negen of tien kinderen aan. De jonge menschen van beiderlei kunne gaan zeer vrij met elkander om, en de genegenheid, die zij al jong voor elkaar hebben, is geen beletsel maar veeleer een voorbode voor een gelukkig huwelijk, en de mannen leven met hun gezinnen in groote eensgezindheid. De voornaamste oorzaak, dat de blanke gezinnen op Curaçao ook zoo eensgezind met elkander leven, zal wel zijn, dat zij omringd zijn door slaven, hun natuurlijke vijanden, die zij niet in bedwang zouden kunnen houden, als zij onderling niet zoo eensgezind waren.

De stad heeft overigens niets aantrekkelijks, en biedt geen van die vermaken, welke men in de Fransche koloniën aantreft; van het leven buiten onderscheidt de stad zich slechts hierin, dat er meer menschen bijeenwonen; iedere inwoner van Curaçao moet zijn vermaak dan ook in den kring van zijn gezin zoeken. De

[1]) „tous les étrangers". M.
[2]) „coëffées et vêtues". M.

grondeigenaars zien in het eiland hun vaderland, en hun grootste eerzucht is hun vermogen in stand te houden en grooter te maken. Deze levensbeschouwing gaat van de vaders op de kinderen over, en leidt bij deze laatsten tot een zekere mate van zelfbedwang, waardoor familietwisten en -oneenigheden, die zoo dikwijls uit baat- en hebzucht ontstaan, voorkomen worden. De kinderen kennen geen andere genietingen dan in het ouderlijk huis te vinden zijn; daarop zijn al hun wenschen gericht en daarbuiten hebben zij geen begeerten. Uiteraard zijn zij zeer beperkt in geestelijke genietingen, maar zij stellen zich daarvoor schadeloos met stoffelijke genoegens, zooals men zien zal uit hun levenswijs, die ik nu ga schetsen.

Men staat zeer vroeg op, om van de frissche lucht te genieten; het gezin komt in de galerij bijeen, waar gewoonlijk met koffie en melk ontbeten wordt.

Na het ontbijt gaat ieder aan zijn werk en van tijd tot tijd tot het middagmaal wordt een glas punch, bier, wijn of water gedronken. Bij den maaltijd wordt veel vleesch en gevogelte van allerlei soort gegeten, want groenten komen hier niet veel voor. Dadelijk na het eten wordt thee en later koffie gedronken, en dan gaat men rusten. Na het opstaan gaat men dadelijk weer drinken evenals des morgens en wel tot het avondeten. Deze laatste maaltijd is vrij eenvoudig en bestaat grootendeels uit salade en eenige vruchten uit den tuin. Koude punch is de gewone drank der inwoners, die zij ook onder de maaltijden gebruiken.

Van den dag mijner komst, den 17den April, af tot vandaag, 1 Mei, is de thermometer niet boven 24 en niet beneden 21 graden geweest. Onze noodzakelijke herstellingen waren gereed, onze gewonden werden weer aan boord gebracht, en den 2den Mei gingen wij vroeg, om 6 uur, onder zeil. De Hollanders zouden gaarne van ons geleide hebben gebruik gemaakt om met hun uitgebreid convooi naar Santo Domingo te zeilen, want dit zou hen een groot stuk vooruit op de reis naar Europa gebracht hebben, maar onze commandant wist, dat hun schepen spoedig uit de koers gingen, en nam daarom het voorstel niet aan, ook omdat hij de kans niet wilde loopen het kanaal van Porto-rico te missen, en met hen benedenwinds van Santo Domingo te recht te komen, en daarom lieten wij hen in de haven achter.

Tot zoover de schrijver over Curaçao.

12 Mei 1782 zette hij op Santo Domingo voet aan land. Eén en dertig brieven zijn vandaar verzonden. In de laatste beantwoordt hij de vraag van abt Raynal: is de ontdekking van Amerika voor de menschheid een na- of voordeel geweest? Wat Holland betreft zegt hij daarvan dit:

„Nu moet ik nog Holland bespreken met betrekking tot zijn bezittingen in de nieuwe wereld. Suriname is zijn belangrijkste kolonie en daar zijn vele plantages, waar men koffie en suiker op vruchtbaren bodem verbouwt, maar het gemakkelijke wegloopen der slaven zal hieraan spoedig een einde maken, en ertoe dwingen deze plantages in den steek te laten.

Zij, die dit gedeelte van het vasteland kennen, verzekeren, dat daar reeds meer dan dertigduizend ontvluchte negers zich aaneengesloten hebben, die meermalen de Hollandsche bezittingen aanvallen, en die eindelijk in bezit zullen nemen; dit zal eens het werk van een ondernemend opperhoofd zijn. Op een klein eiland, dat overal toegankelijk en in cultuur is, komt het wegloopen niet zoo dikwijls voor, omdat het niet ongestraft blijft; maar hoe zal men de slaven kunnen tegenhouden op een uitgestrekt gebied van het vasteland, waar zonder veel moeite levensmiddelen in overvloed te vinden zijn, waar de weggeloopen slaaf erop rekenen kan, dat hij niet weer in de handen van zijn meester zal vallen, in tegendeel bij zijns gelijken een vrijplaats en hulp zal vinden, en te midden van hen volkomen vrijheid genieten zal? Daarom houdt men ook het voortbestaan der Surinaamsche plantages voor zeer onzeker.

Behalve Suriname hebben de Hollanders in de Amerikaansche wateren twee rotseilanden: St. Eustatius en Curaçao, die op zichzelf zonder waarde zijn, maar dienen als centraal punt en stapelplaat in den smokkelhandel, overigens zijn zij, hoe ook bekeken, van te weinig beteekenis om een grooten invloed te hebben bij een beschouwing van Amerika in het algemeen.

Als Holland in verhouding tot zijn geringe oppervlakte dicht bevolkt is, dan dankt het dit voordeel minder aan zijn bezittingen in de Nieuwe wereld als wel aan zijn handel op Oost-Indië, zijn fabrieken in Europa, zijn zuinigheid, zijn voortdurende naarstigheid en arbeidzaamheid. Omdat echter al zijn nijverheid de bestaansmogelijkheid niet grooter maakt, is zij voor het overige menschdom eer na- dan voordeelig, en verminderen zij dat in aantal in plaats dat zij het doen toenemen".

BOEKBESPREKING

De Geheime Oorlog om de Petroleum door Antoine Zischka, vertaald door R. J. van Goor (Tweede Druk).

De Geheime Oorlog om de Katoen door Antoine Zischka, vertaald door R. Wiessing–de Sterke.

Uitgaven van: Erven J. Bijleveld, Utrecht

No great artist ever sees things as they really are (Oscar Wilde in: *The Decay of Lying*).

Indien Antoine Zischka zoo onbetrouwbaar is als menig criticus wil doen gelooven (men leze bijvoorbeeld de onvriendelijke beschouwing van den criticus in de Groene Amsterdammer van 28 December jl.) dan kan bovenstaande uitspraak wellicht tot verontschuldiging worden aangevoerd. Den brillanten schrijver, den meesterlijken verzamelaar van geweldige brokken hedendaagsche werkelijkheid moge het niet euvel worden geduid, dat hij soms in het labyrinth der feiten heeft gedwaald. Men dient Zischka overigens niet te spoedig van onwaarachtigheid te verdenken. Zijn instinct onderscheidde menigmaal de diepere werkelijkheid van hetgeen bij oppervlakkige beschouwing werkelijkheid leek. In het aangezicht van de ontzagwekkende tafereelen, die Zischka oproept, zijn sommige fouten trouwens van ondergeschikt belang. Of bijvoorbeeld de Curaçaosche bevolking al of niet ten getale van 40.000 uit pikzwarte negers bestaat, die door eenige oude Hollandsche families worden geregeerd (dat de classe dirigeante in Curaçao goeddeels uit Portugeesche families bestaat en dat menige familie van gemengden stam tot aanzien is gekomen, schijnt Z. te zijn ontgaan), of het in Curaçao nu werkelijk nooit regent, dat alles is misschien ook niet van zulk een overwegend belang voor de wereldgeschiedenis, al lijkt het belang van Curaçao den inwoner soms onevenredig groot (zie De Pool's desbetreffende, door Menkman in diens W. I. Gids-bespreking terecht geaccentueerde, waarschuwing).

Als men zich afvraagt, waarom de wereld, door Zischka's oogen bezien, zóó troosteloos en zóó gebrekkig is, dan stuit men op de onbegrijpelijke omstandigheid, dat deze internationale waarnemer het Christendom niet of niet op de juiste wijze in zijne beschouwingen betrokken heeft. Weliswaar is het Christendom in zijn eigenlijke beteekenis niet vatbaar voor onmiddellijke waarneming en kunnen althans vele zoogenaamd Christelijke verschijnselen slechts dienst doen om de Eeuwige Waarheid te onttrekken aan de beschouwing van een zonder twijfel eerlijk zoeker als Zischka. Het is echter ontstellend, in zijn werk een uitspraak aan te treffen als de volgende: „Sinds de textielindustrie van Amerika „en Europa de geciviliseerde markten verzadigde, worden in den „strijd om nieuwe afzetmogelijkheden kerken en soldaten naast „handelsvertegenwoordigers aan het werk gezet.... waar missio- „narissen en zendelingen falen, bedient men zich zelfs van toove- „naars". Zischka is hier wel zéér oppervlakkig te werk gegaan; hij zou met eenige moeite kunnen vaststellen, dat het verband tusschen godsdienst en economie in de aangehaalde woorden onjuist is aangegeven. Werd hij hier of daar op den aardbol in de war gebracht door de naïveteit van een enkeling, die de beteekenis van zijn ambt uit het oog had verloren en die inderdaad toestond, dat de materie zich van hem bediende?

Op den duur ontkomt Z. zeker niet aan een nadere beschouwing der godsdienstverschijnselen en het is niet onwaarschijnlijk, dat het rassenvraagstuk, onoplosbaar zooals het door hem is gesteld als een probleem van natuurlijke tegenstellingen tusschen het blanke ras en de andere geledingen der menschheid, minder dreigend zal oprijzen voor dengene, die kennis neemt van de feiten, die in de annalen der missiën en der zending staan geboekt: ik denk aan de negermartelaren van Oeganda en voor wat de Protestantsche zending betreft aan de omstandigheid, dat het Congres, in 1928 te Jerusalem gehouden door den Internationalen Raad der Protestantsche Missien, voor vijf en twintig procent was samengesteld uit afgevaardigden van gekleurde volkeren. Z. moge zich onrustig afvragen, wie de toekomst der wereld in economisch opzicht gaat beheerschen, maar het blijft de Waarheid, dat de geest overwint en dat de teekenen van geestelijke vereeniging talrijk worden.

Eén der meest boeiende problemen, door Z. gesteld, is het probleem van den invloed der chemische surrogaten van petroleum en katoen. Z. verwacht, dat deze surrogaten een einde zullen maken aan den scherpsten economischen strijd: „Synthetische

grondstoffen zijn een prikkeling, tot vrede, tot internationale compromissen". Deze conclusie, waarschijnlijk uit nooddruft geboren, omdat Z. geen andere oplossing uit de schreeuwende dissonanten, die hij heeft waargenomen, vermag te vernemen, lijkt mij geheel in strijd met de conclusie, die onmiddellijk volgt uit het door Z. in prachtigen bouw samengestelde feitenmateriaal, waaruit blijkt, dat de katoen- en petroleumoorlogen in vele gevallen niet zijn gevoerd uit nood, maar uit egoïsme, gekweekt in overvloed. Indien een volk, zoolang het de beteekenis der materie overschat, zijn materieel bezit steeds wil opvoeren, indien bijvoorbeeld de onvolprezen Russische heilstaat, waarin de grondstoffen overvloedig zijn, de eigen bevolking aan een levensgevaarlijk productiesysteem blootstelt om een voor andere volkeren levensgevaarlijk prijzenstelsel te kunnen volvoeren, kan de mogelijkheid behalve de natuurlijke aanwezige grondstoffen ook nog chemische surrogaten te produceeren, toch moeilijk worden gezien als een prikkel tot vrede.

Mij dunkt, dat Z's boeken algemeen dienen te worden bestudeerd door degenen, die bereid zijn, Z's feitenmateriaal zelfstandig te toetsen en dat die boeken dan van groote beteekenis voor de ontwikkeling van het algemeen inzicht in de verhoudingen kunnen zijn.

WEITJENS.

Olga Pöhlmann, *Maria Sibylla Merian*. Roman. Wolfgang Krüger Verlag. Berlijn; zonder jaartal.

De West-Indische Encyclopaedie noemt Maria Sibylla Merian als de schrijfster van het meest bekende onder de weinige werken, die uitsluitend aan de insecten van Suriname zijn gewijd. Van 1699 tot 1702 vertoefde zij daar. Hoe zij er kwam, schijnt niet met zekerheid bekend te zijn. De Allgemeine Deutsche Biographie (dl. 21, 1885) vermoedt, dat een verzameling van Amerikaansche insecten, door „Von Sommersdyck" meegebracht (sic!) haar belangstelling heeft gewekt. Pöhlmann brengt het intermediair van den Amsterdamsche burgemeester Witsen naar voren, en beide, Biographie en Pöhlmann, spreken van een stipendium der Staten-generaal. Zoo is er meer onzekers. Vergezelden haar de beide dochters uit haar huwelijk met Graff (W.I. E. en N. N. B. W.)? alleen haar jongste dochter (A. D. Biographie)?

of haar oudste dochter (Pöhlmann)? Heeft Labadie een rol in haar leven gespeeld?

Het doet er weinig toe voor de beoordeeling van dit werk, want dit is een roman over een geschiedkundig persoon met eenige historisch-zekere momenten maar zonder historische waarde.

Olga Pöhlmann heeft de historische figuur van Maria Sibylla Merian gedramatiseerd. Het schijnt, dat haar huwelijk ongelukkig geworden is, zegt de Allgemeine Deutsche Biographie naar aanleiding van haar vertrek uit Neurenberg naar haar geboorteplaats Frankfort aan de Main; Pöhlmann maakt er een allerongelukkigste jeugd bij een haar niet begrijpende moeder en een verliefden stiefvader van, een van het begin af mislukt huwelijk met een losbol van een echtgenoot, en verder allerlei liefdesavontuurtjes, waarvan de heldin het correcte middelpunt is. Trouwens wie maar even met haar in aanraking komt, wordt verliefd. Ook haar leermeester Mignon, een overste Salzwiedel, dien zij, nauwelijks gehuwd, ontmoet, en ten slotte kapitein De Cuyper, die haar op de „Watervogel" naar Suriname brengt. Met Graff, haar man, mee zouden dat er vijf zijn. Alleen De Labadie ontkomt eraan.

Intusschen is de roman zeer boeiend geschreven, ook als tijdbeeld. Dat daarbij aan Jean de Labadie en de zijnen recht is wedervaren, lijkt mij twijfelachtig. Naar mijn smaak – maar dat zal wel een ouderwetsche zijn – maakt de schrijfster, vooral voor een vrouw, wat al te veel zinnelijke opmerkingen.

Amsterdam, 11 Januari 1936. D. G. F.

NOG EENS: FOLKLORE IN SURINAME

DOOR

FR. R. M. F. ABBENHUIS

Naar aanleiding van het artikel „Folklore in Suriname" van den heer A. J. Morpurgo in dit tijdschrift van Juli/Aug. 1935 zou ik eenige opmerkingen willen maken.

Ik ben het met den schrijver eens, dat het niet aan te bevelen is om thans in de stad over te gaan tot algeheele omvorming van de kerkzang. Ook niet in de meeste districten. Ik heb dat ook niet bedoeld. Ik had mij beter moeten uitdrukken. Toen ik sprak over gemeenten en missie, die aanpassing verzuimden, bedoelde ik meer een verzuim in het verleden, in het begin van zending en missie, toen de bevolking nog van één ras was, en niet vereuropiseerd.

Ik acht het echter wel mogelijk om een begin te maken, een proef te nemen. Want als het blijkt uit de wetenschappelijk onderzochte verzameling van de heer Herskovits en uit de bewering van de heer L. Lichtveld, dat er wel degelijk een Afrikaansch volkseigen aanwezig is, dan kan dat niet als negerachtig in den zin van onbeschaafd beschouwd worden.

Ik neem ook niet aan, dat de bevolking in zijn geheel het zoo beoordeelt. Hoe kan men toch zijn volkseigen voor onbeschaafd, „negerachtig", houden? Dat strijdt met de eerste beginselen van geestelijk zelfbehoud en eerbied voor zichzelf. Mettertijd zal men het een dwaasheid vinden, dat de mode bestaan heeft van „verachting van het negerachtige". En dan zal het nageslacht hen veroordeelen, die het volkseigen als onbeschaafd bestreden.

Het volkseigen bestaat niet in bepaalde populaire melodieën en teksten, die, dat geef ik toe, thans vaak herinneren aan feiten of dansen van min allooi. Maar als het volkseigen bestaat, dan dient de veredeling en aanpassing te worden gezocht in de eigen techniek en geliefde genres. Die zijn toch op zichzelf niet onbeschaafd. Dat toonde L. Lichtveld b.v. aan voor het typische syncopische in het tijdschrift *De Gemeenschap*.

Verder het artikel volgend, merk ik op: meerstemmig zingen en rythmisch versieren doen onze Creolen-kinderen spontaan. Vooral Hollandsche onderwijzers merken dat op en stemmen met mij daarmee in. Daar is geen handig dramatiseerend onderwijzer voor noodig. Het is een werkelijk ondervonden verrassing voor Hollandsch personeel, dat de kinderen het geregeld, spontaan, doen. Ook vernam ik van de heer fr. Rijnaars, organist der „kathedraal": het is verwonderlijk hoe de menschen in de kerk spontaan meerstemmig kunnen zingen.

Meer nog dan in de kerk moet in school waardeering gewekt worden voor ieders volkseigen. Volkseigen tekst en melodieën zingen met de kinderen is voor hen geen spel, het is leven.

Tegen het bombastisch voorstellen van volksleven op het tooneel heb ik aanstonds geprotesteerd. Ook in dit tijdschrift (Februari 1935). Dat bederft de smaak en bevordert de waanidee: wij doen „negerachtig". Terecht zegt L. Lichtveld in de voorrede van *Tam-tam*, dat men hier zijn volksziel meer moet eerbiedigen.

Wanneer men datgene, wat men thuis, onder ons, te goeder trouw en levensecht doet, later als lachmateriaal op het tooneel gaat voorstellen, dan verloochent men zijn eigen natuur. Het is de dood voor het volkseigen. Gelukkig waren de in het artikel van de heer Morpurgo genoemde spelers zoo wijs om zich terug te trekken, toen het echt werd. Ze voelden, dat er iets scheef was en wilden tenminste onder eigen volk het volkseigen niet aan lachlust prijsgeven. Tegenover elkaar neemt men zich dus angstvallig en met kracht in acht. Laat men dan ook niet tegenover Hollanders het volkseigen uit de verschillende groepen en volkslagen belachelijk maken, alsof men zeggen wil: zoo doen ze hier, maar wij zijn zoo niet. Dat is zelfbedrog en maakt nog meer onevenwichtig.

In de kwestie „zout" en „zoet" genre lette ik inderdaad te veel op de voorliefde van de kinderen. Uit de Lobbisiengies blijkt zeker een groote voorliefde voor larmoyante uithalen.

De heer Morpurgo schijnt niet te weten, dat er op de meeste scholen, en zeker op de scholen met Hollandsch personeel, veel degelijke Hollandsche liederen worden geleerd. Of ze ook degelijk geleerd worden, wil ik niet uitmaken. De heer Morpurgo schijnt het slecht getroffen te hebben met de scholen, die hij tot buren heeft! Schoolzang-uitvoeringen, Nederlandsche jeugdzangdagen, verspreiding van tekstboekjes, zouden een goed verweer zijn tegen invoer van platte cabaretliedjes en Engelsche of andere zang.

Medewerking daartoe van verschillende vereenigingen is zeker gewenscht.

Dat creoolsch-Afrikaansch timbre Europeesche liederen ongenietbaar maakt voor Europeesche ooren, is geen verwonderingwekkende verschrijving. Maar ik had zoo beleefd moeten zijn er bij te voegen, dat dit niet geldt voor geschoolde zangers en koren. De heer Morpurgo behoeft mij echter geen „onaangenaamheid na te geven" als ik er bij voeg, dat zelfs hun zang niet verkozen wordt boven dat van Hollandsche koren. Dat klinkt bij volwassenen nu eenmaal voller en warmer, en kinderzang klinkt helderder en tintelt meer. Daar kan ik ook niets aan doen, evenmin als aan het feit, dat er in Nederland ook wel boerenbrulkerkkoren zijn!

Een verwonderingwekkende verschrijving is evenmin de passage over de z.g. krepsi-krepsi begrafenis, met zang en schuifelpasdans. Jongens van mijn klas bezorgden mij het lied, dat erbij gezongen wordt en deden het mij zelfs voor. Daarbij verzekerden mij fraters, die in ons klooster in de buitenwijk Boniface wonen, dat zij het meermalen gezien hebben.

Hoe groot het percentage krepsi-begrafenissen is, weet ik niet. Ik denk, dat het nul is in de groote straten der stad, gering in de buitenwijken en grooter in de districten. Maar ontgroeid is men niet aan die „neger-achtigheid". Dat woord klinkt hier erg onwelwillend; als Surinamer zou ik het niet zoo gebruikt hebben. Ik neem aan, dat dit een volkseigen gebruik kan worden, en soms al is, zonder „negerachtige" bijgeloovige bedoeling. Bij de begrafenis van de groote Stresemann hield de stoet ook stil voor het open raam van zijn werkkamer. Dat was ook niet „negerachtig" of mythe-cultus, ceremonieel van Rosenberg.

Tenslotte nog iets over de Doe- en Vo-doe dienst. Hoogstwaarschijnlijke verwantschap tussen beiden werd vermeld, steunend op hetgeen de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* onder „Doe" hierover schrijft, en op de verklaring van eene bejaarde mulattin. Daarbij verklaarde de heer Nahar, die destijds met wijlen pater Rikken medewerkte, dat deze opgehouden is met verzamelwerk van Neger-Engelsche liederen, omdat hij veel „afgodische" teksten bezorgd kreeg.

Aan het einde van zijn artikel spoort de heer Morpurgo ons aan voort te gaan met ons werk, omdat er nog veel te doen valt, en opdat dit niet uitsluitend aan buitenlandsche belangstelling blijve overgelaten.

Maar de heer Morpurgo moge weten, dat mij de lust daartoe bijna geheel ontgaan is. Want mijn hoofddoel heb ik gemist bij het omvangrijk en tijdroovend werk, aan deze bundel besteed. Propaganda voor het volkseigen blijkt immers niet gewaardeerd te worden ter wille van het gevaar voor de zedelijkheid, aan verspreiding van Neger-Engelsche liederen verbonden. Een gevaar, dat zoo vergroot is, dat alle Neger-Engelsche zang erdoor geboycot werd. Propaganda wordt haast evenmin op prijs gesteld om het zoogenaamd „negerachtige" en de zoogenaamde weerzin van de bevolking zelf. Ik had gemeend waardeering te wekken voor en nauwer verband te kunnen brengen tusschen de verschillende Surinaamsche bevolkingsgroepen en vooral tusschen de jeugd en de opvoeders, met name de Hollandsche leerkrachten.

Ook de tweede bedoeling, een bijdrage te leveren tot de folklore, ontschoot ons. Want niemand heeft het de moeite waard geacht de bundel geheel of gedeeltelijk te publiceeren.

Het derde doel, een bijdrage te geven voor de vergelijkende muziekwetenschap, een doel, dat ons eigenlijk werd aangeraden, en dat wij nooit, als niet ter zake kundig, uit ons zelf zouden opvatten, werd het meest ernstig genomen. Professor E. von Hornbostel en mr. J. Kunst hebben echter uitgemaakt, dat de bundel hiervoor geen waarde heeft.

Wil men dus met eenige goede kans ons aansporen tot voortzetting van de arbeid, dan zal men moeten terugkomen op de beoordeeling van ons eerste en tweede doel. Men zal uitdrukkelijk moeten erkennen, dat propaganda voor het volkseigen gewenscht is en dat ten minste de folklore en de meer dan één geslacht oude, onschuldige melodieën en teksten van kinderzang en andere openbaarmaking verdienen. Zoo niet, dan lijkt de aansporing een welwillende phrase.

Ik wensch deze bijdrage te eindigen met een aanhaling uit *Die Akkomodation im katholischen Heidenapostolat* van P. dr. Joh. Taure Munster i. W. 1927, blz. 63 en 145. Om aan te toonen dat ik nog niet alle moed verloren heb!

„Auch auf musikalischem Gebiet muss sich darum auf die Dauer die Mission ihres europaïschen Gewandes entäuszern und mit katholischer Weitherzigkeit etwas Bodenständiges heranzuziehen suchen.

.... Die Mission darf nicht die heimischen Melodien unterdrücken. Heidnischen Melodien christlichen Text unterstellen ist ein gewagtes Unternehmen. Auch Volkslieder sind haüfig nicht brauchbar, zumal in der Gedankenwelt des Eingeborenen Text

und Melodie unzertrennlich sind. Die Lösung dieser Frage ist letzten Endes nur in enger Verbindung mit dem einheimischen Künstler möglich. Ihm fällt die Hauptarbeit zu, weil einerzeits die Zahl wirklicher Fachleute unter den Missionaren zu gering ist, um sich mit Erfolg dieser Aufgabe widmen zu können, andererseits schon die Vorarbeiten zu viel Opfer an Zeit und Kraft verlangen, die notwendig sind, um den Kunstidealen des Missionsobjekts gerecht zu werden. Daher muss die Mission gerade in den Ländern mit heterogenen Kunstanschauungen auf die Erfassung der Kunstlerwelt die gleiche liebevolle Sorge verwenden wie auf die Bekehrung der literarisch Gebildeten.

Die Erforschung der Völker und ihrer Eigenart durch Ethnologie und Ethnografie leistet für die Lösung dieser wichtigsten Missionsfrage bedeutungsvolle Vorarbeiten. Zwar ist durch das Vordringen der westlichen Kultur mancher Gegensatz geschwunden, sind alte Sitten und Gebräuche abgetan, aber die Einfluszsphäre unserer Kultur ist in der Regel zu gering und oberflächlich, weil sie meist nur auf schmale Küstenstrecken sich beschränkt und nur eine ganze dünne Schicht des Volkes erfaszt, die wohl politisch zeitweilig Einflusz gewinnen mag, aber auf die Gestaltung der Volksseele kaum entscheidend einwirken wird. Zudem berührt der Nivellierungsprozesz nur das Äuszere, die inneren Gegensätze verschärfen sich ständig ..... Eine wahre Volkskultur wird eben nicht von auszen in ein Volk hinein getragen und ihm aufgezwungen, sondern sie will in langsamer, fortschreitender Entwicklung aller Faktoren erarbeitet sein".

HET AMENDEMENT-MARCHANT OP ART. 94 VAN DE GRONDWET VAN 1917 EN DE WEST-INDISCHE STAATSDEELEN

DOOR

DR. MR. F. M. DA COSTA GOMEZ

I

Dit amendement strekte om als vierde lid van art. 94 (oud) de volgende bepaling in de grondwet op te nemen: „Het vertegenwoordigend lichaam in Nederlandsch-Indië, in Suriname en in Curaçao kan aan een of meer zijner leden opdragen, de belangen van het gebied voor te staan in de vergaderingen der Staten-Generaal bij de behandeling van onderwerpen rakende die belangen". (Handelingen Tweede Kamer 1921/22 p. 874—882).

In zijn toelichting bracht Marchant verschillende denkbeelden in herinnering, die geopperd waren in de Indische herzieningscommissie en in de Staten-Generaal naar aanleiding van de rede van De Savornin Lohman van 3 April 1919, waarin deze gewezen had op de gebrekkige kennis der Staten-leden ten opzichte van de Koloniën.

Deze denkbeelden hielden de volgende mogelijkheden in:

1e. Afvaardiging van vertegenwoordigers der overzeesche parlementen naar de Staten-Generaal;

2e. Het in de gelegenheid stellen van leden der Staten-Generaal studiereizen te maken naar de overzeesche landen;

3e. Wijziging van de Eerste Kamer, zoodat de volksgroepen, die bijzonder belang hebben bij de ontwikkeling in Indië, haar invloed zouden kunnen doen gelden op haar samenstelling;

4e. Opname van Indische specialisten in de Tweede Kamer.

Deze denkbeelden hebben geen ingang gevonden wegens de daaraan verbonden bezwaren, die hier niet terzake doen.

„Het eenige middel dat overblijft", zegt Marchant, „is, dat men het Indische volk gelegenheid geeft, zelf zich in deze Vergadering te laten hooren".

„Waar we hier behoefte aan hebben, is, dat hier gehoord wordt

de levende stem van degenen, over wier belangen wordt gehandeld. Men denke zich eens in den psychischen toestand van het Indische volk, dat hier in deze Vergadering zijn belangen ziet behandelen, waarvan de levensbelangen worden beslist in deze Vergadering, en dat niettemin datzelfde volk zich niet in deze Vergadering mag laten hooren, zelfs niet met een adviseerende stem!

Men keere den toestand eens om en stelle zich eens voor, dat de belangen van Nederland zouden voorzien worden bij wetgevende maatregelen, die in Indië getroffen werden, zonder dat men daaraan kon medewerken. Het valt zoozeer in het oog, hoe onrechtmatig en onmogelijk dat zou zijn, dat ik hier de opmerking hoor, dat het geen vergelijking is.

Elke vergelijking gaat mank. Maar de positie, waarin Nederland zou zijn, indien in Indië de Nederlandsche belangen bij de wet werden geregeld door een bevolking, waarmede wij niet in rechtstreeksch contact zouden zijn, zonder onze medewerking, zonder zelfs onze adviseerende stem te kunnen doen hooren, zou in omgekeerde verhouding precies dezelfde positie zijn, als waarin het Indische volk verkeert tegenover deze Vergadering".

„Niemand kan in ernst beweren, dat deze Vergadering bevoegd is de wetgeving te maken voor Indië. Men kan dat overlaten aan de Regeering. Men is hier verplicht veel te veel over te laten. Men laat over aan de Regeering om van hieruit Indië te besturen en de wetgeving te maken voor Indië onder omstandigheden, waarop het Indische volk en zijn eigen Regeering geen invloed hebben. Daarom is het zoo noodig, dat men de levende stem van het volk zelf hier zich laat hooren, hier in de Volksvertegenwoordiging, waar ten slotte die wetten tot stand komen. Het is een zoo natuurlijk en begrijpelijk verlangen van het Indische volk, dat ik mij niet kan voorstellen, dat deze Vergadering zou weigeren aan dat verlangen, aan dien wensch te voldoen".

Tegen de verwachting van den heer Marchant zijn in de Tweede Kamer vele bezwaren gemaakt.

Dresselhuys, die de rij der sprekers opende, verklaarde sympathiek te staan tegen het voorstel van Marchant c.s. als zoodanig. Hij gaf toe, dat het in deze kamer ontbreekt aan een aantal deskundigen t.a.v. Nederlandsch-Indië. „Dat is eenmaal zoo en door het tegenwoordig kiesstelsel is het nog moeilijker geworden, dat de aandacht in Nederland op Indische specialiteiten gevestigd wordt". Vandaar, dat het voorstel van Marchant hem in hooge mate aantrekkelijk is. Doch: „Het amendement zegt alleen dit,

dat de Volksraad in Indië het recht zal hebben aan één of meer van zijn leden op te dragen, de belangen van het gebied hier voor te staan bij de behandeling van onderwerpen, rakende die belangen, maar de wijze waarop, hoeveel afgevaardigden, op welke wijze zij zullen verschijnen, of zij constant hier zijn, dan wel voor speciale onderwerpen, dat alles zegt het amendement niet". Hierover kunnen zich moeilijkheden voordoen en daarom stelde Dresselhuys in een sub-amendement voor, alleen het beginsel in de grondwet op te nemen, dat één of meer leden van den Volksraad hier voorlichting kunnen geven, maar daarbij de reserve te maken, deze zaak later bij de wet uit te werken. Het amendement werd in dezen zin veranderd, door na het woord „kan" de woorden „volgens regels bij de wet te stellen" in te voegen.

Gerretson, die geen vertrouwen scheen te hebben in den Volksraad, beweerde genoeg te hebben van koloniale adviezen en adviseurs. „Wij hadden sedert [de jongste grondwetsherziening; opm. van mij] de kennismaking met de Indische adviezen èn met de adviseurs. Wij lazen de verslagen der zittingen van den Volksraad. We hoorden leden en oud-leden van dien raad. We zagen ze aan het werk — in de bekende herzieningscommissie — en we lazen ze in de pers. We kregen hier zelfs de voorstellen van den Volksraad ter beoordeeling. Dat alles heeft ons toch wel wàt geleerd ter beoordeeling van het voorstel van den heer Marchant? Mij althans doet die ervaring nog weinig sympathiek er tegenover staan. Ik zal den Volksraad niet hard vallen over menig woord en besluit dat er viel. Reeds mr. Fock vergoelijkte en zeide: ze zijn nog jong en zeggen alles wat hun op het hart ligt.

Maar ik denk hier toch aan het lang niet malsche oordeel van *De Locomotief*, welk Indisch blad de denkbeelden, in den Volksraad soms ter sprake gebracht, noemde: verwarring stichtende Staatkundige phantasieën.

Nu kennen we hier, uit droef ervaren, wat kwaad verwarring stichtende Staatkundige phantasieën inzake de Nederlandsche politiek reeds doen en dit doet niet verlangen naar een mogelijk da capo ten opzichte van de Indische politiek".

Deze tirade geeft ons aanleiding tot de opmerking, dat het mag verwonderen, waarom, indien, gelijk Gerretson zegt, de Nederlandsche vertegenwoordiging aan dezelfde kwaal lijdt als de Volksraad, dan de vingers zoo gelegd worden op de gewonde plekken van den Volksraad? Eenige bescheidenheid is hier wel gewenscht. Men lette eens op hetgeen een Franschman omtrent een soortgelijk onderwerp gezegd heeft en betrachte dezelfde bescheiden-

heid. Het ging over de verkiezings-schandalen, die plaats grepen in de Koloniën, een zeer ernstig onderwerp dus. Arthur Girault (*Principes de colonisation et de législation coloniale*, pag. 655, D. II) schrijft hieromtrent: „Il serait puéril de les nier. Mais il y a dans le midi de la France bien des départements qui, sous ce rapport, n'ont rien à envier aux colonies. Si, parce que, dans une circonscription électorale, le résultat des élections a été vicié par la fraude, par la corruption, par les menaces, il fallait enlever aux électeurs de cette circonscription le droit de suffrage, cela pourrait conduire singulièrement loin. Il n'y a pas que les colonies qui cesseraient d'être représentées au Parlement. Quand on veut se montrer sévère pour les autres, il faudrait tout d'abord n'avoir rien à se reprocher à soi-même. Il est excessif de s'autoriser d'un abus pour réclamer la suppression d'un droit. Il n'y a pas une seule de nos libertés publiques qui pourrait tenir contre un pareil raisonnement".

Het volgende stuk uit de rede van Gerretson klinkt zeer vreemd „Wat ter wereld", zoo begint deze zonderlinge passage, „hebben we nu hier aan een vertegenwoordiging van „een of meer leden"? We krijgen dan hier een herhaling van den strijd in het vertegenwoordigend lichaam in Indië. Minstens zouden wij zeker 4 of 5 adviseurs moeten hebben. Wat nut ons dit nu? Zal het ons tot helderder inzicht brengen? Allerminst! Het zal eer velen onzer afhouden van meer ernstige, eigen vóórstudie, om het dan op dien woordenstrijd hier te laten aankomen. Met allicht nog triester resultaat! Want bij gemis van eigen inzicht, gegrond op kalm overleg na lezing van wat de Volksraad en de Indische pers en de eigen pers ons bieden, zal allicht de handigste, de welsprekendste, de meest gevatte dier afgevaardigden hier het pleidooi ook voor dit Parlement winnen".

Het komt ons voor, dat, indien dit gevaar onze Staten-Generaal in werkelijkheid gedreigd heeft, het zeer zeker beter is, dat het amendement-Marchant tijdig om hals werd gebracht. Het zou toch inderdaad geen verkwikkelijk schouwspel zijn, de handigste afgevaardigde in de Staten-Generaal te zien jongleeren met de belangen van Ned.-Indië voor de verbaasde blikken der leden en zoo hen over te halen, aan Indië te geven, hetgeen het vraagt.

Tenslotte ontwikkelde Gerretson de moeilijkheid, dat de adviseurs te langen tijd in Nederland verblijven moeten en dus het contact met Indië verliezen. Dit toonde hij aan door uit te gaan van de behandeling der begrooting. „Die afgevaardigden zullen

dus reeds bij het afdeelingsonderzoek van die begrooting hier moeten zijn, want daarin is het zwaartepunt gelegen", zeide hij.

„Die afgevaardigden zullen dus een soort wandelleeraren moeten zijn, of er zullen er steeds 5 moeten zijn voor het afdeelingsonderzoek". Deze afgevaardigden moeten de heele behandeling van het onderwerp meemaken tot en met de openbare behandeling in de Eerste Kamer. Dat vordert vele maanden.

„Maar wanneer zij hier moeten zijn bij de behandeling van de Indische begrooting, die soms wel eens pas in Februari of in Maart was afgeloopen, en zij vertrekken daarna, om weer terug te keeren bij de behandeling van een ander ontwerp, zooals bijv. het Djambi-ontwerp, dat voor Indië van veel belang is, dan zullen die afgevaardigden, steeds vice-versa reizende, te veel onderweg zijn om het Indische leven mee te blijven leven".

Gerretson zag blijkbaar de mogelijkheid over het hoofd, dat, wanneer deze afgevaardigden het contact met Indië zouden hebben verloren, en dit zou spoedig genoeg blijken, anderen benoemd zouden kunnen worden, die dit contact wel hebben! en dat in geen geval van de Staten-Generaal in hunne huidige samenstelling kan gezegd worden, dat zij dit contact hebben, ook van Gerretson niet. Daarenboven is het een gansch andere zaak of Nederlandsch-Indiërs, Javanen of andere inheemschen afgevaardigd worden, die van oudsher met land en volk zijn vergroeid, dan wel zij, die slechts tijdelijk in Indië vertoeven, en slechts tijdelijke en geldelijke belangen daar hebben. Marchant heeft gesproken van het *Indische Volk*, en contact met zijn volk verliest men niet zoo gauw, als Gerretson ons wil doen gelooven. Tenslotte wees Gerretson op een merkwaardig bezwaar, n.l. dat de Indische specialiteiten zich hier zullen voelen als vreemde eenden in de bijt. „Ieder Parlement heeft zoo zijn eigen sentiment".

Misschien, had Gerretson kunnen denken, is juist dit een van de redenen, waarom Marchant zijn amendement heeft voorgesteld, misschien, dat juist tégen deze eigene mentaliteit moet gewaakt worden, en wie zouden dit beter kunnen doen dan zij, over wier belangen wordt beslist.

Na Gerretson kwam het kamerlid Scheurer aan het woord. Inleidend betoogde hij, dat de idee, dat moederland en koloniën saam één Rijk vormen, behoort tot de heidensch-Romeinsche en revolutionnaire begrippen, die geen antirevolutionnair kan en mag aanvaarden, en dat Indië zijn eigen leven heeft, dat zich in de toekomst als een eigen staatkundig leven moet ontwikkelen.

Volgens hem lag de beste verbinding met Indië in de verslagen van den Volksraad.

Wij merken hierbij op, dat het amendement-Marchant deze adviezen niet wilde afschaffen, doch aan Indië de gelegenheid bieden, mondeling zijn belangen in de Staten-Generaal te behartigen, hetgeen een geheel verschillende zaak is, o.i. is de gedachten, dat de levende stem gehoord wordt van hen, over wier belangen beslist wordt, het staatkundig moment van het amendement.

Het kamerlid Scheurer ontwikkelde voorts bezwaren tegen de keuze van afgevaardigden door een meerderheid. De Staten-Generaal zouden tengevolge der meerderheidskeuze eenzijdig worden voorgelicht. Indien meerderheid en minderheid numeriek vrijwel tegen elkaar opwegen, zou men beide Partijen aan het woord moeten laten in de Staten-Generaal en dan „zou men in deze Vergadering, waar het toch al aan strijdlust niet ontbreekt, menig felbewogen voorspel van dien aard tusschen onze koloniale voorlichters kunnen genieten . . . ." en dan vreesde spreker „dat wij ten slotte in menig geval aan het einde van de „voorlichting" het spoor nog meer bijster zouden zijn dan aan het begin".

Misschien dat de volgende niet onvermakelijke schildering uit des sprekers rede aan dezen vrees is te wijten. „De afstand van Indië tot Nederland" zeide spreker „is groot, de reis is van langen duur en — de ondervinding leert het aan bijna iederen Indischman — de toetsing aan Westersche toestanden en denkbeelden werken in vele gevallen met verrassend effect. De *ijverige kampvechter voor een beginsel* of een maatregel, die daar ginds met de meerderheid in den Volksraad hem voortreffelijk voorkwamen, wordt hier vaak *in korten tijd* in zijn overtuiging geschokt. De scherper afgeteekende maatschappelijke vormen en indrukken in het Westen verdringen vaak al gauw wat in het Oosten *onfeilbaar* werd *gedacht*.

Zal nu de afgevaardigde, die met volle instemming zee koos als vertegenwoordiger van de meerderheid, hier in de Staten-Generaal onder die omstandigheden tegen zijn nieuwe overtuiging in aan het Indische vaandel trouw moeten blijven? Zal hij, gedachtig aan zijn mandaat, in deze Vergadering moeten verkondigen en verdedigen wat hij zelf niet meer gelooft? De goede trouw tegenover zijn lastgevers zou het vorderen; de goede trouw tegenover de Staten-Generaal en tegenover zich zelf zou het verbieden"

Hier wordt gesproken over iets, dat ook kan geschieden met de leden der Staten-Generaal, dat men van overtuiging verandert.

Doch wat bij uitzondering den leden der Staten-Generaal overkomt, wordt als regel voor den „Indischman" aangenomen. Hier wordt ons een zeer onaantrekkelijk beeld opgehangen van den Indisch-man, en wij vragen ons af, wie nu gerekend moet worden tot deze categorie van menschen, die zoo wankel in hun overtuiging staan, dat zij door een reis en het vertoeven in het Rijk uit hoofde van hun functie, zoo spoedig in een dergelijk conflict komen, dat hun den eisch der goede trouw moet worden voorgehouden. Aangezien uit des sprekers rede de belangrijke conclusie moet worden getrokken, dat de „Indischman" onbetrouwbaar is, ware het meer dan een eisch van billijkheid, dat de spreker deze categorie nader had omschreven, en de moeilijkheid: wie niet moet worden afgevaardigd, zou dan opgelost zijn.

Verder besprak Scheurer het gevaar, dat de deputatie zou uitdijen tot een respectabel college, waarvan de uitrustings- en verblijfkosten zwaar op het koloniaal budget zouden drukken, en dat voor de begrooting wel permanent een deputatie uit Indië aanwezig zou moeten zijn, en nog eenige technische bezwaren, die zeer wel door de wet geregeld hadden kunnen worden, zooals Dresselhuys had voorgesteld in zijn amendement.

Van Rijckevorsel meende, dat dit amendement niet paste in het systeem der grondwet, die geen rechtstreeksch contact tusschen vertegenwoordigende lichamen van verschillend karakter kent. De tegenwoordige ontwikkeling van Indië geeft geen aanleiding het systeem van de Grondwet voor Indië te breken.

„Nu kan ik mij zeer wel voorstellen", zeide Van Rijckevorsel, „dat er een stadium van ontwikkeling van Indië, van Suriname en van Curaçao komt, waarbij de toestanden zoo veranderen, dat wij met het systeem onzer Grondwet moeten breken. Zien wij om ons heen, dan ontwaren wij, dat in het Britsche Rijk voor een deel van de koloniën, de Dominions, een zoodanig stadium is bereikt en nieuwe lichamen worden geschapen om met nieuwe toestanden rekening te houden, maar dan is het de vraag of het daarin moet worden gezocht, dat men het Parlement, de Staten-Generaal van het moederland, gaat veranderen en daarin nieuwe elementen brengen". Voor de tegenwoordige tijd zou volstaan kunnen worden met de koloniale adviezen.

In deze, gelijk in de door de andere leden gehouden redevoeringen, is geen rekening gehouden met het verschil van het West-Indische en Oost-Indische staatsdeel. Zeer typeerend is in dit opzicht de rede van den laatsten spreker, Ruys de Beerenbrouck, destijds Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Minister verklaarde, dat de regeering ook tegen het gewijzigde amendement-Marchant overwegend bezwaar had. „Het is immers niet te ontkennen", aldus de Minister, „dat die door de vertegenwoordigende lichamen van Indië, Suriname en Curaçao aangewezen leden hier zouden spreken zonder dat de Indische Regeering de gelegenheid zou hebben tegenover de meening van die leden de hare te stellen. Dat lijkt mij toch wel een niet gering bezwaar. Want voor een dergelijke semi-officieele behartiging van de belangen van zulke afgevaardigden is, dunkt mij, naast de koloniale Regeering en de in Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao gevestigde vertegenwoordigende lichamen geen plaats. Vertegenwoordiging toch in Nederland van een lichaam, dat deel uitmaakt van het wetgevend apparaat in Indië, zou naar het oordeel van de Regeering een hoogst zonderlinge Staatsrechtelijke figuur zijn".

De Minister vergat erbij te vermelden welke staatsrechtelijke figuur het zou geven, indien het wetgevend lichaam van Curaçao en Suriname in Nederland vertegenwoordigd zou worden.

De Minister ontwikkelde verder het bezwaar, dat de Nederlandsch-Indische Regeering zou worden verzwakt en de invloed van den Volksraad zou worden geschaad. De afgevaardigden zouden verplicht zijn hier lang te blijven en van de Indische toestanden min of meer vervreemden. „Op den duur zouden bovendien die afgevaardigden zich gaan beschouwen als de vertegenwoordigers van Indië in ons land, een centraal punt als het ware, waar men alle klachten en grieven zal aanbrengen. En juist met het oog op den Volksraad vraag ik of het gewenscht is, hier als het ware een kleineren Volksraad in het leven te roepen, die in de Nederlandsche Staten-Generaal zal zijn geïncorporeerd, ten nadeele van den Indischen Volksraad, die toch het orgaan moet zijn waarvan de Regeering de wenschen en verlangens der bevolking verneemt".

Wij merken hierbij op, dat door de positie van den Minister van Koloniën de positie der Indische regeering is verzekerd tegenover de afgevaardigden. De invloed van den Volksraad zal eerder vermeerderen dan verminderen, de afgevaardigden zijn immers leden van den Volksraad; zij vormen een deputatie van den Volksraad en zijn gebonden aan hun mandaat.

Marchant heeft zijn amendement niet kunnen redden, door het overnemen van het sub-amendement. In zijn repliek heeft hij terecht gewezen op de bedenkelijke wijze, waarop over de Volksraad en de Indische bevolking is gesproken.

„Er wordt met minachting gesproken over den Volksraad, over de leden van den Volksraad, over de bekwaamheden van den Volksraad, over de Indische Herzieningscommissie, over het Indische volk".

Hij protesteerde vervolgens over de wijze waarop Van Rijckevorsel en de Minister deze quaestie behandelden.

„Die heeren zeggen tegen het Indische volk: „het spijt mij wel, maar het past niet in het systeem van onze Grondwet! Is dat een manier om hier de zaken te behandelen: het is nieuw, dus kan het niet? Is dat een vraag, die hier aan de orde mag zijn, waar wij te doen hebben met een volk, waarvan de belangen aan ons zijn toevertrouwd, waarvoor wij verantwoordelijk zijn? Dat volk vraagt eigen rechten, vraagt ons, hier zijn stem te mogen laten hooren; de heer Van Rijckevorsel en de Minister antwoorden: het past niet in het systeem van onze Grondwet, het is nieuw, wij hebben met uw wenschen niet te maken. Maar is dat een standpunt, dat deze vergadering kan innemen? Die tijd is voorbij. Aldus wekt men opstand in Indië".

Wij voegen hier nog aan toe, dat Scheurer en Gerretson in hun dupliek aan Marchant verklaard hebben, niet met minachting over den Volksraad te hebben gesproken. Uit hetgeen wij echter hebben medegedeeld blijkt, dat, wanneer dit niet als zoodanig bedoeld was, de door deze leden gehouden redevoeringen niettemin opmerkingen bevatten, die zeer onaangenaam aandoen.

Ruys de Beerenbrouck hield het bezwaar staande, dat het college der afgevaardigden een tweede Volksraad zou worden. Echter is er, zooals wij boven opmerkten, geen reden dit a priori aan te nemen.

Zoo viel het sympathieke amendement van den verzienden staatsman Marchant met 30 tegen 29 stemmen. De hoop van den heer Scheurer, dat dit gewijzigde amendement met de grootst mogelijke meerderheid zou worden verworpen, is dus niet in vervulling gegaan.

II

Hoe langer hoe meer is het gewoonte geworden, het onderscheid tusschen Oost- en West-Indië kunstmatig te vervagen. De Kamers en de regeering zijn in dit opzicht evenwel op een verkeerden weg.

De behandeling van het amendement-Marchant levert een sprekend voorbeeld van onjuistheden, die begaan werden tenge-

volge van de verwaarloozing van de scheidingslijn tusschen Oost en West. Zoo is aan het eigen wezen van de West-Indische staatsdeelen geen aandacht geschonken, en hadden bezwaren tegen de toekenning van een staatsrechtelijke instelling aan de Oost, welke echter niet bestonden tegen de toekenning van dezelfde instelling aan de West, niettemin voor beiderlei gebiedsdeelen hetzelfde effect.

De argumenten, die de sprekers hebben aangevoerd tegen het amendement-Marchant zijn alle ontleend aan omstandigheden betreffende Nederlandsch-Indië. Het is opvallend, dat geen enkel argument, dat tegen het zenden van afgevaardigden van de overzeesche parlementen naar de Staten-Generaal is aangewend, t.a.v. de West-Indiën juist is; men denke aan de langdurige reis, de begrooting en, last not least, aan den Indischman, de psychologie van den Indischman geheel daargelaten. Ik zal dan ook niet verder op deze argumenten ingaan, doch mij beperken tot een waardeering van dit amendement in verband met den staatrechtelijken toestand van de West-Indische koloniën.

Het doel van dit amendement was: te voorzien in de gebrekkige kennis der Staten-Generaal omtrent de overzeesche gebieden. Deze doelstelling is juist. De gebrekkige kennis van de Statenleden is herhaaldelijk ten aanzien van de West-Indiën aan den dag gekomen en vooral ten aanzien van Curaçao.

Het amendement trachtte het gestelde doel te verwezenlijken door middel van afgevaardigde leden der overzeesche parlementen; dus wanneer dit heden moest geschieden, door middel van één of meer afgevaardigden van de Staten van Suriname of van den Kolonialen Raad van Curaçao, en, wanneer Curaçao binnenkort zijn wet op de staatsinrichting verkrijgt, van de Staten van Curaçao.

Ik zal ter vereenvoudiging de vraag naar de orgaan-qualiteit dezer lichamen niet stellen, m.a.w. niet ingaan op de vraag of deze werkelijk de wil van het Surinaamsche en het Curaçaosche volk openbaren, zoodat de leden van de Staten-Generaal inderdaad de levende stem van het volk eventueel hadden kunnen vernemen. Slechts willen wij hierbij opmerken, dat de Koloniale Raad in zijn huidige samenstelling niet als een volksorgaan kan worden beschouwd. Ik beperk mij tot deze vraag: Was het amendement-Marchant in overeenstemming met de staatsrechtelijke verhouding van het Rijk tot Suriname en Curaçao?

Het zij mij geoorloofd de contouren van de staatsrechtelijke verhouding van het Rijk tot de West-Indische staatsdeelen beknopt weer te geven.

Krachtens art. 1 van de Grondwet van 1922 is het West-Indisch territoir, staatsterritoir. Hoezeer ook de opvattingen omtrent de draagwijdte van art. 1 van deze Grondwet uiteenloopen, vast staat, dat de genoemde territoria zijn gelijkgeschakeld. Het karakter van de W.I. staatsdeelen wordt derhalve bepaald door het bezit der staatsburgerschapsrechten der inwoners dezer gebiedsdeelen. De wet van 1892 op het Nederlanderschap bepaalt nu, dat de bewoners der W.I. gebiedsdeelen Nederlanders zijn. Door deze wet worden de staatsburgerschapsrechten van de bewoners dezer gebiedsdeelen gelijk aan de burgerschapsrechten van de bewoners van het Rijk, natuurlijk altijd met uitzonderingen t.a.v. het ingezetenschap. Er bestaat één staatsterritoir en één gelijke staatsaanhoorigheid, en dus één eenheidsstaat: de Nederlandsche Staat, waarvan de West-Indiën deel uitmaken. Deze staat, die geconstrueerd is uit het Rijk, Suriname en Curaçao, bezit een volksvertegenwoordiging in de Staten-Generaal. Terecht zegt art. 79 G.W., dat zij het geheele Nederlandsche volk vertegenwoordigen. Onder het geheele Nederlandsche volk moeten de staatsburgers in de West-Indiën worden begrepen, daar na de wet van 1892 op het Nederlanderschap deze bepaling onveranderd is gebleven. Een verwijzing naar art. 2 G.W. is geen argument tegen deze opvatting, omdat de Grondwet ter bepaling van wie Nederlanders zijn verwijst naar de wet, en deze wet de West-Indiërs in de Nederlandsche volksgemeenschap heeft opgenomen. Een argument tegen deze opvatting kan ook niet gevonden worden in de wet op het onderdaanschap, die in 1927 ten onrechte tot de West-Indiën is uitgebreid; immers, deze wet regelt het onderdaanschap van niet-Nederlanders in deze gebiedsdeelen. Zij is een aanvullingswet op de wet van 1892. Zooals bekend, zijn in de wet van 1892 talrijke leemten, waardoor personen, die volgens deze wet eigenlijk Nederlanders moesten zijn, apatriden of vreemdelingen werden. Deze consequenties zijn te wijten aan de onjuiste (onjuist in verband met de overgangsbepaling) redactie van art. 1 en 2, waarin als plaatsbepaling is opgenomen het Rijk, en niet het Rijk of deszelfs koloniën. T.o.v. personen, die in gelijke omstandigheden verkeerden, ontstond verschil van nationaliteit bijvoorbeeld ten opzichte van vondelingen. Een in het Rijk te vondeling gelegd kind is Nederlander, terwijl een in Curaçao of Suriname te vondeling gelegd kind apatride is, niettegenstaande het feit dat krachtens de overgangsbepaling de wet van 1892 ook voor Curaçao en Suriname geldt. Een en ander valt te meer op, omdat in het onderhavige geval vondelingen krach-

tens het B.W. noch in het Rijk noch in Curaçao of Suriname Nederlanders waren. Ten gevolge van art. *2b* werden vondelingen in het Rijk Nederlanders, in de genoemde gebieden evenwel niet.

Ik geloof niet, dat de wetgever deze consequenties voor oogen gehad heeft, want het is zonder meer duidelijk, dat het onderscheid onbillijk is en ten onrechte wordt gemaakt. Ten gevolge van de onjuiste redactie van art. 1 en 2 zijn nóg natuurlijke en verlaten kinderen en kinderen van aldaar gevestigde vreemdelingen en hunne afstammelingen apatriden of vreemdelingen gebleven. De bedoeling van de wet van 1927 kan voor Curaçao en Suriname geen andere zijn dan in de genoemde leemten der wet van 1892 te voorzien. De wijze, waarop de wetgever in de gebreken van de wet van 1892 heeft voorzien, is onlogisch en ten eenen male onjuist. Onlogisch, omdat een aanvullingswet hetzelfde beginsel moet huldigen als de hoofdwet, waarvan zij een aanvulling is. Onjuist, omdat zij in strijd is met de op West-Indië toegepaste staatkunde; omdat het onderdaanschap een technisch begrip is, toegepast op de bevolking van Ned.-Indië; omdat zij onderscheid brengt in de bevolking; omdat haar psychologische werking verkeerd is, en omdat de West-Indische bevolking haar stellig niet wenscht.

Ik zal hier verder op deze wet niet ingaan, omdat ik meen voldoende gewezen te hebben op het karakter van de wet van 1927 op het onderdaanschap als aanvullingswet, die het hoofdbeginsel van de staatsaanhoorigheid van de West-Indiën niet aantast.

Staat vast, dat de West-Indische volken in werkelijkheid zijn opgenomen in de Nederlandsche volksgemeenschap en dat de Staten-Generaal de vertegenwoordiging zijn van den geheelen Nederlandschen Staat, die de belangen van het geheele Nederlandsche volk moeten behartigen, dan staat ook vast, dat het geheele Nederlandsche volk aan deze vertegenwoordiging in werkelijkheid moet deelnemen.

Hier komt nog bij, dat binnen deze staatsrechtelijke eenheid ook bestaat de eenheid van de Nederlandsche wetgeving, zoodat de juridische aansluiting aan het moederland als nagenoeg voltooid kan worden beschouwd.

Nu bestaat er binnen het Staatsrecht van het Rijk, als deel van den Nederlandschen Staat, niet een drievoudige vertegenwoordiging van hetzelfde belang, en het zou bijzonder onelegant, geheel ongebruikelijk en ontoelaatbaar zijn, dat vertegenwoordigers der lagere rechtsorganen de belangen van hun ressort in de Staten-Generaal kwamen bepleiten. Het zou m.i. even zonderling

zijn binnen de aangeduide contouren van den Nederlandschen Staat voor de West-Indische staatsdeelen dezelfde onelegante drievoudige belangenvertegenwoordiging te aanvaarden, nu de Staten-Generaal ook de West-Indische vertegenwoordiging vormen. Daar het van den anderen kant ook zeker is, dat de Rijkswetgever niet binnen afzienbaren tijd het kiesrecht zoo zal wijzigen, dat tot de samenstelling van de Staten-Generaal ook de West Indiërs zullen medewerken, moet de oplossing elders gezocht worden. De oplossing, die m.i. dan het beste voldoet moet gezocht worden in de delegatie van macht.

De Staten-Generaal vormen de vertegenwoordiging van het W.-Indische volk. Indien zij niet in staat zijn de locale belangen te behartigen tengevolge van tijdgebrek of onvoldoende kennis der betrokken staatsdeelen, dan zullen zij in beide gevallen hun bevoegdheden billijkerwijze moeten delegeeren aan de locale vertegenwoordigende rechtsorganen der overzeesche Nederlandsche staatsdeelen, die beter in staat zijn de plaatselijke belangen te behartigen. Het algemeen vertegenwoordigend wetgevend orgaan der West-Indische staatsdeelen, de Staten-Generaal, kunnen zich bepalen tot het aangeven der algemeene directieven en tot het regelen van hetgeen gerekend kan worden tot de algemeene staatsbelangen.

In dezen zin is art. 61 van de Grondwet veranderd.

28 November 1935.

VREEMDE INVLOEDEN IN HET PAPIAMENTO

DOOR

M. D. LATOUR O. P.

Het Papiamento is de taal, op Curaçao, Aruba en Bonaire gesproken. „Deze taal is uit de mengeling van een Afrikaansch negeridioom en een moderne Europeesche cultuurtaal gesproten", lezen wij bij dr. v. Ginniken in zijn *Handboek der Nederlandsche Taal*, deel I, blz. 283. Deze schets, hoewel een beetje erg ruw, is overeenkomstig de waarheid, als wij voor dat negeridioom de verzameling dialekten, die als Bantu bekend staan, aannemen, en voor de Europeese taal het Spaans.

Het is echter een tekening van het papiamento in twee zeer ruwe trekken. Ter vervollediging van het beeld moet men nog rekening houden met Indiaans (het meest waarschijnlijk het Caquetia, een tak van het Caraïbisch), het Maleis-Portugees, thans alleen nog gesproken te Toegoe, niet ver van Batavia, dat via Kaap de Goede Hoop bij de negerstammen, en met deze, via Elmina, de groote slavenuitvoerhaven, op Curaçao in het Papiamento is terecht gekomen; verder zijn er flink wat Nederlandse en enige Engelse woorden in.

Verscheidene Bantu-dialekten hebben sporen achtergelaten in het Papiamento, maar uit de aard van de zaak is het niet altijd zo eenvoudig om uit te maken of de Curaçaose spreektaal een bepaald woord nu juist aan het Bantu of aan het Maleis-Portugees te danken heeft. Sommige woorden zijn in beide talen hetzelfde en misschien van het Maleis-Portugees in het Bantu terecht gekomen.

Soms is het eenvoudig een kwestie van instantie. Neemt het woord *tiki* ('n beetje); in het Zuludialekt betekent het *iets verachtelijks*, iets kleins; ook een threepence (een klein geldstukje van weinig waarde) noemt men een tiki. Zegt iemand nu: Het Papiamentse woord tiki is een Zuluwoord, dan heeft hij geen ongelijk; zegt een ander: Het is een Boerenafrikaans woord, dan heeft ook deze gelijk, maar hij gaat een instantie verder terug in

de afleiding; en zegt ten slotte een derde: Het is heel gewoon het Hollandse woord *tikje*, dan moeten we ook hem gelijk geven, want hij heeft gezocht naar de laatste instantie. De omzwerving van ieder woord afzonderlijk is niet altijd met volkomen zekerheid weer te geven.

We geven nu enige voorbeelden van Papiamentse woorden, die met grote waarschijnlijkheid aan een of ander Bantu-dialekt ontleend zijn:

Mahuma (naam van een landstreek op Curaçao); Zulu: i-huma, meervoud amu-huma, een soort grote maiskorrel; Oshidonga-dialekt: ma-huma, ongelukkig of ongeluk verbeeldend.

Fuku (kwade geest); Zulu: i-fuku, elk soort van vuil; Kaffir: i-vukuvuku, iets wat oud is.

Papia (spreken); Herero-dialekt: popia, spreken.

Tata (vader); Kaffir: u-tata, vader. (Zie verder bij het Maleis-Portugees).

Maribomba (een sluipwesp, die op Curaçao veel voorkomt); Zulu: enkelv. i-mbombo, meerv. ama-mbombo, een lang, dun voorwerp; of i-bumba, meerv. ama-bumba, het fatsoeneren van klei (De maribomba's bouwen kunstige nesten van klei).

Malúco (kwajongen, lastpost); Zulu: malukobo, waarschijnlijk een verbastering van het Zuid-Afrikaanse „malkop".

Kakalaka (kakkerlak); Zulu: kakakáka, afgeleid van ggwaba-ggwaba, een boom met zeer grote en brede bladeren; dus toegepast: het insect met de grote, brede rugbladen of schilden.

Punda (een stadsgedeelte aan de St. Annabaai); Zulu en Kaffir: een district of vlakte langs een rivier. Het is bekend, dat velen het voor absoluut zeker houden, dat punda komt van het Spaanse punta (eventueel het Holl. punt). Niemand hoeft ons uit te leggen, dat de punda toch in 1673 al de Punt heette, en dat punt toch ongetwijfeld een Hollands woord is. De kwestie is eenvoudig, dat de punda niet *punta*, noch *punt*, maar sinds zeer lang (ook al vóór de komst der negerslaven?) *punda* heet. Nu wil het er bij ons niet in, dat de negers om een of andere reden de *t* in een *d* veranderd hebben. Waarom dan toch? Zegt de neger niet met evenveel gemak punta als punda? Is punta voor het sterk Spaans getinte Papiamento niet een zeer voor de hand liggend woord met duidelijke betekenis, die een verandering in punda bijna tot een onmogelijkheid maakt? Is punta tot de dag van vandaag geen alledaags gebruikelijk woord voor den Curaçaoenaar? Waarom kan hij dan in alle andere omstandigheden wel punta zeggen en niet als het over die bepaalde stadswijk gaat,

die volgens sommigen met alle geweld punta heten moet? Ook wat de locale situatie betreft is het helemaal niet dwaas om de punda *punda* te noemen in de Afrikaanse betekenis van het woord, ook al hebben Hollanders en Spanjaarden al vroeger om andere, eveneens verklaarbare, redenen diezelfde stadswijk punt of punta genoemd.

Funchi (gekookt maismeel, het gewone volksvoedsel); Zulu: funza, voeden.

Zumbi (geest, spook); Zulu: zombe, iets dat zich beweegt in kronkelingen, zonder de richting ervan te kennen.

Sambo (een familienaam); Kaffir: im-bola, meerv. izim-bola, rode verf, waarmee het lichaam wordt besmeerd.

Mambi (familienaam); Zulu: mamba, algemene naam voor iets dat lang, slank is.

Bobo (dom, leeghoofd); Kaffir: i-bobo, hol, leeg. (Kan echter ook zuiver Spaans zijn.)

Pinda (aard- of apennootje); Zulu: phinda, dubbel (er zitten er meestal twee in een nootje).

Guano (iguaan, leguaan, reuzenhagedis); Kaffir: u-lovane, kameleon.

Lembe (likken); Lunda-dialekt: mu-lambo, lip.

yaya (baker, kinderjuffrouw); Zulu: gcaja, een doek, waarmee een moeder zich omhangt, of overdrachtelijk: zich anders voordoen dan men werkelijk is; dus een vrouw, die zich voordoet als de moeder, zonder het te zijn.

Bacoba (banaan); Zulu: u-kove, banaan; in Suriname heten ze bacóve.

Buchi (jonge man; heeft een enigszins ongunstige bijbetekenis); Zulu: u-buti, broer, een titel aan jonge mannen gegeven; men zegt dat dit een verbastering is van het Hollandse broer. Volgens anderen is het afkomstig rechtstreeks uit Holland, dus niet via Afrika, en zou het een verbastering zijn van boer.

Buchi-ribana (naam van een streek op Aruba); Zulu: i-rwana, een assegaai of mes, bij de besnijdenis gebruikt; Buchi-ribana kan derhalve de plaats aanduiden, waar de jonge mannen besneden werden. Een gebruik, dat zeker bestond aan de Goudkust, waar de Curaçaose slaven vandaan kwamen, nog bestaat bij verschillende negerstammen in Afrika, maar waarvan mij op Curaçao, eerlijk gezegd, niets bekend is.

Reda (kwaadspreken); Zulu: reba, kwaadspreken, lasteren.

Batata (aardappel); Zulu: u-batata, zoete aardappel.

Ketchi (deftig): Zulu: ketshe, valk; derhalve deftig als een valk.

Zambechi (zakmes); Zulu: isi-tshetshe, mes; in Noord-Rhodesia: cibeshi.

De invloed van het Caraïben-Indiaans is weer van een andere kant zeer verklaarbaar, daar de Caraïben vermoedelijk de eerste bewoners zijn geweest van Curaçao. Althans dit is zeker, dat bij de ontdekking van Curaçao door de Spanjaarden, dit eiland bewoond werd door de Caquetias, die in het Papiamento, al is het dan niet veel, dan toch enige woorden hebben achtergelaten. Wij zullen enige voorbeelden aanhalen:

Acayoman: Kaaiman: krokodil.

Agnaca: ayaca: cassavebrood maken. Op Curaçao worden pakjes voedsel gemaakt van maïsmeel, stukjes vlees en specerijen, gewikkeld in een stuk bijaoblad. Men noemt dit ook ayaca.

Canaoa: canoa: klein roeibootje, kano.

Batia: patia: watermeloen.

Caboya: cabuya: touw.

Chouchoubitou: chuchubi: een vogel. Het Caraïbische woord betekent letterlijk: met puntige bek, dus de puntig-gebekte vogel.

Crabou: claboe: spijker. Het Caraïbische woord betekent letterlijk: ijzer.

Coyabou: guiabe: een vrucht, die uiterlijk iets weg heeft van een citroen; inwendig is ze rose van kleur en zit vol kleine pitjes, zoals een vijg. De geur is zeer aromatisch en de smaak is met geen Hollandse vrucht te vergelijken.

Arepa: arepa: een lekkernij, bereid van pompoen.

Aguacate: awacati: een boom van 12—15 meter hoog, met vruchten, die op groote donkergroene peren gelijken, met een geweldige pit. Deze vruchten worden veel gegeten op Curaçao en dragen dezelfde naam als de boom (wetensch. naam: Persea gratissima).

Cacao: cacao: de algemeen bekende cacaoplant.

Verder ook de eilandennamen: Curaçao, Aruba en Bonaire. De laatste naam lijkt verlokkelijk veel op Spaans: Bon-Aire, goede lucht. Dit is echter toeval; het woord moet anders verdeeld worden, nl. Bona-Iri. Zo is de oorspronkelijke naam.

Op Aruba, oorspronkelijk Oruba, worden nog veel Indiaanse namen aangetroffen. Hier volgen er enige van:

Namen van heuvels: Aiyo, Behika, Cukuroi, Handebirari, Kasinari, Kibaima, Kodekodekta, Matavidiri, Shabururi, Shiribana, Tarabana, Wakubana, Yabarubari, Yamanota.

Namen van Arubiaanse grotten: Matavidiri, Warerukuri, Waririkiri.

Arubiaanse plaatsnamen: Antikuri, Arikurari, Bediri, Cubari, Damari, Hendieku, Kamakuri, Kashiunti, Kausheati, Kassibari, Wiriruri, Weburi, Yuditi.

Arubiaanse bomen: Dabaraida, hubada tarabada.

Indiaanse namen van planten op Aruba: Divi-divi (fr. sapindus coriaria), Jobo (spondeas lutea), kadushi (cereus laniginosus), kipopo (agaricus), lokiloki (mimosa unguiscatta), makura (abrius precatorius), nandu (cytisus katjan), shimarucu (malpighia glabra), surun (cratera gynandra), takamahak (rugara octandra), tuturutu (robinia pulcherrima), watapana (sapindus coriaria), yoroyoro (theretia neriflora).

Verschillende van de genoemde planten heten zo niet alleen op Aruba, maar ook op Curaçao en Bonaire.

Namen van vissen: ginga (diodon stinga), karmao (characinus cyprinioides), kurkur (choetodon fromitus), purunchi (serranus variolosus).

Namen van vogels: Kinikini (cymindes illigeri), Krabete (fulica . . .), Chuchubi (orpheus americanus), warawara (cathartes curasoica).

Het lijkt mij waarschijnlijker het woord warawara te verklaren als een Indiaans woord dan als een Afrikaans. De verdubbeling moge in het Bantu veel voorkomen, het komt in het Indiaans óók veel voor; bovendien is een warawara niet „gestreept als een zebra" maar gitzwart.

Namen van insecten en andere dieren: Dori (kikvors, rana . . . ?), guruguru ('n soort tor, culandra granaris), hanahana of han*u*hana ('n soort mier, formica cephalote), kimakima (laagstaand slijmachtig dier, cassiopea frondosa), kumexen of komegein (houtworm, termes fatalis), lembelembe ('n zeer klein vliegje, conops sanguisuya), mamondenga (ichneumon niger), paluli ('n soort mossel, mytilus edulis), waltaka (hagedis, lizard).

Dit Indiaans heeft om zeer begrijpelijke redenen in meer W. I. talen sporen achtergelaten. Op de Franse Antillen kent men algemeen de balaou en de coulirou, beide vissen met een Caraïbische naam. De eerste is zowat zo lang als een gewone paling en weinig dikker. De kop is lang en zeer puntig; de tweede is even groot en heeft dezelfde vorm als een gewone haring en wordt op Curaçao genoemd masbanger.

Ook de couche-couche, een wortel, verwant met de aardappel, sweet potato, igname, enz., draagt een Indiaanse naam.

Ook in Suriname bestaan in het Neger-engels nog Indiaanse woorden. Heel aardig is b.v., dat het bekende woord *kwatta*, van de Kwattarepen, ontleend is aan een cacaoplantage op Suriname van diezelfde naam, welke plantage weer genoemd is naar de kwatta-aap, wiens naam in het Caraïbisch luidt: Coatta.

Nu het Maleis-Portugees. Deze Creoolse taal had zich tijdens de Portugese heerschappij in onze Oost als lingua franca ontwikkeld. Jaarlijks passeerden ongeveer 4000 à 5000 man de Kaapkolonie, in 1652 door den Hollander Jan van Riebeek gesticht op last van de Oost-Indische Compagnie. Al de matrozen van de daar passerende schepen spraken Maleis-Portugees; de meeste passagiers vertoefden er echter slechts even om op hun verhaal te komen. De naar Java bestemden bleven zo goed als nooit. Maar de terugkerende oudgedienden lieten zich dikwijls overhalen er met hun koelies en baboes te komen wonen en deze spraken allen Maleis-Portugees. Verder voerde de Compagnie, daar de Hottentotten en Bosjesmannen niet zo bruikbaar waren, vele slaven uit Angola, Madagascar, Ceylon, Voor-Indië en de Indische Archipel aan; in 1658 alleen reeds 398. Ook deze brachten of leerden er de lingua franca. Later werden vele van de slaven vrijgelaten. Men noemde ze met een Maleis woord Mardijkers. Eindelijk werd in 1681 de Kaap tot een vast verbanningsoord van Indische staatsgevangenen; enige Makassaarse prinsen met hun vrouwen, kinderen en gevolg, openden de rij. In 1694 kwam Sheikh Jozef met een gevolg van 47 personen. Deze spraken natuurlijk aanvankelijk zuiver Maleis, maar moesten om met de bevolking te verkeren, al heel spoedig Maleis-Portugees gaan spreken. Hun afstammelingen, Slamse mensen of Slameiers genoemd, spreken thans allen de Boerentaal, evenals de Mardijkers en de Masbikers (Mozambiquers), hun Mohammedaanse geloofsgenoten.

De bewindhebbers van de Compagnie, voor het voortwoekeren van die gemakkelijke Maleis-Portugeese taal beducht, deden nu hun best, om de gekleurde bevolking tot het aannemen van het Nederlands te dwingen. In 1658 decreteerde zo Van Goens. Aan hen, die Nederlands konden spreken en nog aan zekere andere voorwaarden voldeden, werd in 1685 vrijlating toegezegd. Maar het spreekt vanzelf, dat dit nieuw en vaak onder druk aangeleerde Nederlands, nóg vele sporen moest dragen van de Maleis-Portugese moedertaal, die in hen dacht en leefde [1]).

[1]) Wat hier is gezegd van het M.-P. is bijna letterlijk ontleend aan v. Ginniken, *Handb. der Ned. T.*, Deel I, blz. 206—207.

Het steeds verder doordringen van de Boeren naar het noorden, deed tevens een deel van hun taal doordringen in die der negerstammen, waaronder ze terecht kwamen. Zo is het te begrijpen, dat er bij de uit Afrika afkomstige slaven woorden werden aangetroffen van Portugese, Maleise en Nederlandse oorsprong. Met de slaven kwamen deze woorden ten slotte ook op Curaçao in het Papiamento. Ziehier enige voorbeelden: (de volgorde is Maleis-Portugees, Papiamento, Nederlands).

Baatje: Bachi: buis, jas.

Boet, boeti, ou-boet: buchi: letterlijk broertje; grote jongen.

Bottel: bottel: fles.

Katel: kater: veldbed.

Kraal: corál: omheinde plaats rond het huis, om het vee bijeen te houden.

Kriekie: kriki: krekel.

Lamoen: lamoenchi: citroen(tje).

Sambrero: sombré: hoed. Waarschijnlijk kenden de negers het woord sambrero al, voordat ze hier van de Spanjaarden sombrero leerden.

Ta, tata, outata: tata: vader, oorspronkelijk „oude man".

Tet, tette: tete: vrouweborst.

Er zijn er nog meer, maar van de aangehaalde is de Maleis-Portugese afkomst het duidelijkst.

Van deze taal is ook afkomstig het algemeen in Nederland bekende woord millies, maïs; („Daar onder bij die millies, bij die groen doringboom, Daar woon mijn Sarie Marijs.").

Ook de algemeen gebruikelijke Nederlandse woorden robbedoes (rabbedoe) en soebatten (soebat) zijn van M.-P. afkomstig.

De Nederlandse woorden in het Papiamento zijn voor het opscheppen, hoewel ze niet altijd even gemakkelijk als zodanig te kennen zijn. Veel veranderd zijn b.v.: zeligá (zeilgaren, dun touw); belá (belazerd); vrengo (vingerhoed); kalmekkie (karnemelk); keiro (kuieren, wandelen, ook gebruikt in de zin van boemelen); skeiro (schuier); placa (plak, 2½ centstuk, nog als zodanig in gebruik te Amsterdam; hoewel dit woord niet erg van uiterlijk veranderd is, denken er toch weinig mensen aan, dat het een heel gewoon Hollands woord is. Plak is een dunne schijf, een plak worst, een plakje kaas, enz. De oude vierduitenstukken nu waren een behoorlijke „plak" koper De naam is later overggaan op de halve stuivers, toen de vierduitenstukken afgeschaft

werden); Tayó (het oud-Hollandse telloor); reenchi (ring); enz.

Gemakkelijk te herkennen zijn: scool, geel, brein (bruin), blauw, banki, stoel, boeki, laken, knolchi (ch uitspreken als tsj, zoals in het Engels), wortelchi, boonchi, rooibiet, zier (zuur), bitter (borrel), bokkel (bokking), bleki (blikje), broeki (luier), aprosien (appelsien), pera, appel, preimpi (pruim), prenchi, lampi, glas, preekstoel, spreekkamer, sker (schaar), jonkoman, vrij (vrijer), korki, scroef, peelchi (pilletje), bijbel, brug, stropi (siroop, limonade), verf (verven), mesla (metselaar), zoenchi, verdriet (verdrietig), verkoud (verkouden) enz.

Over de Spaanse woorden in het Papiamento spreken we niet eens, omdat die verreweg in de meerderheid zijn. Alleen plaatsen we hier graag de zeer juiste opmerking van v. Ginniken, dat de Hollandse woorden in het Papiamento meestal huis-, tuin-, en keukenvoorwerpen aanduiden en de Spaanse meestal geestelijke begrippen. Zo dragen deugden en ondeugden, alle specifiek katholieke termen, betrekking hebbende op de Roomse eredienst, waarvan verschillende letterlijk overgenomen zijn door de Protestanten, alle namen van zintuigen, inwendige faculteiten, enz. Spaanse namen.

Opmerkelijk is nog, dat het stadspapiamento, en wel hoofdzakelijk zoals het door de Protestanten gesproken wordt, veel meer Hollandse woorden bevat, dan het stads- en plattelandspapiamento, zoals het gesproken wordt door de katholieken.

De invloed der Hollandse dominees en Spaanse priesters is in deze zeer merkbaar.

De Engelse woorden zijn vrij gering in getal. Op Curaçao vertoont zich het algemeene wereldverschijnsel, dat alle voetbal-, misschien beter gezegd alle sporttermen, zich in het Engels opdringen aan de landstaal. Dezelfde kant gaan wij op met technische woorden als: brake, speed, handle, enz.

Al lang hadden burgerrecht: djab (job), shap (shop), chens (chance), back (alleen als werkwoord: achteruit rijden), babum (baboon), tayer (tyre), wayer (wire), stop (ophouden met; ook: halt!), Shilín (Shilling).

In Aruba spreekt men van flat tyre (leeggelopen band), terwijl men op Curaçao zegt: tayer abao. De „Panam" en de „Mexican Eagle" laten natuurlijk op Aruba hun invloed gelden, terwijl de C.P.I.M. slechts weinig Engelse, maar des te meer Hollandse woorden invoert. Alle Curaçaose keukenmeisjes van de Isla komen met een voorraad nieuw aangeleerde Hollandse

woorden in het ouderlijk huis terug. Ook de Curaçaose arbeiders, meestal werkende onder Hollandse chefs, wennen zich steeds meer aan het geregeld gebruik van Hollandse woorden, die bij hun dagtaak te pas komen. Bizonder vlug zijn ze in het overnemen van krachttermen en scheldwoorden.

Men zou hierbij de vraag kunnen stellen: Kent de Curaçaoenaar dan zo weinig Hollands? Leert hij dat dan niet op school? Zeker leert hij dat op school, maar in tegenstelling met den Surinamer geeft een Curaçaoenaar er niets om (liever gezegd: *gaf* hij er niets om), Hollands te kennen. Hij vindt zijn eigen taal mooier en liefelijker (mas dushi!), geneert er zich niet voor om die altijd en overal te spreken en heeft in zijn hart lak aan het moeilijke Hollands. De Surinamer daarentegen schaamt zich voor het Negerengels, en wil aan iedereen, die met hem in aanraking komt, laten horen, dat hij Hollands kent. Tegenwoordig komt er veel verandering in. De Curaçaoenaar weet langzamerhand bij ondervinding, dat overal, waar hij zich nu aanbiedt voor werk, de eerste vraag stereotiep luidt: Kent u Hollands? Uit noodzaak, ter wille van het dagelijks brood, legt hij zich nu meer toe op het Hollands dan vroeger, toen hij het op school leerde en onmiddellijk na zijn schooljaren weer vergat door het nooit te spreken, nooit een Hollands boek te lezen of verder te studeren.

Nu we eenmaal den Surinamer genoemd hebben, kunnen we niet nalaten ook enige merkwaardige overeenkomsten aan te stippen tussen hun landstaal en het Papiamento. Zie b.v. de opvallende gelijkenis tussen de volgende spreekwoorden [1]).:

Ningre-tongo: Bergi nanga bergi no de mit makandra, ma soema nanga soema sa miti makandra;

Negerhollands: Bergi mit bergi no kan tek, ma twee mens sal tek;

Papiamento: Seroe cu seroe no sa topa, ma yiu di mama cu yiu di mama si.

Vertaald: bergen plegen elkaar niet te ontmoeten, maar mensen wel (Wordt soms gebruikt als twee mensen elkaar na een lange tijd weer terugzien).

Ningre-tongo: Toefoerman no lobbi si trawan tjari baksi;

Negerhollands: Diefman no betrou sie maet draeg groot sak;

---

[1]) Dit artikel was reeds pers klaar, toen ik het interessante artikel in handen kreeg van dr. Cohen Henriquez en dr. Hesseling over Papiamentosche en Neger-engelsche spreekw. in De West Indische Gids v. Oct. 1935.

Papiamento: Cargador di saco largo no ta confia su compañero.

Vertaald: Een dief vertrouwt zijn maat niet, die een groote zak draagt.

Ningre-tongo: Te koki nanga botriman kisi trobi, dan joe de jeri pee bakra botro de go;

Papiamento: Ora kokki cu bottelier tin guera, ta sabi unda manteca ta bay.

Vertaald: Als kok en keukenmeid kijven, hoort men waar de boter gebleven is.

Ningro-tongo: Pasi langa, okro dre na boom;

Negerhollands: Pad mi long, geambo drog na sji boom;

Papiamento: Camina leu, giambo ta seca na palo.

Vertaald: Als de weg lang is, verdroogt de giambo aan de boom.

Het is mij niet bekend, dat deze spreekwoorden in enig moderne Europese taal bestaan. Zou het niet het meest voor de hand liggen, hun gezamenlijke afkomst in Afrika te zoeken?

De creoliseringsverschijnselen van het Papiamento vindt men terug in het Ningre-tongo, Negerhollands; verder in het Negerfrans van Guadeloupe, Martinique, Haïti en Cayenne. Behalve vereenvoudiging van alles wat ze moeilijk vinden, dooreenwarring van de rededelen, afwezigheid van geslacht, verbuiging en vervoeging, is ook een karakteristiek verschijnsel; het spreken in de oratio recta. Een Hollands kind zou zeggen: „Mijn moeder zei, dat ik niet uit mocht omdat mijn kleren te vuil waren". Een Curaçao's kind drukt dat op de volgende wijze uit: „Mama di: mi no por a sali; mi paña tabata sushi". (Vertaald: Mijn moeder zei: ik mocht niet uit; mijn kleeren waren vuil). Pepe di, pepe no kier: Peettante zegt, dat ze niet wil. (Letterlijk: Peettante zegt: peettante wil niet. Nanzi di cu Sese: tur cos ta un purbamento. Nanzi zei tot Sese: Alles is een proef. (Een Cur. spreekwoord). Een voorbeeld uit het Negerhollands: Blau diffie zeg: wen regen caba, mi sal bou mi eigen hus. (Het blauwduifje zegt: als de regen voorbij is, zal ik mijn eigen huis bouwen). Deze primitieve denk- en spreekwijze en de kinderlijke spreekwoorden, wijzen ook naar Afrika terug.

BIBLIOGRAPHIE

A. TIJDSCHRIFTEN, COURANTEN, ENZ. [1])

La Quinzaine Coloniale. 25 December 1935, no. 702. Une croisière aux Antilles et à la Guyane [ter gelegenheid van den 300-jarigen band tusschen Guadeloupe, Martinique en Fransch Guyana met Frankrijk].

Idem. 10 Januari 1936, no. 703. Les ressources minérales de la Guyane Française. l'or, door v. Lebedeff.

De Rijkseenheid. 15 Januari 1936, no. 16. Een „Explorer" schrijft over Suriname, door Emeritus. [Onjuiste voorlichting over Suriname van Amerikaansche zijde].

De West. 16 December, no. 2882. Inleiding der Jubileumfeesten. [der Herrnhutters].

Idem. 20 December, 1935 no. 2884. Het Zendingsjubileum. Hulde in de Koloniale Staten; Jubileumtentoonstelling. Twee eeuwen Herrnhutter Zending in Suriname 1735—1935.

Idem. 8 Januari 1936, no. 2890. Code van Eer, door A. Wong [ongeschreven wet in de jungle van Suriname].

De Katholieke Missien. Januari 1936, no. 3. Van de Missievelden van Midden-Amerika en West-Indië, door P. Freitag Svd.; De Grensexpeditie naar de Surinaamsche Oerwouden, door Vox Clamans.

Idem. Februari 1936. Afl. 4. De Grensexpeditie naar de Surinaamsche Oerwouden, door Vox Clamans.

Echo's uit de Missies. 25 Februari 1936, no. 3. Statistiek van onze Missiën in Curaçao en Suriname op 1 Januari 1936; Van Amsterdam naar Paramaribo, door Soeur M. Ambroisine.

Neerlandia. Maart 1936, no. 3. West-Indië. Nog eens Antilia, door W. R. Menkman.

1935 Christmas Tide. The Colony's Annual [Britsch Guyana]. In ye olde Days Christmas Sunday in New Amsterdam, door F. van Schubhoven; An Obeah Incident, door „One who knew"; Digging Protected Treasure, door S. Bowrey; Kaiteur. An Acrostic, door Henry L. Gray.

---

[1]) Door een misverstand is in de Bibliographie in het Februarinummer het gedeelte van Amigoe di Curaçao tot Het Vaderland onder B opgenomen, inplaats van onder A. Men verontschuldige tevens eenige niet verbeterde drukfeilen.

De Avondpost. 11 Januari 1936. Kolonisatie. Op den goeden weg [de fusie van kolonisatievereenigingen hier te lande].

Amigoe di Curacao. 23, 31 December 1935, 4, 8 en 11 Januari 1936. Oorsprong en beteekenis van den naam Curaçao, door P. A. Euwens.

Ons Suriname. Januari 1936, no. 1. Het jaar 1936; Zeist en Oegstgeest; Aankomst van de kerstkisten in Suriname, door J. W. van Lynden; Stadszending Paramaribo 1 November 1934—31 October 1935.

Idem. Februari 1936, no. 2. Het Herdenkingsfeest in Suriname.

Onze Overzeesche Gewesten. Bijblad van de Avondpost. 19 Januari 1936, Enorme versterking van Suriname's defensie.

Idem. 2 en 9 Februari 1935. Venezuela en Curaçao, door W. R. Menkman.

Spoor- en Tramwegen. 21 Januari 1936, no. 2. De spoorweg naar het binnenland van Suriname van Paramaribo naar Dam, door J. E. Herrenberg. VII.

De Herrnhutter 5 Januari 1936, no. 1. Onze Jubileumweek 1735—1935.

De Zakenwereld. 18 Januari 1936, no. 3. Kansen voor Nederlanders! Een interview met Mr. N. E. Rost Onnes voor de „Zakenwereld". [over Curaçao].

The West India Committee Circular. 2 Januari 1936, no. 972. The Circular [viert in Mei 1936 zijn gouden jubileum]; The West India Commitee. Valuable Gifts for the Library; Bananas in St. Vincent. 10.000 Acres available for Cultivation; „The Magnificent Province". The Originator of the Phrase, door J. Graham Cruickshank [d.i. Sir James Carmichael-Smyth, gouverneur van Britsch Guyana 1833—1838]; Agricultural News [„Limalade", The Soya Bean, Why not a Guava Industry?]; Trinidad's Grapefruit; Turks Islands Salt; Barbados in 1934; Trinidad's Health; Trade of St. Kitts-Nevis; Records of British Honduras.

Idem, 16 Januari 1936, no. 973. Lady Chancellor's Road. Port of Spain's New Hill Station; Jamaica's Citrus Association. Progress in Spite of Short Crop; The Economic Position of Barbados; Jamaica's Rum Industry; The Fauna of the West Indies; Sir James Carmichael-Smyth, door J. Graham Cruickshank; Agricultural News [Early Plant Investigators, Coffee Research at Amani, Tonca Beans in Trinidad]; How to make Rum-Punch.

Haagsche Post 11 Januari 1936 no. 1161. Is Curaçao Veilig?, door mr. J. C. Jager.

Overseas. Vol. XXI, no. 240. Maracaibo. The Oil Metropolis of South America, door Allen Raymond.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant 1 Febr. 1935 Avondblad B. Venezuela en Curaçao [naar aanleiding van De Zakenwereld van 18 Januari].

De Nieuwe Rotterdamsche Courant 9 Februari. Ochtendblad A. De Nederl. grensexpeditie op zoek naar Redfern. III.

Idem. 23 Februari 1936. Ochtendblad A. Door de wildernis van Suriname. Reisverhaal van de grensexpeditie. IV.

The Lamp. Oct./Nov. 1935. Life on a Coral Island, door Harold Atwood [orgaan van de Standaard Oil Company of New Jersey].

Daily Argosy. 14 Januari 1936. An Aspect of Colonial History. The Importance af Preserving Records. Interview With Professor R. Coupland, Beit Professor of Colonial History at Oxford.

Tropisch Nederland. 30 December 1935, 13 en 27 Januari 1936. no. 11, 19 en 20. Kolonisatie in Suriname, door C. K. Kesler.

Tropical Agriculture (Trinidad). December 1935. Recent Investigations on Sugar-cane and Sugar-cane Soils in Trinidad. II Interactions of time with nitrogen, phosphate and potash and with per manure, in relation to yield of cane. II, door P. E. Turner.

Prod. Col. Matér. Col. no. 138 (1935). La distillerie de cannes à la Martinique, door P. Bettinger.

De Indische Mercuur. 22 Januari 1936, no. 4. Curaçao-aloë, door dr. P. A. Rowaan.

B. BOEKEN, GESCHRIFTEN, ENZ.

Repertorium op de literatuur betreffende de Nederlandsche koloniën voorzoover zij verspreid is in tijdschriften, periodieken, serie- en mengelwerken, door D. Sepp. 7de vervolg (1926—1930) met naam- en zaakregister. Mart. Nijhoff. 1935. ƒ 24.—

The Soya Bean, Its History, Cultivation (In England) and Uses, door Elizabeth Bowdidge. Oxford University Press. London, Henry Milford, 1935. 6/–

A West Indian Pepper Pot, or Studies of „Quashie" in Thirteen Islands, door Sir Reginald St.-Johnston (Governor of the Leeward Islands) with thirteen illustrations by Eva Wilkins, 2de druk. Philip Allan & Co. Ltd. 5/–.

The Spanish Main. Focus of Envy 1492—1700, door Philip Ainsworth Mears. Charles Scribner's Sons, New York and London. 15/-.

A History of Printing in Jamaica from 1717 to 1843. Reprinted from the Centenary Number of the Gleaner, 13th Sept. 1934 with Biographical and Bibliographical Notes by Frank Cundall. Institute of Jamaica, Kingston.

Grammar Notes and Vocabulary of the Language of the Makuchi Indians of Guiana, door Rev. James Williams. St. Gabriel Mödling near Vienna. Verlag der Internationalen Zeitschrift „Anthropos".

The Incurable Filibuster. Adventure of Colonel Dean Ivan Lumb. Hutchinson.

British Colonial Government After the American Revolution, door Helen Taft Manning, Dean of Bryn Mawr College. Yale University Press, New Haven; Humphrey Milford, Oxford University Press, London.

The Imperial Commonwealth (Fairgrieve and Young's Human Geography), door James Fairgrieve and Ernest Young. Introduction by W. G. A. Ormsby Gore. Section on Jamaica by Lord Olivier. Vol. 1. British Books, Ltd.

The Two Tonys. A Story of the Virgin Islands. Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Parts. 15 Tufton Str. Westminster S. W. I. 1 penny.

Maandblad voor de Protestantsche Gemeente van Aruba, 1ste Jaargang, November 1935, no. 1.

Drie honderd jarig bestaan der Hervormde Gemeente en het honderdtien jarig bestaan der Vereenigde Protestantsche Gemeente op Curaçao. 24. 4 1935. Uitgave van De Curaçaosche Courant.

Westward Ho!, door S. L. Caiger. [speelt in British Honduras].
Verkrijgbaar by The Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Parts. 15. Tufton Str. Westminster. Londen. S. W. I. 3 d.

Rede van Gofttr. H. Crone, voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam bij de intrede van het Jaar 1936 [Suriname en Curaçao, blz. 18/86].

Almanaque de Curaçao. Para el ano Bisiesto de 1936, door W. M. Hoyer.

The National Geographic Magazine. February 1936. Bahama Holiday, door Freeman Lloyd.

Curacao. Netherlands West Indies. Tourist Guide. Issued by the Chamber of Commerce.

Koninklijk Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling no. XXXVIII. Afdl. Volkenkunde no. 8. Aanwinsten op ethnografisch en anthropologisch gebied over 1935. Uitgave van het Instituut. f 1,50. [Op Suriname hebben betrekking Serie 956, aankoop W.I. Kamer blz. 59 en Serie 968. Schenking dr. A. A. L. Rutgers namens wylen Z.E. A. W. F. Idenburg blz. 65/6].

De Gids. Almanak voor Suriname 1936, met officieele gegevens, samengesteld en uitgegeven door A. W. Markus. Drukkerij de Erven H. van Ommeren, Dominest. 3, Paramaraibo [waarin opgenomen een artikel Doctor Herman Daniel Benjamins, 24 Februari 1850. — 24 Jan. 1933 met foto, alsmede een verzameling Geschiedkundige snippers over de verovering van Suriname door Abraham Crynssen, door Fred. Oudschans Dentz].

Overzichtskaart van Paramaribo, samengesteld en geteekend door Charles Douglas. 1935. Schaal I : 5000.

O.D

